

શ્રી ગોધ

“દેશની હાલત સુધારવાની સરવેધો સરસ રીત એકે ખાતાઓ ચાલી થાયે તેમ કરવું”
(ને બોનાપારટુ ગુરૂતાત)

૮૫૩

પુસ્તક ૭ મું.

બનેવારીથી ડીસેમ્બર સને ૧૮૬૩ સુધી.

૦૫૮
શ્રી ગો.

મુંબઈના

દક્તર વ્યાસકારા છાપાખાના મહે છાપીકે

૧૮૬૩

સાંકલીઈ સ્ત્રી બોધના પુસ્તક ૭ માનું.

આંક ૧ થો—જાનેવારી શને ૧૮૬૩.

સેરનાં સવાસેર અથવા બઘરીનાં સેકાર, બેરડાઈની સખ.
 સ્ત્રી એટલે શું ? .. .. .
 દાખલો ઉપીએગ અને દરદના ઈલાએ .. .. .
 એક આંધલા હોકસાનો અજમેય ખવાસ .. .. .
 ઘરધણીઆનીએના જીવન .. .. .
 લેડી કેનીંગ—(ચીતરો સાથે) .. .. .
 પાણીનાં બીજાણ .. .. .
 અરધાની દોસતી .. .. .
 રાજ થવાની એક રીત .. .. .
 રમુને કુરસત .. .. .
 પરચુરણ બાબદો .. .. .
 એક રબારણનાં કાલાવાલા (સાસડો) .. .. .
 નાણાધી આખરે મોટીછે તે વીરો ગરબી .. .. .

આંક ૨ જો—ફેબ્રુઆરી શને ૧૮૬૩.

સેરનાં સવાસેર અથવા બઘરીનાં સેકાર, બેરડાઈની સખ,
 લગણ એટલે શું ? .. .. .
 રોમ થોરેનુ "કોલીસીઅમ." (ચીતરો સાથે) .. .. .
 નાંછબાઈની નરખાસ અને ગુનાયાઈની સપાટ .. .. .
 જાને બીલદને નાંખનાં સામેરનો અંધાપો, (ચીતરો સાથે)
 ફુનીઆનો સુસાકર—(ચીતરો સાથે) .. .. .
 "પીસી" કાંમ સાહેબનાં"—જનાવરોની ઉતમ કેલવણી
 નો એક દાખલો .. .. .
 રમુને કુરસત .. .. .
 પરચુરણ બાબદો .. .. .
 વેત તબવા વીરો ગરબી .. .. .
 આનરએબલ રૂસતમજ નમચેદલ વીરો ગરબી .. .. .

આંક ૩ જો—મારચ શને ૧૮૬૩.

સેરનાં સવાસેર અથવા બઘરીનાં સેકાર, બેરડાઈની સખ.
 લગણ કેયારે ફરવા ? .. .. .
 અંધારશણ શકતો—હુદરતી કાએદા—(ચીતરો સાથે) .. .. .
 પંખા બનાવાનો હોતર .. .. .
 લેડી આલીસ લીસલી—(ચીતરો સાથે) .. .. .
 "ઇસ્ટીરીઆ" અથવા અમક .. .. .
 મન રાજની મોટી દરબાર .. .. .
 ધુવડ પખરી—(ચીતરો સાથે) .. .. .
 રમુને કુરસત .. .. .
 પરચુરણ બાબદો .. .. .
 વસતો રૂપ (કવીતા) .. .. .
 સતીઅ વીરો ગરબી .. .. .

આંક ૪ થો—એપ્રિલ શને ૧૮૬૩.

૧ સેરનાં સવાસેર અથવા બઘરીના સેકાર, બેરડાઈની સખ. ૬૧
 ૬ લગન કેમ ફરવા ? ૬૬
 ૭ એક તવાએણ ખાંણસ ૬૮
 ૮ ફુનીઆનો સુસાકર—(ચીતરો સાથે) ૬૮
 ૧૧ ધનાકાંત્રીનાં ધપદરા ૭૧
 ૧૪ અસતરીઓના ધંધા—(ચીતરો સાથે) ૭૪
 ૧૫ તવાઈ સરખાં વસીએત નાખાંચો ૭૫
 ૧૬ કુતરો અને તેની થોડીએક વાત—(ચીતરો સાથે) ૭૭
 ૧૭ રમુને કુરસત ૭૯
 ૧૮ પરચુરણ બાબદો ૭૯
 ૧૮ પતી પરચોધ ૮૦
 ૧૯ અસતરીઓના સુધરવાથી રશખાં સુધારો વેહેલો થાએછે. ૮૦

આંક ૫ જો—મે શને ૧૮૬૩.

૨૧ ખોટા હીરા મલકે ધણાં ૮૧
 ૨૬ કેલવણી એટલે શું ? ૮૬
 ૨૮ આસખાંની તલેસખાંતો, (ચીતરો સાથે) ૮૮
 ૨૯ ખાતાએને ચેતવણી—ફધમલ બાલકોને જોઈતું ફધ. ૯૧
 ૨૯ એક અખલાની ફરીઆદ ૯૨
 ૩૩ અજમેય જિવાં ખાંણસો, (ચીતરો સાથે) ૯૪
 ૩૫ ચોરતાની શરમ ૯૬
 ખાંછલી અને તેની થોડીએક વાત, (ચીતરો સાથે) ૯૮
 ૩૭ રમુને કુરસત ૯૯
 ૩૮ પરચુરણ બાબદો ૯૯
 ૩૮ "ધડપણ વીરો" કવીતા ૧૦૦
 ૩૯ રાણીના વડા પુતરને સુખારકખાદો (કવીતા) ૧૦૦
 ૪૦ તા૦ ૧ લી જેને દીને ધએલી રમણા (કવીતા) ૧૦૦

આંક ૬ જો—જુન શને ૧૮૬૩.

૪૧ ખોટા હીરા મલકે ધણાં ૧૦૧
 ૪૬ ખાતાએને ચેતવણી, ફધમલ બાલકોને જોઈતો ખોરાક. ૧૦૬
 ૫૦ ફુનીઆનો સુસાકર—(ચીતરો સાથે) ૧૦૮
 ૫૧ ધનજીસાહ અને રતનખાઈ ૧૧૦
 ૫૨ ગાએણ અને ગાએણ માનારાઓ—(ચીતરો સાથે) ૧૧૬
 ૫૪ પરતોની વસતોતું થોડુંક બેઆન ૧૧૭
 ૫૭ ને થાએ તે સારાને કાન ૧૧૭
 ૫૮ રમુને કુરસત—(ચીતરો સાથે) ૧૧૮
 ૫૯ પરચુરણ બાબદો ૧૧૯
 ૬૦ કુકાલ વીરો મહાર રાજનું પદ ૧૨૦
 ૬૦ સદાઈલ વીરો પદ ૧૨૦

આંક ૭ મો—ગુલાઈ શને ૧૮૬૩.

ખોરા હીરા ચલકે ધણાં	૧૨૧
પરીનસ આફ વેલસ, તેની બાંનું અને તેનાં લગણુ,	
(ચીતરો સાથે)	૧૨૨
માતાઓને ચેતવણી—હમેલનાં વખતો ખોરાક ..	૧૨૯
આસખાંની તમેસખાંતો	૧૩૧
“કુટખ બીનાર”—દીલહી—(ચીતરો સાથે) ..	૧૩૩
એક ભુતખાખાની વાત	૧૩૪
આંદલાઓ ખનચેરસા	૧૩૫
કસતુરીઓ નાંખનું જાંનવર—(ચીતરો સાથે) ..	૧૩૭
રખુને કુરસત	૧૩૮
પરચુરણ બાબરો	૧૩૮
એક કુલખશાહી નારના બરધારની ફરીઆદ—(ગરબી)	૧૪૦
છવને શીખાખણ—(કવીતા)	૧૪૦

આંક ૮ મો—આગશ્ટ શને ૧૮૬૩.

ખોરા હીરા ચલકે ધણાં	૧૪૧
કુનીઆનો યુસાફર—(ચીતરો સાથે)	૧૪૨
માતાઓને ચેતવણી, હમેલનાં સંબાલ	૧૪૮
શાહાબાદો લીઓપોલડ અને તેના મેહેતાજ ..	૧૪૯
બીજાપોર શેહર અને તાંહાંની ઈમારતો, (ચીતરો સાથે)	૧૫૧
જુની બાંધે નવાં કોતક	૧૫૩
વીધવા ખાહારાણીની નકલ કરવા નેગ આવ ..	૧૫૮
રખુને કુરસત	૧૫૯
પરચુરણ બાબરો	૧૫૯
રાગ પરલાતી	૧૬૦
હરી હરી કેહેવા વીધે (ગરબી)	૧૬૦

આંક ૯ મો—શપ્ટેમ્બર શને ૧૮૬૩.

વફા ઉપર નફા	૧૬૧
કુનીઆનો યુસાફર—(ચીતરો સાથે)	૧૬૨
અચારણ અથવા બારી	૧૬૮
હું અને મારી બાએડી	૧૭૦
બીજાપોર અને તાંહાંની ઈમારતો—(ચીતરો સાથે)	૧૭૨
એક હીમતવાંત રીની વાત	૧૭૫
નંગસોં હેવાંન સાથ વરોલાં આદમીઓ	૧૭૬
જુરો જુરી જાતના હરણો—(ચીતરો સાથે) ..	૧૭૭
રખુને કુરસત—(ચીતરો સાથે)	૧૭૮
પરચુરણ બાબરો	૧૭૮
સખાવતે ખાહારા શેઠ કાવસજ બાહાંગીરજ રેડીમની	
વીધે અબી	૧૮૦

આંક ૧૦ મો—અક્ટોબર શને ૧૮૬૩.

વફા ઉપર નફા	૧૮૧
કુનીઆનો યુસાફર—(ચીતરો સાથે)	૧૮૧
શરીરખાંનાં કીડાઓ—અયાંનાં કરમ	૧૮૧
એક જુવાંન મેહનું—મોહામતની અસર	૧૮૮
મેહેરખાનુની મેહેરખાંની	૧૯૧
એક કંજુસ સખી	૧૯૩
અબઅેબ નેવાં ખાહુસો—(ચીતરો સાથે) ..	૧૯૪
અબઅેબ નેવા સખનાઓ	૧૯૫
ગમજુ	૧૯૬
સીસોલીંગ નાખનું જાનવર—(ચીતરો સાથે) ..	૧૯૮
રખુને કુરસત	૧૯૮
પરચુરણ બાબરો	૧૯૮
બચુખાઈ નાંખની એક છોકરી વીધે ગરબી ..	૨૦૦
આ કુનીઆખાં કોઈ રહેવાનુ નથી તે વીધે ગરબી ..	૨૦૦

આંક ૧૧ મો—નવેમ્બર શને ૧૮૬૩.

વફા ઉપર નફા	૨૦૧
કુનીઆનો યુસાફર—(ચીતરો સાથે)	૨૦૭
શરીરખાંનાં કીડાઓ—વારાનું દરદ	૨૧૦
એક વાતખાં સાત વાત	૨૧૧
કાહુનાં છટકાં	૨૧૫
નાટકો, નાટકકારો અને નાટકશાલાઓ, (ચીતરો સાથે)	૨૧૬
લુકરીશીઆ અને ખારગરેટ—મે કવી મેહેનો ..	૨૧૭
એક આનો ખોરો ધખાર	૨૧૮
રખુને કુરસત	૨૧૯
પરચુરણ બાબરો	૨૧૯
છોકરીઓને ઇંગ્રેજ નીશાલખાં દાખલ થવા વીધે ગરબી,	૨૨૦

આંક ૧૨ મો—ડીસેમ્બર શને ૧૮૬૩.

વફા ઉપર નફા	૨૨૧
કુનીઆનો યુસાફર—(ચીતરો સાથે)	૨૨૨
શરીરખાંનાં કીડાઓ—પરચુરણ જાત	૨૨૮
એક ફરેચ પાહાદશાહાની સાદાઈ	૨૩૦
પરીતી—(ચીતરો સાથે)	૨૩૦
ધનખાઈ ધતુરો—તે ક'રાણે કાંએ ?	૨૩૨
કાડીઆવાડેનો યોડેએકે હેવાલ—(ચીતરો સાથે) ..	૨૩૫
લુકરીશીઆ અને ખારગરેટ—મે કવી મેહેનો ..	૨૩૬
અબઅેબ નેવાં શખનાઓ	૨૩૭
રખુને કુરસત	૨૩૮
પરચુરણ બાબરો	૨૩૮
છોકરીઓની નીયાસો ધઈ તેની ખુશીનુ ધોવ ..	૨૪૦

સ્ત્રીખોધ.

ક્રિસતક ૭ સુ.

જાનેવારી ૧૮૬૭

આંક ૧ લે.

સેરનાં સવાસેર

અથવા

બધરીઆના શેકાર—બેરડાઈની રાજા.

એક વારતા. ૧

પરકરણ પેટુલું.

એક બેવકુફનો પાદશાહ.

“મને બધરી નેહ્યે—મને બધરી નેહ્યે.”

“ઉમરે હું બુદ્ધ થવા આવીશો છઉં. પરસે રકે ગરી બીમાં આવશે જાઉં છઉં. ખીરા ખાલી અને બરખ ભારી હીશેછે, મોરે તેવા લખતમાં પરણી લેવામાં કદાચ તડકો પ કે ખરો.” બધરી આવશેતો દેલતની દેલી ને દેલીઓ આ વશે. બધરી આવશેતો શુખનો સાગર સરૂ થશે. મને બધરી નેહ્યે—હા, મને બધરી નેહ્યે.”

આ બેવકુફી ભરેલા વીચારવાંજી બ્યાદખી પોતે બેવકુફ હોયું નેહ્યે; અને તેમજ હતું. પીઆરી વાંચતારી બાઈ એ ગાંડું અથવા કમઅકલ માંજી કોણને કહીએ તેના ને નમુનો નેવો હોયેતો આ ઉપજ બોલનાર ધણી હતો; ને પોતાનાં મનનાં વીચારોને મોરે અવાજે બાહેર પાડવાને ડર તો નહીં હતો. એકબારગી તેની એવી ઉમેદ હોયે પણ તે પોરી રાખવાને બંદલે તે વીશે જીમ પાડીને બોલવું કોણ હશે? આ શખસ તેમજ કરતો હતો અને તેમાંજ તેની બેવકુફી પુરવાર થાયેછે.

આ કમઅકલ શખસનું નામ ગુરગીન કરીને હતું. તે

૧ આ વારતાનો પાત્રેઆ શરૂ શેકગપીઅરનાં એક નાંટક બી પર રચીએછે. એ માફા પુરથનાં દેલઅંક નાંદર વળ અવ્યે આ પાંતીઆમાં દાખલ થઈ જુકાઉ, અને હજીર થયી તેની મદદને પડતી મેલવાની કાંઈ મરજ નજાંતી નથી. આખી એક મેલને વારતા નાં આકારમાં પરગટ કરવા માંડીએછે, અને તેને લીધે અજીવ નાંટકની ઠપ છપને બધરીને તેમાં ફગાએ કેટલેએક રૂસર કીધાછે.

ની થોડીએક આલખ આપવી જરૂરનીછે. “મોટુ પેટા; ને દી દાહાડી અને રોજની વારી” એમાં જેમ આપણાં કેટલાંએક લોકો ફનીઆનું તમામ સુખ ધારેછે તેમજ ગુરગીન સમજતો હતો. તેનું પેટામાંનું દેખાઈયું મોટું, અને બોલી આંની ખીસાએ ઉપસેલું હતું. તેની દાહાડી તેની છાતી થી પુગેલી હતી અને ટુંકા પણ તથા ટુંકી માદન હોવાથી તે દેખાવામાં ઘણેજ મેડોલ હતો. ખાવા, પીએ અને જો ન કરે એમ તે સજને શીખાંમણ દેતો હતો. તે કલવતે નખ લો હતો અને તેનું મગજ કીટાઈ ગયેલું હતું. બોલવાનાં કે આલવાનાં તેનાં સંકાર નહીં હતા, અને જારે રસતા ઉપર ફરતો તારે એકેકા એવા લખેરા ખાતો હતો કે બચાંએ મગરો ધારીને તેની આગલથી નાહાસી જતાં હતાં, તથા મારતો અને મરે તેને ગુરગીન પાલીએ કરી ખીજવતાં હતાં.

ગુરગીન જીવાંનીમાં જરેમંદ હતો. રાજાની માકરીમાં તેણે લડાઈએ મારેલી હતી, અને સંકટોમાંથી જેમ જાન બચાવીએ હતો તેમજ દરખારોમાંથી જાન, જાન અને નાં હાંની સરખી દોલત મેલવી હતી. પણ તે ઉપર તેની મગરૂ થોડી નહીં હતી. ઘણી જવાંન ઉમરમાંથીજ તે જોજ અને કંદનાં કુશીએ હતો. અચપણથી તેને દારૂને લખ લાગે અને તેમાં દોલતને બરબાદ કીધી. પોહાંયખાનાં અને ધરમચાલામાં તેનો જનમારો ગુજરતો હતો. જાંહાં તે આંણાં પીનાંમાં રહેતો અને જોએઆ મકુત મહીઆ હોએ તેમ પછડા વેરતો હતો.

દોલત મોહી જીનદગી ગુમાવી અને કાએઆથી રદ થઈને જારે નાંચારી હાલતમાં વધારે આલવા લાગે તારે ગુરગીનને લગણ કરવાનું ઇઆદ આવીલું. આ વારતાની રાજ્યાતમાં ટાંકેલા સખદોને તે કડી ધડી બોલતો હતો અને પરણવાની ઉમેદને દેમેદ જાહેર કરતો હતો, પણ આપણે જાંજીએ છપએ કે તે લગનમાં પરજાવાલો થવાનો ઉપાયે સમજતો હતો, બાકી બીજી કસી ગતલખ ઇઆ ગુરાદ ને કા કરવામાં તેની હતી નહીં.

પોતાની એ બેવકુફી તે મોહોરેથી બોલતો હતો તેનું કારણજ દારૂ હતું. પોહાંયખાનાં મથેનાં પોતાનાં મોરડામાં નાસતો કીધા પછે તથા સંરાખની જાંમ પેદરે તેનાં મોઝાં પે રાખનાંમાં જવા પછે તે ઘણો એમકહી જતીને પરણવા વીશે વીચાર કરતો હતો. એક હાથમાં દારૂના શીસો, બીજા હાથમાં જાંમ અને મોહોડામાં બુદ્ધ રાખીને તે બોલતો

હતો કે “આ વખતે મારા સુનાં સરખા છવને કુમલાવા શા માટે રેડ?” મારો આ ખીલતો ગેરો સરખો જનમારો વગર બધરીએ શા માટે શુનકું? ધણી વગરનાં દોર શુનાં; તે મ બધરી વગર હું આવશે બની ગયેએણું. નાં, નાં, કો ધબી સરસ મેડાંહીને સોધી કાઢાડું” અને કુમારો રેડવા કરતાં પરણેશ કહેવાડોતો બેઠેતર.”

એ શુરગીનનો વીમાર હતો.

આ વીમાર કરતાં વધારે દારૂ સાથ વધારે આડું મેલેક વાની તેને ઉલટ ધની હતી. તે સમજતો કે “દોલત ઉપર મેં મોટાદાર મલાવીએ, પણ ચોરત ઉપર કરી સેડાઈ કીધી નથી. લગકરોમાં મેં દોર કીધોએ પણ નારી જતોળાં સરદારી મલાવાને” હું” ભૂખેણું.”

એ શુરગીનની ઉમેદ હતી.

પણ એકુ બે જાંબ વધારે મડાવે અને તેની અકલનો નડું નો જીવો. તે બેલશેકે “પરસાવાલી ચોરત પોતાનાં માટીને પરસાવાલો કરે. માટે મારેતો તેવીજ કોઈ ચોરત અથવા ચોરતોને શોધી કાઢાડવી જોઈએ. એક તવગર ચી જરે એક દોલત લાવશે તારે તેવી બે શીઓધી બનતી દોલત મ લશે, વાસતે બનશેતો હું” એકધી વધારે બધરી કરશા, પછે મ રને તે કુમારી હોએ છઠ્ઠા પરણેશી તેની પરવા રાખશ નહી. મારેતો લગન કરવાં અને પરસા મેલવવા, માટે મારી બધરી એક છઠ્ઠા એક હજાર વખત પરણેલી હોએ અથવા ન હોતો કુમારી હોએ તેનો હું” વીમાર કરવાનો નથી.”

એ શુરગીનનો હરાવ હતો.

વીમાર કરતાં કરતાં તેવું બન ફરવું” હવું” અને છેલે તે આ પરખાણે હરાવ કરી રેડેતો હતો.

દરરોજ રાતનાં જરે કેટલાએક ખાંસો કહેણે તેમ શુરગીન દારૂથી ભારોભાર બનતો હતો તારે તે ઉપરો હરાવ કરીને શુતો હતો અને સવારનાં ઉડતાં તે હરાવ પવણ ઉપર ઉડી જતો હતો. “ટપાલ” ની આસર નીકલી નવા પછે તે પ સતાવો કરતો હતો અને પોતાનાં ખરચને માટે બકાઓ કરતો હતો. “ખાનાર પીનારને સાહેબ આપનાર” એ કેણે વાતને તે જુલી જતો હતો અને પોતાનાં માકરોને કાઢાડી લેવા નીકલતો હતો. જોવી રોશી તેની હીઆં કીરીઆ હતી. જોવા મેક તેવા તેનાં માકરોની હતા. તેઓ રથાંબ નો પટે મારી નવામાં ઘણાં હુડીઆર હતા તથા સેડનાં સ રખાન યેવકુક, મેઅકધી એને લાલચુ હતા તે સમલા માકરોને કાઢાડી મેડીને ખાતર મેને શુરગીને પોતાની માક રીમાં રખાવી હતા, તેઓનાં એકનું નામ હુછર અને બીજાનું નામ નછર કરીને હવું.

આ માકરો પોતાનાં મેવકુક સેડનાં હરાવ ઉપર ચેલવાં અમરત થતા હતા. જરે નાલ પાક ઉપર આવીઆ અને જરે જાંડોની લગલગ આખરી આવી તારે શુરગીન સાહેબ બધરી કરી લાવનાં વીમારમાં પડીઆ, માટે તે રીવો. લઈ પછે બધરીને શોધી લાવેતે તે વીધે આ માકરો ધણી જ નતેજારીમાં હતા. એક મેલવો હતો કે “ભાઈ નછર, માં ખરો (મેડેએ ને શુરગીન) તો ધાંખાંને લાવવા અરે. તારે શું મત છે?”

નછર—નવાબ રેતો કે—અરે વળી મગ પીઆં બંદાંન

મમાં લેવા જાઉં, એ ખુશો ખુશો જોએઆ કરની. કોઈ ખુરતીને પકડી લાવેતો આપણા બાપનું શું જવાબું છે?

હુછર—પણ હમાર તેમી તેના જોવી છાકડી હોએ તો મળ પડવાની. મેડુ છાકડાં ધણે એવો તમાસો કરશે કે તેને મેં જનમમાં જોએઆ નહી હોએ.

નછર—છાકડી હોવો છઠ્ઠા નાં હોવો, પણ આપણે તો છાકડાં પડશે. કુમખાને કહીયું” અને પછે સેડાણી સાથ લ ગણુ ધમેઆં તેની વધામણીને ખસે ને સો ખસો ચીરીઆ તે ખરા.

આ નડારી ઉમેદમાં એ માકરો રહીન ગીઆ હતા. તેઓ જોવા લાગ્યા કે સેડાતો દરરોજ એકના એક હરાવ કરે અને પછે તેમનો નીકાલ હવા ઉપર ધામેણે, માટે તેઓ ની ઇનતેજારી નીકલી ગઈ, અને શુરગીનનાં હરાવઉપર કમળું ધેઆંન આપવા લાગ્યા નહી. પણ એક કાઢાડે તેઓ દગાએઆ તેઓએ જોઈ” કે શુરગીન બાલોએ પકો હરાવન કીધો અને રાતમાં વીમાર કીધા પછે સવારનાં મે ચોરતો ઉપર ધરશો લીને ચીડી લખી કાઢાડી તારે તેઓની અમરતીના પાર રહેઓ નહી. શુરગીન તે ચીડીએને પોતાની સાંમે મેલી પોતાનાં માકરોને હાંક ખારવા લાગે. ચેક જોણે તે વખતેની ટીચેતો હતો, તે તેની જીહુનમાં હતો અને ખુરસી ઉપર બરાડા મારતો હતો. માકરો બ્યાગલ ગીઆ અને ટોચને ખાતર અલબ વાલી ઉભા રહેઓ, શુરગીને હુછરને એક કાગળ આપીડ” અને ખોરશેદાંનું ઉપર લેઈ જવા કહેણે, તથા નછરને એક કાગળ આપી હોાક કીધો કે મેડેરખાંનું ને તે પોંચેઆરી આવવું.

માકરો હામાં વડાસી ઉભાન રહેઆ. તેઓ હુરધડી સેડની રકોર કરતા હતા, અને તેનાં જવાબમાં સેડની છુપી વાંતો જાંછી લેતા હતા. તેઓ સમજવા છતાં, ખોરસેદ અ ને મેડેર તે કેઈ ચોરતોએ તે વીધે એકેકને પુછવા લાગ્યા.

શુરગીનથી તે જોવાએઈ” નહી, તે જીમ પાડી ઉડીએ કે “અરે કે”મખખતો, તમારે કાણુ કરો. હુડીથી જોઈએ, મેં કે રેડ” તે કાંમ. “ખખલાવો.” પણ “ખોરશેદાંનું તે કેઈ અ ને મેડેરખાંનું” તે કેઈ” એ સવાલ તેઓ દમપદ દગ પુછવા લાગ્યા. શુરગીનને આ સવાલો ઉપરથી ખુશો મહુડીએ. એ બે બાંનુઓ સાથ તે પરણવા માંગેતો હતો અને તેરખાન માં રે આ ચીડીએ તેજે લખી હતી. તોથી માકરોં જુલત રો ટીઆ નહી અને તેની સાંમે ઉભા, એતો તેને ખનસી મોટી તકરરી લાગી. “માટે જીસ પાડીને તે મેલીએકે “અરે એ આંખલા હુછર, એ મેડેરા નછર તમારી મુખે કે ન હી? તમારે સર સનાંડસમાં જાએ, તમે હંઈથી મરો. ને મે નાંબનીએને નાંબની મેં આ ચીડીએ આપીએ, તેઓની સામે હું” પરણવાનેહું” તે શું તમે નથી જાંછતા? ખરો મે કાગળ વાઈ જાએ અને ખુશ ખખર અને બ્યાવીને કહે.”

હુછર માકરો ગમેઆ નહી. તેઓએ જોઈ” કે પુછી—તેવાનો વખત તેમ હતા, માટે “મારેજ એ બાંનુએતો પરણેવો” —“સાહેબ તેઓનાં પાછી છપતાઈ” —“સાહેબ મે બધરી તમારોથી કેમ થશે?” એ સવાલો પુછવાનાં તેઓએ રીવ કીધો નહી, તેઓને ને જવાબ ખડીઆ તે આગલથી હુછરે નવાવીઆએ. શુરગીનેતો પરણીને પરણા વાંતો ધ

વાની ગુરાદ રાખી હતી, અને તેટલા માટે તે બધરીએ એ ક હાએ ઈચ્છા બે, અથવા તેઓનાં ધણી છપતા હાએ કે મુલવા તે વીશે તેને દરકાર નહીં હતી.

ગુરગીનની ખાતરી હતી કે જે બે યોરતા ઉપર તેણે પતરો લખીયાછે તેઓ તેને પસંદ કરશે. તે વીચારતા હતા કે "એ યોરશેદ અને મેડેર મારી સાથે ધણી ઘોસતી રાખે છે, જારે હું તેઓનાં ઘરોમાં જઈ છઠ્ઠું તારે તેઓ મારી ઉપર બહુ પીચાર દેખાડે છે. તેઓ અને રપલા મારે છે, તથા મારી સાથે મળતુ કરે છે. તેઓ મારૂં આ મોટું પેટ બેઠેને મારા ઉપર મોહી પડેલી છે, તથા મારી તરફ મદા હસતી રહે છે. વલો પડસેતા તેઓ પુા છે, અને મારી ઉપર જારે રાછે છે તારે મારી ચીડી કબુલ રાખી તેઓ મારી ઉપર પરીતી રાખશે, અને શેવટે પરણશે. તેઓનાં આવીઆથી મારું ઘર ગાછ રહેશે. તેઓમાંની એક મારા નજના હાથ ઉપર અને બીજા દાવા હાથ ઉપર અને જે બાપરી. એક આસરેલીઆની શુનાની ખાન, અને બીજા હીરુસથાનના હીસાને ખજ નો યશે. એક લખી અને બીજા મુસ્તી યશે. હું બેહુને રાખશ, ગામમાં જેઓ એક બધરીનાં ધણી છે, તેઓ કરતાં હું વધારે સરસ નીકલશ."

આ સપનાં સરખા વીચારોમાં ગુરગીનને ઉંઘ આવી અને હજાર તથા નજર રસતા ઉપર દેલ રપા કરતા ચાલી આ તેઓ શેક કરતાં છપણ હતા, અને પડસાનાં સોલામ હતા પણ ગુરગીન તે વીશે કસો વીચાર કરતા નહીં હતા. તેણે તેઓને આ કાંમ શોપીઉ હટું, જે તેને મનસે જહેર કરવામાં કશી શરમ નહીં હતી અને તેથી તે આકરોને ખોર ગેદ તથા મેડેરને ઘર નવાનું કરાવતાં તેને કશી બીહીક નહીં હતી.

પરકરણ બીજું.

ખોરશેદખાનુ અને મેડેરખાનુ.

અકલનાં કુશમન પાલીઆ ગુરગીને પોતાનાં લોભનાં કાંઈમા કસવા માટે જે બે શોકરોને શોધી કાઢીડીઆ હતા તે કાંઈ તેણે પાંચરેલી જલ મધે સપડાએ એવા નહીં હતા. રૂકામાં મોલીએતા જેવા ગુરગીન હતા તેવી તેણે ધારી રાખેલી ખોરશેદ અને મેડેરખાનુએ નહીં હતી. ગુરગીન તેઓ ઉપર રાછ હતો, અને તેમને તેઓનાં હોશાંન, સલુક તથા મતરાઈ ઉપરથી કોઈપણ આદમી તેઓ સાથે પરીતીના ગાક બાંધી શકે એવું હટું. પણ તેટલા માટે એ બે જાનુંએ ગુરગીન ઉપર કોઈબી પરકારે રાછ રહે અથવા પોતાનાં વાહાલા ભરધાર તરફ કદીબી બદ દેખાંત દેખાડે એવી તે સીએ નહીં હતી તેઓને ગુરગીન સાથે જોલખાંન હતી, પણ તે ઉપરથી તે છાકરાએ ખમીત છકર ખાધી હતી. તેઓ ગુરગીનને પોતાનું રમકડું ગણતી હતી, તેને બીનવી, પડાવી, અથવા હુસાવોને તેઓ પોતાની રજૂન મેલવતી હતી, પણ કદીબી તે ખુલીઆ આદમી તરફ પોતાનું દીલ ડોડાવે એવો બદ્યુરત ગુણ તે ખુબચુરત અબલાએમા નહીં હતો

ખોરશેદખાનુનાં ખાવંદનું નામ બીજન અને મેડેરનાં ધણીનું નામ બેહુમન કરીને હટું. બીજન અને મેહુમન બ

ચગીથી એક એકનાં ખીતર હતા, અને તેમ પરખાણે તેઓ ની યોરતા ખોરશેદ અને મેડેરમા સહો મીટીને સંખધ હતી. એ બધે જોડાં એક એકને અતીગએ વાહાલાં હતાં. તેઓ સાથે નજતાં હતાં, સાથે કરતાં હતાં. તેઓ અપરસ પરસ એક એકને કાંમ લાગતાં હતાં અને પેલા બેઅકલી ગુરગીનને આગલી જોલખાંનને લીધે તેઓ પોતાના ઘરમાં જોલાવતાં હતાં. બીજન અને તેની ખાનુ ખોરશેદતા બે છો કરાનાં ખાખાપ હતાં. તેઓમાં નરબાનુ તામની છોકરી ઉમર પુગેલી હતી અને તેનાં મા બાપ તેને પરણવાના વીચાર કરતા હતા, પણ તેમ વખતે ગુરગીન તે મોટી છોકરીની માં તા સાથે પરણવા નીકલીએ હતા, એ જેવું હુશવા સરીખુ બીજુ શું હશે?

ગુરગીનની એ ચાલ બેગક ખરાબ હતી અને તેનાં તેણે જે કલ આપેએતા તે શીઆની વાંચનારીઓને આગ લ આલતા કાહુમ પડશે.

એક દાહુડે ખોરશેદખાનુને ખાવંદ બીજન ઘરમાથી પધારીઆ પછે તે પોતાનાં યોરડામાં બેસીને પોતાને લાએક કાંમ કરતી હતી તેવામા ગુરગીનને ખીદમતમાર હજાર એક કાગળ આપી ગયેએ. આ કાગળમા અલખતાં છાકરા ગુરગીનનાં લગણીની દરખાસત લખેલી હતી. એ કાગળ ઉપર પોતાનું નામ નિતાંવાર મનબેન ખોરશેદને અમરતી ઉપલ હતી. આ છાકરાને એટલું શું કાંમ પડીઉં કે તેનાં ખાવંદને મેલીને તેની ઉપર કાગળ મોકલીએ. એ વીશે ખોરશેદને કશું શુલ્ક નહીં ઈનતેજરી માણસને વધારે ઉતાવલ કરાવે છે. ખોરશેદખાનુને એટલીતા ઈનતેજરી હતી કે તેણીએ ગુરગીનને રૂકો ઉમેડીને તુરત વાંચવા માડેએ.

"મારી વાહાલી ખોરશેદ—તું જાણે છે હું અકલ વગરનો આદમી છઠ્ઠું અને તેટલા માટે આ કાગળ લખવાનું કારણતો તું પુછવાની નથી. એમાં કાંઈ અકલની વાત નથી—એમા મોહાબતની વાત છે, અને હું તું ઉપર મોહાબત રાખું છઠ્ઠું. તું જેમ જવાન નથી, તેમજ હું પણ જવા નથી; માટે એ એક વાતમાં આપણ સરખાં છઠ્ઠું. તું નજર મીલી છે, તેમજ હું પણ રમુલ અને રંગિલા છેઉં. વાહાલા—એ બીજ વાતમાં આપણ સરખાં ઉતરીઆં છઉં એ. તું ને દાહુનો શોખ છે અને મને પણ છે; હવે એથી વધારે સારા ગુણ કીઆ જોઈએ? વાસતે આટલી વાત જાણી લે કે હું તને માહુ છું. હું એક સીપાહા છું માટે તને એમ નહીં કેહતો કે મારી ઉપર ક્યેઆ કર, પણ કહુ છઉં કે મારી ઉપર પરીતી કર.

માટે મારી આસ,
ના કર તીરાસ,
રાખ વીસવાસ,
હું તારો દાસ.

ગુરગીન."

એક પતીવરતા સ્ત્રી જેણીએ પોતાનું સબહ દેલ પોતાનાં ધણીને દીલે, જેણીએ પોતાની આશા પોતાના ખાવંદ ઉપર બાધેલી, જેણીએ પોતાની પુરતી મેહુનતથી પોતાના તરધારને રાછ રાખેલા, તેની તરફ જ રે એક નીચ યુડીને શખસ આપુ અપખાંન જરેણુ લખી

હતા કે “આ વખતે મારા મુનાં સરખા છવને કુમલાવા શા માટે રહે?” મારો આ ખીલતા ગાઠા સરખો જનમારો વગર બધરીએ શા માટે ગુમરું? ધણી વગરનાં દોરે મુનાં; તે મ બધરી વગર હું બાવરો બની ગયેએ છું. નાં, નાં, કો ધુળી સરસ મેઝાંણીને સોધી કાઢાડું અને કુમારો રહેવા કરતાં પરણીએ કેહેવાંઉંતા મેહુતાર.”

એ ગુરગીનનો વીચાર હતા.

આ વીચાર કરતાં વધારે દારૂ સાથે વધારે આડું મેહુકે વાની તેને ઉઘટ થતી હતી. તે સમજતો કે “રોલત ઉપર મેં મોટોટાઈ ચલાવીએ, પણ ચોરસ ઉપર કરી સેકાઈ કીધી નથી. લશકરોમાં મેં દોર કીધોએ પણ નારી જતોમાં સરદારી ચલાવાને હું જુઓ છું.”

એ ગુરગીનની ઉમેદ હતી.

પણ એકુ મે જામ વધારે મઢાવે અને તેની ચકલને નડી ના જીવે. તે મોલરોએ પધસાવાલો ચોરસ પોતાનાં માટીને પધસાવાલો કરે, માટે મારેતો તેવીજ કોઈ ચોરસ આથવા ચોરસોને શોધી કાઢાડવી નેહએ. એક તવગર સી જારે એક રોલત લાવશે તારે તેવી મે સીઆંધો બનની રોલત લાવશે, વાસતે બનશેતા હું એકધી વધારે બધરી કરશ, પછે મરને તે કુમારી હોએ ઈચ્છા પરણીતે તેની પરવા રાખશ નહી. મારેતો લગન કરવાં અને પધસા મેલવવા, માટે મારી બધરી એક ઈચ્છા એક જીવર વખત પરણીતે હોએ આથવા નહીતો કુમારી હોએ તેને હું વીચાર કરવાને નથી.”

એ ગુરગીનનો હાવ હતા.

વીચાર કરતાં કરતાં તેનું મન ફરવું હતું અને હોએ તે આ પરમાણે હાવ કરી રહેતો હતો.

દરોજ સતનાં જારે કેટલાંએક માંસે કહેણે તેમ ગુરગીન દારૂથી ભારોભાર બનતો હતો તારે તે ઉપરો હાવ કરીને મુતો હતો અને સવારનાં ઉઠતાં તે હાવ પવણ ઉપર ઉડી જતો હતો. “દેવાલ” ની અસર નીકલી જવા પછે તે સતવાલો કરતો હતો અને પોતાનાં ખરચને માટે બલામો કરતો હતો. “ખાનાર પીનારને સાહેબ આપનાર” એ કેહવાતને તે લુલી જતો હતો અને પોતાનાં માકરોને કાઢાડી મેલવા નીકલતો હતો. જોવી દોચી તેવી હીંચાં કીરીઆ હતી. જોવા મેડ તેવા તેનાં માકરોની હતા. તેઓ સાંખાં ન પડે. મારી ભવામાં ધણું હુશીઆર હતા તથા સેકનાં સરખાન ભેવકુક, મેચકકી અને લાલચુ હતા તે સપલા માકરોને કાઢાડી મેલીને ખાતર મેને ગુરગીને પોતાની માકરોમાં રાખીઆ હતા, તેઓમાંનાં એકનું નામ હુછર અને બીજાનું નામ નછર કરીને હતું.

આ માકરો પોતાનાં ભેવકુક સેકનાં હાવ ઉપર મેહુલાં અમરત થતા હતા. જારે ગાલ પાક ઉપર આવીઆ અને જારે હંદગીની લગભગ આખરી બધરી તારે ગુરગીન સાહેબ બધરી કરી લાવવાનાં વીચારમાં પડીઆ, માટે તે રીવાલઈ કોઈ બધરીને શોધી લાવશે તે વીધે આ માકરો પછો ઈ નતેજારીમાં હતા. એક મોલરો હતો કે “ભાઈ નછર, ધાં ખરો (એટલે જ ગુરગીન) તે ધાંખરને લાવવા ખરેખર. તારું મું ખરેખર?”

નછર—જવાબ રતો કે—અરે વલી મન પીઆં જાંહાં

મનાં લેવા જાઉં. એ મુગો મુગો જોએઆ કરની. કોઈ મુગીને પકડી લાવશેતો આપણા બાપનું મું જવાનું છે!

હુછર—પણ ઈચ્છારે તેથી તેના જોવી કાકડી હોએ તો મન પરવાની. મેહુ કાકડાં ધધને એવો તમાસો કરશે કે તેને મેં જનમમાં જોએઆ નહી હોએ.

નછર—કાકડી હોવા ઈચ્છા નાં હોવા, પણ આપણે તો હાં પડશે. હુમખાને કહીશું અને પછે સેકાણી સાથે મગલ થએઆં તેની વધામણીને મસે જો સો ખસો મીરીઆ તે ખરા.

આ નકારી ઉમેદમાં એ માકરો રહીજ ગીઆ હતા. તેઓ જોવા લાગા કે સેકતો દરોજ એકનો એક હાવ કરે અને પછે તેમનો નીકાલ હવા ઉપર થાએ, માટે તેઓ ની ઈનતેજારી નીકલી ગઈ, અને ગુરગીનનાં હાવ ઉપર કહ્યું મેઆં આપવા લાગા નહી. પણ એક કાહાડે તેઓ કામેઆ તેઓએ નેહાઉં કે ગુરગીન બાવાએ પકડે હાવન કીધી અને રાતમાં વીચાર કીધા પછે સવારનાં મે ચોરસો ઉપર પધરાવીને મીઠી લખી કાહાડી તારે તેઓની અમરતોને પાર રહેઓ નહી. ગુરગીન તે મીઠીઓને પોતાની સાંમે મેલી પોતાનાં માકરોને હાંક મારવા લાગો. શેઠ જોણે તે વખતેથી ટીચેતો હતો, તે તેની જીહનમાં હતો અને ખુરસી ઉપર બસાડા મારતો હતો. માકરો આગલ ગીઆ અને દોગને ખાતર અદબ વાલી ઉભા રહેઓ, ગુરગીને હુછરને એક કાગળ આપીશું અને મોરોદમાંનું ઉપર લેઈ જવા કહેઉં, તથા નછરને એક કાગળ આપી હોકમ કીધી કે મેહુજાનું ને તે મેહુમાંથી આવવું.

માકરો ડાચાં વકાસી ઉભા રહેઆ. તેઓ હરપડી સેકની ટંકાર કરતા હતા, અને તેનાં જવાબમાં સેકની છુપી વાતો જાણી લેતા હતા. તેઓ સમજવા છતાં, ખોરસેદ અને મેહુરે તે કોઈ ચોરસોએ તે વીધે એકેકને પુછવા લાગા.

ગુરગીનથી તે જોવાએડ નહી. તે જીમ પાડી ઉઠીએ કે “અરે કંમખખતો, તમારું કાલુ કરો. હુધી જાઓ, મેં કહેઉં તે કાંઈ ખજાણાવો.” પણ “ખોરસેદમાંનું તે કોઈ અને મેહુરોમાંનું તે કોઈ” એ સવાલ તેઓ દમખર દા પુછવા લાગા. ગુરગીનને આ સવાલો ઉપરથી મુગો મહુડીઓ. એ મે બાંનુએ શાપ તે પરણવા માંગતો હતો અને તેટલામાં તે આ મીઠીઆ તેણે લખી હતી. તેઓ માકરો તુરત રોડીઆ નહી અને તેની સાંમે ઉભા, એતો તેને મનસે મોટી તકશીર લાગી. માટે મીસ પાડીને તે મોલોએકે “અરે આ આંધલા હુછર, આ મેહુરો નછર તમારી મુખે કે નહી? તમારું સર સનાડમાં જાએ, તમે હુધી મરો. ને મે નાંનું જાએને નાંનની મેં આ મીઠીઆ આપીએ, તેઓની સાથે હું પરણવાનો છું તે મું તમે નથી જાણતા? જોવા એ કાગળ લઈ જાઓ અને ખુરા ખખર મને આવીને કરો.”

હુછર માકરો ગમેઆ નહી. તેઓએ જોએડ કે પછી જોવાને વખત તેમ હતો, માટે “સાહેબ એ બાંનુએતો પરણીએ” —“સાહેબ તેઓનાં પછી જવાતો” —“સાહેબ મે બધરી તમારોથી કેમ થશે?” એ સવાલો પુછવામાં તેઓએ ટીક કીધી નહી. તેઓને જ જવાબ મદીઆ તે આગળથી હોએ જવાબીઆ. ગુરગીનેતો પરણીને પધસા વાતો થ

વાની મુઠા રાખી હતી, અને તેટલા માટે તે બધીરોએ એક ઢાંચે ધ્યાન આપે, અથવા તેઓનાં ધણી જવતા ઢાંચે કે મુઠા તે વીરો તેને દરકાર નહીં હતી.

ગુરગીનની ખાતરી હતી કે જે એ ચોરોએ ઉપર તેણે પતરો લખીઆં છે તેઓ તેને પસંદ કરશે. તે વીચારતો હતો કે “એ ચોરોએ અને મેડરે મારી શાય ઘણી ઘોસતી રાખે છે. જરે હું તેઓનાં ઘરોમાં જઈ છઠ્ઠું તારે તેઓ મારી ઉપર બંધુ પીઆર દેખાડે છે. તેઓ અને રૂપલા મારે છે, તથા મારી સાથે મળાપ કરે છે. તેઓ મારૂં આ મોટું પેટ બેઠને મારા ઉપર મોઢી પડેલી છે, તથા મારી તરફ અલ દસતી રહે છે. વધી પડસેતો તેઓ પુર છે, અને મારી ઉપર જરે રાજ છે તારે મારી મીઠી કમુલ રાખી તેઓ મારી ઉપર પરીતી રાખશે, અને શેવરે પરણશે. તેઓનાં આવીઆધી મારું ઘર ગાજ રહેશે. તેઓમાંની એક મારા નજાન હાથ ઉપર અને બીજી હાથ હાથ ઉપર અને જે અપરો, એક આસરેલીઆની શુનાંની ખાત, અને બીજી હાથમાંના હીરાનો ખજાનો ધરે. એક લખમી અને બીજી ચુરતી યશે. હું મેડને રાખશ. ગામમાં જેઓ એક બધીરનાં ધણી છે, તેઓ કરતાં હું વધારે સરથ નીકલશ.”

આ સપનાં સરખા વીચારોમાં ગુરગીનને ઉંઘ આવવી અને હજાર તથા નજાર રસતા ઉપર ટોલ રૂપા કરતાં ચાલી આ, તેઓ શેક કરતાં છપલ હતો, અને પછસાનાં ગોલાંમ હતો ધણ ગુરગીન તે વીરો કરી વીચાર કરતો નહીં હતો. તેણે તેઓને આ કાંમ શોધી છે હું, જે તેને મનસે જાહેર કરવામાં કરી શરમ નહીં હતી અને તેથી તે ચાકરોને ખોર ગેદ તથા મેડરને ઘર નવાનું કરમાવતાં તેને કરી બીહીક નહીં હતી.

પરકણ બીજું.

ખોરશેદખાનુ અને મેડરખાનુ.

અક્ષનાં કુશમન પાલીઆ ગુરગીને પોતાનાં લેલનાં કાંઈમાં કસાવા માટે જે એ શોકરોને શોધી છાહડીઆ હતો તે કાંઈ તેણે પાંચરેલી જાલ મયે સપડાએ એવા નહીં હતો. છાકમાં મોલીએતો જેવો ગુરગીન હતો તેવી તેણે ધારી રાખેલી ખોરશેદ અને મેડરખાનુએ નહીં હતી. ગુરગીન તેઓ ઉપર રાજ હતો, અને તેમને તેઓનાં હોલાંમ, સહુક તથા ચતરાઈ ઉપરથી કોઈપણ આદમી તેઓ સાથે પરીતીનાં માંડ બાંધી શકે એવું હતું. પણ તેટલા માટે એ જે બાંનુએ ગુરગીન ઉપર કોઈબી પરકારે રાજ રહે અથવા પોતાનાં વાહાલા ભરથાર તરફ કદીબી બદ દેખાંતો દેખાડે એવી તે સીએ નહીં હતી. તેઓને ગુરગીન સાથે એલખાન હતી, પણ તે ઉપરથી તે છાકરોએ ખર્ચાત છકર ખાધી હતી. તેઓ ગુરગીનને પોતાનું રમકડું ગણતી હતી, તેને ખીનવી, પડાવી, અથવા હસાવીને તેઓ પોતાની રમુજ મેલવતી હતી, પણ કદીમી તે ખુલીઆ આદમી તરફ પોતાનું દીલ દોડાવે એવો બધરુત ગુણ તે ખુબધરુત અથવાએમાં નહીં હતો.

ખોરશેદખાનુનાં ખાવંદનું નામ બીજા અને મેડરનાં ધણીનું નામ મેડનું હતું. બીજા અને મેડનું બ

અગીધી એક એકનાં મીતર હતો, અને તેજ પરમાણે તેઓની મીતરતો ખોરશેદ અને મેડરમાં સહી મીટીને સંબંધ હતો. એ બંધે બેડાં એક એકને અનીશમે વાહાલાં હતાં. તેઓ સાથે નજાત હતાં, સાથે કરતાં હતાં. તેઓ અસર પરસ એક એકને કાંમ લાગતાં હતાં અને પેલા એકબી ગુરગીનને આગલી એકબાંનને લીધે તેઓ પોતાના ઘરમાં મોલાવતાં હતાં. બીજા અને તેની બાંનુ ખોરશેદતો મે છે કરાનાં માખાપ હતાં. તેઓમાં નજાતનું નામની છાકરી ઉપર પુઝેલી હતી અને તેનાં માં બાપ તેને ધરણવાનો વીચાર કરતાં હતાં, પણ તેજ વખતે ગુરગીન તે મોઢી છાકરીની માં તા શાય ધરણવા નીકલીઆ હતો, એ જેવું હથવા સરીખુ બીજું શું હશે?

ગુરગીનની એ ચાલ બેશક ખરાબ હતી અને તેનાં તેણે જે કલ માખેઆં છે તે શીઆની વાંચનારીઆને આગ લ ચાલતાં માણુખ પડશે.

એક દાહડે ખોરશેદખાનુનો ખાવંદ બીજા ઘરમાથી ધધારીઆ થઈ તે પોતાનાં ખોરશેદમાં મેરીને પોતાને લાએક કાંમ કરતી હતી તેવામાં ગુરગીનનો ખોદમતગાર હજાર એક કાગળ આપી ગયેઓ. આ કાગળમાં અલખતાં છાકરા ગુરગીનનાં લગણની દરખાસત લખેલી હતી. એ કાગળ ઉપર પોતાનું નામ જોતાવાનું મનભાવનું ખોરશેદને અચરતી ઉપજ હતી. આ છાકરાને એટલું શું કાંમ પડી છે તેનાં ખાવંદને મેલીને તેની ઉપર કાગળ મોકલીઆ, એ વીરો ખોરશેદને કશું શુલ્ક નહીં. ઇનતેજરી માણસને વધારે ઉતાવલ કરશે. ખોરશેદખાનુને એટલીતો ઇનતેજરી હતી કે તેણીએ ગુરગીનનો રૂકો ઉપેડીને ઘુરત વાંચવા માંડેઓ.

“મારી વાહાલી ખોરશેદ—તું જાણે છે હું” અક્ષ વગરના આદમી છઠ્ઠું અને તેટલા માટે આ કાગળ લખવાનું કારણતો તું પુછવાની નથી. એમાં કાંઈ અક્ષલની વાત નથી—એમાં મોહાબતની વાત છે, અને હું” ઉપર મોહો બત રાખું છું” જે નેમ નવાં નથી, તેમજ હું” ધણ નવાં નથી; માટે એ એક વાતમાં આપણ સરખાં છઈએ, તું નેમ રંગીલી છે, તેમજ હું” પણ રમુજ અને રંગીલા છે. વાહાલા—એ બીજ વાતમાં આપણ સરખાં ઉતરીઆં છઈએ. તુંને દારૂનો શોખ છે અને મને પણ છે; હવે એથી વધારે સારા ગુણ કીઆ એઈએ! વાસતે આટલી વાત જાણી છે કે હું” તને ચાહું છું. હું” એક શીપાહા છું” માટે તને એમ નહીં કેહતો કે મારી ઉપર દએઆ. કર, પણ કહું છું કે મારી ઉપર પરીતી કર.

માટે મારી આસ, નો કર નીરાસ, રાખ વીસવાસ, હું” તારો દાસ.

ગુરગીન.”

એક પતીવરતા સ્ત્રી જેણીએ પોતાનું સંબંધ લ પોતાનાં ધણીને દોષેલું, જેણીએ પોતાની આસા પોતાના ખાવંદ ઉપર બાંધેલી, જેણીએ પોતાની પુરતી મેડનથી પોતાના ભરથારને રાજ રાખેલો, તેની તરફ જ એક નીચ છુડીનો રાખસ આપુ અપમાન ભરેલું લખી

જે કચે માટે હું તેને આ વાત બહાવશી નહીં અને તે નેમ થતું વીમારે તેમ કરવા છળા.

ખેટું મન—જે ભાઈ બીજાનું મારો વીમાર તારાથી જુદો છે. હું કાંઈ મારી બધી ઉપર શક નથી નાંખતો, તેમણે હું કાંઈ છડ કે જોરત જાત ઉપર લીધી રીતી મેલવી ઘણી અને બદલતી. હું પરમમ છુપા લેખાચે સુરગીનની પાસે જ વચ, અને તેનો દોસત ધઈતપા તેનાં પાયામાં ભાઈ તેનાં મનનાં વીમારોને પુછી લેવરા. એટલું કાંમ પેટેમાં હું કરવા વીનાં રહેવરા નહીં—કાંચે આ ચાકરો કહી ગચ્છેઆ છે તે વાત ખરી કે ખોટી તે બંધુચને મારો ધરશે.

આ હરાવ બીજાને દક્ષત લાગે. તેણે નેએડ કે તેનો મીત્ર જે હરાવ ઉપર અમલ કરશે તે તેને નુકસાં ન જવાનું નથી, માટે હાલ તુરત તેને અટકાવાની કસી જરૂર નહીં. ખેટું મન તુરત પોતાનું નાંમ ફેરવીને “જોરો આર” નાંમ શખીડ તથા બીજી લેખાચ પોતાનાં રીલ ઉપર નાંખીએ અને એ રીતે તમારાર ધઈને સુરગીનના પોંદેમ ખાનાં તરફનો રસોતો પકડીએ.

શ્રી એટલે શું ?

ખેટુંનો આ સવાલ હોમ તરોને પુછીએ છઈએ જોમાં નરજું કાંઈજ નથી, અને તેથી તમારા વીમાર ને માંટે આ સવાલ મેલતાં હોમ આનાંકાની કરતા ન થી. જોમાં તરોને વીમાર કરવાની તસદી પડે, પણ તેટલા માંટે હોમ દલગીર ધઈયું નહીં. એ સવાલ ઊપર તરો વીમાર કરે તથા તમારી મેલ જવાબ થોળી કાહાડો જોવી હમારી જુદી, અને તેજ પરમાંજી એ વા ધેઆંન ધરવા જોમ સવાલો વખતે વખત તમારા વીમારને માટે જરૂર કરવાનો હમારો ઈરાદો છે. તેમાં આપણને કંઈએક શકેલો પવાની હોમ આટા રાખી એ છઈએ, અને તેને લીધે આજ દીને આ સવાલ હોમોએ તમારી સાંચે મેલીએ છે. દાંનંચે કુટુબા આવી આ છે કે પરમમ આપણે પોતા ઊપર નજર કરીએ, અને પછે પારકાઓ વીચે મેલવા માંડીએ. એ કુટુબાતને ધેઆંનમાં રાખીને તમારે પોતાને વીચે હોમો આ સવાલ પુછીએ છઈએ તેનો વીમાર કરવો અને પછે તરો ને જવાબ થોળી કાહાડો તેનો હમારો નીચે રાંચે જવાબ સાધ સુખમેલો કરી જોતો. દુનીઆની વચનીમાં ખોલનાલાએ ધીવીલા એ જોતા વરગ (નર અને નારી જાતી) ના બીજા વરગમાં તરો આવેલાં, માટે ની એટલે શું અથવા તેની દુનીઆમાં શી જરૂર છે ઈઆ બીજા રીને મેલીએનો નારીની શું નેમ જો

દાએ રાખી છે ? તે હમારો ચવાલ છે, અને તરો તેનો જવાબ મેલવવાને મનને કસરત આપો એ હમારો અરજ છે.

કદાચ આ સવાલ ઊપર તરોમાંની કંઈકેકેકે આઈએને હસવું આવશે. કદાચ તેઓ એ સવાલને ન વાઈ સરીગો સમજશે, અથવા હમારાં અનગનંપણાને લીધે હોમોએ આવી સવાલ નાંખીએ છે એમ કદાચ તેઓ વીચારશે, પણ જો તેઓ વધારે વીચાર કરશે તો હમારો આ સવાલ તેઓને નાંહાંનો શુનો લાગવાનો નથી. હોમો સમજી છેઈએ કે એ સવાલનાં ખરા અને પુરેપુરા જવાબથી આપણી ઘણીએક સીઓ ના વાકેષ છે. તે નાંવાકેષીને લીધે ઘણા ગેરશાએદઓ થાએ છે, અને ખેટું તરોએ ખાતરી રાખવી જોઈએ કે અગરજો આપણી સરવે સહીઓ પોતાની શરજ અને પોતાને પેદા કરવાની મતલબ ખરોખર સમજેતો તેઓ સંસારમાં ને માંડે દેખાવ કરે છે તેમ થાએ નહીં. તેઓ ઘણાંમાં ઘણું એટલું જાણતાં હો કે જોરત મરદની ચાકરી કરવા માંડે, તથા સદાકાલ સુધી તેની તાબેદારી અને ગોલાંમગીરી કરવા માટે જનમી છે, પણ એ વીમાર જોરોએ અને નેઓએ પરમાંજી જોરો વીમાર રાખતાં હોએ તેઓની ખાતરી કરવી જરૂર ની છે.

પુરૂષ અને સ્ત્રીનાં શરીરનાં બાંધ તથા ગુણમાં એકસ શરૂ સરવેને દેખાઈતા છે. મરદ જોરાવર, કદાવર અને દેલાવર છે. જોરત નાંજુક, નરમ, અને ન ખરાંદાર છે. મીઠી જુખાંન, બોલવા ચાલવાની મેડેજત, શરમ અને મલાહાને, ધાસની અને ધીરજ મરદ કરતાં સ્ત્રીમાં કુદરતથીજ આપણ વધારે જોઈએ છઈએ. પણ એ ગુણ એકસ કારણ કારે તેનાંમાં મેલેલા હો. અને તે કારણો દેખાઈતાં છે. સ્ત્રીને પેદા કરવાની મતલબ શુભ છે તે આ શરૂ ઊપરથી દેખાએ છે, કારણ કે એ ગુણોવાણું આદમી નરજાંના કરતાં સારાં કાંમ બનાવવાને વધારે કાંમરથવાં છે.

માંટે નારી જાતીને પેદા કરવામાં કુદરતે ધારેલો નેમ શુદ્ધતામાં અટકવી શકાએ છે. તેનું કાંમ કાંમ માનર એકસ હવજ પુરા પાડવાનું નથી. તેનું કાંમ દુનીઆમાં મીલાસની મેલવણી કરવાનું છે. મરદ ને ધત્રી મદદ આપવી, તેનાં દુખને વખતે તેને દીસણું દેવો, તેનાં દરદ અને સંકટોને જોઈ કરવાં,

તેની શોજમાં ભાગ લેવા, અને તેની ઈજ્જત વધે, નાં મ કાગેમ રહે, આલાદ આગલ ચાલે, તથા તે શુખ પાંચે એવી ગોકવણ રાખવી—જેટલાં કાંમ તે કીર તારે સીને શોખી આપેલાં છે. ચમમાંનીને જાલવતી વખતે, મનને ઠંડું કરતી વખતે, તનને શુખી રાખતી વખતે અને ઘેરને ચંતોશી બનાવતી વખતે મરદને શુ ખીઅ મદદ જોરતથી મહેલે, અને તેમ યાએ એવીજ મુસાદ તેના જનમ આપનારે રાખેલી દીશે છે.

સી મરદ સાથ પોતાનાં લગણ કરોને “બઈ સી” માં ખપે છે. એ વખતથી તે પોતાની ફરજો અદા કરવા માંડે છે. પણ તેને માટે કુદરતે ધારે લી મુસાદ પાર ઊતારવાનો લગણ તે એક ઊપાએ છે, તેવા ઊપાએજો કૃતલા છે તે વીશે હશે હી આં જોલતા નથી. હીઆંતો સીનો દુનીઆમાં સા સાંડ જનમ યજોસો છે તે માતર જણાવવા બેકા છઈ એ, અને નારીને પેદા કરતાં બોધાએ શું મતલબ ધારી છે તેનો મુખીઅ સાર હજોએ ઊપર આપીઓ છે. બઈરી તરીકેની તેની ફરજ નહી પણ એક નારી તરીકેની ફરજ ઊપર જો વીચાર કરીએ છે તો આ વાત આપણાં મન ઊપર ચોકસ થશે કે દુનીઆં ને વસાવનારુ હુધારનારુ અને શુધારનારુ ને પ રાંણી તે સી છે. દુનીઆંની સરદારી જોએઆ મર દનાં હાથમાં છે પણ મરદનો જનમ સીધો યાએ છે. તે તેને શીખવે છે, કસવે છે, અને દુનીઆંમાં પોતા નુ કાંમ બનાવી શકે એવી રીતે તેને તઈઆર કરે છે. એ સીનુ મોદુ અને મનપસંદ કાંમ છે.

સીનો વરગ ઘણો મોઝો અને ઊમદા મતલબ પાસો છે. સીનો જાંશે ઘણો શોખાવંત અને પ રાકરમે કરવા લાએક રચેલો છે. સીની કીતપંતી ને કી તથા લાએકીનાં વધારાને માટે યજોલી છે, એ ઘ ણી કીમતી વાત છે. એ ખરેખર જોશું તો બોધાઈ કાંમ છે. આકાશનાં ફરેસતાઓની મીશાઈ દુનીઆં નાં ફરેસતા તે આપણી સીઓ છે. તેઓને પંખામુખા જોદાતાલાએ ચહડનો દરજો બખશેલો છે, અને તે દર જગતને લાએકની યવા માંડે દરએક અબલાએ કી શેષ કરવી નોઈએ છે.

પણ નેક જાનુએ આપણી બેહનપણીઓ તે વી કોગેષ કરે છે એમ તમે કહી સકો ? નહી. તેઓ નું શું કાંમ છે, તેઓએ શુ શુ કરવુ નોઈએ, અને કી

રીતે તેઓ આ ધરથીનાં ફરેસતામાં ગણાંએ, તેની પણ તેઓને ખબર નથી. તેઓ માતર એટલુજ સ મજે છે કે ઘણાં રકનાં અને કસલતાં બચાંઓની માં યઈ, હાંડા ઘસડીઆ અથવા ઘર ચલાવીશી, અને જ રથારની ચાકરી કીધી એટલે તેમની ફરજ યઈ શુ કી. પણ શું એ તમેને વાજબી વાત લાગે છે. દુની આંને શુધારવાનુ શું જોરતોનુ કાંમ નથી ? શું એવી ક્રીઈ લાએકીવાલી જોરત યઈ જઈ નથી ? એ સરવે વાત કહુજ રાખી શકાતી નથી. સી જોધની વાંચ નારોઓની એ વીશે પકી ખાતરો યઈ મુકી છે. આ જ શુધીમાં લાએકીવાલી અને સદુજી સીઓનાં બેહ દ ઘખલા તેઓએ વાંચીઓ છે અને તેઓ જાંણે છે કે સીનાં કાંમ ઘણા મોટાં અને વધારે છે, તથા તેને પે દા કરવામાં ધારેલી મતલબ ઘણી નેક તથા ઈશવરી ને મ પાસી છે.

દરાખનો ઉપીઓગ અને દરદના ઈલાજો.

લોકી અને તાજ ગોલ દરાખને દખ દઈને મોટામાં મારવાને સરવે જણ તઈઆર યાએ છે. એ ઊમદા ફલનો મીઠા અને મનપસંદ રસથી ભરે ગો હું ભરાઈ જાએ છે તારે બહુજ લેહજત મહેલે. તે શપ દીશત દરાખોનો સવાદદાર દારુ બને છે અને ઘણાં માંણસો વલી તે દારુની જોર લેહજત લીએ છે. તે જો તે દારુ ઊપર જાંણે દેવાંનાં બની જાએ છે અ ને ગમે જોરલો જોડી જઈને પછે તેની અસર તમે જોવાં ઘણાં ચેરાં કાહડે છે કે આસપાસનાંઓમાં નેમ ની હશી અને સરીરમાં ખીગારો-થાએ છે. એજ દ રાખનો એક ખીજો ઉપીઓગ હાલ જણાએઓ છે. તે માંણસનાં દરદ ઊપર દવાજ તરીકે ખપે છે. દરદને વ ખેતુકવડી દવાને બદલે મુકા ભરી તરીને દરાખ ખા વાનો, મહે તે વાત કોણ નાંપાડે ? એક દશમાં તેમ બને છે અને એવુ કહેવાએ છે કે તેથી કરીને ઘણાં ચે ગી માંણસો તદન સાજાં યઈ જાએ છે.

ઈજીરોપખંડનાં જરમની દેશમાં દરકીર્દામ નાં મનુ એક પંહોરો પંચને રાહીન નદીની દારી બોરદુ નાં કીનારા ઊપર આવેલુ છે. તાંહાં જોડેલા વીચતા રૂની ટેકડીઓ હારેકદાર નજરે પડે છે અને તે

તમાંમ દેકડીઓ દરાખનાં લેવાથી ભરેલી છે. તાંહાં અને તેની આસપાસ આસરે પચીસ ચાઈલ્ડની આખી જગ્યામાં દરએક જુને તાલ દરાખોનાં મોસા વેલા જુલુલતા અને જુમખાદાર, માલુમ પડે છે, જેઓ ને જોતાંવાર તેમને માટે લુખ ઊતપંત થાય છે. એ દરાખોમાં ખારથી પંદર જાત હોય છે. તે સઘલી જાતની દરાખો એકજ જેતરમાં ઊગી શકે છે, પણ તે એકદમ એકબાખાતી નથી તેમજ વસી તે દરએક જાત વચે રંગ, અને છાલની જાડાઈમાં જે એકસ કરક છે તે પીછાંણવાનું કાઈ જાડાણુ ગુથકેસ પડતુ નથી. એકસ જાતની દરાખોની છાલનો ચાંદરથી જુદો અને ખાદરથી જુદો રંગ હોય છે. કાઈ દરાખ કાલી હોય છે અને કાઈમાંથી સારો મખવાસ નીકલે છે.

દરકીહાંમ ખાતે આ દરાખ દવામાં ખપે છે. તેને દરદો દરે કરવાનાં કાંમમાં વાપડવામાં આવે છે અને તેથી કરીને તે દરાખ દવાની દરાખ કરી એ લખાય છે. તે કાઈ એકસ દવાઈની સાથે લેલીને ખવાડવામાં આવતી નથી, પણ આખી દરાખો દરદીનાં ખાધામાં આવે છે અને એમાં તેનો જે મોસો ખમ થાય છે તે ખપને લીધે દરકીહાંમ ખાતે ઊગતી દરાખ ખીજાં દેશો તરફ જાણ આવતી નથી. તેનો વેપાર અને ખપ તાંહાંને તાંહાંજ ચાલે છે, અને તે ખપ કાઈ નાંહાંને નથી. તાંહાંનાં વઈદાનુ હેવ મત છે કે તે તરફ ચાલતાં દેસાંએક દરદો ઊપર તે દરાખ ઘણી કારગત લાવે છે. તે વાત ખરી છે કે નહીં અથવા તે દરાખની તેવી અસર થાય છે કે નહીં તે જોકે એકસ જાણુ નથી, તોપણ આટલું ખરું છે કે દરાખો દરદ ઊપર અતીઘણી વપડાય છે.

ગેટરનાં દેસાંએક લાગે જાંહાંની જગ્યાની લોતરી ભરેલી અને હવા સરીરને ઝાંનતી આપે છે, હોય છે, તાંહાં સંહાંજને વખતે દરદીઓ કરવા નીકળે છે. પાસેજ નહીંને કાઈ લાગ આવેલા હોય છે, અથવા નહીંને સારા પાણેઆ ઊપર તાંહાં હાંમ ખાં વેલી હોય છે. તે જગ્યાએ દરદીનાં હાંમનાં એક નાંહાંની રોપલી જેવામાં આવે છે. તાંહાંજ વાતી દુકાંનસારો મોસા હોય છે. આ વાતો જગ્યાએ દેખા ખીજાવી રાખે છે અને તે દેખા ઊપર તમાને દરાખનાં જગ્યાને ડેરવી રાખેલી રાખે છે. દરદીઓ તેમાંથી દરાખના જુમખાને જુમખા ખરીદ કરે છે અને

પછે જાંહાં જગ્યા મલે તાંહાં ખેત્રી બઈ તેનાં હજુ સા મારે છે. આ દેખાવ ઘણો જોવા લાયક થઈ પડે છે. જુદાં અને જુવાંન તાંહાં દરાખ ઊપર-જુનાલુટ ચલાવે છે, અને જે આગરી માંણસોને સહીથી સરસ પકવાંન ખાવાનો શોખ નહીં થાય તેઓ દેખા દેખીથી આ દરાખને જમી જાય છે.

દેસાંએકીને આ જાતની દવા ઘણી ભાવી આવશે. તેઓ દેકડો દેકડાં એકાગ્રે પીવા કરતાં આ દરાખ ખાવાનું ભલું. તેઓએ જાણુ જોઈએ કે એકસ દરદો ઊપર જરમનીનાં વઈદા એ દવા રચાવે છે. તેમાં ઘણુ કરીને તાવનો મરજ હોય છે. વસી એ દવાની એકસ મોસમે હોય છે, અને તેમાં સપ્ટેમખર તથા અક્ટોખર મહીનાની મોસમે ઘણી લાયક ગણાય છે. પણ તેમ દરાખ ખાયેઆ કીધાથી જ દરદ દરે થાતુ હોય છે એ ખીનાં હજુર શક ભરેલી છે. આપણી પાસે માંનવાનાં કારણો છે કે અગર જો એ દરાખ ખાધા પછે દરદ દુર થતુ હોય તે તો ખુબી એ દરાખ કરતાં તાંહાંની હવામાં વધારે હશે, કારણ કે તાંહાં દરાખવાલા દરદીઓ સદા કરવા જાય છે. વસી તાંહાંનાં પાંણીની અસર પણ સારીજ હશે. માંદગીને અટકાવા માટે હાલના વખતમાં હાંમખાંનાઓ ઘણા ઊપીઓગી થઈ પડેઆં છે. ઈગલડમાં પણ દેસાંએક રોગો ઊપર પાંણીનો ઈલાજ લાગુ પાડવામાં આવે છે, માટે દરકીહાંમ ખાતે દરાખનાં વપરાસ પછે જો દેસાંએક દરજે રોગનો જાવો ખંધ પડતો હોય તો તે દરાખથીજ છે અને તેનાં કુદરતી કારણોથી નથી એમ કહેવાઈ શકાય છે.

દેસાંએક વઈદાનુ એવું મત છે કે કાઈખી દરદ ઊપર દવાની મરજ નથી. આ મત આપનાર અજુગવવામાં માંણસો છે, તોપણ તેઓના એ મતની સામે મજબુત વાંધા ઊઠાવામાં આવીયા છે. પણ તે વાંધા ઊઠાવનારાઓ આટલુ જ કણુ કરે છે કે હરએક જાનનુ જોશક દરદને દુર કરતુ નથી. દુખ જે મરે છે તે માતર કુદરતી કારણોથી મરે છે અને દવા ઘણુ કરીને કુદરતને મદદ આપે છે. કુદરતે હંદગી ગુમરવા માટે એકસ નીચમે પાંધી આપીયા છે. તેથી ઊલટુ ને માંણસ માલેને તેની મુખાકારી ખીજડે, પણ તે કાંઈક ઊપર જો પાછુ જમદીથી ધ્યાંન આપી

તો સુધારો થવાની આશા રહે છે. આશક તે સુધારાને વધારે આગલ પાડે છે, બાકી ખરે ઈલાજ એ છે કે તેવાં દરદોનુ કારણ શોધી કાઢી તેને મુક્ત ને દૂર કરવું. આ મત ઘણુ વજણુ ઘર છે અને વાચનારી બાઈઓને હુમારી એજ ભલાંમણ છે કે દરદ મદી ખવાની આગમ્ય દરદ નહીં પાછો એટલા માટે કુદરતે જે ધારા બાંધી આ છે તેમને તોડવા નહીં. તાજ હવા દમમાં લેવી, કસરત રાખવી, અને જો વીનાએ બીજા મારી રીતીઓ પરમાંજી ચાલવાનું બોધદર્શન કર્યાં નહોતું, અને તે મુજબ જો ચાલીઓને દવાઈની બાઈજી જરૂર પડવાની નથી.

એક આંધલા છોકરાનો અજાણ્ય ખવાસ.

“પીઆનો શેરડ” નામની વાળની પેટીને હુમારી ફેટકીએક વાંચનારી બાઈઓએ જોઈ હતી. આ યણું લોકમાં લોકમાં પાંચ ઘરે હાલ તે પેટીને આપણે જોતાં હોઈશું, પણ ઈંગ્લેન્ડ લોકમાંનાં લોકમાં પચાણુ ઘર વાલાઓ પોતાનાં જોરડામાં જો કીમતી વસ્તુ તર ને રાખે છે. વાળની પેટીઓ ઘણી જાતની હોય છે. તે ઘણી ખરી કુચીધી વળકવાની હોય છે, પણ આ “પીઆનો શેરડ” ને તો હાવના આંગણાંથી વળકવી પડે છે, અને જે મીથાવે સીતાર ઊપર હુતને ઘણી કસરત આપવી પડે છે તે મીથાવે “પીઆનો” ઊપર પણ આંગવાને રમકડાં જોઈએ છે. જો પેટી ઊપર આ સરે ચાલીસ પીસતાલીસ ચાંપ હોય છે અને તે દરજો ક ચાંપ વળકવાથી ચોક્કસ રાગ નીકળે છે, જેવા ઘણા એક રાગને સાથે મેલવીએનો બાજેણુને શુંદર સરો દ દીલને ઠંડક દીએ છે. જો ઊપરથી જાણીએ કે “પીઆનો” વળકવાનું કાંમ કાંઈ સહેલું નહીં હશે. વળકનારને તેરલી બધી ચાંપ અથવા રાગ ઈઆદ રાખવા જોઈએ અને તેની સાંથે તે દરજો રાગની જે નીશાંન ચોપડીમાં હોય તે નીશાંન જોઈને તે રાગ વળકવા પડે છે. એટલા માટે જો પેટી વળકનારાઓ ને ઘણા વરશની તાલીમ લેવી પડે છે અને જે ખચકી થી જેઓને “પીઆનો” વળકવાને મારાવેરા હોય છે તેઓની આંખ ચોપડી ઊપર તથા આંગણાં ચાંપ ઊપર

ર જોવીનો જહડકી દોડે કે તેની તારીફ થાએ નહીં. આજુ હુધડુ કાંમ પોતાની મેવે શીખવુ જો ઘણુ અજાણ્ય નેવું છે. પણ વધારે અજાણ્ય નેવું એ છે આવા શુંદર રાગને આંધલા માણેણુ પણ વળકી જાં છે એનું કારણ તેઓની સાંભલવાની ઈદરો ગણીએ છે. આટલી વાત ખરી છે કે જે કમનશીખ માણેણુ પોતાની આંખ સરખા બેચુલા રતાણુને જોલી દીએ છે તેઓને તેમની બાકીની કવડાસ લરેલી અને કંગાવ જાંદગીમાં જરાખી કરાર આપવાને કુદરતે બાજેણુનાં મેહુદ શોખની બખશેષ કીધેલી હોય છે. તેઓની આંખને ખંગ કાંમમાં વાલી આપેલા હોય છે, અને તેથી તેઓ બાજેણુ સાફ વળકી તથા સમજ થકે છે. તેઓને પણ તેમાં તાલીમ જોઈએ. મગર જે આંધલા છોકરા વીશે હોય આ બેઆન કરીએ છઈએ તે છોકરાંનો કશો પણ તાલીમ વીનાં “પીઆનો” શીખે છે અને સકીથી હુધડા રાગ તે ઊપર વળકી રાકે છે, એમ વાંચોને હુમારાં વાંચનારાંઓને અતીશયે અચરતી ઊપજશે. આ આંધલા છોકરાએ પોતાના ઊપવા ખવાસથી અમેરીકાની આપમને હુરત કરી નાખી છે. “પીઆનો શેરડ” ઊપર તેનાં આંગણાંને દોડતાં જોઈને સરવે દીર્ઘ દાંતમાં આંગણા પડે છે.

આ છોકરાનો હવાલો જાણવા જોગ છે. તે જો ક જાણાંમનુ શરૂંદ છે, અને તેને લીધે તેને કવવણી નાં ક. ખ. પણ લખતાં ઈઆ વાંચતાં આવડતા નથી, ખરોખર જાનીએના તેને પ્રક્રિયા પાઘડ જોલતાં વરીક આવડતું નથી, એટલું જ નહીં પણ તે ચાલતાં અથવા બેસતાં કીકનાં પણ શીખીએ નથી. તેનું નાંમ ટાંમ કરીને છે; તે મીઠા ચોલીવર નામનાં એક આજવાલા વેપારીનાં ઘરમાં રહેવા છે અને લોકો તેને “આથવો ટાંમ” એ નાંમે જોલખે છે ટાંમ જારે માં તર શોડએક મહીનાંની બિમરનો હોતો તારે તેની માં ને તેનાં હાવનાં સેકે પોતાનાં બિતરનાં કાંમને માટે જાલમગી દાખલ ખરીદ કીધી હતી તે વખતે ટાંમને મીઠા ચોલીવરે માંતર દેજોઆને ખાતર પોતાને ટાંં રાખીએ હોતો. કારણ કે ટાંમ શીજી દીર્ઘશી રીતે તેને કાંમ લાગશે જોવી તેને આશા નહીં હતી. ટાંમ જનમથીજ આંખે આંધલો, પગે ખોરા, સગીરે કુળવો અને દુનીઆવરો રદ થાએલો હતો. હું સ્ત્રી માવજત નહીં હોવાથી તે ખાઈને પાલીઆની મી

શામે પડી રહેતો હતો, અને તેટલા માંડે તેની હાલત ઊપર રહેમ કરી મીઠા ઓલીવરે મેને પેતાને ઘર રાખીઓ હતો. તેની માં જારે ત્રવારથી રાત સુધી ખેતરનાં કાંમ ઊપર જતી હતી, તારે આ આંધેયો કાંમ પેતાનાં ચેકનાં ઘરનાં ઓટલા ઊપર ખેતીને જુ શીઆ કરતો હતો. ઘરનાં હવાનાં કરનાં તેની હાલત વધારે સારી નહી હતી. સોદા તેને ચાલતાં ને હાલતાં ટપલા મારનાં હતાં—અર્થાંથી તેને ખીજવતાં હતાં—અને ચોક્કસ વખતે તેને ખોરાક નાંખી જવા શીવાએ તેની કશી વધારે ખરદાસત લેવાતી નહી હતી.

હુમણું તેને નજરે નોંઠે આવેલા એક આખ રૂવાલા ગરહસથે તેનો જે હવાલ છપાવીએછે, તે ઊપરથી જાણાએછે કે એજ એળીએલ અને ખેડાલ છે. કરો આજે સરવે સોદામાં નાંમદારી ભરેલો થએઓ છે, તેની ઊંચરતો માંતર ખાર વરચતીછે. તેનો આકાર અથવા દેખાવ કાંઈથી રીને સુધરીઓ નથી—તોપણ હાલ તેણે જે દીરતી વધારીછે તે ઊપરથી શીલસુજેને ખોલવાનો પકો પાએઓ મલેછે કે માંણસનાં ખાહરનાં દેખાવ ઊપર ભરેસો રાખતો નહી. ઘણી બદલુરત ચાંમડીવાળુ આદમી અંદરથી હીરાની મીશામે જહલકે, અને ઘણી સોભાવંતી ચજણી કાંઈવાર ઘણી બદ દયાંનત નીકલી આ વેછે. તેવીજ આપણા આ કાંમની હાલતછે. જે સોદા તેને કીધારતાં હતાં તે સોદા તેને આજે વખાંએ છે, અને જે સોદા તેને ટપલા મારતાં હતાં તે સોદા આજે તેનાં ઊપર ચાહા રાખવા લાગાંછે.

આગલ કાંઈને ખબર નહી હતી કે આ આંધેયો, જંગલી કાંમ ભીતરમાં ઘણાજ કીચી મનસાંતી વાળો છેકરોછે. સાત વરસ સુધી તેને માંડે સોદા દુગાએઆં હતાં. તેઓ એટલું જાણતાં હતાં કે કાંમ ને માએલ ઊપર ખાચી ચોખ હતો, અને જારે મીઠા ઓલીવરની છેકરીઓ પેતાની “પીઆનાં શેરટ” કી પર માએલ આતી હતી તારે કાંમ પુરનાં મેઆનથી કાંમ લક્તો હતો અને પેતાનાં અધાપાંતુ કુખ સપાળુ લુલી જતો હતો. એક દાહાડે રાતને હમે જારે સરવે કાંઈ કી ઘાએલાં હતાં તારે મીઠા ઓલીવરનાં ઘરમાં જે જોએ “પીઆનો શેરટ” મેલેલી હતી તાંતુંથી માએલુનો સરોદ આવવાથી તેઓ જંગી કીડીઓ. આ રાગ પેરલાં ઘણા મીમે પણ પછે વખાં જોડથી અંમવાવા લાગ્યાં આ

ને માલુમ પડીકી કે એ રાગ તેઓ જંગી કીડીઓ તેની અમાકીથીજ વાગતો હતા. આગલ જારે જોડકી તો આંધેયો કાંમ પીઆનોની સામે મેડેંગો હતો અને તાંહાં થું કરતો હતો! ઘણાજ મોતેખર રાતને વળા કરતો હતો! “પીઆનો શેરટ” ને તેણે તે દીવશે પેહલે મેડેંગો હાલ લગાડીઓ હતો, અને તેજ દીવશે તેણે એવા રાગ વળાડીઓ હતા, કે જે રાગ વળાડનાં મીઠા ઓલીવરની છેકરીઓ સું પણ તેમનાં માએલુનાં કી સત્તાદમી મેડેનતને લીધે કન્ટાલી જતા હતા. તે રાગને આંધેયો રામ કાંઈનીથી શીખવતી વગર વળાડતો હતો, અને સકીની ખાતરી યદ્ય હતી કે એ તાંહાં બાલક કાંઈ કીકરી કાહાડવા જોગ નહી પણ વખાંણવા જોગ મનપુછે.

તે અગતનાં દીવસથી કાંમની દુગા બદલાઈ હતી. તેનાં કોઈ તારથી તેનાં ઊપર મેઆન આપવા માંડીકી. કાંમ દરરોજ “પીઆનોની” કાંમે ખેલવા લાગે, અને ચોક્કસ દીવસમાં તે નાંમીયા માએલુધારે ને માહાત કરવા લાગે. તે વાત કાંમમાં જાહેર થઈ. આ ખાર વરચતી વખેનાં આંધેયો છેકરાનું ગીત કાંમલવા જોજંગથી લોક આવવા લાગાં. તેમાં મીઠા ઓલીવરને કાંમની યદ્ય. તેણે કાંમને દેખાડવા શાટ જાહેર મીજલશે ખોલાવી, અને દર એક તમાચગીર પાસેથી ચોક્કસ ભાવ લેવા માંડીઓ. તે મીજલસમાં આંધેયો કાંમ પેતાના કોટનો હાથ ધરી પીઆનોની કાંમણે આવતો અને પછે એવા મધુર રાગ વળાડતો હતો કે તમામ મીજલસીઓને લાગેલા હરખનો પાર નહી હતો. નામીયા ખેલાડીઓ સકીથી બીકટ ગીનને જે ચોક્કસ વખત વળાડતાં તો પછે કાંમ નેનાં કાંમલોને એવું ઈઆદ રાખતો કે બીજા જર્મનને કશી લુલ કીધા વીના વળાડી જતો હતો. તે ગીત કુર કીધા પછે કાંમનો હરખ તેની છાતીમાં લખાતો નહી હતો. ને પેતાનાં યુરખીને કીટી કરતો હતો અને તેને લુગાવીથી વગ અજાડતો નોંઠે તમાચગીરો તેની લુગાવીમાં કાંમનાં નથી સાંમેલ થતા હતા. આ હવાલ જે લખનારે આપીઓછે તે લખેછે કે હુગુર સુધી કાંમ પેતાનાં એ અન્યથેય ખવાસથી આસમને અચરત કરેછે.

ધરધણીઆનીઓનો જીવન.

પારસી શોશની, કૅટલીએક ધરવાલીઓ ઘણી કસમજ અને કલાંટ હોય છે. બાહુનો ઊપર તેઓ આ હુ તેવો જીવન કરે છે અને ઘણું કરીને જાહેર તેઓનાં ઘરમાં તેમને આંધ્રસમાં રાખનારો “મારીએ” નહીં હોય, તારે તેઓ પોતાના ગરીબ બાહુનો ઊપર જે જ શુભરહે તેનો કંઈ પારજ નથી. તેવી અલ્પજાતી શોડીજ ઘર ઘણીઆની હોય છે પણ તેઓનો મુખી અ જીવન એકે બાહુનો ઊપર તેઓ મોટાઈ ભોગવવા માંગે છે, અને તેઓ તરેહવાર ખાંડાને છોડાં શોધી કાઢ્યા કરે છે. તેવી કલાંટ યોગનો ઘરમાં જે કંદાસ રાખે છે તથા માલામાલીથી પાર પડેલીઓને કંદાસે આ પે છે તે ઘણા શરમ ભરેલા છે. પણ તેઓ એવા કલ્પ આમાં શરમ સમજતી નથી અને તેથી મોટી યુગ પાડવાને તેઓ આનાંકાંની કરતી નથી.

એવી એક ધરધણીઆનીએ પોતાને હાથે પોતાની જે કનેની કીધી હતી. ને ઘણી હમ્મવા મરખો છે. એ ધરધણીઆની “બાવરવાલી બચુબાઈ” ને નાંમે યો કાખાતી હતી. તેનું કારણ એ હતું કે જાહેર તે બાહુનો સાથ કલ્પો કરતી હતી તારે ચોટલા ગુલામાં આવતી કે બાવરની ચીર લઈને કોઈ વખતે માખવા દેડતી હતી. તે ઊપરથી “બાવરવાલી બચુબાઈ” કરી તેનું નાંમ પડી ગયો હતું. તે પોતે જેમ કંજુસ હતી તેમજ મુરખ હતી, અને પરિસાનો તથા અકલનો ખરચ આડે મારગે કરતી હતી. તેનું ઘર તેનાં ભરથા રથી મલીકી હતું, જે ભરથાર પરદેશમાંજ મરણ પામી ગયા હતા અને જેની પુંલ ખાનાડું આ બાવરવાલી ‘બચુબાઈ’ શીવાએ બીજું કોઈ નહીં હતું. ગરીબીમાંથી તવગરીમાં આવીઆને લીધે નેની તકીગરી નો છેડો નહીં હતો. તેનો મીજાજ ઘણો પાલ હતો, અને ગાંમની મોટી સેફાંણીઓમાં પોતાનેથી મણતી હતી. ચોટલા માટે પોતાના બાહુનો કરતાં પોતાને અ હકની સમજતી હતી, અને જાજ ભરે પણ તથા શરે નહીં તેવી વાતો કરતી હતી. જાહેર વાત કરે તારે “માટે ઘેર માડું ઘેર” બોલીઆ કરતી હતી, પણ જો તમે તે નો અવતાર મુલો તો તેનાં ઊપર હથવા વીનાં રહેા નહીં.

એટલુ તો એ ધરધણીઆની લીધે બોલીઆની.

હવે તેનાં ઘરનું જીવન જોઈએ આપણું જોઈએ. પણ નેવણનાં ઘર લીજોના છુદાંઓ કહે છે તેમ નહીં બોલવા નાં ઘણા ગુણ. જીની મરથા સેરીમાં તેનું ઘર હતું. સેરી આવી કે તાંડાંનું ઘર તે વલી કિયું હોય? ઘર નો મોહુલો ચોટલાનો કુમાર હતો કે આગલી પારીએ થી જોઈએ તો સાંમાં ઘેર નાખનાં દાંનડા આગલ દેખાએ. તેથી કરીને ઊજરડું ચોટનું પડે કે દેખતાં માંણસની આંખમાં આંધારી આવી જાય. આ ઘરમાં પવલુખી કોઈ છેજ ખંધ નહીં હતો. જાહેર શેહરમાં નોડાંણ થતુ તથા શોશનાં ઘરનાં છલ્પાં કોડી જતાં તારે આ ઘરમાં થોડો થોડો પવલુ આવતો હતો. ઊભાં ચોમાસામાં બાહુન શોશનાં ચોરદામાં દરીઆવ થતો હતો, અને તેથી ખાટલા તથા વાસણો સારી રીતે ધોવાઈ જતાં હતાં. દોડવાનાં દીવસો ઊપર ઘેર ધોવાની કોઈ મરજ રહેતી નહીં હતી. એકું નાંમીસુ તે ઘર હતું અને બચુબાઈ પોતાના તે ઘર ઊપર મગરૂર હતી.

ઘર અને ધરધણીઆનીની આવી હાલતને લીધે બચુબાઈના બાહુનો જાહજી મુખી રકનાં નહીં હતાં. તેઓને રાખતી વખતે આ સેફાંણી લાંબી લાંબી વાતો કરતી હતી અને મોટી મોટી કાળુસાતો આપતી હતી. ને નક્કા બોલેલા હોય, અથવા નો રાંધણી મધેની સુલા વારી ગેપ થયેલી હોય તો “જો તરણ દીવસમાં તાખરતો જ કરીઆ મનુરને પેસાડી સમરાવી આપવા” કહેતી હતી. પણ તેઓને રાખીઆ પછે બચુબાઈ તેઓ સાથ લે રેહવાર કારણે કલ્પો કરતી હતી. એ તેની મોટી ખાંમી હતી અને કોઈથી રીતે તે મુખરતી નહીં હતી. પેહલા માલા ઊપર તે રહી હતી અને તેનું કારણ એ જ હતું કે ઊપર જે કોઈ આવજાવ કરે તે સરવે તેની નજરે પડે. પોતે ધરવાલી માટે બાહુનોની સરવે ખાખર રાખવાનો તથા ખાંમગી વાતો બોલવાનો પોતાનો હક સમજતી હતી. જે પારકું આશાંમી આવતું તેને હેલવશીજ સવાલો પુછતી હતી અને જો કોઈ શખસનો બાહુરનો દેખાવ રાંચો મોટી હોય તો પછે તેને હેલવ ચોકલાવી દેતી હતી. મોટીનો પુરોડા થતાં વારજ બાવરવાલી બચુબાઈને બાહુ જોઈતું હતું છતાં નહીં નો પછે તેને મગરૂર કલ્પો કરતી હતી. ખરડીમાં દીવે મેલવાના બાહુનોએ વારા પાડેલા હતા. બચુબાઈને જાહેર વારો હોય તારે તે સમયસરને જાહેર કોડાંમાં મેલે અથવા અરધી રાતમાં દીવો બુજવાઈ જાય તો કોઈ

થી બોલાવું નહીં હવું, પણ જો કોઈ બાહુતથી એક વખત તેમ થયેજો તો તેનો કલ્પજો શુદ્ધ કરતી હતી. એવી એવી ઘણી ચાલ ચલાવીને ખચુંબાઈ લા હુતોને કંદારો આપતી હતી.

એક દાહાડે આ ધરવાણીને તેને માંથેનું બાહુત મલીંગી. તે બાહુતનો મીઠાજ ખચુંબાઈ કરતાં આ કસો હતો. દાલ પાકનનો ડોસાબાઈ માતજરીમાંથી ગરીબી હાલતમાં આવીઆ પછે નાંચારીને લીધે આ વાં હલકાં ધરમાં આવી વસીઓ હતો. તે પોતાની ગુનાશ માંક શુજરાંણુ કરતો હતો. તેની બઈરી ના ત્રે ધનાંબાઈ ઘણી ગરીબ અને સરમાડી હતી. ઘણી ને મદદ કરવા માંડે દરણુ દહીને અપવા બાહુરનુ ચીં વી સાંચીને થોડી ઘણી કમાઈ કરતી હતી. ડોસાબાઈ જઈને રહેઓ કે પછે આ ધરવાણી અથ તેની બઈ રીને થોડા દીવકમાં કલ્પજો થયેઓ. ડોસાબાઈનાં નાણાંનાં એક પુરાં ખચાંની વરસગાંને દાહાડે તેની બાઓડીએ "સેવ જોત્રાવી." પણ ધરવાણીને તાંહાં તે છે સેવ જોત્રાણી નહીં, તોથી ખચુમાઈ બરે પેહેલાજ ગાંધા બીપર રહેણી હતી તારે તે વાત બાણુવા વીનાં રહી નહી. દાદર બીપરથી બીતર ચહડ જોઈને તે પાં મી ગઈ અને પછે પોતાનાં મનમાથી તે વાતને ભુલી ગઈ નહી. આ બાહુતે બીજાંઓને તાંહાં સેવ જોત્ર લી અને તેને તાંહાં નહી જોત્રાણી માંડે તેનાં મનમાં ઘણું માહું આવીગી.

ડોસાબાઈની બાઓડી દરરોજ ચહુવારનાં ધડીએ અતાંજ દલવા બેસતી હતી. એક દાહાડે ખચુમાઈનાં ધરમાં બાજ હતી, માંડે તેણે આ સીને ઘડી રે રવવાની મનાઈ કીધી. ધનાંબાઈ તેની સાંચે યઈ અ ને માંજી લીધું કે અગતનાં કારણુકર તેને આ દલવું કરવું પડીગીં છે માંડે દલવા દેવું. ખચુમાઈનો તેમાં મી જાજ બીજો, તે ભુમ પાડી બીડી કે, "જો વાજે, આ એ શું જીવન? તમારાં-જેવાંનો કોઈ બાહુત નહીં જો જોઆંતો. રોજ બેડી મજરસાં ઘસર ઘસર કરવા બે જોના. કોઈ પાર પડેચીમાં હુંજ અએગ તેમી બાં જોયકે નહીં?" ધનાંબાઈને દરાવ હતો કે ધરવાણી બોલે તેને જવાબ આપવો નહીં અને દલણું ચલાવીઆ કવું. આવું જોઈને ખચુમાઈને થીરજ આવી નહી, માંડે બીપર ચહડી આવી અને કલ્પજો કરવા લાગી. "જો એવાં બાહુત વગર ચલાવજ, તારે મનચે શું હું બાહુત

તે કાંઈ ધારા કાણુય. જોવાએ આવીબી કોઈ બઈરીછે." એ સીવાએ બીજી ઘણીએક બોહાસ કરવા લાગી. ધના બાઈએ દલણુ માંડી વાલોગી, પણ તેવામાં ડોસાબાઈ બાહુરથી આવી લાગા. ધનાબાઈએ તેને સ્વલ્લી હડીકતથી વાકેષકીધો. તેનાં ઘણીનો મીઠાજ ઘણે આપલો હતો. તે છે પોતાની ધરઘણીઆનીને શાવવા નહીં દેવાનોદરાવ કી ધેસો હતો, માટે આ એક વખતે બાવરવાલી ખચુંબાઈ શવી ગઈ તે બાહુતને દલગીર થયેઓ. જે ધરવાણી ના કુદ તે તેનો મરદાટ બાંજવા માટે કરવું જોઈ એ એમ ધારીને ધનાબાઈને તેણે પાછી દલવા બેસાડી. દલક ધરવાણીએ તે જોઈકાં તો ખરૂં, પણ તેના ઘણી એ હાકમ કીધો એટલું બાહુતને તેનાંથી પાછો કલ્પજો યઈ થકીઓ નહી. જો તે મડખક કરતે તો તેવું કાંઈ ચાલતે નહીં કેગકે સાંમી બોરદુએ "માડીડા" હતો. તે થી તે હારીને બેસી રહી અને બીજાં બાહુતોમાં તેની રજેતી યઈ. જેમ વખત બીજો તેમ તે પંડી પડી અ ને બાણે કલ્પજો થયેસોજ નથી તેમ ચાલવા લાગી.

તારપછે વલ્લી એક વખતે બાવરવાણીએ કલ્પ આણું છીટું શોધીગીં. તે વખતે તો "માડીડા" ની પણ ધાસતી ખાધી નહી અને હીમતથી બીપર ચહડી. પરથમનો ધનાબાઈની સાથે વાત કરવા લાગી, તે બોલી કે "જો વાજે ધનાબાઈ તમારોતો કાંઈ જીલમછે." ધનાબાઈએ બોલાયો પુછવા બીપરથી તે બોલી કે, "અરે વલ્લી પુછોય કાંનુ? બરીઆ અખાડા અખાડા કરતાંનો હવે હું થાકી ગઈચજો. એમ નથી પરવરવાતું હું તથુને સાષ કુંહુય." ધનાબાઈએ જવાબ દીધો, "મારૂં માથું કુખે, વાસતે માજે બોલોતો જરા હલુરે બોલો; એવો કુપસો માંડી વાલો."

ખચુંબાઈ—જોવાએ તારે બોહુખી નહી. આ એ આપડામાં હું કાંહાંથી આવી, વાંકનો વાંક ને બીપરથી ચાપગુડી કરતી દેણું. આખો દાહાડો દાદર પરથી ધપર ધપર બીતરતાં માથું નહી કુખનું?

ધનાબાઈ—પણ ચાપગુડી સાંની? હમારો શું વાંક પડીઓ તે કંદા.

ખચુંબાઈ—વાંક નહી? ચાતનાં બાર બાર વાજા શુભી થેરનાં બારણાં હુમાલં પડી રેહ્ય તે જરા હથે આવીને બંદ કરી જઈજીની.

ધનાબાઈ—માજે, પેહેવે માંડોતો તમે રેહોતો, તે જો કાંમ માડે કાંનુ?

ખચુંબાઈ—તો તારો વર કાંડાં કાંડાંથી થઈને આવે ને પછે હું ખારણાં ધાંકીને પાછાં હુગાડવા બાંધી છું?

ધનાબાઈ—તારે હુગાડાં રાખી મેલો.

ખચુંબાઈ—ને પછી? કોઈ ખુવો હથે ભરાઈ બેસશે તો તારો કાકો જવાબ આપશે?

ધનાબાઈ—જોવો જો ઘેરવાલાં તમે વધી કલ્લ જો કરવા આવીઆંચ. મેં તમને કહ્યું નહીં કે માત્ર માંધુ દુખેચ? હું આભરી છું.

ખચુંબાઈ—અરે પણ સાંતી આભરી છે. પો હારી ચોહારી થઈને જમ્મ. સેવ ને મલીદા ખવા જોચ? ને ઘેરની વાત આવેચ તારે સાંતી આભારી પડેચ?

ધનાબાઈ—(ગુસારી) તો તુખી કાંચે નહીં રાંધીને ખાતી. પેટનાં બહીઆં ગાંમ ખાલવા આવી ચકું?

ખચુંબાઈ—આજે નોઈજી કે મારી ઊપર તમા હો કરેચ, અરે જો કસતુરન ધુંગી ધુંગી મરી રહે. રાંધ ખાજેચ, પીજેચ, ને મારી સાથે વાત કરતાં જ મરેચ.

હવે પીચારી બાઈજો આ બે જોરતોનો મી જાજ કમ રહે. જોવો કલ્લજો આપણાં ઘણાંજોક ઘરોમાં આપણુ નોઈજો છઈજો, તેવો કલ્લજો હીચ શરૂ થજોજો. ખંધે જણુ ગાડાગાલી ઊપર આવી આં જોક બોલતી કે “તુ કાંડાં મારો ઘડો લેવા આવી.” બીજી બોલતી કે “ઘડો લીજોરે તારી માંજે બેઠેનો.” તુરત જવાબ મલતો કે “જોતું ગાલ ની દેતી મરેરે. મારો ઘડો પખોરીને આપુરે. રાંધ તારી સાત પાંચ છે તેને ગાલ દેતી.” જોધીબી વધારે કલ્લજો આગલ ચાલીજો. તેજો જોક જોક ની ખાંમીજો મોઢવા લાગ્યાં. ખંધે જણુ સાથે ગાલ દેતાં હતાં અને તેથી ખંધેનું સંભલાતુ નહીં હતું. “દીકરા દીકરી મરે” અને દોજખમાં જાજો” ઈતીઆદી બોલો જે સંભલી આપણને કમકમાટ છુટે તેવા બેવિ ખાવરવાલી ખચુંબાઈ બોલતી હતી અને તેનો તેવો જ જવાબ પણ વલતો હતો.

સેવરે ડોસાભાઈ સેક હાંધમાંથી બગીને ખાહર આવીઆ. તેને નોઈને ઘરવાલી દબરડમાં પડી. પોને જોકદમ ઠંડી પડી ગઈ અને ડોસાભાઈ સાથે

વાત કરવા લાગી. પણ ડોસાભાઈજો નોજોહી કે વલી તેને ફરેત કરવાનો તે વખત હતો, માટે તે પોતે જોકદમ ગરમ થઈ ગયોજો. તે જોવા ખુમારા માંરવા લાગો કે ખચુંબાઈ ધુજવા પડી. તેણે તે જોરત ને જોકદમ હથે ઊતરી પડવાનો હોકમ કીધો. ઘરવાલીજો તેને ઘર ખાલી કરવાની અરજ કીધી, પણ ડોસાભાઈજો સાફ જવાબ આપીજો કે સરકારનો ધારો છે કે ઘેરનાં ભાડુતને ખાલી કરવાની બે મહીનાં અગાધી નોટીસ આપવી. ખચુંબાઈમાં જોટલી સમજ નહીં હતી કે જેથી ડોસાભાઈનું બોલવું ખરૂં છે કે જોહું તે વીચારી શકું. તેનું આ “માહીક” સાથે કાંઈ ચાલતું નહીં હતું અને તેથી બીનાં ભાડુતોમાં વજણુ જોહી દેતી હતી.

ડોસાભાઈ ઘર ખાલી કરી ગીજો નહી. તેજ પરમાણે ઘરવાલીનાં જોકથી શુખનને તે ઘેરાંન આપનો નહીં હતો. તેથી ઊલટુ જરા જરામાં સીપાઈને તેડી લાવવાની ધમકી આપતો હતો. તે મોટા મોટા બોલો બોલતો હતો, તથા સરકાર અને ધારાની જોટી જોટી વાતો કરતો, તેથી ખચુંબાઈ ઘેર જાતી અને તે સજી ખરૂં માંનતી હતી. જોક વખતે જારે ઘરમાં વરસાદનું પાણી ઘણું મલીકી અને જારે ઘરવાલીજો તે સમરાવી આપવાને નાં પાડીકીતા રે તે જોક સીપાઈને ખરેખર તેડી લાવીજો. તે સીપાઈજો ધમકી આપી અને ઘેર જે ઘણી માંડી અવસાયામાં હતું તે વીરો સરકારમાં ખખર કરવા કહ્યું. તે ઊપરથી ખચુંબાઈજો પોતાની મેલે મરાંમત શરૂ કીધી. આવી આવી રીતે જારે આ ઘરવાલી થોડી ઘણી જેર થઈ તાર પછે ડોસાભાઈને બીજે ગાંમ ચાકરી મલી. તેની પાછોડી પોતાનાં માં ખાપને તાંડાં ગઈ અને ડોસાભાઈજો ઘર ખાલી કીધું.

વાંચતારી બાઈજો, આવી રીતનાં કલ્લઆ આપણુ કિટમાંજોક ઘરોમાં વારેવડીજો સંભલીજો છઈજો. તે કેવા હુવકા તથા નકામો હોજો છે તે થોડું ઘણું દખાડવા માટે ઊપરો સેજ હવાલ આપીજો. જોમ ખરેખર બને છે. નકામો ખાખરો ઊપરથી આપણી જોરનો ગાલજોવાચ કરે છે અને જોક જોકને કદવા દીજો છે. તે અનધટું છે જોટું જ નહીં પણ જે કાઈ બોલો છે તે સઘણું અરથ ઈઆ મતલબ વગરનું હોજો છે. માટે જોવી કલ્લઆ કરવાની ચાલ છોડીદેવી જો

ઈએ છે કે તેથી ગાંધીમાં હુદ્દી થવાનું અટકે અને સંપ તથા સમાધાનીથી વખત ગુજરે.

લેડી કંનિંગ.

જે માંનવંતી બાંનુની એક નાંહાની તસવીર સી બોધનાં વાંચનારાંઓને માંટે આ આંક સાથે નોડી છે તે ઊપલાં મધાલાંમાં તાંદિલાં મુખારક નાંમની લાએકીવાલી લેડી કંનિંગ છે. તેનું નાંમ આ દેશની થોડી ઘણીબી ખખર રાખનારાઓની છાતીમાં કીત રી રાખેકુ છે અને તે નાંમને તેઓ પોતાની ઈઆદગી રીમાંથી ખીસવા દેશે નહીં. તે નાંમ હીઆનાં દેશી ઓને વાહાલુ ધર્મ ગચેકી છે, અને આ દેશની દરએક અખલાએ પણ સરખી રીતે એ સદગુણી સોની પી છાંણ રાખવી ઘટે છે. કૃષ્ણાંકેશ ત્રોડાં માંણસોની બાએકીઓને જોવાને અથવા તેની હડીકત બાંણવાને ખંતી હાએ છે, કાંએકે તેવાં ત્રોડાં માંણસ પોતાને લા એક બાએકીઓથી મોટું શુખ પાંત્રે છે. લેડી કંનિંગ નો ભરથાર મોટું માંણસ ધર્મ ગચેકી છે. તેની આ ચંચલ સી વીજો આપણે થોડું ઘણું પણ ઈઆદ રાખ વું નોઈએ.

લેડી કંનિંગને જે વાંચનારી બાઈ બોલખતી નહીં હશે, તેનાં મનમાં કદાચ એવો વીચાર આવતો હશે કે જે મીથાસે જોન આપ આરક લડાઈનાં મેદાને માં જખરદસ્ત શેજને લઈ ગઈ હતી, અથવા જે મીથાસે ગરેસ કારલંગે મરતાં માંણસોનાં બાહાદુરીથી જાન બચાવી આ હતા, તેજ મીથાસે લેડી કંનિંગ પણ કાઈ ત્રોડાં પરાકરમાં પરાકાશી નીકરી હશે. એ ઘારણાં માં થોડી ઘણી ભુલ છે. લેડી કંનિંગમાં ઊપણી નાંમો સી સીઓનાં સરખી રીતે દુનીઆમાં ધોંગાત કરી ચેવ વાનો ગુજુ નહીં હતા. તેણીએ કાંઈ જંગમે મુજબીઆં નહીં હતાં, અથવા મરદાંમતી બરેલી રીતે કાંઈ મોટી મુશીબતોને લાલી નહીં હતી. તેણીએ મર દનાં સરખી હાંમત અને ખવડાને ખદે, સીને લા એકનાં પોતાના ગુણમાં માંન ચેલવીકી છે; અને નેટલા માંટે તે કાંઈ એકી બાએકીવાલી ગણતી નથી, અથવા કાંઈ થોડી પરખેઆન ધર્મ નથી.

હીદુસથાંનની સરકારનો વડો અને આ દેશ નો માંજ વાઈસરાએ લારક કંનિંગ ગચે વરશે અ તરેથી રવાને ધએકી હતા. તે નાંમદારે આપણાં દેશનાં લોકો તરફ જે મેહુરખાંનગી ભરેલી નજર આ ને માએઆ તથા પરીતી દેખાડી હતી તેને માંટે તે છે અતરેનાં તમામ રેહવાસીઓમાં માંન ચેલવીકી હતું. તેની બાંનુ આ લેડી કંનિંગ હતી. આસરે આ ક વરચની વાત ઊપર તે પોતાના ખાવીંદ સાથે આ દેશમાં આવી હતી અને તારથી તે આપણાંમાં જાંણીતી ધઈ હતી. તારથી પરાનાં વરચ શુધી તે પોતાના માંનવંતા ભરથારની સાથે રહી હતી, અને જરે લારક કંનિંગ ઘણીએક કીરતી પાંખીઆ પછે હીદુસથાંનથી રવાને થવાની તઈઆરીમાં હતો તા રેજ મેહુરખાંન જીવની લેડી કંનિંગ જંગલની તાપ ની અસરથી મરણ પાંખી હતી. તેનું એ કુખ ભ રેજું મોહાત તારીખ ૧૮ મી નવેમ્બર ૧૮૬૧ ને દીને નીપજી હતું. દારજીંગ નાંમનાં પરાંત માંથી તેને તાવનો છુંડો મરજ. ઊડીઓ હતો અને થોડાજ દીવસનાં અરસામાં કલકત્તા મધે તે મરજનો લોગ ધઈ પડી હતી. તેનાં એ મોહાતનો ગમ કુચે આલચે કીધે છે, તેનું મરતીકીક સાંભલીને આપણું આખું દેશ રડીકી છે.

લેડી કંનિંગ ઘણી કહરેલ અને પહરેલ સી હતી. ગુદા ગુદા એલચો અને વીરીઆઓની તેણે મુખત કલવણી લીધી હતી, અને નાંમીયા હુનરોમાં તેને ઘણી સારી અજમાંએસ હતી. મુખીઆ કરીને ચીતારેનો તેનાંમાં વખાંણવા જોગ થોખ હતો. તે નાંમીયા ચીતારો પાકની હતી, તથા એ અગતનાં હુ નરને આગલ વધારવાને તે ઘણી ખંતી હતી. લેડી કંનિંગ સખી દીલની, માએઆણુ અને મીલનસાર હતી અને પોતાના લાગવગ તથા જોલખમાં જે જે માંતખર ઈઆ ગરીજ આદમીઓ હતાં, તેઓને ઘટ તે વખતે મદદ આપવાને તથા કાંમ લાગવાને તે આંનાંકાંની કરતી નહીં હતી.

લેડી કંનિંગનો મરનજો આ દેશમાં ઘણા મો થો હતો. તેનાં ભરથારની પદવી સરચેમાં ચડકની હતી, તોપણ તેને માંટે તેની બાંનુમાં જરા મજકરી નહીં હતી. આ દેશનાં મોદાનું તે ઘણું બધું દઈ તી હતી. અજન કરીને આપણી દેશી મીઓનાં સ

સેડી ઝેલીંગ

ધારા ઊપર તે સારું થેઆંન આપતી હતી. આ દેશમાં એલમ હોનરોનો ફેલાવો કરનારી મંડલીઓમાં લેડી કં'નીંગની ખાસ મદદ હતી. જ્યારે તે યુ'બર્ધમાં આવી હતી ત્યારે અતરેની છેકરીઓની ની શાલોમાં ફેવલો લેતી સરવે છેકરીઓ યંહીનસ લમાં ભેગી થઈ હતી અને લેડી કં'નીંગે પેતાને પનો તે હથે ને છેકરીઓમાં ઈનાંતો વે'હું'ચીઆં હતાં. તે વખતે દેશી સ્ત્રીઓને ફેલવાએકી નેવાને તેણે ઘણી મરણ દેખાડી હતી. તારપછે જ્યારે વીહારનાં તલા પનો પાએઓ નાંખવાની કીરીઆ થઈ હતી, ત્યારે લેડી કં'નીંગ ડુંગરે ડુંગર ચડી હતી તથા આસપાસના દેખાવોનાં ચીતાર ઊતારી લીધા હતા. સખાવતનાં કાંતોમાં તે નાંણાંની મદદ આપતી હતી, અને એવીજ બીજી સામેતીઓ ઊપરથી પુરવાર થએકી છે કે લેડી કં'નીંગ એક પુરવીન તથા દેશીતકારી સ્ત્રી હતી.

બરથાર તરફ પીચાર રાખવામાં લેડી કં'નીંગ ઘણી મેહનતુ હતી. તે આ દેશમાં આવીઆ પછે અતરે જે મોઠો બસલો થએઓ હતો, અને દારડ કં'નીંગને માંથે જે મોઠો બસલો આવી પડી હતી તે વખતે લેડી કં'નીંગની હુજરીથી તેનાં ઊપર સારી અસર થઈ હતી. જેવી એ જાનું તેવોજ તેનો ઘણો દાહાપણ અને ધીરજ વાલો હતો. થોડાએક મહીનામાં તે બધવાનો આતસ છુંજવાઈ ગએઓ હતો. તારથી લેડી કં'નીંગે દરદીએક ઊચેલ ધારી હતી. તે ઈંગલંડ જવા પછે મોટું માંન પાંખવાની હતી. પણ અપેશ ' એવાં માંણસને ખોદતાલા પેતાની પાસે જલદીથી ખેલાવી લીએછે. લેડી કં'નીંગને આ દેશમાં મોહિતનુ નેડુ આવોજી અને તેનો ઘણો પેતાને પતન ગીઆ પછે ગુરતજ મરણ પાંખીઓ.

લેડી કં'નીંગની તસવીર નોતાંવારજ આપણી છતીમાં જુએ થઈ આવેછે. તેનાં મોહિતનો બનાવ આપણી ઈર્ષાદાસતમાં તાજેછે, અને તેનાં મેહસાની જુખસરતી આપણી નજર સાંચુંછે. તે ઘણી જ ગંબીર, ચીદા સવભાવની નારી થઈ ગઈછે. તે પીચાર અને અંદેશો કરતી બેઠીછે, નેકી અને લાએકી તેનો શુરત ઊપરથીજ દેખાએછે. તેનાં લેખાસનો કાંઈ બપડો નથી, ઈઆ તેનાં મગજમાં કાંઈ ગૂંચોનો પવન નથી. તે નીરદાસ અને ચુંદર

શીકવથી તવારોખનાં સપામાં બીરાજેછે. જેમ કેટલીએક સ્ત્રીઓ પેતાની બાહુદુરીનાં બાજલા દાખલા આપી ગઈછે, તેમજ આ સ્ત્રીએ પણ હીમત અને બાહુદુરી પેતાના ખાંનગી ઘરમાં દેખાડેલીએ અને એ સઘલી જોરતો માતર પેતાના ઘરમાંજ એવાં દાહાપણ અને ધીરજનાં દાખલા આપેતો હોયો તે કાંઈ થોડું સમજાયું નહીં.

પાણીનાં બીછાંણા.

આ જમાંનાંમાં ઈનસાંન યું નથી બનાવતું તેનાં મગજમાં ખોદતાલાએ અકબ સરીખું અતી ઊતમ જોહર લેલીએક અને તેનાં પરતાખથી કરીને આજને દાસ દુનીઆમાં એ માંણસ એટલેવેતો દીધી ની કલોએકે દે એક ઈસવરી તલેસમાંત અને દુનીઆઈ મોજેજ દાખલ તેને ગણવામાં આવેછે. જે જે વાતો કોઈએ સપનાંમાં વીચારી નહીં હતી તેને આ જમાં નાનુ આદમી ખરી પાડેછે અને એ પરમાણે આગલા કીસા અથવા કાંડાંનીઓમાંનાં બદુઈ ભરેલા તલે સમાંનો એક કોરે રહેઆછે.

વીદવાંન માંણસોએ દરદીઓનાં દુખ મરાડવા નો વીચાર પેરેમાં કોષાછે, અને તાર પછે દરદનું જોસ નરમ પડે તોહાં સુધી તેને આરામ કરવાનાં ઈલાજો મોઠો કાઢાડીઆછે. પાણીનાં બીછાંણા એ વી શોધોમાંની એક શોધછે. દેલ્લીએક વખતે દરદીઓને રોગનાં હામવામાં ગયે એવું નરમ બીછાંણુ ખરડમાં ખુંડેછે, અને અગત કરીને જ્યારે તે માંણસ પેતાનાં દરદથી કાએલ થઈતવાઈ જાએકે તથા જ્યારે તેને એકની એકજ ખોરદુએક કીરવાલોને શુવું પડે છે ત્યારે તેને બીછાંણાથી વધારે પીડકારી ભોગવવી પડેછે. એ પીડકારી ઓછી કરવા માટે પાણીનાં બીછાંણુ બનાવેવાં હાએછે.

એ જાનનાં બીછાંણુઓ આજ દેલ્લીએક વચ થએઆ ઈંગલંડની ઈસપીસલોમાં વપરાતાં આવીઆછે. અતરેની સર જમગદલવાલી ઈસપીસલમાં પણ કોઈવાર એવાં બીછાંણુ વપરાંએકે દરદી માણસને ચાંમલો અથવા દુનાં કરતાં પણ નરમ બીછાંણુ ઊપર સુગડા માટે પાણી વાપડવામાં આવે

છે. તે દરદી પાણી ઊપર થયે છે. બીછાંણમાં નહીં ની મારફતે મરઘ અથવા પુત્રાં પાંછીનાં ચોકકસ બધા ને એકઠા કરી રાખે છે, અને તે ઊપર ઘણું કરીને જ તાપરચાની એક નાંછાંની ગોદરી અથવા સુઝનીનું પડ કહેણુ હોય છે. તે ગોદરી ઊપર દરદી આરાં મ કરે છે, પણ તે બીછાંણમાં એવી ગોદવણુ હોય છે કે જેથી દરદી પાણી ઊપર થયે છે એમ તેને લાગે નહીં. તેવા દરદીને સરદી પેંડાંચી જવાની દાંઈ ધાત્રની રહેતી નથી અથવા તેની તનદરોસતીમાં કાંઈ બીમાડ થતો નથી. જો કે તે બીછાંણ મધેનાં પાંછી ઊપર તરે છે, તો પણ તે ગોએઆ હવા કરતાં બી કાંઈ નરમ વસતુનાં બીછાંણ ઊપર સુતો હોય એમ તેને લાગે છે. તેથી તેને જોણુદુખ તથા થોડો અકરસાત ઊપજતો હોય એમાં શક નથી.

આપું ઊપીએગી બીછાંણુ પેટલ વેહેણું ડા કટર આરનારે બનાવીશું હું. તે શાંછોએ વરચની વાત ઊપર એક દરદી સીની દવા કરતો હતો. તે સીની જોયો મરઘ હતો કે તેનાંથી સાધારણ બીછાંણ ઊપર પોતાનો ભાર ખમીતો નહીં હતો. તેને લીધે અગસથા પવણુથી બરેલાં ગોદરાં નેને સુવા માટે આ પીચાં હતાં. તેથી તે દરદીને ઊપજવું દુખ તેથી નાંજી જોણુ થયેલું નહીં હતું. જો માંગલો જોઈને એવીથી વધારે પોચાં બીછાંણ બનાવવા ઊપર ડા કટર આરનારે પેચાંન લગાડીશું. તેણે વીચાર કરી પોંડ પાણીની મપાટી ઊપર સરીર ઘણું હમકુ રેડે છે અને દરએક બોરદુએથી પાણીનું સરણુ દખાંણુથો છે. એવા વીચારથી તેણે પાણીનું બીછાંણ બનાવીશું હું અને તારથી તેનો ખપ વધતો ગયો જો છે.

મરઘાંની દોસતી.

ફેરતાંએક જાંતીનાં અને નામાડીત-માંલોદો આ નાંજાંનાં અને નાંજાં પરાંદી તરફ અચરત સ રજો પોસાર દખાડી ગયેલાં છે. તેઓએ તેમને ઘ માં સંભાલથી રાખ્યાં હતાં. તથા તે પરાંદીજાનાં જીવને માનતી નહીં પુને જિરયા માટે બંધાયેલ કીધા હતા. તે પુરેગોએ કરેલી નથી ફેરતીના દવા ત વાંચનાં આપણને રક્ષા પેદા પાડે છે.

પુરવમાં પરખેઆત થએલા સેહેનસાહ હોનો રીઅસ વીશે એવું કહેવાય છે કે તે મરઘીએનો ઘણો શાખી હતો. સુખીઅ કરીને તેણે જે એક મરઘી પાસી હતી તેનાં ઊપર તેનો અબએખ નેવો ચા હા હતો અને તે મરઘીને તરેહવાર લાકમાં રખાવી હતી. તેણે તે મરઘીને “રોમ” શેરરનું નામ આપી દી હતું. વાંચનારી બાઈએ જાણે છે કે રોમનું પુરાતન શેરર ઇટલીનું પાચેતખત ગણાતુ હતું. તે આ ગણા વખતમાં ઘણાં દખદખા તથા જાહેજલાલી બ રેણુ હતું. તે પનોતું નાંમ સેહેનસાહ હોનોરીઅસે પોતાની મરઘીને આપીશું હતું. એક વખતે તે રાજવંત્રીથી જારે રેવેનાં ખાતે રહેલાં હતા તારે આ લારીકે લાકમાં રોમ શેરર ક્તેહ કીધા પછે એક ગોલાંમ તે વીશે આ સાનસાહને ખબર કરવા આ વીએ. તેણે કહેડી કે “સાહેબ રોમનો નાંસ યએ જો.” સેહેનસાહ પોતાની ખીઆરી મરઘીને સમજાતી ઘણે અચરત યએજો. તેણે પુછીશી કે “અરે! અતર ઘડીતો” તે મારા હાથમાંથી દાંણ ખાઈ ગઈ અને તેલકા વારમાં તે સાધી મરણ પાંખી? પણ તેનાં ગોલાંમે જોતાજો કીધો, જારે તેણે જાણીશી કે “રોમ” મરઘી નહીં પણ રોમ શેરર ઊપર આ બનાવ બનીજો છે, તારે તેને જરાખી લીરજ આવી, અને તે જોલીજો—” હું ખીધો હતો કે રજો મારી મરઘી મારા હાથમાંથી ગઈ હોયો.”

જરાંનસ દેશનાં પરખેઆત શાજતરી સાંમીડી એલ બરનારડ, જે ઇને ૧૭૭૯ માં મરણ પાંખીજો હતો, તેને એક મરઘી ઊપર અતીશયે વેહુમ હતો. તે મરઘી કાલા રંગના પીછની હતી. તેની સાથે સાંમીડીએલ પોતાની હઈઆતીને દાંઈ સંજંધ ચમજતો હતો. જોલકા માટે તે આ મરઘીનો ઘણો સંભાલ લેવાડતો હતો, અને પછે જારે એ વીદ વાંન મરણ પાંખીજો તેજ વખત ઊપર તેની પીઆરી મરઘી પણ સુઈ હતી! જોહાને વખતે સાંમીડીએલની ઊમર ૮૮ વરચની હતી.

ફેરતીમાં પાસરોની નાંખનો એક કવી ઇને ૧૮૦૨ માં મરણ પાંખીજો હતો. તેને એક મરઘી સાથે જિતલીતો ફેરતી હતી કે તેને વીશે પોતાની કવીતાઓમાં પણ તે લખી ગયેજો છે. આ વાત ઘણી રસુજ છે. એક જાહેર લખનાર અને કવેર

ખીજી દાંનાઈની વાતો કરતાં પોતાનાં મરઘાની વખાં
જી કરે તે નવાઈ સરીખું લાગેછે.

મરઘી સાથે હાલનાં લોકો કાંઈ દોસતી રાખ
તા હાએ એવું આપણે જાણતાં નથી અને તે જાણ
વાની આપણને વફાઈ નથી. તોપણ આ વાત ખ
રીછે કે મરઘા મરઘીને આપણી સ્ત્રીઓ મોકલ્ય વજ
ણ આપેછે. તેઓ એ પરાંણી ઊપર ફેરવાએક વેહ
મ રાખેછે, અને મરઘા અથવા મરઘીની માણતા મા
નેછે, 'તે ઘણું હસવા સરીખુંછે. ઊપર ટંકેલા નાં
માંકીત યુરુશોનો માતર એક શાખ હોતો અને તે
વાસતે તેઓ મરઘી તરફ દેખેઆ કરતા હતા. પણ
આપણી ભાષી જોરિતો તેઓ વીરો વેહમ રાખે તથા
મોકલ્ય કીરીઆમાં તેઓનાં જીવનો ભોગ આપે એતો
વધારે શરમ ભરેલી અને વધારે રમુજ ખીનાંછે.

રાજા થવાની એક રીત.

મારાં મોટાં માંએને જોડી કાઢાડેલી વારતા
ઓ વાંચવાનો શાખ ઘણો હોતો. તેથી કરીને જારે
હોતો સંધા ભાઈ બેઠોનો અને ખીજાંઓ પરવારતાં પ
ડતાં હતાં તારે તેવણીની પાસે ગોલ કુંડાર કરીને બે
સતાં હતાં અને તારખાદ તપકીરનો કુંડારો મારીને
તથા બે તરણ વાર છીકીને પછે તેવણે વાંચેલી વાત
ચલાવતાં હતાં. એક દાહાડે તેવણે હમારી આગલ
એક વારતા આ પરમાણે કરી સંબલાવી હતી.

“ખસરા શહેરમાં હસન નાંમનો એક મંત્ર
ર ઊમરાવ રહેતો હતો. તેની પાસે ધન દોલતનો
ઘણો મોટો ખજાંજો હતો અને માલ મીલકત, ગા
ડી ઘોડા તથા જહુવેરાતોનો તે ઘણી હતો. આ સ
ગલી દોલત હસનને ખાપનાં વારસામાંથી મલી હ
તી, પણ તે બદ દોલતમાં ફરી પડેલા હતો, માંડે દોલ
તનો ખસેખર સંલાલ લેઈ શકીઓ નહી હતો. જો
જ મળહામાં તેણે તે સઘલી દોલત ગુમાવી નાંખી અ
ને મોટાં વરસનાં અરસામાં તે બે બદાંમનુ માંણસ ય
ઈ પડીઓ. તેની મંત્રખરીમાં તેને ગભે વલગનારાં
માંણેનો તોડો નહી હતો; પણ તેની ગરીબાઈમાં તે
નો કાંઈ લાવ નહી પુછવું હતું.”

આવી હાલતમાં તે એક દાહાડે ખસરાનાં

દોસતી દવાલ ઊપર બેસી મોટો અશ્વોત્ત કરતો
હોતો. તે પોતાને, ગાંમને, દુનીઆને અને જો
દાને ગાલ દેતો હતો તથા ઈઆતો પોતાની દો
લત ઈઆ નહીતો કે મોહાત માંગતો હતો. તે
વામાં તેની પાસે એક દુરવેશ આવીને બોલવા લા
ગો કે ‘અરે કમખખત હસન, તું શેકરનો ગમ શા માં
ડે કરેછે. જોદાએ તારૂ નરથ કીધું નથી.’ હસને પો
તાની કકવી ફરીઆદ કીધી તથા આ દુરવેશને ચાર
જ કીધી કે ઈઈ તરેલમાંથી તેને પાછો આગલી
માતખર હાલતમાં લાવી મેલવો. દુરવેશે જવાબ દી
ધો કે ‘ભવા હસન મને જોદાતાલાએ તારૂ ભણુ કરવા
નો હાકમ કીધોછે. વાસતે જમ હું કંઈડું તેમ ખબ
લાવવાને તું કયુલ થાએતો તુંને હું એક રાત્રે ખના
વશ’ હસને હા પાડીઓ અને દુરવેશ બોલીઓ કે ‘તા
રી દોલત તુંએ ગુમાવીછે તેમાં તારી તકલીરછે
પણ એ બનીઓ તે કાંઈ નહી ખનતુ થશે નહી. હવે
હું તને એક વરસની સુદ આપુ છકીં. એટલી સુ
દમાં તારી જંદગીને શુધાર, તારા જુસાએને દાખી
રાખ, તારા જુસા હવચોનો તોઆગ કર, તારી રોડીને
માંડે મેહનત કર, દારૂનો ઈનકાર કર, જુખ લાગે તારે
ખાવાતુ કર, અને થાકી જાએ તારે શુધાની ટેમ રા
ખ. એ પરમાણે એક વરસ શુધી જો તું ચાલશેતો
પછે તે સુદતની આખેરીએ તુંને એક નાખીસુ રાજ
મલશે.’

“આ નસીહતને ઘેઆનમાં રાખીને હસને એ
ક આખરૂ ભરેલો ધંધો કરવા માંડીઓ. તે દરરો
જ સવારનાં સકારેથી ઊઠીને મેહનત કરવા લાગો,
પોતાને હાથે ખનાવેલી રોડી તેને વધારે સવાદ આ
પતી હતી, તથા પોતે થાકે તારેજ હુંગાવાથી તેને
આગલનાં કરતાં વધારે મીઠી નીંદ લાગતી હતી.
જારે તેને સુસો ઊપજતો તારે તે દુરવેશને ઈઆદ ક
રીને પાછો કંડો પડતો હતો. એ રીતે તેની સુદ
તનુ એક વરસ જુજરીકીં તોપણ તે દોલતમંદ થ
એઓ નહી માંડે પાછી ફરીઆદ કરવા લાગો.
સુરત તાંહી પેલો દુરવેશ હાજર થએઓ અને બોલ
વા લાગો કે ‘અરે નાંદાન તું તુંને રાજ નથી મલી
કીં કે તું પાછો રાત્રે થવા માંગેછે? આ ગએઓ
એક વરસમાં તે પાદશાહી કીધીછે. તારૂ રાજ તે
તારૂ શરીરછે. એ ધણું મોટું રાજછે. એમાં ખ

ખેડે નહીં યાએ તેનો સંવાદ રાખતાં તું જાએ વ રચથી સીધાંઓછે. એ તારું રાજ સમાધાનીથી ગુણગીકીએ, માટે તુને હુખારકખાદી આપું છશું. હા ત તરન તું એ રાજ ઊપર અમલ કર અને તારી રદ્દિએત નેથી કે શુભે, લેભ, ચકુરો, ચોજ, ઈતીઆ દીને તારા તાખામાં રાખ. એ રદ્દિએતને નરમ પા કનાં ઘણી લીલમ લાગશે, અને તેટલી મુદનમાં તું એ ક દોલતનો ઘણી યશે, હસને તેમજ કીધું. થોતા નાં જુસાએ ઊપર ખરોખર લગાંમ રાખવાથી તે પુંજ એકદી કરતાં અને કર કચર તથા શુખથી રે હેતાં થીખીએ અને થોડાં વરસમાં તે પાછે માંત ખર થયેજો."

ખેડેનો, ચોડાં માંએની આ વાત ઘણી ઘટતીએ. આપણુ આપણાં થોતાનાં સરદાર છઈએ. આપણુ થરીર તે આપણું રાજીએ અને આપણું મંન તે આ પણું તખતએ. આપણે સથમાં જણુ એ રાજને મ નર્માનતી રીને મલાવતાં થીખીઆં નથી. માટે થી ને લેભ કીધાની આગમ્ય આપણાં જુસા, આપણાં ગુણુ અને આપણા ખીજાજને તાખામાં રાખવાની આપણે ટવ પાકવી નોઈએ. તેજો ઊપર શ્તેહ મેલ વીનો એક ચોડાં રાજ ઊપર શ્તેહ મેલવી એમજ સ મજનો.

રતુને કુરસત.

૧. હુંઆલમ નથી. નાં હેવાંન, નાં જહાડ, નાં મહી, નાં માંરી, નાં ધાલુ, નાં પાહાડ, નાં ટોર કે નાં પથ, નાં કુલકલ મેલો, પલુ હું એ લડું તોમ તમેખી લવો. નથી હોન પગ કે ઈરી, નથી રીય માફ, તો પલુ માણુ ને હાહું ને મેનથી કૂઝ; ગાડને ગાડ રોડુડું એક પલની માંડે. ફનીઆં મુખી સદા ખાસાધીન થાએ. મોડાડું નહીં તોપણુ છે મને અવાન. રેખાતી નહીં તોપણુ કૂ રીય નવાન, અકલમંદ નથી, નથી ગનેઆંનખી કાંઈ, ન મંતા ન થીતા ન મેસામ કાઈ. ન જાણું કાંઈ જાણું કાંઈ અંદુ. સાર, નાં ડખ, નાં વીપન. નાં ચીના કૂ, પલુ હું નહીં રેડોત ન પાંચે મુખ, થડી આપુંમ આપાંમ દુર કરી ડખ. નનમ ખારે થએઓ પશુચોની અગડ, માય ખારે મોરા, નાં સગા કે સડ.

મારે કોઈખી ચીનની નથી દરકાર, પણ ગાંમ, ચેડેર, પરજા અને સરકાર, સરવે મારી હસતીને આપેછે થેઆંન, ખારા વીનાં યાએ સડ જાંનથી મેજાંન. થર, વાડી, ખાગ ખગીયા કે મેહલ માં વાટ મારી જુવેછે સરવેનાં રેલ. એ ખારાં ગુણુ નથી છુપારે મેહન, માટે નાંમ થોધી કાહાડો માંની ખાફ કેહેન.

૨. હું સપલી જગા ઉપર હોઉછું. કોઈ વેલા હું ઉંચા પાહાડો ઉપર મલકતા કુતરી ખીસાએ હોઉછું, કોઈ વેલા ઉંડા ખાડાઓમાં જવાબંદ હોઉછું, અને કોઈ વખતે આ સખાન ઉપર મેખાલુમ થઈ ઉડી જાઉછું. ખાહારા વના કોઈ પણ લવને માલતુ નથી. એક નાપલુ બાલક પલુ ખાહારા નામ જલદી શીખેછે. ખાહારા મોલ સાથે તેને પેહલો હરફ કોઈને ફેરુથોતો તમુને મને લાવીને વાપડવા સાઝ આપયે. વચી ખાહારા મોલનો પેહલો હરફ એકડો લઈએતો તેમાંથી "સવા પાંચ" એવો માંએના પઈ રકોછે.

સવાડોના જવાબ.

- ૧ તે-કલમ.
- ૨ તે-તપકીર.
- ૩ તે-મંદર.

પરચુરણ બાબદો.

હવે બાકી શુ રહેકી ? ક્યાંનસને સેડનશાહા આ સરે મે ખંસની વાત ઉપર જારે કેમપેન ખાતે મોનને ખા તર નાઈ રહેઓ હોતો તારે એક નાંમીયા કારીગરની તેજે મુવાકાત કીધી હતી. તે કારીગરે વીનલોનો એક નવો ઉર્પો એગ કીધોએ. વાજાંની પેટીઓમાં તેજે વીનલીનો ચાંચ લાગુ પાડીએછે, નેથી એકજ વખતે જુરી જુરી રાગની પે ટીઓમાં એકજ રાગ ગવાઈ ચક્રએછે. આ કારીગરે પોતા ની એ કલાથી સેડનશાહાનાં મેડેલમાંનાં જુદા જુદા એરડા યોખાં મેડેલો રાગની પેટીઓને સાથે વજાઈ હતી. તે હા વ એવુ જણાવા નીકળીએછે કે તે થોતાની આ કલાથી જુ રાં જુડાં અને થણા દુરનાં ચેડેરોમાં મેડેલી રાગની પેટીઓ ને તે એકજ વખતે વગાડી શકયે. વાંમનાંશોએ કલામ પુજ થે કે હવે બાકી શુ રહેડ.

એરંડીઆંનો જોલાખ—એક લખનાર લખેછે કે આ ગુમારી દવા પીતાં અ્યાંએ નો અ્યાંનાંધની કરેજો તેએને તે જોલાખ આપવાની એક મેટીકી રીનએ. તે એમ કે અધીઅમ ગરમીનાં મુલા ઉપર એક ડીકરુ મેલીને જોલાખ નુંએરંડીડીડીમાં ગરમ કરવુ, તેમ કરતાં એ એરંડીઆંમાં એકઈડુ જાંનજુ અને તેને એરંડીઆં સાથે સારીપો કાલવી નાંખજુ. મુસા ઉપર તે એરંડીડી નરા થાઝ થવા પછે તેનાં

યોગ્યેક નીમખ વ્યવવા ખાંડ અને કાઈબી ખુશબોને બેલી આ પછે તે બયાંને પાડુ તેથી તે બાલક આ નેલાખને પીતા આપકો ખાશે નહીં અને તેજ પરખાણુ એર ડીઆમાં બેડ આવીઆથી તેઓને કાઈ અડચણ થશે નહીં.

ધેઆંન ધરવા એગ સીખામણ—એ આપણાં હાથ સખી ધઈ નહીં શકેતા રીબને સખી રાખવામાં સદ્યુજીએ. આપણામાં જે ખાંખીએ ખાઈતે તે જે આપણે સમજીએતા આપણી જાંઘીમાં ખાઈ નથી એજ કેટલાએક દાહ્યાં ખાણુસનાં ગળવામા નહીં પણ મગજમા પડ્યા હોએ.

આપણી પછવાડેની કીરતીને નેવા કરતાં આપણી આ ગલની આવાધાની તરફ નેવામાં સોભાએ.

એક નવી જાતનુ પાલાણ—ઈ ગલડનુ જે મોટું સંગરહસધાન હુમલુજ બધ ધમેઉંએ તેમાં બયાંએને શુવા ડવાનુ એક નવી જાતનુ પાલણુ રેખાડવા નેલીઉં હવું. તે પાલણુમાં એવી ગોડવણ હતા કે જેથી તેમા હીમ નાંખતી વખતે સરેલા પરખાણુની આડી એકધી બીજ આ જીએ નહીં પણ હંતી ઈઆને માંધા આગલથી પગ આગલ હીમ આવે. કેહો કે આ જાતનાં પાલણુથી શુતેલાં બયાંની વનદરેસતી ઉપર સારી અસર થાએ.

દાડગોલાનો અપ—આ ડનીઆનાં જીદાં જીદાં રાજામાં દરેજ સવાર સાંજ ને તોપ પડે, તમા મનવોરો, ગોલીઓ, બેરીઓ, ધતીઆદી ઉપરથી સલામતી અને માં ન અકામને ખાતર જે તોપો છોડવામાં આવે, તેમની દરેજની એકનદર સંખીઆ ૧ લાખ ૫૦ હજાર તોપની થાએ અને તેની ગણતરી પરખાણુ એ કાંમમાં દર વરસે ૧ કરોડ ૨૦ લાખ રૂપીઆનો દાડગોલા અપે.

એક એકાંત ગાંમડું—હાઈલાંડસનાં પરગણાંમાં જાં હાંધી અતરે આવનારાં લશકરને કેટલાએક લોકો “ધાગરા પલટણ” નાં હલકાં નાંખથી આવેજે, તાહા એક નાંહાંનુ ગાંમડું, તે આખાં ગાંમડામાં ખાતર ૯ ખાણુસો વસે, જે આમા ૫ મરદો અને ૪ સ્ત્રીઓ. તેઓની જીમલે ઉંમર ૬૦૦ વરસની. એ આખી વગતી પરજીઆ વગરની.

ચેતપણી—કેટલાંએક રમકડાઓમાં ૬૫ અને જેવા નાં પણ ખોડાં બતાવેલાં રમકડા હોએ. લાકડાં અથવા મટીડીનાં આંખો, દાડમ, તારંગી, કેલાં, દરાખ ધતીઆદી એવી કારીગરીથી બતાવેલાં હોએ કે યહીવાર માંજુસો ૪ ગાએ. એ રમકડાંઓ ઉપર જે રંગ દીધો હોએ, તે રંગમાં અને યહીકરીને લીલા રંગમાં એક જાતનું નેહર રાએ. લડનામાં એક મઠક વરસની વએની જવાન છોકરી હમણાં મરણ પામી. તેનાં મોહાત ઉપર ધએલી તપાસથી માંજુખ પડીએ કે તે છોકરીએ એક ફેંકાંથી એવી યોદી લીલી દરાખને ઉંચકીને મોહામાં મોહી હતી, તે વખતે તેનાં મોહામાં તે દરાખનો રંગ એગરીએ હતા, અને તે રંગમાં નેહરથી આ છોકરી મરણ પામી.

નીમખ—ખાણુસની જાંઘીમાં નીમખ એક જરૂરની વસણુ. કેહો કે આગલા જગલી વખતેમા જીનેહગારોને નીમખ વગરનો ખોરાક ખવાડવામાં કઠણ સજા ગણતી હતી, તેથી તે જીનેહગારો ઘણા હુમલા બનતા હતા, તમા ઘણીવાર નીમખ લીનાનાં ખોરાક ઉપર રેહવાથી તેઓ મરણ પામતા હતા. આપણા લોકોમાં જે ખારએ તેમાંના હરધા ભાગ નીમખથી બનેહો. એ ખારનો કેટલોએક જથ્થો પરસેવાના તથા બીજા આકારમા દરેજના બાહર નીકળે, માટે લોકોમાં તેની જગા પુરવા સાડ દરેજના ખોરાકમાં નીમખ લેવાની જરૂર પડે.

એક પકો ચોર—મોઘવારીનાં સમયથી એક શખસ બરેખર પોતાનુ જીમજાન ચલાવી શકતા નહીં હતા, તે એક લાહડે પોતાની પાસે પીસટોલ રાખીને રસતા ઉપર જઈ ઉભો. રસતામાં તેને એક યુસાફર મલી. એ તેને ઉભો રાખીને આ હુજો શખસ મોલીએ કે—“ તારા પછસા આપ નહીતો તારો છવ આપ. ” તે યુસાફરે એક તાલ કીધી, તે મોલીએ કે “ જે ભાઈ તારી આ પીસટોલ મને આપ, કાએકે રસતામાં મને ઘણી જરૂર પડશે. તેનાં બદલામાં આ માડ સંધું નાંધું તારે હવાલે કરશ ” પેલા વડે ગાએ પોતાની પીસટોલ આપીને નાંધું લીધું. તારાદ તે યુસાફરે એ ચોરને કહેડું કે “ પછસા આપ નહીં તો છવ આપ ” પણ ચોર સારીપદે જાણતા હતા કે તે જો ખાતર ધમકીને ખાતર રેખાડી હતી, માટે તે મોલીએ કે “ ભાઈ મેં તુને ધમકી આપી તેમ તું મને ધમકી આપવા આવીએ, પણ ચોરને તાંહા ચોર પહરણો કેમ આ વે. જે એ પીસટોલનો ખાલી. ” યુસાફર નાંચાર ધઈ માલતો થએ.

એક રખારણનાં કાલાવાલા.

(ભરવાડીઆનાં રાગમાં.)

(રાસડો)

સાથે તું લે વહાલીડા, સાથે તું લે મને, નહીંતો આ છવડો અપ ને નાહોલીયા. ૧ ચોરણો કડલગ વહાલીડા, માથે તો ફાળીયું, રીલે કડીયું ને પગે જોડો નાહોલીયા. ૨ ધાલજો ચોટથો વહાલીડા, સુંઆળો ધાલજો, ધાલજો ચોટી ને આપું સાથરે નાહોલીયા. ૩ કુવાડી તે વહાલીડા, લાંબા હાથની ખને, રાખી જહુ કાપતાં ડાળો નાહોલીયા. ૪ પાવાને મોખ વહાલીડા, રોહવાને હાડકું, ખને રંગાયા બલા રીપતાં નાહોલીયા. ૫ લોહું ચક્રમ વહાલીડા, જુંજમાં બોવડાં, સોરેનું રૂ તમાકુ કુંકવા નાહોલીયા. ૬ ચોપીઆ સોપા વહાલીડા, કાંડાને કાટવા, પીળા રોગાના કાળા રંગના નાહોલીયા. ૭

લીધી તે ડાંગ વહાલીયા, લીધી દર ડાંગ જે,
 દરતી ખડંગ દુડું માલતાં નાહોલીયા. ૮
 છેડે બાંધીયાં વહાલીયા, ડુંગરી ને રોટલા,
 ચપટીઓ ભાંખતી સુધે નાહોલીયા. ૯
 બચ્ચાં ખતે વહાલીયા, ચાણવ નવાં તે વળી,
 માત્રે આગળ સદુ રોળું નાહોલીયા. ૧૦
 બખાંઓને વહાલીયા, સાથે તું રાખતો,
 વાંકો દરયા શા અને નાસે નાહોલીયા. ૧૧
 ડુંગરા પર તું વહાલીયા, ઘરમાં હું એકલી,
 બેઝેને જુદાં રેલું એ ખેડું નાહોલીયા. ૧૨
 મેહલો વરસે વહાલીયા, ગાલ ને ગરગોડે,
 વીનળી મોખાસ બે લાગે નાહોલીયા. ૧૩
 એકડો જરે વહાલીયા, હખી તું ધાપ ને,
 ઉંચા રેહ આપણા છવડા નાહોલીયા. ૧૪
 ઘોલણ રૂડી વહાલીયા, ડાંગો પાલખાધી દરી,
 આંરે રમીયું ઉંકે રંગમાં નાહોલીયા. ૧૫
 હખાળો તપ વહાલીયા, છોડ કો આપણે,
 છોડ ધમેધી રેલું ઘરમાં નાહોલીયા. ૧૬
 આપણાની હોંસ વહાલીયા, પુરી તું પાડતી,
 દરી મોખાચું આપું નાવે નાહોલીયા. ૧૭
 મણીએ ઓક વહાલીયા, ગામે ને ગોંદરે,
 દીકી પલુ ડુંગરા ન દીઠા નાહોલીયા. ૧૮
 જોડું રૂડું વહાલીયા, રૂડું તું બે માલતું,
 બખડું રૂડું ને રૂડું ખાણું નાહોલીયા. ૧૯
 હાંકડું રૂડું વહાલીયા, રૂડું તે કાપડું,
 રૂડું રાણુ ને રૂડું ખાણું નાહોલીયા. ૨૦
 રાના રૂધાં વહાલીયા, રૂઠા ને ડુંગરા,
 દેરી હું દેખું પછી ફેલતી નાહોલીયા. ૨૧
 પાણી બહુ વેહ વહાલીયા, ગાદી ધોવાયરે,
 લીલા મારાને મરે બકરાં નાહોલીયા. ૨૨
 સાથે ખાવા વહાલીયા, ખેસીને રોટલા,
 વચસે તે કુધ રોટી પીવાં નાહોલીયા. ૨૩
 વાણું તુમ પાપ વહાલીયા, લાણું તુમ પાયરે,
 રાખા મોખાસે અને સાથે નાહોલીયા. ૨૪
 નરમ દહસમાં વહાલીયા, આવે ને આંકડી,
 સાથે લે રોકડી છે, આખડી નાહોલીયા. ૨૫

નાણાધી આખર મોટી છે તે વીશે ગરબી.

“કેહેવા રને કાન, તારી માને કેહેવા રને કાન”
 એ રાગની છે.

આખર અદસી તણ, નાણા ધકી આખર અદસી તણ—૨૬.
 આખર જતાં આપને હાથે,
 પગમાં નલે નન પ્રાણ, નાણા ધકી આખર અદસી તણ. ૧
 આખર હીણની ઉમરી વાતે,
 મોટી એતો મહેકાણ; નાણા ધકી આખર. ૨
 જોતી આખર નહી તેનાં નમનમાં,
 મોટાં રખાવ વખાણ; નાણા ધકી આખર. ૩

આખર જતાં તુરન વહાણે,
 ભરવણમાં ભંગાણ; નાણા ધકી આખર. ૪
 લાન જતાં જન છેક પીવાશે,
 ઘાણી તણે જમ માણ; નાણા ધકી આખર. ૫
 કાને કાને હલકો વળી દારે,
 વગર મુરે વેમાણ; નાણા ધકી આખર. ૬
 સારી સભામાં ધકી તેતો જોને,
 છેક જેવું હાપ છાણ; નાણા ધકી આખર. ૭
 નાણુ જામે પલુ લાન ન જશે,
 અતરમાં એમ આણ; નાણા ધકી આખર. ૮
 અદભધી બેસે ને અદભધી માસે,
 એ આખરતું એધાણ; નાણા ધકી આખર. ૯
 નીરજન જાનનાં વચન નકારાં,
 જલુ ખટકે જમ ખાણ; નાણા ધકી આખર. ૧૦
 આખરદારના ધોલ અનુપમ,
 પડીત દરશે ધમાણ; નાણા ધકી આખર. ૧૧
 આખર મેળવી આ કુનીઆમાં,
 લખેણી લેવી લાણ; નાણા ધકી આખર. ૧૨
 દલપતરામ તણી દેવ રીઝ,
 હાપ ન દરીએ હાણ; નાણા ધકી આખર. ૧૩

ગરબી. ૨

આખર મોંધો ખાલ, નાણા ધકી આખર મોંધો ખાલ—૨૬.
 પુરાણ આખર તે જન પાંચે,
 આસે ને મોખી ખાલ, નાણા ધકી આખર મોંધો ખાલ. ૧
 આખર કામતુ વાસણ કહીએ,
 તુરેતો ગમડે તાલ, નાણા ધકી આખર. ૨
 સાધતાં તે પાછી સાંધી ન શકીએ,
 ખાંતે દરી જુઓ ખીવાલ, નાણાં ધકી. ૩
 આખરથી ગણો આંછી કીમતનાં,
 હીરા, મેતાં ને લાલ, નાણા ધકી આખર. ૪
 સાદર, દસખના સવાદ તણને,
 ઝડપથી આખર ઝાલ, નાણા ધકી આખર. ૫
 આખરછે મુરવીરની ચોભા,
 ધીંગડમલનીં દાલ, નાણા ધકી આખર. ૬
 સાહેબી આખર હીણ શું કરવી,
 શું કરવો મુખપાલ, નાણા ધકી આખર. ૭
 આખરનાં કુલ તોભાઈ ઉમરાં,
 ફાલીયા જુવો છે કાલ, નાણા ધકી આખર. ૮
 આખરમાંથી સરવે સાંપડશે,
 રેહડું છે એતો રાખ, નાણા ધકી આખર. ૯
 મીતામણીમ આખર મોખી,
 લીધન નધી એકે વાલ, નાણા ધકી આખર. ૧૦
 આખરદારના શનડને આંતર,
 સાથે ઉંડાંમરી સાલ, નાણા ધકી આખર. ૧૧
 દલપતરામ કહે રીઝ રીલમાં,
 રીન નીચ રીન દયાળ, નાણા ધકી આખર મોંધો ખાલ. ૧૨

સ્ત્રી વ્યાધ.

પુરાતક ૭ હું.

રેખરવારી ૧૮૬૩

આંક ૨ નો.

સેરનાં સવાસેર

અથવા

બર્ધરીઓના શેકાર—બેરડાઈની સભા.

એક વારતા.

પરકરણ ચોથું.

એક "મકારે ખોરત."

કાન વચ્ચેલાં કાનનાં આદમીઓની આખર કેવી છે? વાંચનારી બાઈઓ જાણ્યે રહે કે નહારી, તે ખરી વાત છે. એ ધંધાદારીઓ ખરદ અને ખોરતનું ભેડું બન બે સારી આપવાનું કાંમ ચલાવે છે. તે ધંધા હાલ હલકા છે, અને તે કરતાં એ ધંધામાં સાંમેલ ધનારાઓ પોતાનાં પેટને ખાતર એક કારન સાંધવાને જે હલકી ઇજતીઓ કાંમે લગાડે છે તેને માટે તે વધારે હલકો ધંધો થઈ પડીએ છે. જે એક ભેડું બંધાએ છે તે ખરું, એવો તે કાન કરનારાઓનો વીચાર હોય છે, કેમકે એકબી ગાંઠ બંધાવાથી તેઓ પછસા અથવા કપડાંનાં મોઢાં ઇનાંમતી એકસ આચારા રાખે છે. તેને લીધે એક ભેડાંનું કાન કરતો વખતે તે આગલ ચાલતાં કેવું નીકલશે, અથવા તે માંડી અને મધ્યર વચે મેલાપ થશે કે નહીં, તેના ઇચ્છા તેવીજ બીજી બાજુનો તેઓ વીચાર કરતા નથી. એક હાપ ઉપર તેઓ પરણતા કુવરની તરફવાળાઓ આગલ છોકરીની હાથી જીઆરે વખાંણ કરે છે, અને "અરે શાહુ છોકરી દીવાની ભેત જવી છે—તે પાંછી પીએતા તેનાં ગાંઠાંથી ઉતરતું દેખાએ—અરે શાહુ એવાંનાં તો પગ ધોઈને તેનું પાંછી પીછએ." એવા એવા બોલાથી સારી અસર ઉત્પત્ત કરવા માંડે છે. બીજા હાપ ઉપર તેઓ કનેઆની તરફવાળાઓ આગલ એક પરમાણુ કુવરની વખાંણ કરે છે. તેઓનો ભેત વાતે માંખાકુટે ભેડું, કેકાણે પાડી પરસા કમાવાની તતલબ રાખે છે. માટે જુદું બોલવાને, જીવડ કરવાને, તારી ખારી ચલાવવાને અપવાદ અથવા દરાવાને તેઓ જરાબી આંનાકાંની કરતા નથી. એથી આ બધીઓની તેઓને દેવ પડી જાય છે અને તેઓ દરએક કામમાં પછસાને ખાતર પાપ માંડે ચોલવે છે.

પેવી કસકુનમ મનીજીએ એવીજ ચાલતી હતી. આ સોથી વાંચનારી બાંનુએને ગમેઆ આંકમાં હોયએ જાણીતી કીધી હતી. પેલા એ દાસતો ખીમન અને મેહુમનની બાંનુએ ખોરોદ અને મેહુરે લકંગા શુરમીને સજ કરવા ને કરાવ કીધા હતા. તે કરાવમાં પાર પડવા સાથે તે એએ મનીજીને વચે નાંખી હતી. મનીજી કાન વસાઈ લાં કરનારી હતી અને તે ધંધાને કીમે એ ખોરત ને સાચુ જીવ કરતી કરતી હતી, તથા વુમલાં લડાવવામાં ને ખાહાડી રી દેખાડતી હતી તે મેહુરેને તેને ખોરોદ અને મેહુરેનાં બુએએ શુરમીને સજ કરવાનાં, કાંમમાં સાંમેલ કીધી હતી. ખોરોદ એ સ્ત્રીને પોતાની છોકરીનાં કાન ઉપરથી એ લખતી હતી અને તેથી તેને આ કાંમ સોપવામાં આવી છે હતું.

મનીજી ખરેખર એક મકારે ખોરત હતી. તે હોર માંને હકીમ નાંમનાં એક ગાંમડીઆ વઈદનાં ઘરમાં પગા રહાર કારભારીનાં કાંમ ઉપર રહેતી હતી. પછ તેનાં શેરે ધારુ દરએક કાંમકાન તેને માંડે નાંખી છે હતું. છાકરા શુરમીની ખીચાસે તેને પછ ખાવા પીવાનો શોખ હતા અને તેથી કરીને હોમાન હકીમને કમીને તે એલીતા 'મોજ કરતી હતી કે તેનાં ઘરની દાસીને મલે તે સેકાંણીનાં સરખી હતી. હોમાનના હાકમ હતા કે પારમાં માણસોને ઘરમાં દાખલ કરવાં નહીં. તેપણ કોઈ વખત જારે કાન વચ્ચે શાંલાંનાં કાંમ સાથે બાહરનાં આદમીઓ આવતાં તારે મનીજી હુધી રોતે તેઓની સુલાકાત કરતી હતી અને શેકનાં આવી જતાં વાર તે તેઓને જીદી જીદી જગાઓમાં સંતાડી રતી હતી. હોમાન એમાંની કેલીએક કઠાઈથી જીદી હતા હતા તે છતાં પણ એ શેક તે ઉપર અખાડા કરી ને તો હતા અને મનીજીને રાજ રાખવાની વેતરણ કરતા હતા, તેનું એક કારણ એ હતું કે મનીજી હતી તેને એક ગરબ હતી. ગરબને વખતે માંણસ કોઈએથી ગમે પડે છે. હોમાને આ દદાને એક કાંમ સોપેલું હતું અને તેમાં પાર પડવાને ખાતર તે મનીજી તરફ જરા રહેમદીલ પતો હતો. બીમન અને તેની બાએડી ખોરોદની જરાબાંનાં નાંમની એક છોકરી હતી. તે એક પુતરીજ હતી. તેની શુરત અને શુરત ગાંમમાં ગવાતી હતી તથા તેનાં નેક શુણ અને લાએકી પરકારી નીકલી હતી. તે જવાંન અને પરણવાને ગ ઉપરમાં આવેલી હતી, તથા તેના મા બાપ તેને માટે જમાઈની શોધમાં હતા. તે જમાઈ ધવાની હોમાન હકી

મ વઢી રાખતો હતો. શું'ર નરખાંનુની મોહામતમાં એ માં મડીએ નાહી વડદ મકરુર થઈ ગયેલો હતો. રતને તે પેતાના મોકાર સખમતો હતો અને તે ગીશાને પેરા છાકેલા શુરગીન ખોરશેર અને મેરુરને મેલવવામાં અવકાશ આર તો હતો, તેમજ આ ગાંમડીએ હુકીમ નર સાથ નેકાક ક રવાની અનીયણી ઈનનેતરી દેખાડતો હતો. તે સપ્તકી ઉમેદ તેણે મનીન્હુ ઉપર ખાંધી હતી. તે જાંજોર હતો કે આ સી કારખમાં કરનારી હતી, માટે પેતાનું કાંમ તે ને સેંપડવા લીના વધારે તે કયુ વીચારતો નહી હતો. તે મનીન્હુને એકધી વધારેવાર આરન કરતો હતો, અને એ કષાતર યોરતે તેની છાતીએ હાથ આપેલો હતો. નર ખાંનુ સાથ તેને સારી ઓલખ હતી, માટે તે મોલતી હતી કે "મારા શેડ તમે ધીરાતો થાવો. નર તમારી ખાંનુ નહી તે બીજ કોણની થયે વાર ? ને ને શાહેન હું ને તેને સ મજાત બેસીશો તે નવાબ આપશે કે હા મારો વર નાં મદાર હોખાંન હુકીમ." આવી વાત સખમતે હોખાંન હ કીમ મનસે મથલ થતો હતો અને કસકુતમ મનીન્હુને રાજ રાખવા માટે તેને રમકેશ પરકારની છુટ આપતો હતો તથા સરવે મોન કરવા રેતો હતો.

મનીન્હુનો વીચાર કાંઈ પેતાનાં સેડ તરફ નહી હતો, કારન કરવાનો તેને ધધે હતો અને રાત દીવસ છુ હું મોહમતને તેને દેવન હતી, માટે પેતાના શેડને ઉપલા મોહામત તે સાચી વાત કેહેતી નહી હતી. નરખાંનું પછી થવાની હોખાંન હુકીમ શીવાએ બીજાએને પણ ઉમેદ હતી. તેવા એક બીજા થઈનું નાંમ બાબક કરીને હતું. તેનાં સ માં વાહાલાં આજરવાલા હતાં, પણ તેનાં પેતાનાં કાંઈ "દમ નહી હતો." તે સરાખનો શોખી, ખાવા પીવા અને પેહે રવા હોડવામાં એકાકી હતો—પણ મગનિતો તે એક જીવન હતો. તેણે પણ પેતાની વાત મનીન્હુને ઠાપ નાંખી હતી. મનીન્હુને તે વારેવાર પછાસ આપતો હતો અને તે થી એવી આશા રાખતો હતો કે નરખાંનુ સાથ તેનાં વગ છ કરવાનું કાંમ તેમ પાર ઉતારશે. એ હુતરી રીતે તે પ જ નવાબ રેતી હતી કે "ને ભાઈ બાબક—તું કેરેકે કે હું. અમસધી ઈતરાજ કરે હું, પણ તું જાંજોરેતર ખરો કે હું થઈ કાંમની યોરત ઉડે." એકતો મારા સેડની માકરીમાં રા ત રાહડો અને રેડકું નેહ્યેએ અને બીજું શું ? ને ખાંનું તારું તે રીલ લગાડીએ તેમ ખાંનું સાથ પરજવાની મારો શેડ પણ હટ લીએ." ને તેને ધીરમ આપેલી, પણ તેથી વધારે કાંઈ જ નજલાવય નહી. નરખાંનુ તારીન બામેરી થયો. તેનું આશું મન ને પાંગલાલીડે, અને બારી પેડું ન રહેડું. આતો નવાબ સાંભળીને બાબક પણ બહુ અલ કાતો હતો અને પેતાને ભામેગસાલી ગણતો હતો.

આ મકારે યોરત તેનેની કમની હતી. "લોખને ખાત ર તે પેતાનાં સેડને હા કેહેતી હતી, અને બાબકને પણ ખ રશે આપતી હતી, પણ શું'ર નરખાં કાંઈ એ પેકારીએ નહી હતા. ખુશરો નાંમનો એક તરીને પ્રચ નર ખાંનુએ રીલર હતો, અને તે ઉપલા બધે કરતાં છુર ન ખવાયનો હતો. તે નવાંન, હીમતવાંન, અને લીલવા ન હતો—તથા તેને અને મને નરખર હતો. પણ ધન

ની બાબકમાં તે બીચારાની નરા લગાર ખાંખી હતી—અને મેરુરને આપણે જાંજોરે છેડ્યે કે થઈ ધન રોલતને આ માં ની કુનીઆં કેરુ આન આપે. તેરથી બી રોલવ ખુશરો પા સ નહી હતી તોપણ, તે મનીન્હુ ઉપર આધાર બાંધીને મે કો હતો તથા એ યોરતને તે સરવે કરતાં વધારે નાંખ આપ તો હતો. મનીન્હુ તેની સાથ વાત કરતો વખતે કેરેતી કે "ને શીઆનાં ખુશરો તારી પરીતો અને પસંદ. ને બીજા મે જાંજોર નર ઉપર જીવેડે તેઓ કરતાં તારી સારી માલ મને પસંદ. તું મને સારીપદે નાંખ આપે. અને એવાં સારાં કાંમ તું સદા કરતો રહેજે. ને ભાઈ નરખાંનુ તારો ઉપર પુરતો રીતે રાજ છે અને આખરે ને તું તેનો આવડ નહી થાએતો માંર નાંમ મનીન્હુ નહી."

એ રીતે તે ખુશરોનેની ધીરમ આપતી હતી. પણ આ સખુતેમાં મકરમાન મનીન્હુ ખુશરોને શું કમતો હતી ? નહી. તે ખુશરો વીથ ખરેખર ખુશ હતો, અને તેના વીચારન હતો કે ઉપલા બધેને રોલતો રાખીને આ મરદ સાથ સોભાવતો નરખું નેકું ખાંધવું. તેનાં મે કારણ હતાં. તે મનસે વીચારતો હતી કે "નર ખુશરોને મને તેની આગમય ખુશરો મને સારીપદે નર આપે. તે નાં એ પછસાનાં બદલામાં તેને તે નર આપાવવી થરે, પ છ વધી નરખાંનું પેતે ખુશરોને આહે. તે ઉપરથી તેને તે સાથ પરખાંવું વધારે સેરુકું. હોખાંન હુકીમતો એ કે હું'ર અને—અને બાબક કાંઈ ખરો જીવન. તે મેડને માટે વધી નરને નકું કાંહાં સખખવા મેથું ? ખુશરો વીથ તે આગાઉથીન રામનિલી, એરુમ બસે—અને એ ને ની મરજ થઈ, કે પછી કાંઈ ધાસતો રહેવાની નથી."

એટલા માટે નરે મનીન્હુ નરની યુવાકાત કરની હતી, તારે ખુશરોની વખાંલ ગાતી, તથા બાકીના મેની બસાઈ કરતી હતી—તો નેકે તે તરજેવી તેને લાભ હતો. ખુશરો અને નરનુ નેકું નેકે લાએક હતું તોપણ નરના મંર બાપને સખખવવાની ભારી કડાકું હતી. તેની માં ખો રશેર ખુશી હતી કે તેની મેરી હોખાંન હુકીમ સાથ પારે, તેનાં બાપ મેરુમનની ખુશી હતી કે તેની મેરી પેલા મન ક સાથ પારે. પણ નરની ખુશી હતી કે એ મેડને પડતા મેરી લાએક ખુશરો સાથ લગલ કરવાં. પણ તે લગલ હા ર પાડવા માટે એ માં બાપનુ એકમત લાગવુ એ થઈ હું થકું કાંમ હતું. માટે મનીન્હુનો એવો કાવ હતો કે ને ખુશરોને તેઓ કથુપ નહી રાખેતો કાંઈ કમ લીરીઆ વાપરીને નરને તેની સાથ છુપી રીતે પરલાવી નાંખતી. હાંકલમુખીતો એ માટી અને બાંધેર અને નજ ખુશરો ઉ પેર ખસા હતાં. હોખાંન હુકીમતો ધરમાં પગ પસારો હ તો કારણ કે ધર પછીઆંની તેનાં ઉપર રાજ હતી. તેમજ બાબકને ધરપણી આડતો હતો અને તેથી તે ધરમાં હાનર થઈ નરખાંનુ આગળ પેતાને ભપકો દેખાડી રાકતો હતો. પણ ખુશરોના ધરમાં આવવાની તાકાત રાખતો નહી હતાં કારણ કે તેને નેનાં વારન નરનાં માં બાપ તેને કડાવી કાઢડતાં હતાં. તોપણ નેમ નરખાંનુ ઉપલા મે નકાંમાં ખાંજોમેને વધારે નેની હતી તેમ તે તેઓને વધારે ધીકાર તો હતી.

સાહેબનો દેખાવ એક પહાંણ સરીખો રીયોટે. ને આવી ગઈમની તમામ આસરોમાં ગુરગીન સાહેબ—ગુરગીન સાહેબ નાંમ બોલાવેલો. એ કાંઈ સાહેબ નથી તેવી વાતો? ગુરગીન—અલબત્ત નહીં. મારા એ શુદ્ધને ખાતર તો હું પુરાં ઉડું, પણ વાડ પીઆરી મનીન્દુ (ગુરગીન રાઈ સીન “પીઆરી” કહેતો હતો) મારા હેરાંમની વખાંણ તું કોણ કોણને મોટો સાલવીયો?

મનીન્દુ ને સહારૂં કરવા લાગો તેથી આસરે આસરે ગુરગીન કઠાવા લાગો. આરે તે બોલી કે—“અરે સેડ કોણ શુ પુરો છો? અનીરજરીથી તે જોલાંમડી શુધીનાં મોહામાં તનારૂં નામો. પણ અગત કરોને-પેશી બે પ રીન્દ બોરોદેખાંતું અને મેરેખાંતું કાંઈ તમારી ઉપર ફીક ફીક.”

આ બે નાંમ સાંભળીને ગુરગીનનો હરથો છપ આવીશો. તે અરેકાં પડેલો હતો તાંહાંથી ઉડીને પેરો, અને મનીન્દુએ નોંધ કે આ બે નાંમથી તે વીનલીની પેરે મમકાંમો. આરે ગુરગીને બોરોદે અને મેરેખાં તું વીધે જરે વધારે વીગતો પુછી તારે મનીન્દુ આગ માંથી કે—“વાડાકાલુ તેઓનીતો વાતન નાં પુરો. તે આ તમોને જોવા વગર ભૂધે ખાતાં નથી ને હું હુંગતાં નથી. સાહેબ માંનસો, દીરાનાંથી તેઓને સપનાં આવે છે અને તમોને સપનાંમાં નેમો. તેઓનાં આંટીઓ, તેમને પુછે છે કે તમે એમ ગુમારેલાં કેમ કરોછો, તારે તેઓ ખરો નવાબ આપતાં નથી, તે ઉપરથી તેઓને ક છઓ પ મેરે. અરે સાહેબ નહીં બેલવાનાં હવું શુ.”

ગુરગીન—ને મનીન્દુ આ વાત સાંભલી મારો હર અ સમનો નથી, પણ તું કાંઈ જાણે? મેં તેઓ ઉપર કા ગન લાખીઆંતે તેઓ તેઓ શું નવાબ વાલયો?

નવાબ કહેવાતો મનીન્દુ તાંહાં આવેશી હતો. તે હું જરે ગુરગીને સાંભળી તારે ઉડીને ઉઠે પચેઓ અને તેની મીડીને નવાબ પુછવા લાગો. મનીન્દુએ તેને ટવ લાવીને નવાબ કહેવાનો દરાવ કીધો હતો. આરે પરમમ તે બોલી કે—“સાહેબને કહું ને આપણી મેરેખાંતું કેવી સા રૂમ?”

ગુરગીન—હા હા આજખી તેને શું છે? મનીન્દુ—તેને શું રોમો સાહેબ. તેનો સારી પખે છે. આંમેરે, પીમેરે અને તમારા ઉકમાં દુરા રીમેરે.

ગુરગીન—હું તે પુછતો નથી, તેણે શું કહેવારીયું?

મનીન્દુ—હરે છ. એમો નવાબ કહું. તમે જરા દુર આવો કોઈ સાંભળ્યો.

મેં પુરમાંલે થોડાં ઈનેજર કરીને મનીન્દુએ મેરેખાંતું ને નવાબ કહેઓ. તે પછે લાખી નવાબ હતો, પણ તેની મનપમ એ હતી કે મેરેખાંતું ને મીડી મેરેખાંતું, અને તે વાંચીને તેણે મેરેખાંતું પુછી પચેઓ કે તેણે આરે કે મીડી વખત ગુરગીન સપ મેરીને વાત કરવી આરે મનીન્દુમાંથી કે—“આને રાતનાં આગરે આડ વાગેતે ત મેરેખાંતું નાંમ આવેઓ. તે વખતે તેણે આરે મેરેખાંતું વાગેથી ખાડેર નયે અને મંતું તમારી સચે વાત મીત કરશે.”

હવે ગુરગીનને મીડું શું નેમ? તેણે મનીન્દુને પુછીને ખાતરી કરી લીધી કે મેરેખાંતું તે વખતે થરમાં મેરેખાંતું નહીં. તેમ પરમાંલે તેણે એવીખી ખાતરી કીધી કે બોરોદે અને મેરેખાંતું આ ઉપર નેકે તેણે મીડીએ લખી, તો પણ એ બધે જાણે એક એકને તે વાત જાહેર કીધી નથી. તેણે તો એ બંધેને પુછી રીતે પરણી કગવાનો ઈરાદો રાખી એ હતો, આરે રખે તેઓ વાત કરે અને તેની મેરેખાંતું જાહેર પડે એવી તેને ધાસતી હતી. મનીન્દુએ તે ધારા તી દુર કીધી, પણ તે મોટું હતું. એ બાંતુંઓએ સંપ કરીને ગુરગીનને મેરેખાંતું થરમાં બેલાવેઓ હતો, અને તાં હાં તેને સજા કરવાનું દરાવીડું હતું. ગુરગીને મેરેખાંતું થરમાં આવવાનું કશું કીધું અને મનીન્દુ તાંહાંથી ગઈ.

—થોડાં વારમાં માકરે આવીને ખખર કીધી કે મેરેખાંતું આર નાંમનો કોઈ શખસ ગુરગીનને મલવા મંગેરે. તેને આવવાની ગુરગીને રજા આપી અને મેરેખાંતું આરે સાંચો આવી ઉઠો.

મેરેખાંતું આરે કોણ હતો? હમારા વાંચનારાઓ તેને જાણે. તે કાંઈ ખરેખર કોઈ અનજાણો શખસ નહીં હતો. તેનો પેશી મેરેખાંતું આરે આવેડ મેરેખાંતું હતો, વાંચનારાઓને ઈઆર હરેકે ગુરગીનના આર નજરે પોતાનાં સેડની મીડી મેરેખાંતું પોતાનાંઓ પછે તેનાં આવેડ પાસે આવીને રાખણી ખખર કહી હતી. તે ઉપરથી મેરેખાંતું તે પોતાની આમેડીની ઈમાંનસારી ઉપર થકે ગમેઓ હતો, અને રખે તે હુણ. ગુરગીનનો થોડાર થઈ પડે તેની તેને ધાસતી હતી. મેરેખાંતું તેનાં રાસત બીનને નેકે થણે વારીઓ હતો તોપણ તે સમજાઓ નહીં હતો, પુછી લેખાસ લખીને તથા મેરેખાંતું નાંમ રાખીને ગુરગીન પાસે જઈ તથા તેને કગીને સરવે વાત જાણી લેવી એવો મેરેખાંતું દરાવ હતો. તે દરાવ મુનમ આ વખતે મેરેખાંતું ગુરગીનના પાસે આવીઓ અને તેની ખાતરી હતી કે મકરે પુછતાં અપવા પછંસાની લાલચ, આપતાં મે વડે ગુરગીન સરવે વાત કહી રહે.

“મેરેખાંતું” આવીને થવાંમ લગાવી, અને ગુરગીને જરે જાણવાં પુછી તારે તે બોલીઓ કે—“સાહેબ જાણવાં શું આપુ. મારૂં નાંમ મેરેખાંતું આરે. મારો જાપ નથી, માં નથી, લાઈ કે ભાંડુ નથી. પણ મારા પ ઈરા પછાં. મારા મીડી રીયતો નથી, પણ પછવા મારા રીયતો. મારો હાથ પછો રીયતો, અને હજુ સખી. તમારૂં નાંમ મે સાંભળી, તારે તમારી મુશાકાત કાવા મા રૂડું. મારી પાસે આંમે એક નાંહાંની થેલી. અને તે નો પછો ખાંર લાંચેરે વાસતે સાહેબને આપી રવા માડું છું.”

આ વાતથી ગુરગીનની અપરતોનો પાર રહેઓ નહીં. તોપણ મેરેખાંતું જરા મોહાસ કીધી અને કહેડ કે ને નાણુ લેવાઓ પછે તે પોતાનું કાંમ કહેડ. ગુરગીને તે પે તો કશું રાખી અને પછે “મેરેખાંતું” આગરે મોલી ઓ. “મેં સાંભળીડે કે તમારો છપ થણો સારો, અને ગરીબની તારૂંથી તમે મેરેખાંતું કરોછો, વાસતે મારી એક અપરતો, પણ તે અપરતો એવી છે કે તેમાં હું મેઅક

લી હર છઠ. તેણી વરે તમારીયોન તે પાર થયો તારે
મારી એવ કયુલ કરે છઠ. તે એવ એછેકે આ શેરેમાં
મેરેખાંનું નાંખની ને શુદ્ધ નારી રહેછે તે મારી સાથ ને
કા પાડવાને નાં કહેછે. તે ઉપરથી હું થયો દુખી થઈ
છઠ. અગરજે તમેને તે એવર સાથ એવલખ હોએતો
એવલખ માર કામ પાર પાડી આપાવો, તેથી તમારો આ
ભાર હું કદી ભુલશ નહીં. " એ વીતાંએ બીજી થયોએક
વાતો કીધી. શેરેખાંને (અથવા બરોબર પોલીએતો છુ
પાએલા મેરેખાંને) પોતાની સાથ થયેલી વાત ઉપરથી જા
ણી લીધુ કે તેની મેરેખાંનું સાથ શુરગીનને થયો દોશ
તોછે, અને શુરગીન મેરેખાંનની (ઈઆને તેની પોતાની) તર
ફ વેર રાખેછે. આવી વાતો શુરગીનને મોઢેડેથી સાંભળ
તાં તેનો પીતો ઉછલી આવતો હતો. પણ તેનેતા વધારે
બીનાએ જાણવી હતી માટે તે યુગો યુગો સાંભળતો હતો.

આ તે મેવકુદ શુરગીન પીગલોએ, તે પછેસા ઉઘ વ
લયાએએ અને હામ તરતો શેરેખાંને (મેરેખાંનું) ને મે
રવવા માટે નવાખ આપીએ કે " એ ભાઈ મેરેખાંનું" સા
થ પરજીવાનો તે મેં ઈસારો રાખીએ હતો, પણ તારે ખાતર
તે ઈસારો હું કાહડી નાંખું છઠ. આને રાતનાં આઠ ક
લાકે હું મેરેખાંના થરમાં નતાર છઠ. તેણે મને તેડાવેલો
છે તે વખતે તારે વાસતે હું વાત કરી એવશ. એને પેઠા
સુણ મોંડી મેરેખાંને તે વખતે બાહર નવાનેછે, માટે હું
મેરેખાં સાથ પુરતો વાત કરી એવશ. કાલે તમે પાછા આવ
ને અને હું નવાખ દેશા."

મેરેખાંને એટલેજ નવાખ નોંધતો હતો. શુરગીન ને
ને " મુંછ માદી " કહેતો હતો તે તેની સાંમેનો આ છુપા
લેખારાનો શેરેખાંને હતો. તે ઉપરું મોઢાણું સાંભલી થયો
જ શુરો થયેએ. તે બોલીએ કે " આ શી મારી બાંધેરની
ઈમાનદારી ? કીક કીક, આ પાલેરો કુતરો પગ કરડેછે, એ
ને એનો સવાદ દેખાડશ. આઠ વાગતે જારે એ જારે થર
નવાનેછે તારેન હું બી થર નવશ, અને એ નાપાકને તાંહ
જ નમે કરશ. મારી સાથે બોલા બીજાંને લઈ નવશ. તે
ગંદેડેછે. તે પોતાની બાએડી ઉપર થયો વીસવાસ રાખેછે,
પણ આને તેની ખાતરી કરી આપશ કે એવર કુંવી બેગ
વરતોછે."

એવો ઈસવ કરીને મેરેખાંને બાહર પડીએ અને શેરે
રીઆર તરિકેનો છુપો લેખાસ કુર કીધો.

પરકરણ છઠ.
મેરકાઈને બટલો.

વખત થયેએ. સવાર, બપોર, સાંજ—થડી, થલ,
કલાક, માંહીઆ ગીઆ. રાત પડી અને ઈસવેલો વખત
નજીકે આવીએ, છ સાત વાગી ગીઆ આ તે આડની
દેકેરી થઈ અને આગલા વખતેનો શુરો શુરગીન તઈઆર
થઈ પોતાનાં પોરેખાંનાંની બાહર નીકલીએ. તેણે સુખ
એસકી કીધી હતી, આરેસીમાં દસવા મોઢેડું જ્યેએ,
અને દસવા ખાંખી બાહુમ થઈ હતી. છેલે તે તઈઆર
થયેએ અને " નવાં મરદ " તરિકે દેખાવાનો કાકો રાખી
મેરેખાંને

રાત થયી આધારી હતી કોઠો પોતમેતાના થરમાં
જમેલાં હતાં, તારે શુરગીન થરમાંથી બાહર નીકરેલો હતો.
તે પોતાનું મોઢું પેટ પરવાડતો રસતે માલકો હતો, મેરે
ખાંનું અંબધી મનસે મલકતો હતો અને એણે સગાજ
તો હતો કે એજ પરમાંણે પોરશેદખાંનું પણ તેને પીઆરથી
પોતાનાં થરમાં બોલાવે.

પણ વાંચનારએને કહેવાની અગત નથી કે પોરશેદ
ખાંનું અને મેરેખાંનુંનાં દીલ એકજ હતો તેએએ સાથે
મલકીને થયું એવલી મેરેખાંને નાંમે આશા તુરખા રુપીન
ને મેરેખાંના થરમાં બોલાવીએ હતો. ખાંખાને વખત
તેના થયીને થરમાં આવવાનો હતો, તેજ વખતે મેરે
ખાંને દીધો હતો અને શુરગીન ઉપર મોઢું કહેવાડીએ હતું
કે તે વખતે મેરેખાંને થરમાંથી બાહર રેહ્યો તેએએ એવો
સંપ કીરો હતો કે મેરેખાંનાં આવીઆની અગાઉ શુરગી
નને તેની ઘાસતી આપી એક કંડીઆ અથવા મોટા એક
ટીપલામાં મેસાડેલો અને થયે નહીંમાં નાખી દેવાડેલો.
તેના મોટી મળાણ પડવાની તેએ વધી રાખતાં હતાં તથા
એણે સમજતાં હતાં કે એજ દીધાથી શુરગીને તેએ ઉપર મી
કી લખી ને મેરકાઈ કીધી તેનો બદલો વધી નરો.

મેરેખાંને અગાઉથી તઈઆરએ કરી રાખેલી હતી. મોટો
ટીપલો જમાં થોભણ મેલા કપડાં ટેઈ નતો હતો તે મોઠ
લી રાખીએ. મોઠવણ પરમાંણે પોરશેદખાંનું થતી બાહર મ
ઈમેસાવારમાં શુરગીન બાવા થોમે થીમે દોલતા હાથીની મી
શામે માલી આ રીઆ મેરેખાંનુંને મલવાની પુરોશા તેવ
જ્યેએલતા હરખાતો હતો કે દાર ઉપર થમ નહીં કરતો
હતો, તથા એકધી વધારેવાર કોકર લાગી હતી આ તે એ
રડમાં આવીઆ. મેરેખાંનું એસતકમાલ લેવા આવી, અ
ને શુરગીનને મેસાડવાની ખુશી આપી.

હીઆં ને વાતચીત થઈ તે થયોમ મોડી હતી. શુ
રગીનનું નેણું મોઢું પેટાખાંનું હતું. તેટલી બધી પેટ ભરીને
તે વાત કરવાનો હતો. તે રાતોરાત મેરેખાંનુંને પોતાની
મોઢાખ બાહર કરવાનો હતો. તે પુછવાનો હતો કે તે જ
વાન લાએછે કે નહીં ? તાર પછે તે મેરેખાંનું સાથ પરજી
વાની વાત કરવાનો હતો. અલબત્ત તે નવાખ મરદની મી
શામે બોલવા નતો હતો થજ તેમ બોલાવું નહીં હતું, કાંએકે
તેના અવાજ તદન જુરો હતો, તેછાતી કાહડીને એસવા જ
તો હતો. પણ તેનાંથી મેસાડું નહીં હતું, કારણ કે કાકે ડી
એલો હતો. તે થયું દોલ દેખાડતાં નીસકલ થતો હતો અ
ને એકગમથી તેણે મેવકુદી ભરેજું બોલાવતું મેઈને જમ
મેરેખાંને હસણું આવતું હતું તેમ બીજી ગમ તેને દેખાડવા
માટે તેણે કરેલા દેખાવો ઉપરથી તેની રચુજમાં વધારો થતો
હતો.

પણ બીજાસાથી જાજ વાતચીતમાં થઈ નહીં. આંગે
મયથી કરેલો મોઠવણ મુજબ પોરશેદખાંનું આવી લાગી, શુ
રગીને મેરેખાંને અગાઉ કયુલ કીધેલું હતું કે પોરશેદખાં
નુંને તે થસંદ કરતો નથી, પણ ખાતેનમાં તેલેતો, તે ખાંનું ઉપ
રની મોડી લખેલી હતી. માટે આ જગેએ તે શુરગીનને જ
ઈને શુસે થયે તથા મોડીની વાત મેરેખાંને બાહર કીધાથી ને
જેની અગાઉ ને જારો પડ્યો એવી તેને ધામતી થતી તે જો

સાહેબના દેખાવ એક પાંચ સરીખો દીશે. ને બાસિ ગમ્મતી તમામ આસરેમાં ગુરગીન સાહેબ—ગુરગીન સાહેબ નાંમ મેલાવ્યે. એ કાંઈ સાહેબ નથી તેવી વાતે ?

ગુરગીન—બલબત નહીં. મારા એ શુભને ખાતર તો હું 'પુરાં હેડ', પણ વાર પીઆરી મનીજી (ગુરગીન શઉ યીન "પીઆરી" કહેતો હતો) મારા હાથાંનની વખાંણ તેં કોણ કોણને મેડાણે સાંભલી છે ?

મનીજીને જ સહારાઈ કરવા લાગી તેથી આસરેતે આ રાને ગુરગીન હગવા લાગે. આંરે તે મેલી કે—“અરે રોડ કોણ શુ પુરો છે ? બનીજીનીથી તે ગોલાંમટી શુધીનાં મોહાંમાં તનામ નામતે, પણ અગત કરીને પેલી બે પરીજાદ પારચેયાંનું અને મેડેયાંનુંતો કઈ તમારી ઉપર ફીદ ફીદાં.”

આ બે નાંમ સાંભરીને ગુરગીનનો હાથી 'છપ' આ વીએ. તે અપરાધ પંડે હતા તાંહાંથી ઉડીને બેઠા, અને મનીજીએ ગોળ ઉ કે આ બે નાંમથી તે વીંમલીની ધેરે મનકાંઓ. આંરે ગુરગીને પારચેદ અને મેડેયાંનું તુ વીધે તરે વધારે 'વોગતો પુછી તારે મનીજી આ ગત ચાપી કે—“વાહાલાઈ તેઓનીતો વાતન નું પુરો. તે એ તમોને જોવા વગર જુએ ખાતાં નથી ને હું હુંગાતાં નથી. સાહેબ આંનસો, દીસનાંથી તેઓને સપનાં આવે છે અને તમોને સપનાંમાં જોએ, તેઓનાં માંદીઓ, તેમને પુરોડે કે 'તમે એમ ગુમરાઈમાં કેમ કરોછો, તારે તેઓ પરી નવાખ આપનાં નથી, તે ઉપરથી તેઓને ક છએ થ એડે. અરે સાહેબ નહીં મેલાવનાં થયાં શુ.”

ગુરગીન—તે મનીજી આ વાત સાંભલી આરે હર ખ સમતો નથી, પણ તું કાંઈ જાણે ? મેં તેઓ ઉપર કા ગમ લાખીઆઈ તેને તેઓ શું નવાખ વાલયે ?

નવાખ કેહવાતો મનીજી તાંહાં આવેલી હતી. તે હું તરે ગુરગીને સાંભરીડ તારે ઉડીને ઉઠે ધમ્મો અને તેની ચીકીતો નવાખ પ્રજવા લાગે. મનીજીએ તેને દવ લાવીને નવાખ કેહેવાનો ડાવ કોપી હતો, આરે પરમમ તે મેલી કે—“સાહેબને કેડુ ને આપણી મેડેયાંનું કેની સા રુન ?—”

ગુરગીન—હા હા આપણી તેને શું છે ?

મનીજી—તેને શું રાએ સાહેબ. તેનો સારી પએ છે, ખાંચે, પીએ અને તમારા હકમાં દુવા રીએ.

ગુરગીન—હું તે પ્રજનો નથી, તેણે શું કેહવાડીછે ?

મનીજી—હારે છ. એએ નવાખ કેડું. તમે તમા ઉપર આંતો કોઈ સાંભલે.

એ પુરખાંણે થજોન ઈનદેજર કરીને મનીજીએ મેડેયાંનું ને નવાખ કર્યો. તે થજો લાંબો નવાખ હતો, પણ તેની મનમ એ હતી કે મેડેયાંનું ને ચીરી પેડાંતી, અને તે લાંબીને નેવાખેલાંતો પુછી ધમ્મોઆઈ કે તેજા મારે છે કે મેડેયાં વખત ગુરગીન સમ પેસીને વાત કરવીઆરે મનીજીનાંધો કે “આને રાતનાં આરે આરે વાગને ત મેં મેડેયાંનુંમાં ધરમાં આરે, તે વખતે તેણેનાં આવે દાં મેડેયાંનાં ધારાંથી બારે નથી અને બેનું તમારી સાથે વા ત મીત કાશે.”

હવે ગુરગીનને બીજું શું જાણ્યું ? તેણે મનીજીને પુછીને ખાતરી કરી લીધી કે મેડેયાંન તે વખતે ધરમાં રહેશે નહીં. તેજ પુરખાંણે તેણે એવીથી ખાતરી કરી કે મેડેયાંન અને મેડેયાંનુંતો ઉપર જોડે તેણે મેડેયાંન લખી, તો પણ એ બંધે જોડે એક એકને તે વાત જાહેર કરી નથી. તેણે તો એ બંધેને છુપી રીતે પસંદી હગવાનો ઈશારો રાખી આ હતા, આંરે રખે તેઓ વાત કરે અને તેની મેડેયાં જાહેર પડે એવી તો ધાસતી હતી. મનીજીએ તે ધારા તો દુર કરી, પણ તે બોલું હતું. એ બાંનુંતોએ સંપ ક રીને ગુરગીનને મેડેયાંનાં ધરમાં મેલાવોઆ હતા, અને તાં હાં તેને સજ કરવાનું હાવીડ હતું. ગુરગીને મેડેયાંનાં ધરમાં આવવાનું કલ્પ કીધું અને મનીજી તાંહાંથી ગઈ.

થોડાન વારમાં માકરે આવીને ખબર કીધીકે મેડેરી આર નાંમનો કોઈ રાખરા ગુરગીનને જલવા મંગે. તેને આવવાની ગુરગીને રજ આપી અને મેડેરીઆર શાંચી આવી ગયા.

મેડેરીઆર કોણ હતો ? હમારા વાંચનારાએ તેને જોાવે. તે કાંઈ ખરેખર કોઈ અનજાણો રાખસ નહીં હતા. તેનો પેલી મેડેયાંનુંતો આવડ મેડેયાંન હતો, વાં મનારાંઓને ઈઆદ હજોકે ગુરગીનનાં આકર નજરે પેતાનાં સેડની ચીકી મેડેયાંનુંતો પેઠાંમાડીઆ પડે તેનાં આવડ પાસ આવીને સમધી ખબર કહી હતી. તે ઉપરથી મેડેયાંન પેતાની આંખોડીની ઈખાંનસારી ઉપર શક ગમ્મો હ તો, અને રખે તે હજા. ગુરગીનની થોડાર થઈ પડે તેની તેને ધાસતી હતી. મેડેયાંનને તેનાં દાસત બીનને જોડે થજો વારીઆ હતા તોપણ તે સમજ્યો નહીં હતા. છુપી લેખાસ લઈને તથા મેડેરીઆરનું નાંમ રાખીને ગુરગીન પા સ નહું તથા તેને હગીને સરથે વાત જાણી લેવી એવો મેડેયાંનનો હાવ હતો. તે હાવ મુજબ આ વખત મેડેરી આર ગુરગીનની પાસે આવીઓ અને તેની ખાતરી હતી કે અકરથી પુછતાં અથવા પડિસાની લાલમ, આપતાં મે વડે ગુરગીન સરથે વાત કહી દેશે.

“મેડેરીઆર” આવીને શલાંમ લગાવી, અને ગુર ગીને તરે જોાવખાંણ પુછી તારે તે મેલીઓ કે—“સાહે બ જોાવખાંણ શું આપુ. આર નાંમ મેડેરીઆર છે. આ રો આપ નથી, આ નથી, બાઈ કે બાંડુ નથી. પણ મારા પ ઈયા થજો. મારા બીજ દોચતો નથી, પણ પડયા મારા દોચતે. મારો હાથ થજો દુલો, અને છપ સખી, તમારૂ નાંમ મેં સાંભલી, તારે તમારી મુલાકાત કરવા આ રુડ. મારી પાસે જોાએ એક નાંખાંની વેકી છે. અને તે ને થજો ભાર લોડે વાસતે સાહેબને આપી દેવા માડું છું.”

આ વાનથી ગુરગીનની અમરતીનો પાર રહેઓ ન હતી. તોપણ મેડેરીઆરે તમા મોહાસ કીધી અને કહેડ કે ને નાંખ લેવાએતો પડે તે પેતાનું કામ કેડે. ગુરગીને તે પે લો કલ્પ રાખી અને પડે “મેડેરીઆર” આગવ મેલી યો. “મેં સાંભલીડે કે તમારો છપ થજો સારો, અને મરીમાની તારૂથી તમા મેડેતા કરો. વાસને ખાી એક અરનડે, પણ તે અરન એવીકે કે તેમાં હું મેઅક

લી હૃદ છઠ. તોળી જારે તમારીધીન તે પાર પડશે તારે
મારી એવ કશુલ કદ છઠ. તે એવ એછેકે આ ગોરેમાં
ગોરેમાંનું નાંમની ને શુંદર નારી રેહે છે તે મારી સાથ ને
કા પાડવાને નાં કહેછે. તે ઉપરથી હું થણી કુખી થાઉં
છઠ. અગરતે તેમને તે આરત સાથ આલખ. ગુએતો
એટલુ માર કામ પાર પાડી આપાવો, તેથી તમારો આ
વાર કી. કદી લુલશ નહીં. "એ વીનાંએ બીજી થણીએક
બાત કીધી. શેરીઆરે (અપવા બરોબર બોલીએતો છુ
પાએલા મેહમને) પોતાની સાથ થએલી વાત ઉપરથી નાં
છી લીધુ કે તેની મેહમનાં સાથ શુરગીનને થણી દોશ
તોછે, અને શુરગીન મેહમનની (અમાને તેની પોતાની) તર
ફ વેર રાખેછે. આવી વાતો શુરગીનને મોહોરેથી સાંભળ
તાં તેના ખોતો છલવી આવતા હતા. પણ તેનેતો વધારે
બીનાએ બાંજી હતી માટે તે યુએ મુએ પાંચલતા હતા.

અતે બેવકુફ શુરગીન પીગરીએ. તે પાંચલા ઉપર લ
લયાએએ અને હાલ તરતો શેરીઆર (મેહમન) ને એ
રવવા માટે નવાબ આપીએ કે "મે બાઈ મેહમનાંનું" સા
થ પરણવાનો તો મેં ઇરાદો રાખીએ હતા, પણ તારે ખાતર
તે ઇરાદો હું કાઢાડી નાંખું છઠ. આજે રાતનાં આઠ ક
લાકે હું મેહમનાંં વરમાં જનાર છઠ. તેણે અને તેડવેએ
છે તે વખતે તારે વાસતે હું વાત કરી એવશ. એનો પેશો
મુલ આંદી મેહમન તે વખતે બાહરે જવાનોછે, માટે હું
મેહર સાથ પુતી વાત કરી એવશ. કાલે તમે પાછા આવ
જો અને હું નવાબ દેવશ."

મેહમનને એટલેજ નવાબ જોઈતા હતા. શુરગીન ને
ને "મુલ આંદી" કહેતા હતા તે તેની સાંભેનો આ છુપા
લેખાસને શેરીઆર હતા. તે ઉપલું ભોકાણું સાંભલી થણે
ન શુરો થએએ. તે બોલીએ કે "આ શી મારી બદ્દમરની
ઈમાનદારી કે કીક કીક, આ પાડેશ કુતરો પગ કરાછે, એ
ને એનો સવાદ દેખાડશ. આઠ વાગતે જારે એ મારે વર
જવાનોછે તારેનું હું બી ધર જવશ, અને એ નાપાકને તાંદાં
જ નજે કરશ. મારી સાથે બોલા બીજાને લઈ જવશ, તે
ગઢેડોછે. તે પોતાની બાએડી ઉપર થણી વીસવાસ રાખેછે,
પણ આજે તેની ખાતરી કરી આપશ કે આરત કેવી બેઠ
વરતછે."

એજે કશવ કરીને મેહમન બાહરે પડીએ અને શેડ
રીઆર તરફકેનો છુપો લેખાશ કુર કીધો.

પરકશ છઠ.

એરકાઈનો બદલો.

વખત થએએ. સવાર, બપોર, સાંજ—બડી, પલ,
કલાક, માલીઆ ગીઆ. રાત પડી અને કાવેડો વખત
નમદીક આવીએ, છ સાત વાગી ગીઆ અતે આઠની
કોરો થઈ અને આગલા વખતેનો શુરો શુરગીન તઈઆર
થઈ પોતાનાં મોહોરેખાનાંની બાહરે નીકળીએ. તેણે મુખ
એસકી કીધી હતી. આરસીમાં દસવાર મોહોડુ જોએક,
અને દસવાર ખાંખી ખાલુમ પડી હતી. છેલે તે તઈઆર
થએએ અને "નવાં મરદ" તરીકે દેખાવાનો કડી રાખી
મેહમનાંનાં ધર તરફને રશતો લીધો.

રાત થણી અધારી હતી. લોકો પેતપેતાનાં ધરમાં
ગએલાં હતાં, તારે શુરગીન ધરમાંથી બાહરે નીકળેલો હતો.
તે પોતાનું મોહુ પેટ પસવાડતો રસતે આવતો હતો, મેહ
રખાંનું સંબંધી મનસે મલકાતો હતો અને મેહુ સંગ
તો હતો કે એન પરમાંણે ખોરશેદખાંનું પણ તેને પીઆરથી
પોતાનાં ધરમાં બેલાવશે.

પણ વાંચનારાએને કહેવાની અંગત નથી કે ખોરશેદ
ખાંનું અને મેહરખાંનુંનો દોલ એકજ હતા. તેએએ રાથે
મલીને પણ એખાલી નેહરનેજ નાંમે આશા ભરેઆ શુરગી
ને મેહરનાં ધરમાં બોલાવીએ હતા. આપુખા ને વખત
તેનાં થણીને ધરમાં આવવાનો હતો, તેજ વખતને મેહરે
પસંદ કીધો હતો અને શુરગીન ઉપર બોહું કહેવાડીઠ હતું
કે તે વખતે મેહમન ધરમાંથી બાહરે રેહેશે તેએએ એવો
સંપ કીધેલો હતો કે મેહમનનાંં આવીઆનો અગાઉ શુરગી
ને તેની ધાસતી આપી એક કાઢીઆ અપવા નોડા એક
રોપવામાં મેરાડવો અને પછે નહીંનાં નાંખી દેવાડવો,
તેમા મોરી મગહા પડવાની તેએ વડી રાખતાં હતાં તથા
એણું સગમતાં હતાં કે એમ કીધાથી શુરગીને તેએ ઉપર ની
કી લખી ને મેરાડ કીધી તેના બદલો વડી નથી.

મેહરે અગાઉથી તઈઆરથી કરી રાખેલી હતી. મોટો
રોપશો નેમાં થોલણ મેલાં કપડાં લેઈ જતો હતો તે ગોઠ
વો રાખીએ. ગોઠવણ પરમાંણે ખોરશેદખાંનું ધરની બાહરે મ
ઈએડવામાર શુરગીન બાવા ધીમે ધીમે દોલતો હાધીની ખી
શાડે બાકી અ રીઆ. મેહરખાંનુંને ગલવાની મુરાદમાં તેવ
છુ એટલાતો હુરખાતા હતા કે દાર ઉપર પગ નહીં કરતો
હતા, તથા એકધી વધારેવાર ડાકર લાગી હતો. અતે એ
રડામાં આવીઆ. મેહરખાંનું એસતેકબાલ લેખા આવી, અ
ને શુરગીને મેસાવવાની મુરશી આપી.

હુંઆં ને વાતચીત થઈ તે થણીજ થોડી હતી. શુ
રગીનનું જુડું મોહું પેટખાંનું હતું, તેટલી બધી પેટ ભરીને
તે વાત કરવાનો હતો. તે રાતોરાત મેહરખાંનુંને પોતાની
મોહોખત બાહરે કરવાનો હતો. તે પુછવાનું હતો કે તે જ
વાંન લાગેછે કે નહીં? તાર પછે તે મેહરખાંનું સાથ પરણ
વાની વાત કરવાનો હતો. અલખતાં તે જવાન મરદની ખી
શાયે બેલવા જતો હતો પણ તેમ મોલાતું નહીં હતું, કાંએકે
તેનો અવાજ તદન જુદો હતો, તે છાતી કાઢાડીને મેસવા જ
તો હતો, પણ તેનાંથી મેસાતું નહીં હતું, કારણ કે દાર ટી
એડો હતો. તે થણાં દોલ દેખાડતાં નીસકલ થતો હતો અ
ને એકમથથી તેનું બેવકુફી ભરેજી ગલવાનું જોઈને નજમ
મેહરને હસડું આવતું હતું તેમ બીજ મગ તેને દેખાડવા
માટે તેણે કરેલા દેખાવો ઉપરથી તેની રજુઆત વધારે થતો
હતો.

પણ બીઆરથી જાણ વાતચીતતો થઈ નહીં. આગે
મગથી કરેલી ગોઠવણ જુમળ ખોરશેદખાંનું આપી લાગી. શુ
રગીને થોડેલવાર અગાઉ કશુલ કીધેલું હતું કે ખોરશેદખાં
નુંને તે પસંદ કરતો નથી, પણ ખાતેખાં તેણેતો તે ખાંનું ઉપ
રથી મોડી લખેલી હતી. માટે આ જોએએ તે શુરગીનને ને
ઈને ગુસે થયે તથા મીડીની વાત મેહરને બાહરે કીધાથી મે
હરની આગલ તે જુદો પડશે એવી તેને ધાસતી પેડી, તે એ

ચેતને આવવને બાદથી યવાન સાંભવતાં ધલસવા લાગે અને એને મેરુને બાદ કરવા લાગે કે તેને ક્યે સંતાડવો. આ બાદ ધણી ધાવાવાળા કરાવા પછે મેરુને બાદકાર થાય તથા શુરગીનને એક બેરડામાં સંતાડીએ.

મેરુનાંતુ આવતીને આગ્રહથી કરેલા સંપ પરમાંણે તોડવા લાગ્યા કે “અરે અરે પીઆરી મેરુર તુંએ શુ કાંમ છીયું ? તારી વર જીમ મારતો તારા યર તરફ આવેલે.” મેરુરે હસુ રહીને બેરુએને એસારત કીધી કે મેરુરે મોલવું, નેથી પસેના બેરડામાં શુરગીનને સમય સંભલાએ, માંડે બેરુએ વધારે મેરુરેથી મોલવા લાગી કે “મેરુર, મેરુર તારો બાવીદ મેરુએન હાત ને પગ બધાડેલે. તેને કોઈએ એવું કહેલું કે તુંએ તારા યરમાં કોઈ બેગાંનાં મરને સંતાડીએલે. તે ઉપરથી પોતાના હોસતોને લઈને તે ધસા રા મારીએ લઈ આવેલે. અરે નેક રીલની મેરુર તું એ મ કેમ દેવાંની થઈ ?” મેરુરે પરચમનો શુરગીનને સંભલા વા સાચ સમય નાં પાડી કે તે બોલી કે “અરે બેરુએ એ તું શું મપાતો લાવી, મે કોઈને સંતાડીએ નથી. તું સંધી છુરી વાત મોલેલે.” બેરુએ વધારે ધાંધલ કીધી અને મેરુરે મેં બીહીતાં બીહીતાં કહ્યું છીયું કે—“હા બેરુએ એક લગણે મેં સંતાડેલો, શું મારી ધણી ખરેખર આવે છે ?” બેરુએ આગ્રહ સંપ પરમાંણે વધી જીમ પાડીને કહેલું કે—“અરે તુંને એ શુજ શું પડી ? મેરુએનતો આ ખજાર સાંભલીને દેવાંના થઈ ગએલો, અરે તે તેને અને તુંને ખંનેને મારી નાખશે.”

આવી વાતો સાંભલી મેરુરનાંતુ બાતીધણી ધલસા તી હતી, અને તે નેઈને પેલા છુપા બેરડામાં શુરગીનનાં હાથપેથ ઉડી જતા હતા. ધાસતીથી તેનો છવ શુકાઈ ગએલો, અને તે પરચેવાથી ભીંજઈ ગએલો. તેમ તેમ મેરુર વધારે ધલસતું રાસ કરવા લાગી, બેરુએ ઉપાએ દેખાડીએ કે—“આ કંડીએ આપણી પોસલે, એમાં તે બાદ મીને મેસાડીને ક્યે મોકલાવી દેવા નેઈએ.” પણ વલી મેરુરે બોલી કે—“નારે મેરુએ—ન બેરુએને મેં સંતાડીએલે. તે બાદ મી પછે જોડેલે એને કંડીએમાં સમાવે નહી.” આ વાત સાંભળીને શુરગીનની ધીરમ રહી નહી. તુરત બાદેર નીકળી આવીએ, તે બોલીએ કે “અરે મને દેખાડો મને દેખાડો. તે કંડીએ હુતો નેઈ.” તે દેખાડે શું તેવોતો શુરગીન તેની અંદર શીકરાઈને મેકો, મેરુએન વીધે તેને એટલોતો દર હુતો કે તેની નસર આગ્રહથી દુર નવા સાચ તે કંડીએ કંઈ એ લેવાને રાજ્ય હતો. મેરુરનાંતુએ તે તખાંમ મેલાં તથા ગંદીમાં કપડાં તરે તેને હામી રીધો. એક એમથી મેરુર એ કંઈ મ કરતો નેઈને બેરુએ મેરુરે મેરુરે સાથે શુરગીનને કપડો આપતી હતી કે—“તમે મને મોડી લખી, પણ આ તખારી ઉપાંનદારી. તમે મને કમીલે, હતીઆરી.” શુરગીનને હીઆં બારી મરમ લાગી આવી, પછે-ફરે શું ? યાચે તોણું તેણે સાંભળીએ કીધાં. મેરુરે તેને મેલાં કપડાંમાં પાં કીઆ પછે માકરોને મોકાવીઆ, તે માકરોને આગ્રહથી શી ખરી મેરુરે હુતો તેમ તેમને આવતીને કંડીએ માંધા ઉપર મેલીએ.

મેરુએમાં મેરુએન પોતાના હોસત આવતાવાને મુખાં

આવી યુગો. તેણે “મેરુરીઆર” નાં જોડાં નાંમથી પોતા ની બાએડી વીધે શુરગીન પાસથી રાખી વાત બંધી લીધા પછે ધણી માંણસોને લઈને શુરગીનને મારવાની ધારનાથી તે પોતાના યરમાં આવીએ. તેણે બાણમાંધીન પેથા માકરોને કંડીએ બાદેર લેઈ જતાં અટકાવીઆ, પણ બેરુએ અને મેરુરનાંતુ એ વચે પડી. તેઓ બોલીએ કે “એને મેલાં કપડાંને રોપસોલે તે લઈ જતાં તમે માકરોને સાંનાં અટકાવેલો.” તે ઉપરથી તેણે તે રોપસો જતો મેલી એ. માકરો તેમાં શુરગીનને માંધા ઉપર મેલીને લઈ મારી આ, તથા બાદમે આગ્રહથી આપેલા કોઈકા યુગ્મ તેને કંડીએ શુપાં પડોશની એક નદીમાં નાંખી આવીઆ.

મેરુએને યરમાં આવતીને મેરુરે મેંગાટ કરી મેલીએ તેની ખાતરી હમીકે શુરગીનને તેની બાએડીએ સંતાડેલો, માંડે દરેક ખુલે ખંડોલે ફરીને શુરગીનની સોધ કરવા લાગે શુસાથી તે જોએઆ દેવાંને ખની ગએલો હતો. બારી બારનાં બધાડતો તથા હાત પખ છડીખતો હતો, પણ અતે શુરગીન તેને ખસીએ નહી. તે ઉપરથી પોતાનાં સારે રોસતોનાં દેખતાં તેને ધણુ નરસ લાગુ. તેણે તેઓ પાસથી માક માંગી, તથા પોતાની બાએડી ઉપર તે મેરુરે શક લઈ ગએલો એમ સમજવા લાગો. તેણે વીધારીકે શુરગીન તેને કમીએલે માંડે સવારનાં પોહારમાં તેને ધર જઈ બોલસો મુજવાનો કરાવ કીધો.

લગણ એટલે શું ?

ગએઆ આંકમાં રી એટલે શું તેનો આપણે વીચાર કીધો હતો. આને લગણ એટલે શું તે ચવાસ હુતો મનની કચરતને માટે મેલીએ-છઈએ. હમણાં લોકમાં લગણનાં દીવસો ચાલેલે. ગએઆ મહીનામાં ધણુ લગણ ગએઆંછે અને આ મહીનામાં ધણુ લોકો મેરી બિલક સાથે પોતાના બચાંએ ને પરણાવેલે. મા બાપો એ રીતે તેમનાં જોડાં બાંધવામાં બસાઈ સમજેલે, અને નેઓ પોતાના ધરજોશને પરણાવતાં નથી તેઓ “બસાઈ” જોવાને બેનજોઈએ, એમ નેઓ વીધે બઈરાં લોકો બોલેલે. એવી “બસાઈ” ને ખાંતર હાલ ધણુ મા બાપો-મેરી યુગ્મર પોતાને તોણું વીહાકરેલે. રોપી વધારે ધર બઈરાંનાં નેડાં કે દેવાંમાં આવેલે, તથા શેહેકડો માંણસનાં ખાંનાં પીનાં ચાલેલે. યજન ધણુ સોનાએમાં રીતે તોણું હાજર થાએલે. બાંતુએ પોતાના સગીથી કોંયા થોડાકમાં સીણગાર પાંખીને તથા સુકીથી કોંયા નહરેરાતમાં મહાઈને બીરાનેલે. એ પરમાંજી બાંતુ નેઈએ છઈએ

—તોણું લગણ—લગણની પુંમ મચી રહેલી.

પણ હુમારી જે બેઠેનપણીઓ આ ખુશાલીમાં આગેવાની કરે છે, અથવા જેઓ મોટા દમાં મ સાથે તે માં ભાગ લીએ છે તેઓને હુમે પુછના માંગીએ છઈએ કે લગણ એટલે શું ? જે નાંજનીઓ ખરેખર ધર્મને ભાર બોજમાં જઈને આદરણી અથવા વરણીમાં રહે છે, તથા પોતાની ધુંધરીઓના ખનખનતા અવાજથી આસપાસ દરએક સ્ત્રીમાં જાને જીવ મેલી દીએ છે, તેઓને હુમે પુછીએ છઈએ કે લગણ એટલે શું ? લગણ એ વહો નાંહાંને બોલે છે, અને આપણી ખાંતુઓ દરએજ તે બોલને ખસી વખત બોલતાં હશે, પણ હુમારો સવાલ એ છે કે તેઓએ એ બોલ ઊપર શું પુરતો વીચાર કીધો છે ? લગણસરાઓને વખતે-ધતી મેટી ધુમધાંમોમાં સ્ત્રીઓ જે યુખીયા ભાગ લીએ છે—તેઓ શ્રદ્ધવારથી જઈને મોજળી કરે છે, તથા તેઓ સંજીથી તારી શોભાળી આપે છે—તે ઊપરથી દેશાએક ભેદ મગન થઈ બોલે છે કે “લગણનો દાહડો ચોરત લોક નો છે.” એમજ તારે હુમે પણ હુમારી બેઠુનીઓને જ આ સવાલ પુછીએ છઈએ, અને હુમેને બિમદ છે કે તેઓ તેનો વીચાર કરશે.

હુમારી ખાતરી છે કે હુમારાં સ્ત્રીઓના વાંચના સંજોમાંથી ઘણાંજ થોડાં જણે આ બાબદ ઊપર વીચાર કીધો હશે. લગણ એટલે શું ? એ સવાલનો તેઓનાં મનમાં કદીથી ઊતરતું થયેલું નહીં હશે; કારણ કે તે વીશે તેઓ પોતાને અનન્યાં સમજતાં નથી. બચગીથી તેઓ લગણસરામાં આવે જવ કરે છે, અને તાંહાં શું થાય છે તે તેઓ જાણે છે. લગણની એક મહીને આગમય તઈઆરીઓ થાય છે, એક પણ પાંડીણે આગમય “કપરાં ચપરાં” ની ખરીદીઓ ચાલે છે, એક અઠવાડીણે આગમય અરધ મુદુરતની અને બીજી કોરીઓ ચાલે છે, છ દીવસ આગમય માંદવસોરો થાય છે, તરણ ચાર દીવસ આગમય ખાંનો પીનાં ચાલે છે, એક દીવસ આગમય મોલી સ્ત્રીઓ તેડાંમાં રખડે છે, અને લગણને દીવસે ઘણી બેઠેન કરતાં થાકી જાય છે તથા લગણની ઘણીઆંણી પું બોલતાં બોલતાં તથા મોકોને પગે હાતે પડતાં-ધાંડે બેસે છે, એ સઘલી લગણની નીશાનીઓ છે. એ સઘણું આપણે નાંહાંનાં બચાં હતાં તારથી નોતાં આવીઆં છઈએ. તારે દેટીએક વાંચનારી ખાઈ એ કદાચ કહે છે કે વલી લગણ એટલે શું એમ

છરાતુ કું ? હુ એમા-પુછવાતું, વીચારવાતું અને સમજવાતું છે અને નો આપણાં બચાંની માતા એ તે સઘણું ખરેખર સમજતાં હોએતો તેઓ આ પરમાંણે લગણ કરેથી નહીં. નો તેઓ લગણની ખરી ખુખીઓ બાણતાં હોએતો તેઓ સમજે કે પોતાનાં બચાંને તેઓ જે રીતે પરણાવે છે તે રીતે પરણાવામાં બહાઈ નહીં પણ લુંડાઈ છે, સવાળ નહીં પણ પાપ, મોટું મરગરજાંની પાપ છે.

નારી બતીને બોદાતાલોએ આ દુનીઆમાં જન્મ ત્રી સાડે આપીઓ છે તેનો વીચાર આપણે જ એઆ આંકમાં કીધો હો. આપણે જાનીંણે છે કે આ દુનીઆને હુસાવનારી તથા મ્હાવનારી, ખુચી કરનારી અથવા દમગીર દરનારી, સ્ત્રી છે. સ્ત્રી તે આ દુનીઆની માતા છે, સ્ત્રીથી પરથવી વહે છે, અને તમામ ઊતરપતી થયેલી છે. મરદનો મદદગાર અને સદનો સાથી સ્ત્રી છે. પોતાની બાએડીની દાસતીમાં તેને સંજીનાં કરતાં વધારે લાભ છે. પરથવીનો પાએઓ સ્ત્રી ઊપર રમેલો છે, અને સંસાર તેનાંથી ચાલે છે. મરદને દીક્ષા દેવો, તેને રાજ્ય સખો, અને તેને સાહે થયું, એ સ્ત્રીનું કામ છે, તે કામ પાર પાડવાનો જે ઊપાય તે લગણ છે. લગણની આગમય જે બે જીવ હતા તે નોડાઈને એક થાય છે, અને પછે એવા મોઢાઈ રહે છે કે ખેમાંના એકનાં મરણ સોવાએ તેઓ કદી છુટાં થઈ શકે નહીં. પરણવાની આગમયતો તેઓ છુટાંજ હતાં, અને તાંહાં સુધી પોતાની જે ખરી ફરજ ઈશવરે ખાંધી આપી હતી તે ચરસપરસ બળવી શકતાં નહીં હતાં, પણ માલી અને ખઈએરતું નોડું મધાએણે એટલે તેમની ફરજ ચર થાય છે. તે નોડું ખાંધવાનો ઊપાય શું ? લગણ માટે લગણથી સંસારની સરજાત થાય છે. પોતાની ફરજાતનો ખરો રસનો તે લગણ છે.

લગણનો માણસની હઈઆતીને જરૂરનાં છે દુનીઆમાં બોદાતાલોએ સરજેલું છે કે આદમીએ એક એકને કામ લાગવું. કોઈબી માણસને સાથી વગર ચાલે નહીં. વલી દરએક સ્ત્રી સદા મીઠી હોતી નથી. તે મજ દરએક સ્ત્રીમાં કેવડાસ પણ નથી. દુનીઆમાં તરતી અને દુખતી, મીડાસ અને કવડાસ, ખુશાલી અને ગમગીની, તકડું અને છંચેઓ, વરગદ અને તોશાંને, આગ અને પાંણી સાથે ચાલે છે. તે સઘણું

એખવું માણસ વગર બોલવે ભોગવી શકે નહી. તેમાં તેને દુખ અથવા સુખ ખચીત લાગવું જોઈએ, અને તેણે બીજાને જરૂર જાહેર કરવું જોઈએ, કે એથી તેને મદદ, દીવાસો, અથવા આરામ થાશે. લગણથી મરદ જોગતને અને જોરત મરદને એ પરમાણે સદા નાં ભાગીઆ ઘણવ લીજોછે, અને તેજો ખોદાની યાત્રા સોગંદ ખાજોછે કે તેજોએ જોકે જોકને ચાહવું, રાજાખવું, અને કાંમ લાગવું. એથી માણસ સદાકાલ શુધીનાં જોકે એવા સાથીને ગ્રેવવી શકેછે જે તેનાં દુખ અથવા સુખને વખતે પોતાને તેમજ થજોણું ભણેછે

જોટયો વીચાર કીધા પછે આપણે ફરીથી આપણા મનને સવાલ કરીએ કે લગણુ જોટલે શું ? શું સવારથી સાહાંજ અને રાત સુધી વાડીએ જઈ જોજ કીધી તો તે લગણુ થજોઆં ? નહી. શું માદનજોરો રોપી જો, અથવા ખચાને પાટલે બેસાડી ચકરડામાં ફરીઆ, અથવા સારીઆ પાપર, રોપલીએ રોપલીએ વેહ ચીઆં અથવા ઘી, ગોલના કાંસીઆ આગલ મેલીને મેણું રોંધું પુછીહોતો નેમાં લગણુ થઈ મુકાં ? નહી. શું જોકે છોકરા અને છોકરીને સાંમાંસાંયું બેસાડી આડા અંતર કીધા, અથવા પાસે પાસે બેસાડી ચોખા નાંખીઆ, અથવા તેમના હાનમા નાલીજોર અને ગલે હારડો નાંખી રસતે રસતે ફેરવીઆતો તે લગણુ થઈ મુકાં ? નહી. એ સરવે રમત સરખું લાગેછે. એમાનો ઘણો વેહમ અને ઘણું ઘેલાપણુછે, તારે લગણુ તે શું ? ઊપલા ખોવાસા ઊપરથી શીઆની અખલાઓ મત આપશે કે લગણુ જોકે એવી કીરીઆછે જેથી મરદ અને જોરત પોતાનો મોહાત સુધી સાથે રહી જોકે જોકેને હરજોક રીતે કાંમ લાગવાનાં કાલ કરાર કરેછે. તે તો જોકે ખોદાઈ બનાવછે, અને તેટલા માટે તેમાં ઘણી ગમબીરાઈ, કીરજ, તથા ઘણાપણુની જરૂરછે.

રોમ શેઠરનું "કોલીસીઅમ"

જુની ચીજો ઊપર ફેરલાજોક માણસોને ઘણો વીચાર હજોછે તેજોને જુની મીલકતોને કાઢી નાંખવા મગતી નથી. તેજ પરમાણે યુરાતન વખતની ઈમારતો જોવાનો ઘણાજોરોને અતીઅંત થાખે તે જોતાવારજ આપણને તેનો અમલી વખત ઈર્ષાદ આવેછે તે વખત ઊપર તેના ઘણીજો અથવા મુરબીજો ડેવી હાતમા હતા, તે વખત ઊપર માંણસની સંધીતી કેવી હતી, જોલમ અને હાનરનો પ્રવાવો ડેટનો હતો, અને વખતનાં દોરથી તેવી નાં મીચી ઈમારતોનો કેવો નાંચ થાજોછે, એ સંધી વાતો તેવી ઈમારતો જોવાથી આપણાં ધેઆનમાં હોતરેછે. હુનીઆમાં જે સંધીથી મોટી અને સંધીથી જુની જોવા લાજોક ઈમારતોછે, તેમા નામદારી ધરાવનારી એક ઈમારતનો ચીતાર હુજોજો ઊપર આપીજોછે. એ ઈમારત રોમ શેઠરમાછે, અને "કોલીસીઅમ" નાં નાંમથી તે જોવાખાજોછે.

રોમ શેઠર આગવા જમાંનામાં ઘણી મોટાઈ ભોગવી ગજોકીછે, અને તે મોટાઈની ઈર્ષાણી ઘખલ આ યુરાતન ઈમારત મોટા દગામ સાથે બિલ્લીછે. ઈર્ષવી શને ૭૦ માં આ ઈમારતનું બાધકામ શરૂ થજોછી હતું, અને એ પરમાણે દોહોડ હજારથી વધારે વરજ થજોઆં એ નામોચી હવેલી પોતાના પાજોઆ ઊપર મકમલે. આ "કોલીસીઅમ" દુરથી ઘણાજ ભપકો આપેછે. નજદીક જતાં તે જોકે મોટા હુંગરનાં સરખું લાગેછે, અને તેના ઘણા ભાગ ઊપર નજર પણુ પોહોચી ગતી નથી. જોકે જોલ કીસો બાધી

લીધો હોય તેવો તેનો આકાર છે. તેનો ઘેરાવેલો ૧૬૦૦ ફીટ છે અને તે એટલુનો ઊંચું છે, કે, આંખી એનસ નાંગનો લખનાર કહી ગયો હોય છે કે, “તેની છાંચાઈ ઈનસાનની આંખથી જોવાશે નહીં.” વાચનાર સાંભલીને અચરત થશે કે વેસપેશીઅન નામનાં રૂમી સેહેનશાએ આ રાખથી મકાન બાંધવા પાછલ ત્રીસ હજાર માંછુસોને કાગિ લગાડીયાં હતાં. તો ખી એ સેહેનશાનાંજ રાજમાં તે “કેલીશીઅમ” ખંધાઈ ચુકું નહીં હતું. પણ તેનાં યુવા પછે તેનાં દીકરાની પાદશાહતને વખતે ખંધાઈને તર્ફઆર થયેછી હતું. એટલી વીગન ઊપરથી આ ઈમારત કેવી મોટી અને ફેરવી મકમ હશે તેનો વીચાર થઈ શકે છે.

આટલી બધી સેહેનશાઈ શું કારણે સારૂ આ અમલો ઊઠાવેલો પડીયો એ બાંધવાની આપણને ઈનતેજારી થેલ થાય છે. શું તે કોઈનો રેહવાનો મહેલ હતો ? શું તે કોઈ બાહર જમન કરવાનો મોટો ચોટ્ટો હતો ? નહીં. આ મકાનનો માંતર એખલાં એક માંછુસનો એક છુરો હવશ પુરો પાડવા માટે બાંધેલું હતું. પુરાતન વખતમાં માંછુસ અને જનાંવ વચ્ચે લડાઈ થતી હતી, અને તે જોઈને લોકો મોટી મોજ ખાંમતા હતા. પાદશાહો જોવી લડાઈનાં બાહરમાં તમાશા કરાવતા હતા, અને એક પાદશાહનાં તેવા શોખને માટે તમાશા કરવા સારૂ આ મંજાવર, “કેલીશીઅમ” બાંધવામાં આવીઈ હતું. મેદાનમાં ફરેંચ ખેલાડીઓ પેતાની કસરતને માટે જે મોટા તંજુ મારે છે, તે ઘણીએક વાંચનારી બાઈઓએ દીઠા હશે. તે તંજુના આકારનું આ “કેલીશીઅમ” હતું અને હજુર છે. તેમાં લડાઈ કરનારાઓને માટે એક મોટું જાલ કુંડારૂં બાંધેલું હતું, તેની આસપાસ “કેલીશીઅમ” નો છેક ઊપલા છેડા સુધી ચહડ ઊતર ખેડકો-કીધી હતી અને જારે રાજના હોદ્દમથી માછુસ અને જંગલી હવાંન વચ્ચે લડાઈનો ઘાટકી તમાસો થતો હતો તારે આ સઘલી ખેડકો તમાશોરેથી ખીઓખીચ લરાતી હતી. એવું કહેવા એ છે કે રોમના “કેલીશીઅમ” મા ૮૦ હજાર આદમીઓ ભેગાં થતાં હતાં.

આ ઈમારતની બાહરની આખી છાંચી દેવાલ ક્ષતરની બાધેલી દેખાય છે. તે ક્ષતરની લાડીઓને લોહાંધી જડી લીધેલી છે, તેમાં જોતેર આરકાં છે, અને તે

દરએક ચેરાળ ગાબલથી ઊપર જવાના જોતેર દાદર છે. દાદરનાં છેડા ઊપરથી ખેડકો શરૂ થાય છે, જે ખેડકો શું નાં મટોડાંથી ખાંવી લીધેલી છે, અને તેમની આસપાસ થાંબા ઈનીઆદોનો શીનગાર કીધેલા છે. જારે આ મકાનમાં પેહલવેહેલો તમાંસો થયેઓ હોતો તારે નેનાં જોલ કુંડારાંમાં ૫૦૦૦ જનાંવરોને લડાઈને માટે દાખલ કીધાં હતાં. તેઓ એકએક સાથે મરાઈને લોહીહુવાંન થતાં હતા, તથા તેઓની જવાબંધ સંખ્યા આ મરણ પાંગતી હતી, તેમાં લોકો મોટી રમુજ મેલ પતાં હતા. મજર ખારેખર જોતાં તે રમુજની જગ્યા નહીં પણ કસાઈવાડો હતો. આ મોટી કતવ પુરી થવા પછે રાજનાં હોદ્દમથી આખાં “કેલીશીઅમ” ને ઘેર નાંખીઈ હતું, તથા જાદો નહીં થારો ચોટલા માટે ખુશખોના પાંછીના મોટા ઘોત રેડીયા હતા એ ખુશખોમાં વાઈન દારૂને કસર સાથે મેલવીને છાંચવામાં આવીયો હતો.

એટલું બધું તે વખત ઊપર ઘાટકીપણું હતું. રાજો આ ઈમારતમાં જીવતાં માછુસને હવાનોની સાંચે મેલવતો, અને જારે તે હવાંન તે માંછુસને ચીડી નાંખતાં તારે રાજો જોઈને હસતો હતો આ ઘાટકી રમત હાલ નીકલી ગઈ છે, અને એ જાલમ રાજાઓ નુ નુંમ નીસાંન નાહુદ થયેછી છે. આ મકાન પણ નાસ પાંમવા લાગું છે. તેમાંની લાડીઓ એક પછે એક નીકલતી જાય છે. તેનો આજે નહીંતો હજાર વરસ પછે થોડો ઘણોખી નાસ થશે. ફુનીઆમાં કોઈ ચીજ ટકવાની નથી, તારે માંછુસનાં શું માર ?

નાંછબાઈની નરમાંસ અને સુનાબાઈની

સ પા ૮.

કીકાભાઈ કચકડાંવાલાનાં કર્ખીલામાંની નાછબાઈ નામની નાંહુની છોકરી જરા રીખેલી હતી. આપણી બાંનુઓ એક હુશીઆર છોકરોને “પરીખશાની છોકરી” કરીને નવાઈ સરખુ નાંમ આપે છે, અને તે પરમાણુ નાંછબાઈ પણ પરીખશાનાં ગયેલી પેરો મેલાતી હતી. તે માતર પંદર સોલ વરસની હતી, અને પેતાના વર સાથે બાંચેખલા તર

૫ એક નાંહાંનાં ઘરમાં ઘણીખરી રહેતી હતી. વર આશીસમાંથી એકસો રૂપીયાનો પગાર લાવતો હતો, અને તેટલા માટે પોતાની ખાંચેડી તથા એક નાંહાંની ખેડેનની સાથે શુખથી રહેતો હતો. તે શુ ધરેલા વીચારવાલો હતો. તેની ખાંચેડીએ નીચાલ છેડીઆ પછે તેણે તેનો અભીઆસ જારી રખાવીઓ હતો, તથા પોને તેને સ્ત્રીખવતો હતો. નાંજીખાઈને પોખનેથી વાચવા લખવાનો શોખ હોવાથી તે જ લદીથી સીખી જતી હતી. તેથી કરીને તેનાં વીચાર પણ શુધરેલા હતા, અને તેને લીધે પોતાનાં ઘણી સાથે ઘણી ખાખદમાં એકમત થવાથી તે જો વચે કંઈજો અથવા ગેરસમજ્યુતીને ખદલે થી આર, માંજેઆ અને મોહ્યુખત હતી.

નાંજીખાઈએ કૃત્યાએક આઠ અવડા વેહેમ અને નકારી છીટોને તજ દીધી હતી તેનો અને તેનાં વરનો એવો વીચાર હતો કે જેથી આપણી તનદ રોસેતી શુધરે, આપણને સારું લાગે તથા આપણાં હકમાં પ્રાપ્ત થાએ તે ઊપર અમલ કરવામાં કોઈનો દર રાખવો નહી. જેઓ વેહેમીછે તેઓ તેની સાંમાં થાએતો તેની ચીંતા કરવી નહી. તેઓ જે કંઈ બોલે તે સાંભલીઆ કરવું અને આપણે ખનતાં શુધી આપણી સમજ માફક ચાલવું. તેવા વીચારથી આ માંડી ખર્જેએ પોતામાં ઘણાંએક શેરશર દીધા હતા. એવા શેરશરમાં નાંજીખાઈએ પોતાનાં પગમાં સપાટ ને ખદલે છુટ અને ઈસરાકીન પેહડીઆં હતાં.

નાંજીખાઈનાં સગાં વાહાલંજો નાંજીખાઈની ચાલને પસંદ કરનાં નહી હતાં. નાંજીખાઈનાં બપાઈ અને કાકા, કાકીઓ જીવતાં હતાં. તેઓ તથા બીજાં એવું સમજતાં હતાં કે નાંજીને તેનાં ઘણાંએક ઘણી છકાવી મેલીછે. તેઓનાં તાંનાં સાંભલી નહી ચકવાને લીધે નાંજીખાઈ દરરોજ તેઓની ચુલાકાતે જઈ ચકતી નહી હતી તોપણ તે તેઓને ભૂલી ગઈ નહી હતી. તેઓ વીંચે પોતાના દીલમાં તે ખરે ખરો ખીઆર અને માંન ધરાવતી હતી, પણ તેઓ પોતાના વેહેમને ખાતર તેની આ નેકી ઊપરથી ક વડાત્ર દેખાડતાં માટે તે દલગીર થતી હતી.

એક દાહડે નાંજીખાઈ પોતાની બપાઈને મલવા ગઈ તારે એક સારા તેહેવારને લીધે તે જગાએ બે ચાર વધારે બર્ષરોંજો ભેળાં થયેલાં હતાં. નાંજી

જીને તાંહાં ખુશ મેહેરે બધાંની મીસાલે છુટ અને ઈસરાકીન ઊપર શરતાં જોઈ ઘણાંઓનાં પેટમાં શું ચાઈ આવીકી હતું. તે ખમી નહી ચકવાથી શુનાંખાઈ નાંખની એક સગીએ તાંહાંજ વાત કાહડી. તે બોલી કે “અરે હાશીઆવ નજી એ વરી તે શું આજે નવો અવતારલીધો ?” નજી જવાબ આપે તેની આગમ્ય પાસે મેહેની એક સ્ત્રી બોલી કે—“એતો વાજે મોટી કંરવાઈને કલેરૂ થઈ તે છુટ મોજા નહી પેહરે.” તરીજ વચે નીકલી આવી કે “માજે વરની આગલ લાડ કરેછે.” આ પરમાંજે શુનાખાઈએ કાહડેલી વાતને ખરોખર ટેકો મલવાથી શુનાંખાઈને આગલ બોલવાની હીમત આવી. તે બોલી કે “અરે માંજે એ તે શું કંઈ લાડ ખરીઆય કે ? ખાવાજીનાં ભુયાંની પખે ટપક ટપક કરીને ચાલવા સીખીય. અરે ખરીઆરે એ સકાર, તારો વર નાંગલો થાએય. પેલાં લાંખાં લાંખાં લદીઆં વધારી મેલીઆં, ને હુંકી મોહિતી દગલી પેહરી, તેને જોઈને વરી તુને નાંગલી થવા ગમવું હોય. જા જા દીકરી એ આપણે આ ખરવાલાંને નહી છાએ.”

આ સધલી બોલી સ્ત્રીઓનાં મનમાં એવો વીચાર હતો કે ઊપલાં તાંનાંથી નાંજી પશ્ચેમાંન થઈ હશે, પણ તેમ કંઈ નહી હતું. તે નાંજીની હતી કે સચાઈ તેની તરફ. તેણે જે કીધુંછે ને સધલુ બધાં ને માંડેજ કીધુંછે, તથા આ સધલું બોલનારાંજો પોતાની સુરખાઈ તથા અદખાઈને લીધે બોલેછે, એવી તેની ખાતરી હતી. તેટલા માંડે તે જાજી શરમાઈ નહી હતી. તે બોલી કે “શુનાંખાઈ તને બોલી રહયાં ? હવે ચારાખી બે બોલ સાંભલો. જે છુટ પેહડીઆં અને તને સપાટ પેહડી તેમાં મોટો ફરક શું પડીજો ? તને ગુસે થવા વગર મને જવાબ આપો.” શુનાંખાઈ પાસ જવાબનાં શું ટોચ હતી ? “જોવાજે ગુસેને છુસે સાંનું કલેય ? કંઈ લારે લારે બોલતાં સીખીય ? સપાટ ને છુટમાં ફરક નહી નાંજીની તો જા ઘેર જઈને ટોપલે ભરાઈ બેસ” એ શુનાંખાઈનો જવાબ હતો !

નાંજીખાઈએ જવાબ મેલવાની બોહાસ કીધી તારે શુનાખાઈએ બોલીઆં કે “ખાપ લાલ ને મ ચાલતા આવીઆ તેમ આપણે ચાલીએ. તારો માજે મખાઈએ છુટ પેહડીઆંતાં ? તારાં આજે બપાઈ શું છુટ પેહેરે ? તારે તારીથી કમ પેહરાજો.” નાં

જાણ્યો ઊતર વાલીઓ કે “તેનણે નહી કીધું વા
સતે આપણેની નહી કરીએ એ કાંઈ દરૂમત વાત ન
થી. જે તેમ જીએ તારેનો ખાવાનાં વખતમાં ખા
વાની ચીજ મોઢી મલતી હતી વાસતે હમણાં આપ
ણે સસતી ગલેતો નહી લઈએ ખાપદાદ રેલવેમાં ન
હી બેસતા હતા વાસતે આપરેથી નહી બેસીએ. ખા
પદાદનાં વખતમાં વીહારનું પાંણી નહી હવું વાસતે
હમણાંનાં વખતમાંની નહી લેવું નોઈએ.” શુનાબાઈ
એ આ લાશાણને આગલ ચાલવા દીધું નહી તે વ
ચે પડીને બોલી કે “અરે બસ બસ નાહાલે શોને
એટલી ટકટક નહી કરીએ સમજપરી ? જખાને છેક
જ વીખરાતી નાંખીય કેની પણ પછવાડેથી ભારી પ
ડ્યો. વું દાહી દોહારી થઈ નીકલીય તો જા વરના હાથ
ચો હાથ લઈને શરવા જા, ને અધુરાં કીતકછે તાંહાં
પુરાં કર. અરે જો નાંદાંન ભોંજિમાંથી કુસ્ટાં વારજ
એવી નજાખંદી ચાલ નહી ચલાવીએ. એ શોનો
ડીનાં પોરીઆઓ તો કંઈ એવા થઈ નીકલીઆય
અગાડીતો એવું નહી નોંજેશું. હવે તારે સદરો
કસતીથી કાહાડીજ કાંચે નહી નાંખતા ? જા વરની
સાથે પાદરીને તાંહાં જા, ને શરંગી બનેતો ગાંમનું
પાપ ધોવાઈ જાએ.”

નાંછબાઈએ નોંજેશું કે આવે છેકાણે તકરા
ર કરવી બેજા હતી. ઊપલી ચોરસો કાંઈ તેનાં જ
વાળ સાંભલવા અને અરસ પરસ ખાતરી કરવા બે
હી નહી હતી, પણ પોતાનાં સરેસના પરમાંણે તેનાં
ઊપર પોતાનો ગુણ દેખાડતી હતી. માટે તેઓને
જવાબ આપીઆ કરવાને બદલે એકજ વખત બોલી
ને બેસી જવા માટે નાંછબાઈ આટલાજ સણુને કહ
આ કે “બેઠેન શુનાબાઈ હું નાંદાન અને નાંહાંની ઊ
મરની છજી” તે ખરી વાત છે. પણ તીઆરેનો મારા
સરખાં બચાં સાથે કલજો કરવાનું તમાને છાજવું
નથી. તમે વીચાર કરો કે મેં આ છુટ પેહડીઆંછે તે
માં નરસુ કંઈજ નથી. છુટથી હું વધારે સારી રીતે
ચાલી શકુ છજી. તેથી મને ચાવતી વખત જહડક
આવેછે, અને દર દોકર આછી લાગેછે. ઈસરાકીન પે
હરીઆથી સરીરમાં ગરમી આવેછે અને પગ શોભે
છે. વાસતે મેં એમ કીધું તેમાં તમારો શું ચોરી કી
ધો ? અને વહી જ ભરાએઆ મારા વરે શું વાંક કી
ધો કે તેને તમે ગાવ દેવાછો. હું જોતુંજ કું છજી.

કાંચેએ એથી વધારે બોલોમાં જવાબ આપવાથી ત
મે ગુણે થાઓછો.” એટલા નરભાસ ભરેલા બોલો
ઊપરથી શુનાબાઈ વધારે દાહી થઈ અને વધારે કવ
કા બોલ બોલવા લાગી. છેવે નાંછબાઈ એક ટકીકો
મેલીઓ અને નાંદાનને મોહાડે લગાડવી નોઈએ ન
હી, એવું બોલીને શુનાબાઈએ તે પછે નાંછબાઈ નાંમ ન
હી લીધું.

ઊપલી બેવકુશ બાએડી શુનાબાઈ ઘણી બો
લી દરાજ હતી તેને લીધે તે ઘણી કુલી ગઈ હતી,
તથા તેનાં સરખી અકલવાલી ચોરતો તેને વહી માં
ન આપતી હતી. તે ઘણી વેહમી અને ઘણી છીટ
વાલી હતી કપાલનાં છેક નીચલા ભાગ શુધી તે
માથામાંનું બાંધતી, પેટી કદી પેહકતી નહી હતી,
અને છુટ રોકડી સપાટ પેહકવાની પણ તેને શરમ હતી.
એવી કમ અકલી હોવા છતાં તે મોટાઈ કરવા જતી
હતી, અને રસતા ઊપર ચાલતી વખતે એકકી મી
નીટે એકકું દગડું ભરતી હતી. “માટીકા” ને નોઈને
છેક નીચી શોક કરતી હતી, તથા પારકાં આદમી
આગલ તે ખરેખર લજવાતી હતી.

એક દાહાડે શુનાબાઈની એક સગીને તાંહાં
લગણ થનાર હતાં. માટે સગીની તરફથી બે તરણ
બાએડીએને લઈને તે તેડાં કરવા નીકલી હતી. તેણે
પોતાનાં પગમાં નાંહાંનાં પંખની સપાટ પેહડેલી હતી,
અને રસતાઓ ઊપર જશર જશર સપાટ ઘસડીને ચાલતી
હતી. તેનાં પગ અને સપાટ ધુલે કરીને ભરાઈ ગઈ
હતી, કોઈ કોઈ વખતે પગમાં કાંકડા ખુચતા હતા,
અને કોઈ વખતે પગમાંથી સપાટ નીકલી જતી હતી.
તેવામાં એક ગલી તરફ તેઓને તેડાંવાલો મોખેદ લઈ
ગએઓ. તે ગલીમાં વીહારનાં પાંણીને નલ તરત
નો છુટી ગએલો હતો અને આખી ગલીએ કાદવ થ
એલો હતો. શુનાબાઈનાં એક સગાંનું ઘર તેજ જ
લીમાં હતું, તાંહાં તેડાં કરવાની શુનાબાઈની શરજ
હતી. તેની સાથે આવેલાં બંધારાંઓ ગલીની બાહર
ર ઊભાં, અને શુનાબાઈને તેડું કરવા જવાની શર
જ પડી. એકતો સપાટ અને પગ ઊપર મંન મંન
ધ્રુલ, તાંહાં વહી બીજો કાદવ નડીઓ. તોપણ
પડતી ખડતી શુનાબાઈ આગલ ચાલી. તેનો પગ એ
તરણ વાર સરી જતાં ખચીઓ હતા, તોપણ તે ખ
રડાવા વગર રહી નહી, અને બરે ઘણે કાદવ હો

વાધી સપાટ હાથમાં લેવી પડી તારેતો પગ સખર
દખર કાલા સહી જેવા થએઆ.
આ વખતે ખપેરનાં ખાર વાગેલા હતા. છે
કરાઓ નીચાલેથી તરતનાં છુટેલા હતા, અને આ ગ
લીમાં દાદવ જોઈને તેઓ એક એકની ખહુ મથખેરી
કરતા હતા. તેવામાં શુનાંખાઈની સપાટ ઊપર તે
ઓની નજર પડી. તેઓએ જોયેછે કે આ સ્ત્રીઓ
ખુખ, ઘરેણુ તથા એસકી પેશાકનો સીસુંગાર કીધેલો
હતો, પણ ખીચારીને સપાટ હાથમાં લઈને ચાલવુ પ
ડ્યું હતું. એ નવાઈ સરખો દેખાવ જોઈને તેઓ
મોટેથી હસવાલાગા, જેથી લોકોનાં ઘરોમાં અવાજ ગ
એઓ, અને આસપાસના બઈરાંઓ જોવા નીકલી
યાં. આ ફેસતો જોઈને શુનાંખાઈને ખરડે પાંછી ઊ
તરીછી. તેની એવી ખજેતી કદી થઈ નહી હતી, પ
ણ તેનુ કંઈ આંલીછી નહી, અને જેક ગલીને નાકે તે
નાં સળાંનું ઘર આવીછી તેવી શીઠીડી ઊપર ચહડી
ગઈ. તેણે ખરડાએલા અને લાંબાએલા પગમાં વ
લી સપાટ પેહડી, અને ઊપર જઈને પગ ધોઈ નાખ
વાનો લીચાર કરીને દાદર ઊપર ચહડી. આ વ
ખતે શુનાંખાઈનો જીવ ધભરાતો હતો. તેડાં કરવા
સાડુ ફરતાં ફરતાં તેનો દમ ઊપર આવી ગએલો
હતો. તેવામાં વલી તે ખરડાઈ ગઈ હતી, અને છેવે
તેનો ફેસતો થવાથી તથા છેકરાઓએ તેની આખડ
લીધાથી તે ઘણી ઘભરાતી હતી. એવી હાલતમાં ચ
હકતાં ચહકતાં દાદરની આગલજ મેલેલું એક ઘરીનુ પ
ઈ શુનાંખાઈનાં પગનાં નલામાં જોરથી વાગું. તેની
કરતો ઘણી લાગી પણ આખડને ખાતર તે ખીજ
માલ ઊપર ચહડી. તેવામાં વલી દાદરનાં શંડીઆં વ
ચગાલે હુંગડાં હતાં, અને શુનાંખાઈની એક સપાટ
પગમાંથી છટકી જે ગઈ તે પાધરી છેક ભાંજેતલીએ
જઈને પડી. હવે શુનાંખાઈ થું કરે. એક પગમાં
સપાટ અને ખીજો ખરડાએલો પગ હુંગડો પડેઓ
માંટે શુનાંખાઈએ હાંકેમારી પોતાની સગીને હોં
ખોલાવી. તેની સાથે ભર ભાડુનો નીકલી-આવીઆં
અને શુનાંખાઈ તેઓને લઈને એક હુંગડે પગે હેંકલ
આવી, તેણે સધલી હકીકત કહી, તે સાંભલીને સરવે
એ તેને એક ખાજર ઊપર પગ ચાંપતી ખેસવા દીધી
તથા તેઓ ખોવાએલી સપાટ શોધવા લાગ્યાં.

સાંકક એવું બનીછી કે જે સ્ત્રીઓ અધારી ખ

રકીમાં સપાટ શોધતી હતી, તેઓમાંજ શુનાંખાઈની
નજર ફેરવેએક વખત પછે પેલી લાએકીવાલી ના
જળાઈ ઊપર પડી. તેજ ઘરમાં તે દીવશે નાંછળા
ઈ પોતાનાં એક સહીને મલવા આવી હતી. તે શુનાં
ખાઈના શાધ સાંભલી હેંકલ ઊતરી આવી હતી અને
શુનાંખાઈની સપાટ શોધવામાં મદદ કરતી હતી. તે
ને જોઈને શુનાંખાઈનું દીલ ખીગલી ગએછી. તે વખ
તે પણ નાંછનાં પગમાં છુટેજ હતાં, અને તેથી નાં
છને પડતી શગવડને તે પોતાની સપાટથી નડેલી અ
ગવડ સાથ સરખાવી રકી. તારે તેની ખાતરી
થઈ કે સપાટ કરતાં છુટ પેહડવાથી વધારે શએદો
થાએછે, તથા તેની ખાતરી થઈ કે નાંછળાઈને છુટ પે
હડવા ઊપરથી તેણે જે તાંણાં મારીઆ હતા તે ખો
ટા હતા. તે છતાં નાંછ તેને ગુસ્સો રાખવાને બદલે
આ વખતે તેની સપાટ શોધવા પડી, માંટે શુનાંખાઈ ઊ
પર ઘણીજ અસર થઈ અને પોતાની આગલી ચા
લને માંટે તેની આંખમાં પાંછી આવી ગએયાં. અ
ં તે નાંછળાઈએજ સપાટ શોધી કાઢાડી, અને પછે શુ
નાખાઈનાં પગ ધોવાનુ પાંછી લાવી આપીછી. તે
ટલા વખતમાં શુનાંખાઈનાં પગ દુખતા નરમ પડી
આ. નાંછએ જોઈછી કે શુનાંખાઈ છુટ ઈસડાંકીનનાં
શએદા તેજ જગેએ સમજ હતી, માંટે વધારે બોલી
ને તેને ખીજવવાનુ તેણે પસંદ કીધું નહી. શુનાખા
ઈને એવી ખખર હતી કે નાંછ તેનુ આગલુ ખોલેલું
આ વખતે ઈઆદ દેવાડશે, પણ નાંછખાઈતો કથું
ખોલી નહી તારે શુનાંખાઈએ તેને સાખાસી આપી-
તે પછે શુનાખાઈ તેડું કરીને તાંહાંથી ચવાંને થઈ ત
થા તેની સાથે જેઓ તેડાં કરવા આવેલાં હતાં તેઓ
વાટ જોઈને જતાં રેહવાથી શુનાખાઈ પોતાને ઘર ગઈ.

- તે દીનથી શુનાખાઈએ નાંછખાઈ ઊપર પા
છે પેચાર રાખવા માંડીઓ, તથા કચકાંવાલા કી
કાલાઈનાં કળીલામાંની એક સીજેલી સ્ત્રી કેવી હતી
તે સમજવા લાગી.

જાન મીલટન નામનાં સાચરનો અંધા પો.

એક આંધલાં માંણસની હાલત કેવી દેખાયા કરવા નોગછે! તેને દેખાવ નોતાં વારજ ફેટલી રેહ મની રેલ આપણાં દીલમાંથી ચાલુ થાએછે! તેને જ રે પોતાનો ગમ ઈચ્છાદ આવેછે તારે લંદગીને કડુ વા દીએછે, અને પોતાનું મોઢાત ચાહેછે. જે આદમી પર્ધસા ટકાનાં અને ખીન્નાં શુખને માંટે ખપેર રાત ખરાડ મારેછે, તથા પોતાને મનસે ધારેલી જોજ બોગ વધાની આશાથી પોતાના હવથોને પુરા પાડવા સાર પર્ધસા અને વખતની ખુવારી કરી દીએછે, તેને એટ હુંજ પુછો કે આંખ વનાં તેનું સરયે શુખ શા કાંમનું છે? તેને તમે પુછો કે પર્ધસા અથવા આંખ એ બેમાંથી એક ચીજને પસંદ કરવાનું કાંમ નો તેને માંધે આવી પડેતો તે પર્ધસાને પસંદ કરશે કે આંખને? અલખતાં દુનીઆનાં દરએક શુખને તે આપી દેશે, પણ પોતાની આંખનાં બેસુલાં રતનથી તે કદી છુટે પડવા ચાહ્યો નહીં.

જે માંણસો પોતાનાં માઠાં નસીબે આ કીમતી જવાહરને ખોડી બેસેછે તે માંણસો પોતાની લંદગીને નકામી ગણેછે. પણ ખોદતાલાએ તેવાં આદમીને પણ એકસ જાતનાં શોખ અને શુખ બખશેલછે, જેની હાજરીમાં તે ખડુ આનંદ પાંચે અને ઘડીબર પોતાનાં દુખને છુલી નાએછે. તેનાં તેવા વખતમાં અગરજો તેની સાંમે કાંઈ ગાએણુ ઈઆ મીઠી વાત ચાલી હો એતો તે ખુશી થાએછે, અથવા જો તેની મનમાં ની સેવા થતી હોએતો તેનું મન રાજ રાજ થઈ નાએછે, અથવા જો તેણે જીગાડેલાં જાહડમાંથી મધુર ફલ ફૂલની લપટ ઈઆ સવાદ મહેલેતો તેને એટલી તો ધીરજ અને શંતાય આવેછે કે પોતાનાં સરખો શુખી તે ખીન્નાં કેઈને સમજતો નથી. એવાં શુખનો એક ઘખલો ઈજલડમાં વખનાએલા સાચર જાન મીલટનની લંદગાંનીમાંથી મલી આવેછે.

આ માંન પામેલા કવીરાજ સદીની સદી થઈ વખનાંતો આવીઓછે. કવીતા બનાવવાનાં અને સંહાર્થ કરવાનાં એલમમાં તે એટલેતો માહીતગાર અને કાબેલ થઈ ગએઓછે કે તેણે જોડેલી નાંમની કવીતારૂપી કથાઓ અને ખીજું મોટી ઊલટથી વાંચ

વામાં આવેછે. એ તેનાંમાં ખોદતાલાએ મોટી ખુખી મેલી હતી, અને તે ખુખીનાં સખખથી તેને પોતાનાં અંધાપાનાં વખતમાં અતીશએ શુખ મલીકાં હોએ એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. તે ઈસવી સને ૧૬૦૮ ના ડીસેમ્બર મહીનાની તારીખ ૯ મીને દીને લંડન ખાતે જનમીઓ હતો અને ૧૬૬૬ વરસની ઊમરે પુગા પછે તે સને ૧૬૭૪ માં મરણ પામીઓ હતો. પોતાનાં સોલમાં વરસ શુધી તેણે નાંહાંનાં કેલવણીખાતાંઓમાં તરખીએત લીધા પછે તે મોટી મદરેસામાં દાખલ થએઓ હતો. તેનાં માંખા ૫ ગરોખ હતાં તોપણ સીખવા પાછલ તેને એટલીતો ઊલટ હતી કે ઘણી નાંહાંની ઊમરથી તેની શકતીઓને પીછાંણવામાં આવી હતી. અભીઆસ કરવા ઊપર તેનું ભારી મન લાગેજું હતું, જે પછે સને ૧૬૭૨ માં પાદરીનો ધંધો કરવાનો વીચાર તેણે હો દી દીધો હતો. તેથી ઊલટ પોતાનાં બાપનાં ઘરમાં જઈને રૂમી અને ઈજીનાંની ગરંથોનો અભીઆસ ભારી રાખીઓ. પાંચ વરસમાં તેણે તે અભીઆસ પુરો કીધો અને તેટલા વખતથીજ કવીતાઓ જોડવાનો તથા પુસતકો લખવાનો માહાવેરો ચાલુ કીધો. સને ૧૬૭૮ માં તે ઈજીરોપખંડ તરફ યુસાફરીએ નીકલીઓ જાંહાંથી આસરે દોહાડ વરશે તે પાછો પોતાને દેશ આવીઓ હતો.

મીલટનનો પેહલ પેહલો ધંધો શીખકનો હતો. તે જોરે પોતાને દેશ પાછો ફરીઓ તારે વરજ રાજકુવારી અને ઘરમ સંખંધી બાખદમાં ઊસકેરા એલી હતી. મીલટને તે ઊસકેરાણીમાં ભાગ લેવાને બદલે તેણે પોતાની બેઝનનાં બે દીકરાઓને કેલવણી આપવાનું શરૂ કીધું, અને શોડાવારમાં ખીન્નાં માંખા પો પણ પોતાનાં શરજંથોને તેના સંભાલ તમે આપવા નીકલીઓ. એ ઊપરથી મીલટને એક નીશાલ કાહાડી અને તાંહાં નવા પાએઆ ઊપર કેલવણી આપવાનું કાંમ તેણે શરૂ કીધું. તે છતાં પણ રાજ સંખંધી ઘખરાટમાં તેનું મન ખેંચાવા વીનાં રહેજું નહીં. કાથલીક ઘરમ સંખંધી મોટી ભાંજગડ તે વખત કી પર ચાલતી હતી અને શરૂઆતમાંજ તે ભાંજગડને લગતાં તેણે ચાર નાંહાંનાં પુસતકો કાહાડીઓ હતાં. સને ૧૬૪૮ માં જાન મીલટન પરણીઓ હતો, પણ તેને સારી બાએડી મલી નહીં હ

તી. એક મહીનામાં તે મીલનનાં ઘરમાંથી નીકળી ગઈ હતી. તારપછે મીલનને પોતાના તે લગનને ૨૬ કીધાં હતાં લખવાની બાબદમાં તેને હાથે ચોટકીતો જહાજ આવી ગઈ હતી તથા કોઈબી બાબદ ઊપર ચીત લગાડતાં વાર તે લખી કાઢાડવા ની તેને એવી ઊલટ હતી કે પોતાનાં લગણુ છુંડાં ની કલવાથી લગણુ સંખંધી બાબદે ઊપરજ તેણે પ્રસત ક લખવાનું શરૂ કીધું. તે વીશે તેણે જે પ્રસતક કાઢાડવા પછે, તથા બીજી બાબદે કરવાનો ઠરાવ કીધા પછે મીલનની આગલી આરતે તેને ઘર આવીને ગા ૫ માંગી, અને તેનાં ભરથારે દેવો આ કરીને તેને પાછી રાખી. તારપછે મીલનને બીજાં જે તરણુ ચોપાં નીચાં છપાવીઆં હતાં અને એ રીતે સઘલા વખત ને તે લખવામાં તથા અભીઆસ કરવામાં ગુજરતો હતો.

રાત દીવસનાં અભીઆસથી કરીને મીલન પોતાની આંખથી ૨૬ થઈ પડીઆ. તેનાં આગલા દીવસે જેમ સારા વખતનાં હતા, તેમ તેનાં પાછલા દીવસે માફી હાલતનાં હતા. તે જેમ પછે ટકે ગરીબ થયેઆ, તેમજ આ પરમાંણે ઈંદરીઆથી હરાંન થવાને લીધે તેને ઘણા ગમ લાગે હતા. આંખ સાજી હતી તેટલામાં તેણે આસરે દશ યુથતકે તથા ચોપાંનીઆંજો પરવરતાવીઆં હતાં. તોપણ વાંચનાંરી બાઈઆંજો નાંણુજો નોઈઆંજો કે જે મોટી અને નાંમીચી કવીતાથી નાંન મીલનનું નામ આજ અમર થઈજો તે કવીતાઆનેતો તેણે પોતાનાં અધાપાનાં વખતમાં જોડી હતી. આંખતો ઊપીઆગ ખંધ પડવાથી તેને પોતાનાં મકાંનમાંજ બેસી રહેડુ થડીઈ હું અને તેમ બેસી રહેવાથી કરીને તે નો ઘણાખરો વખત વીચાર કરવામાં જતો હતો, જેમ વીચાર કરીઆ કીધાથી તેણે પોતાની જગ પરસી થ કવીતાઆનો જનમ આપીઆ હતા. એ કવીતા આ જોડવામાં તેનું મોડું શુખ હું, અને તેમાંને તેમાં રોઝાઈ રહેવાથી અધાપાનો ગમ તેને જાજો લાગે નહી હતા.

આ વખતમાં મીલનને તેની દીકરીઆથી પુરતી મદદ મલી હતી, અને તે તેનાં અધાપામાં વધારે ચારું શુખ હું. મીલન જે નાંદર કવીતાઆ પોતાનાં મનમાં બનાવતો હતો, તે તેને મોહાડથી શા

લતાં વારજ તેની દીકરીઆ લખી લેતી હતી અને તેથી કરીને તે કવીતાઆ દુનીઆની વાંચનારી આ લખમાં પરસી થઈ શકી હતી. એમાં તેને કેવો આ નંદ લાગે હો. તેનાં પોતાનાં જાણુડે તેનાં પાછલા વખતમાં તેને ફલ આપીઆં, તથા તે જાણુડની કલવણી ઊપર તેણે પેટલાં સારૂ ઘેઆંન આપવાથી તે કલવણી ઊગી નીકળી આથી તેને કેટલો શંતોશ ઊપજોઆ હો? એક હાથ ઊપર આંખને મોહાડવાથી તેને મોટો બલાપો લાગેલો હતો. તે બલાપો તેણે પોતાની કવીતામાં કોઈ કોઈ જગાએ જુદી જુદી ટપમાં જાહેર કીધેલો. એક કેકાંજો તે લખેજો કે “મોહાડનો પેટલો તલેસમ રોથની મારીથી છુપીજો, અને જે ભાંત ભાંતની ચીજોમાં તેથી મોજ આ વેજો તે સઘલી ૨૬ થઈ પડીજો, જે જો હોતો મારા દુખમાં મને ચેન પડતે અને નીચ માંણસ અથવા જીવજીતનાં કરતાંજી હલકી પદવીજો હું નહી આવતો. જનાં જનાવર મારા કરતાં સુખીજો. તેઓને તેમની આંખવડે દેખાજો. પણ મને છતી આંખ અંધારી આવીજો, અને હું મેસનાં ટરકટ, ધીકાર, ગાલ, તથા નુકસાંન ને ઘરની માંડુ અથવા જાહેર મને તાંજો થયું પડેજો. મારામાં અરથો જીવ રહેઆ નથી, પણ અરથુ મોહાડ મને ઘેરેજો, અરે! બચારને વખતે મને સંધુ કાણુ, કાણુ લાગેજો. ઊગતા દીવસને જોવાની આશા રહેજો.” આ ગમ ભરેલા કાવ્યો મીલનને બીજાંને માટે લખીઆજો, પણ તે પોતા ઊપર લાગુ પાડીઆજો. તેવા બલાપાના વખતમાં કવીતા જોડવાની પોતાની શકતીને તેણે ખરેખર કીમતી બખશેસ દાખલ ગણી હો, તથા તે કરતાં પોતાની દીકરીઆને પોતાની સાચું લખતાં વીચારી તે ઘણા પ્રુચી થયેઆ હો.

પાસેનાં ચીતરમાં મીલન મોહાડથી બોલીને પોતાની દીકરીઆ પાસે લખાવેજો. એક નાંમીચા ચીતારાએ આવાં એક ચીતરને ચીતારીને ઈંગલડનાં છેલાં મોટાંસંગર હુથાંનમાં મેલીકી હું, અને તે ઊપરથી આ નાંહાંની નકલ લીતારીજો. કલવણી પાંચેલી દીકરીઆનાં કેવા આસીરવાદેજો તથા જઈશીને વખતે માંખાપને તેથી કેવો શંજોદા થાજેજો તે આ ચીતર તરફ ઘડીભર નજર કરતાં આપણને જણાજો.

દુનીયાનો મુસાફર.

૫૪ ૯.

ચેઆરાં ખેડન,

ગએછીં કાગજ લખવા પછે જરા સરેસતા કરતાં વધારે વખત ગએઓછે. તેનું કારણ એછેકે હું હાલ તરત ઊતાવલેથી મુસાફરી કરવા ઊપર મંડીઓ છઠ્ઠીં અને નેમખને તેમ જલદીથી દેશ દેશ ફરવું તથા નોવા નોગ ચીન્નેને નોવી એવોજ મારો કસાવ હોવાથી લખવાની કુરસત પણ મેં લીધી નથી. એ ઊતાવલનો સખળ એછે કે એકતો હું લાંબી મંજલોથી જરા કશાર ધાકી છઠ્ઠીં. તમે જાણોછો કે એખલા એશીઆખંડ મધે આજ સુધી મેં મુસાફરી ચલાવીછે, જે દેશની ઘણીખરી હાલત માંડીછે. એ દેશમાં કાંઈ લાંબી મંજલોને શેડવી કરવા માંડે રેલવેઓ નથી. પણ ખાંડા, ઘોડા અથવા ઊંઠ ઊપર મુસાફરી કરવી પડેછે અને દેશોએક કંચલો ઊપજેછે. તેની સાથે વહી મારાં વતનથી કુર જવાને લાંબી મુદત થવા આવીછે અને તેથી એકવાર ફરીથી તમ સરીખાં વાહાલાને મલવાની હાંચ પેદા થાએછે. પણ મને દુનીયાં ફરીને નોવાનો ને જાખછે, તે પુરે પાડવાની મને એક તક મલીછે. મેં સાંભલીછીછે કે ઈંગ્લંડમાં એક ગ્રાહું સંગરહસ્થાન ઊંઘડીકીંછે, અને તેમાં તમામ દુનીયાંની કારીગીરીને એકઠી કરવામાં આવીછે. જોરે હું દુનીયામાં ઊપર તપકે ફરી આવવા માંચુ છઠ્ઠીં તારે આ ગેટો ગેલો ને ચોડાજ મહીનાં ચાલુ રહેશે તે નોવો નોઈએ. એથી એ શીઆખંડની મારી મુસાફરી જરા વધારે ઊતાવલથી કરવાનું મને એક નવું કારણ મલીછીછે. માંડે જલદી તમેને આવી મલીઆ પછે ઈંગ્લેન્ડ જવાનો મારો એકદાછે. તેપણુ નોવા લાએક ચીન્ને રહી જાએ અથવા હું સરેસતા કરતાં પણ ઘણુ અધુર ખેઆં ન લખી એકલુ એવી રીતે મુસાફરી કરતો નથી.

ગઈ વેલાએ મેં આરખસતાંથી કાગજ લખીઓ હતા. ફરીઆ દેશથી પુરકી દેશમાં મઈને હું તાંહાં ગએઓ હતા. દુનીયાંમાં આદમીનું ને પેહેલું નોહું જનમ માંગીકીં હતું, તે આ પુરકી દેશની સરજમીન ઊપર જનમેવું કહેવાએછે. તાંહાંનાં રેલ

વાસીઓનું તથા ખીચું ખેઆંન મેં લખીકીં હતું. કદાચ તમેને ખખર નહી હશે કે પુરકી દેશમાં કુતરાં ચીની વસતી અતી ઘણીછે, અને એટલાતો ઊભાઈ જાએછે કે આખી વસતીમાં દરએક ઘર દીક મેં કુતરાં ગણવામાં આવેછે. વહી એ પુરાંનાં દેશમાં હાલ ખીન્ન શાકી ખાનારાં પરાંણીઓનો ઊપદરવ ચાલેવો છે. તે તથા આરખસતાન દેશો જાંહાં આ હવાનો કી પરાંત જહુનની મુસલમાનોની તમામ વસતીછે તાંહાંથી હું સહી સલામત આવીઓ છઠ્ઠીં એટલુંજ હાલ તરત ખસછે. જહુનની મુસલમાનોમાં તથા જંગલી લોકો અથવા જનાંવરોની વસતીવાલાં દેશોમાં મુસાફરી કરવાનું કાંઈ શેડવું કાંમ નથી. મંગો પારક માંમનો નાંગીચો મુસાફર જેનું એક ચીતર મેં તમારી ઊપ

ર ખીડીકીં, તેનાં સરખા ઈંગ્લેન્ડનીઓનાં ધુપા લેખાછે તાંહાં જઈ આવેલાછે. તેવા એક મુસાફરનું જુદા લેખાસનું ચીતર ગઈ વેલા તમારી ઊપર મેં ખીડીકીં હતું.

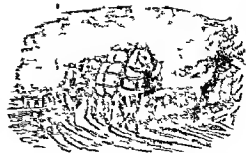
જહુનની પરખાનાં ઊપલા દેશોમાંથી નીકલેલો હાલ હું ઈરાંનમાં આવીઓ છઠ્ઠીં. એ દેશ એશીઆખંડનાં મધીઅ ભાગમાંછે. તેની પુરવ દશાએ આજ માનીસતાંન દેશ, તથા તેની પશ્ચીમે સમુદર અને પુરકી દેશનો એક ભાગ આવેલોછે. અલખખજનો પાહાડ તેની ઊતર તરફછે, જે દરોઆની સપાટીથી ૧૪૬૦૦ ફીટ કીંચોછે. તેનો દરેવોએક ભાગ કીજડ અને પેદાએસ વીનાં પડેયોછે. તેપણુ જાંહાં ખેતીવાડી ચાતુછે તાંહાં ઈરાંણના લોહીએનુંદર ભાગ ખનાવે આછે, જેમાં ખુશખોદાર અને મનોરંજક ગોલાખ તથા ખીન્ન કુનાનો પમસાટ ખહુ મેંડેજન આ પેછે. ઈરાંણના ગોલાખ સરવે દેકાએ ગવાએછે. ઈરાંણના રેડવાસીઓ એ ગોલાખનાં ઘણા લોખીછે, અને તેમાંથી કીમતી અતર તથા ખીલ ખુશખો ખનાવેછે. ઈરાંણના એક મરદ અને ચીરત ફેડવાસીનું ગોલાખ

નાં બાળ શુધાંનું એક ચીતર તંત્રોને લેટ કરું છલિં.

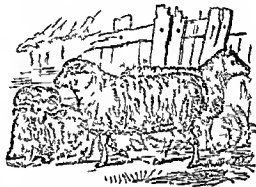

ઈરાણનાં યુગલમાન રેહેવાશીઓ આવી લાંબી ટોપીઓ પેહેરે છે. નશરહીદદીન નાંમનો શાહ હાલ હીઆં રાજ ચલાવે છે, તેની પણ ટોપી તથા ખીન્ને લે બાસ જીવા આકારનો છે. જેહન, આ સીનો પોશાક આપણી પારખી જોરતોનાં હાલનાં પોશાક કરતાં વધા ને જોભઈતો અને સગવડ ભરેલો લાગે છે જીવા જીવા જુદા જુદા પોશાકો નોઈને આપણી બાનું જો સભીથી સારા લેખાસને પચંદ કરી પોતામાં ફેરફાર કરેતો હું ખુબી ખુશી થવશ. આ ઈરાણનાં રેહેવાશીઓ તુરકી તથા આરબસતાંન દેશનાં યુગલમાનો કરતાં વધારે ભલા અને નમાના છે. તેઓ ત્રોજ મળાહુ ઊપર અતીથણું ધેઆંન આપે છે, અને કવીતાના શોખી છે. ઈરાણની શરસી ભાશા ઘણી લેહજત આપે છે અને જો ભાશા જાણનારાઓ એક અવાજે કહે છે કે શરસી ભાશાની કવીતા અતી ઊતમ છે, તથા તે કવીતા જોડનારાઓ નાંમીયા શાજોર થઈ ગયેઆ છે.

ઈરાણનાં ફેલાએક હોનર અને ઊદીઓખનો સારો ફેલાવો થયેલો છે. તાંહાંના લોકો પોત પોતાનાં ચોકસ ઘરોમાં રહે છે અને આરખ તથા તાતાર લોકો ની મીશાલે ઘણું કરીને તેઓ ભટકતા ફરતા નથી. તેઓ રૂ, રેસમ, તંબાકુ, અને ખીજી જીણસોની ખેતી વાડી કરે છે, જે પાક ઈજીરોપ તરફ જાય છે અને સારી ઈમત લાવે છે. ઈરાણનાં આ રેહેવાશીઓ વધી રે વખતું વણતે પણ સારું કરી જાય છે. તેઓ ખકરાં નાં બાલમાંથી શાલ બનાવે છે, ઊંચા ગાલીયા વણે છે, તલવારનાં પોણાં બનાવે છે, પણ તે સઘણું તેઓ કાપની મદદથી કરે છે. જે લોકો ગામે ગાંમ ભટકે તેઓ ઊંટની સાથે ઘોડાને પણ પોતાની મોટી મીલક

ત સમજે છે. જો પરાંણી તેઓને ખુબ કાંમ લાગે છે. ઈરાણી ખકરા અને મેંદા ઘણાં ફરતે તથા શુખીઆરા આવે છે. તેઓનાં ઊન પણ સારી રીતે કાંમ લાગે છે. તેઓ વજણે ઘણાં ભારી હોય છે, અને એક લખનારે

આપેલો જોવો હવાલ મેં વાંચીજો છે કે એક ખકરાની જોખલી પુછડી હાથમાં નહી ધરાએ જોટલી ભારી હતી.

ઈરાણનો શાહ નશરહીદદીન ઘણું સારું માંણસ છે. તેનાં ફેલાએક લીચારો સારા છે. જોથી આપણને ખુશી થવું થયે છે. લીચારાં જેહન, તમે લીચારીકો હશે કે હાલ હું ફરતો ફરતો જે દેશમાં આવીજો છલિં તે એક વખત ઊપર આપણ પારસી લોકોનાં જાહાજલાલી ભરેલું રાજ હતું, જેવું મને વારેવાર ઈઆદ આવે છે. તે વખત ઊપર જો દેશની ફેવી આખાદ હાલત હતી, અને હાલ તે ફેવું નામ પાંખી છે, તેની ઈધાંણી ફેલીએક ઈમારતો ઊપરથી મલી આવે છે. વધી ઘોડાંએક નાં હાંનાં ગાંમોમાં ઘુસા છવાએઆ પારસીઓ પણ નજરે પડે છે, તેઓ ઊપર આ પરાંએઆ રાજમાં જે સીતમ ગુજરે છે, તેનાં હવાલ વાંચી તથા સાંભલીને મારી છતી ભરાઈ આવે છે. તેઓનાં માઠાં નસીખ ઊપર હું દંજો આ કરું છલિં. તેઓને માંટે ખુંખઈમાં એક ધરમનું રુંક છે. તેની તરફથી ઈરાણમાં એક પારસી ગરહતપ તેઓનાં હક સંભાલવા માંટે આવેલો છે. સારાં લાએ જો શાહની ભલી શોચનાંને લીધે ઈરાણનાં મા

રચીઓ હાલ જરાખી થી ખીછે. શાહા પેતાની પરજા
નું જલું ચાહે છે, અને તેવાં કેટલીક કૅટલાએક હોકરાઓ
ને તેણે ઈંછીરેખ ખંડમાં કૅટવણી લેવા મોકલી આપે છે,
એમ અગાઉ છપાએલ છે.

હું છઠ્ઠા તમારો,
પેચારો ભાઈ.

“ધીરાં કાંમ સાહેબનાં”—જનાવરોની ઉત્તમ કેલવણીનો એક દાખલો.

ધીરજ અને મેહેનતથી માણશ કંવાં મોટાં કાંમ
ખજાવી શકે છે તે બીસેટ નામનાં એક નાંમીયા ખેલા
ડીએ દખાડી આપીલું છે. તે ખેલાડીનો હવાલ જા
ણવા જોગ અને જાળજોખ જેવો છે. તેણે વરસાં
વરસો થી નહીં મનાએ એટલી ધીરજ રાખીને ઘ
ણું હડીલાં જનાવરોને ઉત્તમ કેલવણી આપવામાં મો
હું માન મેલવીલું છે. “ધીરાં કાંમ સાહેબનાં” એ
કેટલાત તેણે જાણેઆ પુરવાર કીધી છે. કાંઈથી જ
નાપર માણસના તાજેખામાં રહી શકે છે, એમ સાબેત
કરવાનો તેનો કયાવ હતો અને તેટલા માટે તેણે આ
તીવ્રણી મેહેનતથી જુદાં જુદાં જનાવરોને કેલવીને
તઈઆર કીધાં હતાં, તથા તે મેહેનતનાં બદલામાં તેને
સારી પુલ મળી હતી. તે મેહેનતાં માતર મોચીનો
ધંધો કરતો હતો, પણ એક દાહાડે તેને એવો વીચાર
થઈ ગયો કે જનાવરોને “હું મારા તાજેખામાં કાંઈ
નહીં રાખું?” જેવો તેણે વીચાર કીધો કે તુરત મેહે
નત કરવા માંડી અને શેવટે ધીરજ રાખવાથી તેણે મે
લેલેલી ક્ષેત્ર અજાણેજ જેવી ગણાઈ છે.

પ્રથમ તો તેણે એક ઘોડા અને કુતરા ઊપર
અખતરા કીધા. તેઓને સઘલી પરકારની કેલવણી
આપીઆ પછે, બે વાંદરોને તેણે પેતાના સંભાલ તલે
સીખવવા માંડીલું. તેની મેહેનતથી એક વાંદર ત
ગ દોરડાં ઊપર નાચવા સીખીઓ, તથા તે જરે કસ
રત કરતો હતો, તારે બીજો વાંદર પેતાના એક હા
થમાં બની ધરીને બેસતો તથા બીજે હાથે વાળાંની
પેટી વગાડતો હતો. એજ વાંદરોને તેણે દેડતા ઘો
ડા ઊપર નાચ કરતાં સીખવીલું હતું. જનાવરોની
કેલવણી તેનાથી બનશે કે નહીં તે તપાસવા માટે તેણે

આટલો અખતરો અજમાવીઓ હતો અને તેની ઊ
પલી ક્ષેત્રે જેલવી તેવી નહીં હતી. તારપછે બીસેટ
સરસતાની ધીરજથી તરણ ખીલાડીઓને એવો કેલ
વણી આપી હતી કે જેથી તેઓ રાગની પેટીની સાંમે
જાણેજ મોચીને પેટી વગાડી શકતી હતી તથા
તેની સાથે પેટીને મલતા રાગ પેતાને મોહાડે ગાતી
હતી. એ ખીલાડીઓ તથા ઊપર કહ્યા ઘોડા, કુત
રા તથા વાંદરોનો તેણે જાહેરમાં તમાજો કીધો, અ
ને ઘોડા દીવસમાં ૧૦ હજાર રૂપીઆનો તે ઘણી થ
ઈ મળેઓ હતો.

આ ક્ષેત્રે બીસેટની ધીરજનું ક્ષ હું, તે ઊપ
રથી તેણે વધારે અખતરા કરવા માંડીયા. તેણે એક
નાંહાંનું મચકું ખરોડ કીધું, અને તેને ખચગોથી જે
કેલવણી આપી હતી તેથી કરીને તે પરધાંમ ઊપર
“મારચ” નામની રાગનો અવાજ કરતું હતું. તાર
ખાદ તેણે ધખથીઓનો ખોલો પકડીઓ. તે તુરી, ચ
લી, અને બીજાં પંખેરાંઓને એવી તાલીમ આપી
સડીઓ હતો કે તેઓ એક મીજસમનાં કાંઈથી ધ
ણીનાં નાંમની જોડણી કહી જતાં હતાં, એટલુંજ ન
હી પણ તેઓ ઘડીઆલમાંનો કાંઈથી વખત કેલતાં હ
તાં, તથા બીજું પરચુટણ કાંમકાજ કરતાં હતાં. તે
ઓને કેલરીઆ પછે બીસેટ છ મરયાઓની તાલીમ થ
ર કીધી અને ઘણી મેહેનત લઈ તેઓને જાણેજ સાથ
નાચતાં સીખવીઓ. હાલનાં વખતમાં ઘણીએક સ્ત્રી
ઓને ઘડીઆલ જોતાં આવડતું નથી, પણ નાહાંનાં
ચલીયાં તમને જરોખર વખત જણાવે તથા બીજાં કાં
મકાજ કરે એ કાંઈ ઘોડો નવાઈ નથી.

હજુર થી બીસેટ પેતાની મેહેનતમાં અટકી
ઓ નહીં હતો. જેમ વધારે ધીરજ દખાડતો હતો તેમ
તે વધારે અજાણેજ જેવાં કાંમ ખજાવતો હતો. તેણે
પાંછીમાં વસનારાં પરાંણીઓ ઊપર પેતાનું ઘેઆંન
લગાડીલું હતું. જમીનને ચાક વટે સરેદ કીધા પછે
બીસેટ એક કાચખાનાં પગને કાલો રંગ લગાડતો હ
તો. તારખાદ બીસેટનાં હેકમ મુજબ તે કાચખો સરે
દ જમીન ઊપર પેતાનાં કાલો પગ વટે ચોકસ પડશે
નાં નાંમ ચીતરતો હતો, એટલુંજ નહીં પણ છેવે તેણે
માહત્રીઓને કેલવણી આપી અને મોટા તમાજાઓમાં
દખાડી આપીલું હતું કે મળી સરખાં પરાંની ઊપર
સરદારી ચેલવવાનું તેને મનસે ઘણું સહેવ હતું.

છેલે ખીસેટ એક હુકરને ફેલવણી આપવા માં
ડી. આ નાતનું જનાવર ઘણું જ હરીણું અને ઘણું
જ દંડગું છે. હુકરને સીસામાં ઊતારતાં તેને ખોદાઈ
આદ આપતો હતો. જોકે તેની ધીરજ ખંદેખર વખાં
ણવા જોગ હતી તોપણ આ હરીણાં પરાંનીને ફેલવણી
આપતાં તેની ધીરજ રહી નહી. ઘણાં મહીનાં ગુજરી
જવા છતાં આ હુકર કાંઈજ નહી સુધરી શી, તારે ખી
સેટ ચેતાના કાંચને પકડું ચેલવાનો ઠરાવ કીધો, પણ
તેવામાં વધી તેને એક નવી રીત ઈઆદ આવી અને
છેલે આ હુકરને નમનતાઈ ભરેણું કરવામાં તે રહેલ પાં
મીઓ ! એ વખતે તેને કેવો હરખ ઊપજ્યો હતો.
આ હુકરને ફેલવણી આપતાં ચોક્કસ મહીનાં લાગ્યા હતા,
પણ એટલા વખતમાં તેની ધીરજનો કાંઈ પાર નહી
હતો. આ હુકર બહાર રસતા ઊપરની એક મીજલ
સમાંનાં દોઈખી ધણીનાં નાંમની જોડણી તથા હરશે
કહી શકતું હતું; તથા હીસાખ જોલખતું હતું, પુછેલા
ખોલ દેખાડતું હતું, કલાક મીનીટ અને સેકન્ડ ખરાખ
ર દેખાડતું હતું, અને શુકલમુઝીએ પડીને નમશકાર
કરતું હતું. ડબ્બલીન શેહેરમાં એક વખતે બહાર રસ
તા ઊપર ખીસેટ આ હુકરનો તમારો દેખાડો હતો
તેવામાં એક સતાવાલાએ તેને તાંહાંથી હાંકી કાઢાડીઓ
અને તેનાં હુકરને જપત કીધું, તેથી ખીસેટની સઘલી
ચેહેનત રદ ગઈ અને લંડનમાં આવીઆ પછે નાંસીયા
સીનો ગમ તેને એવો શખત લાગો કે થેડા દીવસમાં
આજની પડીને તે મરણ પામીઓ. મરણ પામવાની
આગમચ ખીસેટ લોડા, કુતરા, વાંદર, ખીલાડી, સસ
લાં, કાચખા, માંછલી, મરઘા, નુરી, ચ્લીઆં, અને હુક
ર, એટલાં જનાવરો ઊપર મોટાઈ ચેલવી હતી.

રતુને કુરસત.

૧. બેડેનો, માહારી એક વાત સાંભલો. તે લાંબો
નથી અને તેથી તમોને કંડાણો આવશે નહી. મારાં પગ
નહી હોવાથી ખમોચીઆમાં જોડાંકાવી રેતાં. મને વાર લા
ગતો નહી હતો. એક દાહાડે એક ઉંડા ખાંડા તરફનો મેં
રસતો લીધો હતો તેવામાં બેડેનો તમો માંબને, કો
ઈ મેમાંનાં શખસે અને ઉંચકી લઈને મારા ચેહેરા
ઉપર એવાતો નિસધી દેસો મારીઓ કે અને કો
સો લાહા લાગી રહેઓ, તેવી હાલતમાં તે મને નાંખી ગયે
ઓ, પણ ધણે વારે કોઈ એક ખીને શખસ દએઆ ક

રતો હાએ તેમ અને ઉંચકી લઈ ગએઓ. એક બીજ
નગા ઉપર લઈ જઈને તેણે એક તરીખ વડાને મારા ચે
હેરા ઉપરનો ઘાહા દેખાડીઓ. તે જઈને તે વડાએ
મને ક્યે લઈ જવાનો હોકમ આપીઓ માટે મને સા
રીપકે બંધ કરવામાં આવીઓ અને એક પેટીમાં નાંખીને
લઈ ચાલીઓ. હું બાંધો કે રખેને અને યુવેલો ગણી ક્યે
દારવા લઈ જતા હાએ, પણ નહી બેઠેન હુંતો જવતો છ
ઉં, પણ એક તરફ જીવી નગામાં તમો સરવેથી દુર આવી
ઓ છઉં. હું માફ નાંમ તમોને જણાવતો નથી, પણ તે શો
ધી કાહાડવાની તમોને વીનંતો કરું છઉં.

૨. હું નાંહાંનો પણ ઉપીઓની છઉં, કલસીઆમાં
હું છઉં પણ પાંણીમાં નથી, કલાઈમાં હું છઉં પણ ધાતુમાં
નથી; તમારી કમરમાં હું છઉં પણ સરીરમાં નથી. કદાચ
લોકો મને માહે નહી, કારણ કે મારાથી કજ્યો થાએ.
પણ તેઓનાં કપાલમાં મારી હસતીએ, અને અંકલમાં પણ
હું છઉં, મારાથી અંકલવાટ થાએ અને વધી મારા વગર
કરાર વલવાનો નથી.

૩. પાંચ હુકરનો એક એવો બોલ શોધી કાહાડો કે
જનાં ૧ લા હુકરથી દીલ પુરા કરવાનો એક હોકમ સમજ
એ. ૧ લો તથા ૨ જો હુકર એક ગમધી બીજ ગમ નવા
નો વીમાર આપે, પણ ૧ લો અને ૧ લો હુકર તેમ વી
માર વધારે શુદ્ધ નાંસામાં આપે. વધી ૧ લો તથા ૪ થો
હુકર કંકાસતું સુખે, અને ૩, ૪, તથા ૫ નો હુકર પાંણી
કાહાડવાનું એક હુધીઆર આપે. પણ ને પાંચે હુકરને
સાથે લઈએતો હાલ જનાંનાના એક શુરા પેહેલવાંનું નાં
મ થાએ.

૪. એક ફલ જે સવાદમાં મીઠું છે, એક બીજ જે
માંથી ફેડી જતસનો પાક થાએ, એક પદારથ જેથી પગ
ધંકાએ, અને એક શેહેર જે આગળ વખતથી જાણીતું
થએ છે, તેમને એવી રીતે શોધી કાહાડો કે જોથી તેમનાં
પેહેલા હુકર લઈએતો ઈરાંનનાં એક આગલા પાદશાહનું
નાંમ તથા છેલા હુકર લેઈએતો એક પેહેલવાંનું નાંમ મ
લી આવે.

સવાલોના જવાબ.

(જુઓ ગએઆ માંકના સવાલો)

૧. હવા.

૨. પાંણી.

પરચુરણ બાબતે.

એક ધરમતુ શોધ—ધણના આદા મનેનાં જે ભાગ
થી ખાવાનાં પાંઉ અથવા રોટી કાણે રંગ પકરે, તે ભાગ
ને આદાનાં બીજા સારા ભાગમાંથી બાહાર કાહાડવા માટે
એક મીઠો મીઠ નાંમના શખસે નવી કવા શોધી કાહાડી.
આ કલા ધણી કાએદા ભરેલી કેડવાએ અને ફરાસનાં
સતાવાલાઓએ તેને માટે સાડ મત આપીડે.

મુંબઈમાં ગોરાતનો અપ—દરોજ મુંબઈની વસતીના વધારો થાય છે, અને તેમજ આપ બેરાકોનો મોટો અપ મારે છે. મુંબઈની વસતીનો મોટો ભાગ બકરાંના એ સતને બેરાકમાં લીધે છે. તે ગોરાત દરોજ કેટલું અપે છે તથા કેટલાં બાણસનાં તે આધામાં આવે છે તે બાણસને કેટલીએક વાંચનારી બાઈઓ ખુશી હશે. તેનો એક સેન અડસેડા હેડ અપીઓ છે મુંબઈમાં દરોજ ૧૪૦૦ બકરાંને બેરાક થઈ મારવામાં આવે છે. દરએક બકરું સરેરાસ ૭૦ રતનનું ગણીએ તો એટલા બકરાંનું જીએ ૯૮૦૦૦ રતલ ગોરાત થયેલું. હવે દર બાણસના અપમાં દરોજ ૦૧ રતલ ગોરાતનો અટકનો કરીએ તો દરોજ મુંબઈ ૩૮૨૦૦૦ બાણસો વધે ઉપરો ન્યો વેલું આવે છે.

કમાઈની નવી રીત—ને પરજ મુંબઈમાં ઘણી આગ વળેલી છે તે તરફવાર જતાનાં કંપા અને કમાઈ ક રવાની રાંત ચોથી કાણડે છે. હાલના વેચાત તરફ કેટલા એક ગરહસાએ એકડા થઈને લોકોનાં ઘર તથા કુકાનોના બારીખ રના સાફ કરવા માટે એક કંપની ઉભી થીયે છે. તે કંપનીએ પોતાના હાત તરે ઘણુંએક બાણસોને રાખીએ છે, તથા તેથી લોકોને તથા કંપનીને બધેને કાચેરો થવાની વડી છે, એવ પરખાણે આખરી બાણસોને સારી રીતે લાવવા લેઈ નવા માટે એક બીજા કંપની પણ તાંહા ઉભી થઈ છે.

એતવણી—ચોડાએક દીવસની વાત ઉપર લંડન ચે હેરાં એક છોકરાએ પોતાના ચેહરા ઉપર એક બોટુ મો હેડુ પેટીડી હવું અને પછે એક નાહાનાં બાલકને બીહી વડાવી હવું. એ બાલકને તેથી એટલીતો ધાસતી પેડી હતી કે તેનાં ભેજાં ઉપરની એક નેચ કાદી ગઈ અને તે બધું મરણ પામી, માતાઓએ પોતાના બચાને ધાસતી રેતી વખતે કેટલોએક સંભાલ રાખેા નેઈએ.

એક રાખશ—કાંસમાં એક બરાઈસ નાંખનો શખસ રહે છે. તેના શરીરનું કદ અતી ઘણુ મોટું છે. તે ૭ ફીટ અને ૬ ઇંચ ઉચો છે. તે ને પોતાના હાત બાહરે કાણડે છે તો સઉથી ઉંચાં બાણસોની પલટણાનું કોઈથી બાણસ તેને લાગ વગર તે હાત તયેથી ચાલી શકે છે. અલબત્તાં કેટલીએક નીચાં ઘરોનાં બારણામાં દાખલ થતાં બરાઈસનું માડું નડતું હશે.

ચોડીએક કેહવેતો—હેડલ ટાંકેલી ચોડીએક સીખાં બણીનાં ધાત ઈંગ્લેન્ડમાંથી ઉતારી લીધી છે. શુખી થવાનો ઉપાય એ છે કે દીવશમાં કાગ ઉપર અને સાળનાં લીચાર ઉપર બેસવું. પાણીના સમુદર કરતાં રાત્રના પીપમાં હંમેસ વધારે બાણસો કુમે છે. પછંસાનાં શુખ કરતાં ઘરનાં શુખનો ભોલ વધારે સારો છે. નાંહાનાં બચાંની મોટી નીચાલ તેનું ઘર છે, અને તે ની ખાનો ચેહરો તેની મોપડી છે.

છાંટા પાંણીની અસર—એક દાહાડે પોલીસમાં એક છોકરાને તપાસવા માટે ઉભો કીધો હતો, તે વખતે કેટલીએક રુચલ વાતમીત થઈ હતી. અંધવાએ પે હવેથી કોટવાલને ખુલ્લા ઉપરથી તેણે નવાજ દીધો કે “તે કોઈનું” ખરાજ કીધું નથી, પણ તું છાકટો થયેા એવો અને રસતા ઉપર તારો પોતાનો સંભાલ લઈ નહી શકીએ.” અંધવો—“પણ હું ઘણીવાર છાકટો થતા હતો, અને આજ ન અને શા માટે ઉભો કીધો છે ?” કોટવાલ—“તે ખરીવાત પણ આજે નવો કારો નીકળીયો છે.” અંધવો—“વાહ વારે મહેબ્બ લોકોને દારૂ વેચવાની તમે રજા આપો છો, પણ દારૂ પીનારને પકડી લાવો છો કેવો ઈનસાફ ?” કોટવાલ—“તું ને માતર દારૂ પીવા માટે નહી પણ ઘણો દારૂ પીવા માટે પકડીયો છે.” અંધવો—“અને સાહેબ મેં માતર તરણ બાટલી પીધી, એમા શું ઘણો દારૂ થયેો ?” કોટવાલ—“અલબત્તાં. એટલા દારૂથી તું રસતા ઉપર તુટી પડીએ, તથા તાંહા બેસી રહેો તો તું પાછો ઉઠી શકી એ નહી.” અંધવો—“હું પડી ગયેો તો મારો વાક ન થી. તમારા રસતા એવા ખરાબ હતા કે મારા પગ ઠરીયા નહી, અને હું રસતા ઉપર બેસી રહેો તેનું ખરણ એ છે કે રસતા ઉપરના સંધલાં ઘર અને ફરતાં દેખાએમાં. તારે મેં વીચારી કે માંડે ઘર ફરતું ફરતું મારી પાસે આવશે તે બોલ હું ઉપર ચઢી નવચ. તેવામાં તમે અને પકડીએ.” આ નવાજ ઉપરથી કચેરીમાં બહુ હસવાનું થયેલું હતું.

વેમ તમચા વીશે ગરખી.

મુણે મામળા હું તમ માટે પેની થઈ જો. એ રાગ. તમે વેમ કેમ મુસત થઈ બેસી રહેવા જો, દારણુ બુખ દરેક ટીકું પણ મેરીકા થયા જો. તમે વેમ ૦ ૧ મારી મારી બારી નાતની પંગત બરીજો, બાત બાતના પડવાને નાત આપરી જો. તમે વેમ ૦ ૧ વરથોડા કાથવા વગ વગ મામળા જો, કીધાં નાણુ પડયા એવા નમ્યા નામમાં જો. તમે વેમ ૦ ૨ કામ આમ કરી ખીયાતી મેનની ઘણી જો, પણ વેમ લાખી વાત બાત નહી દહરી જો. તમે વેમ ૦ ૩ રાજપાટ તણે કામ જીએ આગળે જો, આજ પપાજ એ મુક થયું છે આપને જો. તમે વેમ ૦ ૪ દેશ ને વીરય મેશ હીડુ દેશ હોતા જો, થરી ખીખીયાતી પામીને હોતા એ છતા જો. તમે વેમ ૦ ૫ ગામે ગામ ખીયાતી એની અનીયાપતી જો, લીચારે હીડુની મધપત મોજ માનવી જો. તમે વેમ ૦ ૬ પછી બાત એની વાનતે આની અડી જો, નેથી લીપતી અતી હીડુને પડી જો. તમે વેમ ૦ ૭ લક્ષ્મી વાગ લેઈ ત્રાગ પામીને ગઈ જો, પણ પકડ્યાની ચડતી કાઈ નહી રહી જો. તમે વેમ ૦ ૮

વેમાં માન હીંદુસ્તાનનું અતી ઘણું જી,
લક્ષ્મી વાચના જવાપી યજ્ઞ કોડી તણું જી. તજી વેમં ૬
શુરપણું બરપુર આણી ઉરામાં જી,
પછી પરવરી પરવંચ નરહી પુરમાં જી તજી વેમં ૧૦
વળી કેડ કરી વીંદીયા વળીવા વેરા જી,
વેમવાળી આમ હાન હાન પર હરે જી. તજી વેમં ૧૧
આજય રમ જી નમ તે મનનો તજી જી,
શયુગાર સડ સુયુજના શોળે મજી જી. તજી વેમં ૧૨
અનીઆરી ન નકારી ભારી રીતને જી,
કરે ઉચી એ કુર ધરી પ્રીતને જી. તજી વેમં ૧૩
જીવ, પ્રેત, ડાકણ, ચાકીણી એ તુલકે જી,
બોળા જીતને એ મન અદ્ભુતકે જી, તજી વેમં ૧૪
છોડું મોટું મોટું ખરસ તે સડ છાંડને જી,
સારાકામનો ધરી હામ પાવો માંડને જી. તજી વેમં ૧૫
કસી કેડ સ્પીતી વેલાંની સ્વેષાવળે જી,
વેમ સુખીને સુનીતી રીતી લાયકો જી. તજી વેમં ૧૬
દેશ મુધરે એ આશ દાસ મંત્રકે જી,
પુરી પાડનાર પ્રદેશીના પાશનકે જી. તજી વેમં ૧૭

વી. ધ.

આનારએબલ શેઠ રૂસતમજી જમશેદજી વીશેની ગરબી.

સર જમશેદજીના સુત, રૂસતમજી રૂડા;
આપે જીના અદ્ભુત, અતી જયના જીગા. ૧૬.

સુંબઈ છલાકાના મહાજનમાં, મોટું જેતુ માનરે;
કરે વીનાયતના વાસી પણ, જીના યુવતુ માન
રૂસતમજી રૂડા. ૧

વીના પ્રમાણે પ્રણય પરાક્રમ, ઉદારતાનું અંગરે;
વીના ખરાખર પંડના ચેરો, રૂપ અને વળી રંગ
રૂસતમજી રૂડા. ૨

વોતે જ્યાં જ્યાં તમે પધારયા, ત્યાં ત્યાં શ્રીધા નામરે;
અંસારી જન સડ અંભારે, શ્રીધાં એવાં કામ
રૂસતમજી રૂડા. ૩

ધનય વીતા તારાં ને, ધનય તારો અવતાર રે;
વીતન કોઈથી ન બને એવા, શ્રીધા પર ઉપકાર
રૂસતમજી રૂડા. ૪

અંબત યોગણીયસે યોગણીમાં, આલયા અમદાવાદ રે;
માગચર મહીનો મહાશુખકારી, આ સડ કરશે માદ...
રૂસતમજી રૂડા. ૫

બાળકોએની તણે નીશીંગો, તેના કરીતાપાંચરે;
સોંપી રૂપધ્યા માગચારસે, એની પુરી આશ
રૂસતમજી રૂડા. ૬

ખરચેજી રૂડનુજ આરા, શોને જીની પ્રાયરે;
નામ શુધીને નગર નગરથી, આપે ગરીબ અનાય
રૂસતમજી રૂડા. ૭

ચુલ્લવંતી આપી યુવરાતે, વાએ સાસી વાતરે;
જેને કામ કર્યાં અહીં આવી, પંરગઢ થયાં પરખીવાત
રૂસતમજી રૂડા. ૮

નમરપણું ને નીરમળ જુખી, સીતમાં અગ્રસુખણ રે;
એ ચુલ તારા અતીમખ યોષે, વીધ વીધ યાએ વખાણ
રૂસતમજી રૂડા. ૯

ભગા ભગા જન જીતને ભેટી, સડ પાંચે અંતોસરે;
આશીય આપેછે અગણીન જન, દેખી તને નીરોધય
રૂસતમજી રૂડા. ૧૦

હજાર લાંબી આણય આપે, ભરે ભગા ભંગાર રે;
પ્રદેશી ઉપર પ્રણય પરચરે, વંચતજો વીજનાર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૧

જમશેદજીએ જયના-રોપા, રોપયા કામે કામેરે;
ખુશબોઈ કયામુરી પરચરેછે, જોવા આવવા આ ગામ
રૂસતમજી રૂડા. ૧૨

યુવરાતી ધનવંત ગરહસયો, જે શાણ શાહકાર રે;
ઉદારતાની રીત દેખાડી, તેં આવી આ વાર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૩

ભસે તને ભગવાને આપી, લક્ષ્મી લીલા લેહરે રે;
ભડી રીતે તેં જોગવી જણી, મનમાં રાખી મોહર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૪

હીંદુસ્તાનના છેા હીમાયત, પરજનુ કુખ હરનાર રે;
દેશ બધાની શીર ધરોછો, હીમમા મરવ પરકાર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૫

વીતા ખરાખર કીરતી પાંચયા, કામોકામ અપાર રે;
આનારએનમનો ખીતામ આપવો, ચરકારે ગણી ચાર
રૂસતમજી રૂડા. ૧૬

મુદા મુખી રોડે કુટંબ મુધાં, મુદા કરે શુભ કામરે;
દીન દીન પ્રત્યે એવી આશીય, દેહિ દેવવતરામ
રૂસતમજી રૂડા. ૧૭

પોં હાં ચ.

કચેશવર દલપતરામે બનાવેલાં "યુવરાતી પીંગલ" તી
એક નકલ માંન સાય કણ્ઠલ રાખીછે.

"ભણુ ઇછુંનારી મેહુન"—તમે "હુધીવતીજી" ને અર
જ કરોછો કે તમારી આખદને "સી બોધમાં નાંખવીછી."
તમે હજુર ઇસકુલમાં જાવોછો, માટે તમેએ તમારી કાએ
નાત પરમાણેની બાબેહો લખવી અને હુબણેથીને તેમને છ
પોવાનો લોભ રાખવો નહી. તમે લખેલી બાબદ કીધછે,
પણ તે આસુખા કોઈ બોવાનીઆમાં લેવા જોગ નથી. મા
ટે "હુધીવતીજી" તમને ભલાંમણ કરેછે "છ" કે તમેએ
હાલ તરત એવો માહાવેરો જારી રાખવો, અને હજુર થો
ડી મુદત પછે જાહેર કઠારોમાં દેખાવ દેવો. તેને યુસાની
ખરાબીવીશે બાબદ લખીછે, પણ સી બોધમાં તમારી બા
બદ નહી આવી માટે તમેએજ યુસો કીધોછે "છ."

"સીરીનબાઈ શુકલાજી" તમા "નારમલ સકાલર" પોં
હાંબીઆંછે.

શ્રી યોધ.

પ્રસતક ૭ મું.

મારચ ૧૮૬૩

આંક ૩ નો.

સેરનાં સવા સેર

અથવા

ગાંધરીઓના શેકાર—ખેરડાઈની રાખ.

એક વારતા.

પરકણ સ્થાતું.

લાલચુનો લુમકો.

“એ બાપરે ! એ માએરે ! એ બાપના બાપ બા વરે ! અરે બોહા તેડી હેરે !” એવા એવા શબ્દો આપણા ખેરડા શુરગીનને હવે આચરવા પડે છે. પણ જ્યોત્સિ એ ચર બહાર આદમીને તેની મોજ અને શોખનાં વખતમાં જોએ એ હોએ, તેઓ તેને મોહાડેથી આવા સાંપુનો સાંભલીને એકદમ કેમ જાને કે—જે ધણી આ પરમાણે પોતાના પોતા ચખાનાંના પલંગ ઉપર પડીને બરાડા મારે છે તે પેઢે રંગીયા, રસીકા શુરગીન છે. ખરેખર તેના આ દેખાવ અચરતી ઉ પળવે છે. ગાંધ રાતનાતો તે માર્યાંથી પગ ઘુમી જાડું એસકી અને ખરેખર યજ્ઞેએ હતા. ગાંધ રાતનાતો તે મોટી ઉલ ટી માલીને મેહુરખાંનું ના યરખાંનગ્યેએ હતા અને જોકે તેની ઉત્તર છુટી ધવા આવી તોપણ તેને કદી ધાર ખાએ ન હી એવા શુરગીન તનદેહસત અને મોહાણો લાગતો હતા. પણ થોડા કલાક ગમેઆ અને આજે તે પોતાના બીછાંના ઉપર લોપમાર પડેલા છે, તેની ગડબડ અને મસતી સધલી દુર થઈ છે, તેના મસાલેદાર ખોરાક અને લેહેનતદાર સરાખ સધેલા ઉ ડી ગમેએ, અને જો સની ખીસાલે તે બીછાના ઉપર અ રડાઈને મોટી અવાજે બખારે છે તથા “માએરે અને ગાપ રે”, કી ધુમ મારે છે. એ કાંઈ જોવા તેજો ફેરફાર નથી. એ ફેરફારથી શુરગીનનાં માફરોને જોકે અચરતી ઉપજ હ તી, તોપણ વાંચનારી બાઈઓના એ ફેરફારનું કારણ જાને છે—શુરગીન તે રાતનાં ખોરોદ અને મેહુરખાંનુઓને મલી આવીએ હતા, જ્યોત્સિ તેને કમીને નદીમાં નખાવી દી ધો અને એ પરમાણે સખત સજા કીધી હતી, તે સજા ની મજા આજે શુરગીન બાવા લોગવે છે. તે તાહડે કહે

છે, તેનાં માફરો મગ માપે છે અને આસપાસનાઓ તેને રકાસ જીવે છે.

ખોરોદ અને મેહુરખાંનુઓએ તેને કાઈ આ મોટી સજા કીધી નથી. શુરગીનના અપરાધ સાથે સરખાવતાતો એ નાંહાંની સજા છે. તેના સરીરને કાંઈ ઈજા મોહાચી નથી, તેને કાઈથી દુખ મેહુરખાંનુઓની તેની ભલી માથુકાએ ધારણ રાખી નથી. તેઓના એવોજ કરાવ હતા કે જો મોટી એ તણે તેઓ ઉપર લખી હતી તેવી ચીઠી બીજી વખતે કોઈ ઉપર નહી લખે, એટલા માટે તેને જરા સવાદ દેખાડ વો. માટે આ કમઅકલ દઈતને તેઓએ એકવાર પોતા ને તાહડું મોલાવીએ. અને કરીને તેને મોટી ધાસતીના નાં ખીએ, તારપછે તેને મોટા રોપલામાં નાંખીએ, અને છેલે તેને મોટી નદીમાં નાખીએ, એ વખતે ખરેખર તેનાં પે રમાં આડાં ને ઉનાં આવીઆં હશે. રાતે જારે લોકો પોત પોતાના ધરોમાં ખાંણાં પીણીની મોજ લોગવે તારે શુરગીનને જે અપરાધ માફરોના માથા ઉપર જાડું પડે તથા એક મોટા પ છ પોતાનાં જાડાં કદ કરતાં નાંહાંના રોપલાના ચોરની ખી શાલે ભરાઈ રેહું પડે, અને તેવી હાલતમાં તેને માફરો શુ રદાંની બીસાલે લઈ માલે એ સધલુ તેને સપના સરખું લા શુ હશે. વધી તે રોપલામાં કચરો, મેલાં કપડાં, અને ફા તો પુરાં ચીડાંઓની વચે તેને ભરાઈ મેસવું પડી છે હું, એટલું નહી પણ છેલે તેને માફરોએ પાણીમાં નાંખી દી ધો અને તે તમાંજ ભોળઈ ગમેએ, એટા વલી સઉથી મો દુ કુખ તેને આવી લાગુ હશે. એકતો તેનું જાડું બદન હું, બીજીને તે ધણા ગુસાંમાં અપરેલા હતા, તરજી તે ગુગ લાએએ અને પરસેવાથી ભીંજાએ હતા, ચોથાતો તે અધિ લો પીધેલા હતા, તેવામાં પોતાને પાંજીની અંદર પડેલા જો તે અતીથેલા ઘેલરાએ હતા.

એ સધેલા ધેલરડે તેનાં માંતર શુરગીનની આ માંદ ગીતું સુલ હું તેને ખરેખર કાંઈ દરદ થએલું નહી હું પણ તેનું મન એટલું ઉસકરાએ હું. તાહડાં પાંજી થી તેને જરા તાહડા વાગેલી હતી, તેમાંજ વલી ધર આવી ને આહતી ખીસાલે રમજલર જરીને કાચો ભરાંડી એટી ગમેએ હતા. તેથી તેનું મન કાંઈ આર હાથતમાં આ વી ગમેઈ હું. આથી તેનું ખમીર કાંઈથી શકે ખમવાને શકતીવાંનું હું જોખ વખત જતો તેજ તેને જરા ધીરજ આપવી હતી અને સવારનાં દસ વાગા એટલામાં તો શુર ગીનને સારી સાંતના આવીઆથી તે ઉડી ઉઠો થમેએ હતા.

જે કે ગુરગીન આવી નહીં પારેલી હાલતમાં આવી ગઈ એમ્મો હતા, તેપણ ખોરોદ અને મેહેરખાંનુએ ઉપર તેને કંઈ ગુસો નહીં હતા, તે નેક સીમી ગુરગીનને હાર પાડવા માટે એવી કોશિસ કરતાં કે તેથી ગુરગીન તેમ્મોને કો ઇખી રીતે બદનાંમ કરે નહીં. તેના સધલો ગુસો મેહેરખાંનુ આવડે બેહમન તરફ ટાકેલો હતા, કેમકે પોતાનાં મનમાં એમન સમજતો હતા કે જરે તે તેની વાહાલી મેહેર સાથે વાત કરતો હતા તારે જો બેહમન તાંડાં આવી નહીં લાગતો તો તે યુગો યુગો પોતાની ગુરાદમાં પાર પડી સલામત થઈ આવતો. એટલા માટે ગુરગીન બેહમન ઉપર એટલાંતો ખી નવામ્મો હતા કે જો કોઈવાર તે એમ્મો ભેલેતા તેનું એક ખી હાડકું આપું રાખે નહીં. ગુરગીન વીચારતો હતા કે “મારાં કુખનું કારણ એ હરાંમખોર બેહમનને. બાકી ખોરોદ અને મેહેરખાંનુએમા મારો બમાવ કરવા સાડે” અને સંતાડીએ તથા તેના જોવા વગર અને ઘરની બાહરે મેક લાવીએ તેનાં તેમ્મોએ ઉપકાર કીધો. વાડે જોદાલાએ એ વી ચોરતોને સલામત રાખે અને તેમ્મો સદા એવાં સારાં કાંમ કરતી રહે.”

એવા એવા વીચારોથી ગુરગીનની આગલી મોહાબત પાછી સજીવન થઈ. ખોરોદ અને મેહેર ઉપર તેનું ધેઆં ન પાણું રોષાએ, અને તેનાં વીચારમાં અગાઉની ત્રીશા લે વધી પાછો તે બેવકુફ બની ગમ્મોએ, તે બોલોએ— “આ ! હા કેવી સારી છોકરીએ ! મારા શરખા નાનવાં ન અને નાંખીયા માંજીસને એવાં ઇનાંમ મલવાં જોઈએ. અરે જોદા ! મેં હીમત ભરેલાં કાંમોમાં જનમારો ગુજરી એા, અને અને આ આંન તથા પુલ શું ધુર મેલવા મલી છે ! ખડે ઇનાંમતો આવી બાએડીએ. તેમ્મો ઉપર અને વધારે હુછે કંકે મારી મેહેનત તથા રોલતથી હું તેમને લા એક છઉં. બીજાં ન તથા બેહમન સરખાએને એ નારીએ છાનવી નથી. તેમ્મો તેમનો બરાબર ઉપીએગ કરતા નથી, પણ અગરજે તેમ્મો મારા હાથમાં આવેતા હું આને કની આમાં આશકારા થઈ જાઉં.” એવા એવા વીચારમાં ગુરગી ન ગરક ગમ્મોએ, અને તેમ્મોને ફરી મલીને બીજવાર તે એમને લલચાવી જોવાનાં તે ઉપાએમ્મો શોધવા લાગે.

તેવામાં આકરે આલીને અખર કીધી કે—“સાહેબ, મનીન્હ નાંખી કોઈ એરત તપુને પુછે.” તેથી ગુરગીન ગાએમ્મો પાછો જવતો થએમ્મો, ખોરોદ અને મેહેરખાંનુ એમની ખાતરી હતી કે આ ઘરડાં ઘુવડને એકવાર શાલ પાં મરી હોરાડવાથી તે કાંઈ સુધરવાનો નથી. તેમ્મોએ તેને બી લવાર મોલાવી બીજવાર યોનાં ગુરાદોના ને કરાવ કીધા હતા તેહવા માટે મકરનામ મનીન્હ આ યુલાકાંને ઉપર આ વી અને સલામ કરી વાત કરવા લાગી હતી.

અગરજે—તમાએ મનીન્હને જોઈ હોએતો તપુને હસણ આવવા વીનાં રહે નહીં. લોકોને લરાવી મારવાનો તેનો અવશ જાએમ્મો તેનાં મેહેરા ઉપર મીતારેલો હતો, પણ ગુરગીન બાવા કાંઈ તેનું ચમનતા નહીં હતા. મનીન્હ જરે ફતર સરખી છાતી બઝાં આઘીને પીગલાવતી તારે ગુરગીનતો તેની આગલ બઝાં હતું. તે કાંઈથી આવી તે કેહેવાની તેને જર નહીં હતી કારણ કે તેનો દખાવ કેહે

તો હુતો કે જાંહાથી તે ગઈ કાલે આવી હતી તાંહાંથી પાછો આને આવી. મેહેરા સાથે ગુરગીનેજ પુછે—કેમ માહારી મેહેરખાંનુ શું કેહે છે ?

મનીન્હ—અરે મેહેરખાંનુ કેહેયું ? તે મોહાડેથી તો કંઈ પુરતું કહી ચકતીજ નથી. તે આંખમાંથી, નાંખ માંથી, અને પેટમાંથી પણ બોલે.

ગુરગીન—સતીઆનાંસ ! તારે તે પરવરો કેમ ? એતો વલી કાંઈ સાધારનથી ઉલટીજ ચોરત દીસે. પણ તેખી દીકમ્મ. હું કાંઈ બીજા માંજીસોનાં જવો નથી, તારે તે પણ બીજા બંધરીએનાં જવી નહીં હોએતો સાડે. બન તાં સુધી હમે સરખા હથોતા બાકીની છાંદગીમાં સાથે સરખાં રહીયું

મનીન્હ—અરે નારે સાજ એવુ શું બોલો છો ? જોદા તપુને સલામત રાખે, ને તમારા લાંબખા આવરદા કરે, ને તપુને—

ગુરગીન આભાસાંજ સાંભલી શકીએ નહીં. તે બોલોએ કે—“અરે એ નથી નિધતું. માહારા જીવની કલે છ શું કેહે છે તે બોલ.”

મનીન્હ—તેતો હું કહી ચુકી. નેક મેહેરખાંનુ બોલે છે અને નથીખી બોલતી. તે આંખમાંથી રહે, નાંખમાંથી કુકારા મારે, અને મોહાડેથી મીસ પાડે. એ ગુરગીન, એ ગુરગીન એમ કાલ રાતની તે જુમ મારે. અરે સાહેબ તે પુનેમી આંન સરખી અબલા તમારે લીધે શું હરાંન થાએ ?

ગુરગીન નવાખ શું આપે ? ઉપલો ઉવાલ સાંભલી તે ની છાતી ટક ટક થતી હતી. તેનું હુછું એરજી હરખાણ હુછું કે તેનું મોહાડું ઉપડતું નહીં હુછું. એવું જોઈને મનીન્હ તેને વધારે ઉસકેરતી હતી. “અરે સાહેબ ગઈ રાતે પોતાનો આવડે આવી લાગાથી તમારી સાથે મેહેરખાંનુ વાત કરી શકી નહીં. તેને જરથી ગમ્મો આ તારથી તેપોમાં તેનો જીવ ભરાઈ રહેયો, અને વીચારે છે કે તમારું કું થએ હોયે. આ તમારું મોહુ પેટ ને નાંહાનું માંજી, તમારી મોહાલી, મેચાંતી, તમારી અરધો ગન. મેહેલી છાતી, તમારું ઘીંગના, જાંતકે સરખું દીલ જોઈને મેહેરખાંનુએ પોતાના ખાવડને નાંખસંદ કીધી. તે બોલે છે કે અરે ગુરગીન કોઈ પોહાડાં સરખો છે—ગુરગીન કોઈ મોટી બેંસ સરખો. ઇઆને કે તમે તેને પસંદ પડીઆહો. તમે અખતર ને પ્રા જોઈએ રાખે ભરેલા છે, અને તે અખતરીની ત્રીશાલે તમારે માટે જમતી કરે. તમે તેને કલેજ ગણો—અને તપુને હાજરાં (!) સરખા સમજે. તથા બોલે છે કે એ ખલી કપેજથી જવાએ નહીં.” આ સધલી બેવકુફી ગુરગી નની ત્રીજાને મલતી આવી, તેપણ તે મેહેરખાંનુનો પે ગાંમ બંજીવાને ખંતી હતો માટે મનીન્હને પુછવા ઉપર થી તેને નવાખ મલીએ કે—“તમે આને ખાર ઉપર બે કલાકે મેહેરખાંનુનાં ઘરમાં આવલો. આને બેહમન પોતાના રોસતો સાથે મોજ કરવા નજારે વાસતે ખોર પછે આ પો મોહાડે તમે મેહેરખાંનુનાં ઘરમાં રહી પેટ ભરીને વાત કરી શકો.” આવી લાલચનો લુખકો ગુરગીન સરખો ખાં

હસ હાથથી જતા એવે ૧-નાં. તેણે પેટમાં જરા વ્યાંનાંકાંતી દેખાડી. પ્રજે જરા પાસતોળી નજીવી કે ને પેટા હુચો મેહેનન વલી વ્યાવી જશેતા તેને વલી હુચાન કરશે, અને તોપ છુલેએ બાર ઉપર બે વાગતે મેહેરખાંતુને ઘર વ્યાવવાને ક છુલ ધમ્મેઓ. મનીન્જીની મતલબ પરી પડી અને તે મા લતી ધઈ.

શુરગીન સાહેબ તદ્દયાર થવાને ઉડતા હતા તેવામાં પેટા બેદ ભરેલો “મેહેરીઆર” દુરત વ્યાવી લાગો. મેહેનન શુરગીનથી કગામ્મેઓ હતા, અને ગઈ રાતના (શુરગીન ટોપલામાં ભરાવાથી) તેનાં ઘરમાં વ્યાધીઓ નહીં માંડે વલી પાછો “મેહેરીઆર” ને નાંખે શુરગીનની પાસેથી બોલાશે ને લવવાને ખંતી હતો. “કેમ શેડ સાહેબ મેહેરખાંતુ ને હેરખાંતુને કાંઈ નવાબ કહેશે ?”

શુરગીન—અરે ભલાં આદમી રાતે ઉધ વ્યાવી હતી કે નહીં ?

“મેહેરીઆર”—શુગી સાહેબ ઉંઘતે કેમ આવે ? આ મારી આંખો જોવાની લાલ લોહી જીવી ધઈએ. આ મારા આલમાં ખાસ પડીઆં છે અને શુસ નીપરાધને હુદે પડે છે. તમારી ઉપર બધો વ્યાધાર છે. મોહાલત માફ દરછે, મેહે નખાંતુ મારી દવાછે, અને તમે મારા વર્ધદને છો.

શુરગીન—અરે જાર તારા વર્ધદને ને ‘તુને થું’ કહું ? તારે લીધે ઈઆર મેં કેવી કેવી વ્યાપલ ભોગવી છે.

“મેહેરીઆર”—પણ સાહેબ તમે કાંતે મેહેરખાંતુ પા ને નવાના હતા તેનું થું ધમ્મે ?

શુરગીન—હું ગમ્મેઓ હતા. (આ વાત સાંભળીને ન મેહેનન ચોંટીઓ) પણ માફ માત લેવા તાંહાં ગમ્મેઓ હતા. હું માણસે ! પેટા નાપાક મેહેનન કોઈ ખાસતીતો ખાસતીછે. તારા જ્યેઠાં એકવલીઓ, મુલેશો, તે ઉપરથી તે ના મોજાનનોતો કાંઈજ પાર નહીં મલે. મારી એકજ લા ત તેને સો ગોલાંતીઆં ખગાડે અને તોળી મારા પગને ન નાં વ્યલવલ નહીં વ્યાવે. તેનાં કરતાંતો ગાંમના જાહાડુવા લાખી સામા હોશે, કંઈ નહીં એ મંડાલ મારા હાથમાં વ્યાવેલો જાંઈએ.

શુરગીનને ખબર નહીં હતી કે “મેહેરીઆર” તેન મેહેનન છુપા લેવાસે ઉગોછે. મેહેનન શુરગીનના મોહા મથી નીકલતી આ સધલી ગાલોને સાંખી ગમ્મેઓ હતાં. કોરણ કે તેને વધારે વાંતો નજીવી હતી, માટે ગઈ રાતને હેવાલ તેણે પૂછીઓ. શુરગીને ને હેવાલ કહેઓ તે વ્યાપણ જાંઈએ છઈએ તોપણ તેને મોહાડછી ને સાંભલ એ. “નિ બા ઈતારે અને તારા પર્ધસાને ખાતર ગઈ રાતે હું હારમાર ધઈ વ્યાવીઓ છઈ.” હું જાંઈને મેહેર સાથ વાત થું કરે તેવા માંતે પેથો મુજ માંડી હેવાંનની પેઠે જીમ મારતે વ્યાવી લા ઓ. તારે માફતો મોહાલ ધઈ ગમ્મેલે, પણ તોળી જમી યો. તે કમચકલે જીમ મારીઆ કીધી વ્યાવે હું એક ટો પલામાં દરરોતો દરરોતો બાહરે ચલાવેઓ, તોખા મોહા તોખા ! મારા કાનગરા છવ ઉપર થું જરા પડીછે ! દારૂના પીપનો જાંઈ મને થોખ તાંહા પાંછીના ફરીઆમાં મને નાખી લી થો. તાંહાં જીમ વાલ તરફે તેમ હું તરફીઓ. જાકરાંની જી શાલે મેં જીમ પાડી, દારૂની ગરમી અને પાંછીની સરદી મ

ને સાથે ધઈ. માંધું અને હાથ પગ સાથે ભાગા. માફ પેટ ફાટ ફાટ ધવં લાગું.”

હવે મેહેનનના બોલાસે ધમ્મેઓ. તેનાં ઘરમાંના ટોપલો હવે તેને ઈઆદ વ્યાવીઓ. તેની વ્યાએડીની બેવ કાઈ ઉપર પાછો ગક ગમ્મેઓ, પણ જારે શુરગીને એમ કહે ઉં કે—“આને જાપોરના મેહેરખાંતુએ મને પાછો બોલાવી ઓછે. હવે જોઈએ વ્યાને કેમ મેહેનન વ્યાવી શકશે”—તા રે મેહેનનનું દીલ ઉભાઈ વ્યાવીઉં. તે શુરગીન વ્યાગલથી નીકલી વ્યાવીઓ અને તેણે પેટા ઠરાવ કીધેકે મેં કલાકને વ્યાગને જરૂર ધરમાં જવું અને શુરગીન જિવા હાથમાં વ્યા વે તેવો તેનું પેટાખાતું ફોડી નાંખવું. મેહેનન બોલીઓ તેમ આ લાલસુએ વલી મોટો જીમકો ખાવાનો ઠરાવ કર પોછે પણ બીજવાર તે કેવી સજા પાંચશે તે જોવાનું રહીછે.

પરકરણ આઠમું.

૧૨ ડીપર નોર.

મકરામાન મનીન્જી જરા પઈસાની તાંતમાં વ્યાવી ગ એલી હતી. તે વીમારની હતી કે “આને એકુ બે દીવસ ધમ્મેઓ મુકામનાં પડે છે. હોમાંન હકીમ મારો સેડ મારા ઉપર શુસે ધાએ છે કારણકે નેક જરાખાંતુ સાથે તેનાં લગણ કરાવામાં મેં દીલ નાંખીછે, એકુલું તે સમજીછે. પણ જારે તેનો તાંહાં લાગ લગાડવાની મારી મરજમ નહીં તારે દીલ નાંખવા સીવાએ બીજું થું કરે ? તેમ પરખાંતુ પે લા બાબદ વીશે પણ નરખાંતુ સાથે માફ કાંઈ બાલકું ન થી. તેને લીધે તે પણ મારી સાથે થોલસો મલડાવીને કરે છે અને તેથી ફરીને વ્યાન એકુ બે દીવસ ધમ્મેઓ ગમવું કાં છું ધઈ પડીઉં, માંડે હવે ઈલાન કરવો જાંઈએ.”

એમ વીમાર કરતાં રસતા મધે તેને ગાંધેથી ખુશરો વ્યાવી ગલીઓ. તે ઘણી ઇનતેજારીથી મનીન્જી સાથ વાત કરવા માંડી, પણ તેને સપ્રસો છવ પરસામાં ભરાઈરહેલો હતો, અને આ દાંકણે ખુશરો પામેથી કાંઈ ઓહાવાની તેની મતલબ હતી. માંડે જોકે ખુશરોએ પૂછીઉં કે “કેમ માઈ થું દર જરાખાંતુ પાસેથી થું વધાઈ લાવી ?” તોપણ મનીન્જીએ કાંઈથી નવાબ વ્યાવીઓ નહીં. તે ઉપરથી ખુશરોએ ફરી ફરીને એ સવાલો નાખીઆ અને છેડે તેને પૂછવાની કરજ પડી કે—“મનીન્જી હ મનીન્જી એમ કાંતે કરે છે ? કાંઈ ઘણી ઉદાસ છે—ને મેં એ સુધી હોએતે મને માફ કરજ, પણ મારી થું તકસીર ધઈકે મને નવાબ વ્યાપતી નથી.” હવે મનીન્જી બોલી—“અરે ઈઆર થું નવાબ વ્યાપુ. તોરે લીધે રાત ને દીસ ને હુનત કરે છઈ. તારે લીધે નરખાંતુનાં મોખાપથી હારમાં ર થાઈ છઈ અને હનસેમાં પડી છઈ. એટલું નહીં પ છું તોરે ખાતર મેં જરાજદ આદમીઓને નરથી ફારો ખવા પડે છે. એ સમજી કાંમ પાહાડ જિવું છે અને ટુને તેની કાંઈ કંદર નથી.” ખુશરોએ મનીન્જીની મેહેનતને ઉપકાર માંનીઓ અને પૂછીકે તેની ઉદાસીનું કોરણ થું એ છે ?

મનીન્જી—નહીરે ઈઆર તારી મેહેરખાંતી મારા ઉ પર કાંઈ ઓહીછે. મારે માંડે તારી કેલી હ મેસે હું હુંગા ડી મુકે છે. વ્યાને જરૂર માંધું તેટલા પરસા વ્યાપવાને

તું તઈઆર થાએછે. એ કાંઈ જીવી તેવી મેહુરખાની નથી.

પુશરો—એની હમનાંખી તું'ને કાંઈ જોઈએછે ?

મનીજેહ—અરે ઘેવા. તારે તું એમ સમજીએ કે હું આટલું બધું બોલી તે આજેની તારી પાસેથી પર્ધસા લેવા સાડ ? નહી. હું તુને સ્વમથી વાત કહું છઉં.

વાંચતારી ખાતુએ શું મનીજેહ અમથી વાતજ કહે છે ? એ વાત કહાડવાની તેની મતલબતો એછે કે બનેતો ગમતું બરતું.

પુશરો—મનીજેહ તારી મેહેનત સાથ સરખાવતાં મેં તુ'ને જે પર્ધસા આપેઆછે તે કુચ નથી.

મનીજેહ—પુશરો તારી મરીખાઈ સાથ સરખાવતાં મેં તારી પાસેથી જે કાંઈ લીધું છે તે પ્રશ્નકથો. હવે મેં દરાવ કી છેએ કે તારી વધારે મેહુરખાનીઓની મારી પીઠ ઉપર ચોર પર ચોર મહુડવા દેવી નહી. પણ હવે જરે અને પર્ધસા જોઈએ, જેમકે આજેની અને જરા મરુરછે—તારે તારી પાસેથી નાંખુ ઉછીનું લેવું.

વાત સરખાં પડી, પુશરોએ તુરત પોતાની કોથલી કાઢાડી. તે બોલીએ કે—“લે મનીજેહ તુને કેટલા જોઈ એછે ?

મનીજેહ—રકમતો મોટી જોઈએછે. માંગતારાએ માં પતી ઉધરાની કરેછે, અને જરાથીયું સાડ મારા શેક હોમાંનની તરફથી મેહેનત નહી કરતી તેથી તે અને પર્ધસા આપવાને નાં પાડેછે. તેથી મોટું દેવું થયેઉછે, પણ હાલ તરતેતો ત મારી પાસે જરૂર હોએ તેટલાંની મેહુરખાની કરી દેવા.

પુશરોએ તરત કોથલી ખાલી કરી આપી અને તે લીધા પછે મનીજેહ દોગ કરવા પણ સમાઈતું દોલ થાલીને બોલી કે—“ઈઆદ રાખજે ભાઈ—એ નાંખું મેં ઉછીનું લીધું છે.” તેની ખાતરી હતી કે પુશરો ના પાડશે, અને તે ગ થવાથી તે બોલી કે—“પુશરો તું મને દરરોજ ચરખાવી આ કરેછે, હું જો એમ જાણતે કે તે મને એ નાંખુ જેટ કીપાંછે તો હું લેતેજ નહી. મેં ઉછીના માંગીઆં અને તે મારે હવાલે કીધાં, મારે હું સમજ કે તું ઉછીના નાંખુ આ પવાને કજીલ થયેએ. હવે તું પાછાં લીએ એવું હું વીચારતી નથી, પણ તારી મરજ—વાર તારી એટલી ભલાઈછે. હવે હું જાઉં છઉં અને ઈઆદ રાખજે કે મેહુરખાની છોકરી જર સેવટે તારી જાએડી થયો.”

અગરજે જરાખાંતું મારે જોર કરનારા પેલાં મેજેહ હોમાંન અને બાબક વચમાં નહી હતેતો પુશરોને જર સાથ જોડુ બાંધતાં વાર લાગતે નહી, પણ ઉપલા બે શખસોમાં નાં હોમાંન ઉપર મેહેનત આ રાજ હતી અને બીજા બાબક ઉપર જરાના બાપ બેરબન રાજ હતો અને તે બંને જોડુ પોત પોતાને મન ભાવતા જમણે ભાવવા માંગતાં હતાં. તેઓએ પણ મની જોડેને હાથ વાત નાંખી હતી અને એ સી તેઓને ભરૂંશો આપવા છતાં તેઓની તરફથી મેહેનત કરવાને બદલે તેઓની સાંમે તબવીજ રાખતી હતી. તેઓ તેજ હોમાંન હકીમ ઘણો બીજલ હતો, તેમજ બીજે બાબક છાકરો હતો. તેઓ બંને જોડુ પોતાનાં મ

નમાં સમજતાં હતા કે તેઓ જર ઉપર જોર કરવામાં એક એકનાં હરીફ હતા. તેઓ એ વીશે એક એકનાં વેર રાખતા હતા. અને મનીજેહ તે વેરમાં વધારો કરતી હતી. ઉપલે દીવશે તેણીએ હોમાંનને બાબક વીશે ઘણું ઉલટું સમજાવીલું. તે બોલીએ અરે સાહેબ “એ બાબક જાણુંથી ત મોને જોએછે તાંહાંથી જાલ દીએછે.” એની તમારે ખાતરી કરવી હોએતો અતર થકી એને આપરા ધરમાં બોલાવી લાવરા અને તમે સંતાઈને સાંભળજે કે તમારે વીસે તે કેવી જાલ ગણાય કરેછે.” હોમાંને આ વાત કજીલ કીધી. તે એક ચોરડામાં ફરથી સંતાએઆ અને પછે બાબક આગલ મનીજેહએ હોમાંન વીશે ઉલટી ઉલટી વાતો કહાડી, તે ઉપરથી બાબક છાંટાંખાંણીનાં બાહારમાં એવું એવું બોલીએકે હોમાંનને મીર મહુડી અને બાબક સાથ મોટી લડાઈ કીધી.

આવી લડાઈએ કાલામાં મનીજેહની મતલબ એવી હતી કે જેતે વાતે એ બે જોડુ ફર જાએ તેટલાં જર સાથ પુશરોની સુલાકાત કરાવવી તથા તેનાં માંબાપ ઉપર પુશરો વીશે સારી અસર કરવી. જે દીને ખેખારને બે કલાકે ખેખર શેદ અને મેહેરે શુરગીનને બીજ વારનું ટેકું મોકલીલું હતું તેની અરથો કલાક આગમમ પુશરો જરાખાંતુની સુલાકાત કરવા આવીએ. જરાખાંતુ પુશરોને મારે ખરેખર ખુશી હતી, પણ તેણે પોતાનાં માંબાપનીજ અડમણ લીધી હતી. જરાની માં આ વખતે આગલ હતી, અને પુશરો તેની પાસે જ એ શું એટલામાં તે બોલી ઉઠી કે “ભાઈ તમે મારા ધરમાં આવીને મારી છોકરીનાં કાંત નાં ભરો.” પુશરો અને જરા સાથે બોલતાં કે—“જેવો માંએ, તમારો આ વાંશો ધણો ખોટોછે. બચાં પરણવાની એ રીત નથી. તમે પોતે પરણવાનાં નથી મારે તમેએ તમારી ખુશી પરમાણેને જ આજ રોપવા થયેતો નથી. પરણતાં ફરજંદની વધારે મરજ જોવી જોઈએ, કાંકે તેઓ અસર પરસ રાજ હોએ તેજ બાકીની લંઘીમાં સુખ જુવે.” પણ તડી—ખેખરેલાંખાં અને તેઓ થકી બીજાંન પુશરો ઉપર તારાજ હતા અને પુશરો જો બહુ તમાર થતો હતો.

મોડા વારમાં શુરગીનને બોલાવાને દરબેલો વખત થયેએ મારે ખેખરેલાંખાં જલદીથી મેહુરખાંનનાં ધર તરફ જવા નીકળી.

પરકરણ નવમું.

સવાસેરનો સવાદ.

અતીઆર સુધીમાં સીઆંની વાંચતારીએને આ વાત સીધું ધઈ હશે કે લંઘા શુરગીન ઉપર સેરનાં સવાસેર થવાનું ખેખરેલ અને મેહુરખાંતુએએ જે કાંમ ઉડાવીલું હતું તે બજતવવાની તેઓમાં પુરતી શક્તી હતી. તેઓએ આ લુણ શખસને પોતાને તાંહાં બોલાવવાને પેઢીબાર જમ આગમમથી સંપ કરી રાખીએ. હવે તેજ પરમાણે આ બીજ વખત પણ તેને બોલાવીને શું સજ કરવી તથા તેને સવાસેરનો સવાદ કેમ દેખાડવો તે વીશે પણ આગમમથી બંધબસત કરી રાખીએ હતો. મેહુરખાંતુએ પોતાના ધરમાં બે કલાકને અગર શુરગીનને બોલાવીએ હતો અને

તેઓએ થોડીએક વાત કીધા પછે ખોરશેદખાનુ તેઓને ૬ ભરાટમાં નાંખવાની હતી. વલી મેહેર જાનતી હતી કે તેનાં ઝાંઝી મેહેરખાનને તેની વફાદારી ઉપર શક હતો. મેહેરખાનું ઘણી મસખેરી હતી આટલે પોતાનાં ભરથારને મળ અને ખાતર કમીને તેનાં શકને વધારવાનો તેનો વીચાર હતો.

આગલ બજારીઆ પરખાણે જરે ખોરશેદ પોતાની દીકરી ભર સાથ તથા તેનાં લાએક દીલદાર ખુશરો સાથ વાત કરીને ધરખાંથી બાહર નીકળી તારે શુરગીન મેહેરના ધરખા આવી સુકેષો. અંધલ મેહેરખાનુ એખલી કમણ થ કી શુરગીન સાથ મીઠાસધી વાત કરતી હતી અને તેની દર એક રીતે સગવડ તપાસતી હતી. તેને એસવા માટે તેનાં કદને બરની ખુરસી આપી હતી; તેને ખાવા માટે સવાદ દાર પકવાનો અને દાઝ હાલર કીધા હતા; તેને ખાટે તે પો તે હેરા ફેરા ખાઈને મેહેનત લેતી હતી. એથી શુરગીન ય છો ખુશી હતો, અને વીચારતો હતો કે આખો દાહાલે ભ રાવાનોછે અને તેથી ખુશી વાત થશે.

પણ થોડા વારમાં વલી ખોરશેદખાનુનાં પગલાં સાંભ લાએખ્યાં !

આ શું જીલમ ! શુરગીનની સરવે આશા ભગ થઈ. મેહેરખાનુ અમરતીથી દોતમાં હાથ પકડીને ઉભી, અને શુરગીન આવના મેહેરો કમણાઈને કીકો થઈ ગએઓ. તેને મનસે અગરએ તેનાં પગ તેવેની જમીન કીધી હતેતો તે ની એ પડીને ખુસીથી દશાઈ ભતે. પણ આ વખતે વલી કમળતી થવાથી તેને પાસતી લાગી અને તેનો અટકાવ કરવાનો ક સો ઉપાએ તેને સુઝાઓ નહી.

ખોરશેદખાનુતો નનદીકમાં સંભલાઈ, માટે શુરગીન એક મોલ મોલવા વગર પાસેનાં ખોરડામાં જઈને ભરાએઓ. ખોરશેદ આવીને વલી આગલની ઝીણાકે ધાંધલ કરવા માંડી. તે બોલી કે "અરે મેહેર એ તે" શું કાંમ કીધું ! વલી તે કો ધુને ધરમાં રાખીએછે ?"

મેહેર એક ગમથી જવાબ દેતી કે "હુએ કોણ ? કોઈ બી નથી ?" અને બીજી ગમથી ખોરશેદને અસારત કરતી હતી કે શુરગીન સાંભલે તેમ માટે અવાજ મોલવું.

ખોરશેદ—અરે શું પીચારી ખાનુ તું દેવાની કેમ થઈછે ? મારાથી તું ખરી હકીકત છુપાવેછે, પણ તારા મેહેરા ઉપરથી જાણએછે કે વલી બીજી વાર તે કોઈને ઇ આચી આપીછે. અને તેમાં કઈ નથી, પણ તારો વર વલી પાછો શુસે થએઓછે. તે મારા ભરથારને લઈને તારાં ઘર તરફ આપેછે, અને એટલેતો ઉસકેરાએછેછે કે આખી ક નીઆને ઉંધી વાલી નાંખે. અરે આજે તે તુને જરે મારી નાંખે. તે કેહેછે કે કનીઆની તમાં આરેતો બેઈમાં નછે. તે કેહેછે કે તે અચાનાં મરદને માટે ઘર ઉંધાકુ રા પીઉછે. આ ખોદ ! તે કેવી ગણે કીએછે તેનો લાલ લોહી જેવા મેહેરો બેઈને અને બીહીક લાએછે.

મેહેર—મારા કરતાં અને મારા રોસતની વધારે યાસ તોછે.

ખોરશેદ—પણ તે કાંહાંછે તેને બાહાર તો કાહાંડ. મેહેરખાને મોલાવે તેની આગમય શુરગીન એતજ થ

ભરાટમાં નીકળી આવીઓ અને તેને સલામત નહસાડવા નાં ઉપાએ પુછવા લાગો. મેહેરે પોતાનાં ભરથાર મેહેરખાનને કમણા આટલે આગલા દીવસનો ટોપલો પાછો ત કમ્પાર કરીને મેલીઓ હતા. ખોરશેદ તે ટોપલો દખાડી ઓ પણ શુરગીને તે નાં પાડીઓ કારણકે " એ ટોપલામાં માઝુ બદન સમાતું નથી, માઝુ અરધ પેટ દખાએછે અને મારો દમ ઉપર આવી જએછે." તારે હવે કરવું શું ? શુરગીને પેટીમાં સંતાવા માંગીઉ, પણ એવી એકે ફાલતુ પેટી નહી હતી શુરગીન કોઈ એએઝુ શોધવા લાગે, પણ તેનેતો મેહેરખાને તાલું દીધેલું હતું. શુરગીને ધુમાં ડીઆમાં ભરાવા માંગીઉ, પણ મેહેરખાનને એવી દેવ હતી કે ધરમાં આવાતાંને વાર ધુમાંડીઆ તરફ ફેરો મારવો. એ વાં નજવાં કારણથી આ ખોરશેદએ શુરગીનને તદન હરાવી નાંખીઓ. હવે શુરગીને એકદમ બાહર જવા માંગીઉ પણ ખોરશેદે કહેઉ કે મેહેરખાને દરએક બારણા આગલ એકીબાં ન રાખીઆએ. અતે મેહેરને એક ઉપાએ સુઝાઓ (જે અલખતાં આગાઉથી પારી રાખેલો હતો) અને તે એ હતો કે શુરગીને એક છુટી ખોરતના લેખાસ લઈ ધરની બાહર નીકળી જવું. એટલા માટે શુરગીન એક પાસેનાં ખોરડામાં ગએઓ.

એક મીનીટ મઈ અને મેહેરખાન ઘણા શુસાથી ધરમાં આવીઓ. તે પોતાની સાથે પોલીસના આણસેને તથા કે દલાએક રોસતને લઈને આવીઓ હતા અને શુરગીનને તા હાં પકડવાની તેની એટલી ખાતરી હતી કે સોગંદ ઉપર સો ગંદ ખાતો હતો, તેવામાં શુરગીન મેલા ખોરડામાંથી એક દલા નો મોસાક મેહેરને આગલ આવીઓ. મેહેરખાનની તેનાં ઉપર નજર મડી અને ધસારાબધ શુરગીન ઉપર તુટી મડીઓ, તેણે કાંઈ શુરગીનને એલખીએ નહી હતો, તોપણ તે એટલા શુસામાં આવીઓ હતા કે ધરમાં જ આવે તેને આ રવાનો તેનો વીચાર હતો, વલી મેહેરખાનુએ શુરગીનને જ ખોરતનો મોસાક આપીઓ હતા તે ખોરત વીશે મેહેરખાન ને એવો શક હતો કે તે દાકણીછે, માટે તેનાં ધરમાં નહી આવવાના તેણે તે ખોરતને ફરમાંવીઉ હતું, અને તે છતાં પણ તેને પાછી હાલર થએલી બેઈને મેહેરખાને લાત, સુકી સીવાએ તેની બીજી વાત કીધી નહી.

એ રીતે સેર ઉપર સવાસેર થનારી સીએથી સવાદ પાંખી ને શુરગીન કેસરી જમીને બાહર નીકળીઓ અને પછે મેહેરખાન તેની શોધને માટે ખોરડાના બહારા જેવા લાગે. તેની ન ભર પેલા મોકલી રાખેલો ટોપલો ઉપર પડી એટલે તેનો હુરખ સમાએઓ નહી. તેની ખાતરી હતી કે એ ટોપલામાં મોલાવીઆ, તથા ટોપલો ઉંધો વલાવીને સધલા કચરામાં મોતે શોધ કરવા લાગે. મેહેરખાનુ હસતાં બોલી કે "અરે એ ખરાબ કચરાને હાથ શું લગાડેછો ! "પણ મેહેરખાન મોલતા કે "નાપાક—તારા કરતાં એ કચરો વધારે ખરાબ નથી. તે ફરે બકરાને મઈ કાલે એમાં ન" છુપાવીઓ હતા. નીકલ બહાર નીકલ—આજે શેકાર હાથમાં આવીઓ" એજ બોલોને તે સધલાં મીડાં ઉતીઆરી બોલી નાંખીને તપાસતો હતો.

પણ નહી, અતે ગુરગીન ખલીઓ નહી. બેઠેમ નહી હસી યઈ, તે ખોટા પરોઓ અને સધલાઓ તેને વ લી પાછો કપડો આપવા લાગ્યાં.

લગણ કેઆરે કરવાં ?

ચોરાખશાહ સુરતીની સુખલીખાઈ પોતાના છેકરાંને પરણાવા નીકલીછે. તેમાંનાં એક છેકરાની આઠ વરસની, અને છેકરીની છ વરસની ઊંમરછે. તેણે પોતાને લાગેક વેહેવાંણુ શોધી કાઢીછે, અને વ હુને શોટું ઘરેણું કરવાની તથા પોતાના જમાઈને આ ડું ભરીને રીત આપવાની તે તઈઆરી કરેછે, પણ તે અને તેના સરખી ખીજબેહુને લગણ સંખંધી કલકા વીચારો રાખેછે, માટે સમજી માણસોને ચોટી દલગી રી ઊપજેછે. તેવી ખાંનુંઆની થોડી ઘણી ખાતરી કરવાને હુગેએ ઊપલેા સવાય નાંખીઆછે. ગેએ આ આંકમાં લગણ એટલે શું તે હુગેએ સમજાવોળી હવું, અને જે શીઆંની વાંચનારીઓએ તે વખતે ધેઆં ન આપીળીં હો તે ખાઈને લગણ કેઆરે કરવાં એ સ વાલનો નીચલો ખોલસો કદાચ ખાતરી ભરેલો માલુમ પડશે.

લગણને ગાંઠ ઘણી પવીતરછે. તેથી મરદ અ ને જોરત સાથે નોડઈને જોવા સપત લીએછે કે ખાકી ની જીંદગી તેઓએ સાથે ગુજારવી અને બેહુ જીવને એક ગણીને અરસપરસ મદદ કરવી, કાંતે લાગવું, ત થા દીલાસો દેવો. એ રીતે લગણ કીધાથી તેઓ દા સતી માંડેછે અને સનસારમાં પડેછે. લગણથી તેઓ કુનીઆંદારીનાં રસતા ઊપર આવેછે અને પોતાની નાં હાંની જીંદગીના સુખની શરૂઆત કરેછે, એ કેવો સુલ સંખંધેછે તે વીચે લમખાંણુ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી, અને તેમજ આ વાત લ બાંણુથી જાણવાની પણ અગત દીસતી નથી કે એ ગાંઠખીંધતી વખતે પુર તો સંભાલ અને સાહુચેતી રાખવી ઘટેછે. તે એક હા થ ઊપર સુખનો સાગરછે, તેમજ ખીજા હાથ ઊપર ને તેમા સંભાલ નહી રાખીઓ તો તે કુખનો ઊંડો ગાર થઈ પડેછે. તેમાં એકવાર ને પડીઆંનો પાછુ નીકડી ચકાતું નથી, એટલા માટે સરવેતી ફરજછે કે એક જોડું ખાંધતી વખતે તેનાં આવતા વખતની હા સતનો ખુબ વીચાર કરવો. એવા વીચારોમાં લગણ

કેઆરે કરવાં—તે મવાલને સહીધી આગમચ ધેઆં નમાં લેવો નોઈએ.

મરદ અને જોરતને ખોદતાલાઓ અરસ પરસ નું કાંમ સોંપીજીછે. તેઓ અરસપરસ બાગીઆં અને સાથી થવાને અવતરીઆંછે. મરદ જોરતનું પાલણુ પો શણકરીને તેનો સંભાલ લીએછે તથા તેને સુખ દેખાડેછે. જોરત તેની ચાકરી કરવાને, તથા તેને સાહુએ થવાને ખંધાએલીછે. ભરથારનું સુખ શેધવાની તેની ફરજ છે. એક સ્ત્રી ને પોતાનાં ભરથારનો એક હવસ પુ રો પાડે, અથવા ઘણાં ફરજ દોને પેદા કરી આપેતો તેમાં સરવે સુખ આવી ચુક નથી. તેણે પોતાનાં ધ ણી તરફ તાબેદાર રહેવું નોઈએ, તેણી લાગેક હાકી આરીથી પોતાના ઘરનો સંસાર ચલાવવો નોઈએ; તે નાં દીલપસંદ મોજાજથી પોતાનાં ધણીને સદા તાહુ ડો મીઠો રાખવો નોઈએ; તેણે પોતાની કામેલીએતથી ખચાંજોની સારી માવજત લેવી નોઈએ; તેણે પોતા ની અજમાએશથી કપીલામાં દાહી દાહી વાતો કરવી નો ઈએ, તેણે પોતાનાં ઊઠીએગથી ઘરખાર સોનું અ ને સફાઈ ભરેલું રાખવું નોઈએ; તેણે પોતાનાં તનથી શુ સો અને મનથી વેહેમ દુર કરીને સદા હમતે ચેહેરે રે હવું નોઈએ તથા ગાઈ વગાડી અને રમાડીને સરવે ને રાજ રાખવાં નોઈએ. એક પરણેલી જોરત એ સરવે ફરજો ખજાવવાને ખંધાએલીછે. એ ફરજો તે ને ખોદતાલાઓ લખી આપીછે, અને ને તે ફરજો ખજાવી શકેતો તેણે એક મરદ સાથે નોડઈને લગણ કરવાં નોઈએ.

આ સરવે ફરજો કાંઈ નાંહાંની નથી તે કાં ઈંસેહવીખી નથી. તે ખજાવવાનું શરૂ કીધાની આ ગર્ભય તે ફરજો શીખવી તથા સમજવી ઘટેછે અને તેમ શીખતાં કાંઈ થોડો વખત લાગતો નથી. દર એક સ્ત્રીએ એ ફરજોને પુરેપુરી પીછાંનવી નોઈએ, જે પીછાંનતાં તેણે પોતાની ઊંમરનો ચોટો ભાગ રો કવો નોઈએ, કારણ કે ને તે પોતાની સરવે ફરજો જાણે નહી તો પરણેઆ પછે તેમને તે ખજાવી કેમ શકે ? અને ને તે ખજાવી નહી શકેતો પરણેલું શું પરમાન અથવા જીવનું શું પરમાન ? રસતે ચાલ તાં ગાએ દોર, અથવા જંગલમાં ભટકતાં વાઘ વડે આમાં પણ નિર અને માંદા હાએછે, પણ તેઓ અરસ પરસની ફરજ જાણતાં નથી. તેઓ જંગ

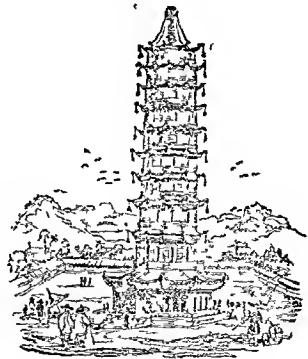
હી હવાંનહે, પણ ખોદતાલાએ માંહુને અકલ ખ.
ખશીછે, તથા તેઓને અરસપરસની ફરજ આપીને
આ દુનીઆમાં ચોકલીઆછે તોખી પીઆરી ખાં
નુઓ નો આપણુ એક એક તરફની ફરજ નહી પી
છાનીએતો પછે હવાંનમાં અને માંહુસમાં ફરક થું ર
હેઓ ૧ કંઈજ નહી. તેજ પરમાણુ ચોરત પોતાના
ભરથાર તરફની ફરજોને સમજતી નહી હાએતો તેને
એક પરાએઆ ધણી સાથ નોડી આપવું આપણને
રવાછે ?

એ ઊપરથી આપણુ નોઈએ છઈએ કે નારી
ખતીએ મરદનાં સંખંધમાં આવીઆની આગમય
પોતાની ફરજો સમજવી નોઈએ. એ કાંમ કાંઈ એ
કુ દાહાણનું અથવા એકુવરથનું નથી. એ સઘલી
ફરજો ખબવવા માટે સીએ ફલવણી લેવી નોઈએ.
તેણે વાંચતાં લખતા સીખવું નોઈએ, કે નથી તે પો
તાનાં ઘરનો વહીવટ તથા હીસાખ રાખી શકે ને
છે સીવવાનાં અને ખીજા હાનરો બાંહુવા નોઈએ
કે તેથી ને પોતાનાં કખીલાને લગતુ કાંમકાજ ખબવી
શકે. તેણે બાવા સીખવું નોઈએ કે તેથી તે પોતાના
કુટુંબને ચોજ આપી શકે તેણે નીનીનાં પાઠ સી
ખવા નોઈએ કે તેથી તે ઘરમાં સારી ચાલ ચલાણ રા
ખીને ખબાંજીને તેવી ચાલ શીખવી શકે. તેણે કુ
દસ્તી એલમનો અભીઆસ કરવો નોઈએ કે તેથી
તે વેઠમી વીચારોને દુર કરી શકે તેણે સાધારણ
અનેઆંતમાં વધારો કરવો નોઈએ કે તેથી તે પોતાનાં
કખીલાને દરએક રીતની મદદ આપી શકે. એ સઘ
લુ શીખવા વીનાં કાંઈ આવડે નહી, અને તેજ પર
ઓએ એ સઘલુ કાંઈ એકુએ વરસમાં સીખી શકાએ
નહી. તે સાથે બારે તે સઘલુ આવડે નહી, તારે કોઈ
ખી સી પોતાની ફરજ ખબવી શકે નહી. નો તે ફ
રજ ખબવી નહી સકેતો ભરથાર અથવા કખીલાને
શુખ દઈ શકે નહી, અને નો શુખ દઈ નહી શકેતો
તેણે પરણવું ઘટેખી નહી, એ દખાઈવુંછે.

આ કારણો ખાલવી રીને કહી આપેછે કે એક
છોકરા અથવા છોકરીને ખચગીમાં પરણાવવું ઘણું
અનધયવુંછે. તે સાત આઠ વરસની વજીઆ પોતાની
ફરજ થું સમજે ? મારી ખઈએર તે થું અને લગણુ ને
થું, દુનીઆં તે થું અને સંસાર તે થું, એ સઘલું નાં
હાંનીં બીમરમાં ને કમ બાંહે ? અને હજો ફરીથી પુછી

એ છઈએ કે નો તે તેમ નહી બાંહેતો તેને પરણાવી
દેવામાં થું તકસીર નથી ? ખરેખર જોએ એક એકને
પીછાંને નહી તેઓને આખી જાંદગીને માટે નોડી રા
ખવાં તથા એ પરમાણુ તેઓ વચે કજીઆ ક'કાસનું
ખી રોપવું એ ગુનાહાતું કાંમછે જે મા ખાપો ખવાં
પરણાવેછે તેઓ એ મોટો વાક કરેછે. લગણુ ફાચારે
કરવાં ? એ સવાલનો ખરો જવાબ એજછે કે બરે પ
રણવું નોદ પોતાની અરસપરસની ફરજો સીખી રે
હે તથા એક એક સાથ પીઆરથી રહી તે ફરજો ખ
બવશે એવું લાગે તારેજ તેમના લગણુ કરવાં નોઈ
એ. માટે મા ખાપોએ પોતાના ફરજોને પેહેવાં પ
રણાવાનો વીચાર કરવો નહી પણ પેહેવાં કલવણી
આપવાનો વીચાર કરવો ઘટેછે

અકરશીલ શકતી—કુદરતી કાએદા.

આ ચીન દેશનો કોડીનો મેહલ જેવુ બેઆન
હજો અગાધી આપી સુકા છઈએ, તે એક સેરમાં મેલે
લા ખતાસાના પડાના આકારને જરા લગાર મક્કતો
આવેછે. એક પડાની મીસાલે એ ઈમારત તલીએથી
પોહોલી અને ઊપરથી માંકડીએ એજ પરમાણુ ઘ
ણીખરી ઈમારતો, દેહલઓ, દેવલો, ઈતીઆદીનો પા

એઆ તરફનો ભાગ વધારે મોટો અને કુસાદે હોય છે, તથા જેમ તેની ઊભરની ઊંચી થતી બાજીએ તેમ તેના મજલા નાંહાના તથા નીચા પાંધવામાં આવે છે, તેનું કારણ શું હોયે વાડું ? તે નીચેથી સાંકડા અને ઊપરથી પોહોલા કાચી નહી રાખીયા ? વાંચનાર જ વાળ દેશે કે જો આ મેહલ ઈઆ ખીલ કોઈખી ઈમારતના નીચલા કરતાં ઊપલા ભાગને પોહોલા પાંધી ચો હતેતો તે ટકાઈ થતે નહી અને જલદીથી તુટી પડતે. જેમ એક સાધારણ વાસણ તલીઆમાંથી પોહોલું અને ઊપરથી સાંકડું હોયે છે તેમ તે જમીન ઊપર વધારેવાર કરે છે તથા ઢસી જતું નથી. તે પરમાણુ આ મોટી ઈમારતોનું તલીઈ પોહોલાઈમાં વધારે રાખવાનું કારણ એ છે કે તે તુટી પડે નહી. પણ તારે હમો એમ પુછીએ છઈએ કે ઈમારતોનાં નીચલા કરતાં ઊપલા ભાગ કદમાં મોટા રાખવાથી તે જલદીથી તુટી પડે છે તેનું કારણ શું ?

હુમારી વાંચનારી ખાઈએમાંથી ઘણીજ થોડી જણી આ ખનાવનું કારણ કહી શકશે. તેઓ કદાચ કહેશે કે એક ચીજ જેમ ઊંચી બાજી તેમ તેને વાંધી વસતાં વીસમ લાગતો નથી, અને બારે વાંધી વસે છે તારે તે તુટી પડવી જોઈએ, પણ આ ખોલાસો મન માંનતો નથી. તે ચીજને વાંધી વસવાનું હમો કારણ માંગીએ છઈએ. જો તેનો ઊપલા ભાગ ભારી હોયે છે તો તેને જો કે ઈઈ આંચકો મારવું નથી તોપણ તે પોતાની ચેલે નીચે કેમ આવે છે તે ખીના બાણવા માંગી છે. વધારે સેહેલાઈને માટે ખીજો દાખલો લઈએ. એક ચીજને હાથમાંથી ચેલી દેતાં તે નીચે જઈ પડે છે તેનું કારણ શું ? હમો જવાબ આપીશું કે તે ચીજને જમીન પોતાની તરફ ખેંચે છે અને તેથી તે નીચે બાજી છે. એ રીતે દરએક ચીજને ખેંચી રાખવાની શક્તીને “અકરશન” શક્તી કહી કહે છે.

આ ખાખદ એવી છે કે તેમાં જરા લંબાણથી ખોલાસો કીધા વીના તેની એકાએક સમજ પડવાની નથી. ખારીક તપાસ ઊપરથી જણાએછી કે આ આખી શરૂશરીનાં બંધાણમાં ખોદતાલાએ ચોક્કસ કાચેદાઓ કરાવીઆ છે. તેણે આ દુનીઆમાં મોટી વસતી અને ઊતપંતી કીધી છે. આસમાન તરફ સુરજ, ચંદર અને સીતારાઓ ખુબ દીપકથી દીપે છે. પાંછીમાં અને હવામાં ચરંદાં, પરંદાં અને માહીની ચે

દાએસ કીધી છે. એ વીનાએ ખીલ તેની અતીઆંત કારીગરી દુનીઆમાં દેખાએ છે, અને તે સઘલી ઊતપંતીઆને તે કીરતારે ચોક્કસ કાચેદા પરમાણુ કહેલી છે. તેઓએ કેમ રહેલુ, કેમ શરૂવું અને પોત પોતાનાં કામ કેમ બનાવવાં તે વીચે તેણે નીચાએ પાંધીઆ છે અને તેજ નીચાએ પરમાણુ ગારેહો શરે છે, દરીઆ દોડે છે અને આ જગતની ચલકતી તથા પડતી આવે છે. તે નીચાએ અગતના છે અને ખોદતા લાની બનાવતો તપાસવાની અથવા કુદરતની કારીગરીઓ ઊપર ઘેઆન આપવાની જેનીખી મરણ હોયે તેણે ઊપલા કુદરતી નીચાએ પરચમ બાણવા ઘટે છે.

“અકરશણ” શક્તી એવા કુદરતી કાચેદાઓ માંનો એક ઘણો અગતનો કાચેદા છે. “અકરશણ” નો અરથ ખેંચાણ થાય છે. ખોદતાલાએ દરએક ચીજમાં એવી એક શક્તી ચેલી છે, અને મુખીય કારીને મોટાં કદની ચીજ નાંહાનાં કદવાલી ચીજને પોતા તરફ ખેંચી રાખે એવી તેની અશર છે, દુનીઆની સપાટી ઊપર જેટલી બધી પદારથો છે, તે થરવેનાં કરતાં પરચવીનું કદ ઘણું મોટું છે અને તેથી તે સરવે વસતુઆને પોતાની તરફ ખેંચી રાખે છે. એનું નામ અકરશણ શક્તી છે. એ નીચામ શરૂશરીમાં શરૂ વે જગેએ લાણ પડેલા છે. સુરજ આ પૃથ્વીને ખેંચે છે અને તેથી પૃથ્વી સુરજની આસપાસ શરે છે. પૃથ્વી ચંદરને ખેંચે છે અને તેથી તે દુનીઆની આસપાસ ચોક્કસ હદ સુધી શરે છે. ચંદર દુનીઆનાં પાંછીને ખેંચે છે અને તેથી ભરતી તથા ચોટ થાય છે વાદલાંઓ મોટાડુંગરથી ખેચાયે છે અને પાહાડી પરાંતો માં:વરસાદનો જથ્થો વધારે હોયે છે તેનું તેખી એક કારણ છે. સુકમાં અગરજો ખોદતાલાએ આ સંસારની રચનામાં અકરશણ શક્તી ચેલી નહી હતેતો અરસ પરસ અઠડાઅઠડી થવાથી દુનીઆનો કોવો નાસ થતે તે કહેવાઈ શકતું નથી.

આ અપલા વીચારો કદાચ કોઈ વાંચનારો આને સપનાં સરીખા લાગશે. સુરજ ધંબ છે અને દુનીઆ શરે છે, એવી એવી વાતો ખોલનારને તેઓ કદાચ ઘેલામાંથી ખપાવે. પણ એ ખરી વાતો છે અને તેનો ખોલાસો બાણવા જોગ છે. તોખી તે ખોલાસો ખાંમવાની આગમચ એ ખનાંવાને માટે ઈશવરે ને

લા કાએદા જાણવા ઘટેછે. આ અકરશણનો કા
એદા ચોક્કસ તપાસ ઊપરથી પુરવાર થએજાછે. તે
નુ મુખીઅ માંન શર અઈબક નીઊટન નાંમના શી
લક્ષણને ઘટેછે. તે એક દીને પોતાનાં બાજમાં બેઠે
હોતો તેવામાં જાણક ઊપરથી એક ફક્ પડતાં જોઈને
તેનાં મનમાં સવાલ ઊઠીએ કે તે ફક્ જમીન ઊપર
શામાંટે પડીછે ? ઊંચે કેમ નહીં ગએછી ? એ સવાલ
ઊપરથી તેણે પ્રુબ વીચાર કરવા માંડીએ અને તેણે
સરવેની ખાતરી કીધી કે તે ફક્ને ધરતીએ પોતાની
તરફ ખેંચીજીં હવું. તે ફક્ને નીચે પડવાનું
એ શીવાએ બીજી કોઈબી મનમાંનવું કારણ જણાવું
નથી. કોઈબી વજણદાર ચીજને અધર રાખતાં તે ની
ચે આવેછે. હકદી પદારથો ઊંચે જાએછે, પણ તે હવા
ના વજણથી ઊપર તકી રહેછે, ખાકી જે જગામાંથી
હવા કાઢકી નાખી હાએ તે જગામાં ધુમાડો ઈઆ કો
ઈબી ચીજ ઊપર ચઢકતી નથી પણ ધરતીની તરફ
આવેછે. એમા ધરતીના ખેંચાણ સીવાએ બીજું કં
ઈ કાગવું નથી.

આ અકરશણ શક્તી ઘણી જાતની હાએછે.
જે શક્તીથી જાણી જાણી કચરસો સાથે મલેછે તથા
તેનો એક આખો કટકો થાએછે તેને “સનેહ અકરશ
ણ” કહેછે. એથી દરએક પદારથ પોતાની ગેલે બા
ગી જવાથી અટકેછે અને આખી રહેછે. પા
સેના ચીતરમાં દેખાડી

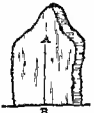

આ પરમાંણે જો પાં
ણીમાં બે કાચના તપ્પ
તાને એક છેડેથી જોડી
ને મેલીઆ હાએતો તે

માં પાંણી ઊંચુ ચઢેછે, અથવા જેમ બારીક છે
ડેની નહીને પાંણીમાં રાખી હાએ તેમ તેમાં
વધારે પાંણી ચઢેછે. એ ખેંચાણ શક્તીને “કેશ
અકરશણ” કહેછે. એ શક્તીથી કપડાંનો કટકો, તથા
વાંદવું પાંણી સુસી શકેછે, અને તે શક્તી માણસના ઊ
પીઆગમાં ઘણી રીતે આવીછે. એ સઘલી જાતનાં
અકરશણમાં “ગરુતુ અકરશણ” નાંમની ખેંચાણ શક્
તી સઘીથી અગતની અને દરએક ચીજમાં વધારે જે
લાવો પાંમેલીછે. જેથી દુનીઆમાં સરખી એક મોટી ચી
જ નાંહાંની ચીજને પોતાની તરફ ખેંચી રાખેછે તેશ
ક્તીને “ગરુતુ અકરશણ” કહેછે.

ગરુતુ અકરશણની શોધથી માણસે પોતાના કાં
મ કાજમાં એ નીઅમનો અતીઘણો લાભ મેલવીએ
છે, તેને લગતા કુદરતી કાએદા ધેયાનમાં લેવા જોગછે.
દરએક પદારથની વચોવચમાંની જગાને “મધીઅમ
મીડું” કહેછે. જેમકે એક તરાજુને અથવા એક લાકડી
ની વચોવચમાંનાં ભાગને લટકાવી ઈઆ થોખાવી રાખ
વાથી તે લાકડી સમતોલ રહેછે, પણ જો એકુ છેડેથી તે
ને લીધી હાએતો તે નીચે પડી જાએછે. એક ચકર
ને વચોવચમાંથી જો ટાંબીજીં હાએતો તે થોખી રહે
છે, અને ખીજા ભાગમાંથી ટાંબી રાખતાં તે સમતોલ
હાલતમાં થોખવાને બદલે ઢલી જાએછે. એવી વચોવ
ચમાંની જે જગા તેને મધીઅમ મીડું કરી નાંમ આ
પીજીંછે. હવે કોઈબી પદારથના મધીઅમ મીડુંમાંથી
જો એક લીટી દોરીને નીચે લઈ ગએઆ હાઈએ, અ
ને જો તે લીટી તે પદારથના તલીઆંની અંદર હાએતો
તે ચીજ ખચીત ઊભી રહે એવો કુદરતનો કાએદાછે.

પાસેના ચીતરમાં એક પદારથને ઊભી
કરેલીછે. A નામની નીચાંન આગ
લ તેનું મધીઅમ મીડું આપણુ સમ
જાએ. તે મીડુંમાંથી ડોરેલી એક લીટી
તલીઆંની અંદર B આગલ આવે
લીછે, અને તેથી તે ચીજ યંબ ઊભીછે, પણ વધી આ
ખીજ પદારથનો ચીતાર જુવો. તે
માં A આગલ મધીઅમ મીડુંછે, પ
ણ તેમાંથી ડોરેલી લીટી B આગ
લ આવેછે, જે જગા તેનાં તલીઆં
થી ખાહરછે અને તેથી તે ચીજ થો
ખી શક્તી નથી પણ ઢલી જાએછે. એ પરમાં
ણે કુદરતનો કાએદાછે કે દરએક ચીજનુ મધીઅમ મી
ડું જો તલીઆંની હદ સુધી હાએતો તે ચીજ થોખી
રહે પણ જો તે તલીઆંથી ખાહર જાએતો તે નીચી
પડવી જોઈએ.

આ કાએદા જાણવાથી માણસને કીમતી ખો
લાસો થએજાછે. દરએક પદારથનુ તલીજીં જેમ પો
હોણુ હાએછે તેમ તેનુ મધીઅમ મીડું તલીઆંની વચે
રહેછે. એમ જાણવાની ચીન દેશનાં જે મેહલનુ ચીતર
ઊપર આપીજીછે તેને તથા ખીજા ઈમારતોને હાંણમાં
થી ખામુખા પોહાલી રાખવામાં આવેછે. સુનાંખાઈની ચે
સમાંનો પડો યાલીમાં થોખી રહેછે તેનુ કારણ પણ એ

જે છે કે તેનું મધીઅમ મીંડુ હુમેશા તલીયાંની વચે રહે છે. મશતીખાર છોકરાઓ મારા મારી કરતી વખતે પગ પોહાલા અને એકજોકથી દુર રાખે છે તે પણ હેંઠાંણુને વધારે પોહાલુ રાખવા માટે છે. બોલો ઊંચકી લેઈ જ તી વખતે માંણસ વાંકો વધે છે તે અને ખીબા દાખલા ઓ ઊપરથી દખાળે છે કે મધીઅમ મીંડાને તલી આંની વચે રાખવાનું માંણસને કુદરતી છે.

માંણસનું મધીઅમ મીંડુ હુમેશાં કંમર આગલ છે. તાંહાંથી જો તેને એક લાકડી ઊપર થોળાવી ઓ હોએતો તે શમતોલ હાલતમાં રહી શકે છે. પણ આ વાત ધેઆંનમાં રાખવી ઘટે છે કે જેમ એક ચીજ ઊંચાઈએ વધારે હોએ છે તેમ તેનું મધીઅમ મીંડાંની ઊંચાઈ પણ વધે છે અને તેથી તેનાં તલીયાંને તે હું વધારે પોહાલું રાખવાની જરૂર પડે છે. એક છોકરો જમીન ઊપર ઊભો રહીને વાંકો વધેતો તેને પડી જવાની થોડીજ ધાશતી રહે છે. પણ પાસેનાં ચીતરમાં દખાડીઆ પરમાણુ તે જો એક ખુરશી ઊપર ઊભો રહે છે તો તેનું મધીઅમ મીંડુ વધીને A આગલ નજી છે, અને તેથી જો તે વાંકો વધેતો મધીઅમની લીટી જે હાલ તલીઆમાં B આગલ છે તેને C આગલ આવી જતાં વાર લાગતો નથી. માટે તે જલદીથી ઊંધો વધે છે. તેજ પરમાણુ એક માલનાં ગાડાંમાં જેમ વધતો માલ લાધોએ હોએ તેમ તેનું મધીઅમ મીંડુ ઊંચે નજી છે, અને પાસેનાં ચીતરમાં દખાડીઆ પરમાણુ એક શ્વર ઊપર ચઢી જતાં તેનાં મધીઅમની લીટી તલીઓની ખાડેર U આગલ જવાથી તે ગાડુ ઊંધું વધે છે.

કસરતના ખેલ વાંચનારી ખાઈએએ જોએઆ હો. જે ધણી દોરડાં ઊપર નાચવાની કસરત કરે છે તે નાચતી વખતે એક લાકડી હુથમાં રાખે છે, અને પોતાના મધીઅમ લાગને તલીઓની અંદરજ રહેવા દેવા માટે લાકડીને હીલવીને પેતે સમતોલ રહી શકે છે. દોડતા ઘોડા ઊપર કસરત કરનારી ચોરનો નજરે વાંકો વધે છે તારે પોતાનો પગ ઊંચો કરે છે તેનું કારણ

પણ એજે કે પોતાના મધીઅમ મીંડાંને તલીઓની તલે રાખવું. લોકોને રસતામાં નજરે કોકર લાગે છે તારે તેઓ વાંકાં વલતાં વાર એજ કારણુને માટે હાથ પગ લાંબા કરે છે. એ રીતે ગરુતુ અકરણુ અને મધીઅમ મીંડાંનો ઈશવરનો દાહપણુ જરેલો કાએલો જાણવાથી માણસ પોતાનો સંભાલ રાખી શકે છે. તે પોતાના ઘર ખાર તથા ખીબા ચીનો શાહુચેતીથી ખાલાવે છે. દરીઆમાંની ખોટ વાંકી વલતી હોએતો ઘમસારમાં ઊભો થવાને ખદ્બે તે ખેતી રહે છે કે જેથી તેના મધીઅમની લીટી હદની ખાડેર નજી નહી.

અકરણુ શક્તી અને મધીઅમ મીંડાંનો એવો ગુણુગારો કાએલો ઈશવરે નેમી રાખીએ છે તેથી દુનીઆમાં શરવે સમ્પાંની છે.

પંખા બનાવાનો હોતર.

ચીનથી ઘણીએક સાહેલીઓનાં ખાવંદ ઘણાં નામીઆ પંખા બેટ મોકલે છે. તે પંખા અતી નાંદર કારીગરીથી બનાવવામાં આવે છે. તેમાં સોલઈતાં પીછ અને નકસીદાર પડને સાથે જોડી નાંખેલાં હોએ છે, પણ એ હોતર એખલાં ચીન દેશમાં ફેલાએલો નથી. પંખા બનાવાનો સરસ હોતર ઈજીપ્ત ખંડમાં ફરાંનસ દેશ મધે ચાલે છે. જે પંખા માંતર સવાઈરીઓનાં ભાવથી મલી શકે છે તે પંખા બનાવતું કાંમ વીસ જુદા જુદા માંણસોથી બને છે. તેઓને તે પંખાનાં ચોકસ લાગનાં કાંમ સોંપી ગેલેલાં હોએ છે અને તેથી કરીને તે પંખા જલદીથી બને છે. વલી ફરાંનસમાં પંખાનો હોતર એટલે વધી ગયે છે કે, તેમાં જોઈતાં જુદાં જુદાં કાંમનાંખી જુદાં જુદાં કારખાનાંઓ હોએ છે. જેમકે પંખાને લગતાં લાકડાં કાપીને તેને પંખાનો આકાર આપવાનાં કારખાનાંઓ જુદાં હોએ છે. તારખાદ તે પંખાની પડીઓ ઊપર નકસી કાતરવાનાં કારખાનાંઓ જુદાં હોએ છે. તે પછે તે પંખાનાં કાગળોને છાંપી કાણકવાની જુદી જગા હોએ છે. એ દરએક કારખાનાં વાલાને સારી કામની પાએ છે. એ પરમાણુ એક પંખા જુદી જુદી જગાઓમાં ગીઆ પછે તઈઆર પાએ છે.

ઝોઈસ નામના ખાતામાં લાકડાંની પરીઓ ખનાવવાનું કામ ચાલે છે. તેમાં એ કામ ઊપર આસરે ૨૦૦૦ મરદા, ચોરતો અને ખાલકો રહેલાં છે. તેઓ છેક હલકાં લાકડાંથી સુખડાં બિયાં લાકડાં બી પર કામ ખળવે છે. તે પ્રાંટીઓની ચીખો ઊપર છીંદર પાડવાને ઘડી આલની કમોનનાં કટકાઓ મધેથી ખારી ક કરવતીઓ ખનાવેલી હોય છે. ફેટલાએક પંખાઓની પરી ઊપર સીપનાં જે પડ આવે છે તેમાં એક ઈંચ પડમાં નકસી કોતરવાને ૧૬૦૦ આંધરાં પાડવાં પડે છે. એ શયલું કામ ફરાંનસનાં ગાંમડાંઓમાં ચાલે છે. તાંહાંથી યુરૂ થવા ખાદ પારીસમાં તેમને લગતું ખાકીનું કામ ચાલે છે.

આસરે વીસ વરસની વાત ઊપર કાહાટેલી ગણતરી પરમાંલે પારીસમાં પંખા તઈઆર કરવાની ૧૫ મોટાં કારખાનાં હતાં. તેમાં ૧ હજાર માંલુસો કાંમે લાગેલાં હતાં, તથા દર વરસે ૪ લાખ, ૪ હજાર ૨૦૦ રૂપીઆની કીમતનાં પંખા બનેઆ હતા. તારપછે સને ૧૮૪૭ માં એ કારખાનાંઓની સંખ્યા વધીને ૧૨૨ ની થઈ હતી, અને તે વરસમાં ૧૦ લાખ રૂપીઆની કીમતનાં પંખા વેચાએઆ હતા. તે વખત ઊપર એકજ કારખાનાંમાં ૫૭૫ માંલુસો હતાં હાલ એ હીમલ હાનર એથીખી વધારે શેલાએઓ છે. એ ઊપરથી તે દેશમાં થતાં પંખાનો ખપ જાણીએ આવે છે. ઈંગ્લેંડમાં સ્ત્રી લોકોમાં પંખાનો ઘણે ખપ છે, જે ઓઝરોપમાં સ્ત્રી લોકોમાં પંખાનો ઘણે ખપ છે, જે ઓઝરોપમાં સ્ત્રી લોકોમાં પંખાનો ઘણે ખપ છે, જે ઓઝરોપમાં સ્ત્રી લોકોમાં પંખાનો ઘણે ખપ છે.

લેડી આલીસ લીસલી.

ઈગલ ક દેશમાં સુમારે ૩૦૦ વરસની વાત બી પર રાજ પાટમાં મોટો ઘભરાટ ચાલતો હતો. તે વખત ઊપર જે રાજો રાજ ચલાવતો હોય તેને તેની આડી ચાલને માંટે શંસી દેવામાં આવીઓ હોય અને તારખાદ "કાંમન લેલક" નામથી પરબની તરફથી રાજ ચાલતું હતું. તે વખત ઊપર લીનચેસ્ટર ખાતેની એક બહુર જગ્યામાં એક દુખ ધરવા જોગ ખનાવ બનીઓ હતા. તાંહાં એક સ્ત્રીને શંસી દેવામાં આવનાર હતી અને તેટલા માંટે શંસીનાં લાકડાં તથા ખીબ અસખાબની તાંહાં પુરતી મોટવણ રાખવામાં આવી હતી. ઠરાવેલા વખતની થોડુંએક આગમ્ય અતીશયે લીક થઈ હતી, જેમાંનાં થોડાં તાંહાં બનવાનાં બનાવને માંટે દલગીર તથા ઊસકેરાએલાં દેખાતાં હતાં. થોડાવારમાં સરકારી માંલુસો પોતાનાં હુધીઆર તથા પેટ્ટરા સાથે તાંહાં હાજર થએઆ તેઓની વચે એક ગમલીર દેખાવની સ્ત્રી ચાલતી હતી. તે સ્ત્રીને તેઓએ ઘણું કહણ દીલ રાખીને શંસીનાં લાકડાં ઊપર ચઢાવી અને થોડી મીનીટમાં તેણે પોતાનો પરંણ તે કોરતારને હવાલે કીધો. એ સ્ત્રીનું નામ લેડી આલીસ લીસલી કરીને હતું.

અગરજો લેડી આલીસ કાંઈ ખરા અપરાધને ખાતર શંસીની સજાએ પોંહાંચી હોતો તેને માંટે કોઈ બળો દલગીર થતે નહી, અથવા તેની શંસીનો ખનાવ એટલો ઈઆદ રહેતો નહી. પણ આ બધી ચોર ત કાંઈ મોટા વાંક વગર તથા પોતાની લકી કોથેસને માંટે આવી હાલતે પોંહાંચી હતી. એટલા માંટે તે જગતમાં આશકારા થઈ છે. સદગુણી અને હીમતવાં ન ચોરતોની ટીપમાં તે પોતાનું નામ નોધાવી ગઈ છે. ચીતારાઓ તેની કોરતીને તરેહ તરેહવાર આકાર આપે છે, તેમાંનાં એક આકારની તસવીર પાસેનાં સફામાં હોયએ આપી છે. તેનાં શંસીનાં વખત ઊપર ઈગલ કમાં ધરા ધરી ચાલતી હતી. સેડનેચોરની ચોટી લકાઈ તરતની થએલી હતી. પરબ વચે ત્રીભાગ થએઆ હતા અને રચતે રચતે ખુન ચાલતાં હતાં. તેવા વખતના ચીતારને ઈગલ કની પરબ મોટી ઈન તેજીથી નુવે છે, પણ આપણ એક હીમતવાંન અખલાની લાએકીની નોધ લખલ તેને નજર કરીએ છઈએ.

લેડી આલીસનો ભરથાર બાંન લીસલી મોટો એધેદાર હતા. પારલીઆમેંટની રાજદુવારી યુગમાં તથા ઈનસાંપની વડી અદાલતમાં તેણે ઓધા ચલાવીઆ હતા. તોપણ ઊપલી ઊસકેરાણીનાં વખતમાં તેણે ફેટલાંએક જખરદસતીનાં કામ કીધાં હતાં. તે કાંમે ઊપર તેની લાએકીવાલી ચોરત રાજ નહી હતી. કોઈને પણ દુખ નહી દેવ એવી તેની મરજ હતી અને તેટલા માંટે તે શંકટનાં વખતમાં જે નાંચા ર આદમીઓ તેનો આસરો માંગવા આવે તેઓને

મદદ કરવાને લક્ષી આલ્હીસ લીસલ્હી ખંતી હતી. એ માં તેની કાંઈ તકશીર નથી. ફેઈબી કારણુને માં ટે માંણુએ એક એક સાથ લડી ગરે એ વાત તેનાં ધે આંનમાં ઊતરતી નહી હતી. તે થોતે અરસ પરસ મદદ કરવાને ખુસી હતી. તેથી કરીને ખરાખ-અ વસથાનાં આદમીઓ તેનાં ઘરનો આસરો લેતાં હતાં. તેઓમાં રાજની સાંમેવાલાઓ પણ તેને ઘર આવતા હતા, કેમકે લેડી આલ્હીસે સરવેને માંટે થોતાનાં દરવાજા ખોલા મેલેલા હતા.

એક વખતે આલ્હીસનાં ઘરમાં એવા રાજની સાંમી ગોરકુનાં બે માંણુએ આવી ભરાએઆં. આ લીસને ખખર નહી હતી કે તેઓ ખલવાખોર ટોલીમાં નાંછે, માંટે તેણીએતો સરેસતા પરમાંણીની ભલાઈથી તેમને આસરે આપીઓ. પણ તે વીચેની ખખર સતાવાલાઓને થઈ. નેઓ ઊગાઊચ લેડી આલ્હીસ નાં ઘરનાં બહાર જોવા આવીઆ, અને ઊપલા ખંને જાણુને તેઓએ શોધી કાઢીઆ. તારખાદ વ લી સતાવાલાઓનાં હાકમથી લેડી આલ્હીસને કેદ પ કહવામાં આવી. રાજની સાંમે શીતુરી કરનાંરાઓ ને ઊતેજણુ આપવાનો મોટો અનેઆએ તેનાં ઊપર મેલવામાં આવીઓ. તે હાકમ ઊપરથી સરકા રી અમલદારેએ હુથીઆર ખંધ થઈને લેડી આલ્હીસ ને કેદ કીધી. તે વખતે રસતે આલ્હીસ દરએક આદમી ને દલગીરી ઊપણ હતી. પાસેનાં ચીતરમાં તેનો જ દેખાવ આપેલોએ તેમાં સરકારી અમલદારે તાંનાં બાંણીનાં સખુનો આચરતા તથા ધમકી આપતા લેડી આલ્હીસને લઈ આલ્હીઆછે, અને તેની તરફથી એક પારકી ચોરત તેઓની આગલ ગુકણુ મરીએ પડી ને વીનંતી કરેછે. એથી આ સ્ત્રીને લગતા ચીતાર માં વધારે રસ મેલેછે.

લેડી આલ્હીસને કેદ લઈ ગએઆ પછે જે દી ને તેને ઈનસાફની અદાલતમાં ઊપલા મોટા પણ જો રા અનેઆએને માંટે ઊભી કીધી હતી, તે દીને અદાલતમાં મોટી બીક થઈ હતી. જે ખલવાખોરેને છુપાવવાનો વાંક તેનાં ઊપર મેલવામાં આવીઓ હ તો તેઓને ઈંગરેલ ધારા પરમાંણે પેહેલાં સળ ક રવી ઘટતી હતી. અને તેઓ ગુનેહગાર કરવા સી વાએ આલ્હીસને તપાસવી ઘટતી નહી હતી. તોપણ આલ્હીસની સાંમે દરએક સતાવાલાઓ દાંત કકરાવ

તા હતા. તેઓએ ઊપલા રેવાજથી ઊલટા જઈ એક જુરીની હજુર આલ્હીસની તપાસ ચલાવી. ખંધ વીની સાંમે પુરતા શાખસી પડેઆ નહી. જુરીને વીચાર કરવાનો જકડે વખતેથી આપીઓ નહી, અને જેમ તેમ કરીને આલ્હીસને અપરાધી ઠરાવી. એ ટું મત જુરીથી સાંભલતાંવાર લેડી આલ્હીસ લીસલ્હી ને છવતી ખાલી નાખવાનો હાકમ થએઓ, પણ તાર પછે જારે તેની તરફ દએઆ કરવાની એલતેમાસ થઈ તારે ગરીબ આલ્હીસને શંસીની સળ મલી, તે હાકમ પરમાંણે ઊપર લખેઊં તેમ આ નીરદોશ સ્ત્રી પારકાઓને મદદ આપતાં મોહાતનો ભોગ થઈ પડી.

આલ્હીસ લીસલ્હી તવારીખના સફમાં ઊપલા જુલમને લીધે બાંણીતી થઈછે. જે વેલાએ તે શંસીથી મરણ પામી તે વેલાએ તેની ઊમર મોટી હતી. છુ જરોબી ભરેલાં વરસો ગુજારીને તે ઘણી શીઆંતી તથા પાકાં મનની થઈ હતી, તેટલા માટે તેણીએ ઊપલી સળ ધીરજ અને હીમતથી ખમી હતી. તેની ખાતરી હતી કે તેણે એક પવીતર શ્રજ ખળવીછે અને તેટલા માટે ઈશવરની સાંમે જતી વેલા તેને કસી ધાજતી લાગી નહી હતી.

“હીસદીરીઆ” અથવા ચમક.

હુનીઆંમાં દરએક વીજળું ગનેઆંન અગત નુંછે. તેમજ આપણને વારે ઘડીએ થતાં દરદોને લગતું થોડું થોડું ગનેઆંન મેલવવાથી ઘણાં શએદ થાએછે. તે દરદ સાધી પાએછે, અને તેને દુર કરવા માંટે સીસી ખાખદો અગતનીછે તે વીચે થોડી ઘણી માંડીતગારી મેલવવાથી આપણ તેને લગતા ચંખાલ રાખીએ, છઈએઅને ખનતાં થુધી તેવાં દરદનાં કારણોથી દુર રહીએ છઈએ.

“હીસદીરીઆ” નામનો મરજ ઘણો પુરોછે. તેને આપણાં લોકો ઘણુ કરીને ચમકનાં નામથી એ લખેછે, અને તે મરજ આપણી ચોરતોમાં હાલ ઘણો રેલાવો પાંચેલોછે. એ મરજ અગત કરીને સ્ત્રીઓને જ થાએછે અને જારે તે થાએછે તારે તે મરજ વાલી ચોરતની એવી હાલત ખનેછે કે આસપાસનાં આદમીઓને તે જોઈ જરૂર દએઆ ઊપજે. એવાં

મરજને લગતી થોડી એક વીગતો હમારી સીઆંની વાંચનારી ખાઈઓને ધેઆંન પોઠોચાડવા નોજ થઈ પડશે એવું હમે વીચારીએ છઈએ. જારે એ મરજ થી તેઓનીજ બેહનપણીઓ વધારે ફરેછે તારે દરજો ક સમગ્ર સ્ત્રીની ફરજ છે કે એ મરજને લગતું વીગત વાર ગનેઆંન રાખીને પોતાને તથા પોતાની બેહનપણીઓને ફરજો દે કરવો.

“હીસટીરીયા” નો મરજ એમ સરીર સાથે તે મજ મન સાથે સંબંધ રાખેછે, તેથી લેન્નાની અને બીજી નેસોની હાલતમાં એવો મોટો ફેરફાર થઈ જાયછે કે માણસ ગાઓઆ પોતાની શુધી અને ધુધીને ખોલી દીએછે. લેન્નું માણસની વીચારશક્તિ અને ઇંદરીઓની સમજનું સુખીઅ મથકછે. તેની અસરથી તેના સરીરના જુદા જુદા ભાગો મનમાનતી રીતે પોત પોતાના કામ બજાવેછે; પણ જારે લેન્નું બીગડેછે તારે તે માણસની હાલત બદલાઈ જાયછે. જેનેથી “હીસટીરીયા” નો મરજ થયેઆ હોએ તેનાં મન ઉપર કાંઈ મારી અસર થાયછે એવું વીદીઆએ દેખાડી આપીછે, પણ તે લેન્નું તેવા મરજને વખતે ફેવી હાલતમાં આવેછે તે આજ સુધી માત્રમ પડીકે નથી.

આ મોલ ફેરફારને લીધે “હીસટીરીયા” નાં મરજવાલી સ્ત્રી જે હવાકી ભોગવેછે તેથી કઈ વાંચનારી ખાઈ અનભાની હશે ? જારે એ દરદનું જોર થઈ આવેછે તારે તેની નીસાંને જોડે સઘલી જોરતોમાં સરખી જણાતી નથી, તોપણ એ દરદની અસર ઘણું કરીને સરખી બીતરેછે. ફેટલીએક સ્ત્રીઓને ઘઉંનાં દુદી આગલ કાંઈ ચમત્કો ટોડે તેવું લાગેછે, અને તે પછે છાતી આગલ કાંઈ દુબો થયેલો જણાયેછે. એ દુબા સરખાં દરદથી તે સ્ત્રી ઘણી ઘબરાયેછે અને તે જરા જરામાં શુંભલાઈ જાયેછે. થોડા વારમાં તેનું સઘળું બદન ધુજવા લાગેછે, તથા તે બેથુધીમાં આવતી જાયેછે તારથી તે મરજની અસર વધતી માત્રમ પડેછે. અશ્વો સ ! આ વખતનો દેખાવ નજલી છાતી વાલાં આદમી થી દેખી શકાતો નથી. તે ગરીબ સ્ત્રી પોતાના હાથ પગ એવા જોરથી પછાડેછે કે તે નખલી હોએ તેપણ તરણ ચાર માણસો તેને થોભાવી શકે નહીં. તેવી હાલતમાં તેને જગેજગ વાગેછે; તે પોતાના બાલ ટોડી અને પીખી નાંખેછે; તે પોતાના કપડાંને શાડી ટોડી નાંખેછે, અને જો ભરેલા અવાજ કાઢાડે. એ પછે

થોડોવાર વલી ને મુગી મુગી પડી રહેછે, તેવા માં તે કાઈ વખતે પાછી શુધીમાં આવેછે, અને કાઈ વખતે દરદે જોડા કીધાથી તેને વલી પાછી ચમત્ક થાયેછે. એવી હાલતમાં કાંઈવાર ઘણાંડાના ઘણાંડા ખોરાક વગર, તથા રાતની રાત ઊંઘ વગર મુગરેછે. તેનું બદન તદન લેવાઈ જાયેછે અને એ વીનાએ બીજી ઘણી હવાકી તે ભોગવેછે.

ફેટલીએક વખતે “હીસટીરીયાનાં” મરજની અતીઘણી માંદી અસર જોવામાં આવેછે. કાંઈ વખતે તે મરજ વાલી જોરતનાં આવનીઆં અને છાતી એવી રીતે બેસી જાયેછે કે તે એક મુકદનાં સરખી લાગેછે. તેની બેથુધીને મોહોતમાં ખપાવાનાં દાખલા પણ મળુદછે. વેસીલીઅસ નાંમનો નાંખીયો વર્ધ એક વખત ઉપર એક સ્ત્રીને મુવેલી સમજીને તેનું બદન ચીરવા જતો હતો. પણ તેણે તાત્કાલી સાથે જોએક કે જેવો તેણે તેનાં સરીર ઉપર થેડેલ વેડેલો કાપ મેલીયો તેવીજ તે જોરત ચોંકી બેઠી. એ બીપરથી તેને માત્રમ પડીકે કે તે સ્ત્રી “હીસટીરીયાનાં” મરજથી એટલી બેસુધ થઈ પડી હતી કે તેમાં અને મુવેલી જોરતમાં કાંઈ ફરક નહીં હતો.

ઈસવી સને ૧૭૪૫ માં એજ પરમાંણે એક કરનલ રસમની ખાએડીની છાતી બેસી બઈ હતી. તે નો ભરધાર અને બીજાં સગાં વાહાલાં તેને મુવેલી સમજીયાં હતાં, પણ તેની લાસને તુરત દેખાવામાં આવી નહીં હતી. તેનું કારણ એ હતું કે કરનલ રસમને પોતાની બાએડી ઉપર ઘણો પીઆર હતો, અને તેથી તેણે તેની લાસને વધારે વખત સુધી ઘર મધે રાખવા ચાહી હતી. પણ થોડાવારમાં તે સ્ત્રી હીલવા લાગી, અને પાછી શુધીમાં આવી. તેથી કરીને તે બીચારી જીવતીને જીવતી દસઈ જતાં અટકી હતી. એવી રીતે બેથુધીથી ઘણીવાર માણસ મુકદનાં સરખું થઈ પડેછે. “એ. બીપરથી દેખીતું છે કે એક માંણસનાં મુત્ર પછે તેને તુરતજ ઘરમાંથી બાહાર કાઢાડવાની રચમ ગેરશાયેલ ભરેલોછે.

“હીસટીરીયાનો” મરજ સાથી થાયેછે તે ઉપર હવે ધેઆંન પોઠાંચાડીએ. બીપર કઠોળે તેમ લેન્નાં અને બીજી નેસોની હાલતમાં ફેરફાર થવાથી એ મરજ થઈ આવેછે. એ ફેરફાર થવાનાં કારણો ઘણાં છે. દસતાંન અને ઘરબસતાંનનાં મરજો એવાં કાર

મદદ કરવાને લક્ષી આલ્સીસ લીસલ્સી ખંતી હતી. એ માં તેની કાંઈ તકશીર નથી. કોઈથી કારણને માં ટે માંજો એક એક સાથ લડી મરે એ વાત તેનાં ધે આંનમાં ઊતરતી નહી હતી. તે પોતે અરસ પરસ મદદ કરવાને ખુસી હતી. તેથી કરીને ખરાખ-અ વસથાનાં આદમીઓ તેનાં ઘરનો આસરો લેતાં હતાં. તેઓમાં રાજની સાંભેવાલાઓ પણ તેને ઘર આવતા હતા, કેમકે લેડી આલ્સીસે સરવેને માંટે પોતાનાં દરવા આ ખોલા મેલેલા હતા.

એક વખતે આલ્સીસનાં ઘરમાં એવા રાજની સાંભી ખોરદુનાં જે માંજોસો આવી ભરાએયાં. આ લીસને ખખર નહી હતી કે તેઓ ખલવાખોર સોલ્સીમાં નાંછે. માંટે તેણીએનો સરેસતા પરમાંજોની લલાઈથી તેમને આસરો આપીઓ. પણ તે વીચેની ખખર સતાવાલાઓને થઈ. તેઓ ઊઘાઊચ લેડી આલ્સીસ નાં ઘરનાં જાહડા જોવા આવીઆ, અને ઊપલા ખંને જણને તેઓએ શોધી કાહડીઆ. તારખાદ વ લી સતાવાલાઓનાં હાકમથી લેડી આલ્સીસને કંદ પ કડવામાં આવી. રાજની સાંભે ફીલુરી કરનાંરાઓ ને ઊતેજણુ આપવાનો મોટો અનેઆએ તેનાં ઊપ ર મેલવામાં આવીઓ. તે હાકમ ઊપરથી સરકા રી અમલદારોએ હુથીઆર ખંધ થઈને લેડી આલ્સીસ

તા હતા. તેઓએ ઊપલા રેવાજથી ઊલસ જઈ એ ક જુરીની હજુર આલ્સીસની તપાસ ચલાવી. ખાં વીની સાંભે પુરતા શાખસી પડેઆ નહી. જુરી વીચાર કરવાનો જહજે વખતેથી આપીઓ નહી, ને જેમ તેમ કરીને આલ્સીસને અપરાધી ઠરાવી. ઘુ' મત જુરીથી સાંભલતાંવાર લેડી આલ્સીસ લી ને જીવતી બાલી નાખવાનો હાકમ થયેઓ, પ ર પછે જારે તેની તરફ દુએઆ કરવાની એદ થઈ તારે ગરીખ આલ્સીસને શંસીની રાજ મલ્લી કમ પરમાંજો ઊપર લખેશી' તેમ આ નીરદો' રકાએને મદદ આપતાં મોહાતનો ભોગ થઈ

આલ્સીસ લીસલ્સી તવારીખના સજા જુલમને લીધે જાંણીતી થઈછે. જે વેલાએ મરણ પાંખી તે વેલાએ તેની ઊમર મો જરોળી ભરેલાં વરસો ગુજારીને તે ઘણું થા પાકાં મનની થઈ હતી, તેટલા માં લી રાજ ધીરજ અને હીમતથી ખમી તરી હતી કે તેણે એક પવીતર ફરજ તેટલા માટે ઈશવરની સાંભે જતી વેલ તી લાગી નહી હતી.

વાદીએ શાખસી આપી કે “મારૂં નામ મજબુ મહે. હું મજબુરી કરું છું, અને આ ખંદીવાનને જોશુ છું. જોણે મારી ઊપર ઘણી જુલમ ગુ બારીઓ છે. મારા મુરખી, એના જુલમતાની હું શું વાત કરું, તે જુલમ મને ઈચ્છાદ આવે છે તારે મારી છાતી ભરાઈ આવે છે, તેથી એટલું જ બેલું છું કે તેણે મને દેવતમંદમાંથી લીખારી બનાવીઓ છે અને તેણે મને મારા જુવાન છોકરાની જુલમનો હુએચનો દાગ મારા શીનાને આપીઓ છે મારી દેવત નાસ પાંતી તે કોઈ વગર સંભાવથી થઈ હશે અને મારા ૨૨૦૬૮૧ મરણ કોઈ બેમારીના શબજથી નીપજી હશે એમ તમે વીચારતા ના. મેં એક વેપારી સાથે રાસમાં માલ લઈ અતરે વેહ્યું લીધે હતો, અને તે માલ એકજ મુલક તરફ વેચવા મોકલીઓ હતો. તેમા પેલા વેપારીને મોટો નશે આવીઓ અને મારી સઘલી દેવત તણાઈ ગઈ, નેથી હાલ હું ચીયડેહાલ બનીઓ છું. માહુરાં પેઆરાં ૨૨૦૬૮૧ કોઈ બેમારી હતી જ નહીં પણ તેને ૨૨૨૨૨માં ચાલતાં પગમાં દોઢ ર વાજવાથી તે મરણ પાંગીઓ છે. અગરજો તમે જોવું કહેવો કે હું પોતાનું કામ પોતાના વીચાર પરમા જોજ કરું છું અને તેવું છતાં મુકશાન નીપજે તો તેમાં નસીબનો વાંક શું, એનો જોવો બનાવ. પણ શાહુજ તે બનાવને બનાવનાર કોણ? કોઈજ નહીં પણ એ ખંદીવાન નસીબ છે. જો વીરો વધારે તજવીજ કીધાથી તમે શાહુજોને રોશન થશે આ એક ગરંથ મારા હાતમાં છે તેમા એવી માલ વીરો શું લખીકો છે કે ‘ઈનશાનના નસીબમાં જે લખાયેલું હોજો તે તેની આગલ આવે.’ જો પરમાંલે નસીબે મારી ઊપર જુલમ કીધો છે, મારી દેવત ખોડી દીધી છે, અને મારાં વાહલાં ૨૨૦૬૮૧ પરાંલે લીધી છે.”

મજબુમની ૨૨૦૬૮૧ પુરી થઈ દરબારમાં સોભાગયા વેપારીની અને શાખસીઓની સવાઈ હતી. તારખાદ અકબે પરતીવાદી નસીબને જોઈકો મંગાવીઓ અને તેને પુછીકો કે—

“તમે શું પરતીવાદીના કપાલમાં નરશ લેખ લખીઓ હતા?”

નસીબે જવાબ દીધો કે “જેમ જો કહે છે તેમ નહીં (ઈચ્છાને આગલથી નહીં) પણ જે કામ તે કરી રહેતો હતો, તે કામની ખીનાનું બજેઆન રાજના હર

મનો ઊપાધીઓ અંતકરંણ મારી ઊપર મોકલતો હતો અને તે હું મારી તવારીખની ચોપડીમાં લખી રાખતો હતો ખાહી હું ખીનું કોઈ બાણતો નથી.”

અકબ—તમે જો લેખ આગલથી લખેઓ છે એમ મરંમ પોથીમાંથી શકશી પડેની છે.

નસીબ—મારા શાહુજ મેં લેખ ખીલકુલ આગલથી લખીઓ નથી, તે હું એજ પોથીમાંથી શાખે ત કરી મકોશ. જુને હીઆ લખીકો છે કે નસીબ, ‘આગલા કરમેમાંથી નીકલે.’

શાહેદીઓની તપાસ પુરી થએઆ પછે વાદી મજબુમનો હીમાએતી દરવેશ પોતાનું ભાગાન કરવા ઊભે તે ખોલીઓ કે આ ખંદીવાન ઊપર એવી ૨ રીઆદી થએવી છે કે આ ખચારા અશીલ વેપારી ને તેની સગવી પુલ, દેવત છીનવી લઈને તેને પા એમાલ કીધો છે. મરંમ પોથીમાં શાખ લખીકો છે, ઈ નશાનના કપાલમાં જે લેખ જો ખંદીવાન લખે તે મ થવું જોઈએ.” જો ખોલી ખાખતને જુલવારામાં નાખવાને પરતીવાદી એજ મરંમ પોથીમાંથી ખતાવે છે કે, ‘નસીબ આગલા કરમેમાંથી નીકલે.’ તેનો અરથ તે એમ સમજવા માંગે છે કે ‘અવલ કરંમ અ ને ખાદ નસીબ,’ જો અરથ ખરો છે પણ તેથી એની મતલબ પાર પડે તેમ નથી જો બે થયેકને એકકા કીધાથી તેમનો અરથ એમ થાએ છે જે ‘ઈનશાનના નસીબમાં જે લખાયેલું હોજો તે આગલ આવે અને નસીબ આગલા કરમેમાંથી નીકલે’ હતીઆમાં જે થાએ છે તે નસીબથી થાએ છે, નસીબ એક ખીજ છે અને કરમને તેનું પ્રલ સમજવું. ઈનશાન જનમે છે તે આરેજ આ શયાર ચલાવવા તેને સાથે કુદરતી હથી આરો હોએ છે નેવાઈ ઈ દરોઓ, ઈતીઆદી. તે હથી આરો સજીને સરખી રીને મલતાં નથી. કોઈને જો છાં, કોઈને વધુ, કોઈને નરમ, કોઈને નરમ એમ મ લે છે અને તેથી કોઈ આંધવો, કોઈ ખેહરો, કોઈ દાહ જો, કોઈ દેવાનો હોએ છે. તે શખસ પોતાનાં નસીબ થી નેલા થાએ છે. નસીબ પોતાની મરજમા આ વે તેમ રાખને રંક અને રંકને રાખ બનાવે છે અને જો વાત જમેનહા પરશીધાયેલી છે, ગઈ તવારીખ ને પુછે કે હજારો લકાઈઓ કોણે કરાવી, ખોદાના લાખો ખંદાનાં બ નતી ખરાખી કોણે કીધી? ખાદશાઈ જો કોણે ઊધી વાસી, વસી એક ખીજાને દીક

રાની જુદાઈ કોણે કરાવી ? લાઈ અને બેન, ખાવં
દ અને જોરતમાં મારા મારી કોણે કરાવી ? કોઈ
એજ નહીં પણ તેના નશીબે, વાશતે તમને મારી એ
વી અરજી કે એ લુછાં નસીબને તેની ઘટતી સમ
એ પેહિંચાડે.

આ ભાશાંણનો નસીબનાં હીમાગ્રીનીએ ફેક
માં જવાળ આપીઆ પછે અકલે પેતાનો સુકાદા
આપીઆ હોતો. તે નાંમદાર ઈનસાફ કરતી વખ
તે મોલીઆ કે આ સુકદનો એટલો અગત્યને છે કે
એના સુકાદા ઊપર ઈનશાનની હાલતનો સુકાદા થા
એ છે મારા લાઈ ગનાને ઈનશાનની બધી હાલત
થી મને વાંકે કીધો છે. હાલમાં એક તરફથી એવુ
સાબિત કરવાની કોસેશ કીધી છે કે ઈનશાનની હાલ
તની ઊંચલ પાંચલ સરવે નસીબથી થાએ છે અને બી
જી તરફથી એવુ જાનલાવામાં આવીગી છે કે, તેના શકત
તવારીખની મોઘ રાખનાર છે, જોરજુજ નહીં પણ
તેના એવા કામથી ઈનશાનને શંકોદ થાએ છે. એ
બેકી પગસ વાલાએ પેતાના પુરતા દલીલ દાખલા આ
પીઆ છે અગર સરવ કામ નસીબથી જ જનતાં હોએતો
કોઈ નરજુ કરમ કરે તેમાં તેનો વાંક કવાએ ન
હી, અને તેનો જદલો લેવાની પણ કોસેશ કરવી
જોઈએ નહીં. એ વાત ઊપર એતેકાદ રાખવાથી ઈ
નસાફ કેવો ઊધો વયે, તે કહેવાની જરૂર નથી. વાદી
વેપાર કરતો હોતો પણ તેને જરૂર નસીબ ઊપરજ
એતેકાદ હોતો સામારૂ તે વેપાર કરવા ગએઓ
વારૂ ? એ અગત્યનો સવાલ છે. અગરજો સઘલુ ન
સીબથી જ જનતેતો એને હાથ હલાવીઆ વગર પ
રભારો નવાનો તેને મોડામાં પડતે, પણ હું ધારૂછ
છ કે તેને પેતાને નસીબ ઊપર એતેકાદ નથી:

સઘલી ચીજો નસીબથી જ બને છે એમ સમજ
ને લોકો મેસી રહેતો હુનીઆં ઊંધી વલે. મેસી
પેતાના ગુજરાનને કીજે મેહનન કરે નહીં, તનદરોસ
તીને કીજે માવજન રાખે નહીં, અને શુભ દુર્ગતી
કાઈબી એલાજ કરવા જાએ નહીં કાએજે, તેના કે
હેવા પરમાણે સઘલુ નસીબથી જન છે તોરે એલાજો
કરવાનું કામ શું છે ? મેણે તેજોજો તેજ તેપર ભરજો
નહીં લાવીને તુરંતે એલાજ કરવી દોર છે.

હરેક પેશાઈ કારણો વગર નીકલતો નથી
રેણું ને સમજી શકતા નથી તેને તે ન

સીબ કોઈ મેસાહે છે. વધી બાજે સખસો મોત
શેવાએ સઘલી બાબતો શંજોગથી નીકલે છે એવુ ક
બુલ કરે છે, પણ તેને હું જણાવવા માંગું છી
કે મોત પણ શંજોગ શેવાએ થતુ નથી. જેમકે
એક શનસ આપણે રોશન કરોએ અને તેને કાંઈ
બી હરકત નહીં પોએતો જાંહંશુધી તેનામાં તેલ હા
એ તાંહંશુધી રોશન રહેતુ જોઈએ. પણ જો કાંઈ બની
તો શેર હોએ, અથવા કાંઈ ઘટો લાગાથી તેલ છલ
કે, અથવા જોરથી અંદર પવન આવે, અથવા
પવન આવતો બંધ થઈ જાએ, અથવા ગલાશ દુ
ટી જાએ, તેવો કાંઈ શંજોગ બનવાથી, તેલ છનાં જ
તી ગુલ થાએ છે. તેમ માણસ પણ સાવચેતીથી પેતા
ની હુએઆતી લાંબી કરી શકે; એમ સાબિત થઈગી છે.
મુંગઈના દોટની બાહર કેટલાક મોહલાઓ, કે જેમાં ગ
ટરો તથા શશઈ હતી નહીં, તેમાં આગલ વરસ દા
હાડે એક હબાર આદમીએ ૪૦ મી વધારે મોત થા
તાં હતાં. તેજ મોહલાઓમાં આજ ચાર પાંચ વરસ
થએઆં ગટરો અને સશઈ કીધાથી તેજોના મોતની
ગણતરી હાલ એક હબાર આદમીએ આસરે ૨૫
ની ઊતરે છે. આ ઊપર વીચાર કરતાં સાફ જણાએ
છે કે આદમી નસીબને શેરવી શકે છે. હવે જારે નસીબ
માં લખીગી હોએ તેમજ કેમ બને ? કહેલીએકવાર
હુશીઆર આદમી નાસીપાસ થએલો, અને અપટ પેા
તાની મુસાદને પાનેગો આપણુ જોઈએ છઈએ, તે ન
સીબથી થતું નથી. જેટલાં અપટ માંણસો નાહાની
પદવીથી ઊંચે દરજે ચઢે છે, તેનાં કરતાં હુશીઆર
માંણસોની મોસાઈ પાંમવાની શંખેઆ ઘણી વધારે
હોએ છે. જો એક રોપલીનો પાંચસો નંગ ખોલોરકાં
મ તેમાં અરધાં મજબુત અને અરધાં હુલકાં ભરીને
એક ઊંચી દીવાલ ઊપરથી નાખી દઈએતો તેમાંથી
દસ બાર નસીબથી આખાં બચી જશે, અને જે બચશે
તેમાં મજબુતનો ભાગ મળી રહેશે, તેમજ આપણે
મુકીસાદે નમરેજી સંજોગ ઊપર આધાર રાખે
છે તેનો દાખલો એ છે જે સરીઆમ રશતામાં એક કીમ
તી જવાહર પડીછી હોએ તે કોઈનેબી નજરે પડતું
જોઈએ પછે તે દાલતમંદને ઈઆ લીખારીને જેને મ
લે તેને નસીબે આપીલો, એમ કહેવું બુલ ભરેલું છે.

આ બાબતને મહત્તા મારી પાઠે ઘણા દાખલા
છે, તે દોષોને આ ભાશાણુ લંબાણુ કરવાની હું અગ

ત જોતો નથી વાગતે દરબારનો એવો ચુકાદો છે કે નસીબ બંદીવાનં મુતલક - બેગુના છે. અજબ જેવું છે કે કોઈના હાથથી સારું કામ થાએતે તો “એ” કીધું એ મ કહે” અને નરજી થાએતે તો નસીબને બદનામ ક રે છે. તે ઊપરથી કીધાડું” દખાઈ આવે છે કે માણસ પોતાની એક તકશીર ધાકવાને વાસતે વગર વનુદની ચીજને વચમાં લાવી મુકે છે, તેમ ન કરતાં ઈનસાનને લાજેમ છે કે જે કામ પોતાની ધારણાથી બને અને જે દુખની ગલીમાં રહે છે, તેમાંથી નીકલવાની ધીર જથી તજવીજ કરવી. પણ નસીબ ઊપર વાંક દઈ બે સી રેહવું જોઈવું નથી. વાગતે મારો અભીપરાએ એ છે કે આ બંદીવાનને તેની ઊપર કીધેવી ફરીઆદી માંથી છોડી દેવો સખવાર છે.

ઊપરો ચોતેખર ચુકાદો દરબારમાંના સરવે લોકોને જોડેલાં તો પસંદ પડીએ કે તેજોજો તે સાંભલી ને પ્રુશાક્ષીનો ચોકાર ઊઠાવીએ. તે ચોકારથી હજો હમારી ઊંઘમાંથી જાગી ઊઠીઆ અને જોજોજોં તો એ મન રાગની દરબાર હમારા સપનાંમાજ આવી હતી.

(મહેલું.)

ધ્રુવડ પપશી.

જે માંણસનો મેહરો ઊઠાસી ભરેલો અથવા આકાર ઘણો ધંભનીર હાએ છે તે માંણસને લોકો ધ્રુવડનાં સરખો ગણે છે. એ મીશાલ કાંઈ ખોટી નથી. પપશીઓની બનાવટમાં ઈશ્વરથી કરામત ઘણી દખાઈ આવે છે. કુદરતની કલમથી એ જીવજંતોનાં સરી ર ઊપર જોવા પ્રુશનુમાં અને રંગ ખેરંગી ચીતારો દીઠમાં આવે છે કે તે જોવાથી માંણસની આખમાં ડાહક પડે અને દીઠમાં સંતોષ પેદ થાએ. પણ ધ્રુવડ પપશીને જે દુરથી જોએજો હાએતો તેને સીણ

ગારવા મા કુદરતે ઘણી ખાંખી રાખી હાએ તેમ દીઠે છે એવું જોઈ ખરેખર કાઈ નથી, તોપણ ધ્રુવડ પપશીનો દુરનો દખાવ જોઈ ચોકો તેને ઘણું નાંપસંદ કરતાં હાએ તેમ દીઠે છે. કોઈથી ચીજની નજદી કથી અથવા ખારીક તપાસ કરનારાં ચોડાંજ આદમી એા હશે. ખાકીનાંજો તે ચીજને માંતર આંખ થીજ તપાસી જોશે અને પછે પોતાનું મત આપવા ની કલશે. તેજો તેના પડ છુડાં પાડશે નહીં, અથવા તે ના સાધા તપાસશે નહીં. તે ઊપરથી તેજો ફેટલી એકવાર હવ ભરેલા વીચારો આપશે. એવો વીચાર ધ્રુવડ વીશે પણ ઘણાંજોને હાએ છે. એ પપશી દુર થી જોઈ જરા બદચુરત દીઠે છે તોપણ તેનાં ઊપર નક સી ચીતારવામાં કુદરતની કલમ નખલી નથી.

ફેટલીએક વાંચનારી ખાઈએજો ધ્રુવડ પપશીને જોએજો નહીં હશે, કારણ કે એ પપશી હં, ખેસાં રાતની વખતે ખાહર આવે છે. ભરે દુનીઆ બજે છે, તારે ધ્રુવડ ઊંઘ કાહડે છે આખો દાહડો એવી રીતે ગુજરીઆ પછે, ભરે ખીજાં જીવજંતોની રાત ચડ થાએ છે તારે ધ્રુવડની સહવાર પડે છે અને પછે તે ફરવા નીકલે છે. એ, ધ્રુવડ પપશીમાં કુદરતે મુખીઅ શુણ્ઠ મેલેએ છે, અને માંણવાજોગ એકતુ છે કે ધ્રુવડની એ હાલતને મલતી રીતે તેને ખના વીજે છે. ખીજાં પપશીઓનાં પીછાં રંગખેરંગી હાએ છે, પણ ધ્રુવડની પાંખ તથા પીછનો રંગ ઘણુ કરીને કાલાન ઊપર હાએ છે. તેનું કારણ એ છે કે શીહા રાતને સમે ફરનારુ એ પપશી છે. અગરજો તેનાં બદનને રાતને મલતો રંગ આપીએ નહીં હોતે તો ધ્રુવડ પોતાનું કાંમ ચલાવી શકતે નહીં. તોએપણુ ધ્રુવડનાં પીછમાં જે ખારીક કાંમ લેવામા આવીજે છે તે જોવા જોગ છે.

ફેટલાંએક જીવજંતોનો ચોકાર કરવાને જાણે ખોદતાલાએ ધ્રુવડને જીવન આપીએ છે. ફેટલાંએક નાંહાંનાં પંખીએ, ઊંદરો, સસલાંજો, ઈતીઆદી, જે થી માંણસને ઘણી ઈબ થાએ છે તેમને ખાવાનું કાંમ ધ્રુવડનું છે. એ ખોરાકને શુધ્ધવા માંડે તથા દુનીઆમાં ફરવા હરવા માંડે ધ્રુવડ રાતને વખતે ખાહર ની કલે છે. તે ખોલાં મેદાનમાં, ખડકો ઊપર અને જાહાએ અથવા ઈમારતો ઊપર જઈને બેસે છે. તે વખતે તે અધારાંમા જાજું દખાએ નહીં એવો તેને કુદ

રતે રંગ આપીગોછે. જોથી કરીને જે પરાંણીઓ તેને વસ થવાનાં હોય તેઓ તેને જોઈ શકતાં નથી. પણ ધુવડ પોતાનાં શેકારને યજ્ઞાંજ દુરથી જુવેછે. ધુવડની આંખ ઈશવરે ઘણી મજબુત, ચોટી અને તેજ દાર બનાવીછે. તે આંખની આસપાસ હાડકાંની એક વીંટીછે જે જરૂર પડે નાંહાંની અથવા ચોટી થઈ શકે. તેમાં આંખની કીકીને એક નાંહાંનાં હાડકાંના કુક્ષીઆંની વચોવચમાં ચેલીછે, અને તે હાડકું થમાં રૂ હાવાથી આંખને વધારે શક્તી આવેછે. તેજ પરમાણુ પોતાના શેકારની હીલચાલ સાજલવાને ધુવડનાં ધાનને પણ કુદરતે ઘટતા સંભાલથી બનાવીગાછે. તે જેમ અંધારામાંની દરજેક ચીજ જોઈ શકે તેમજ અવાજો સંભલી શકે. એટલું જ નહીં પણ ધુવડની પાંખને ખાદ્યતાલાજી જોરેમંદ બનાવીછે. નેથી ઊડવામાં ધુવડની જહુક અજાજી જેવીછે તે મનભાવતી ઊતાવલથી ઊડી શકે અને એ રીતે પોતાના કુશમન ઊપર શવી જાછે. ખાદ્યતાલાજી જેમ માંણસને તેનાં ધાનને શા એક બનાવીશીછે તેમજ ધુવડ સરખાં નાંહાંનાં પરાંણીની જલવણીને માટે સંભાલ લેવામાં કાંઈ બાકી રાખીજી નથી.

ધુવડ ઘણી જાતનાં હોયછે. તેઓનાં રંગ માં અને કીકલમાં જેજશાજ જેરશર જણાયોછે. તેઓ ઊપર કહેલાં ખોરાકને તે સાથે માંહણી ઈતીઆદી શોધી લાવેછે અને પોતાનાં માલમાં લઈ જઈને ખાયછે, તથા પોતાના બચાને ખવાડેછે. તેમને કાંઈ માલ ખાંધવા પડતા નથી. તેઓ ઘણું કરીને ઊંડી અને અંધારી જગા અથવા ખાડાઓમાં વસેછે. તેઓને દીસનાં કાંઈ ચીજ દેખાતી નથી, અને તેથી ઊગરડાંવાલી જગામાં તેઓ કદી દેખાતાં નથી. તોપણ જો કાંઈવાર અકસમાંત બનાવથી દીસને વખતે કાંઈ ધુવડ વસતીમાં આવેછે, તો તેના માલ હાલુ થાયોછે. ખીનાં જણાવેરો તેની આસપાસ ઘોંઘાત કરેછે અને તેને કંસલો આપેછે. છોકરાઓ તેને સેટલાઈથો પકડી શકે. ઘભરાતી વખતે ધુવડ કાંઈ ઘણા કદંગો અવાજ કરેછે. તે ઊપરથી અને તેનાં દેખાવ ઊપરથી કિલ્લાંએક દેશમાં તેને માટે એવો વેલેમ રાખવામાં આવેછે કે જરૂર ધુવડ પણ થીજીલેલું સંભાલે તારે કાંઈ માંદો બનાવ બન

જે એમ સમજવું. ધુવડ માંણસથી પાલી શકાયોછે. પણ તે ઘરમાં માણુ ઊપોચોગી જણાવું નથી. દીસનાં તે પોતાનાં શેક ઈચા ઘણીને આલખી શકવું નથી, પણ આલખુની મીશાલે પડી રહેછે. રાતનાં તે પાછું હુશીયારીમાં આવેછે અને રમત તથા બમત કરવું હોય તેમ દોસેછે.

રત્નુજી કુરસત.

૧. બેટોના તમે સંભાલજો. હું જે બોલની એક પદારથ છે. મારા બેટોના ઉપીઓગી ભાગને હાથ લગાડતાં ના, અને તમારાં બચાને આગલ લાવતાં ના, નહીતો કે જે આવશે તે તેના સવાદ પામીને જશે. તેજ પરમાણુ બેટોના મારા બીજી સમુદરમાં ઉપીઓગી ભાગ જરૂર તમારે માટે વપરાતો હોય તારે ચેડાં કાહાડશોના. નહીતો કે તમે ના સંખાંમશે, પણ મને આખી વીચારો અને હું તમોને મારા પેદાશ સમાવશ તથા જાંહાં જવશ તાંહા તમોને સાથે લઈ જવશ.

૨. હું સઠને ઘર હોઈ છે, માટે તમોએ મને ઓલખવો જોઈએ. માહારો ચેટોરોએ બને હાતછે. જરૂર મારા હાથ હોતછે તારે લોકો કેહેછે કે હું માણુ છે, પણ જરૂર હું માણુ છે તારે એક જગોચીથી બીજી જગોએ જતો નથી પણ જાંહાંનો તાંહાંન પડી રહ્યો છે. (જરૂર જાણી)

૩. હેલ દાંકેલી દરએક લીટીમાંના કુરશીમાંથી એક એક એકસ બોલ નીકળે, પણ તે કુરશીને ઉપર પાલટ તથા બરોબર બરથ વગરની દયમાં મેલીઆછે અને તેમાંથી તેમને લમતો બોલ શોધી કાહાડવાનું વાંચનાંરતું કાંમછે.

- ૧ જાણ પાહાડ.
- ૨ તાતા વડી ઓહા.
- ૩ સારીઓ તરલાવ.
- ૪ વર સંધવ.
- ૫ ભુપુ, રૂ.

સવાલોના જવાબ.

(જુઓ ગચ્છા આકાના સવાલો)

- ૧ પોસટમાં નાંખેલું કાગળ.
- ૨ ક બખેર—કલસીઓ, કલાઈ, કમર, કલઓ, કપાલ, બકલ, બકલાઈ, કરાર.
- ૩ ગારીબાલડી—ગા, ગારી, ગાડી, ગાલ, ખાલડી.
- ૪ કેર, ખસખસ, સપાટ, અને રૂમ, એ સખશનાં પેટલા કુરશીથી "કેપ્સસ" નું નામ આવેછે અને છેલા હરફથી "રૂસતમ" નું નામ થાયોછે.

પરચુરણ બાબદો.

એક તલેગમમાંતી ફૂલ—હોકાઈઅંતરને અરથ વાં
ચનારી બાઈએને ખમર હજો. સમુદર અથે વાંહાંજી મલા
વનારાઓ એ ઇઅંતર ઉપરથી દસા પારમેછે. તેમાં હોહા
ચુંગદની એક સોએને જીહુલતી રાખવામાં આવેછે અને તે
સોએ સદા ઉતર તરફ ફરીને ઉભી રહેછે. તે ઉપરથી દસા
જાણ્યેછે. એ રીતે દસા પારખવા માટે એ ઇઅંતરને હુનરથી
ખનાવવું પડેછે. પણ હમણા કુદરતથીજ એવું એક ફૂલ ઉગે
છે, કે જે ઉપલાં ઇઅંતરની નજો સારેછે. તે ફૂલને તમે
કોઈખી રેસ, હવા ઇઆ ગરમીમાં લઈ જાઓ, પણ તેમાંના
પાતરાં સદા ઉતર દસા તરફ વહેછે અને તે ઉપરથી દસા પા
રખી શકાએછે. એ ખરેખર એક તલેગમનાતલે.

તંબાકુ અને કાપી—ફનીઆમાં દર વરસે
૨૦૦૦૦૦૦૦૦૦ (બે અબજ) રતલ કાપી ખપેછે, અને સુખાં
રે ૪૪૮૦૦૦૦૦૦૦ (ચાર અબજ ઉત્રાલીસ કરોડ, રતલ તં
બાકુ ખપેછે એવી ગણતરી થઈછે.

સપનાં સરખી શોધ—ફાંનસ ખાતે વસનારો એ
ક વીદવાં, પરખને એક નવાઈ સરખી કયુલાત આપવાની
કહીએછે. હવાની સીસી અથે પારાની મહડ ઉતરથી વર
સાદ અથથા તોફાન થવાની એકુ દીવસ અગાઉથી આપણ
ને ખમર પડેછે. પણ ઉપજો ફરે મ વીદવાં એન ઉપીઓગ
ને માટે એક સુખારેણુ હુધીઆર શોધી કાઢાડવા માગેછે.
તે એટલા શુધી કેરૂંછે કે તેના સાંધામાંથી એક તોફાંજી થવા
નું હોએ તેની પચાસ વરસ આંગમથથી ખમર પડે! આ
વાત હાલ તરત નહીં ગણવા જોગ લાગેછે, પણ જો એ
શખસે એવી રીતના સાંધાને શોધી કાઢાડીએતા તે ખરેખ
ર ઉપીઓગી થઈ પડે.

ધંધાદારી ચોરો—મોઝાં દેશમાં કેટલાંએક આદમી
ઓના ચોરી કરવાના ધંધેન હોએછે, તેમાં કેટલાંએક ભા
ગ સીમિનો પણ હોએછે. સને ૧૮૬૦ ના એકન વરસમાં
વેલાત ખાતે ૬૧૮ સીમિ પાંચ પાંચ વખત જાંદીખાને જઈ
આવી હતી. એ યોહાંમાં યોહી સંખીઆ હતી, પણ દસ
વખત કેદખાંનું ભોગવનારી પૈટક ચોરતા, અને દસથી વ
ધારે વખત સજા પાંખી આવેલી ૨૫૪૮ ચોરતા તે દેશમાં
થી મલી આવી હતી.

યોડીએક શીખામણ—ઈંગરેજ ઉપરથી યોડીએક
દાંનાંઈની વાતોને હેઠક ઉતારીછે—

“હંમેસ અને તેટલું લેવો, અને તેટલું આપો, અને
અને તેટલું આપો.”

“શંકરને બીજ વખત ફર કરવા માહાતાં હોવેતા ત
મે તેની પેટલી વખતની શીખાંજી સાલવી લેએ.

“ખ્યાંને કેમ જોલવુ તે શીખવતી વખતે કુઆરે જો
વડું” તે પડુ શીખવડું જોઈએ.

“જમ હવા ઉપર ઉડી જવામાં તુકસાંનછે તેમજ

ખાડામાં પડવાથી. માટે જમ અનપડતા કપડો ખરા
બી કરેછે તેમજ અનપડતી વખાંજીથી થાએ.

“ખાંજીની જીબ બે ધારની તલવારનાં સરખી. એ
ક ધારથી તેનાં દેખતા અને બીજી ધારથી તે પોને કપા
એ.”

બીએફલ અને બીવંતરી—આ પદારથ આપણા
દેશમાં થઈ ખપેછે. તેમા કેટલાંએક ગુણુછે. કેરૂંછે કે તે
થી ચોરાક હમગ થાએ. હીડુસાંનમાં દર વરસે ૧૦૦૦૦૦
(એક લાખ) રતલ બીએફલ ખપેછે પણ વેલાત ખાતે ૩૦ ક
રોડ રતલ બીએફલનો ખપ થાએ. બીવંતરીના ખપ એ
અથે દેશમાં સરખો થાએ.

એક નવી જાતની બાટલી—ઈંગલંડના એક
બી૦ ડીવેટ નામના કારીગરે નવી જાતની બાટલીઆ બના
વવા માંડી. તે અતી થઈ કાંમતી થઈ પડેછે એમા કસો
શક નથી. તે બાટલીમાં એક ઉપર અને બીજી નીચે એ
વા બે ભાગ કીવેલા હોએ, તેથી તેમાં જો કોઈખી દવા દાં
રૂ ઇઆ બીજી મીઝને રેડી હોએછેતા તેમાં બારીકે બારી
ક કચરો ઉપરના ભાગમા અટકી રહેછે અને તે પદારથ જા
ક થઈને નીચેના ભાગમાં જઈ રહે. એ રીતે દાડ ઇઆ
બીજી કોઈખી વસ્તુ આ બાટલીમાં પોતાની મેસે મલાએ, અને
જારે માંગીએ તારે નીરખલું થઈને બાહરે આવે.

હીમત કેવી હોએ ? આસટરીઆ દેશની સીમો
એ હીમતના એક લાખો આપીએ. ઇરોપીઅન લેડી
એને પેટરવાના એક જાતના ગવનને “ફરીનોલીન” ક
રી કેરૂંછે, તે પેટરવાથી તેઓ નરા નરા સોએકે ખરી, પણ
તે મગન થઈ અગવડ કરેછે. તે અનીશએ પોહોડો રોએછે,
અને થઈ નજા રોકેછે, તે સાથે તેમાં જીણુ કપડું આવેછે અને
તેથી તેને સઘી ઉડતાં વાર લાગતા નથી એ જાતનાં પોગાક
ને હમણાં હમણાં નાંપસંદ કરવામાં આવેછે તોપણ ઇરોપી
અને ચોરતા તેને કાહાડી નાંખતી નથી. આસટરીઆ
દેશની ઉપથી સીમો સમજી હોવાથી તેઓએ આ પોશાક
ને ખતમાં સુધી અટકાવાનો સંપ કીયો. જ નજાએ એવા
પોશાકવાલી સીમો હાંનર થતી હોએ તે નજાએ આ ચોર
તા પોતે હાંનર થતી નથી. એથી તેઓ કેટલાંએક લોકોનાં
ધીકારમાં આવેછે, તોપણ પોતાની મતલબ સુધારાને લગતી
હોવાથી તેવા ધીકારની તેઓને દરકાર નથી. આપણી ખાં
નુઓ લોકોનાં સાલને લગતાં એક કાંમમાં એવી હીમત કે
આરે દખાડો ?

જવાની સાથે તેવા—એવું કેરૂંછે કે અગાઉ એક
વખત વેલાત ખાતે એક ખાંનાંની તેજલ ઉપર કોઈ ખાંનુની
સલાંમતી લેવાડતી વખતે એક નવાઈ સરખો રાઈએ પા
લવામાં આવતાં હતા. તે એકજ ને થઈ સલાંમતી લેવા
તે થઈ તે ખાંનુનાં માંનને ખાતર પોતાની કોઈ જાણસ. કપ
કુ ઇઆ મીઝને બાહર કાહાડી રેખલ ઉપર મુકે અને પ
છે શકશએ પોન પોતાની પાસેથી તેજ વસ્તુને કાહાડી
આપે. એક દાહાડે સર ચારલમ એડને એક સોબળતા ગયે

અંધ પેહરીને જમવા મેઠા હતા. તેવામાં તે ગમેળું મથમેરી ને ખાતર કાઢાડી નખાવાને મર મારલસનાં એક દોસતે એક લેડીની સલામતી લેવાડતી વખતે પોતાનો ગમેળું છોડીને શલગાવી દીધો. તે ઉપરથી તે બાંતુંના માનને ખાતર સધલા મીનલસીઓએ તેમજ કીધું, પણ સર મારલસ ને પોતાનો કીમતી ગમેળું કાઢાડતી વખતે બારી પકીડી હતું. એક બીજી વખતે પોતાના મીતરની મથમેરીનું વેર લેવા માટે સર મારલસે એક લેડીની સલામતી લેવાડી, અને પોતાનો એક દોરો પછે ગમેળો દાંત મોઢાણમાંથી કાઢાડીને બાહર મેલીઓ. એ ઉપરથી ચાસપાસના સરવે મેનબાને તેમ કરવાની નકર નહાંધ. સર મારલસના પેલા મીતરની પેહરી વારી આવી, અને પોતાનો એક દાંત તોડી પાડતા તેને બોધ થઈ આદ આવતો હતો. પણ સધલા મીનલસીઓએ પોત પોતાનાં દાંતને કાઢાડીયા કે નહીં તેની પકી ખજાર નથી.

વસંતરૂપ.

(હારી.)

આવો સખી ગીતડાં ગાધે,
રૂતનો રસ લધે. રેક.
ખીલ્યો આ બહાર વસંત રૂતનો,
બાગમાં ફલડાં થોભે, હારે જુઓ બાગમાં,
રંગ પરાગ ઉડી આંખે આવે,
કો ન જુવો ઉડી લોભે આવો ૧
સાંભ સમે પંખીડા ગાયે,
કુંજ ન મનોહર લાયે; હારે સુણો કુંજો
વાદળની શોભા સાહુ જોતાં,
બહુ પ્રેમ આનંદ ભજે; આવો ૨
નમદ નારી પીધુ અને ખ્યારી,
રંગ રમે સુખદાઈ; હારે ભેની રંગ.
પાડં પ્રભુનો બાનીયે બેનો,
કે આન નથી ન જુદાઈ. આવો ૩

ઈ બીજા દેખાતા ગામાં તેઓ કહી દેખાતાં નથી. તોપણ જો કાઈવાર અકસમાંત બનાવથી દોસને વખતે કોઈ ધુવડ વસતીમાં આવેછે, તો નેના માથા હાથ થાંચે. બીજાં જણાંવરો તેની આસપાસ ઘોઘાત કરેછે અને તેને કંટાલો આપેછે. છોકરાઓ તેને સેહલાઈથી પકડી શકેછે. ઘમરાતી વખતે ધુવડ કાંઈ ઘણા કંટાળે અવાજ કરેછે. તે ઉપરથી અને તેનાં દેખાવ ઉપરથી કંટાળે દેખામાં તેને માટે એ વાત ધ્યાનમાં રાખવામાં આવેછે કે જો ધુવડ પખ શીખીલું સંભાળે તારે કાંઈ માંદો બનાવ બન

અસત્ય દડગા જે કોઈ દોરે;
ધાકીને લોથ પનારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો, ૫
અસત્યથી જે કાપડો ધરે,
વીધીત એતો વીધારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૬
અસત્યની અબીલાખા અધરો;
હરકત તેમાં હજારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૭
અસત્ય જેના પેટમાં પેસે;
કરડા એતો કટારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૮
એક અસત્યને આશરે ઉભારે;
અવશ્ય બીજા આંધરો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૯
અસત્યના જે અધર એતો રે;
કાળના કુતની કટારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો ૧૦
અસત્ય શીરપર કેમ ઉપકીએ;
ભુંડાળના એ ભારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૧
અસત્યને આપે બોળખમેરો;
કુટપણનો દેહારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૨
અસત્યના શુભ એકે ન ગણ્યો રે;
અવશ્યબોળખમેરો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૩
જુડા મોહાને માથે જગમાં રે,
કુખનો મોરો મારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૪
અસત્ય સાથે અવશ્ય જોઈ લોરે;
લંછન લાખની લારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૫
અસત્યથી સુખ કયાથી ઉપજે;
ભવનો એન ભંડારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૬
સાચા મોહાની સોબત સારી રે;
જુડાને કુશી જુહારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૭
અસત્ય બોલવું કે માલવું આંધરો;
પાપનો એન પ્રકારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૮
સંવિદ કેરીએ સત્યની સેવા રે,
સુખનો એ સરદારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૧૯
દલપતરામ કહે કુનીઆમાં રે;
સત્ય સહનો આપારો રે, બાઈઓ સત્યપણામાં સારો. ૨૦

સવાસોના જવાબ.

(જુઓ ગમેળા આકાશ સવાસો) ૧ પોસટમાં નાંખેલું કાગળ.
૨ ક અખેર—કલસીઓ, કલાઈ, કેમરો ખાતરી કેપાલ, અકલ, અકલાટ, કેસર.
૩ ગારીખાલડી—ગા, ગારી, ગાડી, ગાલ, ગારોન રોકો
૪ કેર, ખસખસ, સપાટ, અને રૂમ, એ સવાસો તે સત્યો
હેલા હરોથી "કેમરો" નું નામ આવેછે અને છે પાતમાં
દોષી "રસતમ" નું નામ થાયછે.

સ્રી યોધ.

પ્રકાશક ૭ મું.

એપ્રિલ ૧૮૬૩

માંક ૪ થો

સેરનાં સવાસેર

અથવા

બઈરીઓના શેકાર—બેરડાઈની રાત.

એક વારતા.

પરકશ દસમું.

દોશતીની દરબાર.

બોરોદ અને મેહરબાનુએ કુલી મંચલ, શીઆની અને વફાદાર હતી તે આપણે અતીઆર સુધીમાં જોઈ લી હુએ. પણ તેઓનાં શીઆનપણુનો સરસ દાખલો એકે કે ને બેઠે ભરેલાં કાંમમાં થોડાએક દીવસ થયેઆ તેઓ પહેલાં હતાં તે કાંમથી તેઓએ પોત પોતાનાં ભરથારોને વ ધારેવાર અનજાણા રાખીઆ નહી. શુરગીને તે બધે જણ ઉપર અપમાન ભરેલી મીડીએ લખવાથી તેઓ તેની તરફ બાહેરથી મીડાસ દેખાડી અંદરખાંનેથી તેને કુલી સજા દર તાં હતાં, તે વાત તેઓએ બીજાં અને મેહરબાનુને જાહેર કરવામાં વીલમ લગાડીઓ નહી. એ તેઓની શીઆનપણુ નો નયુનોએ.

જારે મેહરબાનુ પકડી ખાતરી હતી કે શુરગીને તેનાં ધરમાં ભરાએલોએ, અને તેથી કરીને જારે ઉલટભર થઈને શુરગીનેની શોધને માટે પોતાનાં ધરમાં આવીઓ તારે એ નાંખીયા ચેકારને બોરોદ અને મેહરબાનુએ છુપે લેખા સે નહસાડી મેલવાથી તે તેને બડીઓ નહી અને તેથી એ હેમન જેમ કુછએત તેમજ સુસે ધયેઓ હતા. બાંનુઓએ તેનાં મનની ક્ષેત્રી ઉસકેસાએલી હાલત જોઈ હતી કે, નો તે કંઠો નહી પડેતો કાંઈ અપકાર તકરી કરી મેલતે. વલી આ બે બાંનુઓને ઈઆદ-હુતું કે શુરગીનેને લગતી ખબર થી તેઓએ પોતાનાં ભરથારોને અનજાણા રાખીઆ તે માં વર તેઓને રમુજ ખાતર ઠગવા માટે તથા પોતાની વફાદારીની તેઓને ખાતરી કરવા માટેજ હુતું. પણ હવે તેઓ ને જામે વાર અનજાણા રાખવાનુ દરસત વીઆરકી નહી, કેમકે તેઓનાં કેહવા પરઆંજે તેથી "અથડેરીની લશકરી" થ

ઈજતે. એટલા માટે દાહાપણુ વાપડીને તેઓએ મેહરબાનુ નાં શુશને નરમ પાડીઓ અને પછે ને ખરી વાત હતી તે સારવેની આગલ જાહેર કીધી.

એતે ખરું શીઆનપણુ! સરવે આદમીઓએ તેમજ કરવું જોઈએ. જારે થટે તારે મશખેરી, અને જાંહાં થ રે તાંહાં ગમભીરાઈ પકડવી જોઈએ. મશખેરી ઈઆ શુસા ને હુધી છુઆદે બાહેર ભવા દેવા નહી જોઈએ અથવા આસપાસ ખરાબી થાયે એવા ઉપાએઓ ઉપર ઈઆન આ પવું નહી જોઈએ. બોરોદ અને મેહરબાનુઓએ પોતાના ભરથારોનાં શકને દુર કીધાથી મેહરબાનુને સમજા બોવાસે ય એઓ અને પોતાના ખોટા વેહેમને માટે પોતાને હસવા લાગે.

મેહરબાનુ અને તેની સાથે આવેલાં બીજાં આદમીઓ એ જારે આ બાનુઓને મોહાડેથી ખરો હુવાલ સાંભળીઓ તારે પરખતો તેઓએ તે વાત માંની નહી. પણ પછે તેઓ ની ખાતરી થઈ કે ને રમુજ શખસને કાર ખારવા માટે શુ રગીન આટલા લેજાં ખારતો હતો, તે શખસ ખરેખર તેનાં ધરમાં આવીને ભરાતો હતો, પણ આ બે સ્રીઓનાં ફરેખથી તે તેની જાંહુ વગર છટકી જતો હતો. એટલુંજ નહી પણ તેમ થતાં તેઓની તલાવથો તે પોતાનાં કરવુકની સજા ભેા ગવોને જતો હતો અને તેઓનાં ભરથારે શકમાં ને શકમાં જોતાં ખાતા હતા. એ હુવાલ ઉપરથી જેમ બોરોદ અને મેહરબાનુઓની ઈમાનદારી અનવાલામાં આવી તેમજ તેઓ નો હસનુએ સવાલ સરવેએ જાંહી લીધી.

હીઆં પુરતો બોલાસે થયેઓ. મેહરબાનુનો હુરખ તેનાં મોહાડાંને રસતે ઉભાઈ આવીઓ. તે ખરા ધીઆર નાં નેસાધી પોતાની લાએકીવાલી આરતને ગણે વલગીઓ અને થણે વખત સુધી ખુશાલીમાં મકસુર થઈ તેવીને તેવી હાલતમાં રહેઓ. આહા! શું તે દેખાવ! કેવાં શતોસી માટી બધજેર! કેવો સુખી ભરથાર! નેની બાએડી એટલી ઈમાનદાર અને દાહાપણુવાલી હાએ તેને બીજું કોઈ શુખ જોઈવું નથી.

હવે કરવું શું? શુરગીનેને બે વખત સજા થઈ. પણ શું તેણે ઉપરજ તેને રહેવા દેવો? બીજાં, મેહરબાનુ, બોરોદ, મેહર, ઈતીઆદી એ સવાલનાં વીમારમાં પડીઆં. તેમ કરતાં તુરત એવો સવાલ ઉડીઓ કે શું એટલી સજાથી શુરગીને કેજાંજે આવશે? નહી. એ વાત થણી શક ભરેલી

હતી. એકે મત આપીદે કે—“હવે તને એને ફરીથી મેલા
વે અને મારી ખાતરી છે કે આવવાનો નથી.” બીજાએ
નવાબ દીધા કે “હું” ધાર” છઉં કે કદાચ તે આવશે.” એ
રીતે તકરાર કરતાં એવો દરાવ થયેલો કે તેને ખોરશેદ અ
ને મેહેરખાનુઓએ ફરીથી તેડુ મોકલવુ અને અગરજે તે
વધી પાછો આવેતા તેને છેલ્લેલી એવી સજા કરવી કે તેથી
તે સમજીને એકદમ દેહાંતિ આપે.

એટલો વીચાર કીધા પછે તેને શું સજા કરવી તે બં
બદ વચે આવી. મેહેરખાને ખોરશેદ તથા મેહેરખાનુઓને
એવો ઉપાય દેખાડીએ કે “તમે શુરગીનને પાછો ઘરમાં બો
લાવો. તેની આગમ્ય એરડામાં તેલનુ એક મોટું પીપ ગો
ઠવી રાખો અને પછે હું જવો આવી લાગુ તેવો તેને તેમાં
ઉતારી પાડો.” એ ઉપાયને સધલાઓએ હસી કાઢી
ડીએ.

બીજાને મત આપીદે કે “એનાં કરતાં વધારે સ
રસ ઉપાયે એકેકે શુરગીનને ઘરમાં મેલાવીએ પછે જા
રે મેહેરખાનુ આવી લાગે તારે તેને એક ઘોડાનુ મોટાડુ પો
ડાવી ઘરનાં તમેલા મથે તેને બીજાં નવાંવરોની મીસાલે બં
ધાવેલો. એ પછે મેહેરખાને સવારની મારે ઘોડો લેવાને તમેલા
માં નબુ, અને ઘોડાલાવાને અમાઠથી એકસ હોદમ કરી મુકવા,
તે મુજબ જરે ઘોડાવાલો શુરગીનને ઘોડા દાખલ હાજર કરે તા
રે મેહેરખાને તેનાં ઉપર બેસીને છેડ જાહેર રસતાની અધવચમાં
તેને લાવેલો. શુરગીન એટલો બેવકુફ કે તેને ને સર્વાંમતીને
ખાતર ઘોડા દાખલ માલીએ કરવાનુ આપણી બાંનુએ કરમાં
વે, તો તે રસતુ ખાંનીને તેમ કરવાને આનાંકોની દેખાડે નહી,
પછે તેને સાચામાં લાવીને મેહેરખાને તેનાં ઘોડાનાં મોઢાં
ને ખેંચી કાઢાડવુ તથા લોકોનાં દેખતાં મારીને તેને ફર
એત કરેલો.”

આ ઉપાયે પણ વલી નહી બને એવો લાગો. ખોર
શેદ મોલીદે “એથી તો શુરગીનનાં ફેસતા સાથે રસતામાં
આપણો પણ ફેસતા થાયે એવું” અને લાગેછે, અગરજે
શુરગીન રસતાની અધવચમાં નવાની આગમ્ય પોતાનાં સ
વારને પીઠ ઉપરથી ઉઠારી રેલેતા શો હાલ થાયે ?”

છેલ્લે મેહેરખાનુ મોલીદે—“ફેસતા આ છાકટાને સજા
કરવાનો સર્વથી સરસ ઉપાયે કાંઈ એકદમ મલવાનો નથી, ત
મે નરા પીરન પકડો. જનાં કાંમ તે તેવ કરે. એવા ઉપાયે શો
ધી કાઢાડવાનું સઘ આપણું કાંમ નથી પણ મનીજેહ સર
ખી એરતેતુંછે. આજે તે મારી જરનાં લગણુ સંબંધી
માંરી મુલાકાત કરવા આવનારીછે, વાસતે હાલ તરત તમે
સજુર સજુર તેને હું પુછી જોઉં. તે કાંઈ સારોન ઉપાયે
દેખાડશે.”

એ વાત સધલાંઓને પસંદ પડી. શુરગીનને સજા
કરવીતો જોઈએ અને કોઈ એવી સજા કરવી જોઈએ કે તે
માં સરવે નજુ સાંમેલ થાયે તથા તેથી તે ફરીથી ખોરશેદ
અથવા મેહેરખાનુ નહી, પણ એકબી પારકી એરતનું નામ
નહી લીએ. એવી સજા શોધી કાઢાડવાનું મનીજેહને
માથે નાંખી હાલ તુરતેતો આ અરસ પરસનાં ફેસતાની
દરબાર ખરખાસત થઈ.

પરકરણ અગીઆરનું.

તઈઆરીપર તઈઆરી.

ફરી પડેલો શુરગીન ! કેવા તેનાં હાલ ! કેવી તેની
અવસથા ! પણ વાંચનાર, એક છાકટા અને છંદખેર માં
જુસની બીજા કેવી અવસથા થતી હશે ! શુરગીન હારમાર
અને હેરાંન થાયેછે. લોકોએ તેની પુક પકડીછે. બાએ
ડીએ તેને ફસાવેછે અને મરદો તેની સાથે છેડતી રેખેછે.
એ સધલું તેની માલથી થાયેછે. અગાઉતા તેની પુકે એખ
લી ખોરશેદ અને મેહેરખાનુઓ થયેલી હતી. હવે તેને
સજા કરવામાં તેનાં ધણીએ અને બીજા અલફતુઓ ભા
ગ લેવા લાગ્યા, એ તેની માલથી થયેછે. છાટો પાંછી “વશ
દ પડે.” છાટો પાંછી એ સરવે હાંછી કરેછે.

પણ આટલી સજા પાંમવા છતાં તે દેહાંતિ આવીએ
નથી. શુરગીનને મેહેરખાનુની તરફથી ફરીને તેડુ આવેતા
તે જાએ ખરો નહી જાએ એવું ને વાચનાર વીચારેતા તે
માં તેની ભુલછે. અગર તે વીશે ખાતરી કરવી હોએતો તેની
મનીજેહ સાધની તરીછ મુલાકાત આપણી આંખ આગલછે.

મનીજેહ—શેડ સાહેબ !

શુરગીન—અરે વલી તું આવીદે ! નાપાક જરોની
મીસાલે મારી પુઠે વલગીછે અને મને છેડતી નથી.

મનીજેહ—મારા શેડ તમે શું મોલોછો ! એતો ફુની
આં એવીછે—જરે આપણે કોઈનું ભણું છઈએ તારે આપ
ણ ઉપરન સઘનું વાદલ આવી ઉતરે.

શુરગીન—અરે ભણું કરતીતો તું મુઘ. મંડાલ—તા
રે મોટાડું જોઉં છઉં કે મારું માડું કરેછે. તારી શીકલ ને
છને મારા પેટમાં આડાં અને આવલાં આવેછે. તારા પેટ
માંનું પાંછી નથી હીલવું, પણ હંઈ આ ને શું શું થ
એતે તે જાહેર !

મનીજેહ નેકે આગલા દીવસની સધલી વાત જાંણ
તી હતી તેપણ મોલી કે—“નારે સાહેબ અને કાંઈ ખબર
નથી. તમેતો સારી તનવરેસતીમાંછો. જોદાએ રામે
મંડાનાં ખાવરાની મીસાલે તાજ તખતમતા થઈને મેકાછો, અ
ને વલી હું આજે વધારે બરેલી ખબર લઈને પાછી આ
વી છઉં.”

શુરગીન ઉપલી સરવે મશખરીને ખરી સમજાએ. જુ
ડી સીનાં લેખાસમાં તે મેહેરખાનુને હાથ ને માર ખાઈ આ
વીએ હતો. તેથી તેનાં હાડકાં કલતાં હતાં. તેપણ તે મો
લીએ કે “છોકરી મનીજેહ, હું જાંણું છઉં કે વલી તુંને પે
લી દહાંએએ મોકલીછે. પાછી અને રેડવા આવીછે
કે શું ?”

મનીજેહ—હા સાહેબ. તેડવા અને વલી બીજ ને
વાત કહેવાનીછે તે કહેવા.

શુરગીન—આજેતો જવો આવી તેવી તું પાછી જા.
હું આવવાનો નથી અને તારી વાત સાંભલવાનો નથી. ક
સંકુનમ તમે લોકો અને હેરાંન કરવા મેકાંછો.

મનીજેહ—અરે જોદા આવરે ! આ શું ન
માંનાં ને ખાલસ સાચું તેન જુડું કરેછે. એ સી વા

ત ! અરે મેઝેરબાન શેક તમે કાંઈ ખુશનુમાં શરાબની જી
મનાં વ્યાવી વાતો બોલોછો. બીયારી મેઝેરબાનુએ તમને
ઘરને ઘર બોલાવીયા, તારપછે તમને શકટમાંથી નહુસાડીયા
તમારે ખાતર પોતાનાં હરને હાથે ખારને આ ખાધો અને
ઉપરથી તમે એ રીતનું બોલોછો. એટલી બધી સમાઈતું હોલ
ઘાલોને મનીન્હુ ઘણું ટોંગ કરવા લાગી. તે જીમ પાડીને બોલી
કે “અરે એવાં તોનાં નહી ખખરોએ ! હું મારો જીવ કા
હાડી નાંખશએ. અરે આ કોઈ એવોથી માંડીશો. વા
રૂં ભાઈ પોદાં તારું ભણું કરશે. હું તારા કુચ્છેદને માંડે
આવી અને તું મને અપેક્ષે આવશે જાશે આપેશે.” એટ
લુ બોલોને મનીન્હુ પોશા ગુસામાં ઉઠી ગઈ અને તાંહાથી
પાછી આવવા નીકલી.

તેની ખાતરી હતી કે ગુરગીન તેને જવા રહે નહી,
કેમકે તેનાં ઉપલા બેલવાથી એ બોલોભટ પાછો પીગલીઓ
હતો અને મનીન્હુની વાત સંભલવાનાં વખત ઉપર આવ
તો હતો. માટે મનીન્હુ ભૂરે ટોંગને ખાતર બીડી તારે
ગુરગીને તેનાં કાલાવાલા કીધા અને તે પાછી બેડી. તે નરમ
પડીને બોલી કે “જીવો ભાઈ એક રાંક આદમી વીશે એક
કદી નહી વીયારોએ. મેઝેરબાનુના બરધાર ગઈ કાલે કેવો
ગુસામાં હતા તે તમેએ જોઈ ઉરો. તેણે પોતાની મસતી
અને મારામારીથી આખી રાત સુધી ધરખાં કોઈને સુવા રી
ધાં નથી. એટલું જ નહી પણ આખા મોહોલાનાં રૂંદવાસી
ઓની આંખનાં પાપજ ધંકચેઆં નથી. લોકો કેહેલે કે તે
દેવાંના ધમ્મેઓ. પણ જરે લોકો તેનાંથી કંટાણે
તો તમે વીયારકરો કે તેનાં ધરખાંનાં આદમીઓ કે
મ રહેઆં હશે. અરે બધા માફરોનાંસો તેણે હાડ
કાં ભાંજ નાંખીઆંલે. પણ તારે તેની જાએડીના થું હા
લ ધમ્મેઆ હશે આ પોદા. ! તમેતો તેને જોઈનેજ પરં
લું છુંકો તેનો બાલ તદન પીંખાઈ ગયેઆંલે, તેનાં હાત
પગ વ્યડી-પડીઆલે, અને મારે મારે તલાધને ગુરા સર
ખી ઘઈ પડીછે. વલી પોતર કરતાં તમારી તેને વધારે કંક
રછે. તમે કેમ છો, સારીપેટે તો છોની !”

આ ભાશાંજનાં વખતમાં ગુરગીન પીગલીને પાંછી
સરખો ધઈ ગયેઓ હતા. તેને પોતાનું શકટ ખરેખર ઈ
આદ આવીડું અને તે બોલીએક “ જો મનીન્હુ મારે બરદે
પેન મારેછે અને કમર વલતી નથી, એટલો માર મેં બેઠમ
નને હાતે ખાધોછે. હું એક પકાણના લેખાસે મેઝેરને ઘર
ગયેઓ, અને છુડી એરતનાં લેખાસે મને મારે ઘર આવવડું
પડીલું. હીમતવાંનની પેટે હું બાહર ગયેઓ અને હીમ
કારાની પેટે મેં માર ખાધો. મારા તાટીયા સેકાઈ ગયેઆ
છે, મેં ખુબ મેધી ખાધીછે અને તેનાં જોલાની મીસાલે
મારા ઉપર મુકીઆ પડીછે. મનીન્હુ હું તદન રોડેરો ધઈ
ગયેઓ છઉં.”

મનીન્હુ—તોઆ પોદાએ ! પણ હવે શેક તમે ઉલટ
પકડો હું એથી ખુશ ખબર લાવી છઉં. મેઝેરબાનુ સમ
જેક કે એવા લેલા બરધારનાં ધરખાં તોમને બોલાવવા એ હ
વે યાસતી બરેલુંછે, તે સાથે દીસ હેએ કે રાત લેખી કોઈ
નહી નેકોઈ તમારી મોહોબતની વાત જાણે. બીજા હાથ ઉપ
ર તમેને જોવા વગર તેને આવતું નથી, માંડે તેણે પોતાની
મીતર ખોરશેદની મસલહત લઈને એક એવો ઉપાયે શોધી

કાહાડીએછે કે તે મેઝેરો અને તમને પસંદ પડે એવોછે.
ગુરગીન—થું તે ઉપાયે પરખાંલું ચાલવાને નાં પાડે ?
તે થું આ બે પરમેઝેરે મોરતોની રોસતી નતી મેઝે ? નહી
નહી.

તેણે પુછવા ઉપરથી મનીન્હુએ ઉપાયે દેખાડીઓ.
“આપણું મેઝેરની પાસે એક ખેતરમાં જ મોટું જાહાડછે
તે જગા ઉપર પશંગ નાંખતો શેકરી વ્યસલ તોાં વસતો
હતો. તે હાલ મરણ પાંમેયોછે, પણ તેને વીશે લોકમાં એ
વો મેઝેરછેકે તે ભૂત ધમ્મેઓ-અને દરરોજ રાતનાં માથે
સીંગડાં આવીને તાંહાં વ્યાવીને ફેરા ખાએછે તથા સાંકેલ વ્ય
કંડેછે. એ વાત તમે માંનેછો ?”

ગુરગીન—ખોટી વાત—જાણી ખોટી વાત.

મનીન્હુ—બરોબર. તારે હવે ખોરશેદ અને મેઝેર
બાનુ એવુ ચાહેછે કે આંજે રાતના બાર કલાકને વ્યમરે
તમે પશંગ શેકરીની મીસાલે મોસાક મેઝેડીને તાંહાં આ
વો અને તે વખતે એ જાનુએ તમારી મુલાકાત લીએ. તે
ધી કુચ્છેદ એ ઘરો કે કોઈ તમેને જોશે નહી, વ્યથવા જોશે
તો તમારી વ્યાગલ બીડીકને લીધે વ્યાવી શકશે નહી.”

અતે ગુરગીન કજીલ ધમ્મેઓ. તેણે જોઈલું કે આ બે
મોરતોને કુસલાવાની એ સહમી સરસ જોગવાઈછે. એટલા
માંડે તેણે સીંગડાં તઈઆર કરાવીઆં અને નવી જાતનો
પોશાક બાહે મંગાવીને રાતનાં બાર કલાકની રાહા જોવા
લાગે.

વાંચનારી બાંનુએ જાણેછે કે ગુરગીનને માંડે શેવટ
ની એક સજા કરવાનું ખોરશેદ અને મેઝેરબાનુએએ તથા તે
મનાં ખાવંદ બીન ને અને મેઝેરબાને વીયારી શખીલું હતું.
પણ તેને સજા કરવાને સહમી સરસ ઉપાયે થું તે શોધી એક
કાહાડવાનું તેઓએ મનીન્હુને માથે નાંખીલું હતું. તેથી એક
સરવનની ખસલતની જોરતે ઉપડા ઉપાયે દેખાડીઓ. હતા.
તે એવી રીતે કે ઉપલાં નંગલમાં ગુરગીનને પરધમ બોલાવવો.
તારપછે કેટલાએક છોકરા અને છોકરીઓને પરીઆંના પોશા
ક આપીને બલતી મગાલો સાથે તે નંગલમાં રમવા મોકલ
વાં, અને તેઓએ તાંહાં જઈને ગુરગીનને જીમ પડાવવી, જે
પછે મેઝેરબાનુ ધતીઆદીએ જઈને તેને તાંહાં પકડવો તથા ક
જીએત કરવો.

આ ઉપાયે બતાવામાં મનીન્હુએ એક બીજ પણ મ
તલખ બીજ હતી. ખોરશેદની છોકરી મરબાનુ સાથ જ ત
રણ, નજી પરજીવા માંગતા હતા, અને જ્યોનાં પરસાથી તે
તાજ ધઈ હતી, તેઓનાં કંટાલાને છેલો લાવવા માંડે મની
ન્હુએ આ તક લીધી હતી. જરની માં એક ઘણી ઉપર,
બાપ બીજ ઉપર, અને જરબાનું પોતે તરીજ ઉપર રાજ હ
તી. તેઓમાંથી તરીજ ઘણી સાથ જરનાં નેકા પાડવાની
ખુબીઅ અતલેખ રાખીને તેણે ઉપયો ઉપાયે તેનાં માંખાપને
તથા મેઝેર અને મેઝેરબાને દેખાડીઓ. તેણે ઉપલાં નંગ
લમાં કંઈ ઈકતીથી એ લગણ હાર પાડીઆં તે આગલ વ
પલાં નજીયો, પણ હાલ તરત એટલું ઈઆદ રાખવું કે ઉ
મતાં નજીયો, પણ હાલ તરત એટલું ઈઆદ રાખવું કે ઉ
પલાં નંગલમાં ગુરગીનને તોઆ બોલાવા માંડે જ છોકરાં
આ પરીનાં મોશાકમાં હાંબર યાએ, તેઓમાં જરને સરદાર વ્ય

નાવીને તે નંગલનાં પરીચિની શાયે મોકલવાની સરવે નજી
ગોઠવણ કરી રાખી હતી.

પરકરણ છેલું.

બઈરીનાં શેકાર—ખેરડાઈની રાજા.

મધરાતના વખતછે. ખારના અમલ થવા આવેલોછે.
કુનીઆનાં લોકો ઉઘ કાઢાડેછે અને આપણાં લોકો કેહી
તેમ “શુરુ ને મરુ સરખુછે.” જે જાગ અને બગીચા,
મેહલ અને મોહાલા વસતીથી ભરેલા, ગાજતા ગગડતા, હ
તા, તે સઘલા થઈ યઈ ગયેઆછે. દરએક જગેએ શી
હા અપાઈ ફરી વલીછે. એક પસુ કે પખીનો અવાજ
સંભવાતો નથી. જાહાડ ઉપરનું એક પાતર હીલતું નથી.
આકાશ ઉપરનો એક સીતારો જલકાઈથી ખાલી નથી. મ
ધરાત—ભયે કાર મધરાત પોતાનાં દમાં સાથ “પરકર
છે.” અને શુરગીન બાવા પોતાનાં બે શેકારોની શોધમાં
નંગલ તરફ ફરવા નીકળીઆછે.

આ વખત જે શુરગીન ઉપર કોઈ વાંચનારી જાંતુની ન
જર પડતે તો તેનાં મનમાં કેવી દેહશત પેદા થતે તે વીચારી
શકાતું નથી. શુરગીનની શોધલ અસલથી બીહાંમની હતી,
તારાંમરી જેવું માણુ, અને મોહીઆં જવાં પેટને લીધે આડે
દાહાડે લોકો તેને જીઈને બીહીતાં હતાં. પણ ઉપલી
રાતના બરે શુરગીન ખાતુખા જીતનો લેખાસ લઈ બાહર પ
ડીએ તારે તેનાં માકા દેખાવડી ફેટલો બધો વધારી થયેઆ
હયો. તેણે માથે સીંગડાંતો બાધીઆં હતાં, હાથના ત્રોટી
સાંકલ લીધી હતી, મોહાડે માથે ખાખ લગાડી હતી અને
એ પરમાંજી સઉથી કંગાલ આકારમાં સાંકલ વળડતા તે કે
સાંવેલાં જાહાડ આગલ આવી પોહોંચીએ, તથા પરગ શે
કારીની ખીચાલે તે જાહાડની આસપાસ ફેરા ખાવા
લાગે.

*

શેકા વારમાં ખોરશે અને મેહરખાનુઆ હાજર થઈ.
હવે શુરગીન ગોએઆ ધરતી ઉપર ઉત્તો રહી શકીએ
નહી. તે એટલોતા હરખાએઆ કે ખોદાએ તેને પાંખ આ
પી હતોતે તે ઉડી નવા વીનાં રેહતે નહી. પણ તેતો એક
ખાકી ઇનસાંન હતો, લોભ અને લાલચમાં ફસેલો હતો, અ
ને જે બે નેક ખોરસોને તે પોતાનાં શેકાર દાખલ ગણતો હ
તો તેએએ તેને માંડે કેવી સજા દરાવી હતી તેની તેને ખ
બર પણ નહી હતી.

શુરગીન છાકરાની ખીચાલે વગર અરથની વાતો, ફર
વા લાગે. તે મોહીએ કે “એ મારી દીલ નવાજ તમે
હીઆં આવીઆંતો ખરાં, પણ તમને અકલ” કાંહાંછે.
એ તમે એક મેહલમાં લઈ જાવો અને તાહા ખાંજુ કરા
વો. ખોદાતાલને કેહેલો કે તાંહા પરદાને વરસાદ વરસા
વે, અને આખા દરીઆના પાણીને દારૂ થઈ જાએ, કે પ
છે બધા જનમનાં જનમ સુધી આપણુ સાથે રહીને મોજ
કરીએ.” આવી બેવકુરી ઉપર ખોરશે અને મેહરને હસણુ
આવણુ હતું. તોપણ શુરગીન મોલતો હતો કે “પરીએ ત
મે બે મણુછે, અને હું એખલો છઉં. તમે અને કાપો અ

ને અરથો અરથો વેહું” મી લેવો, પણ મારાં બે સીંગડાં તમા
રા બે ભરથારોને આપો.”

આવી નકાંમી વાત કરતાં થોડો વખત ગયેએ, અ
ને દુરથી એકએક ઉજસ દેખાએઆ તથા મોટી ગડબ
ડ સંભાલ. ખોરશે અને મેહરખાનુઆ સમજ્યાં કે
તેએએ ગોઠવેલો સાંચો માણુ થયેઆછે, માટે તેએ નાહા
સી ગયેઆં, અને શુરગીન એખલો ધભરાતો રહી ગયેઆ.
તેણે જીઈતો પરી લોકોનુ એક ટોણુ તેની સામે આવીઉ.
તેમા કોઈ પરી સફેદ, કોઈ લીલા, કોઈ જાંજીર ઇતિઆદી
રંગના પોશાકમાં હતી, અને દરએકના માથા ઉપર એ
કેકો બલતી જોત હતી. શુરગીનની ખાતરી થઈ કે દર
રોજ રાતના નંગલમાં આકાશની પરીએ રમવા આવેછે
એમ લોકો ને કેહીતે તે ખરી વાતછે. તેણે વીચારીઉ કે પ
રી લોકો આદમીને જીઈને હરાન કરેછે, માટે શુરગી
ન જાહાડની પછવાડે ભરાઈને સુતો સુતો ચારા જોવા લાગે.

પરીઆંએ આગલ આવીઆં. ખોરશેની છાકરી ન
ર તેએમાં સરદારી કરતી હતી. તે એકને હોકમ કરતી હ
તી કે રાજના મેહલની અગારી ઉપર જઈને સુખનાં આ
સીરવાદનાં ફુલ છાંતી આપવાં. બીજને હોકમ કીધો કે
જે નકાંમાં માણુતો હુંગાએલાં હાએ તેએને જઈને ચમદા
ટોડી આપવા ઇતિઆદી. એવા હોકમ કરતાં કરતાં એ
કાએક જરખાનુ મોહી કે—“છાકરંએ! તમારી સુધ કાંહાં
ગઈછે. તમેને કાંઈ વાસ આવેછે ?” સઘલાં પરીઆં બો
લી ઉઠીઆં કે “હા બાતુ સાંબે આ નંગલમાં ફેરેમી કો
ઈ માણસ ભરાએછે એવો વાસ આવેછે.” પરીઆનાં સ
રદાર જરે હોકમ કીધો કે “જલો તે ખાકી ઇનસાંનને શોધી
કાહાડો. તેનાં સરીરને આગ લગાડો. જે તે પાપી હયો
તો જલી જયો, પણ જે તે નેક હયોતો આગથી તેને અસર
થયો નહી.” આ હોકમથી શુરગીન ધભરાવા લાગે, પરી
આંએ તેની પાસે ગયેઆં, તેએ ગીતગાવાલામાં અને શ
રગીનને બલતી જોત દહજડવા લાગાં.

પીઆરી વાંચનારી બાઈએએ ઇઆદ રાખણુકે અ
રખતાં જરખાંનુ સાંબેલ થઈ નહી હતી. તે શુરગીનને કાએ
લ કરવા આગલ ગઈ નહી, પણ નંગલનાં ચોક્સ ભાગ
નાં ઉભી રહી હતી. તાંહાં તેના દીલદાર ખુશરો આવી પો
હોંચીએ અને મનીજીહતી ગોઠવણ પરખાંજી ખુશરો સા
થે તે જગેએપી પાણુવા સાજું જતો રહી.

આ ગોઠવણુ ઘણી અચરત સરખી હતી. જરખાંનુ,
અને આ-ખુશરો વચે કેવી સારી મોહાખત હતી, તોપણ
તેનાં આખાંપ કેવી અડચણુ લેતાં હતાં તે હમેએ અગાઉ
જણાવીઉ હતું. ખોરશે પોતાની છાકરીને ગામડીઆ
હોખાં સાથે પરણાવા માંગતી હતી, બાંન ન છાકરા બાબક
ઉપર રાજ હતો. તે સુચવારને કેમ ખીડાડતો તેનાં વીચાર
માં મનીજીહતો જોતાં ખાતો હતી. ઉપલી રાતનાં નંગલમાં
જે મેલાવરો થવાનો હતો તેના લાલ લઈને તેણે આ ગોઠવ
ણ કરી રાખી હતી.

મનીજીહતે પરથમ બીન નને શમજવી મેહીઉ હતું કે—
“જુલો બાઈ, તમે તમારી દીકરીને બાબક સાથે પરણાવો ને
છો. માટે આને જરને લીલા લેખાસમાં નંગલ મે નવા કે

હુને, અને બાબકને અગાધથી ચેતાવી મેલબે કે તેથી તે તાં હું આવીને તેને એવાબસે તથા લઈ નહીં છુપો છુપો પરણી લેશે—કે ને પછે તમારી બાએડીના વાધે—આલશે નહીં—એ વાત કચુલ રાખીને બીજાને પોતાની દીકરીને હોકમ કી ધો કે તે રાતનાં પરીનાં સરદાર દાખલ લીલા લેખાસ પહેરશે, અને જ્યો બાબક તેને બોલાવે તેવીજ તેની સાથ જતું રહેલું. નરખાંતુંએ આ હોકમ બાહાલ રાખીઓ.

તારપછે મનીજિહુ નરખાંતુંની માતા ખેરશેદ આગલ ગઈ, અને બોલીકે—“જુલો બાઈ, તમારી દીકરીને તમે હો માંન હકીમ સાથ પરણાવા માંગેહો, તે વાત અને પસંદ છે, અને આજ રાતની સારી તક છે. વાસતે તમે તેને પીલા રંગનો પોશાક પહેરાવીને નંગલમાં મોકલવે અને ધણે હો માંનને કેહેલેકે આવીને તાંહાથી નરને કાહાડી લઈ જાએ. તારપછી તમારો વર વાધે કાહાડશેતો કાંઈ વલવાનું નથી.” એ બીજાં ખેરશેદને પસંદ પડી, માટે તેણે પોતાની દીકરી ને એવો હોકમ આપીઓ તથા રાતના પરીનાં સરદાર દાખલ પીલા પોશાકમાં નવાને અને હોમાંન બોલાવે તારે તે ની સાથ મંતી રીઠી છુપાં ઘણું કરવાને નરખાંતુંએ માતાની આગલથી કચુલ કીધી.

પણ એ સમયે કરવામાં ને ભેદ હતો તે નરખાંતું જાણતી હતી. મનીજિહુએ તે રાતને માટે એક તદન જુદીજ ગોઠવણ કરી રાખી હતી. તેણે એક છોકરાને લીલી પરીના પોશાક પહેરાવીઓ હતો, તથા એક છોકરાને પીલા પોશાક પહેરાવીઓ હતો. શુંદર નરખાંતુંએ પોતે સરેદ મંદની સર પો લેખાસ પહેરીઓ હતો, અને નીનિહુએ ખુસરોને કહી રાખેલું હતું કે રાતનાં નંગલમાં સરેદ લેખાસની ને પરી આવે તેને નરખાંતું જાણવી.

એ પરમાણે નંગલમાં ને વેલાએ છાકટો શુરગીન પોતાની માથુકોને મલવા આવીઓ હતો, તેજ વખતે હોમાંન, બાબક અને ખુસરો પણ પોતાનાં શેકરની શોષમાં નીકળેલા હતા. ને વખતે પરીઓનાં સરદાર નરખાંતુંએ હોકમ કીધાથી સરવે છોકરાંઓ શુરગીનને એકે હાથ ઉપર હોમાંન કરવા ગયે આં, તેજ વખતે બીજા હાથ ઉપર હોમાંન હકીમ નીકળી આવીને પીલા પોશાક વાહા છોકરાને બાએડી નાંહી ઘસડી લઈ ગયેઓ, બાબક, આલીને લીલા પોશાકવાલાને લઈ ગયેઓ, અને છેલ્લે ખુસરોએ ધોરજ્યો આવીને પોતાની વાહાલી નર સાથ વાત કીધી તથા તેનાં સરેદ પોશાક ઉપર ધી એકલખીને ખુસી ઘસો એકે મંદોર તરફ રવાને ગયેઓ.

પરીએકે શુરગીન ઉપર સજર ધાર આવેલી હતી. મનીજિહુનાં હોકમ જુલજ પરીઆંઓ તેને ચમટા દોડતાં, અને નખ ભોક્તાં તથા તેને કંટાણે આપતાં હતાં, જ્યો તે છુપ માતો હતો તથા જિમ પોતાનાં દાડને તેમજ પોતાની માથુકોને તદન લુલી ગયેઓ હતો. એ રીતે મોઝોવાર કંટાણે આવીને પરીઆંઓ નાંહાસી ગયેઆં અને તેઓની બદલીએ ખેરશેદનાનુ તથા મેહેરખાંતું અને મેહેમન તથા બીજાં આવી લાગા.

તેઓએ આવીને શુરગીનને પકડીઓ તથા તેને જાહુ કનેત કરી નાંખીઓ. શુરગીન ફરીઆદ કરવા લાગો, પણ તે એક જેમ હતો, અને ચાર ભણ તેને નવાબ દેનારો હતા.

ખેરશેદ બોલી કે—“છુલો શુરગીન, તુંએ મારી ઉપર અપમાન ભરેલી મીડી”

મેહેર—અને તેજ પરમાણે અને પણ અપમાન આપવાને તું જવાબદારી નહીં.

ખેરશેદ—તુંએ મારા ભરથાર તરફથી માડું દીલ ખેંચવાની વેતરણ કીધી.

મેહેર—અને તેજ પરમાણે અનેથી તુંએ લલચાવા માંગી.

શુરગીન—પણ હું કાવીઓ તથી એ ખરી વાત છે.

તારબાદ વલી તેમના માંડીઓ કપડો આપવા લાગા—

બીજાં—અરે છાકટો શુરગીન તુંને મેં મારા ઘરમાં ઘાલીઓ.

મેહેમન—તારને પાણેલા કુતરાએ પગ કરડીઓ.

બીજાં—અરે કમખખત તું કેવો છુલો છે.

મેહેમન—કે હમારી બાએડીઓને કુસલાવાની પેર ની કીધી.

શુરગીન—પણ હું આજે ભેડ છડું કે તેઓએ ખરી ઈમાંનદારી દેખાડી છે, અને તમારી સાથ એકસં પ થઈ મને સજ કીધી છે. હવે સાહેબો અને બાંતુઓ હું તમારી આગલ મારી માલને પસતાવે કડું છડું અને કચુલ ઘાડું છડું કે મારા છુલપાને વખતે આ બાબદમાં મેં જેમ મારી વ્યક્તને વેચી છે તેમ કીધી હું કહી કરચ નહીં. ખેરશેદ અને મેહેરખાંતુંએ તમોને તમારી વફાદારીને ધકી હું શા બાસી આપુ છડું. બીજાં અને મેહેમન તમોને આવી નેક બાએડીઓ મલી છે માટે તમોને હું ખરા લાએગસાલી ગણું છડું અને રૂબ માણુ છડું કે બાદ તમારો મિડાને સંપ્ર કાએમ ફાવે.

એ રીતે શુરગીને પમતાવે કીધાથી તથા તે સુધીમાં આવીઆથી આ ભરથારોએ તેની તકસીર માંડે કીધી અને પોતાને ઘર નવા લાગાં.

પણ તેવામાં તાંહાં હોમાંન હકીમ ખેરશેદ આગલ ફરીઆદ કરતાં આવી લાગો. તે બોલીઓ કે “અરે ખેરશેદ તમોએ નખેદ વાલીડું. મારી સાથ પરણવા માટે તમે તમારી છોકરી નહીં પણ છોકરો આપીઓ. હું પીલા પોશાક વાહી પરીને નરખાંતું નાંહી ખેંચી ગયેઓ, પણ રસનામાં ધી વાત કરતાંજ મને જણાયેકું કે તે કોઈ છોકરો હતો.”

હોમાંન એ રીતે ફરીઆદ કરતાં હતા તે ઉપરથી ખેરશેદ પોતાની ધારણામાં નીસકુંધ ઘઈ માટે તેનો ઘણો ખુસી થતો હતો અને વીચારતો હતો કે તેની છોકરી બાબક સાથ ખરેખર ગઈ હશે. પણ તેટલામાંજ બાબક પણ આવીને પોશાક મારવા લાગો. તે બોલીઓ કે “ઈચ્ચાર બીજાં હતાંજ રુજર ધભરાયેઓ છડું. તમોએ અને ફરમાવી તેમ હું લીલા લેખાસવાલી પરીને મારી સાથે લઈ ગયેઓ પણ માછણમાં ને જાંઈડું કે તે કાંઈ નરખાંતું નહીં પણ કોઈ મસતીખેર છોકરો હતો.”

ખેરશેદ અને બીજાં આ વાત સાંભળીને ધભરાટ માં પડીઓ. તેઓએ પોત પોતાને પસંદ પડતાં જમાઈ કરવાની ઈચ્છકીતો કીધી, પણ તેમાં કાવીઓ નહીં માટે અદેશો કરવા લાગાં, અને નરખાંતું કાંઈ ગઈ તેનાં ચકમાં પ

ડીઆં. એ શક થોડા વારમાં નરખાનુએજ આવીને ક
ર કીધો.

આ વખતે બાંનદાદ થવા આવેલી હતી. જાહોડાએ લીકો પોશાક પેહેરેલો હતો અને ઠંડો પવન આ વતો હતો, તેવામાં દુરથી નરખાનુ પોતાનાં ખાવંદ ખુસરો સાથે ધીરજથી વાત કરતી આવી લાગી, તેને જોઈ તેનાં મા બાપની ગેએઆ છાતીન બંધ થઈ ગઈ. તેઓ બંધ જણ આવીને માબાપને પગે લાગાં અને પછે નરખાનુ બોલી ક, “મારા વાહાલા માતાજી, નેક નામ પીતાજી, તમે મ

ને જોઈને અચરત થાવોછો, પણ મારો પોતાસો સાંભળથો તો પછે તમેને અચરત થવાનું કારણ મલશે નહીં. જે ધાં છી મારા નમનાં હાથ ઉપર ઉભોછે તેની સાથે હું આજે પરણી છઉં, તેનાં ઉપર મને ઘણીય વીચારછે, અને અસલ થી હમે એક એકને ચાહતાં હતાં. પણ તમે માં બાપ તેની સાથે આજે નિહું બાંધવાને ના પાડતાં હતાં, અને તે થી આલનાં સરખી નોગરાઈની હમે વાટ નેતાં હતાં. આ વાજી, તમે મને જે ધણી સાથે પરણવા કહેતા હતા તેના ઉપર જેમ આજે દીલ નહીં હલુ, તેમજ માતાજી તમે રેખા દેલો શખસ પણ મને પસંદ નહીં હતા. તે છતાં પણ તમે પોત પોતાની પસંદગીનાં શખસને નમાઈ કરવા સારું મ ને તરેહવાર વાતો શીખવતાં હતાં. મઈ કાલેજ બાવાજી તમે મને લીખો પોશાક પેહેરવા કરામીઆ ક્રે તેથી હું આજે ક સાથે નીકરી જઉં, અને મારાં માએ કાગ્યે. માએ મ ને પોશા પોશાક પેહેરવા કહેએ ક્રે તેથી હોમાન મને લઈ જાએ અને મારા બાવા કાગ્યે એ રીતે તમારી મતલ અને વાસતે મને નાંપસંદ પડે એવા ધણીઆ સાથે પરણવા સારું તમે મને કગવીદીઆ શીખવવાને આમકો આ થો નહીં, પણ તે વાત મને દસતેજ હાલી નહીં. માતાજી કાગ્યેતો તેવજુ ખજા થતે, પીતાજી કાગ્યેતો તેવજુ મને આ લ દેતે, અને વલી તેથીજી મારી મરજી પરમાણેના માંટી મ ને મલતે નહીં. તે ઉપરથી મેં ઉપલા બેહુ શખસોને પડતા મેલી મારા ખુસરો સાથે નીકરી નવાનાં સંપ કરી રાખી એા હતા, કે તેથી મા બાપમાના એકજ નજી પલખ ખ ને નજી પોતાની ખેટી મતલખમાં ફાવી શકો નહીં. એમાં મેં કાંઈ ખેટું કીધું નથી. અતેથી તમાનાં કાંઈ કાગ્યે, અને તેમજ હાલ પણ કાગ્યેઆછો, પણ તેનાં બદલામાં તમે હીઆં જુવો. મેં મારી હાશીઆરીથી ખુસરો સાથે લગણ કીધાંછે. હમે તમારા ફરજંદ કેવા સુખી છઈએ. અને હમારી બાકીની જાંદગીમાં હમે સુખ જોઈયું. મારે વાહાલા મા અને બાપ હમારાં નેડાંને આસી રવાદ દેવો.”

નરખાનુનાં આ બાશાંણથી તેનાં મા બાપ ઉપર અસર થઈ. તેઓએ પોતાની ભુવ જોઈ અને પોતાનાં નમાઈ ખુસરોને કબુલ રાખીએ. તે લગણની ખુશાલીમાં તેઓ એ આખો દાહરો ગુનરીએ, ગુરગો પોતાની મેરદાઈ છો દી દીધી, અને આપણી વારતાના છેલ્લે આવીએ.

નેક વાંચનારીઓ, જે માએડી ખોરશેદ અથવા મેડેર સરખી વંદાદાર હાએ તેનાં ભરથારને કેરજું સુખ, તથા જે છેકરી નરખાનુ સરખી સંગલ હાએ તેનાં બાપને કેરવી ધીરજ મલે તેનો તમેજી વીચાર કરો.

લગણ કેમ કરવાં ?

લગણનો ગાંઠ એટલેતો પવીતર, મોરો અને જોખમ ભરેલોછે કે તેને લગતી દરએક બાબદ કીપર જેમ વધારે વીચાર કરીશું તેમ આપણને વધારે ખો લાસો થશે. જારે જોદાતાલાએ મરદ અને જોરતને અરસ પરસનાં કાંમ રોંપીને એક ખીખોને મદદ લા ગવાનું શરમાવીજીછે, તથા જારે લગણથી તેઓ સદા કાલ સુધીનાં એવા સંબંધમાં આવેછે, કે જે કાઈખી હ શોઆર ઈઆ કીપાએથી તુરી શકતો નથી—તારે તે ગાંઠને કેવો અગતનો અને જોખમ ભરેલો ગણવો જોઈ એ તે આપણે વીચારી લીધુંછે. અને તે કીપરથી તુરત જ આ સવાલ કીતપંત થાએછે કે એમછે તારે તે સંબંધ કઈ રીતે મેલવવો જોઈએ ? લગણ કેમ કરવાં જોઈએ ? એ જરા વીચાર કીધાથી આપણી ખાતરી થશે કે લગણ ઘણાં સંભાલ, ધીરજ અને ગમભીરાઈથી કરવાં જોઈએછે. તેમાં બનતાં સુધી પુખત વીચાર અને આગલ પાછલનાં દરજાતે તપાસવામાં દીલ કરવી નહીં જોઈએ, કેમકે સંકી કાઈ જાંછેછે કે એકવાર નો તેનાં ગાંઠમાં નેહું ખંધાએજીં તો તે છુટી શકવું થ છું કહણછે. પછવાડેથી તે તેને માંથે એક ખેડીની ખી શાલ થઈ પડેછે અને તેઓ ઘણીખરો જનમારો તે નાં બલાપાયાં ખાલી ખાલીને ગુબરેછે. માંટે જેઓ હાલ મોટાં મોટાં લગણ કરવાનું માંથે લીએછે તેઓ નો તેમ કીધાની આગમચ લગણ કેમ કરવાં તે વાત ની વાકેશગારી મેલવેતો ઘણો શજેદ થાએ એવું હ મો ઈછીએ; છઈએ એટલુંજ નહીં પણ દરએક સમ જી માંણસની તે ખાહેસ હશે.

આપણાં લોકો ઘણું કરીને એક દીવસ વાડી જઈ લગણ કરેછે. જોતવાદીનાં રજતા કીપર નો કાંઈ વખત તમે કીખા હાવોતો કદાચ જોશો કે ખર્દારંજોથી ખીચોખીચ ભરાએલી ગાડીઓની હાર લાગેયોછે. તેમાં પારસી સ્ત્રીઓ જે રીતે જોડેલી હાએ છે તે કીપરથી કાઈ વાર ધારવાને ખતી આવેછે કે તે એને ગાડીમાં મેલતાં પણ આવડતું નથી. તેઓ એ ક એકનાં જોક્ષ કીપર જોએછે અને ઘણીવાર પગ મુકવાની જગામાં પણ તેઓ ફસડાઈ જાએછે. એવી હાલતમાં તેઓ જુદી જુદી વાડીએ જાએછે. તાંડાં ચારીચેડે ખાએછે, કાગડાની પેટે ગડખડ કરીને ચ

ધણી જગાને જાળવી દીએછે, ખ્યાંઓ રડારડ કરી નાંખેછે અને રાતનાં તેવીજ હાલતમાં ઘર આવેછે. તે ટકા વખતમાં અરસ પરસ પેહેરંખાણીઓ થાએછે. વરણી તથા સોપારામાં સરવે જાણે ફરવા બાએછે કોઈને હાથની ખાંચડીની ખીલી નીકલી બાએછે અને કોઈ છોકરાંની સાંકલી ખોહોવાએછે.

આવી ધુમધામને આપણાં લોક લગણ કહેછે. તે સાથે લગણનાં ટાંકણાંની ચોક્કસ કીરીઆ પણ હોય છે. પરણતો છોકરો ફેટલીએક વખત પાટલે બેસેછે અને તેને ચેસ ભરવામાં આવેછે, ઈયાને તેને કપાલે ચાંચો, હથે નાલીએર, અને ગલે હારડો આપવામાં આવેછે. સાંજને વખતે છોકરો સાહાજણની સાથે છોકરીને ઘર બાએછે અને તાંહાં તે નોકડાંને સાં માંસાંયું ખેસાડીને કાચા શુતર વડે તેમનાં હાથ ધગ ખાંધવામાં આવેછે. તારખાદ તેઓની વચે એક ચાદર ધરેછે અને આસપાસથી ખર્ષરાં ચોખાંન ધુપા વેછે અને એ સીવાએ ખીલ કીરીઆ થાએ છે. એવી કીરીઆઓની શરૂઆત ફેટલાએક દી વસ આગમચથી થાએછે. રસતા મહે ખાડો ખો દીને આંખાનાં પાતરાં ઘટવામાં આવેછે અને તેને માંદવસોરો કહેછે. ફેટલીએક એરતો ખાંદી પરામાં હથદ છુંદવા બેસેછે અને તેને હથદ ચુરત કહેછે. ઉડ લીએક એરતો ખાલકને પાટલા ઊપર નાંચું ખેસાડી ને તેને જાલ ચકરડાંમાં ફેરવેછે અને તેને એલા ડેલા કહેછે. એવી એવી ઘણી કીસમની કીરીઆઓ થાએછે અને તે સરવેને આપણા લોકો લગણ કહેછે.

પણ ખીઆરો ખાંડુંઓએ વીચારડું ઘટેછે કે એખડું એમજ કીધાથી કોઈ લગણ થઈ ચુકતાં નથી. લગણના ગાંઠની મોતેખર મતલબ અને ઊતમ જોડવ છો મેઆંનમાં લેતાં તેને એમ ખ્યાંની રમતનાં સરખાં ગણવામાં ચુનાહાં માહુમ પડેછે. લગણમાં જેલો સંભાલ લેવાની તથા વીચાર કરવાની જરૂરછે તેટલું સધલું ઊપદાં કાંઓમાં આવી રહેલું નથી. પરમતો જોડું પસંદ કરતાં, અથવા પરણાવા ધારેલાં છોકરા છોકરીનો લાગ ખન ખેસાડતાંજ વીચાર કરવો ઘટેછે. તેની આગમચ વેલી હમારા ગએઆ આંકમાં જણાવીઆ પરખાંએ તેઓને અરસપરસની અને દુનીઆમાંની ફરજોનું પુરડું, ગનેચાંન આપવાને ફવવીને તઈઆર કરવા નોઈએ તેમ કરતાં તેઓને ઘણા વરસની ડુ

દત લેવા દેવી નોઈએ, અમે તાર પછે જારે તેઓ કસાઈને તથા સારીપઠે પાક ઊપર આવીને સંસારના સાગરમાં લપેટાવાને લાએક થાએ, તારે તેઓને લગણના સુખને સવાદ આપવો નોઈએ. તેમ કરતાં આસપાસના સગાં વાહુલાંને બદલે ને નોકડાંની મરણ વધારે તપાસવી નોઈએ, જેઓ પરણતાં હોય તેઓને વધારે રાહ રાખી પરણાવાં નોઈએ, કાંએક જેઓ તે-નોકડાંને પરણાવાની આગેવાંની કરતાં હોય તેઓ તેમની ખાકીની લદગીમાં તેમને કોઈજ કાંમ લાગવાના નથી, પણ નોકડાંને મોહાત સુધી એક એકએ નોકડાઈને જનમારો કાહાડવેછે, માટે તેઓએ અરસ પરસના ખવાંસ તથા મીજાજની તપાસ કીધા પછે તેઓની ખરી મોહાખતનો તેઓને લાજ લેવા દેવો ઘટેછે. તાર પછે લગણની જે કીરીઆ હોએ તે કરવા દેવી રવાએ. કીરીઆને વખતે ગમનીરાઈ અને સુપકીરી એખતીઆર કરવી ઘટેછે. જે મોટાં કાંમમાં તે જોડું પડેછે તે કાંમની ખુબીની અસર આસપાસનાં આદમીઓ ઊપર થવી નોઈએ.

લગણ કેમ કરવાં ? એ હમારા સવાલનો ખોલા સો ઊપલી વીગતો ઊપરથી મલેછે, પણ આપણા દેશીઓમાં લગણ કેમ થાએછે તે સહીને જાણીતી ખીનાંછે. થું હીંદુ કે પારસી લોકોમાં ઊપર જણાવી આ જેવી ટાંગલાં ટાંગલીની રમત થાએછે, અને તેને ખેસમજ લોકો લગણ સરખું મોતેખર નાંમ આપેછે. ખરેખર નોતાં એમાં ખેવકુરીએ. લોકો ખાટખા પોતાના ખાલકોને ખચગીમાંથી પરણાવી દેવામાં ભલાઈ વીચારેછે, અને જે ભાએગસાલી મા ખાપે એ, નાંમતી ભલાઈ કીધી નહીં હોએ તેને તેઓ નવાઈ સરખી રીતે હોએછે. ફેટલાંએક લોકો ગાંમમાં પોતાનો પઈશો દેખાડવા તથા મોટાં જમન કરીને નાંમ મેલવવા માટે લગણ કરેછે. ફેટલાંએક લોક એક ખીજાંનો પાર વાલવો માટે ખ્યાં પરણાવેછે. ફેટલાંએક લોકો નવાંસ વાં પરદેશ જવા નીકલેછે માટે તેનું ધારણ વચે લાવી ને ફરજ દોના નેકા કરી લીએછે. ફેટલાંએક લોકો ઘરમાં કાંમકાજને માટે માણસ મેલવવા સાડું વહુને લાવેછે. એ રીતનું આપણ ઘણાવાર નોઈએ છઈએ. એક સી ખીલને ઘર જતાં તેને મોટાંમાં મોટી ભલાંમણ એવી કરેછે કે—“જોલકો એખવે હથે તે છોકરાં ખ્યાં સાથે કેમ ખને. જોદાએ રાખે દાહરેનાં ખ્યાં ધ

એમાં, હવે માએ તમને વહુ જોઈએ.” કીર્ટ દાહી દો હારી એવી વાત કરવા નીકલે છે કે “ માએ, છોકરાં પરણાવે કે હવે ખાવા આવીએ અને વહુ આવેતો ઘર મા કાંમ લાગે.” એ મતલબને માટે ઘણી સામુજી વહુને મેલવે છે, પણ એ ઊપરથી સાચ દેખાએ છે કે પોતાના ઘરમાં ચાકરડી નહી, માટે તેઓ છોકરાને પરણાવીને ઘરના કાંમકાજને સારૂ પારકી છોકરીને લાવે છે, ઈઆને થોડાં ઘરેણાને બદલે હંમેસ શુધી લડોડ કરનારી ચાકરડી રાખે છે ! ફેલાંએક લોકો પોતાના શોખને ખાતર બચાં પરણાવે છે, અને ફેલાંએકોના પેટમાં બચાં હાએ છે તારથી તેમના નામ પાડી મેલે છે.

ખેલુનો, એમ આપણમાં લગણ થાએ છે, પણ એ રીત છાજતી નથી. તમે માણસમાં ખપોછો, તમેને ખાદાતાલાએ આંખ અને અકલ બખશો; તેથી તમે જોવાછો અને વીચાર કરોછો, તમેને ઈશવરે હઈહું આપીછો છે, તમે નામુક, નરમ અને માએઆ હોછો. તોપણ તમે તમારાં બચાંએને આ જંગલી રીત પરમાએ લગણ કરીને ફસાવોછો, એ ફેવું શરમ લેવું છે !

એક તવાએલું માણસ.

ડબલીન શેહેરનાં સંજરહસાંન મધે એક માંણસનાં હાડકાંનું જોખું લોકોને દેખાડવા માટે આ જ ઘણાં વરસ થએઆં રાખી મેલીછો છે. તે માંણસની તુક તવારીખ ખરેખર ચાંનાંક આપનાંરી છે. એ હું ફેલાએ છે કે હાલ જે મીશાલે તેનાં સરીરનું જોખું નજરે પડે છે તેજ મીશાલેની તેની હાલત તેનાં મરણને વખતે થઈ હતી. તે પોતાની પાછલી જાંઘીમાં, એટલેતો તવાઈ ગએઆ હતો કે તેનાં સરીર ઊપરનું સગણું માંચ નીકલી ગએવું હતું અને મરતી વખતે તેનું એખણું જોખું બાકી રહેછો હતું. એવું પરીનાંમ તેની પોતાની ચાલથી નીપજોઈ હતું.

આ કમ લાએગ આદમી પોતાની જવાંણીનાં વખતમાં ઘણો તનદરોસત અને પુશત બાંધતો હતા. તે વખત ઊપર તેની કાઠી સાણત હતી, માટે આસ

પાસ સાડાં જોર દેખાડતો હતો. પણ મછવાડેથી જ રે તેનું સરીર લેવાનું ગએછો તારે તેનો આકાર એવોતો બીહાંમણો અને ખેદાલ થઈ ગએઓ હતો કે બચાં તેને જોવાથી બીધાવનાં રહે નહી ધીમે ધીમે તેનાં બદનનાં દરએક ભાગનું માસ તવાનું ગએછો, અને હાડકાં બાહર નીકલવા લાગાં. તેનાં સરીર ઊપર જ ની ચાંમડી બાકી રહી હતી, અને તેની આંખ તથા આંતરદાં સલાંમત રહેઆથીજ ગએઆ તે જીવતો હતો. તેનાં સાંધાઓ એક એક સાથ એવા મલી ગએઆ હતા કે તેનાથી હીલાણું અથવા ચલાણું નહી હતું. તેનાં દાંત એક એક સાથ મલી જવાથી તેમનું એક આણું હાડકું થઈ ગએછો હતું અને તે એટલું શખત થએછો હતું કે કસો ખોરાક ગલવા માં દે આ શખસ મોહોડું ઊંધાડી ચકતો નહી હતો. તે માંતર પાંણી, દુધ અને એવી ચીજો ઊપર જીવતો હતો. એ સરવે પદારથોને તેના ગલાંમાં રેડવા માટે તે જરકાઈ ગએલા દાંતમાં એક આંધરૂ માડીછો હતું ! હાથી હાલતમાં તે ઘણાં વરસ શુધી જીવીઓ હતો.

આ શખસને ઊપલી દએઆ કરવા જોગ હાલ તમા આવી જવાનું કારણ તેની બદ ચાલ હતી. તે ને દારૂ પીવાનો ઘણો ખુશ લખ લાગો હતો અને બીજા ખરાબ ઈલતોનો તે ભોગ થએલો હતો. એક રાતનાં બરી લરેલાં પોતાનાં કરતુકથી શરેગ થવા બાદ તે ઘર તરફ જતો હતો. તેવામાં તેને રસતા ઊપર ઊંધ આવી, અને એ રીતે ખોલાં મેદાંનમાં આખી રાત ગુન્નરવાથી તેની તનદરોસતીમાં એકએક બીમાર થએઓ હતો. તારથી તેનો અવતાર બદલાંતો ગએઆ અને આખેરે તે ઊપણું મોડું દુખ ભોગવીને મરણ પાંચીઓ.

દુનીઆનો મુસાફર.

પત્ર ૧૦.

મારાં ખીચારાં ખેલેન,

છેલો કાગજ આપણાં પુરાંતન વતન ઈરાણ દે સમાંથી લખવા બાદ આશગાંનીસતાંનથી તીખેટ થઈને હાલ હું ખરમાં દેશમાં આવીઓ છીં. આશગાંનીસતાંન જેને ઘણું કરીને લોકો કાણલ ફેલે છે તેમાં થોડા

એક દીવસ ગુઝારીને નોવા અને બાંણવા નોજ ચી
નોને મેં નોઈ લીધીછે. એ દેશ ઈરાંણની પુરવ દયા
એ આવેલુછે અને તેની ઊતર તરફથી હું કુશ નાં
મનો એક મોઝે પાહાડ લાગેલોછે. તેની રાજધાની કા
ણલ શહેરછે, બાંહાં મુસલમાન લોકોનું રાજ ચાલેછે,
અને દોશતમહમદ નાંમનો એક ઘણો જઈજ અમીર
હીઆં હાલ રાજ ચલાવેછે. કાણલની તમામ વસતી
મુસલમાન લોકોનીછે, અને શહેરોમાં બાંહાં નોઈએ તાં
હાં આ નાંહાંનાં ચીતરમાં દે
ખાડવા પરમાંછે ઘણાડી અને
રેંશનાં આદમીઓનો જમાવ
નોવામાં આવેછે. પણ કાણલ દે
શનાં વીસતાર સાથ સરખાવતાં

તેમાં પચાસ લાખ માંણસોની ને વસતીછે તે કાંઈ મોટી
નથી. તેજ પરમાંછે વધી એ દેશમાં ખેતીવાદીનું કાંમ
નોઈએ તેવું ચાલેલું નથી. દેશનો મોટો ભાગ પા
હાડો અને ઊજડ મેદાનોથી ભરેલોછે. ઘણું કરીને
ચોખ્ખા, રૂ, ખાંડ, અનાંજ અને બીજી જીણસોનો થો
ડો થોડો પાક ચાલેછે. તંખાકુનો પાક મોટોછે અને
મુખીય જનાંવરોમાં મેંદાંછે, જેઓનું ઊંન ઘણું ઊં
ચુંછે. થોડાં ઘણાં રેસમનો પણ હીઆં પાક થાએ
છે અને તેનાં તથા ઊજતા રૂનાં કપડાં પેહરીને કાણ
લી લોકો ફરેછે.

આ લોકો લશ્ચરિક અને હીમતવાંનછે. તેઓ
પહોરોણાંઓને પોતાનાં ઘરમાં સારી ઈજત આપેછે, ત
થા તેઓની મદદત કરેછે, પણ કૃત્રીએકવાર તે પહોરો
ણાંઓ ઘરની બાહર ગએઆ પછે ખીચારાઓ લુસઈ
જાયેછે. એ દેશનું રાજ કાંઈ વજણદાર નથી. વા
રેવાર હીઆં નાંહાંની લશ્ચરિકો યાએછે. જુદાં
જુદાં શહેરો ઊપર જે જુદા જુદા હાકમે રાજ ચલા
વેછે તેઓ કોઈવાર આપએખતીઆર થવા જાયેછે,
અને પોતાને માંચેનાં રાજનાં હાકમોની થોડીજ દર
કાર રાખેછે. ઈસવી સને ૧૭૭૯ પછે કાણલમાં આ
વી કીસમની મારામારી વધી હતી. સને ૧૮૩૯
માં ઈંગ્લેન્ડ સરકાર વચે પડવા ગઈ હતી, અને એક
હકદાર ચાહાને તખ્તેએસાડવાની તેમાં મતલબ રાખી
હતી. તે વખતે ઈંગ્લેન્ડની શ્તેહ થઈ હતી. પણ
તારપછેનાં બીજાં વરસમાં કાણલી લોકોએ ખલલો
કીધો હતા, જે વખતે શીઆલાનાં સળબથી ઈંગ્લેન્ડ

લશ્કરને મદદ મલી નહી હતી અને તેને લીધે આ
સરે ૫૦૦૦ ઈંગ્લેન્ડ સીપાઈઓ કતલ થએઆ હતા.
આફગાનીસતાંનમાં હરાત નાંમનાં શહેરમાંથી આપ
ણાં દેશ તરફ રેહલાઈથી અવાઈ થકાએછે, માંડે કટ
લાંચેક રાજવાલાઓનો દોરો એ શહેર ઊપર ત
પી રહેઓછે.

તીખેટ દેશ આફગાનીસતાંનની પડોશમાંછે. એમાં અ
ને આપણા દેશ વચે હીમાલય નામના મોટા પાહાડ
આવીઆપી એ દેશ આપણથી છુટુંછે. એ પાહાડ દુ
નીઆમાં સચીથી ઊંચા ગણાયેછે. તે પાંચ માર્દલ ઊં
ચાછે, અને તે ઊપર હંમેસાં બરફ બાંધાઈ રહેવાથી બ
રેસુરજ પરકાશેછે તારે ઘણાજ ગંભીર કદ સાથ ફર
થી તેમનો દેખાવ દખદખા ભરેલો તથા મથાલું સુંના
રૂમાંની મીઠાલે જહલકતું લાગેછે. તેનાં મથાલાં સુધી
કોઈકાલે માણસથી જવાએકો નથી, તથા પંખી ઈઆ
પસુ કદાચજ તાંહાં જતાં હશે. એ પાહાડોની પછવાડે
તીખેટ નાંમે એક નાંહાંનું એકમારગી દેશછે, જેનું મુ
ખીય શહેર લાસા નામનુંછે. એ દેશ એશીઆખાંડ
ની લગભગ વચે હોવાથી સધલી જાતની હવા તથા
મોસમની તાંહાં ફેરબદલી થાયેછે. તાંહાં મોટી નદી
અને સરોવરો આવેલાંછે, જેમાંનો એક સરોવર ફરી
આની સપાટીથી ૧૫૦૦૦ ફીટ ઊંચો કુંડાઓછે.

તીખેટમાં ઘણાજ થોડા મુસાફરો આવી ગએ
આછે, અને તેમાં ઘણી થોડી વસતીછે. તાંહાંના લો
કો તાતાર વંશીયનાં પણ વધારે નરમ ખવાસના
છે. તેઓ હંમેસા સુધી ઊંઘ વેહેમનાં ગારમાં દુખી
રહેલાછે. તેઓનો ધરમ વલી જોર તરાંહુંનોછે. હું
ધાંરછી ક તેનું તુક બેઆંન તમોને રમુજ આપશે. તી
ખેટના લોકો “મોટા લાંમાં” ની માંનતા કરેછે. તે માંણ
સછે અને તેને તેઓ મોટા દેવમાં ખપાવેછે. તેને વ
જ તેઓ એવું વીચારેછે કે તે આ દુનીઆમાં ખોદ
નો અવતારછે અને બરે તે સવરગવાસી થાયેછે ત
રે ઈસવરી અવતાર તેનાં દીલમાંથી નીકલીને બીજા
નાં દીલમાં જાયેછે. તે ઘણા ખરા કુમારાં રહેછે. “લાં
માં” બે મોટાં થાણકમાં આંતરે આંતરે વસેછે, તેની
આસપાસ લોકો ભેગાં થઈને તેની માંણતા કરેછે, પણ
જે જગામાં તે રહે તાંહાં તેઓ કોઈ સીને રાતના રે
હવા દેતા નથી. એવું કારણ જણાંતું નથી. કહેછે કે એ
ક પાહાડ ઊપર પોકલલા નાંમનું મંદીરછે તેમાં દેવ

હજાર ચોરઘણે, અને તે દરએક ચોરઘણમાં મુનાં રૂ પાની મુરતીઓ. પણ એમ કહેવાઈ શકાએ કે તીખેટનાં લોકોમાં ઊપલા એક “લામાં” ના હાથ નીચે બીજા અગણીતલાંમાંએ, જેઓ જુદાં જુદાં મંદિરોમાં રહેલે અને રાજ દરબારમાં આગેવાણી કરેલે.

તીખેટનાં ધરમધુરોમાં પરણવાની છીટલે એ ટકુજ નહીં ! પણ, ગેહન, હીઆનાં સાધારણ લોકો વીશે પણ એ બાબદમાં અન્યથા જેવી વાતો ઘણુ મોહાલેલકાએ. તીખેટનાં લોકો શુલેહ સંપન્નલાલે. બરે તેઓ સલામ કરેલે તારે પણ એમ જોલેલે કે “આપણુ સરવે ભાઈ છઈએ,” અને એ વાતને ધરમનાં કારણથી તેઓ માંણેલે એટલુજ નહીં પણ તે મુજબ ચાલેલે. કહેલેકે છ સાત ભાઈઓ વચે એકજ બાએડી હાએલે અને તેનાં એરસા બધા માંડી હાએલે, પણ તેઓ તે ભાઈઓ વચે કસો કંકાસ થતો નથી. તેઓનું રાજ ચીનની તાખેદરીમાં. તેઓ ચીન સાથે દીક વેપાર ચલાવેલે. તેઓનાં દેશમાં ખેતીવાદી ઘણી થોડી, પણ હીઆ જણાંવચે મુગકણે અને અગત કરીને એ દેશનાં મંદાનું બીન આખી હુનીઆમાં વખનાંએ. કાશમીરી શીઆલ એ બીનમાંથી બનેલે, અને તે શીઆલ એવીતો નાંદર કહેવાએલે કે ઈકીરોપનાં કારખાનાંવાલાઓ તેવી શીઆલ બનાવતાં હારી ખાએલે.

હવે હું બરમાં દેશ તરફ આગી છઠી. એ દેશ અસલ ઘણો કાણુ ધરાવતું હતું અને હાંદુસતાનમાં ગંગા નદીની હદ સુધી એક વખતે તેનો અખતીઆર ચાલતો હતો. સને ૧૮૨૫ માં ઈંગરેજો સાથે તાંહાંનો રાખને મોટી લડાઈ થઈ હતી. તે લડાઈ બે વરસ સુધી તકી હતી અને ઈંગરેજોને તેમાં દસ કરોડ રૂપીઆનો ખરચ ખેડો હતો. પણ તેનાં બદલામાં બરમીસ રાજે મુરતી સીકગત ખાધી હતી અને હાલમાં એ રાજ થોડાંએક પરતો સુધી વેંહવાઈ ગએછી. જેમાં આવા, રંગુન, ઈતીઆદી થોડાંએક મુખીઅ શેહ રોલે. મોતાની ઘણીખરી સત્તા મોહાવા છતાં બરમાં દેશનો રાજ રઈએનમાં હજુર મોટું માંન ધરાવેલે. તેને માંન આપવા માંડે દરએક માંણસને તેની આગલ ચતો પાટ થઈ જવું પડેલે, તથા વીસ વરસથી વધારે બિમરનાં દરએક માંણસને દર વરસનો તરીને બાગ સરકારની ઈઈબી ચાકરીમાં રોકવા પડેલે.

બરમાં દેશમાં ખુબ ધરમ પાલવામાં આવેલે. આગલા જમાંણાંમાં ખુબા નાંમના વીદવાંને એ ધરમનો પાએઓ નાંખીઓ હતો અને બરમાં ખાને તે હજુર શેલાએલો. એ ધરમમાં મુરતીઓની માંણાએ, અને તેવી એક મુરતીનો ચીતા રંગે આ કાગજમાં ખીડીઓ. એ ધરમમાં કંટલીક નીતી છે અને નાંતનાં ફરકને તેમાં ધીકારેલે. બરમાં ખાતે ખુબ ધરમ પાલનાંરા ચણેદ વરસથી વધારે વરસનાં દરએક માંણસને ચાકસ મુદત ધરમ સંખંધો દેલવણીમાં મુજબની પડેલે, જેથી તાંહાં શુ મરણ કે જોરતો વાંચતાં લખતાં શીખેલા. એ દેલવણી તેમનાં ધરમ મુરતીઓથી મલેલે, જેઓ પાસેનાં ચીતરમાં દેખાડવા મુજબનો પોશાક પહેરેલે. પણ આ કેલવણીથી તેઓને કાંઈ બાજો શએલો થએલો નથી. બરમીસ લોકો તીખેટનાં રહેવાસીઓ કરતાં પણ વધારે વેંહમીલે અને એકમ અથવા હાનરોથી તેન અણખાંણાલે.

બરમાનાં રહેવાસીઓનો હવાલ બાણવાનોગલે. તેઓ સરીરે ભરેલા, તનદરોસત અને દીક ખાંધાના. તેઓની ચાંમડીનો રંગ કાલાસ ઊપરલે, અને ચીન ઈને મલતી બાસા ખાલેલે. તેઓ ઘણાં રમુજ લોકો છે. તેઓ સારા મીબજનાં અને જોજ મબહાનાં શાખીલે. મુખીઅ કરીને મુકી લવમાં તેઓ કંટસોએક વખત કાણેલે. તે સાથે વલી મરઘાં લાધવાની ઘાટ કરી રમતનાં તેમજ વલી એતરંજની પ્રએદમંદ રમતનાં તેઓ ઘણાં શાખીલે. સોંગ અને હોંગ કરવામાં તેઓ એકાએક તથા વાંહાંણ બાંધવાનો હાનર સારો નાંણેલે. સોની, લુહાર, રંગારા, ઈતીઆદી લંધાથી તેઓ મુજરાંણુ ચલાવેલે. પાંન મોપારી ખાવાનો તેઓને ઘણો માહાવેરોલે અને મુખીઅ કરીને તેઓમાં ખીડી પીવાનો એટલો લખલે કે બચાંઓનાં મોહાડામાં પણ તે નોવામાં આવેલે.

બરમાં દેશનાં લોકો જનાંવચેને માંન આપેલે.

હીઆના "સરેદ હાથી" ને તેજાએ અચરત ઝરખો દ-
રનો આપીઓછે. તેનાં સરીર ઊપર અતીશએ જરી

આન લાપેછે તથા તેને ખીજી ઘણી રીતે સોજાગરેછે,
અને પછે મોટા સરથસને વખતે તેજા તે હાથીને આ
મક્ક કાઢાડેછે. તે હાથીનું એક સુંદર ચીતર મેં તમેાને
લેટ કીધુંછે. લોકો એ હાથીને પગે વટીક લાગેછે. એ
વા ઘણાં વેઢમને લીધે ખરમીસ પરજા ખેતીવાદીનાં ત
થા ખીજાં સુધારાને લુલ્લી ગઈછે. ખોદા તાલાએ ખર
માં દેશમાં ખડુ ખખાંણો લરીઓછે. જમીન ઘણી ૫
લવંતછે, તથા હીરા, માણેક, ઈતીઆદીની ખાંણ એ
દેશમાં પ્રચલ્લછે. વહી કેરળા, કસગુરી, ઈતીઆદી પ
ણ હીઆં સારી મલેછે. એ દેશમાં તેવનાં મોટા કુવા
છે તેમાંથી દર વરસે હંસી લાખ રતવ તેલ નીકવેછે અ
ને તે ખાલવાનાં કાંમમાં આવેછે. એવાં સુખી દેશમાં
અપર પરજા આવી ગઈછે, પણ આપણે કુવા માંગવી
નેઈએ કે ખોદાતાલા એ માણસોની હાલતમાં લાએક
સુધારો કરે.

હું જઈ તમારો,
વાહાલો ભાઈ.

ધણકાકીનાં ધપકરા.

ખેઢનો રવાણને ખેસવા જવાની તમેાનેતો ન
વાઈ નહી હશે. પણ હું મારી પચીસ વરસની ઊં
મર છતાં એકજ વખત પાંકરણે ખેસી આવી છ'ં. તે
વખતે મારા વરના ઘણા કાકી (માંએ તેવણને ખેડ્ય
ત) મને પોતાની સાથે લઈ ગએઆં હતાં. તોહાં ઘણાં
ખઈરાંઓએ એક પછે એક રૂદન કીધું હતું અને કુતી
કુતીને અથવા કિટવાએક મરદો કિટહે મતે નકામાં ધ

પકરા વઈને માંધું દુખવીઊ હું ને એકજ વખત
ખેસવા જવાથી હું ખીજે ઘણાં જરા આભારી પડી
હતી, કેમકે અસવથી હું નમ્મલી દેહેવાલી છ'ં. વ
લી જ ભરાંઆ મારા ઘણી ધનજાહાને ખઈરાંઓ
ની એવી રકાકુતની ઘણી છીરછે. તેથી તેવણ મ
ને એવે કેંકાણે જવાથી સદા અટકાવતા આવીઆ
છે. તેવણ મને એવી રસમનાં ગરજાએદાની મમજ
પાડીછે તથા ખીજી ઘણાંએક શીખવીઊછે તે ઊપર
થી હું જોતી છ'ં કે એ રીતે પાંકરણે ખેસી "રર
ણ" રકવાની તથા ધપકરા લેવાની રમત પસંદ કર
વા જોગ નથી.

પણ મારા કાકી સાસુ અથવા ખેડસતણ ઘણાં
કાકીની વાત ઊપરથી હું મારી પોતાની વાત ઊપર
આવી છ'ં. મારેતા તેવણનો શોડાએક હવાલ આ
પવેછે. તેવણ પાંકરણે પાંકરણે પરખેઆત હતાં.
પારસી લોકોમાં જુદી જુદી ચોરતો જુદાં જુ
દાં કાંમમાં એવીતો "વાહરને માંહેર" હાએછે કે તે
જોાને આપણાં ખઈરાંઓ તેટલા માટે ઘણાં પસંદ ક
રેછે. કાઈ ચાલતી વખતે લટકા કરીને તથા ાંસ
ની મીચાવે લાંબું દાકુ કાઢડીને ધીમે ધીમે ચાલેછેતા
મોંલ માંએ વેઢવાં વેઢવાં જોવા નીકવેછે અને જુલ્લી
થઈને જોવોછે કે "માંડી કીધીને જોઈકે, કવી ચાગી પ
ખેથી ચાલેછે. પોરીઓ, તમેાની વાડ એમ કાંએ નહી
ચાલતી હોય ?" કાઈ માંયા ઊપર છેક છેલ્લા થીથી
સોર તાંણીને ફરેછેતા તે ઘણીજ શીઆંની સ્ત્રીમાં ખ
વેછે. કાઈ જોાવવે ખાધર હાએછે અને જે તરણ હજ
વાનાં જોલ જાંણવાથી તે મોટી મશખેરી કિટવાએ
છે અને ખઈરાંઓ તેને ઘેરેઘેર અસે મસે જોલાવેછે.
કાઈ કલજોા કરવામાં ચપલ હાએછે, કાઈ કારજ ક
રવામાં માંડીતગારી ધરાવેછે, કાઈ ગરજામાં સારી તા
લી વનાકતાં શીખેલી હાએછે—અને મારાં ઘણાં કાકી
(માંએ તેવણને ખેડ્યત) બારે જલતાં હતાં તારે ધ
પકરા લેવામાં એવાતો ગરજ હાથ ચમકવતાં હતાં કે
ખીજાં ખઈરાંઓમાં તેવણ તેવવા માટે નાંમદારી મે
લવી હતી.

અલખતાં પીઆરાં વાંચનારાઓ જેમ મારા
ધોરી ધનજાહાએ મને ક્રમાંવોઊછે તેમ મરનાર
કાકીને લગતી પોડીએક હડીકત કિટવામાં હું એક માંણ
સની પડવાડે તેની ગીચત કરતી નથી. ઘણાં કાકી

તરફ અસહ્યો મને પીઆર હતો અને તેવણ મા
રા માએ જેવાં હતાં, પણ પાંકરણે પાંકરણે ખેસવા જ
વાથી ખીન્નજીને જોઈને તેવણને રકવા કુટવાની
જે દેવ પડી હતી તે મને તે વખતથીજ નાંપસંદ હ
તી. ધણાં કાકી પોતાની જાંઘડીનાં પેડેલા ભાગથી
એવી ચોરતોની મીજલશ તરફ ધેઆંન આપતાં આ
વીઆં હતાં, અને તેવણનાં પાછલા વખતમાં તેવણ
ને ધપકરા લેવાનો માહાવેરો પડીએ હતા. તેવણ
નાં કંટલાંએક વાહલાં ખેસીએનાં કાજગરા લવ
નીકલી જવાથી છુટાપામાં તેવણને ખલાયો લાગેો હતા
અને તેથી જુદે જુદે પાંકરણે ખેસવા જતી વખતે “ર
રણ” રકવાની તેવણને દેવ પડી ગઈ હતી તથા પો
તાનો ખલાયો સહ જાહેર કરતાં હતાં. તેવણ ખી
ન્ન જઈએનાં ચુંગાં રાખતાં હતાં અને પછે પોતે ધ
પકરા લઈને ખોલતાં હતાં. એવી રીતે રૂદન કરવાતું
તેવણને સાધારણ ધર્મ પડીછે હતું અને જો જગ
તેમ કરવાથી એવુજ લાગતું હતું કે ખરા ગમને પદલે
માંતરજોખને ખાતર તેવણ એવાં “ભાશાંણ” ચલાવતાં
હતાં.

જોકે આ ચાલ સારી નહીં હતી તોપણ ધણાંએ
ક જઈએનાં તે પસંદ પડતી હતી અને તેજો ધણાં
કાકીને તેવણનાં ધપકરાને માંડે સાખાશી આપતા હો
એ એવું મને દીસતું હતું. તેવણ જો ખોલતી વખ
તે અરધો કલાક લીએતો, તેજો ખીલ ચોરતો આગ
લ વાત કરતા ખોલતાં હતાં કે “અરે માંએ કોઈ ખારે
હથીઆરી ખઈરી દેણું. મરે કલાકનાં કલાક સુધી
રૂદન બારી રાખેય પણ ચુંગી નહીં રહેતી.” એવો તે
એને મનસે મોટી અચરતીની વાત હતી, અને એવાં
એવાં બોકોની ઊસકેરણીથી ધણાં કાકીને ઊપરથી ઊ
તેજણ મલતું હતું.

ધણાં કાકીની વેહેવાંણ વીરખાઈ નાંમની હતી.
જેવાં ધણાં કાકી ઊમરે જુજરજ હતા તેવાં વીરખાઈ
વેહેવાણનાં વરસ પણ ભરતીમાં આવીઆં હતાં, અને
મારા ધણા કાકી કહેતાં તેમ “ધયાએ પાંચ વરસ ઊ
પર” હતા. ઈઆને વીરખાઈની વજે ૫૫ વરસની હ
તી પણ ધણાં કાકીને એ આંકડો નહીં આવડવાથી
તેવણ ઊપલી ગણતરી આપતાં હતાં. એ બે વેહેવાંણો
વચેની સગાઈતો છેક ધણા વરસની થએલી હતી. વી
રખાઈની છોકરી ચાંદણખાઈ નાંમની હતી અને તે ધ

ણાં કાકીનાં એક પુરા કાઊસચાહા સાથે ખમગીથી પ
રણેલી હતી. એ બે માંડી ખઈએરને ખનાંવ નહીં હ
તો. કાઊસચાહા પોતાની ચોરતની ચાલ ચલાણ ઊપ
ર રાજ નહીં હતો, અને તે છોકરી જરા તેવીજ હતી.
કાઊસચાહાએ તેને ઘરમાંથી કાહાડી મેલેલી હતી. તે
તો પોતાની ખઈરીને ઈંગરેજ ચોરતનાં જેવી ચાલ
ચલાણની જોવા માંગતો હતો. પણ માંએ તે કેમ ખને?
એલઆને ચોટલી અકલ નહીં હતી કે હાલની ચોર
તો તેવી સરસ તે કાંહાંથી નીકલે. ચાંદણ પોતાની માં
ને ઘર રહેલી હતી, અને હરવાઈને તેને ચોટવા સકા
ર નહીં હતા કે માંડીને સમજાવી પડાવીને રા
જ રાખવી. તે મીજાજની કુતરી હતી અને તેથી વ
રે એક દાહાડે કાહાડી મેલી તો તેની દરકાર કીધા
વીનાં મહીરે ઘર જઈને રહી. તે દાહાડાથી વરને શુ
ચો લાગેો અને તેને ખોલાવી નહીં. વીરખાઈ વેહેવાં
ણે ધણા કાકી ઊપર ઘણીવાર કહેવાડીઊ, પણ તેવણ
નું છોકરાની હક આગલ કાંઈ ચાલીછે નહીં. તેથી
વીરખાઈ વેહેવાંણને ધણા કાકી સાથે કલ્લેઓ થએલો
હતો. પણ વાંચનારી મેહુનો તમેજ વીચાર કરો કે
ધણાકાકીની એમાં શું તકસીર હતી.

એક દાહાડે વીરખાઈણ વેહેવાણની વડી માં
સી મીઠીઆઈ અતેસારથી આબરી ચાલીઆ ખાદ મ
રણ પામી. બરે વીરખાઈ વેહેવાણનીજ ઊમર “૫
ચાસ ને પાંચ વરસ ઊપર” હતી તારે તેવણના
આ માંસીની વજે તેથીખી ઘણી વધારે જોઈએ. તેની
માંડગીનાં વખતમાં ધણાં કાકી કલ્લેઆને લીધે તેવણ
ને જોવા ગએઆં મહી હતાં, પણ તેવણ જુજરવાખા
દ કાંઈ ખેસવા જવા વીનાં ચાલે ? નહીં. ધણાં કાકી
તેનાં નવ દીવસના પાંકરણમાં છ દીવસ સુધી ખેસી
આવીઆં હતાં. જોકે આ કાંઈ જુવાંન મોહાત નહીં
હતું તોપણ વીરખાઈ વેહેવાંણે અને તેની સગી વા
હાલીએએ પાંકરણાં ઊપર એવાં એવાં રૂદન કીધાં
હતાં કે કોઈ જુવાંનનાં મોહાત પાછલ તેટલું થાએ ન
હી. પોતાની માંસીનાં મોહાતથી વીરખાઈ વેહેવાં
ણ ધણ રૂદન કરતાં હતાં. તેવણને ખરેખર દીલમાં
એવું લાગતું હતું કે નહીં તે હું કહી શકતી નથી, પણ
બરે દરએક જણ તોહાં “રરણ” માં પોત પોતાના
વીચાર આપવા બેઠાં તારે કલ્લેઓ થએલો હશે કે
નહીં તેનો વીચાર વાંચનાંરોએજ કરવો.

એક વખતે મરનારની છોકરીઓએ કુટી લીધા પછે વીરખાઈ વેહેવાંણની આગમ્ય મારાં ધણુકાકીએ ધપકરા લેવા માંડીયા. દાદરની તમે અંધા રામાં એક ધાલીઆની ઈસને અદેહીને તેવણુ ખેડેલાં હતાં. સહવારથી તાંહાં જઈને ખેસવાને લાંધે તેવણુ ઘણી અગવડમાં હતાં, અને બપોરના રૂદન આ લીધી તાંહાંસુધીતા જરા રતી ઊંઘાએઆં હતાં “રરણુ” ને વખતે તેવણુ ઊઠીને રડવા માંડીઊ—તેમાં તેવણુ પોતાની છાતી અપ્રાડતાં ગએઆં અને બલાપો બહેર કરતાં ગએઆં. તેવણુ ધણુ કરીને પોતાના રાગાં વાહાલાંને ઈઆદ કરી રડવા તથા પોતાને થએલાં દુખ બહેર કરવા લાગ્યાં. તેવણુ રાગ કાહીકીને વલી રરતાં હતાં. પોતાનો એક ભાઈ જે દરીએ હુમો હતો તેને ધરથમ રડીઆપાદ પોતાને લગતી વાત ઊપર તેવણુ આવીઆં. તેવણુનાં એ રૂદનમાંનો થોડોએક ભાગ તમારી સામે મેલતાં મને કંઈ એસક લાગતી નથી.. અલખતાં ધણુકાકી જે કાંઈ બોલીઆં હતાં તે હંધી કાહાડવા જોગ હતુ. તોપણ તે ફેવ નકાંચુ ટાહે છુ હતુ તે દેખાડવા મારે નચુનાં ઊતારવાની મને ફરજ પડેછે—

“અરે માએ હું કાંહાંહી કીરતે છવીયરે માએછરે—અરે માએ તરણુ તરણુ વખત મરતી મરતી ઉડીરે માએછરે—અરે માએ બીજાંણુપર બાલીને મારીયરે બાપછરે—અરે માએ આબરી હુનો તારે વેહેવાંણુ આવીયરે માએછરે—ને મને કેહેએ તારા દીકરાને સમજવરે માએછરે—તો માએ દુખથી હું છુમ પાડું ને મને એધી બીજ છુમ પારવી પરીરે માએછરે— માએ મારા એકના એક કાવસા પર લોહીનું પાંજી કીધુઅરે માએછરે—આએ તેનાં કાનગરા છવપર વેહેલા પાડીરે માએછરે—માએ મને એવી શુ બઈ રી આપાની એમ મારો દીકરો બોહેરે માએછરે—ને વલી મને બીજ ગમથી ગાહે ગાહે ઘાઈ નાંખીરે વેહેવાછરે.”

એવું એવું પોતાની વેહેવાંણના કલ્યા આ વીજો બોલીને ધણુકાકી ધપકરા લેતાં હતાં.

પણુ વીરખાઈ વેહેવાંણથી આ સઘવું ખમી અ કાએજી નહી. તેણુ વીચારીજી કે મને જવાબ આપવો નોઈએ, મારે ને બેલવા તલક થતી હતી પણુ ધણુકાકી યુંગા રેહતાં નહી હતાં. એ ઊપરથી વીરખાઈ બોલી કે “આ વાએ માએ એતે શું વાત, જરા યુંગારેહો. અસનો ઘણુંજણુ બેલવાનાંછે.” ધણુકાકી હજુર આલુજ રહેઆં હતાં, અને વીરખાઈ છુમ પાડી આ કરતી હતી, તે ઊપરથી “અયારે, કોઈ મને

બેલવા દેયારે” એવી ફરીઆદ તેઓ બંધે જણુ સાથે કરવા લાગ્યાં. અંતે રેવટ એમ આવીજી કે કાકી યુંગાં રહેઆં અને વેહેવાંણુ “રરણુ” સર કીધું. ધણુએક બોલીઆ પછે તેવણુ ધણુકાકીને લગતી બાબદ ઊપર આવીઆં. તેવણુ બોલીઆં કે—

“અરે મારી દીકરીતા ખુલુ પરી રરેરે આઈ બાઈએરે—અરે માએ બોલો ખખેરવા નહી પાંખીરે માએરે—અરે તારાં સાથુ સસારં જીવમગાર જીવાક જેવાં જડીઆં તેમાં આપણું શુ યાહેરે—આગાઉથી એવુ કોઈ જાણતાંતાં નહી આઈ બાઈએરે—ગાંમમાં ઘણાં વર નેએઆમ પણુ એવા નહી કોઈ હોહેરે માએછરે—કોઈ જિવાતો હાથ પકરીને બાઈરેને પધારેરે માએછરે—દીકરીનાં એવાં કુરેલાં નસીબ મેકાં ને આઈ બાઈએરે—કાન કરતાં ને કરાવતાનાં વેઆર મરે ને માએછરે—એવાં વેહેવાઈ વેહેવાંણુને એવાર નીવાર કરી બે સીએરે માએછરે.”

એ રીતે વીરખાઈ પોતાની વેહેવાંણુને જવાબ આપતાં ચટકો લગાડવા સરીણું બોલી હતી એમ તેનાં રરણુના ઊપલા સાર ઊપરથી જણુએછે. આ ચટકાના બદલામાં તેને બે વધારે તાંણાં મારવાને ધણુકાકી તઈઆર થએઆં. તેવણુ પાછું “રરણુ” સર કીધું અને તેમાંનો અગત જોગ ભાગ નીચે ઊતારીઓછે—

“અરે બલતીને બાહે તેનો રાનખમો થાગ લામશે ને માએછરે—અરે જે મને ગાલ દીએ તેને ગાલ પાછી લાએરે—મારો દીકરો સજનાંમો લેલી રાએજો ને માએછરે—અરે માએ એ સામુ નહી પણુ પેસે ભવની વેસજે માએછરે, આઈબાઈમા જેવો તમે વાંક કોણુનોછે ને બાઈએરે—મને કેએ દીકરાને યુંક મારીને તે તારા હાથમાં લીયારે બાઈએરે—અરે દીકરો એવોછે કે કોઠાના નહી માએરે આઈબાઈએરે—અરે તેને કોઈ કેહેતો સાત વખત એવારી નાંખુરે માએછરે.”

ધણુકાકીના એવા એવા શખદોથી વીરખાઈ વેહેવાંણુનો ગુસો વધી ગએઓ. તેની તરફથી તેની બેહેને જવાબ આપીઓ અને ધણુકાકીની તરફથી તે વણુની દીકરી બેલવા લાગી. પણુ એ દરએક જણુ પોતાનાં રરણુમાં એક એકને ગાલ દેવા સીવાએ વધારે કયું કરતાં નહી હતાં. તે ગાલ, બેહેને, આ હવાલમાં પરગટ કરી તેમને કંટાશે આપવાને હું ચાહતી નથી. એટલુંજ કહુંછજી કે ધણુકાકીનાં ધપકરા ઊપરથી વાત ઘણી વધી પડી અને તેથી રડવાનું બંધ પડીજી તથા કલ્યા આલુ થએઓ. સઘલાં રાગાં વાંહાલાં સાથે બેલવા લાગ્યા અને કોઈનું સાંભલી થકાવું નહી હતું. બેહેસતણુ ધણુકાકી ઊપર ગાલનુ વાદલ

તરફ અચલથી મને પીઆર હતો અને તેવણુ મારા માથે જેવાં હતાં, પણ પાંદરણે પાંદરણે ખેસવા જવાથી ખીખાંચોને નોંધને તેવણુને રકવા કુટવાની જે ટેવ પડી હતી તે મને તે વખતથીજ નાંખસંદ હતી. ધણાં કાકી પોતાની જાંઘનીનાં પેટેલા ભાગથી એવી ચોરતોની મીજલશ તરફ ધેઆંન આપતાં આવીઆં હતાં, અને તેવણુનાં પાછલા વખતમાં તેવણુને ધપકરા લેવાનો માહવેરો પડીચો હતો. તેવણુનાં ફેટલાએક વાહાલાં ખેસીઓનાં કાજગરા જીવનીકલી જવાથી છુદાપામાં તેવણુને ખલાપો લાગેા હતો અને તેથી જુદે જુદે પાંદરણે ખેસવા જતી વખતે “રરણુ” રકવાની તેવણુને ટેવ પડી ગઈ હતી તથા પોતાનો ખલાપો સદા જાહેર કરતાં હતાં. તેવણુ ખીખાં ખઈરાંચોને યુંગાં રાખતાં હતાં અને પછે પોતે ધપકરા લઈને ખેસતાં હતાં. એવી રીતે રૂદન કરવાનું તેવણુને સાધારણુ થઈ પડીછી હતું અને જગે જગ તેમ કરવાથી એવુજ લાગતું હતું કે ખરા ગમને ખદલે માંતરગાખને ખાતર તેવણુ એવાં “ભાશાણુ” ચલાવતાં હતાં.

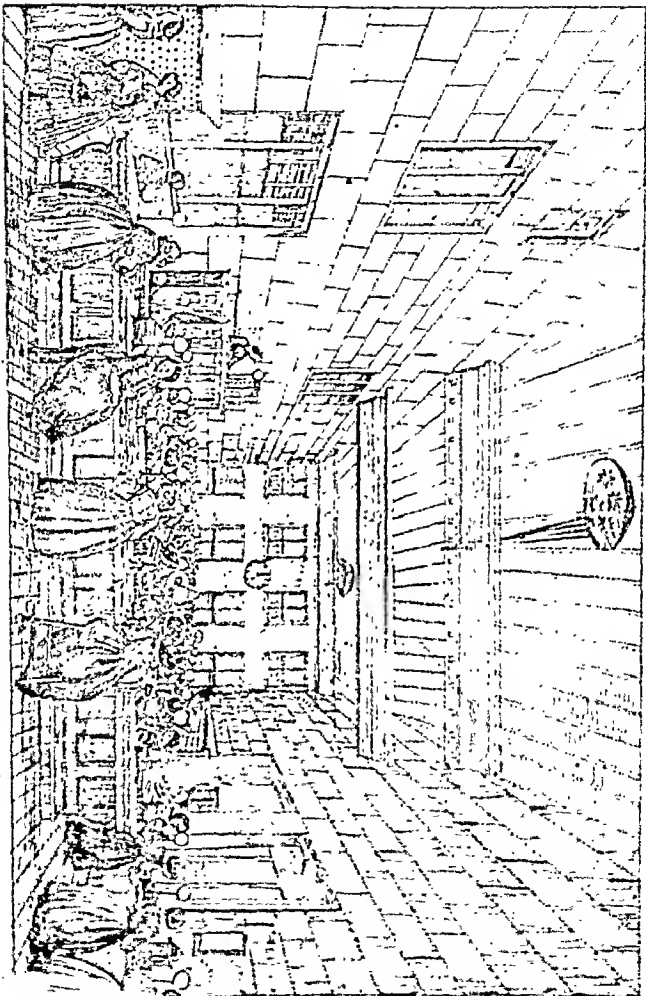
જોકે આ ચાલ સારી નહી હતી તોપણ ધણાંએ ક ખઈરાંચોને તે પસંદ પડતી હતી અને તેઓ ધણાં કાકીને તેવણુનાં ધપકરાને માટે સાખાશી આપતા હો એ એવું મને દીસતું હતું. તેવણુ જો ખેસતી વખતે ચરણ કલાક લીએતો, તેઓ ખીજ ચોરતો આગલ વાત કરતા ખેસતાં હતાં કે “અરે માંચે કોઈ બારે હુધીઆરી ખઈરી રણુ”. મરે કલાકનાં કલાક સુધી રૂદન બારી રાખેય પણ યુંગી નહી રહેતી.” એતો તેઓને મનસે સોડી અચરતીની વાત હતી, અને એવાં એવાં લોડીની ઊત્કેરણીથી ધણાં કાકીને ઊપરથી ઊતેજણુ મલતું હતું.

ધણાં કાકીની વેહેવાંણુ વીરખાઈ નાંમની હતી. જેવાં ધણાં કાકી ઊમરે જુગરગ હતા તેવાં વીરખાઈ વેહેવાણુનાં વરસ પણ જરતીમાં આવીઆં હતાં, અને મારા ધણા કાકી કહેતાં તેમ “પચાસને પાચ વરસ ઊપર” હતા. ઈઆને વીરખાઈની વચે ૫૫ વરસની હતી પણ ધણાં કાકીને એ આંકડો નહી આવડવાથી તેવણુ ઊપલી ગણતરી આપતાં હતાં. એ બે વેહેવાંણુ વચેની સગાઈતા છેક ઘણા વરસની થએલી હતી. વીરખાઈની છોકરી ચાંદણુખાઈ નાંમની હતી અને તે ધ

ણાં કાકીનાં એક પુરા કાઊસચાહા સાથે ખચગીથી પરણેલી હતી. એ બે માંડી ખઈચરને ખનાવ નહી હતો. કાંઊસચાહ પોતાની ચોરતની ચાલ ચલણુ ઊપર રાજ નહી હતો, અને તે છોકરી જરા તેવીજ હતી. કાઊસચાહએ તેને ઘરમાંથી કાહડી મેલેલી હતી. તે તો પોતાની ખઈરીને ઈંગરેજ ચોરતનાં જેવી ચાલ ચલણુની જોવા માંગતો હતો. પણ માંચે તે કેમ બને? ચોલચાને ચોટલી ચાકલ નહી હતી કે હાલની ચોરતો તેવી સરસ તે કાંહાંથી નીકલે. ચાંદણુ પોતાની માંને ઘર રહેલી હતી, અને હરવાઈને તેને ચોટવા સકાર નહી હતો કે માંડીને સમજાવી પસાવીને રાજ રાખવી. તે મીજાજની કુતરી હતી અને તેથી વરે એક દાહાડે કાહડી મેલી તો તેની દરકાર કીધા વીનાં મહીરે ઘર બઈને રહી. તે દાહાડાથી વરને જુસો લાગેા અને તેને ખોલાવી નહી. વીરખાઈ વેહેવાંણુ ધણા કાકી ઊપર ઘણીવાર કહેવાડીછી, પણ તેવણુ તું છોકરાની હક આગલ કાંઈ ચાલીછી નહી. તેથી વીરખાઈ વેહેવાંણુને ધણા કાકી સાથે કલ્ચો થએલો હતો. પણ વાંચનારી બેઠેનો તમોજ વીચાર કરો કે ધણાકાકીની એમાં શું તકરીર હતી.

એક દાહાડે વીરખાઈજ વેહેવાણુની વડી માંડી મીડીઆઈ અતેસારથી આબરી ચાલીઆ પાદ મરણુ પામી. બરે વીરખાઈ વેહેવાંણુનીજ ઊમર “પચાસ ને પાંચ વરસ ઊપર” હતી તારે તેવણુના આ માંડીની વચે તેથીજી ધણી વધારે નોંધએ તેની ચાંદગીનાં વખતમાં ધણાં કાકી કલ્ચાને લીધે તેવણુને જોવા ગચેઆં મહી હતાં, પણ તેવણુ જુગરવાખા દ કાંઈ ખેસવા જવા વીનાં ચાલે ? નહી. ધણાં કાકી તેનાં નવ દીવસના પાંદરણમાં છ દીવસ સુધી બેસી ચાલીઆં હતાં. જોકે આ કાંઈ જુવાંન મોહાત નહી હતું તોપણ વીરખાઈ વેહેવાંણુ અને તેની સગી વાહાલીઓએ પાંદરણાં ઊપર એવાં એવાં રૂદન કીધાં હતાં કે કોઈ જુવાંનનાં મોહાત પાછલ તેરણુ થાએ નહી. પોતાની માંડીનાં મોહાતથી વીરખાઈ વેહેવાંણુ ધણુ રૂદન કરતાં હતાં. તેવણુને ખરેખર દીલમાં એવુ લાગતું હતું કે નહી તે હું કહી શકતી નથી, પણ બારેદરએક જણુ તાંહાં “રરણાં” માં પોત પોતાના વીચાર આપવા બેઠાં તારે કલ્ચો થએલો હશે કે નહી તેનો વીચાર વાંચનાંરોએજ કરવો.

ସମ୍ପଦ ଲାଭର ପଥ - ସଫଳତା ନିମନ୍ତେ ଆସନ୍ତୁ ।

તી ધી તે ગાસલ પુલમાં હુનેરવાથી સને ૧૮૨૨ માં
 તે ગોરી પુલ સાથ નવ લાખ રૂપીયાની થઈ પડી.
 એ રકમનું વીઆજ દર વરસે ૩૦૦૦૦ રૂપીયાને થી
 ગારે આપવા લાગુ અને ગાંમનાં લોકોને તેથી જોર
 હુંતો સુખ થઈ પડીછે કે પારકા શહેરનાં રહેવાસી
 જો વગર મહેનતે ગુણ ગુજરાણ ચલાવાને તે ગાંમે
 ખાતે આવી વસીયાં હતાં એ રીતે મરનાર જાન
 જરવીસે ગરીબ માણસોમાં ધરમ દાંન કરવાની મતલ
 બ રાખી હતી, પણ તેથીતો જોર આલસાઈ વધી હ
 તી અને લોકોને કાંમ ધંધો મેલીને ગુણત ખીચડી મ
 લવાને લીધે તેજો બેદરકાર થયેયાં હતાં.

આવા વશીજીતનાંમાં ઊપરથી એક વાત જા
 ણવામાં આવેછે. તે એછે કે જુદા જુદા ધણીઓને
 જે ચીજ ઊપર શોખ હોય તેની તરફેણમાં તેઓ
 યોતાના વશીજીત કરતા આવીઆછે. ફેલાંચેક લોકો
 ને નવા વરસનાં તેહેવાર ઊપર ગોજ કરવાનો અતી
 શયે શોખ હોવાથી એવા દીવસ ઊપર રકમો ખરચ
 વાને નેચોએ યોતાનાં વશીજીતનાંમાં મધે હોકમો
 આપીઆછે. સને ૧૭૨૯ માં એક જાન મારડીને
 યોતાનું વશીજીત કીધું હતું. તેણે યોતાના ગાંમ મધેના
 ચોક્કસ શખસોનાં દરજેકને બસો રૂપીયા અપાવી
 આ હતા, તથા દર વરસે તેનું જે વીઆજ ઊપર તેમાંથી
 નવાં વરસને દહાડે ગણતના વીસ ખાવરા ખરીદ ક
 રીને તેને વીસ ગરીબ માણસો વચે વહેચી આપવા
 નું ફરમાવીછે હતું. એવી રીતે ખીજાં ગાંમમાંથી પણ
 દર વરસે જુદા જુદા ધણીઓએ નેમલી પુંજમાંથી
 વહેચણીઓ થાજોછે.

વલી ફેલાંચેક વશીજીત નામાં વધારે નવાઈ
 સરખાં જોરલા માટે હોજોછે કે જે ધણીઓ શોડયી સ
 ખાવતની વકી રાખી નહી હોય તે ધણીઓ તે કાંમ
 ને રકમો આપી ગએઆછે. વેલાતમાં ચોડાચેક
 ભીખારીઓ એ ચાલથી જાણીતા થયેઆછે અને તે
 જોના વશીજીત નામાં અપરતી ઊપજવેછે. તેઓ લો
 કોની શખાવત ઊપર જીવીને મરણ પાંખીઆછે અને
 તારખાણી યોતાની પુંજને શખાવત
 શા શખસોના સખાવીન
 લાંનકીયાજોર ખાતે
 તેા, તેના જાનવાંખો
 હ સીડા) વીકસીર

કમીને માટે એક ખાલી જગા ખરીદ કરવાનો તે હો
 કમ આપી ગએઓ હોના. સને ૧૮૨૪ માં વેલાતના
 એક રસતા ઊપરથી એક મહિની લાસ મલી આવી
 હતી, તેની પાછે દહાડાંએ રૂપીયા હતા, જે રકમ
 ને સતાવાલાઓએ ખેંકમાં મેલી હતી, અને તેના વી
 આજમાંથી દર વરસે ગરીબ લોકોને વેહેચણી કીધા
 માં આવેછે.

ધણીખરાં નવાઈ સરખાં વશીજીતનાંમાં ધરમ
 અને ધરમનાં મકાનો સાથ વધારે તાલુકો રાખેછે.
 ફોઈ દેવલમાં સુશઈ રાખવા બાબે, ફોઈ ચોક્કસ લોક
 ને સારી હાલતમાં રાખવા માટે, ફોઈ ચોક્કસ તેહેવાર
 ની કીરીઆ કરાવા માટે, ફોઈ ફોઈ સારા ખનાવનાં
 દીવસની ઈઆદગારીને માટે ચોક્કસ ખરચને સાડ પો
 તાનાં વશીજીતનાંમાં મધે રકમો ફરમાવી ગએઆછે.
 વલી ફોઈએ દેવલ મધેનાં આલસુ લોકોને ઊંધમાંથી ચ
 કારા બિઠાડવા માટે માંણસ રાખવાનો ખરચ કરવા
 નું ફેલાંચેક વશીજીતનાંમાં મધે ફરમાવીછે. ફો
 ઈ લોકો ધરમની જગામાંથી કુતરાને હાંકી દાહાડવાને
 ખરચ યોતાનાં વશીજીતનાંમાંથી આપેછે. લોકોમાં
 લગણુ વધારે કરાવા માટે ફોઈ શખસો એવા હોકમ કરી
 ગએઆછે કે તેમની પુલમાંથી પરણતાં ચોક્કસ ભોંકાં
 ને લાચેક રકમ ભેટ કરવી.

ખરીસટલ ખાતેનાં એક વેપારીની શખાવતથી
 આવન નહી ઊપર એક લોહાડાનો પુલ ખાંધવામાં
 આવીઓછે. તે પુલની તવારીખ જાણવા જોગછે. એ
 પુલ ખંધાવનાર વેપારી જાહે મરણ પાંખીઓ તારે તે
 જે દસ હજાર રૂપીયા અનામત રખાવીઆ હતા. પ
 ણુ એ રકમ નાંહાંની હતી માટે જોઈું ફરમાવીછે
 હતું કે તેનું વીઆજ હુનેરવાથી જાહે તે પુંજ
 વધીને એક લાખ રૂપીયાની થાજો તારે આ ન
 દી ઊપર એક ફરમાનો પુલ ખાંધવો. આ રકમ
 સને ૧૮૨૧ માં વધીને ચાલીસ હજાર રૂપીયાની થ
 ઈ હતી, અને એજ રીતે વધીને સને ૧૮૫૧ માં તે
 રકમ એક લાખથી ઊપર થવાની વકી હતી, પણ તેજા
 માતો એવી ખખર પડી કે ઊપલી મેહોલી ગણતરીમાં
 હતી. વીઆજની રકમ વધારે ગણવી થટી હ
 તેમ કીધાથી સને ૧૮૨૧ માંજ ઊપલી રક
 ૦ રૂપીયાની ગણવામાં આવી, તે ઊપર
 એક લાખની રકમ થાજો તાંહાં સુધી વા

૬ જોવાને બદલે ચતાવાલાઓએ આ સાક-હનર ૩ થીઆની રકમમાંથીજ એક લોહાડાંનો પુલ ખંધાવી આ. એ રીતે તે વેપારીનાં મુલાપછે ચાલીસ વરસે તેનીજ સખાવતનાં નાણાં વધી વધીને કાંમ લાગ્યાં.

હીદુસ્તાનનાં લોકો ગાંજીને ચોકસ માન આ પેછે. વેલાતમાં ફેટલાંચેક વશીએત કરનારાઓ પ છુ પોતાના વશીએતનાંમાં મધે ગાંજીને વીશ હોકાએ ફરમાવી ગએઆછે. પણ વાંચનારીએ ઈઆદ રાખ વુ કે તેઓએ તે પરાંણીની માંણતાને માટે તેમ કીધુ નથી. ચેશાએર નાંમનાં ગાંમ મધે ફેટલાંચેક લોકો એ પરમાંણે ગરીબ માંણસોને દર વરસે એકેકી ગાંજી આપવાનો હોકમ કરી ગએઆછે. તે ગાંજીએ એક ચોકસ શખસનાં સવાધીનમાં રેહછે અને દર વરસે તે મની તપાસ થાએછે.

આ ખાખદ લાંબી થાએછે માટે અજએખ નેવાં વ વશીએતનાં એકુમે દાખલા આપી હોએ ખંધ કરીએ છઈએ. સને ૧૭૬૯ માં હેનરી ગરીન નાંમનો ઈંગરેજ મર છુ પાંમીએ હતો. ઈંગરેજમાં “ગરીન” બોલનો અરથ લીલા થાએછે, અને ઊપલા શખસનુ નાંમ પ છુ “ગરીન” હાવાથી તેણે વશીએતનાંમાં મધે તે ઊપ ર ધેઆંન આપીહી હતું. તે એવુ ફરમાવી ગએઆ હતો કે તેની મીલકત તેની “ગરીન” નાંમની બેહેન ને આપવી. તેણે દર વરસે લીલા રંગનાં ચાર બ લીઆંન ખરીદ કરવાં, તે દરએક લીલાં બદીઆંન ઊ પર લીલી ફાર મેલવી, અને ચાર ગરીબ સીઆંને તે બદીઆંન ભેટ કરવાં કે તેઓને તે તેહેવારનાં દીવસ ઊપર પેહાડવાને કાંમ લાગે. મેલબારન ખાતેએક ઈંગ રેજ અને ૧૬૯૨ માં મરછુ પાંમીએહતો. તેનુ નાંમ મીં૦ ગરે કરીને હતું. “ગરે” શખસનો અરથ છુરો રં ગં થાએછે. એ વાતને ધેઆંનમાં રાખીને મીં૦ ગરેએ વશીએત નાંમમાં ફરમાવીહી હતુ કે તેની વકીલાતછુ મેરો “ગરે” એ બે હનર રૂપીઆ ખરસીને જમીન ખરીદ કરવી. તેમાંથી જે નશે આવે તેમાં દર વરસે તે રંગનાં છ બદીઆંન તથા છ ગલ્લા ખરીદ કરવા અ ને તે ગરીબ માંણસોને વેહુંચવા.

કુતરો અને તેની થોડીચેક વાત.

ચોપમાં જણાવરોમાં કુતરો પોતાના શીઆંનપ છુ અને નીમખહલાલીથી નેટલી બાંણમાં આવીએ છે, તેટલાં બીબાં કીર્ષ જણાવર આવીઆં નહી હ થે. તેની વશાદરી અને માંણસ તરફની મંમતાને માટે પુસતકી લખાએઆછે, અને તેનાં એ ગુણના અગણીત દાખલાઓ મલી આવેછે. સી બોધની શી આંની વાંચનારીઓને માટે એના દાખલા વારેવાર ર જુ કરવામાં આવીઆછે. તેને લગતી કાંઈબી બા બદ વાંચવાનો ફેટલાંચેક લોકોને ગાંજીઆ કુદરતી શોખ ધઈ ગએઆછે, એટલુ બધુ એ પરાંણી પોતાની પરીતીથી. તેઓને વાહાલું પચકીંછે. ભરવાડ, સીપાર્થ, અને મુશાફર તેની ખુબીઓને એક અવાજે પચંદ કરેછે. મીં૦ છુવેલ નાંમનો એક વખનાંએલો મુશાફર લખેછે કે—“દરએક જગોએ એખલો કુતરો હમારી સાથ ભલાવામાં તથા હમારે ઘર રેહેવામાં મોજ જુવેછે, એટલુજ નહી પણ હમે એખલા તે નેજ ધેઆંન આપીએ એવુથી તે ઇછતો હાએ એમ લાગેછે. માતર કુતરો હમુને સારીપઠે પીછાંણેછે, હ મારો સંભાલ લીએછે અને ચંકરના વખતમાં હમે ને ચેતવણી આપેછે.”

કુતરાને આગલા જમાંનાથી જંમલી લોકો અતીધણું માન આપતા આવીઆછે અને તેની યુંજા ફરતા આવી આછે. જંગલો અને ઊંડ જગાઓ બાંહાં મદદ મલવા ની આશા રાખવી શેકરછે તાંહાં કુતરો જંગલી માણસનો સાથી ધઈ પડેછે. તેના જખમનુ લોહી કુતરો મુસેછે અને એ પરમાણે લાહુને રૂજ લાવેછે. તેના બીછાંણા આ ગલ કુતરો બેચીને તેનો સંભાલ લીએછે. મીસર દે થમાં સારાં કાંમેમાં કુતરાનાં આકારને આગલ-પાડવા માં આવતો હતો. વશાદરીની નીશાંન દાખલ પાદરી એ કુતરાનું ચોહાડું પેહાડતા હતા, અને લાએકી અથ વા નેકીની નીશાંણમાં કુતરાને ગણતા હતા. રમના

લોકો પોતાની ધરમની કીરીઆઓમાં કુતરાને સુખીઆ ભાગ આપતા હતા. સેહતાંનીઅતને દુર કરવા માટે કુતરાની ગુરતીને ઘરો મધે રાખવામાં આવતી હતી. એક વખતે બનેલો મોઠો રાજદુવારો બનાવ કુતરાએ ચેતવણી આપવામાં ગણત કીધાથી બનીઓછે એમ ધારીને કૈલાંએક વેહમી લોકોએ શેહરમાંના કુતરાંઓ ને સભા કીધી હતી, અને દર વરસે ચોક્કમ કીરીઆ ક રીને ચોક્ક કુતરાને શંસી દેતા હતા. જરોતોસતી ધર મમાં પણ કુતરાને તેની નીમખહલાલીને માટે ચોક્ક વજન આપેલું છે. ઈહીઆપીઆ ખાતે એક જવતા કુ તરાને ચોક્ક જગામાં રાખીને તેને રાખતું નાંમ આ પવામાં આવતું હતું, અને લોકો તેની સેવા કરતાં હ તાં, એટલું જ નહીં પણ ધરમ ગુરુઓ તેમના અવાજ ઊપરથી તરેહવાર આરથ કીધા હતા હતા ! .

કુતરો કાંઈ એક કાંમને નથી. ધરની જાલવણી ને માટે તે દરબાંનું કાંમ કરે છે. ગરીબ આરતો પો તાને કાંમે જતી વખતે જે બધાંને રાખી જાએ છે તેની નેગેહુખાંની કરનાર એખલો કુતરો છે. ભરવાડનો કુત રો તેના ગોવાલાંને એકદું કરવામાં મદદ આપે છે. જે લાકીને કુતરો તેના શેકારને જહકરથી પકડી આપે છે. પાહાડી જગાઓમાં કુતરો દલાઈ ગએલાં માણસોને જે થી કાહાડે છે. સયુદરોમાં કુતરો દુખેલા જવને ઊપર લાવે છે. ગરીબલાંકમાં જારે દરીઆના પાણી બધાઈ જાએ છે તારે લોકીની વગર પઈડાંની ગાડીને કુતરો ઘ સડી લઈ જાએ છે. તે ગાડીમાં છ અપવા આઠ કુતરા જોડે છે અને તેઓ એક દીવસમાં સાઠ માઈલની મંજ કાપે છે. તારતાર દેશમાં કુતરો તોશાંણની ખજાર આ પે છે, તે એમકે જારે તોશાંણ થવાતું હોએ છે તેની આ ગમચ એ સીઆંતું પરાંણી પગ વતે બરસ ખોધી ના ખે છે. ધરથીકંપ થવાની આગમચેતી પણ કુતરાથી મ લે છે. સને ૧૮૮૫ ના ગેલકાસુઆસકી ખાતે ધરથી કંપ થવાની આગમચ સરવે કુતરાઓ શેહર છોડીને નીકલી ગએ આ હતા. લશકરમાં કુતરો લાકાઈ કરવા ના કાંમમાં આવે છે. જારે આઠો હેનરી રાજો શરંન સમાં લડીઓ હો, તથા જારે પીરુ દેશમાં ઈસપાંનીઅ રોએ ઘાટકીપણું ચલાવીશું હતું, તારે શકી ખાનાર કુતરાઓને લોકો ઊપર છોડી દીધા હતા. ઈલીબખેક રાંણીના વખતમાં આચેરલાંડની લકાઈમાં એક સરદારે એવા ૮૦૦ કુતરાઓને પોતાની સાથે રાખીઆ હતા.

એક વીદવાન એક કુતરાની અકલને દાખલો આ પરમાણે આપે છે—“આ કુતરાને એક બીબા જો રાવર કુતરાએ દુખ દીધું હતું. જારે તે મારે ધર આ વીઓ તારે તેને જે ખાવાનું મલીશીં તમાંથી તેણે અર ધું ખાધું અને બાકીનું જાલવી રાખીશીં. એ રીતે થોડાએક દીવસ સુધી કીધાખાદ તે આસપાસના કુતરા જોને ગોલાંવી લાવીઓ અને પોતે જાલવેલા ખોરાક થી તેઓને સારીપેઠે જમાંડીઆ. તાંહાંથી જમીઆ ખાદ કુતરાઓનું એ સરવે થોડું ધર આગલથી નીકલી શી ! અને હું પણ તેઓની પછવાડે ગએઓ. કૈલા એક મોહાલાઓ પસાર કીધા પછે આ નાંહાંની શેજ શેહરની હદ આગલ આવી પુગી અને મારા કુતરાએ તેઓને પોતાનો દુશમન દેખાડવાથી સધલાઓ તેના ઊપર તુડી પડીઆ અને તેને શખત સભા કરી આ વીઆ.”

પારકી મીલકતની જાલવણી ઊપર કુતરાઓ અજાએખ જેવી રીતે દીલ દાહાવે છે. એક દાહાડે બાક ખાતે એક લેડી શરવા ગઈ હતી. તેણે જોઈશી તો એક કુતરો તેનાં રસતાની વચે આવીઓ અને તેને આગલ જતાં અટકાવા લાગે. એ ઊપરથી વીચાર કરતાં તેને જણાએકી કે તેણે પોતાનો રૂમા લ ખોહોઆ હોતો તેથી તે પાછી શરી, અને કુતરાની પછવાડે પછવાડે ચાલી. તેમ કરતાં રસતા ઊપરથી તે રોમાલ મલી આવીઓ અને પછે તે કુતરો પોતા ના ઘણીની પાસે ગએઓ. તે જ જગાએ એક બી જે વખતે એક છોકરો ટોપલી ભરી ખાવાના કેક લ ઈને થોડા ઊપર જતો હોતો, તેવામાં તેની ગણતીથી ટોપલી મધનાં “કેક” એક પછે એક વેરાઈ ગએઆં તોપણ તે છોકરો ચાલી ગએઓ, અને પછે જોઈશી તો તેના કુતરો જે તેની સાથે ગએઓ હોતો તે ઊપલાં કેકના મોટા ભાગને ધરમાં લઈ આવીને પાછો ગએઓ અને એ રીતે એકુએ શેરા કરોને એક બી કેક ખાધા વીનાં સરવેને સલાંમત લઈ આવીઓ.

સને ૧૯૬૦ માં એક કુતરો પોતાના ઘણી ની લોડ ઊપર તરણ વરસ સુધી પડી રહ્યો હતો. ચાકુ સદીમાં પણ એવોજ એક દાખલો નોધાઈ ર હ્યો છે. લીસલી ખાતેનો એક કુતરો પોતાના ઘણી ને એટલા બધો ચાહતો હોતો કે તેનાં મુંવાથી તે કુત સને ઘણો ગમ લાગે હોતો એટલા માટે તે તેની

ચોડ આખલ જઈને બેસી રહેલા હતા, અને તાંહાંને તાંહાં નવ વરસ ગુજારીયાં હતાં. એ ઊપરથી લે કાને તેનાં ઊપર દબેલા આવી હતી, તેટલા માંટે તે જાણે તાંહાંજ તેને માંટે એક જુરકુ બંધાવીછી હતુ અને તેને દરરોજ ખાવાનુ લાવી આપતાં હતાં.

સને ૧૮૧૫ માં એક કુતરો કિટલાંએક માંહુ સોનાં નામ જરોખર ખોલતાં સીખીએા હતો.

રચુજે કુરસત.

૧ ગાએકવાડ રાજે જરે આગલા ગવરનરને ખલ વા આવીએા તારે જે હું નહી હુતેતો તેની સવારી થ તે નહી. દેસેદેસ મારી હુસતીછે, પણ માંતર તેમાં મારી કીરતી નથી. કોઈબી સરખમીન મારા વગર ખા લી નથી, બ્વાકાસમાં હુ દેખાવ દેહછડ, અને સમુદરમાં પ છુ હું છડ.

૨ હું એક ઉપીએાગી પદારથ છડ. માડ માધુ તે જ પુછુ અને પુછુ તેજ માધુછે. હવે ઈચ્છા થતો પણ હું સરખોને સરખો છડ. પણ ખગરદાર! માડ પુછુ નાં કોપનાં ને કાપયોતા તમને હુ કાડી લઈ જવરા, અને ને માધુ કાપયોતા તમને સારો સવાલ આપસ, પણ બંધે ભામ રહેલા રહેા અને હું તમને ધણે ઉપીએાગી ધવરા.

૩ જુગોલનાં સવાલો.

૧ બમાંએને મનસે કીડ કોલાણુ સરસ?

૨ દેખલ ઉપર ખાઈ જવા નેગ રથ કીડ?

૩ રેવેલાં બેસીને સારાં માંહુસો કાંહાં જએ?

૪ સુરતના કીએા ભાગ કેઆની ઈરાંણીએાની ઈચ્છા દ આપેછે?

૫ ઉલટાવેલા શમરો.

૧ ૧૧ સદા.

૨ ગગાની બ્વાડી.

૩ કાચુ રોણુક.

સવાલોના જવાબ.

(જુરો ગંએઆ આંકના જવાલો.)

૧ બ્વાગ—બોટ.

૨ ધડીઆલ.

૩ ઉલટાવેલા ખોસો.

૪ બહાડપાંહ.

૫ તાહાડીએા તાવ.

૬ સાકરીએા તલાવ.

૭ તરફવરાં.

૮ ભરપુર.

પરચુરાણ બાબદો.

માંહુસાની પાંખ—પારીસ ખાતે એક ડાકર લાંમ જેવ નાંમનો પરખેઆત વઈવ વસેછે. તે હાલ એવું જાહેર કરેછે કે બંગીઆર વરસ સુધી મોટી મેહેનતથી ચ્વનીઆસ કીધા પછે એક એવી ઈલકની શોધી કાઢાડીછે કે જ્યાં માં હુસ હવામાં કોઈબી નજોએ ઉડી શકે. આ વઈવ કહેછે કે તે ગરીબછે અને તેને નાંહાંની તાંખ પડેછે, બાકી નહીતો કે તે હુમણાંને હુમણાં એ સાંચો બનાવી દેખાડતે. તોપ છ તે કહેછે કે ચ્વગરને તેને નાંહાંની મદદ મલશેતો તે એ સાંચો બનાવી આપશે અને તેથી કરીને કોઈબી માંહુસાં બંહાં ગમે તાંહાં પખસીએાનાં સરખી નહાડકથી ઉડી શક થે. ઈલકનીચ્વન લોકો કાંઈ હીચ્વનાં લોકોની મીચાલે એ વા નથી કે વીરીઆ હોનરને મદદ આપવાને નાં પાડે. તે જ પરખણે વીરીઆએ કાંઈ આંને થોડું કાંમ કીધું નથી તે ઉપરથી કદાચ ઉપલું કાંમ બની શકે એજ લાગેછે.

ચોડીએક કહેવાંતો—“તડકાને વખતે આપણી આ સપાસ માંખની મીચાલે લોકો ભચે, પણ જે તોડાંને વખતે પાસે હોએ તેને ખરો મીતર ગણવો.”

“જરે ગડરી અને ગરીબાઈ સાથે પરણેછે તારે તંજો અને તકસીર તેનાં બાલક ધાએછે.”

“જગરનાં દરવાજામાં ઉલેટો ચોડીઆં નેની તરફ પોતાની તીર તોંકે, તેને દીલનાં મેહેમાંન દાખલ કરી ગણવો નહી.”

“રસતા ઉપરનાં જે ખડકો એકજ વખતનાં શંકરથી પસાર ધાએછે, તેનાં કરતાં છણી કાંકડીએા સદા પૂરે ન ડવાથી વધારે કંટાલો આપેછે.”

“યુસીબત સાથ લડવાનાં કરતાં, તેને આપણ ધણીવા ર કેદ કરીએ છએ.”

આથેલાં બાલકો—જમ આપણી ચોરતા કેટલી એક ચોરાકીને નીમખ દીએછે તેમ ઈલનાં રથમાં તાંહાં નાં બાલકોને નીમખથી આંધવામાં આવેછે. તે રથની સીએામાં એવો વેડેમછે કે બાલકનાં જનમ પછે એક વખતથી ને તેનાં સરીરને નીમખ ધીધું નહી હોએતો, છંદગીમાં તે બાલક સુખી થવું નથી અને નીમખ રોટી મેલવતાં તેને મુશકેલ પડેછે. તેથી તે વેડેમી બ્વળકાએ બાલકની ખરા બીના વીચાર કરતી નથી. કહેછે કે એ ચાલથી બચાંની ચાં મડી લાલ લોહી નેવી ધાએછે અને કેટલીએક વખતે બાલકને ધુનરી ધાએછે તથા તે મરણમાંમેછે.

એક નવી કલા—કેટલીએક વખતે બાટલી મધે ભરી સખેલુ નેહર લુલથી પીવાઈ જાએછે અને તેથી ખરાબી નીપજેછે. એવદાખલા ધણીવાર બનેછે તેનો અપકાવ કરવાને એક મીઠાં નાંમનાં ઈંગરને એક નવી કલા શોધી કાઢાડીછે. તેણે તે બાટલીએાને માંટે એવા લુચ બનાવી આપેછે કે તેથી તે બાટલી ઉઘાડનારને અંદરનાં નેહર વીરે ચેતવણી મળેછે. તે જુચને મધાત્રે ચોક્કસ આધારમાં રો

તા બનાવેલાછે, અને છુચને હુંધાડતાવારન આંગલી અથે તે હાંતા ભોકાઈ નવાયો ઉપલી ખખર ખસેછે.

બાદામી—આ સવાદાર છાણી પદારથનો દરએક રેશ માં વધતો ઇચ્છા એછો અથ જોવામાં આવેછે. એવી ગણ તરી થઈછે કે સને ૧૮૬૦ માં વેલાત ખાતે સમલી મલીને ૨૨૪૪૪ મણ કવડી બદામ તથા ૭૮૫૫૨ મણ મીઠી બદામ જુદાં જુદાં રેશોમાંથી આવી હતી.

લાંબી છંદગી—મોરેવીઆ ખાતે હાલ એક એકુત રેહછે. તેની ઉમર એકસોને ઉડતાલીસ વરસનીછે, તે મણ તે ઘણા તનદરોસત અને સુખી દીશેછે, તથા તેનાં મરવાની કંઈ પણ નીશાંણ જણાતી નથી. અગાઉ તે સીધા ઇના ધધા કરતો હતો. તેની ઉમરની ભરતીમાં તેની એક આમ્મેડી મરણ પામી હતી. તારખાદ એ શખસ જારે તેનું વરસની વચ્ચેના ધમ્મેએ તારે ફરીથી ધરણીઆ હતો. તે ધણું ખર્ચ ફુધ પીને તથા પડેલા ખાદને જીવેછે.

આળખેળ જોવી ચોરી—ઈંગ્લંડમાં એક કુલવંતી સીને અળખેળ જોવી રીતે હુરવામાં આવીછે. જે ગાડીમાં તે યેઠી હતી તેજ ગાડીમાં એક બીજો મરદ હતો, ગાડી ચાલવા પછે તે મરદે આ સીને એક વરતમાંન પતર વાંચવા આપીઉં. તે પતરમાંથી કેટલીએક ખુશાયા નીકલતી હતી, પણ તે વીરો વીચાર ન કરીને વાંચતાં વાંચતાં એકાએક તે સી બેસુધ થઈ પડી. તારખે જારે તે પાછી સુધીમાં આવી તારે તેને જણાએઉં કે પેલા મરદે વરતમાંન પતર ઉપર બેસુધીની દવા છાંટીને તેને તે વાંચવા આપીઉં હતું, અને જારે સી ઉપર દવાની અસર થઈ તારે તેનું જાનજી કાતરીને તે નાહાડે હતો.

બરાંડી દારૂ—આ રેશનાં લોકોમાં બરાંડી દારૂને અથ આસતે આસતે વધતો માલોએછો પણ ઇંગ્લેન્ડમાં તેના જે અથ ચાલેછે તે અતીઘણો મોટોછે. એ દારૂને સુખીઅ જ્યો ફાંસ રેશમાં બનેછે, અને ફરેચ લોકો ઘણા ખરો પીએછે. દર વરસે ફાંસમાં ૨૦ કરોડ એઆલન બરાંડી બનેછે અને ૧૩ કરોડ એઆલન એન રેશમાં ખરેછે.

પતી * પ્રબોધ.

સામરો અમલુ નહી આપો, એ રાગનું હારી પદ. પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી, આની શોખ હેજી તું મારી. પ્રીતે. રેક II. કહેચ વીથેય કદી નવ કરીયે, ભરીયે સીતલ ગુણ ભારી. સંપ સદા સાહુ સ્વચ્છન સંજે, નેહુથી રોખીયે નારી—અભીમાન ઉરથી ઉતારી, પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી. ૧. સાસુ ને સસરાના સાસુ ન વરીય, ભગ વીરૂદ્ધ તે પારી; નણદલ જોડાણીને પણ નખીયે, છે તે સદા સુખધારી—વોલકધી જોને વીચારી, પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી. ૨. ભાવ વડે વડી વીધા રે ભણીયે, ચાન પ્રકાશ દેનારી; સામરો અમલુ નહી આપો, એ રાગનું હારી પદ.

* સ્ત્રી પ્રતીયે પતીનો બાપ.

પતી પ્રબોધ.

તે યકી પંડીત લોકમાં તું યઈય, લાયક પદવી લેનારી—ચોભા વધરે અતી સારી પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી. ૩. સમજાયે સત્ય અગત્યની મતલબ, નાસયે જમણા નહારી; ઉતમછે કુળે ભણવામાં એવાં, ભીતર રાખ સંભારી—વીવીધ નીતી રીતો વધારી પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી. ૪. આમળ ઉપર લક્ષ્ય રેખ્યે, વીતેલી વાત વીસારી; શોક ક્રીધા યકી શું કુળ સુંદરી ચરય વલોવડું વારી—નહે નવનીતરે આઠારી પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી. ૫. શ્રી હરી સમજણ કરીયે ફરી ફરી, પ્રેમ-સાદનમાં પધારી; ભવનલ તરીયે ને સ્વરગ સંમતીયે, પંડીત કહેછે મોઢારી—પોતા તણી છાતી કોઢારી, પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી. ૬. સુખડ, રોચડીના-ગુણ સંધારી, નીન દુરગુણ રે નીવારી; સારી શીખાજણ સાંભળતાં છતાં, જોછે ન માલ સુધારી—લુભી તેણે ભારેન મારી પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી. ૭. અષ્ટ ચરણ આછે કષ્ટ હરણ ત્રીય, જોવી સુખાં ભરી ઝારી; કહે રાણેડા હારી પદ કોડથી, સ્વામીએ શીલા ઉચારી—હતી ન્યાંહી સાસુ કુમારી પ્રીતે સંભળાવું છું પીયારી. ૮.

સ્ત્રીઓના સુધરવાથી રેશમાં સુધારો વેહેલો થાયછે.

૧. સ્ત્રીએ સુધરે સુધારો સરવ ભણવેરે લોલ, સદા સત્ય સાર એન ઉર આણવેરે લોલ.
૨. સાચ સુખ આ સંસાર તણું જોડવેરે લોલ, થાપ પ્રાપ્ત માત્ર સ્ત્રી યકીન તેડવેરે લોલ.
૩. કદી હોય કોઈ ઘેર સ્ત્રી કુરલજીવેરે લોલ, પતી નીચને દમે તે નીચ નજલજીવેરે લોલ.
૪. કદી કહેચ એ કુરભાજન નીતે લડેરે લોલ, દમી સ્વામીને હરેક કામમાં નડેરે લોલ.
૫. હોય જેમ આં સાસુ પોરે થાપડોરે લોલ, બળખો તેમ તે રહે સદાય બાપડોરે લોલ.
૬. કોઈ વાતનો ઉકેલ સુઝ ના પડેરે લોલ, હોય દઈય એમ નંમનાં કહી રડેરે લોલ.
૭. નાર એવી ને મળે જો કંઈ એહવેરે લોલ, પડે તાલ સરવ કોને જોવા જોડવેરે લોલ.
૮. તણું શરમ કરમ એવું નાર ને કરેરે લોલ, લોક કીટકાર તેની પુકે આચરેરે લોલ.
૯. ભંજી નાર ભેટ જાણે લલી વાતનારે લોલ, તેણે છેક તે કુળે એવી જાતનારે લોલ.
૧૦. લુધ વેહેતુ પ્રેમ આણી સરવ વેહેરે રેશે લોલ, શીખી સંજોણો તણું પુશાક મેરેરે લોલ.
૧૧. ચાપ કોણ અધીક જોડ એ યકીરે લોલ, સંવિતો કહે અમુલ્ય તે હતો નકીરે લોલ.

૧ પાણી. ૨ માખણ. ૩ જમનાર ૪ પ્રેમનુ ઘર. ૫ અમરવ.

૧ દીલમાં. ૨ નહારી ચાલની. ૩ રાખસની બધી. ૪ નહારી બધી. ૫ સુખસીઆનો. ૬ કરવતથી કાપડો.

સ્ત્રીખાંધ.

પ્રસતક ૭ મું.

નં, ૧૮૬૩

આંક ૫ મો.

ખોટા હીરા ચલકે ઘણાં

અથવા

ખેમરવત ખેરા ખેટીઓ.

એક વારતા. †

પરકરણ પેટેહું.

તરણ બેહેનોનું બાંધેઆન.

પાદશાહા જાલેનર જામજીસતાનનાં આખા રાજપાટ ઉપર શયલી સરદારી ધરાવતા હતા, પણ તેનું રાજ ઘણું મોટું નહીં હતું. કેટલાંએક પરાંતો ઉપર તેની સત્તા ચાલતી હતી, અને તેટલાં પરાંત મલીને તેનું રાજ ધમેકે હતું. તે એવા વખતમાં રાજ કરતો હતો કે જે વેલાએ સુધારો અથવા એકલ મોહોન પરકારતો હતો. તેનાં વખતમાં કાંઈ દેશીઆ ખેડવાને મોટાં બારકસો નહીં હતાં અથવા નમીન ઉપર ઘોડાંનો ઘોડો વીનલીની ખીસાએ દોડતો નહીં હતા. તેનાં વખતમાં કાંઈ ઇચ્છાંતરે અને ઇકતીઓથી માંણસ હવામાં ઉડતું નહીં હતું અથવા ફુનીઆની નજીબોને રાલી શકીડું નહીં હતું. તે વખત એકમારગીપણોને હતા, સરવે નજી પોત પોતાની વાત જાણનાં હતાં. રહ્યોત તે વખતનાં વીચાર પરખાંજી સુખી હતી અને પોતાનાં ગરીબ જુદકાંમાં ખોદાતાલાએ જે નીમખ રોડી આપી હોએ તે ઉપર શુદર ગુજરી કરતી હતી.

તે વખત ઉપર પાદશાહા જાલેનરનું ઉપતું રાજ હતું. તેનાં રાજ ઉપર સરવે નજી ખુશી હતાં અને લોકોને ખુશી

† આ નવી વારતાને પાઠ્યેઆ મહાશુર શેકસીઅરનાં એક નાટક ઉપર રચવામા આવીઓછે જે વારતાનો કથારા ઘેરા આંકમા ઉઠે આવીઓછે, તેની મીચાલે આ નવા કીસામા કાંઈ કથવા સરખી બીનાંઆ અથવા કાંઈ કીથમના માલુમોને કેપાન નથી. એમાતો વધારે ગમખીર અને વીચારમા લેવા જેજા ખામદો છે, તથા માલુસ જાતની કેટલીએક ખામીઓને શુર શેકસીઅરે ચીતાર આપીઓછે એજુ વાચનારી બાટુએને એ વારતા વાચનાં આ હુખ પડશે.

રાખવાં એવી લલી મુરાદ તે ધરાવતો હતો. પોતાની રહ્યોતને તે પોતાના બચાં દાખલ ગણતો હતો અને તે વખત પરખાંજી તે અગનેઆંન લોકો ઉપર કીક સમાધાનીથી રાજ ચલાવતો હતો. તેનાં દુરામનો જાજા નહીં હતા, અને તેઓ તેના વખત ઉપર ધસારો કરતા નહીં હતા. તે કાંઈ લડાઇ ઇચ્છા ખુનરેલથી ફલવત નમીનો ઉપર લોહીની નદી ચાલુ કરતો નહીં હતો. માટે રહ્યોત સદા એવું જ આહાતી હતો કે જાલેનર પાદશાહા તેઓને માંજે સદા રાજ ચલાવેતો ઘણુમાર.

પણ એક કદી બને? વાચનારી બાંનુઓ, આ ફુનીઆમાં કુંઈ ચીન દકાઉછે? વખત સરવેને હુમલ કરેછે. સડધી મનજુત અને કાજુવાડો કીડો વખતની દોર આગલ ફનાં થાએછે, તો માંણસ જાતનાં તાંહાં શુ ભાર. આ જગતમાં સદાની કોઈ ચીન નથી. મોડે ઇચ્છા વેહ્યે તેનું શે વરતો આવાવાનું. તે સડધી બધીઆર મેહેલમાં અને મોઢાં સુખનાં સમુદરમાં વસતો હોએ, તાંહાં પણ જમ દાખલ થવાનો અને તેનાં તેડાં આગલ તેની દોલત ઇચ્છા દરજ જાનુ કાંઈ વલવાનું નથી. જારે કોઈખી માંણસથી એક પલવાર તે વખતે થોભાનું નથી તારે પાદશાહા જાલેનર સદા કાલ સુધી કુંઈ રીતે જાવે.

તેને નજીક ઉમરમાં આવાતાં કાંઈ વાર લાગે નહીં હતા. જ્યે તે આગલ જવાંન હતો તેવોજ તે હાલ નજીક ઘર પડીઓ હતો. આ ફુનીઆની નજીબમાં ઘણાં વરશ ગુજરીને તે દુખનાં વમલમાંથી પાર ઉતરીઓ હતો અને ચોડનાં કીનારી ઉપર હવે તે આવા મેહો હતો. તેના બાલ પાકેલા હતા, તેની દાહાડી તેની છાતીને સાક કરતી હતી, તે કમરમાંથી નરા વાંકો વધીઓ હતો, અને તેને હાથે ધુનરી ઘર હતી. તેનો સરવે દેખાવ ફરેસતાનાં સરખો દીસતો હતો અને તેની ચાલચલણ ફરેસતાને વધારે ખલતી હતી. તે મીશ, માંજેઆણુ અને મેહેરખાંન હતો.

આવી નાતખાંનીનાં વખતમાં તે પોતાનું રાજ મહાવી શકે એ વાતમ નહીં બને એવી હતી. માટે આ ઉમરમાં પોતાનું તાજ પોતાને માંથેથી ઉતારવાનું, અને પોતાની નજીકીના વખતમાં ધરગતુ તથા બાહેરની જાલેનરમાંથી છુટવાનો તેણે વીચાર કરી રાખીઓ હતો. પોતાની જાતની આકીનો ભાગ ઇચ્છવરની પરાયખાનાં અને આંજીર તથા એનમાં ગુજારવાનો તેનો કથાવ હતો. તે પોતે પોતાના અંતનો વખત સમજતો હતો માટે પેલી જીહાંન પોંહાંચવાની તદ્દઆરી કરવાનો હવે તેણે પકો ઇશારો કીધો હતો.

પણ રાજ કોણને આપણું ? તેના એકબી દીકરો નહીં હતા, તેમજ તે ફરજ વનાનોથી નહીં હતા. તેની એક ફરતાં વધારે દીકરી હતી, અને તેજ તેને મનસે દીકરાઓ હતા. આપણું લોકની ખીશાએ તેને મનસે દીકરા અથવા દીકરીમાં ફરક નહીં હતા. તે કાંઈ દીકરાનો જનમ નહીં થવાથી નાંખુશ નહીં હતા, અને આપણું લોકની ખીશાએ દીકરીઓને કાપવા વાહારવાની વાતો કરતો નહીં હતા. હી આં દીકરીઓને લગલગ નકામી ગણવામાં આવેછે. તેને ગાલ દીધી, અથવા તેને પડતી નાખી, અને તેની ક્યેલ આવા માંગીતા તેમાં લોકો કાંઈ અનઘટતુ સમજતા નથી, પણ જુદા જાહેનર પોતાની દીકરીઓને એવું અપમાન આપતો નહીં હતા. તે સમજતો હતો કે દીકરા અને દીકરી સરખાં માંણસછે અને ખોટાતાવાએ તેઓમાં સરખી શકતી મેલીછે. એટલા માટે તેની ખાતરી હતી કે જન તેના દીકરો હતા અને તે રાજ ચલાવેને શક્તિવાન ગણતો, તેજ આ તરણ દીકરીઓને તેવી નહીં ગણવાતુ કાંઈ કારણ નથી.

આ તરણ મેહેનોમાંની સઘથી વડી મેહેનતુ નાંમ ફરંગીજ કરીને હતું. તેની ઉમર આસરે ૨૫ થી વધારે વરસની હતી. તે નોનપાન અને કુમારી હતી. તે પહરેલ અને કહરેલ હતી. તેની જલકતી અને તોણી આંખ કહી આપતી હતી કે તેતુ મગજ ઉંડું અને લીચાર શક્તી મોટી હતી. તે મપલ, મચલ અને મચલ હતી. તેનાં કપાલ ઉપર સરવે ચરીતરની નીશાન હતી, તેનાં ગોલાખી શેખ શારા અને પરવારાં સરખા હોટ, તેના કમાનદાર ભવાં અને નફી આંખનાં પલકારા, એ સારવેથી જન તેના મેહેરને સોભા મલતી હતી, તેમજ તેની ચાલચલણની જોએઆ ચેતવણી ચલતી હતી. તેની જ્યાં કાતરની ખીશાએ ચાલતી હતી અને પોતાનાં આપ તરફ તે અત્યલેણા પીઆર દેખાડતી હતી.

તેની ખીજ મેહેન નાંમે શુભતાર ફરંગીજનાં સરખીજ હતી. એ મેહેનતુ ઉમર આસરે તેલીસ વરસની હતી. તેનું સારી સીધું અને મરોદાર હતું તથા સરીરનાં સોલ સી હુગાર કરીને ફરખાં તે થણે હરખ લેતી હતી. તે નાણુક, નરમ અને નખરાંદાર હતી. મોલવા ચાલવામાં તે ફરંગીજનાં સરખી હતી, અને ખચરદારી તથા હોશીઆરી રાખવા તેનાં સુખીઅ શુજ હતો.

પણ જુદા જાહેનરની તરીજ અને સઘથી નાંહાંની બેટી આ મેધી નજા જુદા ખવાશની હતી. તે સુંદરીનું નાંમ પીરોજ હતું અને તેનાં દીલીમાં ખરી પીરોજનગરી હતી. તે થણીજ સોલાઈતી, અને થણીજ સારી હતી, તથા જન પોતાનાં શરીરનાં અલુથણમાં તે વધારે સારી રહેતી તેમ તે વધારે જન આપતી હતી. તેના મેહેરો ખુશનમાં અને ઘાટ ઘટમ સુંદર અને રૂપ માહતાજને શરમાવે એવું હતું. તે ખરેખર પ્રેતિવાર કેલવાળી પાંખેલી હતી, અને સાડે તથા નરસુંખીછાણવાની તેનાં ઉઘા શક્તી હતી. તે મોલ વે સારી નહીં હતી. તે સદા થોડું પણ સાચું મોલતી હતી, અને એકવાર મોલવાની આગમચ બે વાર લીચાર કરતી હતી.

એવી રીતની આ તરણ મેહેનો હતો અને તેઓને પોતાનું રાજ સોંપી જવાનો જુદા જાહેનરનો લીચાર હતા.

આ તરણે મેહેનો કુમારી હતી, અને તેઓનાં હાથ મેલવા માટે જુદા જુદા ઉમરાવો તથા રાજવંડસીઓ લાંમની સુદત સુધી વેતરણ કરતા હતા. હમણું જરે જુદા જલનો શેવરનો વખત નજદીક આવીઓ, તથા જરે તે તેને રાજ આપવા નીકળીઓ તારે તેઓને રાજ સાથે ભરધાર પણ અથા વવાનો તેનો લીચાર હતા. તેની વડી અને વચલી એ બે દીકરીઓનાં બે ઉમેદવારો જલની દરખાશમાં હાલ આવોઆ હતા અને તેઓને જાહેર પાશ્વહાલે પોતાને વાંદાં થોભાવી રાખીઆ હતા. તેની તરીજ મેટી પીરોજની ખુમસુરતી અને નેક ચાલ ઉપરથી તેનો હાથ બે જણ માંગતા હતા અને તે બધે ઉમરાવો દુદના દેસ મધેના રહેવાસી હોવાથી જલની દરખાશમાં આવી પોંદાંચીઆ નહીં હતા.

જુદા જાહેનરની સરવે આશા તેનાં આ તરણ ફરજ દે ઉપર હતી. તેણે એક બાપ કરતાં વધારે પરીતીથી તેઓને ઉધારીઆં હતાં, અને તેઓને મોટાં કરવાને તેણે પોતાનાં લોહીનું પાંણી કીધું હતું. તેની ખાતરી હતી કે તેની આ તરણ લાએકીવાલી દીકરીઓ તેનાં જુદાપામાં તેની સેવા કરશે, અને તેની છ'ગીતો પાછળે વખત જન અને તેમ સમ્રાંધાનીમાં શુજરવા દઈ તેને કાંઈ મેહેનત આપશે નહીં. એવા લીચારથી મોતાનાં રાજને પોતાની મેટીઓ વગેરે મુવાને તેણે હવેથી છ'આરે ખુશાલી દેખાડી હતી.

પરકણ બીજું.

ઘડપણ તે અચપણ.

"ઈનસાફ સાહેબ, ઈનસાફ. રાજ્યે વાજબી ઈનસાફ કરશે નેઈએ, ખોટા સદા ઈનસાફને માંણસે. કુદરતમાં દરએક ચીજને લાએક ઈનસાફ અલેછે. આંણસે પણ તેજ કાએક પરમાણે ચાલણું નેઈએ, અને રાજ્યે સરવેને સરખા હક તથા સરખો ઈનસાફ આપવો નેઈએ."

આ શુખનો ખરેખરી દાંનાઈના, અને તે ઉપરથી તેને મોલનાર શખસ થણે શીઆનો અને કીલસુરી મન નો લાગેછે. અલભતાં આ શુખનો કોઈએ જાહેનર રાજના મેહેલમાં જોયારીઆઈ, અને તે કોણ શખસછે ? શું કોઈએ તેને નુકસાન કીધાથી રાજ પાસે ઈનસાફ કરાવા આવીઓછે ? શું તે કોઈ-કુખીની દાદ માહવા માંગેછે ? નહીં. એ શખસ જુદા જાહેનરનો એક દરખારી અને તેને ખાશ મસલત નો આપનારછે. તે રાજની દરખારનાં દીવાંનખાણમાં બીરીછેલોએ અને એક બીજા અમલદાર સાથે વાત કરેછે. તેનું નાંમ જનમસપેછે, અને તે જ બીજા દરખારી સાથે એકતેજોમાં મચશુલ પચેઓછે તે ફરંમરજ એવું કીરીતીવાન નાંમ ધરાવે.

ફરંમરજ-નેકનાંમ જનમસપ હું એવું સમજુ છું કે આજની દરખારમાં પાશ્વહાલ પોતાની વડી દીકરીને વધારે નવખરો.

જનમસપ-ના ભાઈ ના. એ વાતનો આપણે બે આલખાંબી ઉતારવી નહીં નેઈએ. રાજ્યે એક દીકરી તરફ વધતો અને બીજી તરફ આંછો પીઆર રાખ્યો નહીં નેઈએ. તેણે તરણે મેટીઓ તરફ સરખી આંખે નેઈએ, અને તરણે મેટીઓ પોતાના રાજના સરખા ભાગ આપવા નેઈએ.

ક્રોંમરજ—ભલા જાતસપ એ વાત વાનખીછે, પણ તમે જાણોછા કે જુદો જાલ પોતાની દીકરી ફરંગીન અને ગુલનાર તરફ ઘણો મોહીતછે. તરીલ પીરોન ઘણી એકમા રંગી અને થોડું બોલનારી હોવાથી તે નર્ધક જાલની પુરતી પરીતી ખેંચવાની નથી.

જાતસપ—તેની ચીંતા નહી. ભાઈ ઇમાદ રાખ જે કે ને થોડું મોલેછે તેમ કાંઈ દાહડે કાંમ લાગે. લાંબી છંપ રાખીને મોટી-મોટી વાતો કરતાંતે સહને આવડેછે. ને પોતા હીરા હોએ તે ઘણા મલકેછે. સરવે બેટીએને સરખુ રાખ આપવાની મેં જાલને ભલાંમણ કીધીછે અને તમે આપતની દરબારમાં તેને તેવીજ રીતે કરતાં જોશો.

ક્રોંમરજ—એ વાત સાંભલી હું ખુસી છઉં. જુનર જાતસપ આજ વરસે ઘણેમાં તમા રાજને કીમતી મ સલત આપોછા અને હું પાર ઉલે તે તમારી સલતથી આપણા પાદશાહ આજે ઘણી કીરતો મેલવીછે. તમે પાદ શાહની સેવા બજાવમાં રાજની સેવા બજાવોછા, અને સદા સમાઈતી તરફેણ કરોછા તેથી તમોને માંન થયેછે.

એ રીતે આ શીયાંના દરબારીઓ વાત કરતા હતા તે વાગમાં દરબારની તબઆરી થઈ મુઝી. પાદશાહને દીવાંન ખાંતામાં હાજર થવાનો વખત થયેઓ. થોડાવારમાં રણ સોગડાને આવવાં બ્યાલોની અને જુદો જાલ પોતાની થુ દર દીકરીઓના દેશથી આવતો આવી તખત ઉપર બીસાલ ઓ. આ વખતે તે દીકરીઓના ચેડેસા ખુશ હતા. તેઓ પોતાના પીતાના રાજને પોતા વચે વેડેલી લેવાની તેમ વખતે લગી રાખતાં હતાં, એટલુંજ નહી પણ આજ તેઓ ના વણકે પણ નંકી થવાના હતાં. એ રીતે ગોએઆ નવો જનમ લેવાને તેઓને તો દીવસ હતો. અલકાતુ દીકરીઓને બદલે રાંણી અને ધરીઓની થવાનો તેઓને મનસે તે દીવસ હતો.

ને બે ઉમરાવો જાલની બે છોકરીઓની ઉમેદવારીને માટે તેના મેલકે તરફ આવીઆ હતા, તેઓ આ દરબાર માં હાજર થઈ શકીઆ હતા. તેઓનાં એકનું નામ પસંગ અને બીજાનું નામ નોદર કરીને હતું. તરીલ બેટીના હાથ લેવાની ઉમેદવારી ધરાવનારા રાજવંસીઓ દરબારને વખતે આવી નહી પુગાંથી જાલસરે તેમને મોલાવા નવાને ફરંગીનને હાકમ કીધો હતો. એ હાકમને માન આપી ફરંગીન દરબારમાંથી રવાંને થયેઓ, અને પસંગ તથા નોદર રાજની દરબારમાં બીસાલ્યા, આ વાત જાહી નવી જોઈતી નથી કે રાજને પોતાનાં નીમખ હવાલ દરબારી જાતસપને ઘણું માંન આપતો હતો, માટે તેને દરબારમાં બેસવાનો ખાસ હાકમ થયેલો હતો.

કાંમ શરૂ કરતાંજ તેણે પરખમ પોતાનાં નમાઈમને થુ દી કાહીઆ. પસંગ વડી છોકરી ફરંગીનને માંગતો હતો, તેને તેનાં સવાધીનમાં આપી. નોદરનાં હાથમાં વચલી દીકરી ગુલનાર ગઈ, અને નાંહાંની પીરોનને માટે ઇરાં ન તથા તુરાંની શાહાજાઓ આવીઆ. ખાદ લીચાર ફરવાનું ઇરાવીલ હતું. એ રીતે આ બેટોનાં જોડાં બધા ઇ. મુકાં હતાં. એવું કે તથા આકારમાં સારાં રીસતાં હતાં એમતો કાંઈ શક નથી. છોકરીઓએ પોત પો

તાનાં એ ભરથારો ઉપર પસંદગી નહાવી હતી, અને તેથી જુદો જાલ ખુસી થઈ ગયેઓ.

એટલું કીધા પછે રાજની વેહેમણી કરવાનો વખત થયેઓ જુદા જાલે રાજનાં નકસા ઉપર તરણ ભાગ કીધા પણ તે તેમને સપુરદ કીધાની આગમમ એવી મરજ દેખાડી કે તેની દરમજ દીકરીએ કાંઈખી મોલીને પોત પોતાની ઇલા તેને જાહેર કરવી. એ ઉપરથી પરખમ વડી ફરંગીન મોલો કે—

“નેકનાંમ ખુરમી, તમારો તરફ મારો કેટલો પીઆર છે તે જણાવવાનાં મારી પાસે પુરતા રાખદો નથી. માટે એટલું કહું છઉં કે મારી આંખ, મારી હાથઆ તી અને મારાં છુટાપણાં કરતાં હું તમોને વધારે આહુ છઉં. જેમી મીન મારે મનસે વાંહોલી, કીમતી છવા નવાઈ સરખીછે, તેનાં કરતાંખી મારા બાપને વધારે ગણું છઉં અને સમજું છઉં કે મારી છંદગી, કાએઆ, તનદરોસતી અથવા ખુશ સુરતીમાં મારો બાપછે. મારો એ પીઆર મારા દમને અટકાવે, અને મારી ન્યાંને નાતવાન કરી નાંખે.”

પોતાની વડી છોકરીના આ શબ્દો ઉપરથી નર્ધક જાલ ઘણુંજ મનમ મઈ ગયેઓ. તે દેખાડીને મોલીએ કે “દીકરી આ નકસા ઉપરનો આ ભાગથી આ ભાગ હું તારે હવાલે કરુછઉં, જેમાના ક્લવંત ખેતરો, નામીયાં, નંગ લો, અને કીમતી પરાંતો સરવે તારા અને તારા ઘણી પસંગનાં સવાધીનમાં આવશે.”

એ પછે તેની વચલી મોલકની બેટી ગુલનાર મોલી કે “મારા ઉમેદખાંત પીતા, ને લોહી મારી બેટોનાંએ તેમ લોહી મારામાંછે. તે ને કાંઈ માંહેછે તેમ હું પણ ચાહું છઉં, બલકે ગોએઆ તેણે મારા સમરો અને મારાં દીલની વાત તમુને કહીછે. મારો પીઆર તમારી ઉપર પુરતો અને પુરતા કરતાંખી વધારેછે. હું એટલુંજ કહું છઉં કે તમારા પીઆરમાં હું સઘથી મારો જોન જોઉં છઉં, અને કાંઈખી બીજા ખુશાહી સાથ મને ગોએઆ દુશમની થઈ.”

આ ભાશાંણે જુદા જાલ ઉપર પુરતી અસર કીધી. તેણે પોતાનાં રાજનો બીજો ભાગ તેના હવાલામાં આપીઓ અને તેને તથા તેનાં ખાવંદ નોદરને આસીરવાદ કીધા.

હવે તરીલ, સઘથી નાંહાંનો અને એકમારંગી પીરોનને મોલવાની વારી આવી. જોકે તે નાંહાન દીસતી હતી અને સાદી કરતી હતી, તોપણ તેનાં બાપનો તેના ઉપર એ છો આહા નહી હતો. તેણે એ દીકરીને માટે રાજનો એક ભાગ રાખેલો હતો, પણ તેનાં મોલવાની વાત નિતો હતો. તેમી પીરોને પોતાની બેટોને મીઠી મીઠી વાતો મોલતાં જોઈ એવોજ દરાવ કીધો હતો કે તેને આ વખતે લાંબાં ભા શાંણ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. માટે તે સુગી રહી, અને તેથી અતે જાલને મોલવાની ફેરન પડી.

જાલ—હવે મારી રાંક દીકરી પીરોન, જેના હાથ સાથ હાથ મેલવવાને અમે ઉમરાવો મોટીછે, તે દીકરી થું આ ઉછે તે જાણવાને હું ખંતી છઉં, દીકરી પીરોન તું હવે થું મોલે?

પીરોન—કાંઈ નહી છ. આ નવાજ ઉપરથી જુદા જાલને અમરતી ઉપજ. તેની જરૂર બીજા બેટીઓ આટલું મધુ મોલી તારે આ છોક

રી કાંઈખી બોલીને પોતાના પીઆર નહીં દેખારે, એવું જોઈને તે તાણુબી થયેઓ. તેણે પોતાની બેઠીને ફરીથી પુછીઈ અને ફરીથી પીરોજ એવ નવાબ આપીઓ. એ ઉપરથી જાહેર ર નરા ખડા થયેઓ, તે બોલીઓ કે “બેટી કાંઈ નહીં બોલતી તેની ગતલબ થુ” તે તુને આ વખતે નજાવવું જોઈએ.”

પીરોજ—બાવાજી, મારાં દીલને હું મારાં મોઝાડાંમાં લાવી શકતી નથી. મારી ફરજ પરમાંણે હું તમે સાહેબને આહું છઉં—નાં વધારે, કે ના એછાં.

આ નવાબે જાવને નરા ખડા કીધો. તે જમ નઈક થયેઓ તેમ તેની અકલ ગોએઓ એછી થઈ હતી, અને તેની દીકરીઓ તેની ખોટી વખાણુ કરે એવી તેની ખાહેશ હતી. એવી ખોટી વખાણુ કરવાને પીરોજ રાજ નહીં હતી. તેની વાનખી માલ જોવા વગર પાદશાહાએ ફરમાવી ઉં કે “બેટી પીરોજ, તું બેસી છે તે નરા સંભાલીને બોલ.” પણ પીરોજ સંભાલ થુ લીએ? તેણે ખાલવી રીતે જાહેર કીધું કે—

“મેહેરબાન પીતા, તમે અને જનન આપીઓ, પાલી પોશી, પીઆર રાખીઓ અને મોટી કીધી. એ સઘલી લલાઈના લાએક રીતે ગલેલા વાલવાને હું ધણી ખુશી છઉં. તેટલા માટે હું તમારે તામે છઉં, તમેને આહું છઉં અને તયુને માન આપું છઉં. મારી બેઠેના તયુને કહેછે કે તે એના તમામ પીઆર તમારી તરફ, પણ તીઆરે તેઓનાં ભરથારતે રખડતાજ રહેઓ. હું જરે પરણશ તારે મારા ધણી તરફ મારી અરથી પીઆર અને અરથી સંભાલ રહેશે. તથા તમારી તરફ અરથી પીઆર અને અરથી ફરજ હું દેખાડશ. હું મારી બેઠેનાની મીશાલે પારકા ધણી સાથે પરણીને એખલા બાપ ઉપર સઘલો પીઆર નથી રાખવાની.”

અગરને નઈક જાહેરની નગોએ કોઈ બીજે સમજી બાપ હોતેતો તે પોતાની દીકરીના આવા વાનખી વીચારો સંભાલીને ધણી ખુશી થતે, પણ જાલ પીરોજના આ શુખને ઉપરથી નારાજ થયેઓ. તે ઘડપણ માં આવીઓ તે ગોએઓ અલપણમાં આવીઓ હતા. તેની સમજ નતી રહી હતી, અને અમાંની મીશાલે કોઈ તેને પઠાવીઓ કરે એવી તેની ગરજમાં પીરોજ નારીપાસ કીધાથી તે શુરો થયેઓ. પીરોજને ફરીથી પુછવા ઉપરથી તેણે નજાવીઈ કે “બાવા હું ને બોલીછઉં તે મારાં ખરા દીલથી અને સાચું બોલીછઉં.”

પણ છુંદો જાલ થુ એધી રાજ થામે? નહીં. તેણે સાક નજાવીઈ કે—“દીકરી તારી એવીજ ગરજ છે, તો હું બી હવે મારી ગરજ પરમાંણે આહું છઉં, તું ને સમાઈને વલગી, તે સમાઈને તું હું આપુછઉં, અને મોદાના સો ગંદ લઈને કડુછઉં કે તું ઉપરથી મારા સરવે પીઆર અને સંભાલને આજ પછે હું કાહાડી નાંખુછઉં. હવે પછે સઘ કાલ સુધી હું તારે નામે લેવશ નહીં, અથવા તું ઈઆ દ કરશ નહીં. ફારી ખાતાર લાલ ઈઆ વરને ને દીવસે હું આહવાશ તે દીવસે હું તુનેખી માહવાશ અને તાંહાંથુ થી હું તું મારાં ખાં દીલથી કીકારશ.”

જાસાપ દરબારી આ બનાવ ઉપરથી ધણીજ દલગી

ર થયેઓ. જાહેર ઉપર તેના જરેલા પીઆર હોતા તેટલો તે સમાઈને આહાહો હોતા અને તેણે જોઈઈ હું કે આ વેલા સમાઈ રીઆની પીરોજની તરફ હતી. પીરોજ પોતાના બાપને ને કાંઈ કહેઈ હવું તે વાનખી હવું અને નાં માસપ જોતા હોતા કે ને દીકરીઓ ધણુ બોલીને ખુશી રહી હતી તેઓના સરવે બોલો ખાલી અને નુસાંખ ત બરેલા હતા, તથા પીરોજ પોતાનાં પીતા તરફ તેઓ કરતાં વધારે પીઆર રાખતી હતી. તોપણ જાલ અમાંની મીશાલે ખુશાંજતને કાંન દેખ લોભાઈ જાએ અને એક લાએક અમાંને કીકારે, એ વાત સાચા નાં માસપને પસંદ નહીં આવીઓથી તેણે વચે પડવાને ઠરાવ કીધો. પણ તે બોલવા જાએઓ એટલામાંતો રાજાએ તેને ખુશી રાખીઓ અને પીરોજને નીમખહરાંખતું નાંખ આપી ગાલો દેવા લાગો. પીરોજને ભાગતું રાજ તેણે પોતાની બે દીકરીઓ વચે વેહુંથી આપીઈ, અને એ રીતે તેનેક અપવાને ગોએઓ હાથ પગ વગરની કરી નાંખી.

આહું છતાં પણ નાં માસપ ખુશો બેઠો નહીં. જેકે પાદશાહ તેને બોલવા દેતા નહીં હોતા તોપણ તે બોલતો હોતા, કેમકે એક નીરદોશને અથવા કરવાની તથા પોતાનાં રાજને ખુશાંજતની એતલથી આપવાની તે ફરજ જોતા હોતા. તે બોલીઓ કે—“છહુંપનાંહાં તમેને હું સઘ માન આપતા આવીઓ છઉં, તમેને મારા બાપ સરખા ગણું છઉં, મારા રોકની મીશાલે તમારી સેવા કરૂ છઉં, અને નુસાંખી મીશાલે તમારે માટે પોદાની બંદગી કરૂછઉં, વાસતે તમે મારી વાત સાંભલો.” જાહેર તેને સાંભલવાને હજી નાપાડીઈ તે બોલીઓ કે “નાં માસપ, તું ખુશો રહે, કે માંનમાંથી તીર છુટી સુકીછે, તે પાછી ખલવાની નથી. વાઘનાં શુસાની વચે આવવાથી તારૂ કાંઈ વલવાતું નથી.”

પણ થુ દોડેઓ નાં માસપ ખુશો રહે? નહીં. ફરી આના તમામ દેવો તેતું મોઝાડું બંધે તોપણ બાવે જરેને વખતે સાંચી અસલત આપવાને તે આનાંકાંતી કરે નહીં. રાજની બેવકુફી જોઈને તેને ધણુ લાગી આવીઈ માટે થુ સાધી બોલીઓ કે—“પાદશાહ તારી તીર મને લગાડ, મને નખમી કર, અને મારી નાખ, પણ આ નીરદોશ અને સાચી છોકરીને કુખી ના કર. પાદશાહ જરે તું દેવાનેથમે એછે, તારે હું નં ગલી બનું છઉં, અને રાજાઈ છોડી દીને તુંને કહું છઉં કે તું ને કરેછે તેનાં વીચાર કર. ને એ કુંવરી રહે. જો, તેના માલ ભોંગાછે, કેમકે સાચું બોલનાં તું તેને કડવા દીએછે. ખુશાંજતથી તું બીરવાએછે, અને બાહેરના લપકામાં તું લોભાએછે, પણ મારા સરવે માંનને હું આ નીમખહલાલ છોકરીની સાદી માલ ઉપર સકે કરૂછે. ને પાદશાહ મારી વાત માંન. અગરને તારી નાહાની દીકરીને વાંક હાંચિતો, હું મારો પરાંજ આપવાને તઈ આર છઉં.”

હજી જાલ પગલોએ નહીં, પણ વધારે શુરો થતો જાએઓ—

જાલ—જાસાપ જો તું એક બોલ વધારે બોલે તો તારો જીવ લેવશ.

જાં માસપ—પાદશાહ તારા કુશખનાની સાંમે મારો

તે વ્યાપવાને હું ઘણીવાર નહિ વ્યાવીએ છઉં અને હું છુપી સાચું બોલતાં મારા ત્વ વ્યાપવાને હું તર્જમાર છઉં. જાણ—હું સંપત લઈ કહું છઉં કે તુંને બોલવા દે વશ નહી.

જાનાસપ—હું સંપત લઈ કહું છઉં કે હું મુગો રહે વશ નહી.

જાલ—તું મારી નમર આગલથી જા.

જાનાસપ—પાદશાહ તારી નમરને પાધરી રાખ. આ રે તું એ રીતે દેવાંને ના થા.

જાલ—મંડલ મારી તલવાર મારી પાસેજ છેલે.

જાનાસપ—તે મને માર. તારા વર્ધનજ તું કાપ, અને તેનાં નાણું તારી પાસે રાખી તારાં દરદ ઉપર વાપર. તારો હાકમ પાછો ફેરવ, નહીતો કે હું મોટાંત મુખી પેકાર મારીઆ કરશ, અને તુંને નજીવશ કે તું ખોટું કરેશે.

જાલ—સાંભલ! એ બેઈખાંત, સાંભલ! તું મારી સ તાની વચે વ્યાવેશે, અને મારા એક ખાશા હાકમને ફેરવવા મોકેશે, તેની તુંને સજા મલવી નેઈએ. હું તુંને વ્યાનથી દેશનીકાલ કદે છઉં, પણ તારો ઉપર દેએઆ લાવીને હતી આમાં તું છુપે નહી અને એટલા વાસતે આ શેઠરમાં તર્જમારીઆ કરવાની તુંને પાંચ દીવસની સુલત આપું છઉં. હંદે દીવસે તું તારી પીક ફેરવે અને દસમ દીવસ થી અગરને તું આ શેઠરમાં દેખાયેતો તારું ડોકું તારી ગ વડન ઉપરથી છુટું પડશે.

અને જાલ! દેવાંનાં જાલ! તે શું કરેશે તે આ વખ તે નેતો નથી. પોતાની દીકરીઆની ખુશાંત વ્યાગલ આ ને નજીનાં દરદ આગલ તેની વ્યકલ શ્રમ થઈ, બાકી તે સીવાએ, પીઆમાં વાંચનાર, તે પોતાનાં એવા વીધવાંત પ રખાંને. કેમ જતો. ચેલતે! વ્યગરને તેનાં પાધરી વ્ય કલ હેતેતો તે પોતાની સાચી દીકરીને કેમ નાપસંદ કરતે. પણ નહી તેજેતો પોતાની એક વાનખી મોલનારી બેરીને તથા સાચા દરબારીને દુર કરવા માંગીએ, અને નેએ દેખાવ ની સારી તથા મોલવે બાધર તે દીકરીઆ ઉપર રાજ થએ એશે.

જાનાસપે બારે નેઈઉં કે તેણું કાંઈ ચાલી શકી નહી તથા જાલની બે દીકરીઆ તથા જાનાસપમાંનાં કોઈએથી તે ની હીમાએત કીધી નહી તારે તેણે તાંધીથી પોતાને રસતો લીધા. તે છેલી સલામ કરતી વખતે એટલું બોલીએ કે—“પાદશાહ તને સલામ.” તું બારે ફરીએશે તારે હું પણ ફ રે છઉં, આ જગા મને વ્યકારીએ, અને પરદા મને વાહા છુએ. પીરોજ તુંને મારી સલામ કદેછે તુંને મેં જમગીથી ઉધારીએ, અને તારી લાએકીને માટે હું પુચી છઉં. તું સાચુ વીચારેશે અને સાચુ બોલેશે. પોતા તુંને સલામત ધા મે, અને તારે લાએકે ભરવા તુંને એલે. તારી બીજા બેડે નોને માટે એવું હું ચાહુ છઉં કે બિદા કરેને તેઓ નેડે તું બોલીઆંશે તેડું પાલી દેખારે.”

એટલું કહી જાનાસપ તાંધીથી પુરો પડીએ.

આ વખતે એ કોઈએ ગરીબી પીરોજની હાલત જો હેતેતો અશીત દેએઆ ઉપરતે, તે ઉભી ઉભી રડતી હતી. તેનાં મોલાખી બેડેરા ઉપર પાંછીનાં ફાલ ઉતરેલા હતા!

આ માટે? નહી કે તેનાં બાપે તેને પોતાનાં વારસામાંથી જાતલ કીધી તેડલો વાસતે. પણ જાનાસપને દેશનીકાલ કરીને તેણે પોતાના હુકમાં ખરાબી કીધી તેડલા માટે પી રોજના દીલમાં લાગતુ હતું. તે વીચારતી હતી કે “મારો બાપ મારી બેડેનેનાં મોલવા ઉપર મોલાએશે. તેઓ હું છાં મીકી વાતો કરેશે, પણ એવી વાતો મારી પડતી નથી એ માં શું શક? એ રીતે મારી બેડેના ઉપર વીસવાસ રાખી ને મારા બાપે એક નીઅખલુલા નેકરને દુર કીધાએ. તે તેના જમજી હાથ હુતો, પણ તેના નવાબી એ છુટો પો તાની પાછલી ટંકગીમાં હલાક થશે.” એ વીચાર આ રાં ક છેકરીને રડાવતો હતો.

તેવામાં પીરોજ સાથ પરણવાની ઉમેદથી ધરાંનવાલો છહાંગીર અને તુરાંનવાલો મીલવાદ જાલની દરબારમાં આવી પુગા. જાલે એક બાપને નાલાએક રીતે તથા નહી થરે એવી માલ ચલાવીને તેઓને વ્યાવતાંવાર તેઓની ત્રસ છુધી, તથા પીરોજ ઉપર પોતાના પીકાર દેખાડીએ. તે બો લીએ કે “સાહેબ આ દુકતીએ મારી સાથ દુશમની કીધી છે. તેને હું પીકારુછઉં. તેની રીતમાં રીત મારી કદવા છે, તેની બખરેસમાં બખરેસ મારી ગાલે, અને તેને પી વ્યારમાં પીઆર મારો શુરોએ. ને એમરત બેમરવતે, અ ને જને એઈને કુસ્ત સરખાએશે તેની સાથ પરણવાની હું તમેને બલાંમણ કરતો નથી.” એ ઉપરથી મીલવાદે પીરોજ ઉપરના સમજા દાવો છોડી રીધો.

પણ ધરાંનવાલો હીમતવાંન જહાંગીર આ છુલાનાં શ સાથી રહીએ નહી. તેને પીરોજ ઉપર ખરો પીઆર હતો, અને તેડલા માટે તે આલે દેખાવ નેઈને દશગીર થએએ તે બોલીએ કે “વ્યકસોસ! આ શું બની ગયેલ! સાં હુખ ને બાનું વ્યતીઆરમુખી તપુને સદમાં વાહાલી હતી, તમારી વખાંજની મીનાં દાખલ હતી અને તમારી ઉમર માં મુખ દાખલ હતી, તેણે વ્યાટલા મોડા વખતમાં એવી શું તકસીર કીધી કે જ્યો તમે સારવે મેઠેરમાંની ઉતારી નાં ખીએ?”

આ વ્યારજમાં પીરોજ પોતે પણ સાંમેલ થઈ. તે બોલી કે “જાંહાંપનાંહાં જેવી શકેછી અને મોલકછી નખાં મારી બેડે નામાંએ તેવી છખ નેકે મારી નથી તોપણ હું તપુને વ્યરન કદે છઉં કે આ નાંખતર શાહાહાદીને મારી ખાંત સરહાને બંડેર કરો. બેધબતાં મેં કાંઈ મુન કીધું નથી, મેં કાંઈ બ દી દેખાડી નથી દેઆ કાંઈ પાધી કરમમાં હાથ મોરીઆ ન થી. મારી એકજ ખાંખીને ખાતર તમે મને હલકી મોકે છો. પણ તે ખાંખી વગર હું વધારે છુખીવતી છઉં. હું કાંઈ ખુશાંગતમોરી નથી, અને હું નહી ચાહું તેવી છખ બિદાએ મારા મોટામાં મેલો નથી. અને માટે તમારા પી કરમાં આવી છઉં.”

આ વ્યરન ઉપરથી જાલેમરને વધારે શુરો ઉપલએ. પણ ધરાંનવાલો જહાંગીર વ્યાપએવ્યતીઆર હતો. તે પી રોજને ઘણેજ પસંદ કરતો હતો, અને વલી આ વાનખી બચાવ ઉપર તે રાજ થએએ હતા માટે તેણે પોતાની માચુક ને બંડેર કીધી કે—“શું દર પીરોજ, તારા બાપે તુંને વાર સામાંથી જાતલ કરી ગરીબી આપીએ, પણ તે ગરીબાઈ છ

તાં તું ઘણી તપંગર હોય છે. તું બુલી પડવા છતાં ઘણી પસંદ આવે છે, અને ધીકારમાં પડવા છતાં મારો પીઆર તું પર વધે છે. તારી હોલત કરતાં તારી નેકી વધારે છે, અને તેથી હું તુને કયુલ રાખું છું. પાદશાહી, તારી ગરીબ બે ડીને બારે તું પડતી નાખે છે તારે હું તેને ઉચકી લઉં છું. તે મારી અને મારા રાજની રાણી છે.”

જાલ—શાહાબાદ તે તુને મુખારક રહે. મારે મન સેતો એ દીકરી જનમીન નથી, અને એનો મેહેરો મારે જો વો નથી.

હવે આ કુખ ભરેલાં દાસતાંનને કુકમાં સમજવાની ભરૂં છે. પીરોજને જારે તેનાં આપે. ધીકારી, પણ નામવર જાહંગીરે પસંદ કીધી તારે તેની સાથ તેની આંખેડી દાખ લ ધરાત ભવાને તેણે અડચણ જોઈ નહીં, પણ તાંહાંથી ભવાની આગમય તે પોતાની મેહેરોને એટલું જ કહી ગઈ કે “મેહેરો તમારી આગલ હું કાલાવાલા કરીને મારી લઉં છું” કે આપણુ બુલો બાપને તેની બધીકતા વખતમાં સારી રીતે રાખવું. તમે કેવી દીકરીઓ છો તે હું જાણું છું, અને મેહેર તરીકે તમારી ખાંભીઓ અને દેખાડવી પરો, આંટો દલગીર છું. તમે નેટલુ બોલીઓ તરલો બાવા ની સેવા કરી દેખાડો.”

એટલું કહી પીરોજ પોતાનાં ઘણી સાથ પોતાનું દેશ છોડી રવાને થઈ. હવે ફરંગીજ અને શુલનાર વીચાર કરવા બેઠાં કે બાવાને કાંઈ રાખવા. તેઓએ વીચારીકે કે જાલ બાવાનાં વીચાર લુદાયા આપ નાદાંનીએતને મલતા થ એમ્મા હતા. તેણે પોતાની દીકરી તથા જાંઆસપને દુર કરી ફેરાવન મગલ દેખાડીકે હવે મારે તે પોતાની દીકરીઓ નાં ધરમાં રહેતાં એવી થાલ નહીં મલાવે તથા એવો આકલો સવભાવ નહીં દેખાડે તેની તપાસ રાખવાનો આ મેહેરોએ કરાવ કીધો.

કેલવણી એટલે શું ?

મેહેરો, આ સવાલનો જવાબ આપવા માંટે કાં માણુથી વીચાર તથા બોલાસો કરવો ઘટે છે. સહી એવું જાણે છે કે માણુસને બોદાતાલાએ અમસ થો જનમ આપીઓ નથી. તે આં ભવની પોતાંની જાંહીમાં ગમે તેમ ચાલે, અને પછે ભરે તેને ઈશ્વર રી દરબારનું તેડું આવે તારે તે પાછો તેની જાંહીમાં જાં જાં એવું કાંઈ કીરતારે સરજેવું નથી. જો એમજ હોતો મુંગાં દોર અને માણુસમાં જાંજો ફરક રહેતોજ નહીં. જો તેમજ તેની મતલબ હોતો માણુસ થાપ ઈઆ યુન કાંઈ સમજતે નહીં, સારાં ઈઆ માંકાં નો વીચાર કરતે નહીં, અથવા નેકી ઈઆ બદીથી સંભાલ રાખતે નહીં. તે અરસ પરસ લાઈ કરીને જાં

દમી મુજારતે, એક મેકની ખરાબી કરી નાખતે, અને આ કુનીઆને કીજક વેરાંન સરખી બનાવી મેલતે, પણ માણુસ કાંઈ તેવું નથી. તે સંકુકાઈ, ચતરાઈ અને વીચારવાલું આદમી છે. બોદાએ માણુસ અને હવાંન વચે એ બાબદમાં જે ચોક્કસ ફરક રાખીઓ છે તે કીપરથીજ દેખાએ છે કે હવાંનને આ જગતમાં તેણે કાંઈ ફરજો સરજ નથી, પણ માણુસનો કાંઈ ચોક્કસ કાંમને માંટે વેદા થએલું છે.

જેમ માણુસની હીલચાલ કીપરથી આ ફરક જણાએ છે તેમજ તેનો ચોક્કસ બાધો બોદાતાલાનો કી પક્ષી કીમદા મતલબની એક સાબીતી છે. શીલચીક છુલ કરતા આવીઓ કે ઈનચાંન બોદાતાલાની કરાં મત અને કલાનો એક નામીએ નમુનો છે. તે બે પગ કીપર સીધું ચાલે છે, તે સરીરમાં ચોક્કસ બલ ધરાવે છે, અને તે કીપરાંત તેનાં ભેજાંમાં એટલી બધી શક્તી મેલી છે કે જેથી તે સહીથી બીહાંમનાં અને બલવંત પરાંણીને પોતાના તાબામાં લઈ શકે છે. ઈનચાંનને એવું કદાવર, દેસાવર, અને અકલમંદ હાલતમાં હઈ, આતી બખથવાની બોદાએ કાંઈથી મુરાદ રાખવી જોઈએ બાકી જો તેમ નહીં હોએતો તેની બનાવટમાં તેને એટલો સંભાલ લેવાની જરૂર નહીં હતી. એ મુરાદ શું છે ? શીઆંની વાંચનારી બાંતું જવાબ દે છે કે માણુસે આ જગતમાં ભલાઈ કરવી, પોતાની ફરજો બજાવવી અને વાખવાબી મેલવવી એ તેનાં બનાવ નારની મકસદ છે.

આ ફરજો માણુસ બનાવી શકે છે એવું આપણે જોઈ લીધું છે. અલબત્તાં દરએક માણુસ ખાંભી વાલું હોએ છે, તે પણ તે ખુબી વધારે દેખાડી શકે છે. બીજાં બોલોમાં બોલીએતો તે મુધરી શકે છે. તે સારી હાલતમાં આવી પોતાને અને પારકાંજાને લાભ કરી શકે છે. તે અકલ, અને અજમાએતને હથીઆર દાખલ વાંપડી મુલેહનાં મેદાંમાં હીમતથી ધસારો કરે છે, તે વીચાર કરે છે, પછે વેપારમાં પડે છે અને પરજા મેલવે છે. તે પરજાને સેંહું કડો રીતે કાંચે લગાડે છે. તે ધરમ કરે છે, તે મોજ કરે છે અને બીજાંજાને નાંજું આપી તેઓને શાએદો કરે છે. વલો માણુસ વીચાર કરે છે અને કુનીઆમાં સગવડથી રહેવાની કલાએ સીધી કાઢાડે છે. તે કારખાંનાં બીભાં કરે છે, સાંચાઓ બનાવે છે, હવા, પાંણી તથા બીજાં પદારથોને પોતાનાં

હાથમાં લીએછે. તારપછે તે આંખ વીચારતાં વારમાં હાથો ગાળી દોડેછે, સચુદરનું પાંણી પણ તેને મનસે જમીન સરખુછે, અને હાથમાં ઊડવાને તે સક્તીવાં નહે. વલી જેમ તે વધારે વીચાર કરેછે તેમ તે ખોટાની શક્તીને પીછાંણેછે, તેથી તેને ઈશ્વરનો દર પેદા થાયછે, માંડે તે પોતાની શરજે ખબતેછે અને નીતીનાં કાએદાઓને ઘેર્યાંનમાં રાખેછે ઈત્યાદીઃ એ સઘળું ઈનસાંનનું કામછે, અને ઘણાંઓ તે ખરેખર ખબતેછે.

પણ સરવે માણસો જિવાં નથી. જંગલી દેશોની પરબ એવું કાંઈ બાણી નથી. તેઓની છુટી બે વરસનાં બચાંનાં નેટીછે. તેઓની સમજ શીઆં નાં માણસોની સમજથી તદન ઊલટીછે. તેઓ પાસે હાલત નથી, માલ, મતા ઈઆ મોલકત નથી. તેઓ નાં ઘર, મેહલ, વાડી ઈઆ વાંહાંણુ નથી. તેઓનાં રાંબ, રાંણી ઈઆ સરદાર પણ નથી. તેઓમાં રેલવે અથવા વીજલીનાં તાર નથી. માણસને મારવામાં અથવા ખાઈ જવામાં તેઓ પાપ વીચારતાં નથી, ઈઆ બીજા જખરદસ્તી ચલાવવામાં સારાં નરસાંની તેઓ ને ખખર નથી. તેઓપાસ રંગદાર કપડાં, અથવા સવાદદાર ખાંનાં નથી. ટુકમાં તેઓને કાંઈથી ભલાઈ ઈઆ છુરાઈનો વીચાર નથી અથવા તેઓ આ દુનીઆમાંની પોતાની શરજ શીખીઆં નથી. એનું કારણ શું હોવાર ?

એ કારણનો આપણ વીચાર કરતાંજ આપણ કલવણી ઊપર આવીએ છઈએ. આ માણસોની માંડી અવસથાનું કારણ એજ છે કે તેઓમાં કલવણી નથી. તેઓ જનમતાં વાર જેવી હાલતમાં હતાં તેવી જ હાલતમાં તેઓ હમણાં પણ છે. આપણાં બચાં જેમ કીમર પરમાંણે સુધરેછે તેટલાં તેઓ સુધરતાં નથી. તેઓનું મગજ બચપણથી કીસઈને જક થઈ જાયછે. તેઓની વીચાર શક્તી વધવાને બદલે જેવી ને તેવી હાલતમાં રહેછે, અને તેને લીધે તેઓ જંગલી અવસથામાં પડી રહેછે. આપણાં ઈઆ બીજાં સુધરેલાં દેશમાં મનશક્તીને ખીલવવાનાં ઊપાયો કરેલા હાયછે. તેથી બચુ પોતાનાં જનમ પછે જેમ કીમરે પધેછે તેમજ સમજમાં સુધરેછે, અને જરે માણસાઈમાં આવેછે તારે પોતાની શરજ ઈઆ કાંમકાએ ઊપર ઘેર્યાંન પોંહાંયાડે.

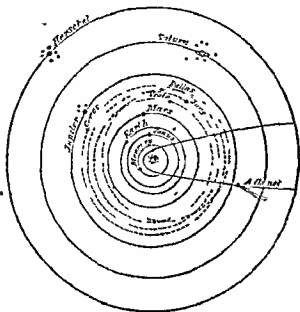
આ પરમાંણે મનશક્તીને ખીલવવાનો જે ઊપાયો તેનું નામ કલવણી છે. સમજને સુધારવાનો અને અકલને વધારવાનો જે મારગ તે કલવણી છે. કીસએલાં મગજને ઘસીને જહકતું કરવાનું જે હાથીઆર તે કલવણી છે. ઊજડ મનને ખીલવું કરવાનું જે પાંણી તે કલવણી છે. કલવણી મોલનો આરથ ખીલવણી રીતે અખાઈ શકાય; પણ ઊપલી ટુક સમજ પુરતી છે. કીઈથી બચાંને એ કલવણી આપો અને પછે તે જંગલમાં, પાહાડમાં ઈઆ શેઠરમાં વચનું હાથે તોળી તેટલી કલવણીથી તે સુધરશે અને આગલ જણાવેલી જંગલી અવસથામાં રહેશે નહી. કીઈથી કલવણીથી તેનું મગજતો ખીલશે, પછે તે સારાં કાંમ કરે ઈઆ માઠાં કાંમ કરે તેમાં ખુદ કલવણીનો વાંક નથી પણ તે કલવણી આપવાની રીતનો વાંક છે.

કીપલા ખોલાસા ઊપરથી સાફ દોરેછે કે માણસને ખુદ માણસાઈમાં લાવવાનો ઊપાય કલવણી છે. કલવણીથી તે માણસનાં સરખી સમજમાં આવેછે, પણ કલવણી વગર તે હવાંનનાં સરખું છે. દુર સા માંડે જઈએ ? વાંદરનોજ દાખલો લઈએ. વાંદર તે કાંઈ માણસ નથી, તેપણ તે માણસનાં સરખું લાગે. તેનાં બે હાત અને બે પગછે, તથા તે ઊભો ચાલેછે. તે જ પરમાંણે કલવણી વગરનું માણસથી રેહી થકે છે, પણ તારે તેમાં અને વાંદરમાં શરક શું ? ઘણા જ થોડો. કલવણી વગરનું જે માણસ તેજ જંગલી માણસ, અને જંગલી માણસ તથા હવાંનમાં જુજ શરકે. જે માણસને હવાંન દાખલ રહેવા ગમતું હાથે તેને કલવણી લેવાની જરૂર નથી, પણ જેને સમજ, અકલ તથા વીચારવાલું શીઆંનું આદમી થવા ગમતું હાથે તેનેતો કલવણી જરૂરની છે. પછે તે મરદ હાથે કે સ્ત્રી હાથે તે વીચારવાની વાતજ નથી.

આ બાબદનાં સારાંચિત્ર એટલેજ છે કે આ દુનીઆમાં માણસ જાત (નર તથા નારી) ને જોદાતા લાએ ચોક્કસ કાંમ સરખાંયાંછે, તે કાંમ ખબવવાની તેની શરજ છે, અને જો તે નહી ખબવેતો તેનો જનમ નકાંચો છે. તે શરજો નાંણવા માંડે તેને કલવણી મલવી નેઈએ, અને જો તે નહી મલે, તથા તેથી જો તે ખરૂં ઈનસાંનીએતપણું નહી ધરાવેતો હવાંનની અને તેની હાલત ઘણીખરી મલતી છે. માંડે કલવણી તે માણસને ઈનસાંનીએતપણામાં લાવવાનો એક રસ્તો છે.

આસમાંની તલેસમાતો.

સુરજ અને તેનાં સોબતીઓ.

રાતને વખતે આકાશ ઊપર કાણે નજર કીધી નહી હશે? સહીધી જંગલીમાં જંગલી ઈનસાન પણ નારે એક ખોલી રાતનાં, પોતાનાં માથાં ઊપર ખીલી આંન કરતાં પણ વધારે સુંદર હીરાઓને ખુણ જોવેડ થી પરકાશતા જોયો, તારે અચરતીથી પોતાનાં હાથો ઊંચા કરેછે અને આ સીતારા, સુરજ તથા ચંદ્રને ભેદ નહી પીછાંણી સકવાયી તેને યોદ્યાની દરધાહાનાં દીપતા દીવા અથવા આકાશ ઊપર જડેલાં જહુવેરાત કરી ગણેછે.

વાંચનારી બાનુંઓ, દીસને વખતે તમે આસ માંન ઊપર સુરીઅને મોટા મરોરથી શરતો જુવોછો, તેમજ રાતનાં સીતારાઓનો પરકાશતો તમેને સાધારણ થઈ જાયોછે, પણ એ સઘલી સીતારા થું ચીજો તેનો તમેએ કદી વીચાર કીધોછે? વીદવાંન આદમી જોએ તેની ઘણી ખોલ કીધીછે, અને દુરબીનની મદદ થી તથા અકરચણ શક્તીનાં અને બીજા કુદરતી કાજે દાઓનાં અભીઆસથી, તેઓએ આ આકાશી હીરાઓની ખનાવટ તથા ઊપીઓગને પીછાંની લીધીછે. તે બાંણવાને તમે કુદરતી હોય દેખાડશે અને તેટલા માટે તમારી સાંચે તેનો થોડોએક હવાલ ધરવાની અગત જણાવેછે.

આસમાંન ઊપરના દરએક સીતારાને એક એ

ક તલેસમાત કહીએતો તે વાજખીછે. વીદીઆ જેમ તેની ખોલ કરતી ગઈછે અને એ સીતારા તથા સુરી અને ગણતરીઓ ગણીછે, તેમ તેઓનાં છુપા ભેદ જાજવાલાંમાં આવીઆછે અને તેથી કરીને માણસ જાતને મોટી તાજુબી લાગેછે. એ સઘલી તપાસથી બાંણીતાં થવામાં આપણને મોટી મોજ, ગમત, અને નશી એત મહેલે, માંટે નકામાં ટાડેલાં અથવા અનધરતી વાતોમાં વખત સુખરવાને બદલે એવા તલેસમાતોનો અભીઆસ કરવામાં તેઓને ખરેખર શ્રેયેદા થશે. એ પું વીચારીને, સહીધી પેઢેલાંતો એક તલેસમાત જેને “સુરીઅમંડલ” કહેછે તેની થોડીએક વીગતો આપી એ છઈએ.

સુરજનાં સોબતીઓને વાંચનારીઓ જોલખે છે? કદાચ આ નાંમજ તેઓને અચરતીમાં નાંખે એ પુંછે. સુરજની પાછલ તેનાં પુછડાંની મીશાલે તેનાં સાધીઓ ભમતા શરેછે. સુરજ સારી આંખે એક થાલી સરખો આપણને દેખાવેછે, તેપણ તેમાં દમાંગ અને દખદખો ઘણા દીસેછે. માણસ તેની તરફ આંધુ થી ભરેલી આંખો વગર જોઈ શકવું નથી, અને ભો વધારેવાર તેને જોએઆ કરેતો આંખને આંધલી કરવાની તે ધમકી આપેછે. તેની જોટલી બધી જોવેડ અને તાપ છેકે તે કોઈવાર જંગલોને ખાલી નાંખેછે. માંટે બાંણ તેનાં એ ભપકાથી ખીડીતા હોએ તેમ તેનાં ચોક્કસ ભાઈખંધો તેની આસપાસ ભમતા શરેછે અને તેનાં ઊપર લોભાઈને તેઓએ તેની જ સંગત પકડીએ એ પું વીદીઆએ દેખાડીકીંછે. એટલુંજ નહી પણ સુરજે પોતાના આ સાધીઓને પોતાનાં સંભાલમાં રાખી આછે એવું પણ સામેત થયેછે!

આ સઘલી બીનાંની ઘણીએક જેહનોઓને સમજ પડશે નહી. અલખતાં હોએ જેરા સહુરામાત થી લખીકીંછે ખરૂ પણ તે કાંઈ ખોટું નથી. સુરજ પોતે એક જોલો, પણ તે ઘણા મોહારોછે, અને તેથી કરીને બીજા દેટલાએક નાંહાનાં જોલાઓ તેની આસપાસ ભમતા શરેછે. તે તેઓનાં સાથી અથવા ભાઈખંધ સરીખા થઈ પડીઆછે, દેગકે સુરજની આસપાસ ચોકીખાંનની મીશાલે જોલ ઘેરાવામાં શરવાથી તેઓ કદી પછાટ પડતા નથી. એ સઘલા જોલાઓ સુરજની આસપાસ કેમ દોડેછે, તથા તે જોલાઓ શુંછે તેનો થોડોએક હવાલ હમે હકલ આપીએ છઈએ અને તે

હીપર થયાન પાંચાયાડવાની વાંચનારી બાનુઓને લલાંમણ કરીએ છઈએ.

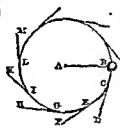
જે ગોલાઓ એ રીતે સુરજની આસપાસ ફરે છે તેઓને જોતીય ચાસતરીએ ગરેહનું નામ આપી બીંછે. એક બોલી રોતને વખતે આકાશ હીપર જે ગવાહરો દીપે છે તેમનાં જે લાગે છે. જે તારાઓનાં જ હલકાટ જરા જરામાં ફેરવાઈ જાય છે, અને ઘડી ઘડીમાં જેઓ રંગ ખદલીને લાલ, લીલા, તેથા રાતા થઈ જાય છે તેમને ચીતારા કહે છે. ચીતારાઓ સદા થઈ જાય છે, પણ જે તારાઓ દેખીતા ચાલતા લાગે છે, તથા જેઓને બિજાસ સઘલો વખત મુધી સરખોજ રહે છે તેઓને ગરેહ કહે છે. એ ગરેહો સુરજની આસપાસ ફરે છે, અને તેમને હોયએ સુરજનાં સાથી અથવા મુછાનું નામ આપી બીંછે. વચમાં સુરજ અને તેની આસપાસ આ ગરેહોને જીખડો તેને "થુરીઅમંડલ" કહે છે અને તેના ચીતારા હોયએ હીપર આપીએ છે.

આપણી દુનીઆં એવા ગરેહોમાંના એક ગરેહ છે. એ એક અજાણેથી લાગશે, પણ તે ખરી વાત છે. દુનીઆં બીજા ગરેહોના સરખીજ છે. વીદીઓનાં ખસથી એવું માલુમ પડી જાય છે કે ગરેહો જે પરકાશ આપે છે તેઓની ખુદ રોશનીથી નહીં પણ સુરજનાં પંદજાએઆથી કરીને આપે છે. તેઓ ને દુરખીનથી જોતાં ગરેહો એક ગોલ દીસે છે, તોપણ તે ઓના પાંડા ભાગ હીપર બિજાસ માલુમ પડે છે અને એ કસ દીવસે તેઓનો બિજાસ વધતા જવા પછે તે પાછો ઘટે છે. એ બીનાં સાજ દેખાડી આપે છે કે ગરેહોનાં જે ભાગ હીપર સુરજની રોશની પડે છે તે ભાગ દુરથી આપણને બિજાસ મારતો દેખાય છે, બાકી તેઓ ખુદ પોતેતો આપણી દુનીઆંનાં સરખા ગોલા છે. એ વાત જોરે સાબિત થઈ તારે આ વાત પણ પુરવાર થાય છે કે આપણી દુનીઆં એક ગરેહ છે અને અગર જો કોઈ ચીતારામાં જઈને માણસ આ દુનીઆંને જુવે તો તેપણ ગરેહની બીથાલે રાતનાં છણી અને જહલકાટ આપતી માલુમ પડે.

આ ગોલાઓ જેમને આપણે ગરેહનું નામ આપી બીંછે તેઓ જોરે સુરજની આસપાસ ફરે છે તારે પડ્યવી પણ ગરેહ હોવાથી તેમ ફરવી જઈએ, એ ખરી વાત છે. પુરૂથવી પણ સુરજના એક સાથી હાખલ છે, કેમકે થુરીઅની આસપાસ તે પણ ટકડ પ દી

વડે ફરી વહે છે. આ વાતથી હુમારી વાંચનારીઓને માં નવા જોગ લાગશે નહીં. તેઓને સુરજ ફરતો દેખાય છે, પણ તેઓએ એટલોજ વીચાર કરવો ઘટે છે કે જોરે તેઓ આગ ગાડીમા બેસીને મુસાફરી કરે છે તારે તેઓ ને તે ગાડી નહીં પણ આસપાસનાં ઘરો અને ખેતરો ચાલતાં દીસે છે, પણ ખરેખર જોતાં તેઓ ચાલે છે, અને તેજ પરમાણુ હીયાળી ખરેખર જોતાં તેઓની દુનીઆં ચાલે છે પણ થઈ સુરજ ચાલતો દેખાય છે.

પણ સુરજની આસપાસ પડ્યવી તથા બીજા ગરેહો ફરી કેમ થઈ ? એ ગોલાઓ તુટી કેમ નહીં પડતા ? તેનો વીચાર કરીએ. હુમારા એક આગલા આંકમાં હોયએ અકરણણ શક્તીનાં કાજીદાનું વરણન કરતાં જણાવી બીંછું હતું કે સુરજ આપણી પડ્યવીને ખેંચે છે. અગર જો એક દયાને દોરી વડે બાંધીએ હાથ અને પછે તે દોરીનો છેડો હાથમાં રાખીને તે દયાને હાથની આસપાસ ફેરવીએ તો તે દોરો આપણા હાથ હીપર આવીને પડતો નથી પણ ગોલ ઘેરાવામાં ફરીઆ ફરે છે, તેજ પરમાણુ સુરજની આસપાસ આ દુનીઆંનું ફરકું થાય છે. દુનીઆં એકસ બારકુએ દોડવા જાય છે, પણ સુરજ તેને ખેંચવા જાય છે, જેથી દુનીઆંને ગોલ ઘેરાવામાં ફરકું પડે છે. તેની પાસેનાં ચીતરમાંથી વધારે સારી સમજ પડશે. વચમાં A નીચાંના આગ

લ આપણ સુરજને ધારીએ અને B નીચાંણવાલા દયાને દુનીઆંસ મળ્યો. દુનીઆં જોરે C આગલ આવે છે તારે કુદરતી કાજીદાને લીધે તે D તરફ દોડવા જાય છે, પણ સુરજ તેને પાછી ખેંચે છે અને તેથી દુનીઆંને E આગલ આવવું પડે છે. તાંહીથી વધી તે F તરફ દોડવા જાય છે પણ સુરજ તેને વધી ખેંચે છે તેથી દુનીઆં G તરફ જાય છે. એ રીતે સુરજનાં ખેંચાંણથી તે તથા બીજા ગરેહો તેની આસપાસ દોડે છે. એવા સુરજની આસપાસ ફરનારા તેનાં સાથીઓ અથવા ખરેખર બોલીએતો ગરેહો ઘણાં છે પણ મુખીયા ત્રણ છે. તેઓ એવા ગોલા આગલ કેમ ફેરા ખાય છે તે આ બાબદને મથાલે જોવેલાં ચીતારામાંથી જણાયે. જેમાં વચોવચે સુરજને ચીતારીએ છે, અને તેની આસપાસ ગોલ ઘેરાવામાં ખુદ ખુદ ગરેહો દોડે છે. એટલા બધા

આપણાં સુરજનાં સાથીઓએ. તેઓમાંનાં દરએકનું થોડું ઘણું બેચાંન બાંધવાને વાંચનાર ખુશી થશે એવું હું મો વીચારીએ છઈએ.

સહીથી પેઢવાં સુરજને જોઈએ તે આ સરવે ગોલાઓની વચ્ચે વચમાં છે અને તેઓનો સઘલો આધાર તેનાં ઊપર છે. કમકે સુરજ આ સરવે ગરેહોને ખેંચી રાખીઆ છે, જેથી તેઓ ખરોખર પોતાના રસતા ઊપર ફરીઆ કરે છે પણ જો ખોદતાલાની મરજીથી સુરજ અને ગરેહો વચેનું આ ખેંચાણ નીકલી જાયતો તેઓના શાં હાલ થાયે અને ઠાડાં જઈને પડે તેનો ચોક્કસ વીચાર સુજનો નથી. સુરજની માતર એટલીજ શક્તી નથી, સુરજછેતો આ સઘલા ગોલાઓને ઊભાસ મહેલે, અને તેથી આપણને દીક્ર તથા રાત અને જુદી જુદી ત્રાસમોની ત્રાજ ઊપરે છે. આપણી દુનીઆં અને ખીજા ગરેહોનો એટલો બધો આધાર સુરજ ઊપર છે માટે તેઓથી બાંધીતા થવાની આગમ્ય આપણે સુરજનું થોડુએક ગનેઆંન ત્રેલવવું જોઈએ છે.

હમારા વાંચનારાઓએ ખાતરી રાખવી કે સુરજની આસપાસ જે ગોલાઓ ફરે છે તેમાં ત્રાસમાં મોટી દુનીઆં નથી. ખીજા ગરેહો હીઆંથી આપણને જણાં દેખાયે તેનું કારણ એ છે કે તેઓ આપણથી અતીશય દુર છે, પણ તેઓ કદે આપણી પૃથ્વી કરતાં ઘણાં મોટા છે. એટલા મોટા ગોલાઓને જરે સુરજ ખેંચી રાખે છે તારે તે કંટકો મોટો અને શક્તિવાલો હોવો જોઈએ. એ મોટો ગોલો આપણી દુનીઆંથી ૯ કરોડ ૫૦ લાખ માર્ઈસ દુર છે. તે દુનીઆંથી ૧૩ લાખ ૮૪ હજાર ઘણો મોટો છે અથવા એટલી બધી દુનીઆંઓને જો એકઠી કીધી હોયતો સુરજનાં જેટલા એક મોટો ગોલો બને. ખીજા રીતે ગોલીએતો સુરીઅ મંડલમાં જેટલા બધા મોટા ગરેહો છે તેમને જો એકઠા કરીએ તોપણ સુરજના સરખું કદ બને નહીં અને તેવા ૫૦૦ ઢગ ત્રેલીઆ હોયતોજ એક આખો સુરજ બની શકે. આવો મોટો ગોલો ખોદતાલાએ એટલાજ માટે બનાવીઆ છે કે તેનાં ચંભાસમાં જે નાંહાંનાં ગોલાઓ અથવા ગરેહો છે કે દુર ગએલા છે તેઓને પુરતો ઊભાસ, અને ગરમી મલી શકે.

સુરજની સહીથી નજીકનો ગરેહ મરકીડીરી

અથવા બુધ નાંમનો છે. તે સુરજથી ૩ કરોડ ૭૦ લાખ માર્ઈસ દુર છે, તે સુરજની આસપાસ ૮૮ દીવસ માં ફરી વલે છે અને તે સહીથી નાંહાંનો ગરેહ છે. હીઆંનાં કરતાં તાંહાંથી સુરજ તરણ ઘણો મોટો દેખાવો જોઈએ. — તેની પછે વીનસ અથવા સુકરનો ગરેહ સુરજથી ૬ કરોડ માર્ઈસને તશવતે છે. તે આ પૃથ્વી કરતાં નાંહાંનો છે અને સુરજની આસપાસ ૨૨૪ દીવસ ફરી વલે છે — તારપછે આપણી પૃથ્વી તરીજા ગરેહમાં ખપે છે, તે સુરજની આસપાસ ૩૬૫ દીવસ ફરી વલે છે અને તેને આપણાં લોકો એક વરસ કહે છે. ધરથી પછે મારસ મંશુલ નાંમનો ગરેહ સુરજથી ૧૪ કરોડ અને ૪૦ લાખ માર્ઈસ દુર છે, અને દુનીઆં કરતાં તે બેવડો મોટો છે. સુરજની આસપાસ તે ૬૮૬ દીવસ ફરી રહેવાથી તાંહાં એટલા બધા દીવસોનું એક વરસ ગણાયે છે. — મારસ પછે આ સરે વીસથી વધારે નાંહાંનાં ગરેહો ફરતા ફરે છે, જેઓને ત્રેલવા બાદ જુપીટર અથવા ભરેસપતી નાંમનો સહીથી મોટો તલેસખ સરખો ગરેહ જોવામાં આવે છે. તે સુરજથી ૪૦ કરોડ અને ૯૩ લાખ માર્ઈસ દુર છે, અને સુરજની આસપાસ એકવાર ફરી રહેતાં તેને બાર વરસ લાગે છે. આપણી દુનીઆં કરતાં એ ગરેહ ૧૩૦૦ ઘણો મોટો છે. — ભરેસપતી પછે સાટરન અથવા સનીશચર નાંમનો ગરેહ છે. તે સુરજથી ૯૦ કરોડ અને ૪૦ લાખ માર્ઈસનાં તશવત ઊપર છે, તથા સુરજની આસપાસ ફરી વલતાં તેને લગભગ ૩૦ વરસ લાગે છે. તેની આંસ દુનીઆં કરતાં ૭૯૦૦૦ માર્ઈસ મોટી છે, અને ભરેસપતી સીવાય તેનાં સરખો મોટો ગરેહ કાઈ નથી. — સનીશચર પછે નેપચુન નાંમનો ગરેહ આવે છે. તે સુરજથી ૧ અબજ, ૮૧ કરોડ અને ૯૦ લાખ માર્ઈસના તશવત ઊપર છે, તથા ૮૫ વરસે તે સુરજની આસપાસ ફરી વલવાથી તાંહાં ૮૫ વરસે એક વરસ કહેવાનું હશે ! હજીર ખીજા નવા ગરેહોની શોધ ચાલુ છે અને તે ઊપરથી આપણાં સુરજને લગતા ખીજા કંટકો ગરેહો હશે તે કહેવાઈ શકાનું નથી.

આ સઘલી વીગતોમાં હું જોર જો મોરતા નથી પણ તે ખરે ખરી છે. ગરેહોનો તશવત ગણી કાઢવા માટે તાંહાં જવાનો કાંઈજ ગરજ નથી. વીડીઆના બલમા એટલો વધારો થયેઓ છે કે એ

હાતરીએ ચોક્કસઈથી થઈ શકી છે. નામીયાં માણુ થોની ચોટી દુરબીને તેમાં ઘણી મદદ કીધી છે. તે થી ઊપલી વીગતો સીવાએ બીજો પુશકલ ખોલાશો યગેએ છે. જે ગરેહો શુરજની દુર જતા અગેઆ છે, તેઓમાં વધારે ઊંચસ આપવા માંડે ખોદતાલા એ તેઓની આસપાસ ચાંનને ફરતા નેલીઆ છે. આ પણી દુનીઆંને લગતા એકજ ચાંન છે, કેમકે ઊપલા ગરેહો સાથે સરખાવતાં દુનીઆંનું નાંહાનું કદ છે ત થાં તે શુરજની નજીક છે, પણ બરેસપતીની આ સપાસ પાંચ અને સતીશચરની આસપાસ સાત ચાં ન છે. તે સીવાએ એ છેલા તથા બીજા દુરનાં ગરેહોની આસપાસ રોશનીની એક લાંબી કમાંન ખોદતાલા એ ખનાવી છે, જે કમાંનનાં તરણ ભાગ છે અને તે દર એક કમાંન આસરે ૧૦ થી ૨૦ હજાર માઈલ થો હોંસી છે સતીશચરના ગરેહમાં તેથી પુરતી રોશ ની પડે છે.

આ શું તરેસમાત ! માણુસની તાકાત નથી કે એક લાસનું તનખુ ખનાવી શકે, પણ આતો આ પણુથી નહીં ગણુએ એટલી ચોટી જગામાં આપણી દુનીઆં કરતાં હજારો ઘણા મોટા ગોલાઓને ખોદા તાલાએ ખનાવીઆ છે, અને તેઓને શુરજની આસ પાસ દોડતા કીધા છે તેઓને શુરજની ગરમી પોંહુએ છે, તથા આપણી દુનીઆંની મીચારે ખોદા તાલા નાંહાં ત્રરખી રોશની આપે છે. એ ઊપરથી તે ખોદા કેટલો મોટો અને ખલવાંન હોય તેનો વી ચાર કરતાં માણુસ દેવાંનુ થઈ જશે.

વાની નાચારીથી ફરજ થઈ પડે છે. તે વખતે આ પણી રૂઝી સીએ કેટલાએક વગર સંભાવનાં ઊપા એઓ કરે છે અને તેથી ખયાની તનદરોચતીને નુકસાં ન પોંહુએ છે. માંડે એવાં દુધમલ બાલકોને ખોરાક આપતાં શું સંભાલ લેવો તેની ચોટીક હકીકત છેક લ આપીએ છઈએ કેમકે માણુસની તંદરૂતતીને આધાર તેની ખચગીથી જતન ઊપર ઘણુ છે.

કુમલાં બાલકને તેની માતાના ધાનમાના દુધને મલતો અને માફક આવે હોય ખોરાક ગાએ, ખકરી, મેંટી અને ગથેડી એ જાનવરો માધી મલી શકે છે અને એમાંથી ગાએ અને ગથેડીનું દુધ બીજા કરતાં વધારે વાપરવામા આવે છે. આં વ ખતે જલાવડું ઘરે છે કે શંકલા જાનવરોના દુધમાં કુ મલાં બાલકોનું પોશણ કરી શકે હવી પદારથોની જાત તો સરખીજ હોએ છે પણ ફરક માતર એ પદારથોનાં જુદા જુદા વજનમા હોએ છે. એ વાત ધીઆનમાં રાખવાથી આપણને ખયાની ખરાખર જતન કરવા ને સમજ પડે છે. એ પદારથોમાં ૧ મલાઈ છે જેથી પોશણ અને ઊધરમાવ પાએ છે. ૨ જુ માખણ જે માથી ચરખી મલે છે. માંખણ ૩ છ ખાંડ સા થ જમાવ થઈ કારજાન અને હાઈડ્રોજન નામની એ હવા પેદા કરે છે તેમના શલગી ઊડીઆથી બદનમા ગરમી પેદા પાએ છે અને ૪ થુ નીમખ હોએ છે જેમાથી હાડકાંમાં કુવત આવે છે. એ જુદી જુદી પદારથોનો જથ્થો જુદા જુદા જાનવરોમાં નીચે મુજબ રહે છે.

૧૦૦ ભાજ દુધમાં,

	મલાઈ.	માખણ.	ખાંડ, નીમખ.	પાણી.
ચોરતમાં.	૨.૫૦	૫.૧૮	૬.૫૨	૮૫.૮૦
ગથેડીમાં.	૧.૮૨	૦.૧૧	૬.૪૨	૮૧.૬૫
ગાએમાં.	૧.૮૨	૩.૧૩	૫.૬૦	૮૦.૦૨
મેંટીમાં.	૨.૫૦	૪.૨૦	૫.૬૮	૮૫.૬૨
ખકરીમાં.	૪.૦૨	૩.૩૨	૫.૦૮	૮૬.૮૦

ઊપલા કોંઠા ઊપરથી માંલમ પડે છે કે ચોરત ના ધાતમાં અને મેંટી તથા ખકરીનાં ધાનોમાનું દુધ ઘણુકરી મલતુ આવે છે, પણ આ બંધે જાનવરો નાં દુધમાં મલાઈ વધારે હોએ છે અને વંલી ખકરીના દુધનો ખરાંખ વાંશ નીકલે છે તેથી કરી એમનું દુધ ચચી-સકડું-કડણું પડે છે અને ખયાંને પીવા એમનું થી. ગાએના દુધમાં પાણી મલાઈના ભાજ વધુ છે પણ માંખણ એટલું બધું નથી, તેથી જો પાણી લેવી પાતજી

માતાઓને ચેતવણી—દુધમલ બાલકોને

જોઈતું દુધ.

ઘણીવાર એવું બને છે કે જારે ખયાંની માતા નાનુક હોએ છે અથવા તેણીનાં જનનમા ખડીને લગ તો દરદોની કસર હોએ છે અથવા ધાનોમાં દુધ કમ તી પેદા થતું હોએ તો તેનાંથી ખયાંને ધવાડી સકાતુ ન હી. તે ઊપરથી તેને જીવાંન અને તંદરૂસત ધવાડનારી અથવા આગેઆ ચોટી કાઢાડવી ઘરે છે, પણ જો ધવા ડનારીખી મલી ન શકે તો પછી ખયાંને હાથથી ઊઠેર

કીધું તો બચાંના કાંમમાં આવી શકે છે. ચોરતરખે ગધેડીના દુધમાં વધારે અતલગતો સળંધ મલતો આ વેછે તેથી કરી પેહલા થોડા માસોમાં બચાંના હક માં એ નાનવરનું દુધ વધારે ઊંધીચોળી ધઈ પડે છે.

ગધેડીનું દુધ વાપરવામાં સંભાલ એટલો રાખે એ ઘટે છે કે પેહલાં દસ દીવસ તો તેમાં તેરલુ શરખે બા એ ઊકલતું પાણી ભેલી આપવું અને કાંઈ થાકર ના ખવી નહી. દસ દાહાડા પછી બે ભાગ દુધ અને એક ભાગ પાણી નાખવું અને બે મહીના રહીને ચોખ્ખું દુધજ આપવું. એ દુધની ગરમી ચાનમાંથી નીકલે તો દુધના જેટલી (૯૬ થી તે ૯૮ અંસ સુધીની) રાખવાં માટે તેમાં ખખરનું પાણી ઊમેરવું. પણ જો પાણી નાખવાની અગત નહી હોય તો દુધના પીચાલાંને ગરમ પાણીમાં ચુકી તે ગરમ કરવું. ગરમીની રૂતમાં ગરમ કરવાથી દુધ બગડે નહી તેની સંભાલ રાખવી અને જો બની શકે તો હર વેલા દુધ દોહીને તાજુ ગરમજ આપવું. પાતી વેલાજ તેને પાણી ભેલવું જોઈએ. બની શકે તો બચાંને સાડે ઘેરમાંજ ગધેડી પાલવી અને તેને સંભાલીને ચાચો આપવો. તેમ કરવા ને અગવડ પડે તો ઘરના બારણા આગલ નાંવર મંગાવી સવાર સાંજ તરત દેવરાવીને તાજુ દુધ પાવું.

ગાયેનાં દુધમાં વધારે મલાઈ આવવાનાં શળ બથી પેહલા દાહાડાઓમાં તે ઠીક પડતું નથી, પણ જો વાપરવાની જરૂર પડી તો પેહલા દસ દીવસ સુધી એક ભાગ દુધ અને બે ભાગ ગરમ પાણીમાં જરા ખાંડ નાખી આપવું. દસ દીવસ પછી ચાર પાંચ માથ સુધી પાણી તથા દુધ શરખા વજનમાં લેવું. છઠા માથ પછી ચોખ્ખું દુધ પાવું. જેમ ગધેડીનું દુધ પાતી વેલા સંભાલ રાખવી જોઈએ તેમજ એ દુધની પણ સંભાલ રાખવી. મોટા શેહરોમાં ચોખ્ખું અને સાડે ૬ થી મલતું ગુચકલ પડે છે. નાનવરો દરદી હોય છે અથવા ગવલીઓ દુધમાં પાણી, આરો, ચાક અને બીજા ખરાબ વસ્તુઓ ભેલે છે તેથી કરી બચાંના કુમલા માં દાને નુકસાન થાય છે અને એથી મોટા શેહરો જાંહાં છોકરાંઓ હાથે ઊધારવામાં આવે છે તાંહાં ઘણા બાલ કોનો પરાણ્ણાત થાય છે.

ખકરી તથા મેંદીના દુધમાં મલાઈનો હીચો નાસતી હોવાથી તે જો બચાંના કામમાં આણીકીતો તેમાં ઘણું પાણી તથા જરા ખાંડ ભેલવી જોઈએ.

જો પરમાણુ જાંહાંસુધી પેહલેથી બે તરણુ દાંત કુટે તાંહાંસુધી પેહલા અઠવાડીયામાં અને તારપછી બચાંની પાચન શક્તીના કુવત ગુજળ વધતું ચોધુ પાંણી ભેલી દુધ આપવું જોઈએ. આ શાદા ખોરાક થી ઊધરેલાં બચાંઓ બીજા કાંઈપણ ખોરાકના કરતાં શારી તંદરૂતની મેલવી આશુદ્ધાં થાય છે, પણ માદા ભાગે એ આપણે લોકનાં બચાંની માતાઓ ભલે જ વીચાર ધરાવે છે. તેઓ સમજે છે કે દુધ જેવા હવેલા ખોરાકથી શું થાય, એમ વીચાર કરી બચાંને કાંલ, બીજાંદ અને ખીર ખવાડે છે. આ વસ્તુઓ વધારે સંધીન હોવાથી માદા ઊંચર વજન પડે છે, બાદી થાય છે અને ચેટ આફરી આવી મુકો પેદા થાય છે. પછી તેને જોલાખ આવે છે અને કાટરના હાથમાં પડવું પડે છે પણ એ સઘલી પીડા તેની ઊંચર અને કીસને લગતો ખોરાક આવે તો ભોગવવી પડતી નથી.

એક અબલાની ફરીઆદ.

વાંચનારી બાનુઓ,

શુખ કે દુખ આ દુનીઆમાં આપણને લખીતો આવેલું છે. જેવારે મોહાસની સાથે ખરાસ પણ ભેલાએ તારે આપણને વધારે સમજ પડે છે તથા વધારે સવાદ છી પડે છે. માટે કદાચ તમે વીચારતાં હશે કે આપણે જેમ શુખો ખમીએ તેમજ દુખોખી વેદવાં જોઈએ. પણ મારામાં એટલી શક્તી નથી, માટે પરથમ તમારી સાંચે માથ માથુ છંછી અને પછે મારા દુખનું થાડુએક દાસતાંન આપું છું તે ધ્યાન ધરી સાંભલો. બેડે નો શુખ અને દુખ સહી આ દુનીઆમાં છે એ ખરી વાત છે, પણ ચોખ્ખાં દુખમાં સદાકાલ સુધી દાહાડા કાહાડવા મને અતીથજો બીકટ લાગે છે. જેમ એક દરીએ ગજોલો મુસાફર સઘલો જનમારો દરીઆમાં દાહાડે તો તેને કરાર મલતો નથી, તેમજ હું મારી આખી જીંદગી દુખમાં ગુજાર અને શુખનાં સમુદરનું એક રીપુખી મારે ભાગે નહી આવે એવું બરે જોઈ છું તો તારે ખોદા સામુ ફરીઆદ ઊધવાની મને શરજ પડે છે.

હું ખાવીસ વરસની જવાન અને જોખનવાલી નારી છું. મોટા મારે વીજે સાડે મત ધરાવે છે એ

ને ફેરછે કે હું, દેખાવમાં શું દર છછી, પણ તેની સાથે ચોક્કસ ફેલવણીને પણ મને લાગ નહીં આવે. એ ને માટે હું કાંઈ મગરૂર નથી. પણ બંને ખરો હવાલો જણાવવા બેઠી, તારે આ વાતથી મને જણાવવા વી નાં ચાલતી નથી કે વાંચવા લખવાનાં શોખથી મારી બચગીથી જે મારા મનેચાનમાં સારો સુધારો કી ધોષે. તોથી હું એવું ચાહું છછી કે મારી ખુબશુરતી ઊપર બેઠ. પડે અને મારી લંદગીની આખર આવે. કાંઈ બંને જોદાતાલાની એ બખશોસ સાથે બીજી બખ શોસ, જે સારનાં શુખમાં ફેરવાયેછે. તે નહીં મલે તારે આ લંદગી શું કાંમતી અને આ દેખાવનાં દમરની શું જરૂર છે? મારું નામ પુતરીબાઈ કરીનેછે, પણ ખરેખર નોતું હું કુતરીનાં અવતારની થઈ પડી છછી.

બેઠેનો, મને પરણીઆને આજે ચહીદ વરસ થયેઆછે. તે વખતે મારી ઊમર માતર આઠ વરસની હતી, અને તમે વીચાર કરો કે તે વખતે જે બનીછી તેની હું સમજ કેમ ધરાવી શકું? મારાં લગણ હું ખાવાપીવામાં સમજતી હતી, અને ઊપલે દી ને. મારાં માં બાપે કાંટ ઊપર માંદવ નાંખીને જે મોટી બુખમાં કીધી હતી તે મને હજુર ઈ આદછે. જારે તે દીવસે હું કેવી ખુશી અને શંતેથી હતી પણ આજે હું કેવી દુખી અને દલીદ રી અવસથામાં છછી! તે વખતે મને જરાપણ બખ ર નહીં હતી કે તે દીવસથી હું ગોલાંમડી દાખલ વે ચાઈ હતી. મારાં મા બાપે મારા સસરા પાસેથી એ કસે ધરેણું માંગી લીધું હતું, અને તેના બદલામાં મો તાની દીકરી આપી હતી. તે વખતે તેજોએ મારા સસરાની દાલત તરફ વધારે જોએછી હતું, અને તેજોને એટલોજ વીચાર હતો કે એ પઈસાથી હું સદા સુખી થવશ.

મારા મા બાપે મારાં વર. તરફ નજર કીધી નહીં. તે લગણને વખતે ૧૧ વરસની ઊમરનો હતો અને હાલ તેની વયે ૨૬ વરસની છે, પણ તેનામાં ૨૬ ખદામતી અકલ હોએ એવું બેઠેનો તમે વીચારતાં ના. બાપનો એકચુરો અને મા વગરનો દીકરો હાવાથી તે ઘણા લાકમાં ઊધરીઆ હતો. બચગીથી તે લોકો ને ગાલ દેતો હતો તારે તેનો આપ ખુશી થઈ હસેતો હતો. બાપેજ તેને સલામતીઓ લેવાડતાં ચીખવી હતી તથા બાપેજ તેને એકકો ગાડીઆ હાંકવાનો શો

ખ પાડીઆ હતો, પણ તેની ફેલવણી ઊપર તેવું થયાં ન આપોછી નહીં હતું. તેનું પરીનામ એ નીપજી છે કે હાલથી ઘોબીનો હોસાખ તેને ખરોખર કરતાં આ વડતો નથી. તે કાંઈ ચાકરીએ જતો નથી અથવા ક માર્દ કરતો નથી.

હાલ હું એક મા બાપ વગરની દીકરી છછી અને તેમજ મારો વર પણ છે. હમારાં લગણ થવા બાદ મારા સસરાએ માતર ૧૮ વરસની એક સ્ત્રી સાથે નાતર કીધું હતું. તે નાતરાં પછે શોરએક મહીને તે મરણ પાંખીઆ હતો. મરણને વખતે તેની હાલત ઘણી સારી નહીં હતી. તેના પઈસા વેપારમાં જોડ આ વવાથી ઊદી ગયેઆ હતા, અને તમુમગુ કામ ચાલે એટલોજ પુલ તેના હાથમાં હતી, તેવી હાલતમાં હોને મેદીને તે મરણ પાંખીઆ હતો. મતરાઈ સા સુ ઘર મધે પેતાના એક ખાલક સાથે રહેલી છે અને પેતાની સાથે મને અને મારા વરને રાખીઆછે.

આ વાતનીતો તમે ખાતરી રાખજો કે બંદથી મારાં લગણ થયેઆં તારથી તે આજે બંદે હું તરણ છોકરાંની મા થઈ છછી તાંહાંસુધી મારા ઊપર દુખના ઢગનો ઢગ વસીઆછે. મારા સસરાએ અને વરે ઘણાખરો વખત વાડીઓમાં અને ફરવા હરવામાં કાહડીઆ હતા. તેજો રાતનાં પેતાનાં ઘર મધે સુવા આવતા હતા તેજ. ઘરમાં સુ બનવું હતું તેની તેજોને ખખર નહીં હતી, પણ ઘરમાં એટલુંજ બનવું હતું કે એક જવાંન બલમગાર સાસુ પેતાને મારી સરદાર સમજતી હતી અને પેતા કરતાં માંતર જુજ વરસ નાં હાંની વહુ ઊપર સરવે પરકારની કાંહાંની પાકવામાં ખાકી રાખતી નહીં હતી.

મારા સસરાનાં મરણ પછેતો મારા ઊપર ગએઆ ગળખ ગુજરીઆછે. મારા વરધારને માંડે તો હું નેટલું થોડું બાલક તેટલું ખલું. તે કાં વજ નહીં પણ બાવરો અને બેખાંક થઈ ગએઆ છે. તે પેતાની સાવકી માનાં આધાર ઊપર રહેઆ છે, અને તે તેને દુકરો ચોટકી ખવાડેછે. તેમાં તેણીને શએલેછે અને તે એછે કે મારી પાસે તે દરએક પાંતીની ચાકરી કરાવેછે. રાંધવામાં હું, વાસણ કુંસણ માં હું, ચાક ચાંદણમાં હું, હાંધા ઘંસલવામાં હું, અને દેવે ગાલ ખાવામાં તથા કપકા સાંભલવામાં પણ હું જ છછી અને બીજી કાંઈ નથી. એનો સવલો કપ

કા મારા ભરથારને ઘડે છે. અગરજો કાઈનેથી દુએ આ હાથેતો પેઢલાં તેનામાં હાવી નોઈએ, અને નો એનામાં જરા દુએઆ હાથેતો જે જુલમ હું ઘરમાં મોઝું છઠીં તે ભોગવવો પડે નહીં.

પણ તેતો ઊલટી ચાલ ચલાવે છે. બઈરી થું અને છોકરાં થું તેની તેને પરવા નથી. ઘરખારનો તેને વીચાર નથી. જોજ મજાહાની તેને ધાસતી નથી. તે કરજ કરે છે, પછે સારીપઠે કપડાં ખરીદે છે, પોતેમ અને લાકડી અથવા કગલ અને રોગાંણનાં છુર ઊપર મારો ચલાવે છે. ખરેઘાટ ધઈને તે ખાહુર નાંચે છે, અને કોઈવાર લીલાંબીખાંનાંમાં અથવા કોઈ વાર ખાહુરકોટની ગલી ગુંચીએ ફરવામાં વખત કા હાડે છે. રાતને વખતે ઘરમાં આવે છે, અને જરે આ વે છે તારે જુમ ખરાડા તથા ધમકીએ આપવાની થો તાની ફરજ સમજે છે. તે નાંચે છે કે માને તાંહાં તેને ચાટવાનું મલે છે માટે માના ગોલાંમની પેઠે રહેલો છે. સાવધી મા જેમ સમજાવે છે તેમ સમજે છે, અને મને લોખંડી ગોલાંમ દાખલ ગણે છે.

ખેડેનો હું લાંબાણ કરતી નથી. એટલુજ કે હું છઠીં કે મને જુએ ખાવાનો અથવા ઊંધે ઊંધાવા નો કરાર નથી. નો રાંધણીમાં ઘોંધાંછીં છઠીંતો છે કરાં રહે છે, અથવા નોલ્લીમાંથી નીકલી પડે છે. નો ચોરકામાં ખેસુ છઠીં તો ચુલા ઊપરનુ ગલી નાંચે છે. નો જરા તલેથી ખોરાક લાલ થાંચે છે તો સાસુની ગાલ સાં ભલતાં મારી છાતી શરી નાંચે છે, એટલુજ નહીં પણ વરનો ગુંસો માંખવો પડે છે. તેમ કરતાં નો જે સાસુ ને બે સુખન કહ્યા હાથેતો રાતનાં તે દીકરા આગલ એકમાં દસ વાત હુમેરીને કહે છે, અને પછે મા રા ઊપર એવો ગધાઈ માર પડે છે કે મારી જુમથી આસપાસનાં લોકો દોડી આવે છે. અરે ખોદા ! તે ની લાત અને ચુકીએ મને જખર વાગે છે, પણ મ ને છોડવાનું કાઈ નથી.

મારાં ખયાં આજરીને આજરી ચાલીઓ કે રે છે. હું એખલી તેજોનો સંભાલ કેમ લઈ શકું ? નરે હું રાંધણીમાં રોકાગી છઠીં તારે તેજો આખો વખત તવલીઆ કરે છે, અને કોઈજવાર સાસુ તેમને પરાવા નાંચે છે. તેજો સરદીમાં ભંગાંચે છે, તે તથા બીજા કારણોથી કોઈવાર તેજો આખી રાત રહે છે. દી સની થાકથી જરે હું ભર ઊંધમાં હાંભીં છઠીં તારે

તેજોની છુમને મારાથી ધ્યાન અપાતું નથી તેથી તે જો તવલીઆ કરે છે, અને જરે ચીચારી પાડે છે તારે મને લકડીને ઊકધું પડે છે. એ રીતે મારી ઊંધ અને આસાએસમાં વારેવાર અડચણ પડે છે અને તેથી મારી તંદરોસતીમાં પણ ખીગાક થાંચે છે. અરે ખોદા ! જે એવો થું ગુનાહ કીધો કે મને આ સદાકાલના જુલમમાં નાખી છે. માડું મોહાત મોકલ ! જો ખોદા ! કે મારો છુટકારો થાંચે.

વાંચનારી ખાંનુજો આ સઘલો જુલમ હું કોણ ને લીધે ખયું છઠીં ? તમે વીચાર કર્યોનો જણાવો કે મારાં પોતાનાં મા ગાપ મારાં એ દુખનું કારણ છે. તે જોએ ઊતાવલ કરીને મને નહીં ઘટે એવા ઘણી સાધ પરણાવી દીધી અને નાંદાંન ઊમરમાંથી હુમેને થં સારમાં નાંખીઆં તેનું આ પરીનામ છે, પણ અગરજો તેજોએ તેમ નહીં કીધું હુને અને લગણના ખરચનાના છા મારી વધારે કલવણી ઊપર રોકીઆં હુનેતો, મ ને મારી લાએકી તથા હાશીઆરીને ખરનો ભરપાર મલતે અને તે મને આવા જુલમમાં નાખી મલતે નહીં, પણ મારા ભોગ ! કે મારાં મા ખાપને તેવું કાંઈ સુલ છીં નહીં. અપશોસ કે લગણને ખાંહાંને તેજોએ કીધે લો ખરચ શેકટ ગજેજો, અને હું આજે આ રીતે છુ મ મારતી પડી છઠીં. મારી જુવાની જોને જોખનની ખુવારી ઘઈ છે, મારી આશાજોનો નાસું ધઈ ગજેજો છે, આ દુનીઆમાં હું જુલમગારને આસરે પડી છઠીં, આ સંસારથી હું કંટાલીછઠીં, અને હું સુધી મોહાત નહીં આવે તાંહાં સુધી જોમાંથી છુટું નહીં એવું જરે વીચારું છઠીં તારે મને મોરો ખાંધો થાંચે.

અનન્ય જીવ જ્યાં માંલસો.

કુદરતે કૃતલાંચેક માંલસોને અનન્ય જીવ જેવી લાલતમાં જન્મ આપીજો છે. સાધારણ કદ અને દેખાવને જલે તેજોને સરેસતા કરતાં ઊલટાંજ કદનાં જ નાવીઆં છે, અને તેથી કરીને તેજોથી દુનીઆનાં લોકો હેરાત પાંચે છે. એવી કીસમનાં અનન્ય જીવ જેવાં માંલસોમાં ડાંનીજલ લાંબખરટ અને ચોલક છુટક નામનાં સખરો ધઈ ગજેજો છે. આ બે રમુલ થ ખસોના ચીતાર પાસેનાં સજા મધે નોવામાં આવે છે.

જાનીએલ સાંખરર.

અવનમેવ લેયાં મોંલસો.

મોલડપુરશી.

વાંચનારે ઘણામાં ઘણું જાડું સરીર ફેટલું જોઈ શકે? ડાંનીએલ લાંગખરડ જેનો એક ચીતાર પાસે છે, તે કુનીઆમાં સગીથી. બાકી અને દોંગો માણસ યઈ ગમેઓછે, એટલું જ નહીં પણ તેનાં સરીરનાં કદ સાથે ખસ, તનદરીસતી અને હુંધરભાવ પણ વખણા એછે અને તેનો હવાલ ઘણો રચુછે. આ શખ્ત અને ૧૭૭૦ માં લીસેસ્ટર ખાતે જનમીઓ હતા. તેનાં બાડાં કદ કીપરથી વાંચનારે એમ નહીં વીચારવું કે તેનાં માખાપ પણ એટલાં દોંગાં હશે. તેઓ ઘણાં પાતલા કદનાં હતાં, અને તેજ પરમાંલે ડાંનીએલનો એક ભાઈ અને બે બેહેન પણ સાધારણ કદનાં હતાં.

ડાંનીએલ લાંગખરડ કાંઈ જનમથી આવે બાકી નહીં હતા. તે જેમ કોંઈરે વધતો ગએઓ તેમ વજનને અને સરીરે પણ વધીઓ હતો. બન્ધપણથી ડાંનીએલને કસરત અને શેકારનો શોખ હતો. તે મરઘાં લગાવવામાં મોટી મોજ સમજતો હતો અને ૧૪ વરસની ઉંમર સુધીનો ઘણોએક વખત તેણે રમતમાં ગુમરીઓ હતો.

તે પછે તેના ખાંધે તેને ધંધામાં નાખીઓ હતો. જે પેટુલો ધંધો શીખવાને ડાંનીએલ ગએઓ હતો તે પકોશના શેઠરમાં નકસી કાતરવા તથા જાટન બનાવવા સંબંધી હતો, પણ બે તરણ વરસમાં ગાંમમાં લગાઈ કોઠી હતી અને ડાંનીએલના શેઠનું કારખાંનું બંધ પડી ગએલું. લોકોએ પોતાના પોસાકમાં ખટન ને ખટલે બકલો પેટુલો માંડીયાં, જેથી ઘણાએક ખટન બનાવનારાઓ ધંધાને ગુમાવી બેઠા અને ડાંનીએલના પણ તેવાજ હાલ થએઓ.

હીંઆંથી તે પોતાના શેઠરમાં પાછો પોતાના ખાંધની પાસે ગએઓ, જે ઘણી એ વખતે બંદીખાનાના રખેવાસનો ધંધો કરતો હતો. ડાંનીએલ પોતાની મરીખાઈ છતાં કીધરભાવ ઘણો સારો લેતો હતો. ૧૯ વરસની ઉંમરમાંથી તે એટલેતો નોરાવર થએઓ હતો કે ૨૦ મંણના બોબ ખાંધ કીપર કીકાવીને ચાલો જવાની તેને તબે પડી હતી. એજ વખતે તેને લાગ્યું હતું કે “મારો વજન ઘણો ભારી થશે” પણ એ જ થવા પોતાના કબીવત વીશે તેણે વીચાર અથવા સંભાલ રાખીઓ નહીં હતા. તેને બંદીખાનામાં તેના બાપની જગા મલવાને એક વરસ પછે ડાંનીએલ

નું કદ ઘણું વધી પડીકું. આટલું છતાં પણ તે વખતે ડાંનીએલ કોઈની ચીજને લાત મારીને સાત ફેર કીંચી કીરાડી શકતો હતો. ડાંનીએલ બારે ૨૭ વરસની વયમાં આવીઓ તારે તેના સરીરનું વજણ ૪૪૮ રતલનું થએલું હતું. આ વખતે તેને હાથાના કારણસર એક ગાંમથી બીજે ગાંમ મુસાફરી કરવાની જરૂર પડી હતી, પણ તાંહાં ગાડીમાં બેસી જવાને બદલે ડાંનીએલ પગે ચાલી ગએઓ હતો, અને તેથી તેના સાથીઓ ધાકા પણ તે પાકી નહીં હતા.

જે શેઠરમાં ડાંનીએલ રહેતાં હતા તે નદીને કીનારે હાવાથી, આ બાકા શખસે તરવાનો હોતર સારી રીતે શીખી લીધો હતો. પછપાડેથી તે તેમાં એટલેતો હાથીઆર થએઓ હતો કે તે પોતાની પીઠ કીપર બે મંણસને બેસાડીને તરો શકતો હતો. ગાંમના છેકરાઓ તરવાની કસરત શીખવા માટે તેની પાસે આવતા હતા, અને જે છેકરાઓ પાણીમાં જતાં બીહીતા હતા તેઓની બીહીક ભાંજવાને તે એક તાલ કરતો હતો. શીખનારે કીનારા કીપર કપડાં કાઢીઆર પછે, ડાંનીએલ તેને તુરત પાછો લાવવાની કબુલાત આપીને નદીની અધવચમાંથી યઈને પેલોપાર.લઈ જતો હતો, તાંહાંથી તે છેકરાને મુકી દેતો હતો અને તેથી કરીને, તરનાર છેકરાને કપડાંને ખાતર પાછો નદીમાં પડવાની ફરજ પડતી હતી.

ડાંનીએલ સવભાવનો ઘણો નરમ હતો. તેનાં ખાપ મુવા પછે તે બંદીખાનાના સારી ચાલ ચલાવા લાગ્યા અને તેથી ઘણેએક વરસે તેને કાટલાસે વરસે દાહડે ૫૦૦ રૂપીઆનો બેઠો મુસારો ખાંધી આપીઓ હતો. આ વખતે તેનાં સરીરનું કદ એટલુંતો વધી પડીકું હતું કે લોકો તેને જોવા આવવા લાગ્યા. એ કાંમ ડાંનીએલને નાંપસંદ હતું, તેપણ લોકોની જોહાસને લીધે લંડન જઈ બ્રેડરમાં દખાવા નું તેણે કબુલ કીધું. પણ લંડન જવા માટે તેનાંથી ખેસાએ એવી ગાડી નહીં મલેવાને લીધે ડાંનીએલને માટે એક નુદી ગાડી બનાવવી પડી હતી! લંડનમાં તેણે એક મોટું ઘર નાડે લીધું હતું, અને લોકોને જોવા આવવા માટે ચોક્કસ વખત કરાવીઓ હતો. તે દક્ષા વખતમાં દરએક વરગનાં લોકો, મરદો અને યોરતા તેને જોવા આવતાં હતાં, અને દરરોજ કરાવેલા વખત પછે તેનાં ચોરકાનું ખોરણું બંધ થતું હતું.

તું. તેને જોવા આવનારાઓમાં પરદેશનાં ઘણાંજીક રહેવાસીઓ હતા. તેમાં જોઈ પરજોઆત વેંદુતીકીં પણ જોવા આવીકીં હતું, જેને એકવાર તેની બાજોડીએ અબરાઈ ઊપર ચંતાડીકીં હતું. એ વેં હંતીયાં અને હાંનીએકને સાથે જોઈને લોકોમાં બહુ મોજ પેદા થઈ હતી. લંડનમાં પાંચ મહીનાં રહેવા બાદ તે પાછો પોતાને ગાંમ ગયોજો હતો, નાં હાંધી મુસાફરીઓ કરીને તેણે લોકોને શ્રાપ પુરો પાડીજો હતો. તેને જોવા આવનારા લોકો પાસેથી તે દર માણસ દીઠ અરથો રૂપીઓ લેતો હતો અને તેથી તેને ઘણી સારી કમાની થઈ હતી.

હાંનીએલ લાંમખરત આસરે ૪૦ વરસની ઊંમરે પુગા પછે ગાયબુઓ મરણ પાંખીજો હતો. મોહાંતની એક દીવસ આગમચ તે મુસાફરી કરીને એક નવાં ગૃહેર મધે આવીજો હતો, અને તે વીચેની લોકોને ખખર આપવા માંડે એક છાપખાંના વાક્ષાને તેણે પોતાને ઘર બોલાવીજો હતો. છાપનારને તેણે “પેગાંમખર” નુ નાંમ આપીકીં હતું અને જણાવીકીં હતું કે “પાહાડ (ઈઆને પોતે) પેગાંમખર પાસે આવવો નથી, માંડે પેગાંમખરે પાહાડ પાસે આવવું,” એટલું કહેવાડી હાંનીએલ આસાએસને માંડે બીછાંનાં ઊપર સુતો હતો, પણ તેજ જોએ તે કંડો થઈ ગયોજો.

હાંનીએલ મોહાંતને વખતે વજણમાં ૭૩૯ રતલ હતો. તેનાં સરીરનો ઘેરાવો ૩ વાર અને ૪ ઈંચનો હતો, તથા એકક પગ ૧ વાર અને ૧ ઈંચના ઘેરાવનો હતો. તેનો એક કગલો બનાવતાં ૨૦૦ રૂપીઆનો ખરચ થતો હતો. તે પોતાના વજણને લીધે કંદાલી ગયોજો હતો. દાદર ઊપર મહડવાની તે નામાં શકતી નહીં હોવાથી તે સદા ભોંજોતલીજો રહેતો હતો. તેને દાટવાની આગમચ ને લાસની પેડીમાં તેને નાંખીજો હતો, તે પેડી સાડા ૬ શીટ લાંબી, ૪ શીટ પોહાલી અને ૨ શીટ બાડી હતી. તેની લાસ ચોરડાનાં ખારણું મધે નહીં સમાવાથી દેવાલ ભાંજીને લાસને કાહડવો પડી હતી, અને લાસની પેડી ઊંચકી નહીં શકાવાથી તેને કપોએ કરીને હેકલ ઊતારવી પડી હતી. તેની ઘોડમાં તેને ઊતારવા માંડે પણ એક ઢેકાવ બનાવવો પડીજો હતો.

બીજું ને ચીતર પાસેના સ્થામાં આપીકીં છે તે

“ઓલડ છુટસ” નું છે. એ સખસ માતર પોતાની બદસુરત શીકલને માંડે બાણીતા થઈ ગયોજો છે. તેનું ખરું નામ કાંઈ “ઓલડ છુટસ” નહીં હતું. તે જુના છુટ સાફ કરવાનો ધંધો ચલાવતો હતો અને તે ઊપરથી તેને લોકો “ઓલડ છુટસ” ઈઆને “જુના છુટ” એ નામથી બોલાવતાં હતાં. તેનો જનમ આસરે ૧૬૯૧ માં ઈંગલંડ મધે થયોજો હતો અને આસરે ૭૦ વરસની ઊંમરે તે મરણ પાંખીજો હતો. શુંદર વાંચનારી બાંછો છે કે નાંખ માણસના ચેહરાની છુબ સુરતીને શોખા આપે છે, પણ “ઓલડ છુટસ” નું નાંખ અને દાહાડી આતીઘણી બાહર નીકલી આવીજો થી તે સાથે મહી જવાને લીધે તેનો ચેહરો બેસીકલ દીસતો હતો. એ રીતે નાંખ અને ટુંદીની હદથી છુઆ દે લંબાઈને લીધે લોકોને ખહુ રમુજ થતી હતી. તેના માં જોવી શકતી હતી કે જેથી નાંખને તે માહુ એટલું લાંબું તથા ટુંકું કરી શકતો હતો. એ નાંખ અને દાહાડી તેને ચીમરાની મીથાલે કાંમ લાગતી હતી. “ઓલડ છુટસ” ને લોકો પર્સા આપતા હતા, અને જોઈ તેને આ સખસ પોતાના નાંખ વચે ધરતો હતો તાર પછે તે પર્સા તેના થતા હતા.

ચોરતોની શરમ.

જેહનો, શરમ કિવાં કાંમમાં હોજો ? તમોજ શી ખામણુ દેવોએ કે ચોરી, લુછાઈ ઈઆ પાપ કરવામાં સરમ રાખવી જોઈજો. પણ ફેટલીએકવાર સારાં અને પસંદ કરવા જોગ કાંમમાં જો તમા શરમ રાખતાં હોવોતો તે કિવું ખાટું છે ? તારીખ ૧ લી એને દીને ત્રેદાંમમાં ચોરો તમાસો થયોજો હતો. સરવે નીશાલો મધે સીખનારા છોકરા તથા છોકરીઓને તાંહાં ભેગાં કરી જમાડવામાં આવીયાં હતાં, અને રાતને વખતે મોટી રોસની તથા આતસખાલ થઈ હતી. એ તમા સાને વખતે સરવે ગનેઆતનાં લોકોની મોટી ભીડ થઈ હતી. તેમાં અંગરેજો પોતાને ઘરની ચોરતોને લઈને આવીયા હતા, અને દેશી સીજો માંડે તાંહાં જુદી બેકા રાખી હતી, પણ આપણી ઘણી બાંનુજો તાંહાં આવતાં શરમાઈ હતી.

એ વખતે ફેટલીએક દાહી સીજો પોતાનાં

ભરથાર અને સગાં પાહાલાંની સાથે ટીકીટ મંગાવી ને હોંઝરે થઈ હતી અને ઈંગરેજ સ્ત્રીઓની મીઠાસે આખી મીજલશમાં સઘળું ફરીને તેઓએ નોઈકિ હવું, પણ એ સ્ત્રીઓની પાંતુંઓની સંખીઆ ઘણી નાંહાંની હતી. પારસીઓનાં હુન્નરો ખર્દારમાંથી આસરે પચીસ ખર્દારોઆ તાંહાં ભેગાં થયેલાં હતાં. તેઓ સીવાએ થોડાંએક ખર્દારોઆ થોત થોતાની ગાડીઓમાં ફરવા નીકલીયાં હતાં, અને ઘણાંઓને પાહર આપતાં શરમ લાગી હતી.

કેટલીક પાંતુંઓએ આવા તમાસામાં જવાને ખાસુખા ના પાડીકે હશે, પણ તેમ શા માટે કરવું નોઈકે ? એવી પાંતુંઓમાંની કેટલીએક કદાચ એમ વાંધો લાવતી હશે કે ચારત બતે મરદની મીજલશમાં જવું નહીં નોઈકે. પણ કોંએ નહીં ? એ સવાલને કોઈ વાંચનારી બાઈથી જવાબ આપાશે નહીં. ચારતે થું થુનાહું કીથો કે જેમ મરદ ફરે હુરે, આવબા વ કરે, તેમ સ્ત્રીયર નહીં થાએ ? દેખાડો કે ખાદાતાલા એ મરદ અને ચારતમાં કીઓ ફરક રાખીઓએ ? મરદને હાથ, પગ અને ઈંદરીછે, ચારતને પણ તેમજ છે. મરદ ખાંએછે, પીએછે, સમજેછે, અને વીચાર કરેછે, ચારત પણ તેમ કરી થકેછે. તારે મરદ પાહર નાંએ અને ખાદાતાલાએ કરેલી બખશેશોને લાલ લીએ, પણ સ્ત્રી તેમ નહીં કરે તેવું કારણ થું ? આ જોતાં નો મરદ એખલ પેશની મીઠાસે જગેજગ ફરતા હોએતો, તેની સાથે જવાનો તેની ચારતે ઘવો કરવો. નોઈકે, કોંએકે મરદનાં સરખા લાલ ચેલવવા નો તેનો હક છે. પણ આપણી સ્ત્રીઓ તે હક માંગવાને બદલે, ઘણીવાર બરે તેમનાં કેટલાએક મરદો તેઓને પાહર લઈ જવા માંગેછે તારે સાફ નાં પાડેછે. વાંચનારી પાંતુંઓ એ કેવી હસવા સરખી વાત છે ! ખરી ખીનાં ચોટલીજ છે આપણી પાંતુંઓ પાહર જવા આવવાને માતર શરમાએછે, અને તે શરમને લીધે તેઓ ખાંડાં પાંહાંનાં કાહડેછે. તેઓને ઈંગરેજ સ્ત્રીની મીઠાસે ઘટતી જગાએ હાજરી આપવાની કેવ પડી નથી, અને એક નવી કેવ પાડતાં ઘણો વીલમ લાગેછે. તેમ આપણી બેહનીઓ એખલી શરમને લીધે એ રીતે છોટ રાખેછે, પણ એ શરમ થું વાજખીછે ? નહીં... એધીતો બલકે તેવી સ્ત્રીઓને ગેરશએલ થાએછે. હુનીઆમાં થું બનેછે એ

ને થું થું જોવાનું છે. તેથી તેઓ અંગનેઆન રેહ્હે. ઊપલા તમાસાનોજ લખવો લેવો. તે તમાસો સાંને હોતો અને તાંહાં થું થએકે હવું તે આપણી પાંતુંઓમાંની થોડી નાંહતી હશે. તેઓને એવી નહીં ખબર હશે કે રાંણીનાં વડા પુતરનાં લગણની ખુશાલી માં ઊપલો તમાસો થએઓ હોતો. તેઓ એમજ કહેશે કે “યુવા લંકાં લગારીઆ, ને છોકરાં જમારીઆ, ને સરકારે લેહંકડો માંણસોને દુખતો લીધું”. માએ કાણ કાણના જીવ ગીઆ તેની દરકાર કોઈ કરેય ?” કોઈ વલી એટલી અંગનેઆન નહીં હોએ એ ને તે કહે તેમ “રસતા ગપતાર” માં તેનાં નાંહાંનાં ખાપુએ વાંચી સંલલાવીકે હોએતો કદાચ તે વલી થોડી ઘણી ખરી ખીનાં નાંહતી હોએ, પણ તોખી તે બેવકુશીતો દેખાડવાની. “હા, હા, લઈટ કરો, બવો, ને લોકો જુએ મરેય, ને લાકડાં આક આક રૂપીએ ખાંડી થએઆં તેને બદલે વીસ રૂપીઆ કરો. વરી એક વખત લઈટ કરીને સુખ દેખીકે તો શીરકર આ વ” આડું બોલનારીઓ નો મરદની ઊપલી સરખી સારી મીજલસોમાં ભેગાં થાએતો તેઓને ઘણો ખાલસો મહે. તેઓ નાંહુ કે આ ભાઘવારી ને છે તે સરકારથી ધઈ નથી, પણ રઈએત તે ઊપરથી દાલત મંદ થએલી દેખાએછે.

બેહનો મરદો સાથે પાહર જવાની અથવા એવી એવી બીજી બાબદમાં શરમ રાખવાથી કોઈ વલું નથી. ખરી શરમ હલકી કીસમનાં ચાકરો સાથે મળખે મશખરી કરવામાં. રસતા ઊપર ચાલતી વખતે લેહકે કરવામાં અને એકકે મીનીટ એકકે પગલું ભરવામાં ખરી શરમ છે. નાખમાં નચ જો સીને અને થોડી થોડી હુંગરી ખાંધીને બચાંની મીશલ અવાજ કરવામાં ખરી શરમ છે. કલ્લો કરવા તથા ગાલ દેવામાં ખરી શરમ છે. પાકી આખરુ તથા મંલાહાજથી પાહર જતી વખતે શરમ રાખવી નહીં નોઈકે. તેજ પરમાંણે રસતા ઊપર ખોલે ચોહકે ચાંલોએ અને ગાડીમાં બેસતી વખતે શરમાઈને પાંરણાં બંધ કરવાં નહીં નોઈકે. ઘરમાં બેમલાહને બેસવા કરતાં ચોટલા ઊપરથી કોઈને નોઈને નાહી સી જવાની શરમ રાખવી નહીં નોઈકે. અનુભવ આદમી કોઈ ખાલસો પુછેતો તેને જવાબ આપતાં સરમાડું નહીં નોઈકે. એ બધી ખોડી શરમા છે. માં

ટે તેને દુર કરીને જે સમગ્ર સ્ત્રીઓ ઊપલા તમાસાને વખતે હાજર થઈ હતી તેઓને હુમ્મો સાખાસી આ પીએ છઈએ. ખીલ ખેડુનોએ તેઓની મીશાલે ખોટી શરમને છોડી દેવી નોઈએછે, નહીતો કે તેઓ પોતા નાંજ હુકમાં નુકસાન કરશે.

માંછલી અને તેની થોડીએક વાત.

માંછલીને કોણે નથી નોઈ ? તે માંછલયાનાં ખાવાનાં કામમાં આવેછે અને આપણી સ્ત્રીઓ તેમાં સા રા સગણ સમજેછે. એ યથા તેઓને વેડમથે પણ તેઓ એ પરાંણીઓ તરફનાં પોતાનાં એ વેડમથા જે વાં ચક્રચુરછે તેવાં તેને લગતુ ગનેઆંન ચેલવવામાં ઈન તેજર હોયતો કિંબુ સાડું ! માંછલી ખોદાતાલાની પેદા એસનો એક મોટો ભાગ રોકેછે, અને તેઓની ખનાવ ટમાં કુદરતની અછી કારીગરીછે.

માંછલીઓ સદા પાંણીમાં વસેછે, પણ માંછલય ને પાંણીને તલીએ નાચેતો તેનાંથી દમ લેવાએ નહી અને મરી નાચેછે. માંછલીમાં તેમ નથી. ખોદાતાલાએ તેની ચુંઈ એવી રીતે ખનાવીછે કે તેથી તે મથે પ્રચું લોહી પાંણીમાં જે થોડી થોડી હવા હોયછે તેની સા થ મલતાંવાર એક રસાએણ સંજોગનો ખનાવ ખને છે. માંછલીમાં દમ લેવાનાં પ્રેશમાં આવતાં નથી. તેનું લોહી ઠંડું હોયછે અને તે આખાં શરીરમાં ફરી વલેછે. માંછલીનાં હાડકાં ઘણું કરીને નરમ હોયછે. પાંણીમાં લોકતી વખતે તેની પુછડી હવેમાંની મીશાલે કામ લાગેછે, અને તેની ખાનુએ આપેલી પાં ખ રસતો કાપવામાં મદદ કરેછે. માંછલીનાં દાંત યો રાક આવવાનાં કરતાં શેકાર પકડવાની વધારે મતલ બ સાચેવેછે. તે દાંત માતર તેનાં જરખાંમાંજ નહી પણ લખ મથે પણ જડલા હોયછે.

માંછલીઓ ઘણી જાતની અને ઘણાં ખવાશ

ની હોયછે. ફેટલીએક વજણમાં ઘણી ભારી હોય છે. કોઈ જાતની માંછલીઓ વીજલી પેદા કરી શકેછે, અને એ રીતે તેને હાથમાં ધરનાર શખસનાં આખાં ખદનમાં આચકા લાગાથી તે તુરત તેને છોડી દીએ છે. ફેટલીએક માંછલીઓનુ પુછડું દુરમન ઊપર હા મલો કરવાનાં કામમાં આવેછે.

માંછલી માંછલીને ખાચેછે. પોતાના ખાલકને નેજ ભજેછે. તોપણ તેનાં ગરભ વીશ્રીની ફેટલીએક ખીનાં બાંણવા જોગછે. એ ગરભમાં છનાં છનાં અ ગણીત ઈંડાઓ હોયછે. કાડ નાંમની માંછલી એકજ વખતે એવાં ચાવીસ લાખ ઈંડાં મુકેછે, પણ ગરભ પા કવા પછે તે ભુખી થઈ જાયછે અને એવું કહેવાયછે કે તે પોતાનાં ચતીશએ ઈંડાંએને તેજ વખતે ખાઈ જાયછે. એ ગરભ ફેટલીકવાર માંછલીનાં શરીરમાંજ રહેછે, અને તાંડાં તેને ઊધરભાવ મલેછે. ફેટલીએક વાર શરીરથી છુટી પડવા બાદ તેમનાં ઈંડાં મથે થી પોતાની મેલે માંછલીઓ પેદા થાયછે. વલી ખી લ ઘણીએક માંછલીઓમાં પોતાનાં ખયાંની માવજત માંદ નહી પણ નરને માંથે કુદરતે નાંખીછે. તે નરનાં પેટ આગલ ઈંમવરે નાંડાંની નાંડાંની કીકડી ઓ કરેલીછે, અને ઈંડાં માંદાનાં શરીરમાંથી બાહર ની કલતાં વાર નરનાં શરીરનાં ઊપલા ભાગ મથે જાયછે. તાંડાં તેઓની જગા થવા પછે કીકડીનાં મોહાંમાં બંધ થાયછે, અને તેવી હાલતમાં ફેટલાએક દીવસ સુધી તે મનો સંભાલ થવા પછે, કીકડી શરીરને તેટલી માંછલી ઓ બાહર પડેછે.

જે માંછલીઓ ઊપર સુખ્ય લખો ખયાં જણે તેઓ તે ખાલક ઊપર સંભાલ રાખે એમ માંની શકા વું નથી. પણ ખીલ ફેટલીએક માંછલીઓમાં ખો દાતાલાંએ ખાલકની બલવણી કરવાની શક્તી મેલી છે. તેમાંની કોઈ જાતની માંછલીઓ કીનારા ઊપર ખડકી અને કોડાઓની વચે નાંડાંના સરખા માલા બાંધે અને તેની આસપાસ એક જાતનો ઘોરો વીડા લીને તેને મજબુત કરી રાખેછે. એમાં તે માંછલીઓ પોતાના ગરબને રાખેછે, જે મથે શુદ્ધકોડા ઈંડાંએને સંભાલ થાયછે. માંછલી તાંડાં ગલીચીને દુર કરેછે, તથા પોતાનાં માલામાં ખનતાં સુધી ચર્ચાઈ રાખેછે એ વું વીદવાંનેએ દેખાડીકે.

ઘણીએક માંછલીઓમાં એવી શક્તીછે કે જેથી

તેઓ પોત પોતાનાં રંગને બદલી શકે છે. એક જ જાતની માછલી જેમ પાંખીમાં જિંદે ચડતી જાય છે તે મ વધારે સરેરાશ પડે છે અને પોતાની આસપાસનાં રંગને મલતો રંગ લીધે છે. એક કાકર હેનકાકે જે વાસણોમાં એવી જે માછલીઓ મેલી હતી. તેમાંનું એક વાસણ કાલું અને એક સરેદ હતું, પણ તે જોઈને અચરત થયેઓ હતા કે કાલુ વાસણમાંની માછલી તદન કાલી અને ખીલ સરેદ થઈ હતી. તાર પછે તેઓની જગા બદલતાં તેઓનો રંગ તુરત પાછો બદલાઈ ગયેઓ હતા. એ શકતો તેઓનાં બચાવને માટે તેઓમાં દેખાયે છે. એ વીનાંએ જેમ જખશીઓમાં કુદરતે નયુનદાર રંગ ચીતારીઆ છે, તેમજ કેટલીએક માંછલીઓને શાભાઈતી ખનાવવામાં કાંઈ બાકી રહે છે નથી.

૨ મુજે કુરસત.

૧. હું કાલો પુણ પાલ કાગ નહી કકણ પલ નાં કુતર, જમીન લલી માતા મારી પલ રહું છુ તેની અંદર. વેલાતમા હું ખલાંજો અગતી સાંચાનુ હું મુલ નાંમ કેહેને મારું વાંચનાર વગર કરવે કાંઈ મુલ.

૨. ઉલટાવેલા શબદો.
૧ રસમનો આ હેમાં
૨ પુનાં ખાસ કત
૩ તી નેરો લાવે
૪ દનલ ખરી આપસ પ.

સવાલનાં જવાબો.

(જુલો ગચ્છા આંકના સવાલો)

૧ સ અખેર.

૨ સરસ—સર, રસ.

૩ ભુગોલનાં સવાલો.

૧, આંગલીઆનું કોલાલું. ૨, દરકી. ૩, કલેઆં પ. ૪, રસમખરૂં.

૩ ઉલટાવેલા શબદો.

૧, સરદાર. ૨, આગની ગાડી. ૩, કાંનકચુરો.

પરચુરણ બાબદો.

એક ઘરગતુ શોધ—જરમની દેશ મધે રહેનારા એક ગરીબ ગામડીઆ શખસે કાગમનું એક પીચાલું બનાવી ઉછે. એ પીચાલામાં તરણ મોટી ખુબી છે. તે એકે ખાતર એકે કુકાનીએ તે વેચાતું મળે છે, તેમાં સહી ગરમ માલે અથવા બીજી ચીજ ચાખી શકાયે છે, અને હાથમાંથી તુટી પડવાથી તે બાગે અથવા ગોળા પડે એવી જાજ ધાસતી રહેતી નથી.

ચરખીનું જાહાડ—આલછીઆ ખાતે આ જાતનાં જાહાડના મોટા ફેલાવો થઈ ગયેઓ છે, અને તેથી ગરીબ માણસોને મોટા લાભ થવાની વધી છે કેમકે તેથી તેઓને ઘરમાં બાલવાની બતી થવી સસતી મવી આવે. એ જાહાડમાં કાંઈ સંભાલ લેવાની અથવા માંછલી સીપવાનીની જરૂર પડતી નથી, કોઈની નગા ઉપર તે ઉગી શકે છે. તેનાં પાતરાંની ઉપર દીડવા ઉછે તેમાંથી ચરખી તથા તેલ નીકળે છે.

શખાવત—અમેરીકા ખાતે હાલ જે મોટી લડાઈ ચાલે છે, તે લડાઈથી વેચાત ખાતે નતો રૂ અટકી પડીઆ છે અને તેથી કરીને વેલાતનાં ખાતે મોટાં કારખાંઆમાં અંધ પડીઆ છે. એ સમયને લીધે તાંદાંનાં હુજારો વણકરો થયાં રોનગાર વગરનાં થઈ પડીઆ છે અને લુખે મરે છે એવું કેટલોએક વાચનારી માંછલીઓ અંખતી હશે. હાલ એવી ગણતરી થઈ છે કે એ ગરીબ માણસોને મદદ આપવા માટે લોકો તે તેઓનાં પરાંતો તરફ જે નાંખાંની રકમો મોકલી હતી તે નો એક દર જુમશે ૧૫૦૦૦૦૦૦ રૂપીઆના થયેઓ હતા. એવાં લુખે મરતાં લોકોને મદદ કરવામાં ખરો ધરમ છે.

ધેંગાંન ધરવા ભોગ કેહેવાતો—“વરસાદના મોટાં જખતાને બદને રાતનાં ધીમે પડતા દવ વધારે ખુશી ઉપજાયે છે, તેમ ગાંમમાં જખાતી શખાવતો કરતાં હુખો અને એકાંત ધરમ વધારે શીલા આવે છે.”

“ઉતાવળે કોવેલું નહી, પણ કુતેહમદીથી કોવેલું કાંમ ફનીઆમાં ઈઆદ રહી જાયે.”

“જો તમે મેરખાંની કરોતા તેને લુવી નજે, પણ તમે મોને કોઈ મેરખાંની કરોતા તે ઈઆદ રાખજો.”

નહી બેસે એકી રૂ—કુસાં દેશ મધેની વીદવાંને નો એક મડડીની હુજારમાં રુસાંનથીર સાવેજઅન નાંમનાં શખસે એવી ઈઉકતી દેખાડી છે કે જો ૩ આગમાં બલી નહી શકે એવો યાએ છે. તે કેહે છે કે જો કુકને બાલતી વખતે જે વરાલ નીકળે તે વરાલ આગલ અને વધુ વાધી, પણ તે ગરમીની સાંમે થવાનું એવું બલ ધરાવે છે કે થવી શખત નેત આગલ તે બલતો નથી. અગરને આ શોધ ખરી હશે તો થવી ઉગીઓ મોટી થઈ પડશે.

એવું કોણ નાંખતું હતું ? જગદમાં હાલ એક એવી કલા શોધી કાઢાડી છે કે જો યોગ વખતમાં કાગજ

તથા બીજા માલની મોટી પેટીએ એકજેમથી બીજાજેમ સર સરાટ ચાલી જાયે, એટલા મોટે શેહેરની નીચે વીહારનાં પાણીના સરખી નહી ગોડવવામાં આવેલે, અને ચોક્કસ સાં ચાની મદદથી જેમ હવાના દબાનથી છુતખાજાંનું પાંણી જો સ દરેલે તેમ આ નહીમાંથી દાગળ તથા સાંમાંનની પેટીએ જોસ કરીને એક છેડેથી બીજી છેડે નીકળી જાયેલે. પણ વલી એ સાંચાના ધણીએએ જમીનની તલેના પોતાના નલને ઘણા મોટા બનાવીઆલે, અને તેઓ જણાવેલે કે તે માંથી જેમ દાગળને ગગડાવી દીધામાં આવેલે, તેમ માંજ સોને પણ લઈ જવાને તેઓ તઈઆરલે. આણું બનવાને આ ગાઢ કોઈએથી વીચાર ધીધા હતા ?

બેડાંનો ખપ—એવી ગણતરી થઈ કે ગમેઆં સ ને ૧૮૬૨ માં વેલાત ખાતે પરદેશથી ૨૩૫૨૩૦૩૬૮ બેડાં આવીઆં હતાં. એ શખીઆ ઘણી મોટીલે અને તે ઉપરથી જણાયેલે કે આગલા વરસ કરતાં આ વરસે ૩૨ લાખ બેડાં વધારે આવીઆં હતાં. વામનારને ખબર હશે કે બેડાંનો ખોરાક ઘણો પોશણ કરનારો.

લાંબી હંદગી—ઈંગ્લંડમાં એક બીડાં ડેવોડ મેકલે નામનો શખસ ૧૦૧ વરસની ઉમરે પુગા પડે હમણા ખરણ પાંખીએલે આ શખસની જમાઈ ૧૦૩ વરસની વયે આવીઆ બાદ મરણ પાંખી હતી, અને એ શખસની માએ ૧૦૦ વરસ સુધી જીવી હતી. એ શખસની એક બેડેન ૯૨ વરસની વયે મરણ પાંખીલે, તથા તેના એક ભાઈ હાલ જ વેલે ૯૦ વરસની ઉમરેના થયેઓલે. આ કબીલામાં જોએ આ લાંબી ઉમરે હાથે ઉતારતી આવીલે, પણ દરએક આલાડે મોડાં મોડાં વરસ ઓસરતાં જાયેલે. એણે ઉપલી વીગતો ઉપરથી જણાશે.

"ઘડપણ વીશે" કવીતા.

"કહેવા દેને કાન, તારી માને કહેવા દેને" એ રાગ.
કુખ ઘણું દેહ ધાય, ઘડપણમાં કુખ ઘણું દેહ ધાય.
આંગના અવવયવ નરમ પડીને;
શરીર ઘણું સુકાય. ઘડપણમાં. ૧.
આંખ તણુ તેજ ઓણુ ધઈને;
જાંબુ ભેતાં જણાય. ઘડપણમાં. ૨.
સુંદર દંતને આંત ધઈને;
આવણું તે ન ચવાય. ઘડપણમાં. ૩.
બોલાય પ્રુપ્રી બોબડી બોલી;
શુદ્ધ ન તે સમજાય. ઘડપણમાં. ૪.
શુદ્ધ કહેવાત તે નવ સમજે;
ફરી ફરી પુછવા ધાય. ઘડપણમાં. ૫.
આંગના કાળા કેશ મડીને;
ઘોળા સઢ ધઈ જાય. ઘડપણમાં. ૬.
લાકડી કરમાં લેઈને ફરવું;
ટેકાથી ન અલાય. ઘડપણમાં. ૭.

મેસી રહેતાં બધા દીન ન બંધ;
કામ ન કાંઈએ કરાય. ઘડપણમાં. ૮.
જીવાનીના દીન ન્યમ ત્યમ કાડે;
કેમ સુખ પામે કાય. ઘડપણમાં. ૯.
જગ કરતાની બીક ન જાણે;
આપ સવારય સાય. ઘડપણમાં. ૧૦.

હો. ના.

રાણીના વડા પુતરને મુખારકળાદી.

(ગરળી.)

ધન ધન દહાડો સહીએર તે આનંદના જો,
મોટે ઓચળ કરીએ તે લગનકાનના જો. ધન ૦ ૧.
રૂડા રાણીજના કુંવર કોડામણા જો,
તેના લગનસમારણમાં શી મણા જો. ધન ૦ ૨.
ધણ દશમીએ તે મારમ તરેસેટમાં જો,
જોડું સુખ પામે બહુ બેને ખમા જો. ધન ૦ ૩.
પ્રીતસ એકવરડ આપણે રાજ ધરો જો,
અલેકજાનડર તે રાણી માન પામશે જો. ધન ૦ ૪.
રૂડાં રાણીજનું રાજ મોઢાણું બહુ જો,
તેમાં કામ કામ હરણ નામે કહું જો. ધન ૦ ૫.
અમીર ઉમરાવ ગરડસય આદા પ્રજા જો,
જુએ લગનને સંતોશથી શી મણા જો. ધન ૦ ૬.
પ્રજા પ્રીત અને ભકતી રેખાડતી જો,
બધે હરણમાં તે રોશની કરાવતી જો. ધન ૦ ૭.
ઘણું જીવી કરો રાજ રહી પ્રેમમાં જો,
ભણે નરમદા વચન આશીરવાદમાં જો. ધન ૦ ૮.

તારીખ ૧ હી મેને દીને થયેલી રચણા.

(૫૬.)

ધનીધ ધનીધ ધનીધ ધનીધ, ધનીધ દીન આનંદ;
લોક લોકમાં ધણા ને, કેવું સંક બીરાન. ધનીધ ૦ ૧.
રાણી ધુનું લગન અરય, હરણ તે રેખાડે;
પ્રીતી ભકતી રાજ્ય ઉપર, કેવી રીતે લાડે. ધનીધ ૦ ૨.
જો જો અગમ્યાદ, દીપ દીપ ચોભે;
જેવા કીડા અનેક, જન અમે લોભે. ધનીધ ૦ ૩.
સંધા સરદાર લોક, તે મળે સમાન;
ભાશણ પ્રસંગ વીશે, મુખીઆ કરે સાંભ. ધનીધ ૦ ૪.
વાળાં વીલાતી મધુર, સરવ કરને વાગે;
જેથી ઉમંગ વધી, ભકતી ઉર જાગે. ધનીધ ૦ ૫.
રૂપ શુણવંતી તીહાં, સુંદરી પધારે;
હરણે હસંતી ધણે, રંગ નમે ભારે. ધનીધ ૦ ૬.
અમળ પ્રેમમાં રહીને, સાણું સુખ પામે;
જોડું જીવે બહુ ને, વંશ વધે નામે. ધનીધ ૦ ૭.
પ્રજાની ઉપર નીત, પ્રેમ બહુ રાખે;
નરમદા સહુની વતી, પ્રેમ વચન આપે. ધનીધ ૦ ૮.

સ્ત્રીબોધ.

પુરાતક ૭ મું.

જુન ૧૮૬૩

આંક ૬ ઠા.

ખોટા હીરા ચલકે થાણં

અથવા

બેમરવત બેટા બેટીઓ.

એક વારતા.

પરકરણ તરીકું.

દીકરાનું કુખ.

દરબાર પુરી થઈ, રાજા વેડુંઆઈ ગમ્બેઈ અને સઉ પોતાપોતાને યાત્રે ગએઆં. બધું જાણે પોતાના તખ્તને તજઈ, અને જો દીકરીઓ થણી ખીડી વાતો કરી જાણતી હતી, તથા જાણે તેના તરફ ઘણો પીઆર દેખાડતી હતી, તેઓને રાજા આપીને એ છુટા રાજા જાળવમાંથી છુટા થએઓ. દાહુઓ દરબારી જાંઝાસપ દેશનીકાલ થએઓ; અને શીઆની પીરોજ અપમાંત ખખીને એક પરદેશ ના રાજા સાથે પરણી ગઈ, પણ તે શા માટે ? એ જાને જ પણ સાચું બોલીઆં, અને જો દીકરીઓ એક વાતની સાત વાત કહી સંભલાવતી હતી તેઓ ઉપર નહીં લોભાવાની તે એએ વાળખી ભલાંમણ કીધી તેથી જાહેરનારને તેઓએ શુસો અખીઓ. એ રીતે તેણે પોતાનું અડ ભણું છંતારને કુર કી ધાં અને બે બેટીઓ ઉપર સાથેલા આપાર રાખીઓ.

આ બે જહલકતા હીરાઓ જોવા ભણુકો મારેછે તેડું તેમાં પાંચીછે કે નહીં. આ બે બેટીઓ પોતાના યુદર હોટ અને શીરીન જાળમાં જરહું બોલીછે તેટલી માલેછે કે નહીં તે હજુર જોવાનું છે, પણ હમે કાઈ એખલી બેટીઓ વી જો લખવાના નથી. હમારી વારતાતો "બેટીઓ અને બેટાઓ" વીગેછે. પણ એ બેટાની કાંઈ બધું જાણના નહીં હએએ તેને મેટે દીકરાઓ નહીં હતા. તેનીતો ઉપલી તરણ દીકરીઓજ હતી, જમાંની બે તેનાજ રાજમાં અને એક પરદેશમાં ભડ વસી હતી. પણ જો બેટીઓની હકીકત હએ આપીએ છધએ તે જાણના દરબારી કુશંભરના મેટા સંખધીછે.

એક દરબારી જાંઝાસપેતો પોતાના પાદશાહની આ કરીમાં આપી જનમ ગુજરીઆ, પછે તેને દેશનીકાલની અ

નથતી સજા થઈ જીવી દરબારી કુશંભરને દલગીરી ઉપજ હતી. રાજા અધે અને રાજાના સવભાવ અધે થઈ ગએલા ફેરફારથી તે ખરેખર સંતાપી થએઓ હતા, પણ તે જ કરીને પોતાને ઘર જઈ મેસવા શીવાએ કસો વધારે ઇલાજ તેને હાથ નહીં હતા.

પણ રાજકુવારી માકરીથી કારેજ થવા પછે કુશંભરને પોતાના ઘરમાં આસાએસ મલી નહી. તેને તુરતજ ખબર થઈ કે તેના પોતાના દીકરો તેના જીવ લેવાની વેતરણમાં હતા. તેણે જાંણીઈ કે તેણે જો દાલત અને ખીલકત એકકી કીધીછે તે ઉપરે તેના મેટા લોભાએઓછે, અને એવું માલેછે કે આપ ખરેખર થણું સાડું કે તેથી તે દાલતખંદ થાએ. આ ખબરથી બધું કુશંભરની ઉપર કહેલી દલગીરી તથા ધાસતીમાં કસો વધારો થએઓ હશે તે વાંખનારે વીમારી લેવું.

આ દીકરાનું નાંમ શોહારામ કરીને હતું. તે જવાંત, જરેખંદ અને જોગત વાલો હતો. તે નાંદાન, ઉમરમાંથી તુરતજ વધીઓ હતા, અને જવાંમરદીના જેસ તથા ખુશશુર તીનાં પુર આહુરમાં તે દીપક દેતો હતા, પણ તેની હાશી આરી કમ નહીં હતી. શીઆની, સમજી, અને સવભાવી કે હોવાથી દરએક વાતે કુરખંદેશ અને દાહાપણ વાલો દેખાતો હતા, તથા કોઈનેથી ઇજત દેવી એવું તેનાં સપનામાં નહીં હતું. તેવો દીકરો પોતાનાં બાપનો જીવ શોધે એ વાત કુશંભરને મોટા આમાંના ભરેલી લાગી, તેપણુ તેણે તે વાત આંની ખરી. તેણે જોઈઈ કે કુનીઆં કુંનીછે, અને દાલત કોઈનેથી લોભાવેછે માટે કદામ કુમારો અને કામે લ શોહારામ બાપની ખીલકત મેલવવા માટે તેના જીવ શોધે તે તેમાં નવાઈ નથી પણ વલી તેજ દીને એક ઘરણુ થએઈ હતું અને કુશંભરજ ઘણો વહેંખી હોવાથી તેણે ધારીઈ કે આ દલદરનાં સુલ ગરહણથી તેનાં દીકરાને એવું શુજ પડીઈ હશે.

શોહારામની આવી ધારણું વીશે કુશંભરજ પાસે કાંઈ મોટી સામેતી નહીં હતી. કુશંભરની હરાંમ ઇલતથી કાર ન નાંમને એક છોકરો મેટા થએઓ હતા, જેને કુશંભરજ બાપનાં સરખી મેટરખાંનીથી પોતાનાં ઘરમાં રાખીઓ હતા. એ છોકરાને કુશંભરજ અશખરીમાં વારેવાર ખીડવતા હતા તથા તેની માતાની જાહેલીની ઇઆદ આપતો હતા. તેજ છોકરાએ કુશંભરજને ઉપલા માટા સમાચાર કહેઆ હતા.

તેણે કુશંભરજ જોએ તેવી રીતે પોતાનાં ખીસામાં એક કાગળ સંડાડીઈ. તે ઉપરથી આ ખુશ દરબારીને તે કાગ

તથા બીજા માલની મોટી પેટીએ એકઠેમઠી બીજાએ સર સરાટ ચાલી જાયે. એટલા મોટે શેરુની નીચે વીહારનાં પાણીના સરખી નલી ગોઠવવામાં આવેછે, અને એકસ સાં માની નવદશી જેમ હવાના દયાનથી છુમખામાંનું પાંણી જે સ કરેછે તેમ આ નલીમાંથી ધાગન તથા સાંમાંનની પેટીએ નેસ કરીને એક છેડેથી બીજા છેડે નીકળી જાયેછે. પણ વલી એ સાંમાના ધણીએએ જમીનની તક્ષેના પોતાના નલને ઘણા મોઠા બતાવીઆછે, અને તેએ જણાવેછે કે તે માંથી જેમ ધાગલેને ગગડાવી દીધામાં આવેછે, તેમ માંણુ સોને પણ લઈ જવાને તેએ તઈઆછે. આણું બનવાનો અગાઉ કોઈએથી વીચાર કીધો હતા ?

બેડાંનો ખપ—એવી ગણતરી થઈછે કે ગમેઆં રાને ૧૮૬૨ માં વેલાત ખાતે પરદેશથી ર૩૫૩૭૦૩૬૮ મેડાં આવીઆં હતાં. એ શંખીઆ ઘણી મોટીછે અને તે ઉપરથી જણાયેછે કે આગલા વરસ કરતાં આ વરસે ૩૨ લાખ ઈડાં વધારે આવીઆં હતાં. વાંચનારને ખબર હશે કે બેડાંનો ખોરાક ઘણા મોઠાણ કરનારોછે.

લાંબી જંદગી—ઈંગ્લંડમાં એક મીઠો ડેવીડ મેકલે નામનો શખસ ૧૦૧ વરસની ઉંમરે પુગા પછે હમણા મરણ પામીએછે આ શખસની મર્યાદા ૧૦૩ વરસની વચ્ચે આવીઆ આદ મરણ પામી હતી, અને એ શખસની જાએ ૧૦૦ વરસ સુધી જીવી હતી. એ શખસની એક મેડેન ૯૨ વરસની વચ્ચે મરણ પામીછે, તથા તેના એક ભાઈ હાલ જ વેછે ૯૦ વરસની ઉંમરનો થયેઆછે. આ કબીલામાં જાએ આ લાંબી ઉંમરે હોયે ઉતરતી આવીછે, પણ દરએક એવાડે મોડાં મોડાં વરસ એસરતાં જાયેછે. એણું ઉપલી વીમતો ઉપરથી જણાયે.

“ઘડપણ વીરો” કવિતા.

“કહેવા દેને કાન; તારી માને કહેવા દેને” એ રાગ.

કુખ ઘણું દેહ ધાય, ઘડપણમાં કુખ ઘણું દેહ ધાય.

અંગના અવયવ નરમ પડીને;

શરીર ઘણું સુકાય. ઘડપણમાં. ૧.

આંખ તણ તેમ મોણ ધઈને;

જાંખુ નેતાં જણાય. ઘડપણમાં. ૨.

સુંદર દંતને અંત ધઈને;

માવણું તે ન ચવાય. ઘડપણમાં. ૩.

બોલાય મુખથી બોલડી બોલી;

શુદ્ધ ન તે સમજાય. ઘડપણમાં. ૪.

શુદ્ધ કહેવાત તે નવ સમજે;

કરી કરી ખુણા ધાય. ઘડપણમાં. ૫.

અંગના કાળા કેશ મટીને;

ધોળા સડ પઈ જાય. ઘડપણમાં. ૬.

લાકડી કરમાં લેઈને ફરડું;

ટેકાધીન ચવાય. ઘડપણમાં. ૭.

મેસી રહેતાં બધા દીન ન જાય;

કામ ન કાંઈએ કરાય. ઘડપણમાં. ૮.

જુવાનીના દીન જમ ત્યજ કાડે;

કેમ સુખ પામે કાય. ઘડપણમાં. ૯.

જગ કરતાની બીક ન જાય;

આપ સવારથ સાપ. ઘડપણમાં. ૧૦.

ભા. ના.

રાણીના વડા પુતરને મુખારકયાદી.

(ગરબી.)

ધન ધન દહાડે સહીમર તે આજનો જો,
મોટો મોઢાવ કરીએ તે લગનકાજનો જો. ધન૦ ૧.
રૂડાં રાણીજીના કુંવર કોડામણા જો,
તેના લગનસમારખમાં શી મણા જો. ધન૦ ૨.
થયાં દશમીએ તે ખારચ તરેસેટમાં જો,
બોલું સુખ પામે બહુ બેને ખમા જો. ધન૦ ૩.
મીનરા એકવરડ આપણા રાજ થશે જો,
અલેકઝાન્ડર તે રાણી માન પામશે જો. ધન૦ ૪.
રૂડાં રાણીજીનું રાજ બોહોળું બહુ જો,
તેમાં કામ કામ હરશ નામે કહું જો. ધન૦ ૫.
અખીર ઉમરાવ ગરહસય આદો પ્રજા જો,
જુએ લગનને સંતોશથી શી મજા જો. ધન૦ ૬.
પ્રજા પીત અને લકતી દેખાડતી જો,
બધે હરશમાં તે રોશની કરાવતી જો. ધન૦ ૭.
ઘણું જીવી કરો રાજ રહી પ્રેમમાં જો,
ભણે નરમદા વચન આશીરવાદમાં જો. ધન૦ ૮.

તારીખ ૧ હી મેને દીને ધએલી રચણ.

(૫૬.)

ધનીય ધનીય ધનીય ધનીય, ધનીય દીન આજ;
લોક લોકમાં થયાં ને, કેવું સડ બીરાજ. ધનીય૦ ૧.
રાણી પુત્ર લગન અપર, હરશ તે દેખાડે;
પ્રીતી લકતી રાજ્ય ઉપર, કેવી રીતે લાડે. ધનીય૦ ૨.
જગે જગે ઝળખાડો, દીપ દીપ શોભે;
નેવા કીડા અનેક, નંત અચે લોભે. ધનીય૦ ૩.
સંધા સરદાર લોક, તે મળે સમાજ,
ભાશણા પ્રસંગ વીરો, મુખીઅ કરે સાંજે. ધનીય૦ ૪.
વાળું વીલાતી મધુર, સરવ કરમે વાગે;
જ્યો ઉમંગ વધી, લકતી હર જાગે. ધનીય૦ ૫.
રૂપ શુણવંતી તીહી, સુંદરી પધારે;
હરખે હસંતી થયે, રંગ નમે ભારે. ધનીય૦ ૬.
અમળ પ્રેમમાં રહીને, સાચું સુખ પામે;
બોલું જીવે બહુ ને, વંશ વધે નામે. ધનીય૦ ૭.
પ્રજાની ઉપર નીત, પ્રેમ બહુ રાખે;
નરમદા સહુની વતી, એમ વચન ભાખે. ધનીય૦ ૮.

તોપણ તે કાઠીએ કહેવતમંદ હતો અને આવ્યાં ઘડપણનાં વખતમાં રાજની ચાકરી બજાવવાને ચકતીવાંન હસિતો હતો. તેણે રાજને ખાતરીથી બહાવીઈ હવું કે—“વીસવા સુની હું ચાકરી કરશ, ઈમાનદારને હું” માંન આપશ, દાંદે આ સાંચે હું વાત કરશ, અને નરને વખતે લડાઈ કરશ. અને ચાલતાં, દોડતાં, અને સુતાં આવડેછે. બાએડી ને અને માછલીને હું સરખી રીતે ધીકાંઈ છઉં. મારી ખુશી છે કે તમે સીવાએ બીજાં કોઈની સેવામાં રહેવું નહી, અને સદા તમે તરફ દીલ રાખવું.” આવા ખીદમતગાર ને જાલેનર સા માંડે નાં પાડે ?

બેઝુને, આ રાખસ કોઈન નહી પણ પેસા ભપો અ ને નીમખલલાલ જંભારાપ દરબારી હતો. દેશનીકાલની સજા થવા છતાં તેને પોતાનું દેશ છોડવા ગમીઈ નહી હવું, પણ અંગત કરીને જે રાજની ચાકરીમાં તેના આપો બન ન ચુકેલો તે રાજની ચાકરી છોડવાનું તેણે માર્દઈ નહી. તેની ખાતરી હતી કે જાલે પોતાનાં યુવાપનાં દરદથી બીજા ન ફેરવીને તથા એ બોલકની દીકરીએ ઉપર થણે આધાર રાખીને પોતાને ખરાબી કીપીછે. તે જોતો હતો કે તેની આ ચાલથી તેને જે શંક પડશે તેમાં તેને મદદ આપનાર કોઈ રહેઈ નપો. માટે પોતે તેને છોડી જવાને બદલે છુપે લેણાં સે તેની સાંચે રહેવાનું પસંદ કીધું અને એ રીતે તેના ચાકર દાખલ તે જાલેનરની આગલ રહેવામાં ફતેહ પામીયા, એટલું જ તેના છગમમાં શંતોષ ઉત્પત્ત કરવાને બસ હતું પોતાના મુરખીની ચાકરીમાં રહેવા કરતાં બીજા મોટી ઉમેદ તેને બીલકુલ નહી હતી અને તે ઉમેદમાં પાર પડીયા માટે તેને આતીથણી ધીરન આવી હતી.

છુદા જાલ તરફ ખરી નીમખલલાલી દેખાડનારો એખ લો આ છુપાં નામનો ખીદમતગાર હતો. ફરગીનના ઘર મથેના બીજાં સરવે આદમીએએ પોતાના મોઢામાં ઉપર થો અરો ચઢાડાવેલા હતો. તેઓ આ રાજની ચાકરી કરવાને રેખીતી બીનાંકાંની કરતાં હતાં, એટલું જ નહી પણ તેની છાનરીમાં આવીને તેના સવાલોના જવાબ આપવામાં પણ તેઓ એટલી દીલ કરતાં હતાં કે જાલ તેથી બહુ ચુસે યતો હતો. આ વાતના ઉપાએ, કરવાની કારણથી જાંભાસપ થ રના કારભારીને રાજ આગલ બોલાવી લાવીયા, પણ તેણે એટલેટો ગીજન કીધા કે એક રાજ સરખાં આદમીને તેણે અપમાન નહી આપવા દેવા માટે, જાંભાસપ મેઈદ અહાં વીને ઉતરી પડીયા તથા આ મીજાછ કારભારીને લાત મુકી થી એવી મેથી જમાડી કે તે અતે તાણે પડેઓ અને ફરી આદ કરતો પોતાની શેડાંણી પાસે ગએઓ.

શેડાંણીના સંવાલવતો વલી એથી પણ વધારે બીગડેલો હતો, તેના હાપમાં રાજ આવીઈ કે પછે તે પોતાને ડુનીમાં ની રાંછી સમજતી હતી તથા બાપ કોણ અને વર કોણ તે ની તેને શેડીન દરકાર હતી. તેના કમઅસપ થણી પશંગ તેના હાકમમાં હતો, અને તેથી કરીને આ મેરત પોતાના આપનેથી પોતાના હાકમમાં રાખવા માહતી હતી. બીજા રીતે મોલીએતો બલકે ગાડું ઘસડવું એજીએ તેને બલકે ગાડું બલડને ઘસડવા માંગવું હતું. પણ અલબત્ત એમાં જ વની પેઢેથી બુલ હતી, એટલા માટે તેના લલેલો તેની ખુજ

અખ કરતો હતો, તે પછેટો હતો કે “પાદશાહ બેવકુફ માંણસ કોણનાં જ્યો હોએ ?”

જાલ જવા દેતો કે—“તારા જ્યો.” પણ તેથી લલેલો વો ગુરત મોલતો કે “નહી. જે થણી પોતાનાં સરવે પોતા એ અથવા નાંમે પારકાંને આપી દીએ તે થણી બેવકુફ” એખવું એક નાંમ પોતાની પાસે રાખે.”

આવી મશખેરીઓ કરવાની જાલે પોતાનાં લલવાને પ રવાંનગી આપેલી હતી, પણ તેથી અને તેની એવીજ બીજા ગમતાથી તેની દીકરી ફરગીનને મોટા બલાપો થતો હતો. રાજનાં માંણસો તેનાં તાખામાં રહેવાને નાં પાડતાં હતાં, માટે આ દીકરીએ પોતાનાં માંણસોને ખાસ હાકમ આપીએ હતો કે તેનાં બાપની ધમકીઓની દરકાર રાખવી નહી. એ હાકમને લીધે ઉલ્લા કારભારીએ જાલેનરનાં સંવાલને ગણકા રીએ નહી હતો અને તેથી કરીને તેણે જાંભાસપને હાપને ખાર આધો હતો. આ બનાવથી ફરગીનને વધારે અપમાન ન મલીઈ. તે ગુરતન પોતાનાં બાપ પાસે દોડી આવી અને તેનાં એક વીસવાસુ કારભારીને ખાર ખારવાની બાપ ને હું સતા હતી તે પુછવા લાગી.

તે મોલી કે—“બાવા આ તમારો લલેલો સારા ગાંમ ની મશખરી કરવાનો કાંકો રાખેછે, એટલું જ નહી પણ ત મારો આપો રસાલો હર પલેપલ પોતપોતામાં મારામારી કરેછે. તેઓએ મારા મેહેલને લલકાઈ મેદાંન કરી મેલી ઉછે અને મારા મોઢાલાને રાંદવારો બનાવીએછે. વલી તમે એવી માલને ટેકો આપોછો એ તમારી ઠીક ચાલ નથી.”

આ મુખનાથી જાલને થણુ લાગી આવીઈ, તેની ખાતરી હતી કે તેનાં માંણસો વીસવાસુ અને આમરવાલાં હતાં, અને એકબીજાથી તેમ નહી હોએ તોપણ એક રાજ ને તેની દીકરી શીખાંમણ દેવા નીકયે એવી તેને વલી નહી હતી. તેણે એટલું જ પુછીઈ કે “ફરગીન હું તારો બાપ છઉ કે દીકરો છઉ વાર ?”

ફરગીન—તમે મારા મુરખીછો, પણ તમે આવી ચાલ ચલાવો એ તમેને છાનતી વાત નથી. તમારૂં ઘણું પણ ગુમ થએછે, અને તમે જવા હતા તેવા હાલ નથી.

જાલ—દીકરી તું મારી સાથ આવી વાતો કરે એ ગુને છાનતી વાત નથી. જે દીકરીને જે પાલકોશીએ મો રી દીધી તથા જને જે કલથણી આપી તે મારો મેતાલ ઘઈ નીકલે એવી મને આશા નહી હતી. નહીંતો કે રાજ નુ નાંમ મને છાનવું નથી કદાચ આ હું સપના જિઈ છઉં. કદાચ માંડે રાજ ગએછે માટે મારો મોભોબી ગએ એ હશે. બાકી દીકરીનાં નાંમથી જને હું મોલાઈ તે આ વી માના સરખી માલ ચલાવે નહી.

ફરગીન—બસ કરો સાહેબ. એવાં લાંબાં શહેલાં કી થામાં કંચેલો કાંઈ નથી. મોલાને વાસતે મારી વાત સાંભ લો. જવા છુટાછો તેવા દાહેઆ થાવો. તમારા આ આ ખા રસાલાને રજા આપો. મેહેલને બદલે મોઢેઆખાનાં જે નાંમ મારાં ધરને મહેલે તે કાઠાડી નખાવો. બાવાજ હું તમને અપન કરૂ છઉ કે તમારા નાકરોને આહા કરો, કેમકે મારી પાસે પુરતા માકરોછે.

જાલ—ફરગીન મારી ખુશી છે કે તેઓને રાખું અને

તું વાંધો નાં લે. તેઓ મારી ચાકરીમાં બસલથી રહેલા છે, અને મેં મારે હાથે રાત્રી છોડી દીધી મારે તેમને જો હું રજા આવું તો વગર વાકે તેઓ રહી જશે.

પણ ફરંગીજી નાથી હા કહેવું નહી. આ કામમાંથી બાપની નહી પણ પોતાની ખુશી પરમાણે તે માલવા માંગતી હતી, જે બંધક જાહેરને આપમાત સરખું હતું અને એ નાણાં કારણ ઉપરથી આ છોકરીએ છીટાં થોધીઆં હતાં. એ ઉપરથી તેઓ વચે કહ્યો યદ્ય પડીએ.

જાલ—કામખત ફરંગીજી તારી ખરજીએતા હું તારા ઘરમાંથી નીકળી જવાને તારખાણ છેલું. મારું આપણ રાત્રી મેં તુંને આપીલું અને તું આટલી મારી ખરજી બાહાલ રાખવાને ના પાડે છે, તો તારા સરખી બેઠરત બેઠીના ઘરમાં રહેવું નાદરસત છે. મારાથી તું આટલી વધી છે, અને મારા એક શોખ પુરો પાડવાની તું મારી સાંને યાચે છે.

ફરંગીજી—એમાં મેં ખોટું શું કીધું છે ?

જાલ—અરે નાપાક, એમાં સાત ખોટાંનું એક જો દું છે. હા—હવે હું પસતાવો કરું છઉં. દાઉઆ યવાની આગમય હું મેલકું યએઓ છઉં, અને તુને રાત્રી આપવામાં મારી લલ યદ્ય છે. બેઠમાની ક્તર સરખો એક દેવ છે, પણ જરે બમાંના દીવમાં તેનું ઘર યાચે છે તારે તે રાખ સ કરતાં વધારે જીવન લાગે છે.

હીઆંથી જાલના મીજાબને પાર રહેઓ નહી. તેના સાથીઓએ તેને નરમ પાડવાની ધણી મહેનત કીધી પણ તે નરમ પડીઓ નહી. તેને તેની બેઠી પીરોન હયાદ આવી અને તે છાતી આક્રમીને આક્રમણ કરવા લાગે. તેણે ઘુરત આ છોકરીનું ઘર છોડી જવાનું કરાવીલું અને તેટલા માટે આસખાત તદ્દયાર કરવાને હોકમ આપીઓ. તેણે પોતાની બીજી બેઠી શુલનારને તાંહાં રહેવા જવાને વીમાર રાખીઓ અને ખાતરીથી બોલીઓ કે “કુત્તી મારી તે દીકરી હીરા સરખી છે, અને તે મને ખરાં માનથી રાખશે.” આ કરાવથી ફરંગીજી જરાખી દલગીર યદ્ય નહી. તેણે પોતાના બાપને રાખવાની બોહાસ કીધી નહી, પણ ઉવડું જણાવા લાગે કે જરે “તે દીકરી ખરી હકીકત જાણશે તારે તેથી તને રાખશે નહી.”

આ શુખનોથી જાલને પીટો ઉછલી આવીઓ. તેણે પોતાની દીકરીને ગાલો દેવા માંડી. તે બોલીઓ કે—“ઓ બોહા ! આ કુત્તીનું નબોહ વલ્લે કે મારા સરખા એક રાજાને આ રીતના શુખનો કહે છે. ફરંગીજી તારું ખાંતુખ રાખ યજે, તારું પાપ હીઆંજ નડજે. બોહા તુને વાંચની કરશે, તું બમાં વગરની રાડ યશે, તારાં પેટમાંથી કદી ક્ષ નહી ઉગશે, અને જે ઉગશે તો તુને એજ પરમાણે સવાહ આપશે. આ ફરંગીજી તારેજ તું જાણશે કે બેઠરવત ફરજ દનું હુખ કેવું છે.”

આ સરવે શુખનો એક બાપના ચોટાંમાંથી નીકળવા ઘટતા નથી, પણ જાલનો છોટો યએઓ અને તેની સાથે જાંલે બેઠો યએઓ હતા. તેણે પોતાના ખરાજાની જાનને લીધેતા પોતાની પીઆરી પીરોજને નજીવે બાંહાંને દેશનીકલ કીધી હતી અને તેને કડુલા દીધી હતી. તારે આ દીકરીના ઉપલા વાંકને વખતે તે ઝુંગ્રો કેમ રહે ! ફરંગીજીના કપડા

થી જાલનું મગજ વધારે ફરી ગયેલું. તેના શુસાને કાંઈ અંત રહેઓ નહી અને તેવા શુસામાં તેણે ઉપલી ગાંઠો દીધી હતી.

આ તે જાહેર પોતાના સરવે સાથીઓને રજા આપી, તે પછે તે ખોતે પોતાના લઉવાને લઈને બીજી દીકરીના રાત્રી તરફ જવાને નીકળી પડીઓ. આ વખતે પેટો વફાદાર આ કસ તેની સાથેજ હતો. હજાર સુધી તેણે ધુણું નામ રાખીલું હતું અને જાલને ખબર નહી હતી કે એ તેનો દરખા રી જંગાસપ હતો.

પણ જાલ શુલનારને ઘર બંધ પુગે તેની આગમય તેની ઉપર કાગળ લખાવીને તેમાં બાવાની ખરાજ માલ તેને જાહેર કરવાને ફરંગીજી ઉપાચે કીધો. તે કાગળમાં તેણે પોતાની મહેનતને ઘણીએ વાતો વધારીને લખી હતી, તથા પોતાની તકસીર લંકવા માટે ખોટા હવાલો કહેઆ હતા. -છેલે શુલનારને મલીને વધારે હકીકત લખાવવાની ફરંગીજી તે કાગળમાં આહિસ દેખાડી હતી. એ વી ખતલજનું કાગળ આપીને તેણે પોતાના કારભારીને ઘુરત રવાને કીધો.

પરકરણ પાંચમું.

વેરનું જોડર.

હવે જાલની દીકરીઓની વાતને પડતી મેલી જરા ફરાંજરજા દીકરાઓ તરફ નેગાહા પોહાંઆડીએ. એ એક મારગી ઉભારવને પોતાના સગા દીકરા તરફ જે કીકાર પેદા યએઓ હતા તેમાં દીવસ જતે અતીશયે વધારો થવા લાગે અને તે પોતાની રાખેલીને પેટના છોકરા તરફ વધતો માહા દેખાડવા લાગે. કારન તેને ખનસે હવે ખરો હીરા યદ્ય લાગે, અને ફરાંજરજ એવુંજ વીમારવા લાગે કે તેના શોહા રાખની માલને માટે તેને સજા કરવી ધરે છે. તેની માલ ઉપર એ સંધયો શક નાખવાનું કારણ તેનો સાવકો ભાઈ કારન હતો. પણ જોવા જહલકાટ આ છોકરામાં હતો તેવો જ ખરી માલવલણનો તે હતો કે નહી તે તેનાં ભાઈ શોહા રાખ સાપની નીમકી વાત ઉપરથી વાંચનારને ખાલમ પડશે.

જે દીને કારને પોતાના બાપ આગલ શોહારાખની ખરકે ખોટી સહીને કાગળ રજી કીધો હતા તેમ દીને તેણે શોહારાખની શુલાકાત કીધી હતી, અને તે નીરસોશ જવાને આ રીતે ઉસકરીઓ હતા—

કારને—ભાઈ શોહારાખ આજ રાતના ગરહણનો ખરાણ વાલી છે. જોતીશો કહે છે કે એ ગરહણથી રાત્રીમાં લડાઈ યશે, પરજ ખરાઈ ખરશે, દેશમાં કુહાલ પડશે અને બાપ ઘેરો વચે વેર યશે.

શોહારાખ—છી ! છી ! તું એવો વેરુંજ શું રાખે ? કારને—ભાઈ એજ ના બોલ. જોતીશોની એ અગમયેતી ખરી પડી છે.

શોહારાખ—બધી ખોટી વાત. લાવ એકોટો દાખરો આપ.

કારને—અરે ઘબાર દાખરો શું પુટે છે ? હું જરે વીમાર કરું છઉં તારે અને ઘણું હુખ લાગે છે.

શોહોરાખ—વહી તેનું શું કારણ ?

કારન—તે દાખલો આપણને પોતાને જગતો છે બાઈ. જે હુમણા હુમણા આપણા બાવાનો ખીજાજ બદલાઈ ગયો છે, તેમાં તેવણ તુંને અન્ય જીવી રીતે ધીકારવા લાગા છે અને એવું ચાહે છે કે તારા જવા દીકરા પેટ નહીં પડે તો બેઠેતર. જે ભાઈ આરી ઉપર તારું જે હેત છે, તેને લીધે અને કહેવાની ફરજ પડે છે કે તુંને આરીનાખવાનો તેવ ન ઉપાય શોધે.

સમજુ શોહોરાખે આ સઘલા હેવાલને ખરો માનીઓ નહીં અને તે ખરેખર ખોટોજ હેવાલ હતો. કારનના પોતાના આપને ઉસકેરીઓ હતો, અને હવે આ ભાઈને ઉસકેરવા આવીઓ હતો તોપણ કારને એવીતો તાલ અને તલાવટથી તેને સમજ પાડી કે શોહોરાખને સઘલી વાત ખરી લાગી, અને તેથી પોતાના બચાવને ખાતર હુધીઆર બાઈને ઘરમાં ફરવાની લેણી કહીયું ગરીબ બીચારી જવાન, આ ઠગારાનો ટોંગથી લેવાઈ ગયો. તેણે ઘરમાં હુધીઆર બાઈની ફરવા માંડી, પણ તેથી તેના આપને વધારે શક ગયેઓ અને તે પોતાના શીઆંના ખોટા તરફ વધારે ધીકાર દેખાડવા લાગો. ફરંખરની ખાતરી થઈ કે કારને જે કાંઈ તેને ખબર પડી છે તે ખરી છે, અને તેના દીકરા તેના જીવ લેવાને તપે. શોહોરાખની ખાતરી થઈ કે કારને તેના બાપ વીશે જે હેવાલ કહેઓ છે તે ખરી છે, અને તે તેને ધીકારે છે.

એ રીતે ફરંખરને ખોટી વાત સમજવી ધલસટમાં નાખવાનો તથા શોહોરાખ વીશે તેના મનમાં વેર વસાવવાનો કારનને શું સમજ પડીઓ હતો તે તેના મનમાં ભમતા ભેદ ઉપરથી જણાઈ આવે છે. તે ભેદ એ હતો કે “ખોદાએ આ રો જનમ આપીઓ, તથા કુદરતે અને બીજાં માણસોના સરખા બનાવીઓ, તોપણ આરો બાપ આમાં દરતાં આરા બાઈને વધારે ચાહે છે અને અને વારંધડીએ રાંડને પેડેનો બોલીઆ કરે છે. તે મને નીચો અને શોહોરાખને ઉંચો ગણે છે, અને ખીજવે છે અને તેને રીજવે છે. એ જ શા માટે ? તેની બાઈથી, આરો જનમ ગયેઓ તેમાં આરો વાંક નથી. તોપણ એ જુદો અને આટલું અપમાન આપે છે, અને તે ના વેરતુ જેઠર શોધવાની અને ફરંખર પડે છે.”

આવાં વેર ઉપરથી શોહોરાખ સરખા નોનવાંન પુરૂષ વીશે કારને ફરંખરનાં મનમાં ઉપલા જેઠરી વીચાર ખેવસ કીધા હતા. પણ તેના મનના ભેદ નહીં સમજવાથી કારનનું કહેણ ફરંખરને એટલું બધું બહાલ રાખી દેણું કે કારનને આ વધારે ખુશી ઉપજ હતી, કેમકે તેથી પોતાની ખરેખર માફક તુમરા લડાવતું તેને પુરતી રીતે બની આવશે એવી તેને ખાતરી હતી.

આવી દુરની ધુરકા ધુરકીમાં થોડાએક દીવસ નીકળી ગયેઆ. પણ તે હાલતમાં મામંતો આવીઆ કરે એવા ત કારનને દરસત લાગી નહીં, માટે તેણે એક નવું કારસ તેના થોધી કાઢાડી. “શોહોરાખને પોતાના આ ભાઈ ઉપર પુરતો વીસવાસ હતો. તે વીસવાસ મેલવવાને આ શખસ શોહોરાખનો સંભાલ લેવાનું યણુ રોલ લાલતો હતો. આ પતો જુસો ઓછો કરવાનું સઘણ કાંમ શોહોરાખે પણ એ કારનને હાથ નાખી દેણું. એ ઉપરથી તેને એવી

તાલ કરવાનું બની આવ્યું કે તેથી શોહોરાખ તેને મનસે સદાનો દુર થયેઓ અને તે પોતાના ખોટામાં છતાં આપની નજરમાં જલકવા લાગો.”

પરંથમ તેણે ફરંખરને એતાવી મેલી દેણું કે તેણે રાતને વખતે ઘરનાં એક ચોકસ ભાગમાં હાજર થવું. એટલું કહીને પછે કારન શોહોરાખને વાત કરાવતો તે જગામાં લઈ આવ્યો, પણ તે વખતે તેના આપ તાંહાં આવવાનો હતો. થોડા વખતમાં તે દુરથી આવતો દેખાએઓ તે ઉપરથી કારને પોતાના ભાઈને કાસતી આપી કે “તે તુને જોશે તો તુરત આરી નાખશે વાસતે બેઠેતર કે હીઆંથી નાંહાં સ, તું નાહસે તેટલાં હું આંતર તેને દેખાડવા માટે તારી ઉપર તલવાર ઉચકશ, પણ તુને મારશ નહીં.” એ જ કહેવા ઉપરથી શોહોરાખ તુરત નાહકો અને કારને તલવાર અક્ષતીને મોટી જુમાણુ કરી મેલી, એટલુંજ નહીં પણ પોતાની તલવાર વડે તેણે પોતાને જનમ કીધા અને નાંહી જુજને લોહી કાઢાડી જુમ મારતો ઉભો રહેઓ.

તુરતજ તાંહાં ફરંખર ધલસટમાં આવવી યુગો. તે આવનાંવાર શોહોરાખ વીશે યુજવા લાગો, જોધી કારનને પોતાના તરફ કરવાનું બની આવ્યું.

કારણ—અરે સાહેબ હું જોયા તેને પકડવા ગયેઓ તેવાજ તે નાહસી ગયેઓ પણ અને આ જનમ કરી ગયેઓ.

ફરંખર—પણ તું શા માટે પકડવા ગયેઓ !

કારન—બીજું હું શું કરૂં ? તમારું ખુન કરવાને તે મને સમજવા લાગો, પણ મને કહે છે કે કાંમમાં ખોદા રાખ નહીં, અને ખોટો જુનાહો. એ ઉપરથી સાહેબ તેણે જાણે કે હું તેની ઉમેદની સામે છઉં. માટે આરો અત લાવવાની કારનાથી તે આરો ઉપર હાથ ઉચકવા લાગો. એ ઉપરથી આરા બચાવને યકી હું તેને પકડવા ગયેઓ પણ તેનાજ સાહેબ પોતાની તલવારથી એકજ હાથે આરીને તે નાહસી ગયેઓ. અરે બપો આરો હાથ લોહી જવાન થઈ ગયેઓ હું જલદીથી મેથુન થઈ જવશ.

આ હેવાલ સાંભળીને ફરંખરને ઉપજોલી અચરતા ના કાંઈ પાર રહેઓ નહીં. બીહીક, ધલસટ અને ખુશાલી તેને સાથે ઉપજ હતી, પણ સઘથી મોટી જુસો તેની શતોતારો હતો, કારનને તે અતીપણી આરો આપવાં લાગે, તથા જુદા આપને ખાતર તેણે વફાદારી દેખાડી પોતાને નુકસાંન થવા દીધું એવું જાણે તે તેની કીરતી ગાવા લાગો. તેને ખબર નહીં હતી કે કારને આ જનમ પોતાને હાથે કીધો હતો અને બીચારા શોહોરાખને કાંઈ વાંક નહીં હતો. તેનાં અનર્જનપણથી ફરંખર કારનને કાંઈ માણસ નહીં પણ ફેસતામાં ગણવા લાગો, અને ફરો ફરી ફરી ફવા માંગવા લાગો કે ખોદા એ હીરાને લાખી ઉપર બખરે. તેણે શોહોરાખની શોધને માટે તુરત માંખુસોને રવાના કીધાં અને કારનને ધીરજ આપી કે નામદાર બાનુ જુલનાર તેનાં આવવે નોદર સાથે તેના ઘરમાં રહેવા આવવાની છે તે વખતે તે શાહાબલીને ખરી હકીકતથી વાકેફ કરે.

તું વાંધો નાં છે. તેમ્નો મારી માકરીમાં અસલથી રહેલા છે, અને મેં મારે હાથે રાજ છોડી દે છે માટે તેમ્નોને જો હું રજા આપું તો વગર વાંકે તેમ્નો રહી જશે.

પણ ફરંગીને નાથી હા કહેવું નહી. આ કાંમમાંથી બાપની નહી પણ પોતાની ખુશી પરમાણે તે આવવા માંગતી હતી, જે બંધક જાહેરને અપમાન સરખું હતું અને એ નજીવાં કારણ ઉપરથી આ છોકરીએ છીટાં ચોધીઆં હતાં. એ ઉપરથી તેમ્નો વચે કહ્યો યદ્ય પડીએ.

જાલ—કમળપત ફરંગીને તારી મરજી છે તો હું તારા ઘરમાંથી નીકળી જવાને તર્જમાર છેલું. માટે આજુ રાજ મેં તુંને આપીલું અને તું આટલી મારી મરજી બાહાલ રાખવાને ના પાડે છે, તો તારા સરખી બેઠરત બેઠીના ઘરમાં રહેવું નાદરસત છે. મારાથી તું આટલી વધી છે, અને મારો એક શોખ પુરો પાડવાની તું મારી સાંમે યાચે છે.

ફરંગીને—એમાં મેં ખોટું શું કીધું છે ?

જાલ—અને નાપાક, એમાં સાત ખોટાંનું એક ખોટું છે. હા—હવે હું પસતાવો કરું છું. ઘરેલો ધવાની આગમ્ય હું બેવકૂફ થયેલો છું, અને તુંને રાજ આપવામાં મારી ભૂલ થઈ છે. બેઠાની ક્ષત સરખો એક દેવ છે, પણ જરે બમાંના દીલમાં તેનું ઘર યાચે છે તારે તે રાખ સ કરતાં વધારે નજીવ લાગે છે.

હીઆંથી જાલના મીજાને ના પાર રહેલો નહી. તેના સાધીએ તેને નરમ પાકવાની ઘણી બેરુનત કીધી પણ તે નરમ પડીઓ નહી. તેને તેની બેટી પીરોજ ઇઆદ આવી અને તે છાતી અકાડીને અફસોસ કરવા લાગે. તેણે તુરત આ છોકરીનું ઘર છોડી જવાનું ઠરાવીલું અને તેટલા માટે અસમાજ તર્જમાર કરવાને હાકમ આપીઓ. તેણે પોતાની બીજી બેટી શુલનારને તાંહા રહેવા જવાને વીચાર રાખીઓ અને અતીથી બોલીઓ કે “કુકતી મારી તે દીકરી હીરા સરખી છે, અને તે મને ખરાં માનેથી રાખશે.” આ ઠરાવથી ફરંગીને જરાબી દલગીર થઈ નહી. તેણે પોતાના બાપને રાખવાની બોલિસ કીધી નહી, પણ ઉગરું નજીવા લાગી કે જરે “તે દીકરી ખરી હકીકત જાણે તારે તેની ત મને રાખશે નહી.”

આ શુખનેથી જાલના પીટી ઉછલી આવીઓ. તેણે પોતાની દીકરીને ગણે દેવા માંડી. તે બોલીઓ કે—“ઓ ખોદા ! આ કુકતીનું નખાદ વલજે કે મારા સરખા એક રાજાને આ રીતના શુખને કહે છે. ફરંગીને તારું ખાનુખ રાખ થને, તારું પાપ હીઆં નહી. ખોદા તુંને વાંચની કરશે, તું બમાં વગરની રાડ થશે, તારાં પેટમાંથી કદી ફલ નહી ઉગશે, અને જે ઉગશે તો તુંને એન પરમાણેના સવાદ આપશે. ઓ ફરંગીને તારાં જીવે જીવે કે બેઠરત ફરંગીનું કુખ ફેરવે.”

આ સરવે શુખને એક બાપના મોહામાંથી નીકળવા ઘટતા નથી, પણ જાલે તો યોદ્ય થયેલો અને તેની સાથે જાણે થેલો થયેલો હતો. તેણે પોતાના ખરાજાની જાલને લીધે પોતાની પીઆરી પીરોજને નજીવે આંહીને દયાનીકાલ કીધી હતી અને તેને કહવા દીધી હતી. તારે આ દીકરીના ઉપલા વાંકને વખતે તે મુંગો કેમ રહે ! ફરંગીનેના કપકા

થી જાલનું મગજ વધારે ફરી ગયેલું. તેના શુસાને કાંઈ અંત રહેલો નહી અને તેના શુસામાં તેણે ઉપલી ગણે દીધી હતી.

અને જાહેર પોતાના સરવે સાધીઓને રજા આપી, તે પછે તે મેતે પોતાના લઉવાને લઈને બીજી દીકરીના રાજ તરફ જવાને નીકળી પડીઓ. આ વખતે પેલો વકાદાર માકર તેની સાથે હતો. હજાર સુધી તેણે છુટું નામ રાખીલું હતું અને જાલને ખબર નહી હતી કે એ તેના દરખાસી જાંબાસપ હતો.

પણ જાલ શુલનારને ઘર બંધ બુજે તેની આગમ્ય મ તેની ઉપર કાગળ લખાવીને તેમાં બાવાની ખરાબ માલ તેને જાહેર કરવાને ફરંગીને ઉપાચાર દીધો. તે કાગળમાં તેણે પોતાની બેરુનતે યાચીઓ વાતો વધારીને લખી હતી, તથા પોતાની તકસીર લાંકવા માટે ખેડા હવાશે કહેવા હતા. છેલ્લે શુલનારને મળીને વધારે હકીકત નજીવાની ફરંગીને તે કાગળમાં પાડેલ દેખાડી હતી. એ વી મતલબનું કાગળ આપીને તેણે પોતાના કારખારીને તુરત રવાને કીધો.

પરકરણ પાંચમું.

વેરનું જેડર.

હવે જાલની દીકરીઓની વાતને પડતી મેલી નરા ફરંગીનેના દીકરાઓ તરફ નેગાહા પોહીઆડીઓ. એ એક મારાં ઉપરવને પોતાના સગા દીકરા તરફ જે કીધાર પેલા થયેલો હતો તેમાં દીવસ અને અતીશય વધારો થવા લાગે અને તે પોતાની રાખેલીને પેટના છોકરા તરફ વધતો આહા દેખાડવા લાગે. કારન તેને મનસે હવે ખરા હીરા થઈ લાગે, અને ફરંગીને એવું વીચારવા લાગે કે તેના શોહા રાખની આલને માટે તેને સગા કરવી ઘટે છે. તેની આલ ઉપર એ સહાણે શક નાખવાનું કારણ તેના સાવકો ભાઈ કારન હતો. પણ જ્યો નહલકાટ આ છોકરામાં હતો તેવો જ ખરી માલમલખુનો તે હતો કે નહી તે તેનાં ભાઈ શોહા રાખ સાથેની નીમણી વાત ઉપરથી વાંચનારને ખાલખ પડે.

જે દીને કારને પોતાના બાપ આગલ શોહા રાખની ખરકિ ખેડી સહીના કાગળ રજુ કીધો હતો તેને દીને તેણે શોહા રાખની સુલાકાત કીધી હતી, અને તે નીરદોશ જવાને આ રીતે ઉસકેરીઓ હતો—

કારન—ભાઈ શોહારાખ આમ રાતના મરહુલે તો ત્રે કાણ વાલી છે. જોતીયો કહે છે કે એ મરહુલથી રાખમાં લડાઈ થશે, પરન મરાઈ મરશે, દેશમાં ઉકાલ પડશે અને બાપ મેટા વચે વેર થશે.

શોહારાખ—છી ! છી ! તું એવો વેરુખ શું રાખે ? કારન—ભાઈ એમ ના બોલ. જોતીયોની એ અગમ્ય વેતી ખરી પડી છે.

શોહારાખ—બધી ખોટી વાત. લાવ એક તો દાખલો આપ.

કારન—અરે ઇઆર દાખલો શું બુજે ? હું જરે વીચાર કરું છું તારે મને ઘણું કુખ લાગે છે.

શોહિરામ—વહી તેનું શું કારણ ?

કારન—તે દાખલે આપણને પોતાને લગતો છે ભાઈ. જો હમણા હમણા આપણા બાવાના મીઠાન ગદલાઈ ગયેઓ, તેમાં તેવણું તુંને અન્ય જગીરી રીતે ધીકારવા લાગા છે અને એવું માહે છે કે તારા જવા દીકરા પેટે નહીં પડેતો બેહેતર. જો ભાઈ મારી ઉપર તારું જે હેત છે, તેને લીધે મને કેહેવાની ફરજ પડે છે કે તુંને મારીના બાવાના તેવ ન હવાયે શોધે.

સમજી શોહિરામે આ સઘલા હેવાલને ખરો માનીઓ નહીં અને તે ખરેખર ખોટો જ હેવાલ હતો. કારનને પોતાના બાપને ઉસકેરિઓ હતો, અને હવે આ ભાઈને ઉસકેરવા આવીઓ હતો તોપણ કારનને એવોતો તાલ અને તલાવટથી તેને સમજ પાડી કે શોહિરામને સઘલા વાત ખરી લાગી, અને તેથી પોતાના બાવાને ખાતર હુધીઆર બાધીને ઘરમાં ફરવાની તેણે કબુલ કીધું ગરીબ બીચારો જનમ, આ કાશાના ડોંગાથી લલચાઈ ગયેઓ. તેણે ઘરમાં હુધીઆર બાધીને ફરવા માડી, પણ તેથી તેના બાપને વધારે શક ગયેઓ અને તે પોતાના શીઆના બેઠા તરફ વધારે ધીકાર દેખાડવા લાગે. ફરંમરનની ખાતરી ધઈ કે કારન જે કાંઈ તેને ખબર દીધી છે તે ખરી છે, અને તેના દીકરો તેના જીવ લેવાને તપે છે. શોહિરામની ખાતરી ધઈ કે કારન તેના બાપ વીશે જે હેવાલ કહેઓ તે ખરો છે, અને તે તેને ધીકારે છે.

એ રીતે ફરંમરનને ખોટી વાત સમજવી ધમરાટમાં નાખવાને તથા શોહિરામ વીશે તેના મનમાં વેર વસાવાને કારનને શું સમજ પડીઓ હતો તે તેના મનમાં ભમતા ભેદ ઉપરથી જણાઈ આવે છે. તે ભેદ એ હતો કે “મેદાએ આ રો જનમ આપીઓ, તથા કુદરતે મને બીજાં માણસોના સરખા બનાવીઓ, તોપણ મારો બાપ મારા કરતાં મારા ભાઈને વધારે માહે અને મને વારંધીએ રાંડને પેડેના યો લીધા કરે છે. તે મને નીચો અને શોહિરામને ઉચો ગણે છે, અને ખીનવે છે અને તેને રીનવે છે, એ શા માટે ? તેની બદલેથી મારો જનમ ધમેઓ તેમાં મારો વાંક નથી. તોપણ એ જીરો અને આટલું અપમાન આપે છે, અને તે ના વેરું જેવેર શોધવાની મને ફરજ પડે છે.”

આવા જે ઉપરથી શોહિરામ સરખા જોનાવાંનું પુરૂષ વીશે કારનને ફરંમરનનાં મનમાં ઉપલા જેવું લીધાર પેલસ કીધા હતા. પણ તેના મનના ભેદ નહીં સમજવાથી કારનનું કેહેલું ફરંમરને એટલું બધું બાહાલ રાખી હવે કે કારનને મોર વધારે ખુશી ઉપલ હતી, કેમકે તેથી પોતાની મરજી કાઢકે ત્રસ લાવાતું તેને પુરતી રીતે બની આવશે એવી તેને ખાતરી હતી.

આવી દુરની ધુરકા ધુરકીમાં મોડાએક દીવસ નીકળી ગયેઆ. પણ તે હાલતમાં મામલો માલીઆ કરે એ વાત કારનને દરસત લાગી નહીં. માટે તેણે એક નવું કારસ તાન શોધી કાઢાડી. શોહિરામને પોતાના આ ભાઈ ઉપર હારને વીસવાસ હતો. તે વીસવાસ ચેલવવાને આ શખસ શોહિરામના સબાલ લેવાનું ઘણું રોડ ધાલતો હતો. આ પુના શરો. એણે કરવાનું સઘડું કાંમ શોહિરામે પણ એ કારનને હાથ નાખી હવે. એ ઉપરથી તેને એવી

તાલ કરવાનું બની આવ્યું કે તેથી શોહિરામ તેને મનસે સદાને દુર ધમેઓ અને તે પોતાના ખોરામાં છતા બાપની જનમમાં જલકવા લાગે.

પરધન તેણે ફરંમરનને ચેતાવી મેલી હવે છે તેણે રાતને વખતે ઘરનાં એક ચોકસ લાગમાં હાલર ધડું. એટલું કહીને પછે કારન શોહિરામને વાત કરાવતો તે જગામાં લઈ આવ્યો, પણ તે વખતે તેના બાપ તાંડાં આવવાને હતો. યોડા વખતમાં તે દુરથી આવતો દેખાયેઓ તે ઉપરથી કારન પોતાના ભાઈને ધારતી આપી કે “તે તુંને જોશે તો તુરત મારી નાખશે વાસતે બેહેતર કે હીઆથી નાંડું રા, તું નાહુસે તેટલા હું માતર તેને દેખાડવા માટે તારી ઉપર તલવાર ઉચકશ, પણ તુંને મારશ નહીં.” એક કેલે વા ઉપરથી શોહિરામ તુરત નાહડો અને કારને તલવાર અડાડીને મોટી જુઆજુઝ કરી મેલી, એટલું જ નહીં પણ પોતાની તલવાર વડે તેણે પોતાને જનમ કીધા અને નાંડી જીજને લોહી કાઢાડી જીમ મારતો ઉભો રહેઓ.

તુરત તાંડાં ફરંમરન ધમરાટમાં આવી ખુગો. તે આવવાવાર શોહિરામ વીશે ખુજવા લાગે, જ્યો કારનને પોતાના તરફ કરવાનું બની આવ્યું.

કારણ—અરે સાહેબ હું જ્યો તેને પકડવા ગયેઓ તેવાને તે નાહડી ગયેઓ પણ મને આ નખમ કરી ગયેઓ.

ફરંમરન—પણ તું શા માટે પકડવા ગયેઓ !

કારન—બીજું શું કદ ? તમારું ખુન કરવાને તે મને સમજતવા લાગે, પણ મને કહે છે એ કામના ખોદા રાજા નથી, અને ખોટો જીનહા છે. એ ઉપરથી સાહેબ તેણે જેઈ છે કે હું તેની ઉમેદની સામે છડું. માટે મારો અંત લાવવાની ધારનાથી તે મારા ઉપર હાથ ઉચકવા લાગે. એ ઉપરથી મારા બચાવને ધકીડું તેને પકડવા ગયેઓ પણ તેવા સાહેબ પોતાની તલવારથી એક જ દટકો મારીને તે નાહડી ગયેઓ. અરે બાવા મારો હાથ લોહી જીવાં ઘઈ ગયેઓ હું જલદીથી બેથુ ઘઈ જવશ.

આ હેવાલ સાંભળીને ફરંમરનને ઉપજેલી અચરતા ના કાંઈ પાર રહેઓ નહીં. બીહીક, ધમરાટ અને ખુશાલી તેને સાથે ઉપલ હતી, પણ સઘીથી મોટો જીરો તેની ચંતોચને હતો, કારનને તે અતીથાળી ધીરન આપવાં લાગે, તથા જીવ બાપને ખાતર તેણે વફાદારી દેખાડી પોતાને નુકસાન થવા દીધું એવું જોઈને તે તેની કીરતી ગાવા લાગે. તેને ખબર નહીં હતી કે કારન આ નખમ પોતાને હાથે કીધો હતો અને બીચારો શોહિરામને કાંઈ વાક નહીં હતો. તેનાં અનજાનપણથી ફરંમરન કારનને કાંઈ માણસ નહીં પણ ફરંસતામાં ગણવા લાગે, અને ફરી ફરી થી હવા ત્રાગવા લાગે કે ખોદા એ હીરાને લાંબી ઉમર બખરી. તેણે શોહિરામની શોધને માટે તુરત માણસને રવાં ને કીધા અને કારનને ધીરન આપી કે નામદાર બાનુ છલનાર તેનાં આવડે નાદર સાથે તેના ધરમાં રહેવા આવવાની છે તે વખતે તે શાહજહાંને ખરી હકીકતથી વાકફ કરશે.

માતાઓને ચેતવણી—દુધમલ બાલકોને નોંધતો ખોરાક.

ઘણી નાહાની ઊંચરના બાલકોને નોંધવું દુધ આપવાની માતાના થાંભલાં નો શકતી નહીં હોય એ નો ધવાડનારીખી મલી શકતી નહીં હોયતો બાલકને કેટલું અને કેમ દુધ આપવું તથા તેજ કરતાં કેઈ બાબદોની તપાસ રાખવી તે વીશેની થોડીએક ચેતવણી આ હમારા ગણેઆ આંક મધે હમે આપી હતી. આ આંકમાં હમે તેનેજ લગતી થોડીએક વધારે વીગતો આપીએ છઈએ, અને તેમાં અગત કરીને જે બાલકો જરા જરા ઊંચરે આવતાં નોંએ તેઓના ખોરાકમાં થું સંભાલ રાખવો ને વીશે હમારે થોડુંએક જણાવ વું છે.

પરથમ હમે ધાવતાં બાલકોથી શરૂ કરીએ છઈ એ. ધાવતાં બચાંને કેટલો અને કેટલીવાર ખોરાક આ પવો, એ ચુકરર કરવા માટે બચાંની ઊંચર ઊપર અને તેની પાચન શકતીના નેર ઊપર ધીઆન રાખવું નોંઈએ. બચું બે ચાર અથવાડીઆંનું હોયે અને તે ને ધવાડવાનું બની ન શકેતો થોડો ખોરાક (દુધ) પાંચ સાત ચમચા જેટલો થોડે થોડે વારે આપવો કારણ કે દરએક વેલા માદામાં તેથી વધારે ખોરાક રહી શકતો નથી. જેમ બચું દાહડે માડું થતું નોંએ તેમ તેના આ ખોરાકનો વજન વધારતા જવું. એક માસનું બાલક થાએ એટલે તેને દર ચાર કલાકને આંતરે ખોરાક આપવો જેથી કરી તેનું પાચન કરવાને માદાને વખત મલે. પણ એટલાં નાહાની ઊંચરનાં બાલકને આ કાએદા પરમાણેજ દુધનો ખોરાક નહીં આપીએતો પાચન શકતીને અડચણ પડેએ અને પચીઆ વગરનો ખોરાક માદામાંથી આંટરકાંમાં પેવસ થઈ તેના સરીરમાં બીગાડ કરેએ. નાધલાં બચાંને ખોરાક આપવામાં આપણી માતાઓ ઘણી ભૂલ કરેએ અને મોટી ભુલ એ થાએએ કે તેને નોંઈએ તે કરતાં વધારે ખાવાનું મલે છે. પણ તેને ખવાડવાનો એકથ વખત ખાંધીએ તો આ અડચણ મટી નોંએ અને ભુખ લાગી હોએતો થોડો ખોરાક આસતે આસતે ખવાડવાને જરૂરનો દી રેએ. અગરનો એ નીઅમ ઊપર અમલ કીધો તો પછી બચાંને બાદી, નહાડો અને એવાં બીજાં દરેદુઆં તાં નથી તથા દવાઈ આપવાની જરૂર પડતી નથી.

માતાઓએ અગત કરીને આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી, કે બચાંને ખવાડતી વેલા તેને કેઈ બાજુ ઊપર રાખવું તે પણ એક અગતની બીનાએ. બચાંને સુતાં સુતાં ખવાડવું નહીં પણ ઘઈના હાથ ઊપર માડું બીંચું રાખી ખવાડવું. વલી દર વેલા ખવાડીઆ પછી બચાંને પારણા અથવા એલીમાં ઈચ્છા નહીંતો માના ખોલામાં હરધો કલાક અથવા એક કલાક વેર થુવાડવું તે સાથે તેને ખવાડીઆ પછે તેને રમાડવું, કી છલવું નહીં એવું સારા વઈદાનું મતએ. જેમ માદાં માણસને ખાધા પછી આરામ લેવાની જરૂર પડેએ તેવીજ જરૂર બચાંને ખોરાક હજમ કરવા માટે પડેએ, અને ખાવા પછી મનની ઈચ્છા તનની કશરત કરવા થી જેમ માદાં માણસોને નુકસાન થાએએ તેમજ બચાં ને પણ થાએએ.

થેહલા અથવા દુધના દાંત કુટીઆ પછે નરે બીજા ખોરાકનો વખત આવેએ તારે બચાંને થું ખવાડવું તે પણ અગતની બીનાએ. છઠે, સાતમે અથવા આઠમે માસે એકદ બે દાંત દેખાવા માંડે તાર પછે તેના ખોરાકમાં વધારે કરવો નોંઈએ. બચાંને નો ગાએવું દુધ પાંણી સાથે લેલીને આપવામાં આવતું હોએતો હવે તેને શકત એકલું દુધજ આપવું અને નો એથી તેનો ઊધરલાવ થાએતો માસ બે માસ એજ નારી રાખવું, પણ ઘણું કરીને તેવાં બાલકોને આ કરતાં જરા વધારે સંધીન ખોરાકની જરૂરીઆત પડેએ માટે દુધની, સાણે ચોખા, આરાડટ અથવા તાપીએકાની કાંજ બની વીને આપવી અને જે વસતુની કાંજ બચાંને માફક આવે તે નારી રાખવી,

જે બે માસ દાંતથી ખોરાક ચવાઈ સઈએ તે નરે કુટે તારે દરરોજ એક વખત ચીડીનનો અથવા કુંમરાં હલવાનના ગોસતનો બાલકને રેરવો આપવો. એવા રેરવાથી તે બાલકને પ્રાએદા થાએએ—માટે તે બનાવવામાં સંભાલ રાખવો ઘટેએ. કાકરર ભુલ લખેએ કે હરેસ ગોશને ગરમ પાણી સાથે ઊકાલી ને રેરવો બનાવીઆમાં આવેએ પણ તેમાં ગોસ ચેકવા ઈ ગીઆથી નોંએ કરા આવતો નથી. માટે નીચે લખવા પરમાણે રેરવો બનાવવો નોંઈએ—“એક રતલ ચરખી વગરનું ગોસ લઈ તેને જરાએક છુદડું અને તેને ખૂબ એક પેટ થંડું પાણી નામી તેને બે તરણ કાંક, રેહવા દેડું પછી તેને ધીમી આંચે ઊકાલીઆ ખા

દે એ તરણ મીનીટ જોશમાં ઊકાલવું અને તેને માલી કાઢી અંદર જરા નીમખ નાખવું.” એટલે ગોસતના ચેરવાની રીતછે, પણ ચીકીનના ચેરવો પણ એજ પર માણે ખતાવવો ઘટેછે.

જારે છોકરૂં નવ દશ માસનું થાયે તારે તેને અ દકચરૂં (હાથેય) બેડું ખનાડવામાં અડચણ નથી, પણ આ વખતથી તેને જાનવરનો સંધીન ખોરાક ઈઆ ને ગોસત ખાવા માટે આપવું નહીં. તેમ કરવામાં લુલછે અને એ લુલ થવાથી ઘણું નુકસાન થાયછે એક નાંખીયા તખીખ લખેછે કે “ખયાં ચાવીને ખાએ એવા દાંત તેનાં મોઢામાં ખરાખર નીકલીયા હોએ તે ની અગાડી તેને જાનવરનું ગોસત ખાવા સારૂ આપવું નહીં નોઈએ. જારે તે એવા ખોરાકને લાયક થાયછે તારે ખોદતાલા તેને ચેતાની મેસે દાંત આપેછે પણ છુદ્દતની ધારણાની અગાડી તેને એ ખોરાક આપવાથી ખોદાની મરજીથી તદન ઊલટું ચાલીયા ખરાખર છે. દાંત વગરનો છુલો ડોસો ગોસતને ચાલીયા વીના ગલી નાઈ શકે પણ ખયાંનો માદો ક્રેમલછે તેથી ગોસત નો ખરાખર ચાવીડી નહીં તો બેશક તેને નુકસાન પાડેછે.” ખીજો એક ડાકટર લખેછે કે “વગર દાંત વાલાં ખયાંને ચાવવા માટે ગોસત દેવું એ ચાલ ઘટી વગર આટો દલવા નેવીછે.” તોપણ એજ ચાલ આપણા નો વામાં દર રોજ આવેછે.

છ માસથી બાલક બે વરસનું થાયે તાંહુંસુધી ઊપવો કાએસા પાલવો નોઈએ કારણકે આ વેલા દાંતો બધા કુટવા માંડેછે અને ખોરાક આપવામાં લુલ થઈતા ખયાંને નુકસાન થાયછે. દાંત કુટવાનું જારી હોએ તારે જોરાવર અને માએનાં કુદરતી ધાવેલાં છોકરાંને ખીમારી બહુજા માલમ પડતી નથી, પણ જીખ, ચાંને પેહુવેથીજ હુલે પકાવેલા ખોરાક આપી ઊઠેરી ઊંડુએ તેને વધારે ખમવું પડેછે આ વેલા તેને ગોવડું, શીતલા, બહુડો અને કરમ થાયછે તથા મોહ આવેછે. માટે તેનો ખોરાક આપવામાં નો દા હપણ ખરચીડીતો એવી આજ્ઞાથી તે ગોકલું રહેછે.

અલખતાં સરવે માતાએથી કાંઈ આ ચેતવણી પરમાણે ચલાવાનું નથી. માટે હાથથી પકાવેલા ખોરાકથી ખયાંને નો બહુડો અથવા ઊલટી થાયેતો તેને લગતી એક ચેતવણી કાંમની થશે. નો એમ

થાયેતો માખાએએ તેના ખોરાકમાં ફેરફાર કરી સારું કરવું. દવા એકદમ આપવી નહીં. હવેથી અને ક મતી ખોરાક આપવાથી ઘણો ફેર પડી જાયછે. તે એટલા સુધી કે પેટ ઘણું ચાવેતો એખલી કાંજ પા વાધીજ તે ખંધ થાયછે. જરા જરા માટે તેને દવા આપવાથી વધારે ખીમારી થાયછે.

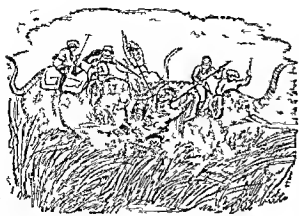
એમ કરતાં છોકરૂં મોટું થાયછે. બેથી આઠ વરસની ઊંમરમા તેને ખોરાક કવો આપવો તે તપાસીએ. દાંત કુટીયા પછી જાનવરનું ગોસત આપવામાં અડચણ નથી પણ તેમ સંલાલ રાખવી ઘટેછે કે તેથી કાંઈ લુલ ઈઆ નુકસાન ન થાય. પેહલે એક દીવસને આંતરે મોટું ગોસત આપવું નોઈએ. ખાંણું દર ચાર કલાક ગાલી કાઢીને આપવું. સહવારના સાત આઠ કલાક પાંછી, માખણ અને કુદની ચાહે, કાંજ અથવા પાંચીની કાતરી કુદમા ભીજવીને આપવી. બપોરના ખાર કયાંકે ચીકીન અથવા ગોસત રોટી દેવી ઈઆ ચાવલ અ ને ચેરવો અથવા રોટલી અને ઈડું આપવું. સાંજ ના ચાર કલાકે સહવારનીજ માફક ખોરાક આપવો અને રાતના સાત વાગે ખીસકેટ અથવા કાંજ આપવી. જરા જરા વધતી ઊમરનું બાલક થવું જાય નેમ તેના ખોરાક વધારવો. તાંજું કુદ રોટી સાથે સહવાર સાંજ નો માફક આવેતો આપવું અને બપોરના જ મવામાં ગોસત તથા રોટલી અને જરા તરકારી દેવી.

આ વેલા ખયાંને એક અગતની ટેવ પાડવા ને શીખવવું નોઈએ, નેથી કરી આગલ જતા તેની મુખાકારીમાં ઘણો વધારો થાયછે. તેને આસતે આસતે ખાવા, ખોરાક ઘણાવાર ચાવવા અને આસતે થી ગલી જવા તથા બે જોજન વચે ખીજું કાંઈ પણ કાં ખાવાને શીખવવું. આ ટેવ પાડવા માટે માતાએ મીતે તેને ખોરાક કવો અને કંઠે આપવો તે વીશે સંભોરૂં રાખવી નોઈએ અને ખયાંનો તંદરૂસત દેખાવ નોઈએ તેને આનંદ ઊપજશે.

હુનીઆનો મુસાફર.

પત્ર ૧૧

મારાં પીઆરાં બેઠન,

મારાં છેલાં કાગળનો છેલો હવાલ બરમાં દેશ સંબંધી હોના. બરમાં દેશની પડોશમાં હીંદુસ્તાન દેશ આવેલો છે, અને આપણુ થોડે જાણે જોઈ દેશમાં વસીએ છઈએ તારે તેનો થોડોએક હવાલ તમોને પ સંદ પડશે એવી હું આશા રાખું છું. પીઆરાં બેઠન તમો ઈઆદ રાખજો કે એસીઆખંડનાં ઘણાં ખરાં દેશોમાં હું ફરી વલીએ છું, પણ હાથીએ અને આદમીએનાં રહેવાસનું હીંદુસ્તાન સરખું જોવા અને ફરવા લાએક દેશ એકે મારી નજરમાં આવી ઊં નથી જંગલી આરળો અને જહુનું કાણુલી એનાં દેશમાં હું ફરીએ છું, થોડાંને બેઠસતીમાં જાણનારા ચીનોએ, અને બધા ભાઈએ વચે એક બા એક રાખનારા રીગેટનાં રહેવાસીએને મેં જોએઆ છે, પણ હીંદુસ્તાન જેવું મોટું અને જાત જાતના દખાવ, વનસપતી તથા લોકીથી ભરેલું દેશ મેં જોએ ઊં નથી. હીઆની જમીન ફલવંત, હીઆની ઈમારતો જોવા લાએક, હીઆનાં શહેરો વસતીથી ભરેલાં તથા જંગલો આંખને તાહાક આપનારાં છે.

હીંદુસ્તાનની ઊતરે હીમાલીઆ પર્વત અને દખલે હીંદુ માહાસાગર આવેલો છે, તુર્કી-તેની પણ ચીમ દેશએ ખંભાલનો આખાદ અને પુરવ તરફ કેાણુલ તથા આરબી સમુદ્ર છે એ દેશની ઊતરથી દખલે સુધીની લંબાઈ ૧૮૦૦ માઈલ અને વધતાંમાં વધતી પોહાલઈ ૧૫૮૦ માઈલ છે. તેણે ૧૨૫૦૦૦ ચોરસ માઈલની જગા રોકી છે, જે ઈશિરોપખંડનો લગભગ-તેરીએ ભાગ છે, તેમાં આસરે ૧૮ કરોડ માણુ

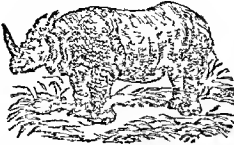
સોની વસતી છે, જે વસતી ઈશિનાઈક સરોસની વસતી કરતાં આસરે દસઘણી વધારે છેલેવાએ છે. હીંદુ સતાંન ઊતર તરફથી ઘણું પોહાલું છે, પણ દખલે આ ગલથી તે છેક સાંકડું થતું જાય છે. તેની જે ગોરુદ એ જે કોસતા છે, જે પછે થોડાએક માઈલને અંતરે થાટ નાંમનાં મોટા ડુંગર શરૂ થાય છે. તે ડુંગરો ચહીઆ પછે દેશનો મોટો ભાગ ઊંચાણ ઊપર જ પડાયેલો છે.

હીંદુસ્તાનમાં મોટો ભાગ હીંદુ લોકોનો છે. તે સીવાએ મુસલમાન, અને ખરીસીએનો એક સારો ભાગ છે. હીંદુસ્તાનની ખીલ કોમો સાથે સરખાવતાં પારસીએનો કુચ ગણતરીમાં નથી. હીંદુ લોકોમાં જુદી જુદી નાતોનો એક અજએળ જેવો સ્વર્ણ છે. લોકો બરાંમણ, ખતરી, સીપાઈ અને ધંધાદારી જેવા ચાર ભાગમાં વેહેંચાઈ ગએઆ છે, અને વધી એ ભાગનાં લોકોમાં જુદી જુદી નેઆતો થઈ ગઈ છે. એક નાત વાચો ખીલ નાત વાલો સાથે ખાવા પીવાનો અને લગણનો વેહેવાર સખી શકતો નથી. એ રીતે લોકોનાં વીભાગ થઈ પડવાથી તેઓ વચે અરસ પર સમંપ તથા પરીતીનો મોઠ મજબુત રહેજો નથી.

હીંદુસ્તાનનો જેટલો મોટોલો વીસતાર છે તેટલી તેમાં ઊપલાં આદમીએ ઊપરાત ખીલ જનાવરો તથા વનસપતીની મોટી ઊતપતી નજરે પડે છે. જનાવરોમાં હાથી સરખાં સજીથી મોટાં, વાઘ સરખાં સજી થી શરી ખાનાર, તથા સોસવાટ સરખાં ખીલાંમણાપરાંણી એ આ દેશ મધે ઊભાએ છે. એ પરાંણીએનો વારેધડી એ શકાર કરવાને ઈશિરોપીએનો અને દેશી શકારીએ જથાખંધ ટોલાંમાં એકલા થઈને જાય છે. એવા એક વાઘના શકારનું નાહાનું ચીતર આ પત્રને મથાલે મેં દખાડી ઊં છે, અને સીધી લોકો સોસવાટનો શકાર કેમ કરે છે તે આ ખીલ ચીતર ઊપરથી તમોને જણાયે.

આ બે ચીતરો ઊપરથી આવા શોકારોની બાજુએ જોઈને થોડો ઘણીબી વીચાર આવે છે, અને આ વાત સરવેને બાણીતી છે કે વારંધડીએ એવાં ચોરાં પરાંણીઓનો શોકાર કરવા જનારાઓ પોતાનો પીઆરો પરાંણ બોલી આવે છે. ઊંદ, બાલાખીછ, અને જોનરો (જોનરો)

નું ચીતર પાસે ચેલીછીંછે) તે તથા વડું, કોહોલું, ગાંધી, દોર અને બીજાં પરાંણીઓ હાંદુસતાનના ચોરાં જંગલોમાંથી પુચકલ મલી આવે છે. કેટલાંક ગાંધીઓમાં વાંદર કાગડાની મીથાસે છાપડે છાપડે દેખાએ છે, અને લોકોમાં મીલનસાર થઈ ગયેલા છે. પાખીઓમાં પોપટ, ચોર અને મરઘાઓ પોતાના રંગોન પીછાંઓને લીધે ઘણીજ સોભા દીએ છે. તે ઊપરાંત પેટ ચાલનારાં પરાંણીઓ જેવાંકે સરપ, ઈંતીઆદીની આ દેશમાં કંઈ નવાઈ નથી. અગત કરીને એક ભતનો સરપ જેને અજબર કરી દે છે, તે એટલેતો કુવત મંદે છે કે કોઈબી પરાંણીની આસપાસ વીરલાઈ જવા બાદ તેને પોતાના સરીર વડે તદન દાખી નાખે છે, અને પછે તેને દંખ દીએ છે. એવા ભયંકાર સાંપે પકડેલા એક બલદનું ચીતર તમારા બોલાસાને માટે મં બીડી છીંદે.

હાંદુસતાનની મરોડી એટલીતો ક્ષલવંત છે, તથા હવા જમીનને એવીતો માફ આવે છે કે કોઈબી ખેતીવાદીને માટે જરા જમીન ખેડીતો પુચકલ પાક ઊગી નીકલે છે. તેમાં કેટલીએક જગાએ વરસમાં એકવાર અને કેટલીએક જગાએ એવાર જોસથી વરસાદ પડે છે,

તેથી તથા વલી મોડી નદીઓની યુંદર રેલથી જમીનને સદા તાજગી મળે છે અને તેથી એ દેશની વનસપતીની આખી કુનીઆં અદખાઈ કરે છે. તેના જંગલમાંથી દરએક પરકારનું લાકડું મળે છે, તથા ખેતરોમાંથી વરસમાં એવાર, અનાજ પાકે છે, જે અનાજ ઊપર હાંદુસતાનની રઈએતો સરવે આધાર છે. માટે જરે વરસાદની તાનને લીધે પાક યુરતો થતો નથી તારે લોકો ભુખમરથી મરણ પાંચે છે. રૂ, સન, અશીણ અને ચાહેનો પાક વધે છે, પણ દેશી લોકોને આ દેશની ખેતીવાડી કરતાં બરોબર આવડતું નથી. ખાડી તને ઈઆદ રાખને બેઠન કે ઈગરેજ સરખા ચંચલ લોકોના હાથમાં ને આ સરખું દેશ હોએતો તેને તેઓ બેઠસતને બાગ બનાવી ગેલે. શુખડનું બહાડ પુથબોદાર લાકડું આવે છે. એક ભતના બહાડમાંથી “ઈંડીઆ રખર” નામની પદારથ નીકલે છે, જે કામાંનીચત ખાથી એત ઊપરથી ઘણીએક ચીજોમાં કાંમ આવે છે. ગુખીઅ કરીને “બનીઆન ટરી” નામનું બહાડ ચોરાં કદને માટે પરખેઆત છે. માઈસાર ખાતેના એવાં એક બહાડે ૮૦૦૦ ચોરસવાર જગા રોકી છે, જેની તલે એક આખી શેજ છાવણી કરી શકે છે!

હાંદુસતાનની જમીનની તલે ગુખીઅ ખખંને બહુવેરતો મળે છે. ગોલકંડા નામના પરાંતના હીરાઓ કુનીઆમાં મશહુર છે. કોહીનુર નામનો જે કીમતી હીરો આપણી રાંણીના સવાધીનમાં છે તે અશક હાંદુસતાનથી એક હુટમાં મલીઆ હતો. એ ઊપરાંત હાંદુસતાનની દખણ તરફના લંકા નામના રાણુ આગલથી મોતી પુચકલ મળે છે. ખીલ જગાઓમાંથી મોલિક ઈંતીઆદીની ખાંને જણાઈ છે. કોલસો, લોહાડું, ઈંતીઆદી પણ કેટલેક કેંકોએથી મલી આવે છે.

આ હવાલ ઊપરથી બેઠન તમોને જણાવે કે હાંદુસતાનને કુદરતે એવી સારી સંધીતી બખશો છે કે જેથી હોલત, આખાદી અને વેપારની બાબદમાં તે સહીથી સરસ દેશને ઠકર મારે. પણ એ સઘલી શકતીઓને ખીલવવાનીજ ખોટી છે, અને માકાં બાએગે તે કાંમ ઈગરેજો નેટું બાએગે તેટલું હાંદુઓ બાણતા નથી. તેથી કરીને આ દેશ ઘણી રીતે માડી અવસથામાં પડી રહ્યું છે અને નેટલો વેપાર તથા નેટલો સુધારો ખરેખર ચાલવો નેઈએ તે હનુર બખખીની હાલતમાં છે. એમાં બીઆરા હાંદુઓનો બીજો વાંક નથી, તેઓ બા

તે નરમ, પોચા, અને નખલા હોવાને લીધે તેઓને માં થે ગોઝેઆ સતરસો ચોથડીઆંઓ વીડી ગએઆંછે. આસલ જે રાજ એખણું તેઓનું હતું તે પછવાડેથી વા રાફરતી પારકા રાજાઓના હાથમાં આવી ગએકિં હ તું. સીકંદર બાદશાહએ ઈસુ ખરીસરના જનમની ૨૨૫ વરસ અગાડી હિંદુસતાન ઊપર ચહુકાઈ કીધા પછે હિંઆં રાજ કરતાઓની કેટલીએક વંસ થઈ ગઈ છે. ઈસવી સને ૧૦૦૦ માં પાદશાહ મહમદે આ દેશ ઊપર હોમલે કીધા હતા. તાર પછે બારમી સદી માં આફગાંની લોકોએ દીલીમાં પોતાનું પાચેતખત કી ધું હતું. તેની પછવાડે મોગલાર્ધ વંસનું રાજ ચાલી આ બાદ એક વખતે મરાઠાઓનો દોર વધીઓ હતો, પણ છેલ્લે ઈંગરેજ રાજે તે સરવેને નરમ કીધાછે. ઊ ચલા જુદા જુદા રાજાઓના જુદમ તલે અમપાવાથી હિંદુઓની હાલત ઘણી ખરાબ થઈછે. તોપણ તેઓ વણત તથા તથા ભરત કાંમમાં અને નકસી કીતરવામાં હુશીઆરછે તથા પરચુટણ ધંધાઓથી જીજીયાન ચલાવેછે.

એકમ હોનરોની બાબદમાં હિંદુસતાનની આગલી ચહુકતી કલાની નીચાંને કાશી ખાતેના પંડીતોમાં અથવા પાહાડમાં કૈતરેલા ગોશ અને ખીલ ઈમારતોમાં રહી ગઈછે, જે નેઈને હાલનાં વખતમાં થએલો માંકો ફેરફાર મન ઊપર અસર કરેછે. આ વખતમાં હિંદુઓ રેવાજ, છીત અને વેહમનાં ભાગ થ ઈ પડીઆછે. તેઓ ઓરત બતને ઘણી હલકી ગણી તેને સરવે પરકારની બપતીમાં રાખેછે. તેઓ પોતાના ધરજીને સહીથી નાહાની ઊમરમાં મોટું ખરજે પરણાવીને તેઓના સુખનો ભંગ કરેછે. તેઓની વીધવાઓને નાતરૂં કરવાની રજા નહી હોવાથી જીવાન નારીઓ મોટા ગુનાહમાં ફરેછે. તેઓમાં સમુદરની સફરની છીટ હોવાથી તેઓ અગતાન રહી ગએઆછે. તે સીવાએ ભરતારના સુવા પાછલ જે તેની બાએડી આપઘાત ક રે, અથવા ને છેકરીનો જનમ થતાંમાં તેને સમુદરને હવાલે કરેતો તેમાં કમખખત હિંદુઓ સવાળ સમજેછે.

એમાંના કેટલાક રેવાજે આપણા લોકોને મલ તા આવેછે, તે આપણે હિંદુઓ ઊપરથી લીધાછે, પણ બેહેન ઈંગરેજ રાજની શરૂઆતથી હિંદુસતાનમાં સુ ધારો ચાલીઓછે. એક વેપારી કંપનીએ વેલાતમાં સ ને ૧૬૦૦ માં સરકારની રજા મેલવી આ દેશમાં મ કાન કીધું અને તે કંપનીએ આસતે આસતે પોતાનો

વગ એટલો વધારોઓ કે આ'તે તેઓ હિંદુસતાનના રા જા થઈ પડીઆ. હુમણા તે કંપની પાસેથી વેલાતની રાંછીએ આ દેશનું રાજ લઈ લીધુંછે. હિંદુસતાન થ

હું ખરૂં ઈંગરેજનાં હાથમાંછે અને બા કીનો ભાગ નાંહાંનાં રાજાઓ તથા ન વાળોનાં હાથમાંછે. આ એક નવાજનું ચીતરછે. ઈંગરેજ રાજનાં ચાર મોટા ભાગ કીધાછે, અને દરએક ભાગને માથે એકેક હાકમ આવેછે. તે સઘલા હાકમો ઊપર સરદારી કરવાને એ ક વાંઈસરાએ નેમેલેછે, અને તેને વલી વેલાતની એક પરધાન લોલીના અમલ તલે રાખીઓછે. એની મોઠ વણથી આ દેશનું રાજ ચાલેછે, જેના છંચેઆ તલે ર ઈચેત સલાંમતછે અને વલી રેલવેઓ તથા ખીલ અ ગણીત કલાઓ દાખલ થતી ચાલીછે, તેથી આશાછે કે હિંદુસતાન પોતાની આગલી કીરતી પાછી મેલવશે.

હું છઉ તમારો,
બાહાલો ભાઈ.

ધનજીશાહા અને રતનબાઈ.

(હુંતો માહારાં એકપુરાં છોકરાંની ભલાઈ જોઉંતો.)

રતન—ના ના, મને તે ધાએ હુંતો માહારાં એકપુરાં છોકરાં તે જલદી જલદી પરણાવવા અદરાવવાની !

ધન—પેઆરી રતાઇ, હું નહી ધારતો હુંતો કે તમે આવાં બેવકુક હશે. તમારી આજની માલ ઘણીન નાપસં છે. ધીરજતો પકડો; સાહેબનાં કાંમ સાહેબ કરશે, સહવા રનાં પોહારમાં એ રણ લેતાં શું ઉડીયાં ?

રતન—તમે કહી રહેઆ કે, હુંતો હવે ધીરજ નથી પકડવાની. ઓ વાએ ! એમાં કુખ ! મોલતી મોવાઈ નવ દસ વરસનાં છોકરાં ધએઆં, હણ કેટલી ધીરજ મેળએ ? તારે શું દસ પંદર વરસ સુધી પારી રાખીને બાવાનાં બચેરા કરી ચુકવાના છે કે ?

ધન—રતાઈ જરા ધીરજ રાખો; એમ છેક ઉછાણવાં નાં ધાએ, વખત વેલાએ સઠ વાત થઇ રહેશે.

રતન—ને ધન, તમે મને કકલાવીઆ ના કરો; અં તેથી છોકરાંનું કરવાનું ને પનતેથી કરવાનું; તો માહારી નજર આગલ થવા રેલો. આજ કેટલા કેટલા દાહોડા થએ આ માહારા લવને બરાબર ગમતાં નથી, ને હું ફકર મીં તાએ મેવડી ખરવા પડુંછું કે રમે માહારાં છોકરાં રહી જ એ ને હું કાંઈથી ભલાઈ મેઆ વગર ચાલતી પકડું; વાસ તે હવેતે કાંઈથી કરવું મેળએ; ખરૂં, કાલની કાંઈને ખબર નથી કે કાલ કેવીછે.

ધન—પેઆરં રતાઈ, તમે! ઊકારને તારે આટલી બધી કાલજ રાખો છો તેથી હું ખરેખર થોડો પુચી છું, પણ ને જરૂરી બાબદસર થયેલી કાલજ રાખવી નિષ્ફળ છે તે બાબદ તમે સુદલ વીચાર કરતાં નથી ને હાલી એવકુશી ભરેલી બાબદસર તમે એટલાં કેમ આકલાં પડો છો ?

રતન—વલી એ કરતાં તે વધારે જરૂરી બાબદ કહી છે ? ઊકારનાં માથાં ઘોઈ નાખી હલકાં પરી નહ્યે, એ કરતાં બીજું આપણે શું કરવાનાં હતાં ?

ધન—ના, એ ઘણું ચુક ભરેલું વીચાર છે. એ બચાંને તો હાલ શીકવા ભણવાને વખત છે, વાસતે એએ ને શીકવવા કેલવવાની આપણને કાલજ રાખવી નિષ્ફળ; પછે એએ પોતાની ઉમરના ને દાહડેતા થયે એટલે પછે પોતાને મનમમતા લગન કરશે. ઊકાર પરણવવાનું કામ આખાપનું નથી પણ ઊકારને સારી તરબીચત આપી ઉધાર માનું કામ આખાપનું છે; કે જ્યો ઊકારને આગલ ચાલતાં કોઈનાં ચીંતાઓમાં રહે નહી ને આગળથી રલી કમાઈ પોતાનું સુખસાજ ચલાવે; ને આખાપને ઈચ્છાદ કરે.

રતન—વલી તમે એવા મીટીન (મીટીંગ) ના ધારા કાં હાંધી શીખી આએઆ ? આહીઆંતો જવારવાનાં હાવાઈ પરીઆંચ તાંહાં વલી એવજોતો મોટી મોટી ને લાંબી દુકી વાતો કરેય; એતો ગમે એટલાં શીકશે ને ગમે એટલાં કેલવે, પણ કેટલો છે બધાએ ધાએ ને દરમમાં હોયે તે ખાએ, તે પરમોછે કરમમાં ને લાલ રાંટલી રોયે તે ખાએ, બાકી તમારાં શીકવેલાં કરવેલાં કોઈ કામ લાગવા ના નથી; જવવાતો રોયો, જવજોતો સઈ શીવશે; લાવોની તમારા બાપે તમેને શું કેલવીને કણ કીધાતા, ને માહારા બાપે અને શું કેલવીતો, તોખી આનિ આપણે શુખી શુખીઆરાં જીએ કે નહી કે માહારા માગતાં સુદઈ ભુખે મરીએ છે? એતો આન લાલના પોરીઆએ નીકલીઆય, તેએને કરવા કારવવાની હાએ મરે નહી તેથી એવી એવી વાતો લઈ મેડાય તો તેમની સુને આપણને ચાલવું નહી નિષ્ફળ! બાપ દાદા ને કરતા આવીઆ તે સુખ ચાલીએ કે તેમાં એદાખી રાજ ધાએ ને સુઆનાં હાડ નહી ધુને!

ધન—તારે તમે શું આપણા અંકુને તથા જરને એક દમ સાથે પરણવવા માગો છો કે આગલ પાછલ ? આટલી વએમાથી એ ઊકારને અદરાવવા પરણવવાની વાત અને તો સુદલ પસંદ પડતી નથી; વાસતે હજીબી ને તમારો વીચાર ફરેતો સાહે; બે ચાર વરસ નીકલી નતાં વાર નહી લાગશે.

મીકાંમામી—આહુ, પેટ ભરીને! માએ, મોલતી એવાર, જી ભરૂં ઊકારી દસ વરસનીતો થઈ, અહીઆંતો રાત દીવસ ઠડકે જીવ જાએ છે કે બીચારીના ચાર ચોખા પડી જાએતો માં બાપને પુણ લાગે! બાવા, હવે અંકુ દાહડેનું થઈ, તેથી હાત ચોખા રહે નહી તેની અગાઉ રૂંડાં કામ કરી લેવાં નિષ્ફળ!

ધન—તે કરતાં તેમાં જીવ થું ? હાત ચોખા નહી રહેઆ તો તેમાં ચીંતા શોની? ને વલી ચાર ચોખા પાડી પુણ શાનાં લેવાનાં! ગામમાં લોકો પોતાની દીકરીએ પરણવે છે તે પુણ લેવા થકી છે? એ નાહાનાં બચાંની ઝોલીમાની વાત કાંઈથી લાવીઆ કરો છો!

મીકાં—બાવા, બસ! તાહારીચીતો હાત નીકીઆ! ઊકારી અડકાએઆ અગાઉ લોકો ચાર ચોખા પાડી આપવા ના જીવ તારે શું કરવા કાહરે છે?

ધન—તમારાં જેવાં વેહેમીઆ હશે તે એજ જીવ કાહડતાં હશે.

રતન—મીકાંમાંમી મીકી વાલોની; વલી એ રાહડું તમે કાંહાં લઈ મેડાં; એતો જી ભરએઆ હવે બધા સુખી ગીઆય; આપણાં માંબાપે ને વડાવાતો બધા વેહેમીન હતા!

ધન—વેહેમી સમજુપર વાતો નથી; પણ જેમ વખત સુધરે તેમ આપણને સુધરવું નિષ્ફળ; કદાચ આપણા બાપ દાદાને એ વાત તે લોકોના વખત સુખન દુરસત લાગેલી ને તેએએ તેમ કીરેણું પણ આપણને નાહરસત લાગે તો આ પછે તે ચાલ કાહાડી નાંખીએ, તેમાં કોઈનું કાંઈ ચાલે ન હો; વાસતે અનેતો હાલ એ વાત પસંદ નથી પડતી.

રતન—અરે તમે એ મીકાં કારવાની વાત શું કરો? વલી વાત પસંદ સાણી નથી પડતી, તમારા ભાઈના જી ભરૂં ઊકારાં આટલાં આટલાં ઠેકાણે પડી ગએઆં કે નહી? તો આને જીએની તે ઊકારનાં મા બાપના જીવને કેટલી તાહાડક ને થંડક છે; માહારી પહે રાત દીવસ હાએ અફસોરે હામ કોસતો હોડી નથી જતા? અનેતો સાંન પડેય કે આકર વીકર થઈ ચાલેય ને કાંઈ લાલએ નહી એવાં દુખી ચાલેય! તો જાંહાં તોહાંથી એટલાં ઊકારનાં માંથાં ઘોઈ નાખીને પરવારી જાંહોતો પછે અને તે ધાએ! વાસતે જી ભરૂં એટલો માહારો સુખન કરો.

ધન—પેઆરં રતાઈ, ને આન વેર તમારી સાથે કશી બાંધ છાડ કરી નથી, ને કોઈ રીતે તમારું દીલ કુખવીડ નથી, ને તેમજ તેમજ માહારી સાથે તેવીજ દીલ ચલાવેલી, વાસતે હવે અને લાચારીથી તમારો સુખન કણુલ ખવો પડે છે; પણ હું પોતે ઘણાન દુખી ને દીલગીરજી તે ચાકસ માનજો.

રતન—(પેઆરથી ધનનાં ગલામાં હાત નાખીને) ખાહાર પેઆર ધન, તમેને એમ મોલવું સમજવાર છે વા? ખ્યાં ઊકારાં પરણવવા અદરાવવાનાં પુચી પુચાલીનાં ને શારી રામશનીનાં કામ છતાં તમે દુખી ધાએ, એ કાંઈ સાહે? એતો પેહેલાં જરા એજ લાગે, પણ હાત ઘાલીએ ને કામમાં પડીએ ને બે સગાં વાહાલાં તથા રોસતો આપ જ કરે એટલે પછે બધું સાહેજ લાગે; વાસતે દીલ મોટું રાખી મન સુધું કરો ને સુધાવું તામ લઈ અને રાજ પુચી થી રજ આપો કે હું કામે મરું.

ધન—પણ વાડ આપણી ભેગવાઈતા પેહેલાં તપાસવી નિષ્ફળ; અરે ઊકારાં સાથેન લાવું કરતાં રકમ કેટલીક ને ધરો, તેના કાંઈ અડસરોતો કાહાડીએ, પછે ને અનેતોજ અરે ઊકારાં કરીએ નહીતો પછે, હાલ એકનું કરીએ ને આપતે વરસ બીજાનું, કેમ? અમાર કે નહી!

રતન—નહીરજી, નહી, એજ ધાએ નહી; એતો સાથે લાવું મેડવું થવું આવે. ખરચમાં ઘણું વાડો પડે ને વલી તીખલમાં તીખલ નીકલી જાએ, અવાર નવાર દીકરાને સાસરીથી સાથે તે દીકરીને સાસરે, ને દીકરીને સાસરીથી આવે તે દીકરાને સાસરે મેકલી દેવાએ, તે આપણને એટલો ઉધારો ધાએ! તો નર્ચીન રહેજોહું! તમારે માથે જ

જુ ડીપણું ચરાવવાની નધી; તકે વકે જેમ ઘેરની વ્યાખજ રેહ્યો ને પાંચ લોકમાં સાઈ બોલાયો તથા સોભા રેહ્યો તેમ જ સધોજા ખરચ કરીયું.

ધન—તારે, તો એવળ કાંચે નહી કરતાં કે કોઈ એ પું ઘેર શોધી કહડાવોની કે તેનોખી છોકરો છોકરી સાથે હોય તો વ્યવાર નવાર આપણો છોકરો ને તેની છોકરી ને વ્યાપ છી છોકરી ને તેના છોકરો કરીને ગોઠવી ઘેંશાડીએ કે પછે આકા કુટલ નહી.

રતન—(નરા તખકરો કરીને) નારે વાચે ! સાટે પા ટે કહી કરીએ નહી; “સારાં પાટાં ને માથાં કાઢાં,” તેમ એતો રોળની ખાકા ફાટ થાચે, તો એ નજલીમાં કોણ પડે ?

ધન—તોખી વાડું વ્યાસરે આપણને નાણું કેટલાં ખ રચાશે; તમે વ્યવાર નવાર એકપું બીજાને ઘેર ગોઠવવા ક હોછો, તેમ કરતાંખી આપણને બીજું કેટલુંક ખરમપું પડ છે; તેતો નરા જાણુપું નેહ્યમે.

રતન—તમે ધભરાવો નારે ! ખાદીડાની હીતમ રાખ વી નેહ્યમે તેને બદલે જીભારે કેવા ખાકા માંગતા ફકરમાં પડેય તે; દુવા મંગિની કે સાત પાંચનો કમખાર નધી; નહી તો તમે શું કરતે ? ખરે ! હુંતો કેહેલી હોંસ ધરતીતી કે ખાહારા અધનાં લગન પર મોતીની ખાલા ને હીમનો હા ર પેઢરવાને દાવો ખાહારા ધન પર બાંધવો, તે ધનતો સુલ માં મીઠું પરીછું નધી તેહલા વારમાં ધભરાટમાં પડેય.

ધન—હારે હા ! તમે લોકોને ધરમાં બેસીને ગડાઈ ખારતાં શું થાચેછે, પણ એતો જે ખાહાર ફરે તે ખાહારની વાત જાણે; આને વખત કેહેલો આવીએછે તેની ખખર છે. રૂપીએ મેલવતાં લોહીનું પાણી થાચેછે, ને મોંગવારી તો કેહેછે કે ખાહારું કામ, વાસતે પેઢલાં પોતાની જોગવાઈ ની સંભાલ કરવાની ધણીજ નરરછે.

રતન—તો હવે હાલ કાંઈ ખાહાર મોહોડે નધી, પણ હું ધારું છું કે સાસરા વાસરાની ને બીજા બધો તીરકો કર તો તથા બેન દાહડાનાં જમણવરનો ખરમ ધરતાં વ્યાસરે પાંચ સાત હજાર થયો, વધારે નહી !

એટલું સંભવતાં પાસે મીઠાંખાત્રી પેઢેલાં હતાં, તે ર તનખાઈના પગ દાખીને હરેસે કેહેછે, “તો માચે ભરકાવ નાંની ! પેઢેલાંતો એણું કહીએ, પછે હણુ હણુ ખરમ બત લાવીએ એટલે ખાદીડા ધભરાચે નહી, ને હાત લાવીએ પ છેતો કાંઈ ના કેહેવાનો નધી.” એટલું રતનખાઈને કહી પો તે વચમાં ટાપસી પુરી કે, “નારે બા, પાંચબી નહી ને સાત બી નહી એતો બે તરણ હજારમાં બધું સરાધાન ઉતરશે; પ છો સો પચાસ વતા કે ઝોણા.”

ધન—હા, જો આ મીઠાં માંખી કેહેછે તેમ બે તરણ હજારમાં છેડે વ્યાવેતો કીક પડે, બાકી પાંચ સાતતો બનવા સુશકેલ પડશે.

રતન—(નરા ટણકો કરીને) ખરે ! બે તરણ હજારની વ્યંદર જ ભરે દીકરે દીકરી બેઠ પરણાવી દેવા મંગિયમ કે ? શાખારે તમારી છાતીને !

ધન—તમે ખાહારી સાથ એવી આડી અવલી તક રાર કરતાંનાં, અને ખાહારો વખત નેહ્યને સડે કરપું નેહ્ય એછે; તમારી સુજે લાગી ખાહારી વ્યાખજના હું કાંકરા ન થી કરવાનો; વલી તમારો સુખન રાખવા ખારી ખુશી નહી

છતાં એ વાતની હા ભણી તારે વલી લાંમટામ વાત નહી નેહ્યમે.

રતન—(નરા નરમ પડી બધીને) નહારે મરૂં; હું લામ રામ શું બોલી ! હુંતો સેહેજની અલગારની વાત કહ્યું; તે કરતાં કાંઈ અને નાખાં થાગાં વ્યાવરેછે કે હું હુશાય કતામ કરીને તમેને કહ્યું ! મીઠાંમાંમીએતો પાંચ સાત વેચ્યા વાન ન કીલેલાંને ને પાંચ પચાસનાં નેચેલાંને તે એવજ કહી થ કે, તો વાડું ચાણે એવજ કેહેછે તેટલાન થયે; તમારે ગમે તો પાંચ પચારૂં મીઠા ખરચીએ, પણ સારે સપરમે દાહડે કુહડતાના, ને ખાહારું રોળ સેર લોહી સુકવતાના.

ધન—વાડું તારે કીકછે, તમારે જે કરપું કારવવું હોએ તે કરો, પણ ઈઆદ રાખજે કે કોઈ કારન વસટાલાં વાલાં ને વચમાં નાખી છોકરાં કુખમાં પડે એણું નાં કરતાં, તથા રાંડીઆંએતી રાસ દેખાડવાની વેઢેખી ચાલ અલાવતાંનાં.

રતન—નારે, રાસ દોરડાં આપણે કાંઈ જાણતાં નધી. ને વસટાલાં કરનાર કોઈ નેકરડાને ધરમાં ધાલનાર નધી. એતો હું ખાહારી જતે ને ખાહારે હાતે કરશ. ખાહારી ન નરમાં વહુ ને જમાઈ બેઠ તથાઆરછે, હું તેની વધારે ખાલ કરીને તથા તેએના મા બાપને મોહોડે મોહોડુ બલીને ન કી બંદોખસત કરશ, ને તમેનેખી નજીવરા, નરા તમે આ કીસમાં સીધારે તારે લાલાને કેહેજોની કે ખાલી ગારી લાવે તે છોડે નહી ને અને ગોવાલીએ પીલાંખાએ વ્યાગલ લઇ ન થ લાવે.

ધનલજ્જા સીધારીઆ પછે, રતનખાઈ મીઠાંખાત્રી પા સે બઈ તેવણને કેહેછે કે—“તમે જે રકમ કહી તે ખાહાર ધને કચુલ કીધી ને તે પરધાન અને રજતો આપીયા, પણ ર બે કાંઈ વધારે ખરમ નીકડાં બને ! જો એમ થઈતો ક નેતો ખાહારે મથે એક લટીલ રેહવા દેશે નહી, વાસતે મને તો ધારના જેવા ધસકો પરમ.” આતું સાંભલીને મીઠાંખાત્રી એ વલી રતનખાઈને નરા ધીરજ આપી કે “માએ હોએ એ તો, અકરાવા ધભરાવાનું કાંમ નધી, જે ધવાનું હોયે તે થશે, કાંઈ ધનલજ્જા તુને બાંધી મારવાનાતો નધી; હોએ એતો કેહેતીછે કે વેહા કેહેજે અને કરીને ને ઘેર કેહેજે અને બાંધીએ. તે વાસતે માએ અકરાવાનું કાંઈ કામ નધી. તમે હવે જે શુલકું કરવાનું હોએ તે કરી નાખો એટલે સડે સાઈ ન થશે.”

એટલું થવા બાદ ધનલજ્જાને સુકીને ખાલી ગાડી પા છી આવી તેમા મેશીને રતનખાઈતા ગોવાલીએ બઈ પોતા ની બે સહીએ સાથે છોકરાં અકરાવવાની સધલી તથાઆરી કરી રાજ ખુશી થતાં પોતાને ઘેર પાછાં આવીઆં, ને સાં જના જરે ધનલજ્જા ઘેર આવીઆ તારે બધી વાત માંડી ને કહી; તેથી ધનલજ્જાખી નરા ખુશી થયેઆ કે સાંખાં ખાણસ તથા વહુ જમાઈ સારાંજ મહેલાંછે, તથા પોતાની રતાઈએ કેટલીક વેઢેખી આરતોની પડે કામ વસટાલાં કરના રાચીને વચે નાખખને બદલે તથા રાસ દેખાડવાને બદલે રૂખરૂ આવી રીતે બંદોખસત કીધે તેથી તેની ઉપર વધારે ખુશી થયેઆ ને હસતાં હસતાં રતાઈના કાન બોલીઆ કે “ખાહારી પેખારી રતાઈ, તમે જેવુ સાઈ મંદાણ કરીકે, તેવીજ દાહપણ ભરેલી રીતે આખી અવસર પાર ઉતારશે એવી હું આશા રાખું છું.”

આ સુખ ધનલજ્ઞા સાથે વાત ચીત થવા પછે, બધે બાજુ વાલાઓએ એક ત્રતથી સગાઈની શરૂઆતના દીવસ સુકર કરીએ ને પહેલે દાહાડેના ખરમ રૂ૨૦૦) ધનલજ્ઞા ને આપવો પડીએ, પણ દીકરાને સાસરેથી આવેલી કેટલી કે રકમ બાદ કરતાં ધનલજ્ઞાને આસરે રૂ૧૦૦ ચોખા કા હાડવા પડીએ, તેથી તેવણ લગાર વીચારતાં પડીએ કે આજની નજવી કીરીઆમાં જે એટલી રકમ ઉચકાઈ ગઈ હોય આગલ ચાલતાં વધારે રકમ ઉચકાશેગારે પોતે રતા ધને તેડીને કહીઉં કે “આપણે ઘરને લગતી તીરકની જે જે અવસરોને આરે આપણને જે જેધમે તેની એક ધંચા દી આપણા મેહતા પાસે ઉતરાવો કે પછે આખેતી વખતે દોડ દોડ કરવી પડે નહીં.” રતાધમે મીઠાંમીઠીને સાથે લ ધને મેતા પાસે ધંચાદી ઉતરાવવા માંડી; તે વખતે ધનલજ્ઞા પોતેથી તાંહું સાથે મેઢેલા હતા.

મીઠાંમીઠી—અરે માએ રતનબાઈ, આપણા મેહતા તાજના હાતમાં એક ત્રાતીઅલ કુંડું લગાડીને આપો. સાથે એક ખુમચો ચોખા તથા એક રૂપિયાથી સુકમે.

ધન—જે મીઠાંમીઠી, એવી સુરખાઈ ના કરતાં હો !

મીઠાંમીઠી—બસરે બાવા ! ગરીબ ખનખ, સઉ આથા કરે, મેલીએ નહીં.

રતનબાઈએ લાવીને મેહતાજ આગલ ખુમચો તથા રૂપાનાણુ સુકીઉં અને પછે મીઠાંમીઠીએ આ પરખાણે ઇંચાદી કરાવા માંડી.

૧૦૦) જરને સાસરે સધરાણું ચોકલવાયુ, તે જીર આધારે ખરમ લાગયે

(૨૫) આજ કાજ આધર ખડીને બેસયે, તો સારી જેવી સેવ કરી ચોકલવી જેધમે તેના માડો

(૫૦) દહીં માછળી તથા માછલી પેલેલીના ખીંને સુકે.

(૭૫) વાડે સાડેખ તથાને સંચાખત રામે, રાસલખા આઘર, આપર, ફેરવાઈ તથા ક્ષેત્રાંચા ચોકલવા જેધમે, તથા બે ચોરા લોણા તેના સુકે મેહતાજ. [મેહતાજના જરા ધનસાધને

ધન—અરે સજીર કરો મીઠાંમીઠી ! એ થું હોંગ માંડીએછે ? સધરાણું સું બરીઉં, ને આપર પોલી સાની ને ચેવ ફેરી સાની ને એ થું ચેલું બેઠોછ ?

મીઠાં—એ વાચરે ધન ! દીકરીજ સગન માંગે તો કેહેજે બાવાના ખેતરમાં બલાગત પાકો, તેમ તમે થું ક રોછ ? સાડે સાડે બોલવાનું સુકી એમ થું કાડું કાડું બોલોછ ? વધી જરે લગનન કરવા બેડા તારે તીરક કેમ ચુકાએ ? આ એ, ઘણું નહીને થોડું ? પણ નામ સુખ સેર નહીંતા રીપરી તુતો ખડું !

ધન—ના, ના, તે એવું એવું કાંઈ બને નહીં, અમ સયો નકામો જીલો ખરમ થું કરવા જેધમે ?

મીઠાં—બાવા એ જીલો ખરમ નહીં ! એતો ખરમે લાં ગવાએ ! ને તે કરતાં જેમ આપણે જરને સાસરે ચેક લયું તેમ આપણા અઘાને સાસરેથી આપણે તાંહું આવયો, તે સાથે વધી, સધરાણાનાં લોણા લઈ જતાર માણસો ૧૦, ૧૫ રૂપિયા લેતા આવયો, વાડે, તાર પછે દહીં માછલીના ખુમચામાં સાકર અથવા ખાંડ ભરાઈ આવયો, તો એ રીતે કેટલો બધો અવનતો આપણે તાંહું પાછો આવયો.

રતન—પણ મીઠાંમીઠી, દહીં માછલીના ખુમચામાં જે

સાકર ખાંડ આવયો, તેનીતો આપણને જલેથી કરી મોકલવી પડયે, નહીં વાડે !

મીઠાં—હારે માએ હા, બધુંજ કરવું પડયેતો, તુનેતો ખારીને જોસ હરખ થયોછે ! કાઈ નહીં સઉ ધયો, અકરા વાનુ કાંમ નથી.

ધન—એ સંગ કાસીએ કેમ જયો, જાણે કાંઈ અદલા બદલીના વેપાર ચાલતા હોએ તેમ ગોડ ગોડ થાએછે, કે ક્લાણુ કરથુ ને તેને બદલે ક્લાણુ આવયો ! એ સું છોકરો પરણાવાની વાત કે છોકરાં વેચતાં લેવા આપવાની વાત ! ! વાડે આગલતો ચાલો, બીજુ થું અધુરૂં તે જેધમે.

મીઠાં—તમે લખો મેતાજ, ૧૩ જેડ કપડાંની.

મેતાજ—૧૩ જેડ એકદમ લણું કે કાંઈ વીગતછે ?

ધન—હા, હા, વીગતવાર જેધમે.

મીઠાં—હા, બા, લેઓની વીગત મંડાઉં, આપણા અઘાની બધરીને વાસતે કપડાં જેધમે—

આવારોજના પરખની ૧ જેડ

આપરથાને જરાજની ૧ જેડ

સુરેશોજના જરાજની ૧ જેડ

બુકમનરોજના જરાજની ૧ જેડ

પતેતીની..... ૧ જેડ

મેહરીઆનના જરાજની ૧ જેડ

જમરીની નારોજની ૧ જેડ

ધન—અરે મેતા, એ કેટલી જેડ થઈ !

મેતા—સાહેબ, ૭ જેડ થઈ.

મીઠાં—તો, બા, જરા અકરાઓનાની તો ! માંડો મે

તાજ—

પહેલી આંદાતના... જેડ ૧

હોતીની..... જેડ ૧

બેલેવની..... જેડ ૨

રસે તથા રીવાલી ખી જેડ ૨

મેહમના ચોરસની..... જેડ ૧

ધન—તોબા, એતે કેઈ રીતનો કારભાર ! મીઠાં માંમી ! તમે કરોછ થું ? નેટલા તેલેવાર ગામમાં હોએ તેટલા બધા આપણા બાપના કે ? એયું ક્લાણાનું પરખ, ધુલ નું પરખ ! એજતો પાંચ સાત હજાર થું કે ૧૦—૧૫ રેખી કેઠાણું નહીં લાગયે !

મીઠાં—જાબા, તમે અને એમ ધુખવતા ના, હંજતો બીજ ૭ જેડ કપડાં બાકી રહેલાં છે !

રતન—જ તમે હમણા ઇચ્છાદીતા કરી લેવો, પણ આપણને જેમ બગ ફાવશે તેમ મોકલયું ને જે નહીં થયે તેના અખાડા કરયું. આપણે જેમ કપડાંની જેડ મોકલવી થું તેને બદલે છેડે બાંધવાના તથા વીડીના મળીને દર જેડ આજમાં આંદા ૧૦—૧૫ રૂપિયા વેરેવાધને તાંહંથી પાછા આવયો ! એટલે કપડાંની જેડ ઘણી મોઢી પડવાની નથી !

મીઠાં—હારે, માએ, ને, બોલતીનું ને લલની બાંન તીનું પેટ તાહડું ને આપે ઉતરડું !

ધન—વાડે મેલોની ! બાકી સુ રહીઉં ! તમે લોકો તો બીખ જાગવાનો થયો લઈ મેડાંમ !

મીઠાં—મારો મેહતાજ—

ધર તેડીઆનાં.... ૧ જોડ.
 વરઘ ઊંચેઆના .. ૧ જોડ
 વાડી ભરાવનાં . ૧ જોડ
 આદરણીનાં..... ૧ જોડ.
 ગોર રૂપીઆનાં .... ૧ જોડ.
 વરણીનાં..... ૧ જોડ.
 ડુંગરનીનાં ..... ૧ જોડ.

ધન—કેમ ! ખસ થઈક કે ? એ બધી મલી કેટલી જોડ થઈ ?

મેતાજી—સાહેબ, બધી મલીને ૨૦ જોડ થઈ.

ધન—મોહાકાણ !

મીઠાં તથા રતન—(બુમ પાડીને) યોવાઈ ? રે ! સાઈ બોલો !!

ધન—થું કપાલ સાઈ ? બોલે ! તમે લોકો શીઆણુ સો ચૂતના મલેન નહી. જાણે છુટ પડતી હોય્તે તેમ આંખ મી ચીને ખાડો ખજોચીઓ જોઆ વના ધનધુકાર ખરચ કરા વોછ ! વાડી શાની ભરાવાની બરીચ, ને ગોર રૂપીઓ થું બલીઓચ ! વાઈ એ એકકી જોડ કેટલા કેટલાની થયે ?

મીઠાં—જોવાની બાવા ! પરલવારનાં જે કપડાંછે, તે તો હલકાં ફલકાં ચાલશે, આપુને ખાતર છેલી ૭ જોર નરા ઉચી જોઈયે. એ પરલવારની ૧૩ જોડના થયે, ખુદા નજો ને સલાખત રાખે, ચારસોઠ રૂપીઆ થયે. ને છેલી ૭ જોડ ખાંતો બે તરણુ જોડ કસબી કોરની સારી તથા ઈજારની જો ઈયે, તે સહ મલીને એ સાત જોડના પાનસોઠ થયે !!

ધન—ઠીક—ઠીક. સાત જોડ કપડાંતુ ૫૦૦ રૂપીઆમાં હુમરીઈ ! હાલના વખતમાં ૭ જોડના ૭ હજાર કેહેવોતો નરાખી મનાયે. મીઠાંમાંમી, તમેતો બે તરણુ હજારમાં બ થાં લગન પૂરાં કરવાના ઉતાં ને આયેતો ફકત કપડાંમાં હ જોરથી ઉપરતો પુરા થયેઆ, ને હજ બીજુતો બધું જાંહાં નું તાંહાં !

મીઠાં—તો, બાવા, હવે બાકી રહીઈ થું ? હજાર પંદરસોની જણસ થરાવો એટલે થઈઈ. છોકરીને કરવાનુંતો આપણને કાંઈ ભારી પડવાનું નથી ! અદાને સાસરેથી જે વસાવેલી રીત આવશે તે બેડીને બેડી જર ને સાસરે મોકલીયું.

રતન—મીઠાંમાંમી તમે બોલી રહ્યાં કે ? ખાચે હું તો રસોના તપીલાઈ બદામ, દરાખ ને સાકર ભરવાનીન્ને ! ને રૂપાના વરબેટું કરવાની ને પીતલના વાંસ અપાવાની !!

મીઠાં—હારે ખાચે હા, તારા ધણીને જ ! બધું થયે !

ધન—વાઈ મીઠાંમાંમી, જેમ અદાને સાસરેના ખરચ ની ટીપ કરાવી તેમ જરના સાસરાંની ટીપ કરાવેલી કે તેના બી નીકાલ આવે.

મીઠાં—એની ટીપ શાની ! એનું આપણને કાંઈ વ સાવાનુ નથી ! એતો ભાઈ વડે બાઈ થઈ જયે, ખાતર તોરક અવસરના કપડાં અવશે તેને હોડે બાંધવાના તથા વીટીના મલીને ૩૦૦—૪૦૦ રૂપીઆ જોઈયે; તથા દસ કે પંદર જોડી કપડાં; તેમાં સાચુ, મખાઈ સાચુ, માશી સાચુ, નણુદ, હેરાલી જોડાંલી વગેરે કેટલીક સમીએને કપરાંની જોડ ને કેટલીકને દસથી વીસ રૂપીઆ જેકકા. વા રૂં જીભાએઆ વરને ખાંડે એક વાગે ! સસરાને ખાંડે

શીઆલ ને તે સગર પરચુણુ પેડેરામણી તથા પાંચ પચી સ હલકી જોવી પાધરીઓ !

એટલું થવા પછે ધનજીશા બીચારા ભરીઆને ભરી આ તાંહાંપી હડી ચાલતી પકડી, બીચારા મન સાથખલા થો કરવા લાગા કે રાંડોતો કાચાં દીવાલાં કહડાવા જવા ખ રચ લઈ બેડીઓછે; તોરક પુરી પતાં કદાચ માથાંની ટાલકી પણ થસાઈ જયે, તોપણ હવે કરેયું ? ધરમાં સપરમે દાહાડો આવેતો એટલે જીભા કંકાસે સાથવા મીનાકેસો ઉગો કર વામાં કાંઈ સાઈ નહી. તે એયે બીચારાના મનમાં આદ લેતો પકો ખાતરી ભરેતો વીચાર હતો કે આપણે ગમે એ ટલું કરયું તોપણ એ હલકાં એરતો પોતાની એટલી મુજ બન સંપણું કરશે, તારે કરવા છતાં અખસથો કહ્યોઆ થા ખાંડે કરવો ? એવો લાંબો વીચાર પુગાડી બીચારાએ અખા ડા કરવા માંડીઆ, ને જે કાંઈ જોઈયે તે મુગે મોહાંડે અ પાવતા માલીઆ. કાંઈ દટકટ કરીઆ વના ને મુગે મો હોડે બીચારા ધનજીશા જરે જોઈતી ચીજ અપાવાતા માલી આ તારે મીઠાંમાંમી રતનબાઈને કેહેકે કે “જોઈક માચે ! મેં તુને કહીઉતુ નહી કે માટીડાને ભરકાવોએ નહી ! હજુ હ જુ ખરચ કાહડાંતો જઈએ ! જીએ હવે ધનજીશા કેહેવા હું એ મોહાંડે આપીઆ જઈએ.” એ રીતે મીઠાંમાંમી પોતા ની બડાઈ હકતાં ગમેઆ ને બધે જણને જેમ જણાવું” મ ઈંત તેમ ખરચ કરતાં ચાલીઆં.

એક તરફ ધનજીશા બીચારા પોતાની જોગવાઈની સં ભાલ કરતા ફરે ને બીજ તરફ ધરમાંતો કાંઈ કેહેવાએ નહી એવી ધુમ ચાલવા લાગી. સોલીકાકી, ડોલીકાકી ને નજાં મામી જેવી પાંચ પચીસ એરતો, રતનબાઈની તથા મીઠાં મામીની સગીઓ વગેરે ધરમાંતો અજીરાન અજરાં થઈ પડી આં ને તે દાહાડેથી વીઆ ભરીઈ વર કેહેવાવા લાઈ.

રતનબાઈએ પોતાની વેહેવાણી સાથ એકમત થઈ તુ રત હરખનું ચુરત કીધું ને એ દાહાડાથી ૧૫ દાહાડાના લગ ન કરાવીઆં; હવે રતનબાઈના ધરના કારભારમાં પુછવાનું થું ? લગનનો તમામ સામન ને અસખાંબ આવી પડવા લા ગે ! ને ધરમાંતો બધી જણીઓ કામકામમાં અટકવાવા લાગી. તેમાં રતનબાઈ પોતેતો ઘણાજ અકડાએ જીકાએ, પણ દીક રાં પરણાવવાની હોંસ એટલે મેહનતની પાક તેવજીને તો તુ રત જણાતી નહી. હરખનું ચુરત થવા પછે સાત દાહાડા નો માડવસરો લીધો ને પછે બધી તોરકો એક પછે એક પ વા માંડી. રતનબાઈ કેટલાક વેહેમોથી જોકે ફર છતાં તોપણ તેવજી માડવસરને લગતી બધી હુશી કહાડવા જેવીકી રીઆએ કીધી હતી, ને તાર પછેની પણ બીજ બધી ચુર ખાઈ ભરેલી કીરીઆઓ રતનબાઈએ પોતાનો જીવ ધરાએ એ રીતે કરી હતી. વલી ને કોઈ બાખદમાં તેવજીને એકા દ વાત ધણીજ ચુરખાઈ ભરેલી આલુમ પડતી ને તેવજી જો નરા મન ટચુપચુ કરી તે કીરીઆ કરવાના અખાડા કરેતો વગર કોલીમાંમી અથવા મીઠાંમાંમી બીચારી રતન બાઈને નુજેડી નાથે ને તે બધું કરાવે. માડવસરા પછે બી ચડીની રીત કરવામાં આવી હતી, તથા છોકરાંને પીડી ચોર વાનેા વખત આવીએ તારે ધરમાંતો રમખાણુ થઈ પડીઈ, કારણુ રતનબાઈના ધરમાં વગર ખીલાનો કોઈ પાટનો મલી ને આવીઆથી પીડી ચોરવાના કામમાં લગાર દીવ પડી

તેથી કોલીઆમીને. મીઝન એકદમ ગમેઓ, પણ તેવામાં તુ રત મીઝામીને તાંહીથી પાટો આવી લાગે. તે રમખાણ નરમ પડીલું. પીઠી ચોરાએઆ પછે “એવરિલા” ના ગી તે ગવાએઆ ને પછે અદના ગવામાં ગરચુર તથા નરના ગવામાં રાવના હારેદો ફરીને પેરુરાવીઆં, તેમજ તેઓને હા તે મીટલ બાંધીઆં તેડેવાર પછે ધનતજાહા આ બે ઠોક રાં પરજનારછે એવું સદને ચોકસ નજીવા લાગુ. વલી બી ને દાહડે સહવારના થોહારમાં અદાને એક પાટલાપર ને સાડી તેની આગલ થોદા બતાસ તથા પોલીઓ સુકીને “પાટલા પોલીની” ફીરીઆ ફીધી.

આ ફીરીઆની વખતે એક ઘણીન હસવા નેવી ફી રીઆ કરવામાં આવી હતી તે ખરેખર રતનબાઈના તથા ધનતજાહાના નામને નિમ આપનાર નહી હતી. થોડીક પ કાંવેલી ખીચીડીના કોડીઆં નેત્રે એક આધાર બતાવી તે માં ધી સુકીને રૂની એક બે જોત સલગાવી હતી. પછે એ ક દાવવતુ કોડીક લઈ તેની ઉપર એક ઘાતુ, તરેલો પાપટ અને સાડીઓ સુકીને સુતરે તે વીતાલીને અદના તથા ન રના પગતલે સુકી રાખીલું હતું, તારપછે તેઓને તથા ચાર સોવાસણુ આરતોને બેસાડીને ખીચીડી પાપટ નખાડીઆ હ તા, છેવે ઉડતી વખતે અદાને કહી સુકવા સુખ્ય તેણે પગ તલેનાં કોડીઆંને લાત મારી લાંછ નાખીલું હતું. પછે એ વાં ખીચીડીનાં કોડીઆંને ફીવા સુધાં ઉચકીને અવતી નેત્રે સાં થોડાવતીને તેનો ગોઠો કાઢી નાખીઓ ને પછે પાડ પ ડોસની બે તરજ બધરીઓ ને વાંનજીઓ હતી તેમને તેમા થી થોડી થોડી ખીચીડી ખવરાવી, કે તેઓ વેહેલી વેહેલી ઠોકરોં નજીતી થામે !!

વલી તાર પછે વરધ ભરવામાં તથા ઉકરડી લુટાવવા માં આવી હતી, તે ફીરીઆ પણ ખરેખર નરતોસથી નામ કરાવનાર કોઈ પણ શખસને ઘાતે એવી નહી હતી, તેપ લુ ધનતજાહાને ઘરના બધંચંતો એમન સમજતાં કે એ બ હુ ફરીઆ વના માટેન નહી.

લગનને બે તરજ દીવસ બાકી હતા તારે અદાને સા સરેપી રસો આપવી, તો પછે તેના દમામ નેઈન લેવાને. બપેફરાથી વધારે માંએ એવડાં થોડાં તપીલાં, મોહીઓ, વાં સ, ગરેરે હેલકીઓને માંએ મહુડેલો તરેહવાર સામન બા નજી આગલ વાનતો માનતો આવી પુગો.

એમ કરતાં લગનની બે દાહડા આગમનથી ઘરમાં ખાંનાપીણીના તથા બીજ તરેહવાર ધુમ મચી રહી હતી. એક તરફથી બધરાંઓની તેડાં કરવાની ધમાલો, બીજ તરફ થી પંચ પચોસ લોક ઘરમાં આવેલાં તેની ભીડ, વલી આ તસના તથા નવાબઈ સેકજના ગીતો ગાવા માટેલાં તેની દોડાદોડ એ રીતે ઘેર બધું યેગાન પઈ રહીલું હતું. વલી તે મજ ધનતજાહા માદીડાના ખાંના તથા સાનનના તેડાંની તર વેરમાં પડેલા હતા; ને એ રીતે દાહડા નીકરી ગમેઆ ને લગન પણ યમેઆં. કોણની રીતના હીલા હરકત વખર લગ ન સમાધાન ઉઠરાવેા એથી રતનબાઈ તથા ધનતજાહા બેહ ર ખુશ થવા લાગાં. પાછલી રાતના અદાને સાસરેથી વસાવ હું પદ આઈલું, તો તેની તારીફ શી ! લાકડ દામ તો તરે તરેનું ને જાણે નિતાં આંખ થડે એવું; તાંબાના તપીલાં, ક કોરે ને હાંડા પપ જવાબેએ તેવા; છપરપલગ બધી તથા

મ નકશીપી ભરેલો ને તે ઉપર ડુમાસતું હોડા શીવીઆ વ ગરતું કોઢરું ને તરેહ મનેની જાવરીની કુતીન અને એ વગર અદાની માંએ ખુશ થઈ જઈએ એટલું પદ આવી લાગું. નેમ એક તરફથી પદ આવતું નહીં તેમ બીજ તરફથી ઉમેર થુપેર ફરીને અથવા રાખવું પડે તે રાખીને બીજ તરફથી તે વીન ધામધુમ સાથનું પદ નરને સાસરે નવા લાગું. આ રીતે લગનતો વીતી ગમેઆં ને ને કોઈ ઘરમાં આવેલાં હ તાં તે બે તરજ દાહડામાં સઘલાં વગેસગે થઈ ગમેઆં.

હવે બીયારા ધનતજાહાના ઘભરાટ હણુ હણુ વપવા લા ગો, એ બીયારાએ ઘણાતે ૪-૫ હુનર પારેલા હતા, તેને બદરે દોકોટક આડ હુનરનો આંકડો યવા આવીઓ ! હવે તીરદતો ગઈ એટલે આંકડા ચુકવીઆ વગર છુટક નહી. એ તો દીકે હતું કે ધનતજાહાના બાવાની સારી પુંછ ધનતજાહાના હાતામાં આવેલી હતી, તેથી બીયારાથી નીલી નવાઈલું, કોઈ બીજની તો બીયારીની કબખતી આવતે.

રતનબાઈ પણ લગનની ધમાલીમાથી હવે નશા પરવાં રેલાં હતાં તે તેવજુ હવે પગ થોમી નશા મેડાં, એટલે તેવ છુને પથમાં કવંતર, ગડું મોખરું, બરડો કપવા માડો, મ થું ફાટકા થામે એવી રીતે મેવેની યવા લાગી, તથા પછા દાહડાનેા ઉગમરે એટલે હુંગ માથે ચહુડેલી માટે લોપ પો થ થઈ તેવજુ સુતાં ને પછે દાહડા પંદરેકે તેવજુ પાછાં હા શીઆર પમેઆં. આ રીતે નકરી પછારી ભોગવોને તથા ફેરલીક રમ મેજ ખરમીને રતનબાઈએ ભસાઈ જોઈ !!

વાંચનાર મેડેનો, આપણા પારસીઓને તાંહાના લગ નની વખતની રાજઆતપી તે આખર સુધીની ફેરલીક હકી કત આ વખતે તમારી સામે સુકીલે. મેડેનો, હમારે નજી વડું નેઈએકે કે આ બીના પછી લખાણ ન થામે એવા એરાદાથી એ વાત ઘણી દુકાંમાં પતાવેલી. ને તેથી એનો દેટલેક રસકસ ઓહો પદ ગમેઓ. તોપણ નેટલી બીના સમાવી ચકાઈલે તે ઉપરથી તમારાં નેવામાં આવશે કે પા રસીનાં ઘણાખરાં બધરાંઓ લગણની ખરેખરી ફેરીઅત સમજતાં નથી—લગન એટલે શુ ને તે કેમ કરવાં તથા એ ની ઉપર પરજનાર નેડાંના આખા ભવનાં સુખ કુખનો આધાર રહેણે તે ફરી વાનાની પરવા ન રાખતાં ફકતરીત, પર ને પેરુરામણી તથા બનસ ઉપર આપણા લોકો કેટલાં મલી ન એછે તેનું પુરતો નહીન પણ અધુરું છતાં કેટલું કનરજનુ રાન તમોને આ બીના ઉપરથી મલશે. અગરમે રતનબાઈની ન ગા ઉપર કોઈ ડાહી ને રાણી, તથા સમજી, ને ધરાપુ આરત હુતેતો આપણા ધનતજાહાને આડ ફસ હનરની રૂમડી ઉડતે ન હી. એટલાં નાંહાં અદાને તથા નરને ઘણે ઉમે દરનેની ફેલવણી આપવાને બીશીઆર ગણતે ને તેથી એ બાલકો નાં હકમાં ને ખરેખરો કામેદો થતે તેને બદલે આ જુડી ધામધુમ અને શેકટ બીસનીથી બીયારાં ગરીબ બાલકોના હકમાં નુકયાન ગઈલું. એવી રીતે આ બીના વીશે નેટ લુ વધારે લખીએ એટલું લખાઈ શકશે, પણ હવે ઘણુ વં બાણુ થઈલુંકે માટે એ અતરે ખનમ કરી તમ વાંચનાર મેડે નોને આ બાજબ ઉપર લગાર વીચાર કરવાને અરજ કરી એ છઈએ.

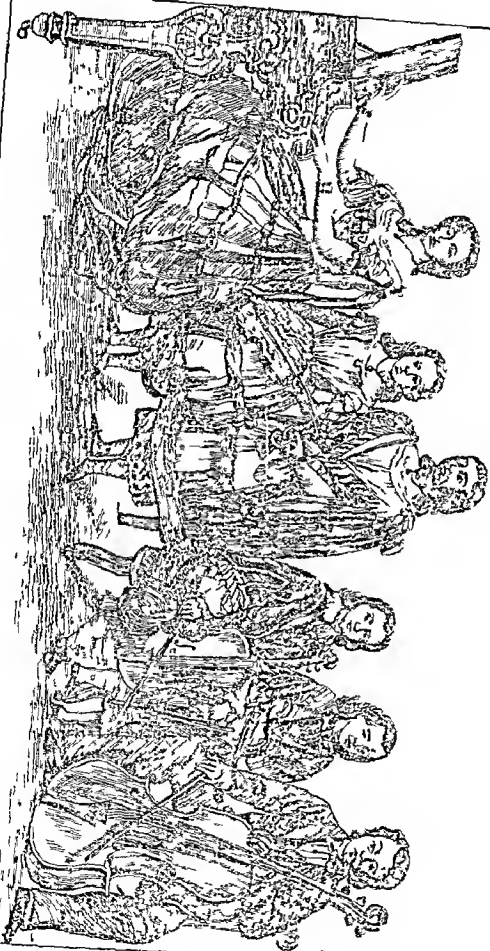
ગાએણ અને ગાએણ ગાનારાઓ.

પાસેના ચીતરમાં થોડાંક નાહાનાં મોટાં બાલકો નો જમાવ ચીતારીઓ છે. તેઓ ઘણા કુમલી કાએના તના અને ગરીબ દેખાએ છે, તથા તેઓના નીરસ શ્વેતરુ કણી આપે છે કે એ સરવે જણ ભાઈ બેઠે નહીં. તેઓએ પોતાના નાહાના હાથમાં વગાડવાના વજંતરો ધરેલાં છે અને કેટલાંક બાલકોના શરીર કરતાં તેઓના વજંતરોનું કદ મોટું છે. આ જોવાલાએક કુટુંબનો થોડો એક હવાલ ભાણવા નેગ છે.

જો સરવે બાલકોનો બાપ જેનું નામ મીલકનર કંઈ ને છે તે આસપડીયા દેશની સરકારી તોબેરીનો ખાનગી છે, જે ઓધો કાંઈ નાહાનો હોય એવું કોઈ વાંચનારીએ વીચારવું નહીં. તેનાં કપીલા લગતી અજાણજેવી વાત એ છે કે તેઓ એકે એક જણ બચ ગીથી ગાએણ સરખા કિમલ હોનર પાછલ શેખ દેખાડતાં આવી શકે છે. તેઓની ખરદા નામની એક બેઠે ને બેઠે માતર સાડાતરણ વરસની હતી તારે તેણે પોતાના બાપને ચારજ કરીને ગાએણ શીખવા માંગી છે. આ છોકરીના જો કોઈ બીજાં મા બાપ હોતો તેઓ તેની આ વાતને હસી કાઢાડતે, પણ મીલકનરે પોતાની બાલક બેટીના મનની આવી વલાણ જોઈને તેને તુરત એકં કિસતાદના હાથમાં સોંપી. આ બેઠે ને જહાડથી શીખી જતાં જોઈને તેના નાહાના ભાઈ બેઠે નો ઊપર અસર થઈ, જેઓને મોતેખર ગાએણ શીખતાં કાંઈજ વાર લાગે નહીં. હજુરતો તેઓ “ભોં એમાંથી કુટવા” ના તેટલાવારમાં તેઓ નામીયા રાગ વગાડવામાં એટલાંતો હોશીઆર થયેલાં કે એક દાહા કે તેઓના બાપ તેઓને આસપડીયાના સેહેનશાહના મહેલમાં લઈ ગયેલા હતા, ત્યાં જ નેમ પડેલના ચીતરમાં પાડીયાં છે તેમ તેઓ હાલેકટાર બેઠાં હતાં, અને સેહેનશાહ એટલુંજ વીચારતો હતો કે જરા બાલકોની રમુજથી દીલ ખુશી થશે, પણ તેવામાં તેઓની જહાડ જોઈને તે દુઃખજ ગયેલા અને તેના ઊપર એટલીતો અસર થઈ કે તેણે તેઓનાં બાપને નવાજ નાખીયા. તાર પછે સેહેનશાહ આ બાલકો ઊપર અતી ઘણો પીઆર રાખવા લાગે. તેઓનું ગાએણ સાંભળતાં તે કદી થાકતો નહીં હતો. ત્યાંથી એ બાલકોની કીરતી વધી અને ગાંમમાં તેઓની વખાંન થવા લાગી,

તે ઊપરથી સોડીએ તેમના બાપને ચારજ કરી દીધું એ બાલકોને બહાર જમામાં દેખાડવા મેલવાં. તેથી કેટલીક મીજલશોમાં સોડી બીજા ગવર્ધઆઓને લુલો જઈ આ બાલકોને ટેકવા લાગ્યાં, તેમાંથી કાંમ એટલું વધી શકે છે જુદાં જુદાં દેશવાલાઓ આ બાલકોને ટેકવા લાગ્યાં અને તેને સીધે ઈંગ્લંડ, તથા અમેરીકા ખાતે આ બાપનાં જોને મોકલવાની તેમના તુરખીને ફરજ પડી. વેલા ત ખાતે આ બાલકોએ ખીસોરી મેહલમાં બેઠેલી વાર તમાસો કીધો તેટલીવાર લોકોની મોટી ભીડ થઈ હતી અને પાદસાહી મીજલશોમાં તેઓની ભેટ લેવાઈ હતી, તે વખતે કોઈ બાલક સારંગી, કોઈ પીઆનાશર, કોઈ જાંજર દીલીઆદી વગાડીને વખાંન પાંચતાં હતાં.

ઈંગ્લેન્ડ ગાએણનો હોનર હવેલો અને મોલ ખરચતો છે. તેમાં આ બાપનાં નાહાની કિમરથી હોશીઆર થયેલાં એ જેમ અજાણજેવી વાત છે તેમ જ એ બાલકોને ગવર્ધઆનો ધંધો શીખાડવાને તેમના બાપે ખરચ કીધો એ વધારે અજાણજેવી જેવું છે. ગાએણનું નામ આપણા લોકોમાં એટલું વાણેકું છે કે ધરમાંની છોકરીઓ ચોપડીમાંથી નવાં ગીત ગાયે તે કેટલીએક છુટી બાઈઓને પસંદ આવતું નથી, પણ કીપલાં એક મોટા અમલદારે ઘણો ખરચ કરીને પોતાનાં ફરજોને ગાએણ શીખાડી છે તે તેઓની ખાતરી કરવાને ખર છે કે એ કોઈબી રીતે નફારો અથવા શરમ લેલો હોનર નથી. કેટલીક બાંનું આ ગાએણમાં આતસના અને સવેનાના તથા એવાં બીજાં ગીતોને પસંદ કરે છે, પણ જેમ તે હસવા સરખાં છે તેમજ તેને ગાણારાંઓ સારાં નહીં હોવાથી તે સાંભળતાં ઘણો કંસલો કીપજે છે. વહી એવાં ગીત ઊપર ખરદાં લોકોને અતીશય વેઢેમ છે, પણ એવાં રાગને ગાએણનું નામ દાખવું નથી. ગાએણ મનને ખુશી કરે તથા દીલને કીરજ આપે એવું જોઈએ, તેને ખદલે આપણી સીઆના ગાએણ કંસલો કીપજવાનારાં હોય છે, અને ગાણારાંઓનો અવાજ તે કરતાં ખરાબ હોય છે. હમોઈએ છઈએ કે ગાએણની છોટ આપણી બાનુઓમાં થો નીકલી નજે અને દરએક લલી સી કીપલાં નાહાના બાલકોની મીશાલે પોતાના મીડા શરેદથી મા બાપ અને ભરથારોને ખુશી કરે! આમીન!

१८५२ ई. १२ वीं अक्टूबर

ધરતીની વસતીનું થોડુંક બેઆન.

ખબરનાં રસતા ઊપરથી સેા ખસેા માંણસેાની આવબાવ થઈતા તે વસતી સ્ત્રીએને ઘણી લાગેછે અને તેવે રસતે તેઓ જતાં બીહેછે. પણ તારે આ પછી ધરતી ઊપર ૧ અખજ ૨૮ કરોડ, અને ૮૦ લાખ માંણસોની વસતીછે એમ જાણીને તેઓ શું વીચાર કરશે ? ઘણીક વાંચનારીઓને બાહર ફરવા હરવાનો માહવેરો નહી હોવાથી ૧ હજાર માંણસોને તેઓએ કદાચજ નેએઓં હશે, માટે આ ત્રોડી થંખી આથી બેશક તેઓ અચરત થશે, પણ હુએ તેઓને જણાવીએ છઈએ કે આપણી દુનીઆની વસતીને લગતી એખલી એજ બીનાં એટલી અચરતી ઊપજાવનારી નથી. આ આખી વસતીમાં ફેટલી ભાશા વપરાયેછે અને તેઓ ફેટલા ધરમ પાલેછે તે તથા તેને લગતું સઘલું બેઆન જાણવા જોગછે.

ઊપલાં ૧૨૮૮૦૦૦૦૦૦ માંણસેા સઘલી મલીને ૩૦૬૪ જાતની ભાશાઓ બાલેછે, તથા ૧૦૦૦ જાતના જુદા જુદા ધરમે પાલેછે. વલી તેઓમાંથી દર વરસે રૂઠ કરોડ, રૂઠ લાખ, રૂઠ હજાર અને રૂઠર માંણસેા મરણ પાંખીને ઓછાં થાયેછે. એની વીજતે ગણતરી દરરોજ આ દુનીઆમાં ૯૧ હજાર ૯૫૪ માંણસેા મરેછે અથવા દર કલાકે ૩૭૩૦ માંણસેા, અને દર મીનીટે ૬૦ માંણસેાના મોહાત નીપજેછે. એક તનદરોજ ત આદમીની નાક દર મીનીટે સુમારે ૬૦ વખત ઘેરેછે, તેથી કરીને ઊપલી ગણતરી પરમાંણે નાકીનાં એક આચકામાં, આ દુનીઆં મધે એક માંણસનેા છપ જવા સુ જારી રહેલુંછે. પણ બોદતાલાની બખશચથી મોહાતથી જે માંણસ ઓછાં થાયેછે તેનાં બદલામાં લગભગ તેટલાં માંણસ દર વરસે આ દુનીઆં મધે જન રેછે.

ધરતી ઊપર જે માંણસેા મરેછે તેઓમાં સહીથી વધતાં આસરે રૂઠ વરસની ઊંમરનાં હાયેછે, પણ અબજેબ જેવું એછે કે દુનીઆની વસતીના પાલા ૧૭ વરસની વએની અગાંછી તથા હરથે ભાગ ૧૭ વરસની વએની અગાંછી મરણ પાંજેછે. દર ૧૦ હજાર માંણસે ૧ છપ ૧૦૦ વરસ સુધી રહેછે; દર ૫૦૦ એ ૧ માંણસ ૮૦ વરસનું થાયેછે, અને દર ૧૦૦ એ ૧ માંણસ ૬૫ વરસ સુધી હવેછે. વલી આ ઘણી

નવાઈ સરખી વાતછે કે કુમારાં કરતાં પરણેલાં આદમીઓ વધારે હવેછે અને દુકાં કરતાં લાંખાં માંણસનાં લાંખા આવરદા થવાની આશા રેહેછે. ફેટલાક લખનાર ફેટછે કે મરદનાં કરતાં ઓરતને ૫૦ વરસની ઊંમર સુધી મોહાતની ઓછી ધાસતી રેહેછે, પણ તારખે બંને સરખી હાલત ઊપર આવેછે.

દુનીઆની ઊપલી વસતીનેા મોટો ભાગ કુમારો ફેટ્યાએછે! દર ૧૦૦૦ માંણસે ૬૫ જણ લગણુ કરેછે, અને ફેટલાંક દેશમાં જુન તથા ડીસેમબર મહીનામાં સહીથી વધારે લગણુ થાયેછે. જેટલા જનમ તથા મરણ થાયેછે તેમનેા મોટો ભાગ રાતનાં બનેછે, અને બાવડીનાં જનમને વખત જેવી રૂત તેવાં તેઓ સુખી ઈઆ દુખી રેહેછે. વલી ધંથે ઊમર ઊપર અસર કરેછે. સહીથી વધારે જઈશી ધરમ ગુરુએને હાથછે, જેઓમાં દર ૧૦૦ એ ૪૮ જણ ૧૦૦ વરસની ઊમરે આવેછે. વઈદનાં આવરદા સહીથી દુકાજણુએછે કેમકે દર ૧૦૦ વઈદ માતર ૨૪ જણ ૧૦૦ વરસનાં થાયેછે. એ રીતે જેઓ લોકોને છવાડેછે તેઓને જલદી મરવાની ધાસતીછે.

સુખીઅ ધરમ પાલનારાઓમાં ઠરતા કચેડ માંણસેા ખરીસરી ધરમ પાલેછે, ૫૦ લાખ હાકીધી લોકોછે, ૬૦ કરોડ માંણસેા એશીઆખંડનાં જુદા જુદા ધરમ પાલેછે, ૧૬ કરોડ માંણસેા મહમદને માં નનારાછે, અને બાકીનાંઓ બીજી રીતે બોદની થેવા કરેછે. આ વીજતે ફરાંનસ મધે છપાતાં એક વીડીઆ હાનરનાં વરતમાંના પતરમાં ચરજટ થઈછે.

જે થાએ તે સારાને કાળ.

“એક દાહાડે એક વેધારી મારાં શેહરમાં પોતા નેા માલ વેચીને પોતાનાં ગાંમડાં તરફ જતો હતો. તે ઘોષ ઊપર સવાર થયેલો હતો અને ઘણું દીવસ સુધી શેહરમાં રહીને જે માલ વેચીઓ હતો તેની કમાઈ નાં નાણાની દેલીને દેલીઓ પણ તેણે ઘોડાની પીઠ ઊપર લાધી હતી. આ દેલીઓ વીથે તે લાંબા લાંબા વીચારો કરતો હતો તથા આવી સારી દોલત પેને મલી એટલા માટે તે પોતાને મનસે બહુ હરખાતો હતો. પોતાની દોલતમાંથી પોતાની બાએડીની જનસ દર

વાનો તથા ગાડી ઘોડાઓ રાખવાનાં વીચારમાં હોતો. તેવામાં અચબુચું એક તોશાંન થઈ આવીશું અને જોડાથી વરસાદ વરસવા લાગે. આ વખતે ને વેપારી પાસે કાંઈ છતરી નહીં હતી, અથવા આસપાસ કોતારો કરવાની એક જગ્યા તેની નજરે પડી નહીં હતી. તેથી તે પાંણીમાં તમામ તરખોર થઈ ગયેઓ અને એવે હાથે ગાંમમાં કેમ જશે તેનો વીચાર કરવા લાગે. તેને આટલી બધી દોલત આપીને તેની કી મેદનાં વખતમાં ખોદાતાલાએ વરસાદ એકલીઓ માટે તે હરાંન થઈને ખોદાને વાંક કાઢાડવા લાગે. એમ કરતાં તે એક મોડાં જંગલ આગલ આવી લાગે. એને તાંહું જોએછોતો એક ચોર તેની રાહ જોતો ઊભેલો જણાએઓ. તે ચોરે વેપારીને જોતાં વાર પોતાની બંદુક ઊંચકીને દારૂગોલો લરવા માંડીઓ અને વેપારી વધારે ઘભરાટમાં પડીઓ, પણ તે વખતે એટલોતો વરસાદ પડતો હતો કે આ ચોરે બંદુક શેડવાને ઘણાં શંકાં મારીઓ પણ તે કુટી શકી નહીં. તેટલાંમાંતો તે વેપારી ઘોડો દપસવી ઘણો દુર નાહાઈ ગયેઓ અને ધાસતીથી મેકલેલ થવા પછે વીચાર કરવા લાગે કે ને વરસાદને માટે 'હું' ખોદાની તક નીર કાઢાડતો હોતો તે વરસાદ જો આજે નહીં વરસા તો હું મારા જીવને તથા સરવે દોલતને સંભાળત લી શકતે નહીં."

વાંચનારી ખાંનુઓ, આ વારતા ઊપરથી એ અગતનો ઘડો મલેછે. સંકટનાં વખતમાં બડબડી ૧૧ કરવું અથવા ખોદાતાલાની ખાંમી કાઢાડવા જવું માણસને ખીલકુલ સજાવાર નથી. તે સાહેબ સરવે બંદાઓનું બંધું ચાહેછે, બાકી જો તે તેથી ઊલટું ચાહેતો આજે આપણને જીવવાનું શા માટે દીએ? તેનાં કાંમ સહા ઊંડા મેદનાં હોએછે, અને તે ભેદ સમજવા વગર એક કાંમ જો આપણી નાંહાંની નજરમાં માહું લાગેતો તેને માટે ધીરજ ખોહી દેવી નહીં. "જે થાએ તે સારાંને કાજ" એ કહેવાત ઊપલી કીસ મનાં દાખલાઓથી ઘણી વાર ખરી પડેછે. માટે જાંત્રુધી ખોદાતાલા આપણો સંભાલ લીએછે તાંહાંસુધી કીઈબી શંકટ પડે તેને ધીરજથી ખમવું જોઈએ. તેને માટે ખોદાને કપકી આપવો એ ગુનાહાનું કાંમ છે.

રતુને કુરસત.

નીચેલો પતર જ્યાં એક "શીખેલી બાઈ" એક ભલાંમ જુ કરેછે તે હમારાં વાંચનારોએએએ ઉકલાવવો.

વાંચનારી રહેનો, મારી વાત સાંભલો. હું મારો વ

રસની ૧ જી બેરી હું અને ફનીની મને છી

છે. ૧ દીને હું ૧૧૨ે ફરવા ગઈ, અને

ગલીમાં બાવી. તેટલે ૧૬૧ વરહ તુટી પડીઓ.

જીથી હું ૧ નીચે રહી, અને સાંમર

ધી ૧ દેખાએઓ. હવે મારી ધારતીનો

ગર રહેઓ નહીં. પણ ફરથી ૧ બાવી

લાગે. તેજી પોતાની ફનીના દાંડાથી તે સાંપને મારીઓ,

ને હું ઘર બાવીને વીચી પડી રહી.

હવે રહેનો ફનીની શરમ નેહ્યે? તે છેતો કેટલો બચાવ

છે! વાસતે, ખાંનદાંન સરખા કબીલાઓ એવા સુધારાની

ને પહેલ કાઢાડેછે તેમ તમારેબી કરવું છે.

જાન અરજ.

સપાસનાં જવાબો.

(જુલો ગમેઆ આંકનાં સવાલો)

૧ કોલસો.

ઉલટાવેલા શબ્દો.

૧ માટેમનો ઓરસ, ૨ પુસતકખાનાં, ૩ વેલાતી રો
ન્ને, ૪ પરીનસ આલબરટ.

પરચુરણ બાબદો.

મે જુલો મેહુનો—કુશનસ દેશમાં હાલ બે મેહુનો
રહેલે. તેઓએ યોડાએક દીવસની વાત ઉપર વાંહાંનાં દેવ
લમાં સાથે મહોને એક કીરીઆ કરાવી હતી. એ બંધે બે
હેનો આન ૫૦ વરસની વાત ઉપર સામેન પરણી હતી, એ
ને તે લગણનાં દીવસને ને દાહાડે બરોબર ૫૧ યુ' વરસ
મેહુ' તે દાહાડે તેની યુવારકબાદીમાં તેઓએ ઉપલી કીરીઆ
કરાવી હતી! અલબત્ત આ ઓરસો કાંઈ આપણાં લોકોની
ઝીણાં બચગીમાં નહીં પણ લાંબી ઉમરે આવીઆ બાદ ૫
રહી હતી, તારે હાલ તેઓની વચ્ચે કેટલી હશે. આ મેહુનો
નો બાપ સને ૧૮૪૭ માં મરણ પામીઆ હતા એને તે વ
ખતે તેનાં મેહુલતને ખાંદે રક્ષારાં રીકરી રીકરી તથા તેઓ
નાં રીકરાં રીકરી મહી જુમલે ૨૨૫ નજુ હતાં!

દરીઆમાં પોહોંચખાં—ઉદરોપ અને અમેરીકા
માં પરલોકને રહેલા માંદે એવાં કુદરતયા મોટાં પોહોંચખાં
નાં બાંધવાં હોએકે કે તેઓનાં સરખા કોઈ મેહેલ યુંબખાં
નહીં હશે. હવે દરીઆમાં પણ જોએઆ તેવાં પોહોંચખાંનાં
બાંધવાની શરૂઆત થઈ. નીઉંબચારકમાં હાલ એક વાંહાં
છ બંધાએકે ને સેવ કરનાર ઉતાડ્યોને લાવ લેઈ જવ કર
વાનાં કાંમમાં આવશે એને તેમાંથી તેઓને "રહેલ" નાં
સરખુ' સુખ પણ મલશે. આ વાંહાંજખાં ૩૫૦ મોટાં દીવા
નખાંનાં બાંધવામાં આવશે.

નવાઈ સરખો રીણમાર—“જેઆસ લાઈટ” જો
વનો અરમ ઘણોએ જાંજો. તે એક જાતની હવાથી થ
તી રોશની. એ રોશની ઘણી ન્યેહદાર છે અને યુંબખાં
તે કદાચ નવલી દાખલ થશે. આ રોશનીને હાલ અમેરીકા
ખાતે એક અજએમ નવાં કાંમમાં આણી છે. કેહલે કે તાં
હાં સીઓના પોશાક તથા બાવને એક એવા સાંધાથી આ
“જેઆસ” લગાડવામાં આવેલે કે જ્યો તેણીનું શરીર જો
ટી ન્યેહ આપેલે એને બલતા હીરા દીવને લાગા હોએ તે
હું દીસેલે. આ સંધો સીનમાર ઘણા જુન પદસાથી મ
લી શકેલે!

માતાઓને ખખર—સનડરલોડ ખાતે હુમજાન એ
ક બાલકની વાસ ઉપર કારોનરી જુરી મેડી હતી. તે વ
ખતે એક તબીબે થાખમો આપતાં બહેર કીધું હતું કે મર
નાર બાલકની માતા ખાધા પીધામાં પરેડે રાખતી નહીં

હતી, તેથી તેનું કુષ બીગડીકં હતું અને તે કુષ બાલકના
પીધામાં આવીઆથી તેને એક દરદ થએલું હતું ને અને
તેનું મોહોત લાવીઉંલે.

યોડીએક રીખાંમણ—“પોતાનું ભણું કરવાનો સ
રસ ઉપાએ એનહે કે પારકાનું ભણું કરવું—અનાન એકદો
કરવાને પરખ બીઆં લીખરાતાં નાખવાં જોઈએ.

“આજે યોડું ખાવો અને કાલે તમને વધારે લુખ
લાગશે. કાલે વધારે ખાવો, અને ખાવા માટે તમોને વ
ધારે કાલ મહીઆન કરશે.

“બખરોથી મીતર મેલવેલો નહી—જરે બખરોથ
બંધ પડે તારે તેનો પીઆર પણ બંધ પડેલે.”

બખાંને શું રીખાડવું—એક કામેલ લખનાર લખે
છે કે “જાડુ” પોતાનો સંભાલ પોતે લઈ શકે એવું તેને રી
ખાડવાને તમારીથી બનતી કોયેસ કરો, અગરજે તે જા
લક નહતુની હોએતો તેની સામે નરખાસનાં દાખલા મેલો
અને તેની જીભને નરખ પાડો. અગર જે તે એખલપેડું
હોએતો તેને શખાવતની દેવ પાડો. અગર જે તે ગામલી
ર હોએતો તેને ખુશ મીજમનું બનાવો. અગર જે તે આ
લથુ હોએતો તેને મેહુલતની કરન પાડો. કુધમાં બખાંને
એવી દેવ પાડો કે જ્યો પોતાની ખાંખી તે પોતે જુવે.”

એક પુરાંનું વરતમાંન પતર—હાલનાં વખતમાં
એવું નજાએક છે કે ગાંમની ખખર અંતરથી લોકોને વાકે
કે કરવાનું હુધીઆર વરતમાંન પતર ચીન દેશમાં કાંઈ ન
વાઈ સરખું નથી. કેહલે કે પીકીનમાં હાલ એક વરતમાં
ન પતર આન એક હજાર વરસ થયેઆં નીકરેલે.
તેનું કદ અતીયએ મોટું છે અને તે રેસમી કપડાં ઉપર દર
અકવાડીએ બાહર પડેલે.

પાદશાહી લગણુનો ખરચ—રાંણીનાં વડા પુત્ર
નાં લગણુની યુવાલીની તબઆરીએ કરવામાં સંધો મહી
ને ૨૩૪૫૫૦ રૂપીઆનો ખરચ થયેઆ છે. તેમાં નાંમદાર
રાણીનાં કમીલા અને માકર નકરોની યુસાફરીમાં ૧ લા
ખથી વધારે રૂપીઆ ગમેઆ છે. રાંણીના મેહેલમાં બાંધ
કાંમ કરવા પાછલ ૩૨૦૦૦ રૂપીઆ, અને સરકારી ઈમારતો
મરે રોશની કરવા પાછલ ૭૦૦૦૦ રૂપીઆનો ખરચ થયે
આ હતા.

જોડકા ગામેનો ડોપીઓગ—એવું મેલાએ છે કે
એક કુરંચ વીરીઆરથીએ આ નીરોથ પરાંણીનાં એક ન
વે ઉપીઓગ રોપી કાહાડીએ છે. જોડકાગામેના સરોરને છે
ડે એક છનો સફેદ કુકો હોએ છે, નખાંથી કાંઈ મરખી સર
ખી એક. પદારથ મહી આવશે. આ પદારથમાં જુદરની
ખાશીએત છે અને તેથી તેને બાંજેલાં લાકડાં અથવા કામની
વચે જે લગારી હોએતો મુકાવા પડે તે તાત વચગી જાએ
છે, અને તાર પછે પાંહીથી ઈઆ કરી ચીનથી તે નીકરી
ચકતી નથી.

અંગનાન ઝોરતો—એક લખનાર લખે છે કે “કેલ વણી વગરની પણ એસકી સી જમ થયો શુંરે પોશાક પેટે છે તેમ તબના બહાડને મલતી આવેલે, કારણ કે તે જાહાડની ખીશાલે બદનની અંદરના માવા કરતાં બાહરની છાલની વધારે કીમત છે.” એક બીજી ધણી કહે છે કે—“કોઈ બી ઝોરતના પોશાક અને દેખાડે અને તે ઝોરતના હવાલ હું તમોને તુરત કહી આપશ.”

એક “મશખરા” નાં ટોંગ—એક મશખરા શખસને રસતેથી મતાં નખર લુખ લાગી હતી અને તેથી કોઈ રીતે ખાવાનું મેલવવાની વેતરણમાં હતો. એવા વીચરથી તે એક પોહિંચખાંનાંમાં ગમેએ અને તેનાં ધણીને જાહેર કીધું કે “હું” એક જાહુગર છઉં અને એક જેલ કરવા માહું છું.” પોહિંચખાંનાંમાં ધણીને તે દીને જરા કર્યાની થાઈ હતી અને પોતાનાં ઘરાકોને રજુઆત આપવાની પારણાંથી તેણે લુખા મશખરાને જેલ કરવાની રજા આપી. તે ઉપરથી આ ટોંગીએ પરધમ પનીર તથા રોટીનાં તરણ કટકા માંગી આ. તારબાદ તેમને છુટા છુટા એક દેખલ ઉપર મેલીઆ અને ઘરધણી પાસેથી તરણ રોપી માંગી લઈને તેમને આ તરણ ભાગે ઉપર મેલી. તે પછે આ જાહુગરે જણાવીઉં કે આ તરણ તોપીઆ તલેની જુદી જુદી વસ્તુઓ એકઠી થઈને પોતાની મેલે એકજ તોપીની તલે આવશે. એમ કહી તે તે દરએક તોપી તલેની ઝોરાકીને આઈ ગમેએ તથા વહી જરા દારૂ પણ માંગીને પીધા. એમ કરીને તેણે કહેઉં કે—“હવે આ જીજીસો મારાં મોહાડાંમાં એકઠી થઈએ અને તે કેઈ તોપીની તલે લાઉં તે ફરમાવો.” ઘરધણીએ તરણ માંની પોતાની તોપી દેખાડી, મશખરાને તે તોપીને પોતાનાં માથાં ઉપર મેલીને મોલીઆ કે “હવે આ તોપી ઉપરએ અને તેની તલે મારાં મોહાડાંમાં બધો ઝોરાકો.” એ ઉપરથી આ મશખરાનાં ટોંગ જણાઈ આવીઆ, આરે લોકો હસવા લાગ્યાં અને તેનું કંઠમ પછ ગમેઉં.

કુકાળ વીશે મહાર રાગનું પદ.

“જમ દીનનાથ કુકાળ કરે, તજ સજ બની આવે”

એ રાગનુછે.

વરસ વરસ હવે વાદળી, દયા અંતરે આણી;
પાણી વીના પુરૂથવી વીશે, પીડા પામેછે પ્રાણી, વરસ.
જન તારી જીએછે જગતમાં, વારે વારે રે વાટ;
આમ સાચું જોઈ આસમે, અતી ઉપજે ઉચાટ. વરસ.
નીર ખુર્યાંછે નવાણનાં, ઉડાં પહેાચીયાં પાતાળ;
ગામ જનેા ગભરાઈને, કહેછે પડયો કાળ. વરસ.
મનુષ્યને અલ મોંધાં પયાં; ઘટ્યું પથુએને ઘાસ;
જુઠારા લાગ્યા છુટવા, તેથી ઉપજેછે ત્રાસ. વરસ.
પીપાસાં પોતાના પેટનાં, બાળ વેચે મા આપ;
નાહી ત્રાહીની તાળી પડે, પ્રગટ્યું પુરૂથવીનાં પાપ. વરસ.

નારી તણ કછક નર ગયા, રોટલા માટે રજવા;
સજનનાં પણ આ સમે, ચીત લાગયાંછે મળવા. વરસ.
આ તકમાં તુટી ગયા, રેક વાળાના છેક;
ભીખ માગેછે ભલા ભલા, છુટી હીમત છેક. વરસ.
ઘર ને ઘરેણું વેચીઆં, વેચીઆં વાસણ વરા;
પછી રજુપત સીધાએ, વેચીઆં અસ ને શસ. વરસ.
ખંડેર કછક આવી ધયાં, ગયાં નર ત્રીધા નારી;
વરતી ઘટયાથી વીશવમાં, ભયંકર પુરી ભારી. વરસ.
અન વીનાના આદરી, અતીશે અકળાય;
દાળ ને ભાત દેખે નહી, ઘોરાં અન તે આય. વરસ.
મઠરા વચે આહન પડે, ધોણે દહાડે રે પાડ;
સાલ ધયાં જુકાઈને, આગાં અડીનાં અડ. વરસ.
જળનાં જનું તેતો તરફે, તપેછે ધણી તાપ;
નવારસી કરે નારીઆ, વીધવાએ વીધાય. વરસ.
આ ફનીયાં પર ધરાવરે, તાકીને ભરી તોપ;
દલપતરામના દેવના, કેમ ધયોછે કોપ. વરસ.

સંકાળ વીશે પદ.

વરસી ભલે તું વાદળી, કીધો જમ જમ કાર;
આ અવસર આવી કરીયો, અતીશે ઉપકાર. વરસી.
નદીશેના નીરનાં ચાલીયાં, પાળ તોડીને પુર;
લુખ ઉપર સુખથી ચડ્યું, નર નારીને તુર. વરસી.
લાયક પુરૂથવી લીલો ઘઈ, છોટા ઉઠીયાંછે છોડ;
પથુ પંખી નર નારીના, પુરા કીધાંછે કોડ. વરસી.
આનાં ઘેર ઘેર ઉપજ્યો, ધઈ રીલગીરી દુર;
જન સંધળા સુખથી જમે, દહી દુધ ને કુર. વરસી.
રાજ્ય ચડ્યું મેથરાજનું, વડી નેભતો વાગી;
ફનીયાનો શત્રુ કુકાળ તે, ભડકી ગયો ભાગી. વરસી.
વીજળીના ધયા વીશવમાં, મારે દીશ મમકાર;
જમ અજણે જગદીશના, ખરા ખાંડાની ધાર. વરસી.
ઈદરમનુષ અતી આપનું, રૂડી ઘટનાથી ઘડીયું;
કાળને મારી કાઢવા, જાણે મોંપથી ચડીયું. વરસી.
વહાણાં વીનોગી આવી મળીયાં, પરદેશથી પાછાં;
આપ પીએ ખુશીમાં વસે, એટિ અંબર આજાં. વરસી.
લીલા લેઈ પડલેકમાં, સોંધી ધઈ ચીલ સરવ;
રોજ ગયો રોજાઈને, ગયો ફરીઆનો ગરવ. વરસી.
ખેતર દેખીને ખેડુઓ, હાથએ પામેછે હરથ;
સારૂ દેખાડ્યું સરવને, વીશવ કરતાએ વરથ. વરસી.
કોયલડી રહુકા કરે, મધુરા મોલેછે મોર;
પાલેયાં વન તોયાં પંખીનાં, સારો લાગેછે સોર. વરસી.
સુભને તાપ શમી ગયો, ધઈ ઠંડક ઠીક;
મેલીઆંધો હવે મટી, બહાર વટીઆની બીહીક. વરસી.
પ્રાણી સરવ સુખ પામીઆ, એવું કીધુંછે ધયો;
દલપતરામના દેવની, દયા અતી ધણી રીશે. વરસી.

સ્ત્રીઓધ.

પુરાતક ૭ મું.

જુલાઈ ૧૮૬૩

આંક ૭ મા.

ખોટા હીરા ચલકે ઘણં

અથવા

બેનરવત ખેટા ખેટીઓ.

એક વારતા.

પરકણ છું.

બાલ હાલહવાલ.

એક હાથ ઉપર જારે નધક જાલ પોતાની વડી દીકરી ફરંગીજાનાં અપમાનને લીધે તેનું ઘર છોડી વચલી દીકરી શુલનારને ઘર આવવા નીકળીઓ હતો, તારે બીજા હાથ ઉપર એ છોકરી પોતાના આવક નોદરની સાથે દરબારી ફરંગીજાને ઘર ગમ્મી હતી. એ બંનેનણુ થોડુએક સુધી આ ઉભરાવના મેહેલમાં દાખલ તેના મેહેલમાં આવી રહેઆં હતાં અને તેઓએ મેહેલ મેહેલી ને ખબર સાંભલી તે પોતાના મેનખાંન ફરંગીજાનાં દીકરાઓ સંબંધી હતી. ફરંગીજાને કારન તરફ આંગલી કરીને વારેવાર બોલતો હતો કે “જુવો જાહાંપનાહા—આ છોકરો એક એવી યોરતને મેટનાછે કે તેણે માંડી કીધા તેની આગમ્ય તેણે દીકરો નહીંઓ હતો, બલકે એ છોકરાને દીકરા દાખલ કયુલ રાખતાં હું શરખાતો આવીઓ છઉં, પણ સાહેબ એન દીકરાએ ઇમાનદારી કીધીછે અને મારો જીવ બચાવીઓછે.” એમ કહીને કારન ઉપર ફરંગીજાને ને પીઆર દેખાડતો તેમ આ રાજવઉસી જોડુ પુરો દેખાડતું અને કારન પોતાને અનકે સાતમાં આસખાન ઉપર ચહડી ગમેઓ હતો. ગરીબ બીચારા શોહરાખ ઉપર આ હુજાનાં તરકટને લીધે આ લોકો પણ યીકાર નહાવતાં હતાં. ફરંગીજાનાં મેહેલમાં એવી ગેડતેગો માલતી હતી તે વામાં શુલનારની નજર મેહેલની બાહરનાં બોલા ચોકમાં પડી. તેણે જોઈતો બે સવારો પોતાના ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને તાંહાં અચળુચી લડાઈ કરવા મંડી ગમેઓ હતા. તેઓએ પરધમતો એક બીનં સાથે ગાલાગાલી કીધી અને તે બંધી મારામારી થઈ પડી હતી. તેઓની તલવાર વીજલીની

પેરે જહલકતી હતી અને તેઓના શરીર ચીતાની બીચારે ઉછલતાં હતાં. તે બંનેનણુ શુસાથી લાલ થઈ ગમેઓ હતા, અને એટલાતો જિસથી લડતા હતા કે અને એક નણુ ને વધારે જવાંન હતા તે નીચે પડીઓ અને પોતાના કુશમ અને હાથ મારીઓ જવાના અંત ઉપર આવીઓ.

આવો મારો દેખાવ જોઈને ફરંગીજા, શુલનાર તથા નોદરને સાથે લઈને નીચે આવીઓ. નોદરે વચે પડીને તેઓને છુટા કીધા અને યહ તેઓ કોણુછે તથા કાંહાંથી આવીઓ તે પુછતા લાગ્યા. બોલ દરતાં મોહુલ પડીકે કે આ સવારોમાનો એક છુટા જાલ પાસેથી અને બીજો તેની વડી દીકરી ફરંગીજા પાસેથી કાગળે લાવીઓ હતા. એ કાગળે શુલનારને નાંખનાં હતાં. જાહે પોતાના કાગળમાં પોતાની વડી દીકરીને ગાલો લખી હતી અને શુલનારને ખબર કીધી હતી કે એ બેનરવત છોકરીએ તેને કાહાડી મેલીઓ છે અને તે શુલનારની સાથે આવી રહેવાને ઇછેછે. ફરંગીજા પોતાનાં કાગળમાં પોતાની વચલી મેહેલ ઉપર બાપ વીશે ફરીઆદ લખી હતી અને તેમાં પોતાની તરફથી ટકા ચહડાવાનું બાપી રાખીક નહી હુવું. તેણે લખીક હુવું કે “આ વાના ત્રીજાન થણે બીગડીઓછે અને મારી સાથે સદા ક છઓ કરેછે. વલી તેવણે શેહકડો સવારોને પોતાની આંક રીમાં રાખીઓછે, તથા તેઓ બલવો કરવા ધારેછે અને તેથી કરીને આપણુ રાખ જોહી દેવાની અને ધાસતી લાગે છે. તે બધુ એ બોપને લીધે કરવુ પડ્યો. આપણે એવણુ નો દોર નરમ કરવો જોઈએ, તેથી મેહેલ તમે એવણને સમજાવીને પાછાં મારે તાંહાં મોકલજો.”

આ સબલી ખેટી વાતો ફરંગીજાની તરફથી જાંહીને શુલનાર ઉપર ને અસર થઈ તેમાં નવાઈ સરખુ કાંઈ ન થી. એથી પોતાના બાપની એક બોલકની ખેટી હતી અને ને જવા શુદ્ધ ફરંગીજાનાં તેવાનુ શુદ્ધ આ છોકરીમાં હતા. તેણે પણ દરાવ કીધો કે બાપ આમે તારે તેને રાખવો નહી પણ ફરંગીજાને ઘર પાછો મોકલવો કાંકે જે તે રહેતો પોતાના હુકમાં ખરાબી યવાની અને પોતાનુ રાખ નીકળી જવાની શુલનારને ખેટી ધાસતી લાગી. વલી જાહેના ને સવાર તેની ચીડી લઈ આવીઓ હતો તે પાછો જવાબ લઈને જાલ પાસે જવા નહી પામે એટલાં માટે શુલનારે તેનાં ઉપર ઉપલી મારામારીમાં છેડતી શેલવાનુ તેરોમત મેલોક અને તેમ મેદાનમાં તેને ખોરામાં નાંખી પરહેન રા

ખીઓ, તેણીએ પોતાની બેઠેનના કાગળને. નવાખ લખવાને નરા દીલ કીધી નહીં થયું પોતાના પાદશાહી બાપના કાસદને આવી નીચી હાલતમાં કેદ કીધો.

પણ યુદો જલ નવાખની રાહ જોતાં મેઠા નહીં. તે એક બીઆખાંન નંગલની વચમાં પડેલા હતા, અને જરે હજુર એક દીકરીનું ઘર તેને આસરે આપવા માટે રહેલું હતું તારે આવાં નંગલમાં ભટકીઆ કરવું તેને દરખત લાગુ નહીં હતું. યુસાફરી કરતાં તે તદ્દન યાકી ગમ્મેણ હતા. એક ગમધી નજીકથી તેને નાતવાન કરી મેલોઆ હતા, તેવામાં બીજી ગમધી લુખ અને પીઆસે ગોચેઆ તેને આચરેા છવ લીધો હતા, તોખી જે નડારી દીકરીએ આપની એક મોઢાસને ખાતર તેને આવી રીતે નવા દીધો હતો તેને નરા દમ્મેઆ લાગી નહીં હતી. તેણે પોતાના બાપને દેખાણે લાવવા તથા તેના દમામ નરખ કરવા મેઠી હતી અને તેથી કરીને આપ નીકળી ગમ્મેઆ તો તેની તેને ચીંતા નહીં હતી.

આવી હાલતમાં રખડતા રખડતા નજીક રાજે જાલેન ર ફરાંમરનના મેઢેલ તરફ આવી પુગો. તેના દેખાવ તે વખતે એક ભીખારીના સરખો હતો. થોડા દીવસ આગાઉ આરા ન, આ મેઢેલ, આ બાગ બગીચા સરવે તેના હતા, પણ પોતાની બે દીકરીઓ ઉપર લીધેલા સરખીને તેણે તે સરવે તેઓને આપી દીધું હતું. આજે લુખમમ્મેઆ તેના ગાલ ઉપર કરચ લી વલી હતી, તથા નંગલની યાકથી તેની આંખમાં ખાડા પડીઆ હતા, તોયણ તેની ખાતરી હતી કે “શુભનાર સરખી પીઆરો દીકરી જે અને મીઠી કયુલાતે આપવામાં કરી પછાત પડી નથી તે આ વખતે અને આસરે આપવાને ના થાડો નહીં.” એવો બીચાર કરતા તે મેઢેલની સાસુ મોટી ઉલટમાં આવી લાગો.

પણ જરે તેણે પોતાના, કાસદને દરવાજા આગલ ન ખોરામાં પડેલા જોએઆ તારે તેને ફેવી દલગીરી ઉપજા હશે. આ કાસદ કોઈન નહીં પણ પેલો નીમખ હલાલ જાંસપ હતા. તેને ફરગીનના સવાર સાથ, મારામતી કરવાને સમય એ પડીઆ હતા કે એ સવાર ફરગીનની ખોડી ફરીઆદને કાગળ લખ જતા હતા એવી તેને ખબર હતી અને તેથી શુભનાર પોતાની બેઠેનની તરફ ઘઈ રાજને આસરે નહીં આપણે એવી તેને ધાસતી હતી. તેટલા માટે તે ઉપલા સવારને શુભનાર તરફ જતાં ચપટકાવા મગતો હતા અને તેમાંથી જે મારામતી ઘઈ પડી હતી તેથી તેને હાલ ખોરામાં મેસવું પડી રહ્યું હતું.

જાંસપે ખરી હકીકત જાહેર કીધી, પણ જાજે તેમને માંની નહીં. પોતાની દીકરી ઉપર તેને એટલાંતો પીઆર હતો કે જાંસપને તેણે અપમાન આપીું. એ વાતને તે જુદી સમજણ આને મેસકડ પોતાની દીકરીની ચુલાકાતને માટે અંદર ગમ્મેઆ, પણ અંદર જુલે શું? શુભનાર અને તેના આવદ બારણાં ધાંકીને એક જગેએ મેઢેલાં, અને ફરાંમરને આવીને રાજને ખબર કીધી કે બન્નેમાં કાંમખાંએ માટે હાલ ચુલાકાત કરી શકે નહીં. ફરાંમર નજીક જાવને એક આગેા ફરખારી હતો અને રાજ તરફ તેની દીકરીએ આવી ચાલ ચલાવે તે તેને નરા પસંદ નહીં હતી. જાલેને માટે તે અંદરખાંનેથી ચલેતા હતા તોયણ તે નોદર

ના હોકમને તામે હોવાથી જાજેનરને આ ખબર કેહેવા લીધું તેને આવીક નહીં હતું, પણ નજીક જાલેને એ કેટલું અધુ અપમાન! તોખી તે કાંઈ ગોલીઓ નહીં. તે જુગો જુગો મેલેલની બાહર જાંહાં જાંમાસપ ખોરામાં પડેલા હતા તાહાં આવીને ઉભા રહેઆ.

થોડાવારમાં ફરાંમરને નોદર તથા શુભનારને તેડી લાવીએ તેઓએ આવતાવાર જાંમાસપને છોડી કીધો તથા જાલેને નમશકાર કીધા. જલ પોતાની મેઠી આગલ જુસાને દાખો શકીઆ નહીં તે રહી ધકીઆ. તેણે પોતાનું કમ્બ જાહેર કીધું અને નજીવીકે—“દીકરી, તારી મેઢેનના કાકી-વફેના સરખી થઈ. તેણે મારો અચરો છવ લીધો અને ની” અ. મેસરખ માલ ચલાવે.”

શુભનારને નવાખ આપતાં કાંહાં નહીં આવડતું હતું? તે ગોલીક—“આવાલ પીરન પંકડો” હું ધારકું કે તમે તેની કદર એકી પીછાને, પણ તે પોતાની ફરજ જુરે નહીં” એટલું કહીને શુભનારે પોતાનાં પ્રાપ આગલ ગોચેઆ ભાશાણ કરવા લાગી “અરે સાહેબ તને નજીકે. કુદરત તમારો બદનમાં હવે છેક અત ઉપર આવી છે; માટે હવે જે તમારી હાલતને વધારે સમજે તેની મરજ ધરમાણે તમે ચાલડું નોંધો.” એવું એવું ગોલીને અપે સાર એટલા કાલડીઆ કે “આવા તમે મેઢેન ફરગીન ખાસે પાછા જાવો અને તમે તેને અપમાન આપીક માટે દલગીરી દેખાડો.”

આ કેહેવાની મતલબ આપણે એટલી સમજવી કે હું તમને રાખતી નથી વાસતે તમે પધારો અને વડી દીકરી પાસેથી ગાંક માગો, થયે એક ઘણી જેણે આખો જાંહીમાં પાદશાહી ચલાવેલી તે એવું કામ કરે એમ કહી રીતે લીધા રીએ! જલ સમજઆ નહીં. તે હવે કાલાવાલા કરવા લાગો—“શુભનાર તારી મેઢેન મારા ફરાંમરના સરખાંએ, તેણે સરખા સરખી છલ વડે મારાં કનેજને પીકે, અરે” તેના નસીબ ઉપર એટલાના સરાપ ઉતરશે! તેના જે હરાને હોવાને બખરે અને તેની ખુબસુરતીને દાલ લગાડો!”

શુભનાર—આવા બને સલાહ રાખીને ગોચો.

જલ—તેની ધીકાર જરેલી આંખ વીનલોથી આપણી પડે. તેની કાતર સરખી નખાં પવનથી ખેંચાઈ જશે.

શુભનાર—તારે કદાચ કાલ ઉડીને અનેથી તમે એ વીન ગોચો દેવો ખરા!

જલ—નહીં મેઠી, તું તેના જીવી નથી, તારી આંખ ઠંડીકે અને ખરે ખરો નહીં. તું અને તાંણા મારે નહીં છંઆ અને ધરની બાહર કાલાડો નહીં. આવી વોતો થતી હતી તેટલાં ફરગીન પોતે તાંણાં છાંન્ને પડે. તેને જોઈને જાલેને વધારે નહતું અચલીક અને તેને તાંણાં પાડવા માટે એ જોડે મેઢેનો સંપોથી થઈ તેઓ પોતાના લુખ આપ સાથે હવે તરેહવાર તલાવટ થી વાતા કરવા લાગી. એક બાપને પોતાને તાંણાં રાખવા કહેતી તારે વલી ખીજ ના થાડતી, અને કોઈવાર અધે ન છ સાથે સંપ કરી હા કે નીના નવાખ આપતી હતી. એથી કરીને નજીક જાલે તદ્દન કંટાલી ગમ્મેઆ, તેનાં ધમરાટ ના કસો સુખાર રહેઆ નહીં, થયું તેની મેઠીએ અને તે માં રજુ હતી. એવી તેઓની માલ નોંધ જાલેનું મન એ

કદમ ફરી ગમેલે તે તુરત ઉઠીએ. અને આરુઢાર કરીને ત. થા દીકરીએને આતશિએ ગાલ દઈને પાછો ન્તો રહેએ. આ વખતે રાત-પડવા આવેલી હતી, તેણી ઘણુ નેસમાં થઈ હતું, વીનલીનાં ચમકાર અને ગગડારના ધડકાંથી થા સતી પેદા પતી હતી, તેવા વખતમાં બુદ્ધિ જાલ પોતાના ની સખીલાલ જાંઝાસપત્ની સાથે પાછો જાગલી. વચમાં નીક લી પડીએ હતો.

આ જગ્યાએ એક બીનાં જાંજલા નેગલે. જારે જાલ ગુ સામાં તોહાંથી જતા રહેએ તારે ફરોમરને તેને સાથે જાલ વા ગમેએ હતો. એ બનાવ ઉપલી બને યેડેનેએ જોએ એ હતો અને તેએ સાક સમજ હતી કે ફરોમરને જાલ ની તરફ છે. એવુ જોઈને તેએને ફરોમરને વીરે શક પેદા થએએ હતો, અને તે શકનો સંકલ્પ યેડેએ લાલ તેના હ રાંમ ઈલતના પેટા કારને લીધા હતો. તે આ બુદ્ધિ ઉચરા પતી ખીલકત ઉપર યેડેએથી તપી રહેએ હતો. તેટલા માં રેતો તેણે તેનાં હાથને જોઈને બાપથી જુદા પડાવીએ હતો, અને હવે ફરોમર તથા બેલારના મનમાં શક પેદા કરી ને ફરોમરને ખરાબી પોડેઆડવાના આ હરાંમ ઈલતનાં છોકરાએ દરાવ ધીધા, એટલુજ નહીં પણ તેનેતો એવીબી ઉમેદ હતી કે આરા બાપને કોઈ રીતે દુર કરી તેની ખીલક તના ધણી ધવરા પછે આ બે પરી ચેડેરની યેડેનામાંની એ કુને મારે હાથ કરી પરદેસમાં જોન લોગવરા નીચ કાર ન હું તારી સુરામાં કેમ ફાવે છે તે આપણ જોઈયુ!

પરકરણ સ્પાતલું.

જનાંનાની વસાણ, નવી મદદ, નવું શંકર.

વાંચનારી બાંનુએ, તમે કોઈ દીને પત્ની બાહરે જઈ તોફાંની રાતને જોઈ છે! તે રાતને ભયેકાર દેખાવ નરા તમારી સુરતામાંથી છે! કેવો તે વખતે મુણ જોટા સુસવા ઠા: મારતા નેસમાં ફુકે છે, કેવી વીનલી અને ગગડાર. ગગ હુંને ધુનવે છે તે તમે પુરેપુર જાણતાં નહીં હોયો, પણ વી ચાર કરો કે તેવી તોફાંની રાતને વખતે જારે આંખ આગ લ ઉભેલું માણસ એલખાએ નહીં તારે ઉંડડ જાગતાં આ દુખી જાતથી કેમ રહેવાએ? જાણું જુલે તોહાં આંખ ધાર: અને ને વાદલ સીવાએ બીજું કાંઈન મહે નહીં. અને તેવી તોફાંની રાતનાં તથા એવી વેરાંન જગામાં જનાંનાની ગીરદેસી તલે સખતાએ જાલ આસરો લઈ પ રેડાછે. તેની હાલની હાલત જોઈ કોણ એવું વીચારે કે તે એક રાતને? તેણે યોડાન દીવસ આગળ પાંદરાહાલ સલા થી હતી તથા રાત અને દીન સુનાં રૂપાંન દરાખાં તે ફર તો હતો એવું તેના આ દેખાવ જોઈ કોણ આંની શકે? પ છુ તેમજ હતું. હાલ તેનો એખડો સાધો તેનો હસમુખે જલેલો હતો અને તેનો એખડો ખીલકતગાર નીમખ હવા લ જાંઝાસપ હતો. આ બંનેજણ તેનાં મનને તેરહવાર રીતે રીમવતા હતા અને વખતનાં દોર પરખાં નીમખદુરાં મ ફરન દોનાં સંપથી તેનાં ઉપર જ ગીરદેસી આવી પડી હતી તેનો ગમ ધડકવાને તેએ ખતી હતો.

પણ જાલો: યેડો થએએ હતો. ધડપણ સાથ તેનાંમાં બે લાપણુની હતું અને તેથી તે યોડાલ સીવાએ બીજું કાંઈ જાંઝ

તો નહીં હતો. તે પોતાની મરનાર રાંહીને ગાલ દેતો કે તેને પેરે નડારાં ફરન દ પેદા પડીએ, પોતાની યેડીએને હજારો હજાર કુવાં દેતો અને છેડે સંરવાડે પોતાની બાં વ પીંખતો તથા કપડાં ફરી નાખતો હતો. તે ઘડીમાં ગાતો ઘડીમાં હસતો અને ઘડીમાં રડતો હતો. ઘડી લેડવાને મા રતો અને ઘડી તેનાં હાથ પગ મસવારતો. ઘડીમાં પોતાને મારે યોડ બાંધવા ન્તો અને ઘડીમાં પોતાને તખત ઉપર બે દેસો સમજતો હતો તથા તેરહવાર હાકનો આપતો અને સરદારી મસાવતો. ખરખર આ બુદ્ધિની હાલતને ખરો ચીતાર આપવાને કવીની કલમ ઈઆ ચીતારાની પીછી અશકતીવાંન હશે.

વહી આ યેલાને એક બીએ યેડો આવી મલોએ હતો અને એ રીતે સુખીઆ વાજુ યેલાએતું થઈ પડી, જામા સખ જાલને મસાવતો મસાવતો એક જુડાં આગલ લઈ ગુ, એએ, અને તેમાં દાખલ થતાં વારન એક નવાંન જરેમંદ નર બાહરે નીકડી આવીએ. તેનાં કપડાંન કપડું એક લંગોટ હતી. તેના પગ ઠંઠાડા હતા અને બદન નાડું હતું, પણ તે છતાંની તેનો તનદરોસત બાંધો અને કદાવર શરીર શોભા આપતું હતું. તે જાલ અને તેનાં શોખતીએ ને જોઈને બાહરે નીકડી આવીએ અને કુવા તથા ગાવા લાગો. તે જાલને વલગી પડીએ, અને જાલ તેને કાંદી ક રાગ લાગો તથા એ બધે જાલ જોનમાં આવીએ, પણ બં ધે જાલ રેવાંનાં હતા. ફનીઆની ઈઆ સંસારની તેએને કાંઈ ખખર નહીં હતી.

આટલું છતાં પણ જાલ પોતાની દીકરીએની આલને લુડી ગમેએ નહીં. તે આ બીજા યેલાને પુછવા લાગો કે બાઈ "તારી દીકરીએ."

યેલો—નાં, પણ હું દીકરીને દીકરો છું.
જાલ—ને તારી દીકરીએએની તુંને કાહાડી મેલી એછે.

યેલો—હા, પણ મેં મારી દીકરીએને કાહાડી મેલી ને પછી મને સેતાંને યેડીએ. તારે મેં સેતાંને કહેલ કે ને તું મને જવા નહીં દેવો તુંને રાત આસડાં મારીને મયાં નમાના બધા લુતને ઉડાર્ય: તેથી સેતાંન બીધો ને અને જવા દીધો.

આવી-યેલી વાતોમાં ઉપલા યેલાએ થયો સવાદ લે વા લાગો, પણ જાંઝાસપને તેથી જાડુ દુખ થતુ હતું. તે રા જતની દએઆ આંજવાએ હાલત ઉપર અકસોસ કરતો હતો, અને આ બીએ યેડો કોણ છે તેનો વીચાર કરતો હતો. તેણે પોતાનુ મોઝાડું રજેલું પાડ્યું, તથા તેનાં પાંચ આંધ યેલા હતા, મારે જાંઝાસપ તેને આલખી શકતો નહીં હતો, તોપણ તેને એ ચેડેરો કોઈ આલખાંજવાવા ધણીનાં એ રેરા સરખો લાગતો હતો: તે યેલાને ઉલટ પાડે, તથા સીને ધણીઓ રીતે તેની આલખ કાહાડવા ન્તો હતો પ છુ તે યેડો જાંઝાનાં આખાડા કરતો હતો અને બધે વખ ત સુધી લુત તથા દેવ તથા સેતાંનની વાતો કરતો હતો.

આ યેલાને જોકે જાંઝાસપે નથી આલખીએ, તોપણ વાંચનારે તેને આલખતો જોઈએ. એ જવાંન પુરુષ ફરો મરનના મેડો મુરો યોડારાખ હતો. તેનાં શાવકા બાઈ કા રં નવા કસસાંનાંથી તેને પોતાનુ ધર અને ચેડેર છાડી

ફરંચરનનાં યુસાને લીધે આ જગલમાં આવી વસવું પડી હું પછુ તાંહાં પકડાઈ નહી જાએ એટલા માટે તે હાથે કે રીને પોતાના મેણેરો રંગતા હતા અને ખરખર દાંડેઆડા હતા છતાં તેને લેવાનો અવતાર લેવા પડીએ હતા. તેમ કરવાની તેને નાચારીથી ફરન થઈ હતી. તેણે નર્મક જાલને યાદશાહા દાખલ એવાખીએ હતા અને જારે તેનું કુખ આપવું મેટું જાએઈ તારે તે પોતાના કુખને ઘણે દરજે લુ લી ગએએ હતા.

શોહારાએ જગલમાં આવેઆ પછે આ તાંહાંની જુકડી બાંધી હતી અને તેમાં આતસ રાખીને પોતે ગરમી લેતા હતા તથા આસ પાસ શોકાર કરી લુખ મઠાડતા હતા. આ જુકડાંમાં જાલને સારો આસરો મલીએ. તે યુસાકડીથી તદન ધાકી ગએલો હતા અને તેને અતીથએ સરદી પોંહાંથી હતી, માટે આ જુકડાંમાં ગરમી આગલ મેડા પછે તે ઉંઘાઈ ગએએ, પણ જાઆસપને ઉઘ આવી નહી. પાદશાહાનું શું કરવું અને તેને કાંહાં રાખવો તેના અરેશો કરતાં રાત નીકળી ગઈ અને તેટલા અરસામાં અવાર નવા ર આ લેવા (શોહારાએ) સાચ વાત કરવામાં તેને રડુંન ઉપન તી હતી.

એમ કરતાં સહવાર પડી. તોફાન નરમ પડીઈ, અને તેવામાં ફરથી એક પીર મરદ આવતો નજાએએ. આમલ આવાતાં તે વફાદાર ફરંચરન માહુંમ પડીએ. તે ઉલટ ભર અને ઉનાવલમા એવો પોંહાંથીએ તથા એક અખર લઈ આવીએ હાએ એવું દીસીઈ. જાઆસપને જન અટપટ થવા લાગે તે શું ખબર લાવીએ હશે? શું જાલની છાકરીએ એટલી શીઆની થઈ હશે કે પોતાનાં બાપને ફરંચરન પાસ પાછો તંડાવી લીએ? જાઆસપ એવું ઈછતા હતા કે ખોદા તેને પાંખ આપી દીએ જેથી તે જાનને ફરંચરનને મલે અને તે શું ખબર લાવીએછે તે પુછે.

પછુ ફરંચરનતો માઠા સમાચાર લઈને આવીએ હતા. તેણે પાદશાહાની ખબર પુછવા પછે કહેઈ કે “ભાઈ રાજાને જીવ લેવાને એક મેટું તરકટ થએઈછે અને તેની આગમયથી ખબર આપવા માટે હું હીઆં આવીએ છઉ. રાજાની દીકરીએને ધાસતી લાગેછે કે જી તે જીવતો તે એના હકમાં ખરાબી થશે અને તેથી તેનો જીવ શોધવાને તેએ ખંતીછે. દોસત તે રાજાનું નીમખ પાધુંછે માટે તુને ફરમાઈ છઉ કે એ રાજાને હીઆંથી ઈરાનની સરહદ આગલ લઈ જા. અરથા કલાકનો વીલમ નાં લગાડતો, નહીતો કે તેનો અને તારો જીવ સાથે જશે.”

આ ખબર સાંભળી ઈરાનદાર જાઆસપ તુરત ઉઠી એ, તેણે કંઈ જાંધી અને ફરંચરનને તેને ખબર દીધી કે જાલનો તરીએ જાઈ જાંહીર જાનહુસતાંમાં આ છાકરીએનાં રાજ ઉપર ધસારો કરનારછે. તે ઉપરથી જાઆસપે દરાવ દીધો કે પાદશાહાને તેની છાંધીઆં લઈ જવો, જાંહાં શીઆની પીરોજનો વર તેને આસરે આપશે એવી તેની ખાતરી હતી. પીરાનને જો કે તેનાં સાદા ભોલવા ઉપરથી પાદશાહે ધીકારી હતી તોપણ તેનાં ખાતર આ વખતે તેનો બદલો ઉપકારથી વાઝે એવું જાઆસપ આજ્ઞાતો હતો. તેણે લઉવાની મદદથી પાદશાહાને પોતાની બાંધ ઉપ

ર મારીએ અને એકવાર તેએએ પાછી પોતાની મંજલ થકે દીધી.

ફરંચરન આ ખબર આપવા આવીએ તારે પોતાનાં દીકરા શોહારાએને તેણે એવાખીએ નહી હતા, પણ શોહારાએ તેને જાંધને મનસે ખુશી થએએ. તેની પોતાનાં લેવાનાપણીને દેખાવ તેણે છોડીએ નહી. તે પોતાનાં બાપની વફાદારીને વખાણવા લાગે અને તેની ખાતરી હતી કે એવા નેક બાપે એક શાવક પણ છુછા ભાઈનાં જમાવા ઉપરથી તેને જે અપમાન આપીછે તેની જારે તે પોતાની મેડે જીલ એથે તારે શોહારાએને પાછો ભોલાવશે.

પરકરણ અઠમું.

કારંનનાં કારંસતાંન.

“ભાઈનેતો કાહાડીએ. જનાં ઉપર મારા બાપનો ઘણો માહા હતા અને જીને લીધે હું તેની નબરમાં હલકો હતા તેને કુર કરવામાં હું ક્તેહ પાંખીએ. નોદર અને તેની બાંનુ જીલનારનો મેં વીસવાસ લેવલીએછે. તેએ મને ઘણેન ભણે ગણેએ અને હીઆં શુધીતો દીકર, પણ એ ઉપર શું સજુરી પાંખીએએસી રહું? બાપ મરેતો શું હું સુખી નહી યાદ! અલખતાં યાદ, તારે હવે જારે આટલાં કાંમ કીધાં તારે એ સામાટે માફી રાખું? આખર કરે પણ તે એક છંડોપર શખસછે. તેની હરાંમ ઈલતથી મારો જન મછે અને તે મારી આખર ઉપર એક દાઘછે માટે તેનેબી એ હું કાંઈ રીતે કુર કરતો ફનીઆં જે મારી તરફ આંખ લી કરેછે તેમાંથી હું છુટશ અને તેની ફેલત તથા આલ ઓલકતનો હું ઘણો યવશ.”

આ ઘાટકી વીચારે કારંનનાં દીલમાં ઘર કીધા ઉપરથી તેણે પોતાના ફરંચરન સરખા બાપની શેર ખણવાનો વીચાર કીધો. તેને માટે તેણે એવો ઉપાયે શોધી કાહાડી એ કે “એ છુદા હજાર શુધી જીલ રાજ તરફની વફાદારી છોડતો નથી. તેની દીકરીએ નાંખુશછે તોપણ તે એ ખલા અને જણાવીને છુધી રીતે જાલને મદદ આપવા અને તેનો જીવ લેવાનો જે સંપ થએએછે તેની તેને ચેતવણી આપવા ગએએછે. એ વાત વીસવાસથી તેણે અને કહેછે પણ હું જાંધને એ વાત જાલની દીકરીએ આગલ કરે, કે તેથી તેએ એ ધાંખરાને પુરતી રીતે ધીકારશે. તેનાં માટ કાંમ થઈ જશે. તેએ ફરંચરનને કાંઈ બી રીતે આ મદાંથી કુર કરશે અને મારા ઉપર એટલો પીઆર રાખશે કે મારા માંગવા વગર અને ઉમરાવ બનાવશે.” આ વીચાર કરીને કારંન ઉલટ જાર દોડતો નોદરની પાસે ગએએ.

નોદર, ફરંચરન તથા જીલનાર સાથ વાત કરતો મેડેલો હતો. કારંને જાંધને નગરાકાર કીધા અને પછે એક બે ઠક લીધી. નોદરે તુરત સવાલ કીધો કે “ભાઈ તારો બાપ કાંહાંછે?” આ સવાલનો જવાબ આપવાને કારંને એવી રીતે અખવાર કીધો કે નોદરને શક જાએ. તેણે ફરી ફરીને એ તખવાર પુછીઈ અને કારંને જાતર કહાઈને ખાતર જવાબ આપવાને આંનાંકાંની દેખાડવા લાગે. તેમ કરતાં તે

આ રાત્રવંડસીઓ અધીરાં થવા લાગ્યાં, માટે તેઓ એક અવાજ બોલ્યા કરીને પુછવા લાગ્યાં કે “ક્રાંતરજ્ઞ કાંહાં ગમ્યેઓ !”.

અંતે કારંન બોલીઓ, પણ નરાકળ બોલીઓ કે— જાં હાંપનાંદા મારા મેહેરખાંન પીતા નાંખદાર જલ રાજ પાસે ગમ્યેઆછે.” આ વાકીઅ સાંભલતાં જલની દીકરીઓ છછની પડી. ફરંગીજા જુગ પાડી ઉડીકે “શુ? એ હુઆરા કુશન પાસે ગમ્યેઓ? તેની અલક કાંહાં ગઈ? તે દેવાને કેમ થયેઓ? અમીત હુઆરા બાપની બેઠ લેવામાં એણે મોટી તકસીર કીધીછે.” તેને સુલનારે ટેકો આપીઓ કે—“એ તકસીર કાંહાં નાંહાંની નથી અને તેને માટે એ જુદાને સજા કરવી ઘટેછે.”

આ સથલો વખત કારને રડવાનું દોલ ધાલીં હતું. નાદરે ઉપલી હુરાખખેર બેઠેનાને નરમ પાડીને કારંને ને પુછીકે “ભાઈ તું શા માટે રહેછે? તારો બાપ હવે ધાસતીમાં નથી. જલ પાસે તે શા માટે ગમ્યેઓછે તે જ છાંવ અને પછે ભેટે વીચાર થઈ શકે.” આ સવાલને કારને વધી ધણી વખત લગાડવા પછે ઉતર વાલીઓ કે, “જાંહાંપનાં, હા તમેને જવાબ આપતાં આરૂં આપુ” દીલ ધુલ્લે. તમેા નાખદારો તરફ અને જે પીઆરછે તેને ખાતર સાચું બોલવાની મને ફરજ પડેછે, પણ તેમ કરતાં મારા બાપનાં હકમાં આરાબી થાયેછે માટે હું બોલવા માહોતો નથી.” પણ જરે ઘણી બોલોસ થઈ તારે “ફરજ પડવાનું” બાંહાંનું કાહાડીને જલ પાસે તેનો બાપ શા માટે ગમ્યેઓ હતા તેના હવાલ કહી દીધો.

એટલું નહી પણ કારને એક બીજબી વાત કહી. “સાહેબ મારા બાપ ઉપર ઈરાંનથી એક કાગળ આવીહોછે, તેમાં લખેછે કે ઈરાંનથી પીરજાંનું નાં વર જાંહોંગરે આપ છાં રામ ઉપર હાંઈ કરવા આવેછે.” એ કાગળ મારા બાપે છુપું રાખીહોછે.” આ અખરથીતો ઉપલાં રાત્રવંડસીઓ લાલ અને પીલાં થવા લાગ્યાં. તેઓ ઉપર પીરજાંની તરફથી થ સારો થનારછે એવું સાંભળીને આ બેઠેનો ધળરાવા લાગી અને ક્રાંતરજ્ઞ તેઓને તે ખબર કહી નહી માટે તેઓ ખુન ઉપર આવીઓ. નાદરે તુરત માણુએને હેકમ દીધો કે ક્રાંતરજ્ઞ જાંહો હોએ તાંહાંથી તેને પકડી લાવે. તે આ જવા પછે ફરંગીજા આ આકા સત્રામાર પોતાનાં વરને કહેવા માટે પોતાને ગાંઠ નવાને તઈઆર થઈ. તેની સાથે જવાને સાહાજદા નાદરે કારંને હેકમ કીધો. તેણે કારંને ને મોટું નરખાંન આપીધું અને એ તરફથીઓ અનસે ખુશી થવા લાગે કે “મારી તલવળતો પાર પડી. શાહાજદા મારા બાપ ઉપર ખકા થયેઓ આટે તે હવે તેની ધનનસ વ નાણુક કરશે. હાલ હું ઘર છોડી જઈ છઈ, પણ મારી ખાતરીછે કે જરે હું પાછો ફરશ તારે આ ધરના ધણી હું ઘવથ તથા બનશેતો આ બે હોકરીઓમાંની એકને મારી બાએડી કરી નાંખશ.” એવાં વીચાર કરતાં તે ફરંગીજા તથા તેનાં રસાલાની સાથે નીકળીઓ.

ક્રાંતરજ્ઞ, જરૂક જાલને જમાસપ એડે ઈરાંનનાં રસતા ઉપર મોકલાવી દઈને પોતાને ધર આવતા હતા તેવા જાંન નાદરના હુધીઆર બંધ માણુસેએ તેને ચેરી લીધો. આ વખતે જુનરગ ક્રાંતરજ્ઞ કેટલો ધળરાયેઓ હશે! પણ તે

શું કરે? તેને મુજો મુજો જવાની ફરજ પડી. તેને માંજ એમ્મે નાદર અને સુલનારની સાંમે ઉત્રા કીધો. તે બીચા રો જુલો બીહીકથી ધુનતો હતા, તેની કાંઈ તકસીર નહી હતી. તેણેતા માતર પોતાના નાતવાંન રાજ તરફ વફાદારી કીધેલી હતી અને એક મોટા સંપત્તી તેને ચેતવણી આપી આગમમથી નહસાડીઓ હતા. એ વાતની ખબર નાદર ને કોણે કીધી તે વીશે તે વીચારમાં પડીઓ અને પછે મો લીઓ કે—

“નાંખદાર શાહાજદા, તમેા મારા ધરમાં મેહેરખાંન દા ખલછો, અને તે છતાં પણ મને આ અપમાન મહેલે તેનુ કારણ શું?”

નાદર—જુદા તું કારણ નાં પુછ તારા મનથી સમજ. સુલનાર—ક્રાંતરજ્ઞ, આ અપમાનતો ઘણુ થોડુંછે. તારૂં મોહિત હવે નજદીકછે.

ક્રાંતરજ્ઞ બાંનું સુલનાર એ તું શું બોલેછે. તારી માં મુલા પછે મેં તુંને ઉધારેલીછે અને મારી પરીતીતે છાં થાંલો તારા ગાલ ઉપર હજુર તાણેછે, તેટલાં તું આ રીત ની બેવફાઈ કરે એ મને ગમતુ નથી.”

નાદર—બોકીબાંન એ દઈતને બાંધો. ક્રાંતરજ્ઞ પોતાના ધરમાં પારકાઓને હાથ બંધાએ ઓ. તેનાં ખીદમતગારો દલગીર થઈ ઉભા રહેઓ. સુલનાર ક્રાંતરજ્ઞની ચરાખી કરવા લાગી.

નાદર—ઓ નીમખ હુઆરા ફરબારી તું હુઆરા કુશન ન સાથ મશી ગમ્યેઓ. હુમારી ઉપર જાંહોંગર લગાઈ લા લેછે તે વાત તે જાંહુવાં છતાં છુપી રાખી તેની તુને સજા કરવાને મેં વીચાર કીધોછે.

ક્રાંતરજ્ઞ—બેમરવત શાહાજદા મને તારી ચાલ ઉપર રુસો આવેછે. મેં કાંઈ નરસ કાંમ કીધુ નથી અને મને બાંધીને હીમકારાની મીચાલે જવામ માંગેલા તુને ધરતો નથી.

સુલનાર—હવે તારૂં શેવર કાંઈ દુર નથી, માટે તું ને મેત્રે તેની હોતોને પરવા નથી.

ક્રાંતરજ્ઞ—ઈઆદ રાખજે કે ફુનીઆં એવાં કાંમને પસંદ કરશે નહી. મારૂં વેર કોઈખી રીત વધી રહેશે. મારો દીકરો કારંન કાંહોછે? તે મારૂં વેર લેશે.

નાદર—કારંન તેમ કરવાનો નથી. તેણેતો તારી બેવ ફાઈની આ સરવે ખબર હુમને કહીહી.

ક્રાંતરજ્ઞ—ખરે? તારેતા હું મુલા. એણે મારી સાથ બેવફાઈ કીધીછે અને મને ધાસતી લાગેછે કે મારા શેહી રાખ દીકરાનેતી તેણે નાહકનો કસાવીઓ હશે. અરેરે! હવે હું સંધુ નીકે છઈ. અરે દીકરા શેહોઆય! વગર વાંકે મેં તુને હુખી કીધોછે! આ બોદા ને તે હીઆં હુતેતો આરૂં વેર લીધા વીના રહેતે નહી.

હવે આ કુખ જરેહું દાસતાંન ખતમ કરવા માટે એટલું લખીએ છઈએ કે નાદરે ક્રાંતરજ્ઞ ઉપર એકદમ બે સારો કીધો અને પોતાના ઘાઠી હાથે તેની એક આંખ મેં મારી કાહડી પોતાના પગતલે ઘાઠી વાંખી, પણ આ કુકરમની સમજ તેણે લાંહાંન નીકે. ક્રાંતરજ્ઞનો એક નીમખ હવાલ ખીદમતગાર પોતાનાં શેકની આ હાલત નીકે થકીઓ નહી. તેણે તુરત પોતાના મેઆંનમાંથી તલવાર કાહડી નાદરને એ વો જમખ કીધો કે તે જમીનદોસત થઈ જુમ મારવા લાગે.

હીઆંથી ક્રાંમ બીગડીઉં. ફ્રાંમરન આ નીમખ હુ લાલ આકરની વફાદારીથી પીગલી ગએઓ પછુ ગુલનારે પો તાનાં ધણીનુ વેર લેવા મારે પેહેલાં આ આકર ઉપર અમથુ ચો હોમલો કરી તેને મારી નાખીઓ અને તારપછે ફ્રાંમ રનની બીજી આંખનાં હોલા જેંથી કાહાડીને તેને બેહુ આં એ આંધળો કરી મેલીઓ. એથી તે બીચારો અફસોસ કર વા લાગો. તેની આંખે અધારી આવી. નાં મેહેલ કે ના એવાંન, નાં બાગ કે નાં બગીચો, કાંઈબી જીવાને તેને ચારતો રહી ગએઓ. પણ તેથી ઉલટું એક ગમથી ગુલના રે પોતાના નખખી ભરપારને બીજાંના ઉપર લઈ નહને સુ વાડીઓ અને બીજી તરફથી તેને હોકમ કીપી કે આંધલા ફ રાંમરનને મેહેલની બાહર મેલી આપવો.

હવે બીચારો ફ્રાંમરન કાંહાં જાએ? ઘણો વખત સુ થી તે અફસોસ કરતો પડી રહેઓ. તે મોલતો હતો કે “જે ઘણો મીઠો તેજ ઘણો કવડો દીકરો નીકળીઓછે. કાર ને માત્ર નખાદ વાલીઉંછે, પણ નીરદોશ શોહારાખનાતો હું છેલો ચેહેરોબી જીવા પામીઓ નથી.” એમ કરતા અંતે એક ભીખારી આવી લાગો. તેને ફ્રાંમરન અરન કીધી કે “આ જોએથી અને ઉચકીને તારે ગમે તાંહાં લઈ જા.” આ અરન ઉપલા ભીખારીએ ખાહાલ રાખી અને ફ્રાંમરન તેની પીઠ ઉપર હાથ મેલી ચાલવા લાગો અને છેવે સ નેમ એવો બનીઓ કે જે જંગલમાં શોહારાખ દે વાનાંનો અવતાર લઈ પડેઓ હતો તેજ જંગલમાં ફ્રાંમરન ચાલતો ચાલતો ઉપલા ભીખારીની મદદથી આવી પુગો.

પરીનસ આફ વેલસ, તેની બાંનું અને તેનાં લગણ.

દુનીઆમાં ખનતા નુદા નુદા ચોટા બનાવોની વાંચનારી જેહેનીઓ શોડીજ ખખર રાખેછે, પણ તેમ થવું નહીં જોઈએ. અગત કરીને સરવે જાંણવા જો ગ બનાવોમાંના એક અગતના અને આપણે માંથે રા જ કરતાને લાગતા વલગતા બનાવથી આપણી બાં નું જોએ નાવાકેશ રહેવું ઘટવું નથી. ને બનાવ આપણી માંથેઆલુ માહા રાણીનાં વડા પુતર પરી નસ આફ વેલસનાં લગણુનેછે. એ નાંમવર શાહ જોદે વીકેરોઆનાં તખતની વારેસછે અને આપ

ણે માંથે તેનું રાજ ચાલુ થવાનો વખત નજીક આવતો જાએછે. તે ઊપરથી તે શાહજોદે કે વી ચાહ ચલાણુનેછે, તેની ખાશીએત અને ખવા ર ફેવાછે, તે ફેટલી હાશીઆરી રાખેછે, તેનાં દોસતો અને મસલતીઆઓ ફેવાછે અને છેવું તેની ખાએડી, જે તેનો સદાનો સોખતીછે તે તથા તેનાં માં આપ કાણુ છે તે જાંણવાની રઈએતને ખાહેસ થવી જોઈએ, કે તે થી કરીને આ શાહજોદે આપણાં જ્યાંજો ઊપર ચા રી રીતે રાજ ચલાવશે કે નહીં તે વીચે આપણી ખાત

રી યાએ. એ શાહાબદાનાં સંભાલને માટે તમામ ર
ઈજિપ્ત ખાંતીછે અને તેથી કરીને તેનાં આ લગણુનાં
ખનાવ ઊપર તેઓ સરખી ઈનતેબરી દેખાડેછે.

પરથમ આ પરણેલા શાહાબદાનું થોડુંક ખેઆં
ન આપીએ. પરીનસ આફ વેલસ હાલ ૨૧ વરસનો
એક જવાન છે. તે માણસપણાંની મોટી પદવી ઊપર ત
રતનોજ ચઢેલોછે અને જાહે તે મોટો થએઓ તારેજ
તેને તેની માએ પરણાવીએછે; પણ એ ખનાવ આ
પણાં બઈરાંઓનાં ૨૫ઈઆથી ઊલટોછે. હીઆંતે
માંને પેટ બચું પેદા પડીછે કે તેને પેટલેા વીચાર
ખયાંને પરણવા વીશેનો આવેછે અને જો તે બે તર
ણ વરસની વયેમાં નહી તેા આઠ નવ વરસેતો ઘણું
કરીને પરણેલુંજ છે, પણ બેહેનો, આપણી રાંણીએ તે
મ નથી કીધું અને તમે વીચાર કરો કે તેણે જાહે પે
તાનાં બેસને આટલી કીમત ઊપર આવવા દીધાછે તા
રે તે વાજબીજ હશે કે નહી ? વલી આ શાહબદા ઘ
ણીજ મોતેખર ફલવણી પાંગેલોછે. તેનાં લાએકીવા
લાં માંખાપે તેને પેતાનો દરજ્જો પીછાણતાં શીખવીશિં
છે, અને કોઈબી મીજલશમાં તે એવીતો મરતખા બ
રેલી રીતે પેતાની હાશીઆરી દેખાડેછે કે આગલ આ
લતાં તે પેતાનાં માંગાપનું નામ રાખશે તેમાં શક ન
થી. તેનાં ઊપર તેની માએ બપતીબી રાખીછે અ
ને તેને લાડબી લડાવીએછે. તેની પાસે શખત મેહે
નતબી કરાવીછે અને તેનો વખત આવીઓ તારે તેને
ગાડી મોડેબી ફેરવીએછે. એમ જાહે તે ફલવાઈ મુ
કે તથા સંસારમાં પડવાને લાએક સમજનો થએઓ
તારે તેની માંએ તેને પસંદ પડતી ખાંતું સાથ નેકા
કરી બન બેસતું શુખી જોડું બાંધી આપીશિંછે.

આ શાહાબદાની ખાંતું ૧૮ વરસની ખીલ
તી અને જોખનનાં બાહારમાં આવેલી એક શાહાબ
દીછે. તેનું નામ શાહાબદી અલેકસાંનકરા કરીનેછે.
તેની ખુબશરતીની લોકો વખાંણ કરેછે, પણ તેનાં શુ
ણ આગલ તે કાંઈ જાણ અગતની ખીનાં નથી. હ
વે પહેનાં આપણા રાજાઓની તે માં થશે, અને તેના
ઊપર પરબા રાજાએ એટલે જાણાએછે કે તે આ માં
નને લાએકજ હશે. આ મેહેજુખ હાજે જરા ઊંચી
છે. તેનું કપાંલ મોટું અને ગરદન લાંબીછે તથા શી
ખેલી, ઘર ચલાવે તેવી અને સાત પાંચને માંએ ઘાએ
તેવીછે. તેનો મેહેરો હસતોછે તથા તેના ખુશ મીજાજને

માટે લોકો તેને ઘણું ચાહેછે. 'ઈંકીરોપના મધીઅ
ભાગ તરફનાં ડેનમારક દેશના શાહાબદા કરીસરીઅ
નની તે બેટી થાએછે. તેનાં માં બાપ આબરવાલાં
અને એ દેશના રાજવંશીસી કુટુંબમાંનાંછે.

આ શુંદર કુંવરી પેતાને સાસરે ગાંમ તા
રીખ ૭ મી મારચને દીને આવી હતી. તેને લેવા
માટે જએલાં બારકસો પેતાના આ માતખર ખનાંણાં
ને લઈને જાંહાં જાંહાંથી પસાર થએઆં હતાં તાંહાં
તાંહાં તેને તોપોથી તથા જાંહાં જાંહાં તે કીના
રે ઊતરી હતી તાંહાં તેને માંન પતરોથી સન્માંમતી
આપવામાં આવી હતી. વેલાતમાં તેણે પેટલે વેટલે
ગરેવસાંકમાં પગ મેલીઓ હતો. તે વખતે કંદા ઊપ
ર તેની લેટ લેવાને જોવા લાએક તઈઆરી ધઈ હતી. તાં
હાં મોટા તંખુમાં ૧૬ અને ૧૮ વરસની વએની ઊંમર
ની જવાંન છોકરીઓ હાથમાં કુલની ટોપલીઓ રા
ખીને હાચેકટાર ઊભી હતી અને જાંહાંથી શાહાબદી
ચાલતી તાંહાં તેઓ કુલને વીખરાતાં નાંખતી હતી.
આ રીતનું માંન પામતી જાહે તે લાંડન ખાતે આવી
પુખી તારે ૩૦ લાખ આદમીઓ તેને પેટલે સતાંમ
કરવાને ઊભાં હતાં. આ બીડ કાંઈ વાંચનારે નાંહાં
ની સમજવી નહી. ૧ લાખ આદમીની બીડ હીઆં
કોઈએ પેતાના જનમમાં જોઈ નહી હશે. તેથી કદા
ચ મુંબઈનું ચરધું મેદાંન ભરાઈ જાએ, તારે ૩૦ લા
ખ માણસને સમાવા માટે તેવાં કેટલાં મેદાંનો જોઈએ ?

જે દેવલમાં આ પાદશાહી લગણુની કીરીઆ
થઈ, તે દેવલમાં તે દીને ઘણો મોતેખર સીણગા
ર થએઓ હતો અને ગોએઆ દરજેક જણે તેને પો
તાના લગણુનો દોવસ ગણીઓ હાએ તેમ તેઓ તઈ
આરીઓ કરવા પડીઆ હતા. આ મોટી ખુશાલીનું
એક કારણ એ હતું કે રાંણી વીકટોરીઆના બસા બ
રથારનાં મરણ પછે ખુશાલીનો ખનાવ એખલો એજ
હતો. તે મરનાંર નાંમદાર શાહાબદો કાંઈ સાધારણ આ
દમી સરખો નહી પણ જેમ ઘણો માતખર તેમ ઘણો
જ દએઆકુ અને ઘણોજ લાએકીવાલો હતો. તેનાં
મોહાતથી નાંમદાર રાંણીને એટલોતો ગંમ લાગે હ
તો કે કોઈબી બનાવને વખતે ખુશાલી જાએઆ શુભ
થએલી હતી, પણ આ લગણુને દાહડે રાંણીએ પેતા
ના કશીલા તથા નોકરોને શામ કાહાડી નાંખવા શર
માવીશિં હતું, તેથી તે દીને ઘણી ઊલટ દેખાતી હતી.

આ લગણનો કીરીઆમાં નાંમદાર રાંણી પા તે આવી હતી ખરી પણ શોગને લીધે ધુમધાંમથી વે ગલી છુપી જગમાં બેઠી હતી. દેવલમાં ચીટીઓની મારફતે ૮૦૦ આદમીઓને નોતરીઆ હતાં પણ તે પુરતાં નહીં હતાં. હજારો લોકો આ લગણ જોવાને ખંતી રહી ગએલાં હતાં, પણ તેઓને તે દેખાડવા નુખતી શકી શકી નહીં હતું. ખચેરનાં ઠરાવેલે વખ તે વરરાજા અને તેની બાએડી ચેતપોતાના કબીલા આ સાથે છુટાં છુટાં આવીયાં હતાં. તેઓ દેવલના દરવાજા આગલ ગાડીમાંથી ઊતરીને ગરબસનાં આકારમાં ચાલીયાં હતાં અને તે વખતે ખીદમતજારો, ચોખદારો, પટેદારો, અને ચાંન તથા શુનેરી ચેશાકથી જાંહલકતા અમલદારો પોતાની પદવી મુજબ જેમ ચાલતા તેમ જોવા લાએક દેખાવ થઈ પડીઓ હતા. પરીનસ આફ વેલસ અને તેની ખાંતું ખંને જાણુ પેહલાં નાંમદાર રાંણીને પગે લાગવા ગએલાં હતાં. આ વખતે દેવલમાં ખીરાજેલાં હજારો આદમીઓની આંખ પોતા તરફ જોઈને શાહજાદી અલેકસાંનડરા જ રા શરમાતી હતી તથા તેના હાથ જરા ધુજતા હતા. એ શાહજાદીએ શરેસતા પરમાંણે એક મોટો જોલો પેહોડો હોતો, જેને પછવાડેથી આઠ મુવાંન ચોરતો હારે દાર ધરીને ચાલતી હતી. તે ચોરતો સરવે અમી રોની છોકરીઓ હતી.

કીરીઆ ગમભીરાઈથી થઈ હતી. કીરીઆ કરતાર પાદરીની સાંચે આ પાદશાહી જોઈને ઊભા પછે પાદરીએ તેઓને પુછીછી કે—“કેઆંમતને દાહડે બારે સરવેનાં પાપ પુરશે તારે તમને જવાબ આપવે પડશે, વાસતે હમણાં હું તમને પુછુછું તેનો સત ધરમથી જવાબ દેવો કે તમને નેકા પાડવામાં કાંઈખી અડચણછે કે નહીં ?” આ લગણમાં પરણતાં જોડાં એ બારે વાંધો નહીં કાહડીઓ તારે પાદરી શાહજાદાનું નાંમ દઈ બોલીઓ કે—“તું ખોદાની મરણ પરમાંણે આ ચોરતને તારી પરણી બાએડી દાખલ રાખવાને રાજીછે કે નહીં ? તું તેને ચાહુશે, માંન આપશે, સુખી કરશે તથા તારા મોહાત સુધી સુખ ઈઆ અસુખનાં વખતમાં ખીજી સરવેને પડતી ચેલી એની સાથે રેહશે કે નહીં ?” શાહજાદાએ હા કહડી અને પછે પાદરીએ તેની ખાંતુંને એજ સવાલ પુછીઓ. તેણે પણ હા કહેવા પછે પાદરીએ શાહજાદીનાં ખાપની

મરણ પુછી અને તારખાદ વરરાજો તેનો હાથ ધરીને બોલીઓ કે—“હું આજ દીનથી તુંને મારી પરણી બાએડી ગણીને શારાં માદાંમાં, સુખ ઈઆ અસુખમાં, ગરીબાઈ ઈઆ તવગરીમાં, મોહાત આવે તાં હાંસુધી તુંને ચાહવા તથા માંન આપવાને ખોદાની મરણ પરમાંણે કણુલ થાણી છછી.” એ પછે શાહજાદી અલેકસાંનડરા એજ પરમાંણે બોલી અને છેલે તેનાં વરે તેને એક વીટી પેહોડાવી લગણની કીરીઆ પુરી કીધી. તારખાદ તેઓએ સાથે એક એકની ખગલમાં હાથ લઈ તથા ગુફા મરીએ બેસીને ગાએણનાં આકારમાં ખોદાની ખંદગી કીધી.

લગનને દાહડે શેહરમાં એવીતો મોટો રોશની થઈ હતી કે આખું શેહર બેહસત સરખું દીસવા લાગું હતું. તે વખતે અને બારે શાહજાદો પોતાની બાએડીને શેહરમાં શેરવવા લઈ ગએઓ તે વખતે રસતાઓ ઊપર લખી આદમીઓનો મોટો જમાવ થયેઓ ને કેટલો મોટો હોય તેની એક સાખતી એછે કે તે બીડમાં કચડાઈને ૧૦૦ માંણેલો જખમી થયે આં હતાં તથા ૧૦ ચોરતો મરણ પાંખી હતી. આ બીડને વખતે ચાલવાની જગા નહીં મલવાથી આખી રાત સુધી ઘણીક ગાડીઓ તથા લોકો બંહીને તાંહાંજ ઊભા રહેઓ હતા અને દુરથી આવેલી ઘણી ગાડીઓ શેહરમાં દાખલ થઈ નહીં શકવાથી પાછી ફરી હતી. બાંહાંથી શાહજાદાની ગાડી પસાર થતી તાંહાં લોકો ખુશીથી તાલી વગાડતાં, તથા મરદે તોપીથી અને ચોરતો રોમાલ ઊડારીને “હુર” નાં ચોકાર કરતાં હતાં. હજુરખી લોકો આ શાહજાદીને જોવાને એટલાતો ખંતીછે કે ફક્લાંને રસતેથી તે જ વાનીછે એવો જો મોટો ગપાતો ઊડેછે તો લોકો તાંહાં જઈને ઊભા રેહેછે અને કલાકનાં કલાક પછે નાંસીપાસ થાયેછે. આ શાહજાદીની લખો સખીઓ વેચાઈ ગઈછે અને તેની તથા તેનાં ઘણીની એક સખી હમે પણ આપીછે.

બારેખી આપણી ખેહનીઓમાં કોઈનાં લગણની વાત નીકલેછે તારે તેઓનો પેહોલો સવાલ એ હોએછે કે ઘરેણુ કેટલાનું થયેછી. તેગજ આ શાહજાદીએ જાણુસ્ટું પેહોડી તે બાંણુવાને વાંચનારી ખાંતુંઓ આજણુ રાખતી હશે. હમે એટલુંજ જાણું વીએ છઈએ કે લગણને બાંહાંને આ કુંવરીને એ

૨૬મી બધી સીજો લેટ મલકી છે તેની હીપ આપતાં કદાચ અરધુ ચોપાંતીથી ભરાય. તેના બાપીકાં દેશમાં દરએક ગામનાં રેહવાસીઓએ પૈતપૌતામાં ઊઘરાણું કરીને એક એક ચીજ બખશસ આપી છે. તેમાં કોઈએ પુતલાં, કોઈએ રમકડાં, કોઈએ નાખી ચા પોથાક, કોઈએ હીરા મોતીથી મહેલા ધૂલનાં ગોરા, કોઈએ ચોપડી, કોઈએ લાકડી, કોઈએ હજારો રૂપીઆનાં ઘડીઆલો, ઈતીઆદી લેટો કીધી છે. વેલાતમાં લીવરપુલ નામના જેદરની ચોરસોએ પૌતાને ખરચે એક હીરાનો “કરાસ,” તથા માંચેસર અને લીડસની ચોરસોએ એકકડી હીરાની પોંહાંચી લેટ કીધી છે. વહી જુદી જુદી મંડલોઓ, પલરણો, ઈતીઆદીએ જુદુ જુદુ જ હવેરાત મોઢલીકાં છે, તેમાંની નકરી એક કરતાં એક સરસ છે. લંડન જેદરનાં લોકોની તરફથી તેને લેટ ચએલો એક હીરાનો હાર સુમારે લાખ રૂપીઆની કીમતનો છે. ચાહાજદીનાં કાકાએ તેને એક હાર લેટ કીધી છે, તેમણે ૧૮૦ મોતી તથા ૨ હજાર બીલીઆં નનાં હીરાઓએ અને તેની કીમત ૭૦ હજાર રૂપી આ છે. એ વીનાએ ખીલ જે બાંગડી, ચેરીંગ, હાર અને જુમખા તેનાં વર, શાસુ, બાપ તથા ખીજાંઓએ આપીઆ છે તેનું મુલ ચર્ધ શક્ય નહી. આ જો કાંનાં સુખને માટે તેમને દર વરસે ૧૬ લાખ રૂપી આની કમાઈ થાયે એટલી મીલકત તેઓને હાલ તુરત આપવામાં આવી છે.

હમે દુવા માંગીએ છઈએ, અને વાંચનારી બાં નુજો તેમાં સંમેલ થયે એવી હોને આશા છે કે “આં જોડું હવતું રમતું ઘણાં વરસનું સુખ દોળે” અને પૌતાંના કમીલા તથા રઈએતને સરખું સુખ આવે.

માતાઓને ચેતવણી—હમેલનાં

વખતનો ખોરાક.

દેલાએક લોકો એવું વીચારે છે કે, હમેલદાર ચોરતને વધારે ખોરાક જોઈય છે અને તેનું કારણ એ બતાવે છે કે, ગરબસથાનમાંના બાળકને તેથી ઊંચરવામાં મદદ મળે, પણ આ મોટી ભુલ છે; અને એ પરમાણે સમજીને વધારે ખોરાક લોધાથી વેલી હ

મેલદાર ચોરતની તંદુરસ્તીને, અને તેના ગરબ સથાનમાં વસનારાં બાળકને નુકસાન થાય છે. ખરેખર જોતાં કુદરતી કાપડા મુજબ જીઆરે તેને હમેલ ન હોતો, તે વખતના કરતાં જીઆરે હમેલ હોય છે, તીઆરે થોડો ખોરાક લેવાય છે. ચોરતને ગરબ રેહું તેની કેટલીએક નીચાનીચામાં એક એક ફેસલવા રમાં ગીલરી તથા જેએની થાય છે, તેથી સમજવું કે શરીર જોહો ખોરાક માંગે છે. માખાપો ફેહું કે હો કરી ખાતી નથી; પણ એમ થવું, એ કાંઈ કુદરતી કાપડાથી વીરૂધ નથી. આ નીચાનીના પરીણાંમ ઈઈ વખત જુદાં થાય છે, અને તે નુકસાન કરતા છે. એ નીચાની ખંધ થાય છે કે પછી, વેલી હમેલદાર ચોરતની લુખ ખાગિકણ અથવા ખાવરીની પેઠે થાય છે, તેથી નીપજતાં ખરાબ રજો એ માલુમ પડે છે, કે—ખોરાક જરતો નથી, અને અપચો થાય છે, તથા ચોરતની સુખાકારીમાં ખીગાડ થાય છે. એમ થવાથી ગરબની વરૂધી થવામાં અને શકતીમાં અટકાવ થાય છે; અને જે લોકો વધારે ખોરાક આપેલો એવું જાહે છે, તેમની રીત સાડું કરવાને બદલે નુકસાન કરતી થઈ પડે છે—તમને ખબર છે કે ખુલ્લોતે ગરબસથાન માપના ઊગતાં બાળકને ઊંચરવાનો ઊપાયે કરીજ નુકસાન છે.

ખોરાક માત્ર નીચમીત અને સાદો લેવો જોઈય; અને જે પરમાણે ચોરતને હમેલ ન હોય અને ખોરાક પૌતાના પોપણ સાડે લેતી હોય, તેઓ ખોરાક હમેલ રેહવા પછી થોડા દાહાંકા મુકી ચાલુ રાખવો જોઈય;—ઈઈ વખતે કેટલીએક ચોરતો નાજુક તથા તેમની તંદુરસ્તી નખખી હોય છે, પણ તે હમેલ રેહવા પછી મજબુત થાય છે, તેની લુખ વધે છે, અને તે પૌતાના શરીરને પોપણ મળવા સાડે વધારે ખોરાક માંગે છે; પણ એવી વખતે ખોરાક આપવાની ઘણી ખબરદારી રાખવી જોઈય. ખોરાક જેમ બને તેમ નીચમીત વળનનો, અને પોપણકરતા આપેલો જોઈય. પેટમાં ખોરાક પચી સડે તેના કરતાં વધારે તેમાં રાંખવાથી વેટ ખજડે છે, અને આખર વેદ થાય છે. વળી લુખની લગામ ચોરત પૌતાના હાથમાં રાખે નહી, અને તે નુકસાનકારક, અસવાભાવીક લુખનો અટકાવ કરે નહી, તે પછી તેની તંદુરસ્તી છેક ખરાબ થાય છે; અને જાણીઆ પછી પણ તેની તંદુરસ્તી સાચી રહેતી નથી; દમના રોગનું ખી બાળકમાં રોપાય.

તે ઊપર ફરતા સુરજની નજદીક અથવા દુર ઘણા વા
ર સુધી રહે છે, તેથી લાંબી અથવા ટૂંકી રાત અને દી
સ થાય છે, પણ તે હીઆંજ નથી દરેક ગરેહની ધરી
ને તેમ ગોઠવવાથી તાંહાંથી તેમજ થાય છે.

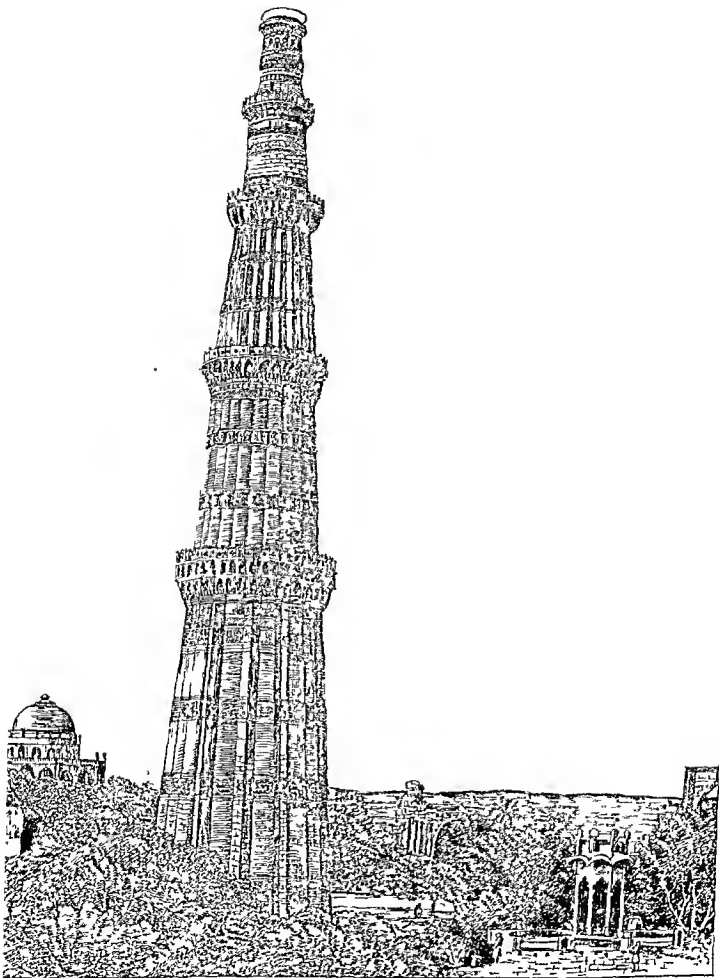
હવે ખીજો વીચાર કરીએ. દુનીઆની આ
સપાસ ખોદતાલાએ પરાંણીને જવાડવા માટે હવા મે
લી છે. તે હવા હીલે છે, તથા તેમાં ઊંચે પાંણી ચડે
છે અને તેનાં વાદલાં થાય છે. તેજ પરમાંણે ખી
જા ગરેહમાં છે. દુરખીનથી ભરેસપતી નામનાં ગરે
હને જોતાં તેની સપાટીની આસપાસ કેટલાક આકાશ
પદાર્થો આવે છે. તે તાંહાંની હવામાંનાં વાદલાં અથ
વા એવું જ કાંઈ ખીજું ધારી ચકાએ છે. વહી આ
દુનીઆનાં દરેક આગલ જેમ પાંણી પાંચાંણે રહે
છે તેમ કેટલાક ગરેહોનાં દરેક આગલ પણ ખરફ સ
રખું દેખાય છે. સુરજની ગરમી તાંહાં સરખી રીતે
ચાંહુચે છે અને જેમ વધારે કુવતમંદ દુરખીનની શોધ
થતી જાય છે તેમ તેની વધારે અસર માંણસને જણા
તી જાય છે.

વહી તરીકે રીતે વીચાર કરીએ. જે ગરેહો
સુરજની નજદીક છે તેમને રોશની આપવા માટે તેમ
ની આસપાસ ચંદર સરખું કાંઈ જણાવું નથી, પણ
દુનીઆં સુરજથી જરા દુર આવી અને તાંહાંથી ગરે
હને લગતા ચંદર શરૂ થાય છે. આપણા ચંદર દુરખીન
થી જોતાં મોટા ગોલા સરખા દીસે છે. તેમાં મોટાં ઘાનાં અ
ને ખોડાં છે, તથા કાંઈ જગ્યાએથી તેનાં ભાગ પાહાડની
મીથાલે ઊપસી આવેલા છે. તેનાં ઊપર સુરજની
રોશની પડે છે અને તેથી જેમ તે ફરતા જાય છે તેમ
આપણી દુનીઆં ઊપર તેનાં ચોલાનો ઊજાસ પડતો
જાય છે. એ રીતે ખોદાયે પડ્યેથીને માટે એક ચંદર બ
નાવીએ છે, પણ ખીજા ગરેહોને માટે તે તેઓની સં
ખ્યા વધારે છે. ભરેસપતીને ગરેહ જે સુરજથી ઘ
ણા દુર છે તેની આસપાસ રોશનીને માટે કીરતારે ચા
ર ચંદર ફરતા રાખીઆ છે. વહી સનીચર તે
થી ખી દુર ગયેલા માટે તાંહાં સાત ચંદરે એટલું જ
નહી પણ તે ઊપરાંત તેની આસપાસ રોશનીની મો
ટી ક્રમાંન વાદલાંની મીથાલે લેપેરાઈ છે, જેને સનીચર
રની “વીડી” કહે છે. એ પરમાંણે જેમ પડ્યેથીનાં તે
મજ ખીજા દરેક ગોલામાં પુરતી રોશનીને માટે ખો
દતાલાએ પકા બંદોબસતો કરીધા છે.

આટલી ખબી તપાસ ઊપરથી જણાય છે કે દ
રેક ગરેહ દુનીઆનાં સરખા છે. કેટલાક તો પડ્ય
વી કરતાં અતીઘણા મોટા અને દખ્ખળા ભરેલા છે અ
ને તે ઊપરથી અટકલી ચકાએ છે કે તે બધા ગોલાં
એકેકી દુનીઆં હશે. ખોદતાલાએ ફરતાનાં એક ગાં
ગડાને ખી નકાંમો બનાવીઆ નથી. તે કાંઈ ખી કાંમ
માં આવે છે અને તેથી કીરોડો માર્દલ લાંબા અને
પોહલા આ ગોલાઓને તે કીરતારે નકાંમો બનાવી
આ હાય એમ કેમ માની ચકીએ ? વહી આ પડ્ય
વી એવા ફરતા ગોલાઓમાંના એક ગોલા છે, અને
ખોદા ખાત્રુખા પડ્યેથી ઊપરજ વસતી કરે તથા ખી
જા તેથી મોટા ગોલાઓને નકાંમો નાંખે એ કેમ બને
વાર ? તારેનો તાંહાં રાત અને દીસ થાય છે, તાંહાં
મોસમ થાય છે, તાંહાં હવા તથા પાંણી છે તે સરવે ન
કાંચું થાયે પણ ખોદાયે નકાંમી એક ખી ચીજ બના
વી નથી, માટે આ ગોલામાં કાંઈ ખી વસતી હોવી જો
ઈએ.

એજ ખાખદમાં શીલસુરો એક ખીજા તકસાર
ને લાવે છે. કુદરતમાં દરેક ચીજ સમતોલ રીતે બ
નાવી છે. માંણસને જુલો. તેનાં દીસ કરતાં તેનું
માથું નાહાનું છે. હાથ કરતાં આંગલાં ટુંકાં છે, પણ
અગરજો તેમ નહી હુતેતો કુંડું કંઠે લાગે ? તેજ
પરમાંણે અગરજો સુરજને ખોદતાલાએ એખલી દુ
નીઆનેજ માટે બનાવીઆ હુતેતો તેને શોડોજ લણુ
કો મેલીઆ હુતે અથવા તેનું નાંહાંનું જ કદ બનાવીશું
હુતે, પણ તેમ નથી. હાલતો દુનીઆં નાંહાંની છે
અને સુરજ તે કરતાં ૧૨ લાખ ૮૪ હજાર ઘણે
મોટો છે. માટે એટલું મોટું કદ તથા એટલો બધો તાપ
ખચીત પડ્યેથી સરખા નજદીકનાં નાંહાંનાં અને એક
જ ગોલાને માટે તેણે મેલીઆ હાયેતો તે કંઠે લાગ
તે, પણ દુનીઆ કરતાં તો ખીજા રોહકડો ઘણાં મો
ટા ગોલાઓ પડેલા છે. તેઓનો આધાર સુરજ ઊપર
છે અને તેઓને ખાતર ખોદાયે આટલો મોટો સુરજ
બનાવીઆ હશે. તાંહાં માણસ જાતથી નહી પચાયે
કારણ કે તાંહાં દંડી ઘણી વધારે હોવી જોઈએ, તોપણ
તાંહાંની દંડીને લાયક કાંઈ પરાંણી તાંહાં વસતાં હશે
એ વાત કેમ નાં પડાયે ?

.. પીઆરી ખાંનું જો, આ સઘલી અટકલ છે એ ખ
રી વાત છે. ખોદાની કરાંમતનો ભદતો કાંઈ માણસ

Qutub Minar (2- Delhi).

માંમનું નથી, તોપણ તમે ખાતરી રાખવી કે માંણસ થતાની મનશક્તિમાં વધતું જાય છે અને જેમ વધારે ખોલ કરવાનાં સાંચા તથા હુશીઆરો મહેલે તેમ ન વી શોધ કરીને આવા વીચાર ખાતરીથી બાંધી શકે, પણ ઈઆદ રાખવું કે હોમોએતો માતર આપણાં સુર જને લગતા ગરેહો વીશે લખીજી છે અને અગાધી જણાવીજી હતું કે એવા ગરેહોની સંખ્યા આ ઘણી નાં હોની છે, પણ આકાશ કીપરતો હોમરો હીરાઓ જ હલકે છે. તે શું છે? તે લખો સુરજો અને કરોહો દુની આં ધારવામાં આવે છે, પણ તે કેમ તેની સમજ બીજી વખત આપીશું.

“કુટબ મીનાર”—દીલ્હી.

વેલાતની મોટી ઈમારતો વીશે વાંચનારી બાં નુજોએ ઘણું વાંચીજી હશે. તાંહાંનાં તથા બીજા નાંમીઆ દેશો મધનાં મેહુસો, દેવસો અને મીનારાઓ નું બાંધકામ એટલુંતો જોવા લાગે છે કેટલાંએ કે તે દેશોમાંની બીજી બધી ચીજોતો રહી પણ એખરી તે ઈમારતો જોવા માટે હોમરો રૂપીઆને ખરચે તાંહાં જ વું નોઈએ એવી વારે ઘડીએ લલામણો થઈ છે. એ ઘણી સારી વાત છે, પણ તે કીપરથી એમ નહી વીચારવું નોઈએ કે ઈકીરોપખાંડમાં એટલો બધો હોનર પરકાશીઓ છે અને જે દેશમાં આપણ વસીએ છઈએ તે દેશમાં જોવા જવાનું કઈ નથી. એ વીચાર ભુલ ભરેલો છે.

પાસેનાં સશમાં “કુટબ મીનાર” નાંમની નોઈયા રતનું ચીતર જોવામાં આવશે તે હાંદુસતાંનનાં હોનરનો એક સારો નમુનો છે. એ મીનારો જુના દીલ્હી શહેરમાં શાહાજહાંનાબાદ નાંમની જગાની પડોશમાં પુરાતન વખતનો બાંધેલો છે, પણ તેની એકત્ર તવારીખ મલી આવી નથી. તેની હેઠે એક લોહાડાંનો મીનારો અને બીજી ઈમારતો સારી ઊંચતથી બાંધેલી છે. તે કીપરથી એવું કહેવાય છે કે મહમદઃ શેરીનાં રાજમાં આ જગા કીપર તેનાં “કુટબ” નાંમનાં પરધાને એક મસજીદ બાંધવા ધારી હતી, પણ પહે તેને પકતી નાંખી હતી. તે પરધાનનું નાંમ આ મીનારાને આપીજી છે. પણ દીલ્હીના લોકો એવું કહે છે કે અચલી વખતમાં એક રા

જાની છોકરી ચેરલીતો પુખ્તસુરત હતી કે બીજા રાજા જો તેને ચેરી લઈ જવાની વેતરણમાં ફરતા હતા અને તેથી કરીને જમણાં નદીના દરયાણ કરવા માટે તે છોકરાને છેક નદી સુધી જવું નહી પડે ચેરલા માટે તેના બાપે આ ઊંચો મીનારો બાંધાવીજો હતો. એ વાત ભરોસો રાખવા ભોગ નથી.

એ મીનારાની ઉંચકની અધુરી મસજીદના દરવાજાનો મેહુસાજ ૬૦ ફીટ ઊંચો છે, અને તેમાં ઘણી જ ખારીક નકશી કીતરેલી છે. એ મસજીદ તથા મીનારો પદાંણુ લખનાં કહેવાય છે. એક ઈંગ્લેજ લખનાર કહે છે કે “પદાંણુ લોટો રાખણની મીશાલે બાંધકામ કરે છે અને જહુવેરોની મીશાલે સોનગાર આપે છે.” તે સુજબ આ મીનારો કેવો રાખરી છે અને તે કીપર કેવા ખારીક લેખ તથા નકશી કીતરી છે તેનો પાસેનાં ચીતર કીપરથી ચોટો વીચાર આવશે. હીઆં જે બીજો લોહાડાંનો મીનારો છે તે ૨૮ ફીટ ઊંચો છે. તે ચેરલોતો મજબુત છે કે એક મીઠું સમીકે તેને ૨૪ ફીટ ઊંચો ખોધવા છતાં તે હીલીજો નહી હતો. ના દરસાહ પાદશાહ આ મીનારાને રોડી પાડવાની જેટલી ઈચ્છિકતી કીધી તે શેકર ગઈ હતી.

કુટબ મીનાર ૨૪૨ ફીટ ઊંચો છે. કોલાખાની દીવા દાંડી કીટલીક બેઠનીઓએ નોઈ હશે. તેની કીપર ચહડીને પહે નીચે જોતાં જમીન કીપરનાં માંણસો નાંહાં નાં બચાં સરખાં લાગે છે, તોપણ આ દાંડી ઘણી ઊંચી ગણાતી નથી. તે આસરે ૧૨૦ ફીટ ઊંચી છે તે કસનાં બેવડી ઊંચાઈનો આ કુટબનો મીનારો છે. સુસાસરો તેને દુનીઆમાં સહીથી ઊંચો મીનારો ગણે છે અને એખલી એ ઊંચાઈ જ આ મીનારો જોવા જવાને લલચાવે છે. કુટબ મીનાર ગરેનાંઈટ ભીતના અને સંજેમરમરનાં મલી બે ફતરેથી બાંધીજો છે અને તેના છેક કીપલા ભાગમાં તદન સંજેમરમરનેજ વાપરીજો છે. તેને મથાલે બાંધેલો રાતા રંગના ગરેનાંઈટ ફતરનો સુંદર સુમખજ હાલ પડી લાગે છે. તેનું તલીજી ગોલ છે અને તેમાં ૨૭ ખુણાં કાહડીને મીનારાને તેટલી બધી બાજુઓ બાંધી છે જેથી તેનો દખાવ ઘણો રોજકદાર લાગે છે.

કુટબ મીનાર કીપર ચહડવાને ૩૮૦ સીહીડીઓ બાંધેલી છે, જે નીચેથી ચોહલી અને ઊંચે જતાં એટલી સંકડી આવતી જાય છે કે છેક કીપરનાં ભાગ

માં માંતર એક પછે એક ચડાઈ થકાએ છે. એ આ ખા મીનારામાં ચાર અગાસીઓ કીધેલી છે, જેમાંની એક જમીનથી ૯૦ ફીટ ઊંચી, બીજી ૧૪૦ ફીટ ઊંચી, ત્રીજી ૧૮૦ ફીટ ઊંચી, અને ચોથી ૨૦૨ ફીટ ઊંચી છે. એ છેલ્લી અગાસી ઊપર જવા પછે ઘણાજ સ્ત્રીઓંમનો દેખાવ નજરે પડે છે. એક તરફથી જમનાં નદીનાં પાણી કેપરી ઝાલા મારતાં લાંબી મંજલ સુધી ફોડે છે, બીજી તરફથી આશુ અને ગુતાએલું શેર તથા તેની પછવાડેનાં જંગલો સુધી આંખ ફોડે છે, ત્રીજી તરફથી મચલદો અને બીજી ઈમારતોનાં શુભખલો અને છાપરાંઓ બેસુમાર લાગે છે. એ સરવે દેખાવ જેમ રમુજ અને ખુશાલી ઊપ જાવે છે તેમજ જરા ધાસતી પણ પેદા કરે છે.

મીસ રાખરસ્ટ્ર નાંમની એક ઈંગ્લિશોપીઅન સ્ત્રી આ મીનારો જોઈ આવીઆ પછે લખે છે કે—“આ હેર ત ભરેલી ઈમારતની રોણુક, તેની બેહદ ઊંચાઈ, તેનું અજાએખ જેવું કદ, તેની ખાંધણીનો ખરચ, અને તે માં કીધેલા સીણુમારની કીમતી ખુબીઓથી તે એક એવી ઈમારત લાગે છે, કે જેની ખરોખરીની આ દેશ માં કોઈખી ખાંધણી મલી આવે નહી, તે જોઈ હોઆં સુંદર હવેલીઓનો કાંઈ તોડો નથી.” એમ એક ઈંગ્લિશોપીઅન સ્ત્રી એ “કુટખ મીનાર” નજરે જોઈને પછે લખે છે, પણ આ વાત ફેવી નકારી છે કે હોઆંની દે સી સ્ત્રીઓને તો એવી ઈમારતની સપનાંમાં ખખરખી નથી. આ મીનારો અને બીજી એવી ઘણી જગાઓ હાંદુસતાંને સોભા આપે છે, અને પારકાં દેશનાં મુસાફરો (તેમાં ચોરતો વતીક) તે જોઈ જાએ છે, પણ હોઆંનાં રેહવાસીઓ તેવી મુસાફરીના પ્રાંએદ મેલવ વાને ખદલે બીજા નકાંમાં ખરચ કરે એ ફેવી શરમ ભરેલી વાત છે !

એક લુતમામાની વાત.

જે બોલી સ્ત્રીઓ લુત, દકણ, ઈતીઆદીને ખરાં દીલથી માંને છે તેઓએ વેલાત મધે હમણાંજ છપા એલા હેલ ટાંકલા હવાલ ઊપર ધેઆંત આપવુ. તાં હાંના સોકામાં પણ ફેટલાક એવા છે કે જેઓ આપણી બોલી સ્ત્રીઓની મીશાવે લુત, દકણની વાતો માંને છે.

જે ઘરનાં રેહવાસીઓ આ હવાલ છપાવીએ છે તાંહાં નાં આદમીઓ એવું સમજાયા હતા કે ઘરમાં લુત ભરાએએ છે, પણ ઊપલા થપસે ખોલ કીધાથી જે ખરો લુત નીકલી આવીઓ હોત તે આ હવાલ ઊપરથી જણાશે—

“હરરશેરક યાચેરમાં હું જે કબીલા સાથે થોડા દીવસ રેહવા આવીઓ હોતો તે એક માતખર ખે હુતનો કબીલો હતો. તેનું ઘર એટલું તો મોટું હતું અને તેમા એટલા બધા ચોરડા હતા કે નેનો એક ભાગ તો માણસોના વપરાસ વગર પડી રહેલો હતો. એ ઘરને મોટું ચાકર નજરેમાં અસલથી એવો વેહમ હતો કે તેમાં લુત રેહે છે અને તેથી ફેટલીક જગાઓમાં જ તાં તેઓ ખીહીતા હતા. એક દાહાડે રાતનાં આસરે ખાર કલાકને અમલે બારે ગરવે જાણુ એકાંત થઈ ગએ લાં હતાં તારે બખરચીખાંનામાંથી ઘણો બજોંકાર અવાજ આવવા લાગો. અલકાઈ ઊપર કાચનાં વાસણોનો જે ચોરો હતો તે એકાએક મોટા અવાજ સાથે પડી પડીઓ, કલાઈનાં વાસણો ખીલે ચોરવેલાં હતાં તે ગડગડાં નીચે આવીઆં, ખારણા જોસથી અશ્ક વા લાગાં અને એટલીતો ભાંજશેક થઈ ગઈ કે તેવે ઘોંઘાત મેં કદી સાંભલીઓ નહી હતો. તેવામાં વલી કોઈ વજણુદાર ચીજ ઘસકાતી હોએ અને તે ઘસકી લઈ જનારને વલી કોઈ માર મારીને અટકાવવું હોએ એવું સંભાએજીં. આ ઘોંઘાટથી ઘરવાલો જાગી ઊઠીઓ અને ખતી લઈને પોતાના હુપીઆરખાંધ ચાકરો સાથે બખરચીખાંને ગએઓ. ખારણામાં પેસતાં જરા ખીહીક લાગી ખરી તોખી શેકે હીમત કીધી મોટે ચાકરોખી ચાલીઆ, પણ તેટલામાંજ વલી કાચનાં વાસણો જોસથી અશ્કઈ પડીઆં, પવણુનો એક જપાટો આવીઓ અને ખતી ખુજવાઈ ગઈ. આ મા મલો જોઈને શરવે જાણુ નાહસવા લાગા. તોપણ ઘણેવા રે હીમતથી ખતી લાવી જોઈજીંતો વાસણો, પીઆલાં, રકાળીઓ અને બીજો ઘણો સાંમાણુ કાંઈથી કાંઈ પડેલો. પણ તેમ થવાનું કાંઈ કારણુ ઘણી સોધ કરતાં મલી આવીજીં નહી. એવાં અનજાનપણામાં ઘણા દીવસ ગુજરી ગએઆ અને સરવેને ધાસતી લાગી કે ઘરમાં ચારો છે, એ પછે મેં ખોલ બારી રાખી. ઘણા દીવસ પછે પાછલી ગમના એક બહાક હેલ મેં જોઈ જીંતો એક વાસણમાં મોટા ખોસીને એક બીલાડી મ

રણ પાંચેલી હતી. તાર પછે ખોલાયો થયેઓ કે ઊંચલી રાતના આ ખોલાડી બખરચીખાનામાં કાંઈ વધી ઊંચી સધી યાંપવા આવી હતી. આ વાસણમાં તેને લાએક ખોરાક હતો અને તેથી તેમાં યુંડું ખોરીછી હું, પણ વાસણનો ઘેરાવો નાહતો હોવાથી તેનું યુંડું બાહર નીકળી ચકીછી નહીં, એથી તે ખોલાડી ઘભરાટમા વાસણને એ રીતે લઈને સરવે જગેએ દોડી હતી અને તેને કચું દીસતું નહીં હતું તેથી ચહડતાં, ઊંચતાં અને કુડકા મારતાં આ સઘલી ખરાખી થઈ હતી અને તેવામાં ખારી આગલ આવી જવાથી તે નીચે પડીને અંતે મરણ પાંખી હતી. આ ખરો ભુત તે ખીલાડી હતી.”

માંદલાગો મનચેરસા.

“ઓ મકું રે મારા બાપ ! અરે માએ કંઈ નહીં ઊતું રે ! બપોરેતો લ ભરાયેઓ હસી રમીને વધીઓતો, કાંઈ ખાધું હોયેતો તેમથી કહીએ. હું માએની થતી યુદિર ! હું મકુંને કાલેખી ગોસ ને પરમ દાહાડેખી ગોસ ખાધું એમ સમજીને આજેજ એક પીલાંની કરચ જરા ખારી કીધીતી, તો તેમાંથી કાંઈ ખાધુંખી નહીં, પણ માએ એક પાંખ ને સીણું ચુકીછી તું તે ખાઈને રોટલી અનામત નાખી ઊઠીઓતો, ને બસ માએ સમીસાંજનો ઈસકુલેથી આવીનેજ માએ મરે ધોલીઓ પકડીઓચ.”

એ પરમાણે ગુલખાઈ ગોરાંણી પેતાના નાહના મનચેરસા વીચે વાત કરતી હતી. જે દીને તેનો એકપુરો દીકરો આ પરમાણે એકાએક આબારી પડીઓ હતો તે દીને સંજે તેની સહી યુંનાખાઈ તેને મલવા આવી હતી અને તેની આગલ આ ગોરાંણીલ પેતાનો ઊપલો હવાલ કહેતી હતી. યુંનાખાઈએ મનચેરસાના માયાં ઊપર હાત મેલીઓ અને તેનું દીલ યુંડું માલુમ પડીછી હતું તથા ગુલખાઈ ગોરાંણી ધાસ તીથી અતીશએ ઘભરાતી હતી.

આ વખતે ગુલખાઈ એખલી હતી. તેના વર આદરલ અદ્યાર આખો દાહાડો ઘરમાં રહીને પાછલાં પોંડેરના સરેસતા પરમાણે અંગરેજ બખરમાંના એક દોસતની હુકાને ગએઓ હતા અને તાંહુંથી તેવણ

વારી “વધવા” ના હતા. કાવલો ચાકર તેવણને ચાહે આપવા ગએઓ હતો તાંહુંથી દીવાનો વખત થયેઓ તેવણ તે આવી લાગો નહીં હતો અને ગુલખાઈ કહેતી હતી કે “યુવાનેતો માએ એવી રેવજ પડી ગઈછ. યુવો બાહાર જાએ તાંહું ઊધાએ ઊધાએ ને પાછો આવી જ નથી મરતો.” વલી ગુલખાઈનું ઘર રોકડીઆ હરમાં નની ચોરમાં એકાંત ખુણે હોવાથી પારપડોસમાંથી કોઈ આદમી મલી આવીછી નહીં હતું, અને ગુલખાઈ ના વર પાસ થોડીક પુલ હોવાથી એ ચોરતનો મીબજ એવો હતો કે જાણે લખાપતીની શેકાંણી તેને લીધે જે જે ભાડુત ઘરમાં હતાં તેઓ સાચ તેને કલઓ હતો. માટે આ વખતે જો તેની સહી યુંનાખાઈ મલવા આવી નહીં હતોતો તેને કાઈ આડી નજરે જો નારખી નહીં હતું.

યુંનાખાઈને સીપલી થતાં ઘણું આવડતું હતું. તે પેતાને હરથો કાકટર સમજતી હતી અને દરથો પારખવાતું દોલ ધાલતી હતી માટે આ વખતે ગોલી કે “જોવાએ ગુલખાઈ તમે એટલાં ઘભરાવાના એમા કાઈ આવીને યું કરવાનુંકે ! એતો પવણનો છુક ધરી આવેલોછે તે હમણા નરમ પડશે.” પણ છુકતો નરમ પડીઓ નહીં. મનચેરસાતો મોટે ખુશ મારવા ને હાથ પગ પછાડવા લાગો. તેને ઊલટી થઈ આવી અને એકુ જે પેટ આવીઆં તથા તે પેટમાં દુખવાની ૧૫ રીઆદ કરવા લાગો. એ ઊપરથી યુંનાખાઈની ચલાહથી ગોરાંણીલએ મરીની ચાહે પાઈ પણ તે મનચેરસાએ તુરત પાછી કાહાડી અને તેમજ તેનાં એક લાટમાં વધારો થવા લાગો.

આ બનાવથી ગુલખાઈ પણ ખુશ મારવા લાગી. તેને ખીનું કાંઈ આવડતું નહીં હતું અને જેવો કમચકલ તેનો વર હતો તેવીજ તે પણ હતી. તેનાં વરની ખરી અટક અકલેસરીઆ કરીને હતી, પણ લોકોએ તેની હુક અકલ ઊપરથી આદરલ અદ્યારનું નાંમ આપીછી હતું. તેને ખાપનાં વારસામાં પઈશ મલવાથી તે ધંધો ધાપો જાણતો નહીં હતો માટે દરરોજ સહવારના ઘરમાં મોટો ઊકવાખાદ ઘણી સરખી નેઆસ તથા ઈચસત લણવા માં, ઘણી સરખી ઊંઘ કાહાડવામાં અને પછે ઘણે વખત યુધી વાડી જવામાં તે પેતાનું હંમેશનું કાંમ સમજતો હતો. તેવીજ તેની બાએડી આ ગુલખાઈ ગોરાંણી

પણ હતી. તેનાં ગરીબ ગાંમડીઆ માંખાથે તેને ચની
જો પેહડાવીને રે'હંડીઆ ઊપર રોકેલી હતી અને
બારે તેનો બાપ મુંબઈમાં આવીઓ તારે આ છોકરી
ને આદરજી અદ્ધરાનાં માંખાથે માતર તેની ખુણસુ
રતીને ખાતર પસંદ કરી પોતાનાં દીકરાને તેની સાથે
પરણાવીઓ હતો.

અગરજો ગુલખાઈ જરાખી સીખેલી હતોતો આ
વી ગરજને વખતે તુરત શું ઊપાયે કરવા તે ચોપડી
જોમાંથી વાંચીને અજમાવી જોતે. અથવા જો દુ
નીઆનું તેને થોડું ઘણુંબી ગનેઆન હતોતો છતે પર્થ
સે અને છતે ચાકરે, ઘરમાં રોગ ઊતપંત કરે એવી
જે સ્ત્રીચી વાપરતી હતી તે રાખતે નહી. પણ જરૂરનાં
ઊપાયેજોને ચેલી દઈને ગુલખાઈતા રડવા અને છુમ
પાડવા પડી તો જોડે તેટલું અકલાવા ભોગ કાંઈ નહી
હવું, તથા બારે કાવલો ઘરમાં આવીઓ તારે તે
ને ગાલો દેવા લાગી. આ. ગાલથી તે રાખણીઆ
ને ગુસો લાગો, બેથી શેઠાણી અને ચાકર વચે કલ
જો થઈ ગયેજો અને છોકરાનું માંદતો એક કોરે
રહી ગયેજો. અંતે સુનાંખાઈએ સમજ પાડવાથી ગુ
લખાઈએ કાવલાને હોકમ કીધો કે જઈને શેઠને જોઈ
આવે અને જો વાડી નહી ગયેજો હોજોતો કહેકે
“તરૂને જલદી ગોલાવીઆય. મનચેરસાનાં પેટ ને
‘ઝોહાડું’ સાથે છુડુંચ ને હાલ બેહાલ થઈ ગયેજોછ.”

આ સઘલી ગડબડથી ભાડુતો ગુલખાઈના મા
લા ઊપર આવીઓ. ગુલખાઈ ટકા ચઢકાવીને તેજો
આગલ પોતાનાં દીકરાનું ખેઆન કરતી હતી. તેવા
માં કાવલો શેઠને બોલાવી લાવીઓ. આદરજી અક
લાતા ધબરાતા આવી લાગા અને છોકરાને શુંછે તે
જોવાનું ચેલી દઈને પરચમ ગુલી અને વારાફરતી બી
જો સાથે વઢકવા લાગા. તેને બોલતાં આવડતું ન
હી હતું, તેની સામેતી એછેકે તેનાં ઝોહાડામાં બોલેજો
લ ગાલ હતી અને તેપણ બીજાજોને જોઈને તેને પ
ણ દહેજો થવા ગમતું હતું. તે મોટે છુમ પાડીને
બોલતો હતો કે “કમજામત બઈરાંજોને હાય બધું પ
ડીકે. હમાથની રાંડે મને ખરાબે હાલ કીધો ને મા
રા દીકરાનેબી બગાડીજો” ઈતીઆદી વાકીઅજો તે
ને ઝોહાડેથી તીરની મીઠાલે છુટવા લાગા.

અંતે સુનાંખાઈ જરા તાતી થઈ તારે નીકાલ
આવીઓ. “જોવાંજો આદરજી એ તમે વેચા કેમ થ

જેઆ. બોલતી જોવાઈ દીકરા પછવાડે તે ખીચારી
એ કુતરીનો અવતાર લીધો ને તોખી તમને એમ બો
લવાનું રહીજ ગયેજો?” આદરજીએ સુંગા રહેતાંબી
પોતાની અકલ દેખાડી—“બુલો સુનાંખાઈ એ નાખા
કને મેં નાં કહેજો કે ભાઈ (મનચેરસા) ને આજે નીશા
લે નાં ચોકલ કાચેકે હવા ખરાખજે તો તે એ મુજબે
નહી સાંભલીહી.” આ બેઅકલીને એમ કહેનાઈ કે
ઈ નહી હતું કે ઈસકુલે જવાથી બાલક આબરી પડ
તાં નથી, પણ તેથી ઊલટું બીજાજો બોલવા લાગા
કે “જોતો બાવા હોજોજો. તમારી ને બઈરીની અ
કલ સરખી ગણી. ચાલો બાવા માફ કરો. બજોલ
કલઆતો રોજનાછે, વાસતે પેહલાં કાંઈ બચાનું કરો.”

આ શીખાંમણ સાંભલી તારે આદરજીને પેહલ
વેહલાં કાકરને તેડવા ચોકલવાની સુધ આવી. કાવલો
અંબરેજ કાકરને બોલાવા ગયેજો, કારણકે આદરજી
ને મનસે ઈંગરેજ દવાઈ કરનારા બીજા સરવે ત
બીજોતો અમસથા જોવાનાં હતા. તેવામાં આ મા
રી બઈચેરનાં સગાં વાહાલાંજો આવી લાગાં. “માં
એ આવો, માંએ ગેસો” કરતાં આખો ચોરડો ભરા
જેજો, અને પાટલા તથા ઊંબર ઊપરજ નહી પ
ણ દરદીનાં બીછાંણાં ઊપરબી માસી કાકીજો ખેસવાને
બીધી નહી. ગુલખાઈ આ લીડ જોઈને પોતાનું માંન
સમજતી હતી અને સંધા જણ આગલ મનચેરસાની
હકીકત વારેવાર કહેતી હતી. “અરે નહી મનસો કે
નહી ચતસો રે માંએ? ખસ જોજો. એકએક ની
ચાલેથી આવીઓ ને સમી સાંજનો આજે હાલે પડે
લોછે. જરા માંએ આંખે ઊધારીને જોતોબી નથી
ને તાસવીસ કરી કરીને હમણાંજ જરા આંખ લાગે
લીછે.” મનચેરસાને માતર બે તરણ પેટ આવેલાં અ
ને ગુલખાઈ વાત કરતાં કહેતી કે “અરે વાંચે થેતને મા
હોનું સાતે છુડુંરે, ને માંએ મલે નહી થઈ ગીજો.”

થોડા વારમાં કાકર આવીઓ. દરદીનાં બી
છાંનાં આગલ તે બેઠો ચેટલામાં બધાં બઈરાંજોએ તે
ને ઘેરી લીધો. કાકરે મનચેરસાની નાક જોઈ અ
ને પછે દવા લખી આપી, પણ બઈરાંજોનો હકીક
કો નરમ પડીઓ નહી. વર્ધદ છોકરાને પુછે તારે માં
એ જવાબ આપતી અને કહેતી કે “કુચ નહી સાખ.
ખસ પીલાંકી પાંખ ને સીણાં ખાજોઆ, બીજું કુચ ખા
વાને નહી દીઆ.” તારે વલી બીજા દહી ખાઈ જો

લી કે “કાકટર સાખ ઝો” સખ પવાણનાં જોર હોયે કે ની.” એથી તરીજીને બોલવાની ઊલટ ધઈ “અ રે નહીં રે માંચે પવાણ સંના જો, એતો એવી જો તપાત ધઈ આવી.” હીઆં વડી ચોથી બોલી કે “માંચે મારા સોરાખશાને તે વરી થું છીતું.” અ ખઈ રેહું ને ઘણું વરસ જીવે તે બોલ્યે તેને નવો જનમ આપીઓ માંચે.” તે પછે ગુલખાઈ બોલીઆં, “કાકટર સાખ કંઈ એસા દવાઈ આપો કે ઊસકા સ ખ રોગ બલાગત નીકલી જાએગા. એ ખચાં ખોત રર તા ને સાખ એ બોલેચ કે મારા પેટ અમરાઈ અમરાઈ ને આવતા.” આ સઘલો ગડખડથી કાકટરનું અરધું ભેજું ચરી ગયેછીં હવું. તે જતી વખતે હોકમ કરી ગયેઓ કે આ ખયાનાં ખીછાંનાં આગલ એટલી ગીરદી નહીં જોઈએ. તારે આદરજી સમજાયા આ ને વડી હાથેઆ ધઈને ખધાં ખઈરાંને ખાહેર કાણડીઆં.

કાકટર ગયેઓ કે ખઈરાંઓ તેને ચોપરવાડી કરવા લાગાં. “અંગરેજ કાકટરોનોતો માંચે એજ જી લમ” — “મરતી વખતનાં પધારા” — “ગુલા જરા ધઈ ને કંટો નહીં કે કલાંણું દરદે” — “આજે એ મોસા કાક ડર ધઈ નીકલીઆચ” — એમ વાતો કરીને ખધાં ઘેર ગયેઓ. ગુલખાઈએ બાકીનાં સગાંઓને કંટોવાડીછીં કે “મનચેરશાનાં પેરપર પેટ છુડી ગીઆં, ને ઘેરખાર લોકથી બરાઈ ગીઆં પણ તમે જરા આવતાંખી ન થી.” તેથી વધારે સગાં વાહાલાંઓ દર રોજ જોવા આવતાં હતાં. તેઓ પોત પોતાની લાંખી વાતો તથા કુચલા કાહાડી બેસતાં અને મનચેરશાની વાત નીકલતી તારે ઘણાં ખઈરાંઓ હોરાની દવાઈ કરવાની જ લાંમણ કરતાં હતાં. ગુલખાઈની પણ તેવીજ મરજી થતી હતી અને આદરજીને જો સારા દાસતોની સલાહ નહીં હતેતો તે ખચીત હોરાને તેડી લાવતે. તો પણ ગુલખાઈ ખરાંમણને ટપકા દેખાડવા વગર તથા છુપા દોરા ચીટી કીધા વગર રહી નહીં હતી, અને જોરે કાકટરની દવા ચાલુ રેહેવાથી મનચેરશાને શેર પડીઓ તારે ગુલખાઈ સમજ કે એ ઊપલા દોરા ચીટીની અસરથી થયેછીં.

ખીઆરી બેઠેને, આપણી સ્ત્રીઓ માંદાં આદ મીની માવજત બરોબર કરી જાણતાં નથી તેનો આ એક દુખ ભરેલો દાખલો છે. તેઓ ખરચ કરીને દર દીનાં ખીછાંનાં આગલ વઈદને બોલાવેછે પણ પોતે વ

ઈદની મોંઝક તાપસી કરેછે તથા એમ સમજેછે કે દર દીની આસપાસ ત્રીડ કરવા તથા “કેહુતીની માંચેનુ પેટ ખરે” અને “કેહુતી સેજખમાં જાએ” એવા કંટા લા ભરેલા કુચલા લઈ બેઠાથી દરદીના જીવં વેરાએ, પણ તેથી ઘણીવાર ગેરફાયદા થાયછે. ખરા ઊપા એ ધીરજથી કરવાનાં છે અને દરદને વખતે જમ ગ ડખડ તથા ધુનજો અનઘડતોછે, તેમજ વઈદનાં હોકમ થી ઊલટાં ચાલવુંખી અનઘડતું છે.

કસતુરીઓ નાંમનું જાનવર.

જુદાં જુદાં પરાંણીઓ જુદા જુદા ગુણને માટે જાણીતાં થયેલાં છે. કોઈ પોતાનાં કુવતને માટે કોઈ પોતાની ભલાઈને માટે અને કોઈ પોતામાં થતી પેદાએસ ને માટે માંજીસનાં ઊપાઓખાં આવેછે. એ છેલો જાતનાં ઊપાઓખાં પરાંણી આ “કસતુરીઓ” અથવા “મસક જાનવર” છે. કેટલીક વાંચનારી ખાંનુઓએ કસતુરી જોઈ હશે. તે એક સુગંધી અને મનપસંદ પદારથ છે. તે પ્રજાણે દાખલ ઘણી કીમતી છે અને દવામાં પણ વપરાયેછે. તે પદારથ આ પરાંણીમાં પેદા થાયેછે.

કસતુરીઓ ઘણું કરીને હીમાલીઆ અને આ લસઈ પરવતો ઊપરથી મલી આવેછે. તે કદમાં સા ધારણ બકરા કરતાં જરા ઊંચો હોયેછે, પણ તેની સીકલ હરણને મલતી આવેછે, પણ હરણને સીં જડાં છે અને એને નથી. તેનાં શરીર ઊપર આ સરે બેઈચ સુધીનાં લાંબા પણ નરમ ખાલ હોયેછે, જે ખાલનો રંગ સરેદ અથવા જુરો રેહેછે. તેને ગો એઆ પોતાનો બચાવ કરવા માટે ફંચવરે હોટ આ પીઆછે. તે હોટ વતે લહેછે, જે હોટ હુકરની મીઠા લે ખાહેર નીકલી આવીઆછે. આ પરાંણી ઘણું ખીહીકનું અને કમજોર છે.

૨૨મું પુરસ્કાર.

“મસક બાંનવર” ને લગતી બાંણુવા જોગ બી નાં તેમાંથી નીકલતી કસતુરી સંબંધી છે. ખોદાતાલા એ જુદાં જુદાં પરાંણીઓની સંકીર્ણી હલકી ચીજ માં જુસને માટે કીમતી બનાવી છે. ચોકસ માછલીઓનાં ફીણમાંથી મેળી અને તે માંજુસને જેમ જેમુલી લાગે છે, તેમજ કસતુરી પણ છે. કસતુરીઆનાં પેટનાં પાછલા ભાગ ઊપર કાંઈ કોયલી જેવું બાહર નીકલી આવેલું છે. તે ઘણીઆથી ચાંમડીની નીચે નરમ ફેલી સરખું લાગે છે. તેમાં ચોક બડી પરવાઈ પદારથ ચોકડી ધાએ છે અને તે કસતુરી છે. તેનું વજન ૨ થી ૮ તોલા સુધી હોય છે, અને દરએક કોયલીમાંથી સુમારે ૧ તોલા કસતુરી મળે છે. બરે કોયલી ઘણી ભરાઈ બાંધે છે તારે થોડીક પદારથને આ પરાંણી બાહર કાઢી દે છે અને તે બાહીડ ઊપર બાંધાઈ જવા પછે માંજુસ તેને પોતાનાં કાંમમાં લીએ છે. પણ એ રીતે હંમેશ કસતુરી મલતી નથી, તેને ત્રે લવવા માટે આ કોયલીને કાપી નાંખવી પડે છે. કસતુરી તે પરાંણીનાં ભોહીમાંથી બને છે.

કસતુરીઓ પરાંણીની પેદાજોસ કુદરતે મોડી હીધી નથી. તેથી કસતુરી સસતે ભાવે મલતી નથી. તેની ખુશખો ઘણીજ મનપસંદ અને જલદ છે અને લાંબી મુદત સુધી તે ખુશખો રહી રહે છે. ચોપડીઓ માં વાંચીએ છઈએ કે ચોક ગડી ભાર કસતુરીથી ચોક ગોઠા ઓરકામાં વીસ વરસ સુધી ખુશખો નીકલીઆ હીધી હતી અને તારપછે તે વજનમાં માતર જરા ઓછી થઈ હતી. ઈજિપ્તનાંની લોકોમાં એ જાણસની ઘણી માંગણી હતી. હાલ ઈંગ્લેન્ડે તેને દવાઈમાં વાપરવા લાગા છે.

કાનિડા, લાપલાંડ અને બીજાં દેશોમાં ચોક બાંતનાં ઊંદરો આવે છે જેને “કસતુરીઆ ઊંદર” કહે છે. તેઓમાંથી કસતુરી નીકલતી નથી, તોપણ તેઓનાં શરીરની ખુશખોએ તેઓને માટે એ નાંમ મેલવી શકે છે. એ પરાંણી કદમાં નાંહાનાં સસલાં જેવું છે, પણ તેનો આકાર ઊંદરને મળતો છે. તે પોતાનાં કદ કરતાં ઘણાં નાંહાનાં દરમાં રહી શકે છે. દેશીક લોકો એ ઊંદરને ખાએ છે, તોપણ તેનો સુગંદ તાંહાંનાં લોકોને પસંદ આવતો નથી.

૧ ચોરસ બોલ. આ એક રમત છે. ચોકસ બોલને ઉભો તથા બાંધે માડવા પછે બાંધીની જગા પુરી નાખવા ને બીજા બોલ શોધી કાઢાડવા તેને “ચોરસ બોલ” નું નાંમ આપીએ છઈએ. જેમકે “કમર” બોલને આ રીતે રેલાય છે,

કમર

મ

૨

એમાંની ખાલી જગા પુરવા માટે જે એવા બોલ શોધી કાઢાડવા કે જે તે તરફથી સરખા આવે. તેવા જે બોલ મદમ અને રમત મળે છે, જેથી આ બોલ નીચે સુખ્ય ચોરસ થાય છે.

કમર

મદમ

રમત

હવે એ પરખાંણી નીચલા તરફ મોઝાને વાંચનાંમાંએ ચોરસ કરવા.

અરજ

બદામ

સાકર.

૨... ..

દા ..

૬... ..

૭ ..

૪ ..

૨... ..

૨ ધંકાતા જે બરફની ઠોપીથી પાહાડ,

ઉઝેલાં જે બીઆખાન જંગલે જાહાડ,

તાંહા સદા તમે અને જોશો.

કહ્યુ તમારાં જે શરીરના હાડ,

મોહિયાના દાંતની કપ્પતી જે દાહાડ,

તેમાં પણ હું રહુ છું ખાશો.

વાંકી કમરના ઘરડામાં હું છું,

બાલકી રમતના દડામાં હું છું,

ને વલી છું બડીઆની માંડે.

જાહાડે ઉગતાં દાડમમાં હું છું,

આકાશે રોડતાં વાદળમાં હું છું,

નાંમ જે પારખે તે દાહી કહેવાયે.

૩ ઉલટાવેલા શબ્દો.

૧ રાંભણી ધોર.

૨ ગા બોલ એક.

૩ રકાઈ કાવો.

૪ કોડીકી મડી.

૫ માંમ ધખ.

પરચુરણ બાબદો.

અરો બાએડી—“એક સાચી બાએડીને પોતાનાં બરધારની ખાંચીઓ પાક દીશે. એક સાચી બાએડી પોતાની છાતીને પોતાના ઘણીની તકસીરોની કમર ગણે છે. એ

“ક સાચી બાએડી પોતાના ખાવંદની ચાલને તેના છવ સર પી કીચતી ધારેછે.”

વીનલીથી ચાલતાં ઘડીઆલો—ચોડાંક વરસ થ એઆં કુશનસમાં એક નવી જાતના ઘડીઆલો વધારવા લા ગાંછે. તે ઘડીઆલોના કાંટા ચલાવવા માટે વીનલી કાંને લ ગાડવામાં આવેછે અને વલી વધારે અન્યથે જુવું એછે કે જેન મોઢાં શેરેરોમાં એકજ દેકાંજીથી જુદી જુદી જગ્યાએ રો શાનીને માટે “જેઆસ” પોંડોચતી થાએછે તેમ આ ઘડી આલોની ગોડવણ એવીછે કે એકજ દેકાંજીથી જુદી જુદી જ ગામાં રાખેલાં ઘડીઆલોને વીનલી ખસેછે એવું એક જણ જણાવેછે. આ જગાંનાએ વીનલીને કેટલાં કાંમમાં રોકીછે ?

સીલોનના મોતી—સીલોન અથવા લંકા તરફના સ મુદ્રમાંથી દર વરસે મોતીની સૌપ કાણડવાનું કાંમ ચાલેછે, તે માંથી સરકારને અને બીજાંએને કમાઈ થાએછે. કેહુછે કે આપતાં તરણ વરસમાં ૧૦ થી ૧૫ લાખ રૂપીઆની કીમત ના મોતી આ સમુદ્રમાંથી નીકળવાની હાલ વધી રાખીછે.

એક નવાઈ સરખું ઈઅંતર—કુશનસમાં લાએત સ શેરેર તથે એક ઇઅંતર બનાવવામાં આવેલોછે. ખેતરોમાં કેટલાંક છના જણાવરો પાકના ઘણા નાશ કરે છે. તેઓને અંત લાવવા માટે આ ઇઅંતર બનાવીલેછે, જે ગેએઆ નાહાની સરખી એક બરેરીછે, તેમાં છછી છ છી એકથી વધારે પીસરોશોને ગોડવીછે, અને તેમની માંપ એકજ વખતે સાંચાની મદદથી પોતાની મેલે દબાએછે. એ પીસરોલ એટલીતો છછીછે કે બરેરે કોઈ પરાંછીને મારખું હો એછે તો તેના દર આગલ તેને મેલવા પછે, જેવું તે પરાંછી બા હર આવે તેવું માંપ ઉપરન તેના પગ અથવા હાથ લાગેછે અને તે પીસરોલ પોતાની મેલે કુશથી તેના દીલમાં દાડેઝો લો પેસેછે તથા તે મરણ પામેછે.

એક ચીતારની કીમત—વેલાતમાં એક ચીતારના એકજ ચીતાર બે લાખ રૂપીઆની કીમતે હાલ વેચાએછોછે. તે ચીતાર કાંઈ ઘણો મોટો નથી પણ તેમાં ચીતારાએ કુદરતને ગેએઆ આપેલું આગલ પાડીછે. તેણે એક રેલવે સટેશન ચીતારીલેછે, જેમાં એક તરફ રેલવેની ગાડીએ ઉપડી જવા ની તઈઆરીમાં ઉભીછે, બીજી તરફ ઘાંટ વાગેછે, તરીજી ત રફથી લોકોની દોડાદોડ ચાલી રહીછે, એ અને બીજું ઘણુક કાંમ એકજ ચીતારમાં તેણે એટલું સરખાણુ પાડીલેછે કે દરે ત સુકવાની ધાસતીને લીધે કેટલાંક લોકોને કુશથી રસતા ઉપ ર દોડતાં અને કેટલાંકો જઈ નહી પુગથું એવી ધાસતીથી નાસીપાસ થએલાં ચીતારીઆંછે. આ ચીતારને ઘણું લોકો જેવા જાએછે.

ગરંથ કરતાઓની હાલત—સદીલ નામના ગરંથ કરતાએ દાડ પીવાની રેવ વીધે કીમતી નીળંધ લખીએ હોના, પણ તે વખતે તે પોતે દાડ પીતા નહી હોતો. જાંદશ નાનામના વીંદવાને સણકાઈ વીધે રીસાલો લખીએ હોતા પણ તેના પોતામાં સણકાઈ સારી નહી હોતી. બી રેરોને

“છંદગીનું સુખ” નામની એક ચોપડી લખી હતી, પણ તે છે પોતે બધીખાનાંમાં કુખ બોગવતી વખતે તે લખી હતી. બીજા હાથ ઉપર “છંદગીનું કુખ” એવો નામની જે ચોપડી બાહર પડીછે તેનાં લખનારે મેહેલમાં બેસીને તે લખી હતી. સીનકાએ ગરીબાઈ વીધેના પોતાના રીસાલો મુનાંની રેખલ ઉપર બેસીને લખીએ હોતા. હુંડ નામનાં લખનારે આપણુ ક્યેઅં ધરીને હસીએ એવું લખીલેછે, પણ તે લખતી વખતે પોતે ઘણો દલગીર અને નરા દેવાનપણાંની હાલતમાં હોતા !

થોડીક કેહેવતો—“અમરજો દરએક માંજસ પોતા નુ રાજ પોતે કરેતો બીજાં રાજોની ગરજ પડે નહી.”

“દીલ દલગીર તોપણ મેરેરો હસતો રહી શકેછે. વર સાદની કમાંજ ઘણી સોભાઈતીછે પણ નીચેના સમુદ્ર થુજ મારતો દોડેછે.”

“છંદગીનાં મુશનનાં સધલાં કીરણો જહલકતાં નથી.”

“કુશનને ધીકારવાથી તેનાં કરતાં આપણુ વધારે ધી કારાએએ છઈએ.”

“જે માંજસ કોઈ બીજાને ગોલાંમ હાએ તે પોતાના ઘણી ઘઈ શકે નહી.”

“ધરને તમે માહોલો અને સુખ તમેને માહોરી.”

છણાં અખેર—એક વીંદવાંન એટલાતો છણા અ ખેર કાગળ ઉપર ઉતારી શકીએછે કે તેથી હેરત ઉપજે છે. ખરીસીએનું ધરન પુસતક જેમાં સેહુદો સહા એ અને લખો શબ્દોછે, તે આપું પુસતક માંતર હરથી ચોરસ ઇંચ જગા ઉપર તે લખી શકીએછે !!! આ નવું પુસતક ! ઉપલા વીંદવાને પારીસની એક મંડલીમાં રજુ કરે છે હવું, અને શુખશમ દરશક ઇઅંતરની મારકતે દેખાડી ઉં હવું કે તે જગામાં આપું “બાઈબલ” લખેલું હવું !

આંને આંને ઘડીઆલ—માનવસમુદ્ર ખાતે એક શ ખસે એવાં ઘડીઆલ બનાવીઆંછે કે જે એક આંનાની કીમ તે મલી શકેછે, અને તોપણ જેમાંથી બરોબર વખત દેખાએ છે. આ ઘડીઆલમાં કાંઈ સાંચો નથી, તેમાં એક જાડો કા ગજ ઉપર વખતેના આંકડા પાડેલાછે, અને કાંટામાં કાંટો એક હોરડી તથા તેને છેડે એક કુતરે. એ કાગળને મુશન ના તડકાંમાં ધરવાથી તેમાં છાંએઆ ઉપરથી બરોબર વખત નજાણુ આવેલે.

ખાંડ—વેલાતમાં ખાંડનો મોટો ખપછે. તાંહાં દર વરસે ૫૫ હજાર ૮ સો ૨૫ ખાંડ ખપેછે, જેની કીમત ૧૧૫ કરો ૩ રૂપીઆનીછે. એની જગાત ઉપર તાંહાંની સરકારને ૬ ક રોડ રૂપીઆનું મેહેશુલ થાએછે, જે આવક બીજાં નાહાનાં દે શોના આખાં મેહેશુલ કરતાં મોટીછે.

ચીની પદવી—ઈફરિખમાં ચી જાતીની પદવીની પુ રતી પીછાંપુ. થઈછે. તાંહાં ચી દરએક કાંમમાં મરદની બરે બરી કરી શકેછે. હમણાં કુશનસમાં એક ચી એક મોટી

મદરેસામાં પરીખશા આપી પસાર થઈએ અને તેને “બી. એસ.” નામની પદવી મળીએ.

ચેતવણી—આસટરીઆ દેશના એક વરતમાન પત્ર રમાં એક દરદી સી વીશે અગતની બીના છપાઈછે. કેહેછે કે એક કુર્બાનદારને આ સ્ત્રીએ તેના બાલની કીમતમાં કેટલીક કે નેટો નોટો આપી હતી, એ સ્ત્રીને સહુમિડ આવેલા હતા અને તે વખતે આ નોટોને તેણે પોતાની પાસે રાખી હતી, તે નોટો લઈને આ ધંધાદારીએ તેમને ઉતાવળથી ગણવા માટે પોતાના આંગણને નરા યુક લગાડી હતી, તે ઉપરથી તે શખસને ગલાનું દરદ થયેલું અને તે બલદીથી મરણ પામી ગયા. આ મરણ તેના હાથ “અજીયાવાધી” નહી, પણ સી તલાના મરળને પેલી સ્ત્રીના ખવાશ આ નોટમાં રહેલો હતો અને તેમાંથી તે મરણ નીપજઈ હતું.

એક કુલક્ષણી નારના ભરથારની ક્રીઆદ.

(ગરબી.)

મોઘવલ સંધેશો કેહેને શામને, એ રાગ.

આહા આ શા લાગીઆ મારા ભોગરે,
આ ભાગી મારે કરમે ભુંડી નારને,
કુખ દેનારી હીણી બહુ અભાગી,
કુખને ફરીએ કુખો ન દીશે પારને. આહા ૧

જ દીધી વરેએ એ ભુંડી સાથરે,
તે દીધી મુલ ધરને પામીઆ અસતને,
શુર સુસંપતણે ટેકો સંસારનો,
કુખનો દાડ પાઈ કીશે અસતને. આહા ૨

મોલંગીઆ ઉમરો ને દહાડે ઘેરના,
તે દહાડેથી નાહું સરવે સુખને,
કલેશ વસીયો આવી સંપલ ઘેરમાં,
જોતાં ખમતાં ભાગી તનની સુખને. આહા ૩

સારો દહાડો ધંધે થઈ હડમાર હું,
રાત રડીને છેડે આપું ઘેરનો,
દેખું મેકી ધુમટો તાણી ખુનમા,
રૂવે છોડ મારેલાં કરી કેહેરને. આહા ૪

મુલે જોડેતા ઠંડી રાખે મુન સઉ,
હાલ્લાં ઉધાં વાલે કરી ચેરને,
જોહોરીમાં તલવલવું ખાલક ધાવવું,
જોઈ સંધું આવે મગજ ભોરને. આહા ૫

બીતો બીતો પુછું પાસે ભઈ કરી,
ધીરે ધીમે સાદે મારી મનને,
પણ ઉઠે ડાકણની પેરે જોરમાં,
પાડે છુમો મોટે મુજ તનને. આહા ૬

ઉડી રહે ગરબર તરત સઉ ઘેરમાં,
પાર પડોસી ભર ભાડુત આવેનને,
કરે ક્રીઆદી ભારી આતે શું કહીયે,
છીકતાં દડે તેમ લડવાન આવે જો, આહા ૭

ધરવાલો આવી ધમકાવે મુજને,
આ શું કહ્યોતો રોજ ઉડીને થાયજો,
ધર આવી કરો માફ તમે હવે,
એ કહ્યોતો રોજ નહી જોવાયજો. આહા ૮

જો કહેવા જઈ સારા મે મોલતો,
ભાંડે ગાલો મોઘી છુટી એડને,
જીતી ને મેજરો દાખવે મુજને,
કહે થયેએછે મુખે મોટો શેડને. આહા ૯

મુની ખડખડ હસતાં ધરનાં લોક સઉ,
જીવે તમાસે ઉભા રહી નીજ બારને,
રામ નથી એનામાં કઈ એવું વદે,
કેમ ન લાકડી લઈને મારતો માર જો. આહા ૧૦

શખરો એવા કાને પડતાં વારને,
થઈ જાય તે પલમાં માફ મોત જો,
કેમ ના મુખે હું એની આગલે,
હરી શીછે આ જગમાં મારી ખોટ જો. આહા ૧૧

એમ બલી બલી ભુજો તરશે હું પડું,
કથી કરમની જોઈ કરી શોક અપારને,
એવી જને ભૂડો હાથ ધર નાર તે,
નાનાભાઈ ખરે કપી ભરથારને. આહા ૧૨

છવને રીખાંમણ.

રાગ વેરાડી.

છવ તારી શી ગતી થારો રે, માયામાં જોયાં ખારો રે;
ચતુરાઈ મુલે પડીરે, હોરને લખ્યા નહી ઘડી રે. ૧
આવોને તે શો લાલ લીધારે, ખોટનો વેપાર કીધો રે;
હરીનીતો સેવા ન જાણીરે, પાપની પીલી ઘાણી રે. ૨
માયામાં મુવો રહીને રે, મેકો કકોડી દહીને રે;
વીશયમાં ઘણું અહાલ્યો રે, અવલે મારગ માલ્યો રે. ૩
પરનારી દેખીને મોહ્યો રે, તપાશી તે ભેદ ન જોયો રે;
ઉંચા મંદોરને મેડી રે, વેપારની માલેછે પેટી રે. ૪
લાખેતો લેખાં કરતો રે, રૂદે રામ નામ ન કરતો રે;
સાધુનો તે સંગ ન કીધો રે, આવવાને ન આદર દીધો રે. ૫
લાંબી સોડ ધાલીને પોડ્યો રે, આવવો એવો ગોળ શોડ્યો રે;
દવારકો કહેછે તમને રે, છતો તમે આવતા જનમને રે. ૬

સત્રી વ્યાધ.

પુસ્તક ૭ મું.

આગસ્ટ ૧૮૬૩

આંક ૮ મો.

ખોટા હીરા ચલકે ઘણાં

અથવા

બેમરવત બેટા બેટીઓ.

એક વારતા.

પરકરણ નવમું.

ખરા હીરા—શોહારાખ અને યીરેખ.

માંજસની આંખ તે જાણે પાંખછે. આંખ વટે તે જુવેછે તો નજેનજ નજ થકેછે, પણ ગરીબ બીયારો ફરાં મરજ પોતાની આંખ વગર કાંઈજાએ ? ને નજફ રાજાનું તેણે નીમખ ખાયેલું તે રાજાની તરફેણ કરતાં, તે રાજાની પેલી દીકરીઓનાં ધીકારમાં આવી ગયેઓ અને જા કે તેઓએ તેને ઘર આવીને તેની આંખ ફોડી તાંબી તારે નજલમાં તેની હાલત દેખ્યા કરવા ભોગ થઈ પડી હતી, પણ જોકે તેનાં ફરાંમ ધલતનાં બેટા કારનાં એ કારસતાં ન હતાં, તોપણ એ જુદાનાં સારાં ભાએગ સમજનાં કે તેનો સગો બેટો શોહારાખ ને એકવાર પોતાના બાપને વગર વાં કે અકારો થયેઓ હતો, તે હાલ જીવતોએ એટલું નહીં, પણ ને નજલમાં એ જવાન દેવાંનાં અવતાર લઈ પડેલો હતો તાંઈ ફરાંમરજ એક ભીખારીની આંધ ઉપર આવી લા ગેછે.

શોહારાખે પોતાના બાપની આ હાલત વીધે કેટલો અકસીસ કીધો હશે ! તે પોતાનાં બાપને અપંગ જોઈને દાંતમાં આગલાં પ કરવા લાગે. શોહારાખનાં દીલમાં દેખ્યા હતી. શાવકા બાઈ નાં હુલકાવા ઉપરથી આ બાપે તેને હેરાંમ કીધો તે વાતને શો હારાખ તદન જુલો ગયેઓ. તેનાં દીલમાં કંઈજ નહીં પણ પીતા પરીતીના જુસો હભાએઓ. તોખી તેણે જુસો દાખી રાખી એવો દસાવ કીધો કે બાપને પુરતી મદદ આપવા છ તાં તેની આગલ તરત વેલા પોતાનું નાંમ જાહેર કરવું નહીં. ફરાંમરજને તેનાં મદદગાર ભીખારીએ જાહેર કીધું કે આ નજલમાં એક દેવાંનો વસેછે. ફરાંમરજ જારે જાલને મદદ કરવા ગયેઓ હતો તે વખતે તેણે તેને જોએલો હતો આટે તેણે આનંદ કીધો કે “ભાઈ અને પું એ દેવાંનાં આગલ બે

લો જા અને તેને માટે કાંઈ પોશાક લાવી આપ. એ છો ફરાં મારી એલખાંનનો લાગતો હતો, પણ હવે મારી આંખ ગઈછે માટે હું એલખમશ નહીં. તોખી તેને હું આસરે રહેવશ.” ભીખારી એક બેકુતનો પોશાક લાવીને આપી ગયેઓ.

એ મહે શોહારાખ દેવાંનાંની પેટે આવીને પુછવા લા ગો કે “કાકા તમારી આંખને સંઘરા યુકાવેલીછે ? અંદરથી લોહીનો વરસાદ વરસેછે !” ફરાંમરજ તેને જવાબ આપવાને બદલે પોતાની પાસેથી થોડાક પઈસા આપી તેને અમર ન દીધી કે “છોકરા આ શોહરની સરહુધ આગલનાં ડુંગર ઉપર અને લઈ ગઈને મેલી આપ, કે પછે હું તાંહાંથી નીચેનાં સમુદરમાં જોડાંકાવી દેડ” નેથી મારી જાંદગાંનીના અંત આ વે અને આ કુનીઆની નજલીમાંથી હું છુટું.” આ શ બજો નીમખહુલાલ શોહારાખે સાંભલતાં ઘાર મનસે કોક યુ કી છુપો રડવા માંડીલું, તોપણ પોતાનાં બાપને તે ન જોએથી વધારે સારે કેંકાંણે લઈ જવાને તેને વીચાર આ વોઓ, માટે તેણે બેકુતનો પોશાક પેટુડીઓ અને ફરાંમરજનો હાથ ધરી તેને મલાવવા લાગો, તે જુદાને એવો ભ રેલો હતો કે આ દેવાંનો તેને ઉપલા ડુંગર ઉપરન લઈ નયે, માટે થોડાંત નનદીક ધારોને તે પોતાની બંદગી કરવા લાગો તથા શોહારાખ દીકરાને માટે ગમ કરવા લાગો. એ થી કરીને શોહારાખને ખેલાસો થયેઓ કે તેનાં બાપ ઉપર ને જીવન પડીઓછે તે કારને ફરાંમરજ તથા ગુલનારને ઉ સકેરવાથી પડીઓછે, અને એ ઉમરાખ હવે તે બદ દેવાંન ત દીકરાને ધીકારેછે.

એ રીતે શોહારાખ પોતાનાં બાપને મલાવતો મલાવતો જાખલુસતાંની છેક શરહુધ ઉપર લઈ આવીઓ. તારપછે શોહારાખે તેને નજીવીઈ કે “કાકા હવે તમે ડુંગરને છેક મ થાલે આવીઆઓ, આ ! હો ! શું ભયેકાર દેખાવ નીચે નજર આપેછે. સમુદરનાં મોઝાં બારકસીતો કીડી સરખાં લાગેછે અને તેમાં પડવાની તમારી હીમતને આક્રીનછે.” ફરાંમરજને આ વાત ઉપર શક હતો, કંકે ડુંગર ઉપર મહુડવા સરખો તેને મં જલ લાગી નહીં હતી, તોપણ શોહારાખ એવી ગંભીરાઈથી બો લીઓ કે તેણે તે વાત નજા ખરી માંની. તે શાયે ને મેદાન માં શોહારાખ તેને લાવીઓ હતો તે મેદાન એટલું ખોલું તથા હલાવાણું હતું કે તેવી હવા ડુંગરને અચાલેન આવે તેથી પોતાને ડુંગર ઉપર સમજીને ફરાંમરજ એક જુસકો મારીઓ, પણ તે કાંઈ થણા નીચે ગયેઓ નહીં. તેને

કાંઈ વાણું નહીં અને તેનાં દીલ સાથે ખાલી મેદાન બચ્કડી ઉં. એટલું જ કે સમુદ્રમાં પડવાની ઘાસતીથી તે હુલસાઈ લેા હતો, માટે જરે સુધીમાં બાવીઓ તારે તેનાં અસલી વે હજીના લાલ લઈ સોહારામે તેને સમજાવીઈ કે “કાકા ઉઠો, ઉઠો, ખોદા તરુને મારી નાખવાને રાજ્ય નથી. તેની મર જ થશે તારે તમે પોતાની મેલે મરશો, વાસતે તેટલો વાર તમે બેસીને તે સાહેબને ઢાળાઈ કરો.” એક હાથ ઉપર ફરં મરજ વેહેની હતો અને બીજા હાથ ઉપર આ દેવાનાં શ અસને એકાએક ઢાળેઓ થયેલો સાંભલીને તેની અચરતી થી વેહે મનાં વધારો થયેઓ. તેણે શોહારામની શીખામણને કહ્યું રાખી.

હવે આ સુરા છોદરાને હીમત આવી. તે પોતાનાં બાપને વધારે સારી જગાએ લઈ જવાને વીચાર કરવા લાગો. તેવાં બે રૂથી એક માંજણ આપવું નહોતું. તે એક હુધીઆરબંધ સીપાઈ હતો. તેણે આપવાને વાર પોતાનો તલવાર ખેચી અને એકદમ ફરંમરજ ઉપર ધસારો કીધો, પણ શોહારામ તે કેમ જુવે? તુરત તે વચે પડીઓ. તેને તાલ ઘણી આપડતી હતી માટે પોતાની બેલી ફેરવીને માંમીઆ ખેડુતની મીશાલ પુછીઈ કે, “અરે એ પોરા, આ જુદાને હું કાંમ માંરી લાખે?”

સીપાઈ—છોકરા તું વચે નાં પડ. એ જુદાને પકડી શ્વેતો અને મોટું ઇનાંમ મલશે.

શોહારામ—કાં? હા વાહતે ઇનાંમ મલશે?
સીપાઈ—જાલ રાજાના નમાઈ નોદરે જરે એ જુદાની આંખ ખેચી કાઢાડી તારે એના એક માકરે તે શાહા જતાને નખમી કીધો હતો. તે નખમથી નોદર હાલ મરજ પાંચીઓ અને જાલની બેડી જુલનાર વીધવા પછે. તેથી તેને એ જુદા ઉપર વેર મહડીઈએ અને જાહેર કીધું કે ને કાંઈ એ જુદાને પકડે તેને તે મોટું ઇનાંમ આપશે, વાસતે હવે એ ઇનાંમ મારે નસીશે.

આ વાત સાંભલી શોહારામ સીપાઈની સાંચે થયેઓ તેથી તેને અને સીપાઈ વચે લડાઈ થઈ અને અતે સીપાઈ મરજ પાંચીઓ.

મરતી વખતે આ સીપાઈએ કીધેલો ખોલાસો શોહારામને પાછલથી કીમતી થઈ પડીઓ. તે સીપાઈ બેલીઓ કે “નવાન ખેડુત હું મરજું ખરો પણ તેથી એક અમત તું કાંમ અપડું પડેછે, તે એછે કે આ જુદાના શાવકા દીકરા કારને નેના નામના બે કાગળે પાદશાહાની બે દીકરીઓએ લખેલાં મારી પાસેછે તે તું લે અને ને કારને તને બેસેતો તે તેને સવાધીન કરને.” એટલું કહી તે સીપાઈ મરજ પાંચીઓ અને શોહારામે આ કાગળે ઉમેડીને વાંચી નેએઓ. પેટુંલો કાગળ જાલની વડી દીકરીએ લખીઓ હતો—

“દીલદાર કારને—શંખમરજના મેટુંબાંથી તું અને મારે શેકર મેરી ગમેઓ, તારથી મારા વર બાપક સાથે મને કાકા થયે ઓછે. તે મને ધીમરેછે અને કંટુછે કે શંખમરજની આંખ ખેચી કાઢાડવામાં આપણે મોટી જુનાકા કીધીએ. વળી તે મારા બાપની નરજે તેમજ નાંમીદાર ઇમાનીને લે લાઈ લાવેછે તેમાં મારી તરથી જવાને ઘણી મોટાશા મોટાટીએ તેણે કહ્યું કીધું. તોથી તે મને માંનાંમ મરખી મણેછે અને તેની ને રતેક થઈતા મારે નાચેછે. વર નહી પણ વેરીને ધીકારું, અને મારો મરજે પીઆર તારી નર

રછે. વાસતે પીઆરા કારને અમરજો તે તારે કાંઈ કેડાંઈ પડતો એતો તું તેની અપડીએ મારો વાહતો ઘણો થશે.”

બીજા કાગળમાં જુલનારે કારનેને લખીઈ હતું કે તે નેા વર હવે જુવોછે અને તેથી તે કારનેને પોતાના વર દાખલ મણેછે. એ બે કાગળે પોતાના હાથમાં આપવાથી શોહારામને આ જુલનાર વધારે કાવતરાં જાહેર થયેઓ. માટે તેણે પોતાની હજુર શોગંદ લીધા કે—“એ મ’ડાલે મને હેરાંન કીધો, મારા બાપની આંખ કોડાવી, જાલ રાજાને નજા દીધી અને વલી આ બે છોકરીઓમાં દોરા મેછે માટે તેને હું સજ કડતોજ માંર નામ શોહારામ.” જરે ફરંમરજ એકાંત ખુણે બેસીને મગ કરતો હતો તારે શોહારામ આ શોગંદ પાલવાને વીચાર કરતો હતો.

પણ તેવામાં વલી દુરથી એક મોટું ટોણું આપવું નજા એઈ. તેમાં એકથી વધારે હુધીઆર બંધ માણસો હતાં માટે શોહારામ નજા ઘભરાયેઓ, પણ મોડાવામાં તેને ખોલાસો થયેઓ. તે ટોલામાંતો જાલ રાજા પોતે તથા તેના ની મખહલાલ અંમરસપ હતા, બાકીના સવારો જાલને પકડવાની કોશિસ કરતા હતા. જાલ તેઓના હાથમાં બેસી નહીં હતો, પણ તેને પકડનારાઓ બનતાં સુધી તેને રાજ રાખતા હતા તથા તેને નજા ઇજા નહી પુજે એવી રીતે પકડવા નતા હતા. જાલ તદન દેવાંને બનેલો હતો. તે જુએ મારતો, ગાલો દેતો, ગાતો, વગાડતો અને ઘડીમાં ઇનશાફ કરતો હતો. તેમજ નાંમરસપની કુસલવનીથી નિમતેમ જાલ આ સવારોને તામે થઈ માલવા લાગો.

તે કાંડાં ગમેઓ? શોહારામને ખાલ કાઢાડતાં મા લુખ પડીઈ કે જાલની પેલી સીઆમી દીકરી પીરોન ઇરાંન થી પોતાના બાપને ખાતર બાળજીસતાંન આવી હતી. તેણે જરે બંધીઈ કે તેની પેલી બેલકની મેટુંનાએ જુદા બાપને રખડાવીએછે તારે નેક પીરોન બાપની આગલો આડી ચાલને લુલી જઈ તેને આસરે આપવા આવી હતી. તેણે પોતાનાં બાપની શોધને માટે મારે બાળુએ માણસોને મોકલીઓ હતાં અને તેઓ આજે જાલને પીરોનની હાથ નીમાં લઈ જતાં હતાં.

એટલું જ નહી પણ આ માંજણમાં ખાલ કાઢાડતાં શોહારામને ખબર મલી કે પીરોનની મેટું મેટુંનાની સાંચે તેના બાપંદ જહાંગીરે લડાઈ માણ કીધી હતી અને ને નજા ઉપર હાલ શોહારામ પોતાના બાપને લઈ આવીઓ હતો તેમ નજા માંગલ લડાઈનું મેદાન હતું. પીરોનમાં વર પાસે મોટી શેખ હતી. પણ ફરંગીજને વરતો પોતાની બાએડીને ના પસંદ કરતો હતો અને નાંમને ખાતર લડાઈમાં આવીઓ હતો. જુલનારને વરતો મરજ પાંચેલો હતો. તેને લીધે એ મેટુંનાની તરફથી અમરજો કારને લડનાર હતો.

આ ખબર ઉપરથી શોહારામને ધીરજ આવી. તેણે કરાવ કીધો કે આ મારામારીમાં ભાગ લઈ કારનેને તેની સજ દેખાડવી અને ને તેમ નહી બનેતો હીઆંન મરજું.

પરકરણ દસમું.

બાપ અને બેટી.

વાંચનારી બાંનુંમો, દરદીનાં બીજાનાં આગલ તેની આ વનત લેવી એ કેવું શંતોશકારક કાંમછે ! પછુ ભલી પીરોન જરે પોતાનાં બાપનાં બીજાનાં આગલ બેઠી હતી તારે તે તેને તથીબી વધારે શંતોશ ઉપજાએ હતો. તે શીઆં ની દીકરીને આ બુદ્ધિ રાત્રીએ એક વખત વગર વાંકે પોતા નાં ધરમાંથી હાંકી કાઢાડી હતી અને જ બે બેઠીઆએ તે ની પુરાંખત કીધી તેમ્નેની ચાલને તેણે પસંદ કીધી હતી. તોપણ આજે પીરોનની પીરોનગરી એમાં દેખાઈ કે રડતી આંખે તેણે તે વખતે પોતાનાં બાપને છેલ્લી સલામ કરતાં પોતાની બેઠેનાનાં ખાલી બોલવા વીશે જ શુન્નને કહેઆ હતા તે ખરા પડીઆ, અને આજે તે ઘણું બોલનારી દીકરી એ નીખપહરાંન નીકલે ત્યાં શીઆંની પીરોન પોતાનાં આ બાપને તેની તકશીર છતાં પોતાને તાંહાં બોલાવી સં બાલધી રાખીને પોતાનો ખરો પીઆર જાહેર કીધો.

એ જ્યો શંતોશ તેને બીજી દીએ હશે ! તેને જ પીઆર તેજ ખરો પીઆર જાણે, કારણ કે પોતાનાં બાપ ની આગલી ખાંખીએને તે ભુલી ગઈ અને જમ સરવે દી દરીએએ કરવું જોઈએ તેમ અપકારને બદલે તેણે ઉપકાર પા લીધો. તે પોતાનાં બાપને ખાતર પોતાનું રાજ છોડીને જાલને રેશ આવી, અને પછે જરે તેનાં માણસે તેનાં ભકતતા સુરખીને લઈ આવીઆ તારે તેનાં જગરમાં જ હરખ છુટા તેનું બચેઆંન કોણ કરશે ? તેણે પોતાનાં પીતાને માટે એક તથ્ય આરાસતે કાવીએ હતો અને માણસે કી આરે તે બુદ્ધને લઈ આવે તે માટે કલાકનાં કલાક સુધી તે વાળેતી આને કોલા તાંબુની ઉભી રહી. અને જરે તેમણે જાલને લ ગળગ બેસુધીની હાલતમાં લઈ આવીઆ તારે પીરોનની છાતી પરીતીનાં જુસાથી ધકધકવા લાગી અને નહી ખમવાને લો થે રડતાં અને હસતાં તેને ગમે વલખીને કોઈ કીધી. તે ને પોતાનાં બાપનાં ગલાં ઉપરથી હાથ ઊડવા ગમીઆ ન હતી, પણ વઈદ પાસેજ હતો તેણે પીરોનને ઊડાવી તથા સ લાહા આપી કે જાલને નવત આપસેઆ આપવી.

આ સથેલે વખત જાલ બેસુધીમાં હતો. લાંબી અંજલ, યાક અને અધુરા ખોરાકને લીધે તે અંજા પડીએ હતો. તેનાં પગ ઉંઘાડા હતા, તેનું ખન અરધું નાણું હતું. તેનાં ચાવનીઆં બેસી ગયેલાં હતાં અને ચેહેરો ફીકા ઘઈ ગયેલા હતા, જ ઉપર જમ પીરોન નવર કરતી હતી તેમ તેની છાતી ભરાઈ આવતી હતી. જાલ સાંભલેતા નહી હતા તોપણ પીરોન બોલતી કે અંજા ખારા બાપ તારા આ શું હાલ ! રે ઉંચી તોખમનાં જાહેર એ. નાંખવર પાદચાહા આ તારી કેવી અવસથા ! એ બાપ ! તારી પાદચાહાત કાં હાં ગઈ, તારી દોલત કાંહાં ગઈ અને તું એક બીખારી ની ખીશાલે કાંચે હીઆં પડીએ. અરે ! તારો આગણો દ માંખ અને ઈઆદ આંબેલે અને માઝું કહેજું કાટી જાયેલે. અરે ! તારી આગલી પરીતી ખારી છાતીમાં તાણે. અરે ખોદા ! આ બુદ્ધની શું તકશીર કે તેની પાદચાહાત છુટાવી, જંગલી ખવાશની ઉકરીએને અપાવી અને આ આ લેવજાર આલેકને જંગલે જંગલ રખડાવીએ."

આ વખતે પીરોનને દીવાસો કોણ દીએ ? તેનો આ વંદ જાંહંગીરતો ઈરાનમાં કાંઈ કાંમસર પાછો ગયેલો હતો. ખરું મુજબતો તાંહાં એખલો જાંમસપ વડામાં વડું માણસ હતું. જરથી તેનેથી આ રાત્રીએ વગર વાંકે દેશનીકાલ કી થો હતો તારથી જાંમસપે ચાકરને લેખાસ લઈ પોતાનાં સુરખીની જ ચાકરી કીધી હતી તે આજ સુધી તેણે ચાલુ રાખી હતી અને હાલમાં જરે જાલ મુવેલાની ખીશાલે પડી રહેએ હતો તારેથી તેની આગલ તેજ હતો. તેણે પીરોન આગલ પોતાનું ખરું નાંખ જાહેર કીધું, અને એખલો તેજ પીરોનને દેવાસો દઈ શકીએ. તેણે મે પુતરીને બાપપણથી પોતાનાં ખોલામાં બેસાડી રખાડી હતી. તેણે આ વખતે પીરોનને ધીરજ આપી, તે પછે તેમ્નેએ એકઠાં ઘડને રાજને સારો લેખાસ પેઠેડાવીએ અને એકવાર ફરીથી બુટો જાલ મેહલ સરખાં મદાંનમાં ચોલવા લાગો.

તે વખતથી પીરોન પોતાનાં બાપની ચાંપતી દવાઈ ક રાવી. વઈદ પાસેનાં પાસેજ રહેલા હતા અને પીરોન તથા જાંમસપ તેનાં બીજાનાં આગલથી ખીસતાં નહી હતાં. દવાની અસર જાલ ઉપર થવા વીના રહી નહી હતી, તે શુધીમાં આવીએ એટલુંજ નહી પણ જરા તદરોસત ધમે એ અને તેનો જુસો તથા નહનુન નીકલો ગયેલું, તે જ રા જરા ધીરજવાસો અને શીઆંનો દીસવા લાગો.

આ ! હા ! આ વખતે તે બાપને કેવું લાડું હશે ! તેણે પોતાની આ દીકરી તરફ જ છુરાઈ દેખાડી હતી તેનાં બદલામાં પીરોન તેને સુધીએ ચઢાડાવીએ હતે તેથી જાલને જુનું શખત લાગતે તે કરતાં વધારે શખત પીરોનની મેહ્ટ બાંનીથી તેને લાગતું હતું. જમ જમ પીરોન તેને પરીતી થી ખોસા લેતી હતી તેમ તેમ જાલને તીરનાં સરખા નખમ લાગતા હતા અને તે વારેવાર બોલતો હતો કે પીરોન અને ખાર, અને કાંઈક કર, કાંઈકે તુંને તેમ કરવાનું કારણ છે. તારી બીજા બેઠેનાનાં કરતાં વધારે ઘાટકીપણું તું દે ખાડ."

આટલું છતાં પણ પીરોન કાંઈ એખલી પરીતીને દેખાડવા ને તાંહાં આવી નહી હતી. તેની બીજા બેઠેના તેની સામે જ લશકર લઈ આવાં હતી તેની વીરૂ લડવાનું પણ પીરોનનું કાંમ હતું. તે પોતાનાં બાપને પોતાનાં રાજનાં લઈ જવા ની હતી પણ તેટલાં આ બેઠેનાની અડચણ ખીટાડવા માટે તેને લડાઈનાં મેદાંનમાં લશકર સાથ જવા વીનાં છુટકો ન હી હતો.

પણ જાલ પોતાની વાહાલી દીકરીને કેમ જવા દીએ ? તેણેતો ચોટા પાહાડ સરખી અડચણ નાખી. તે બોલીએ કે "ના પીરોનને હું ખારી આંખ આગલથી ખીસવા દેવરા નહી. પીરોન તારકેનો પીઆર તેનાંમાં અતીસએ વધી ગયેએ હતો રાત અને દીન તે પીરોન અને પીરોનની બુખ ખારતો હતો. તેનાં દેવાંનપણુંએ હવે બીજ લવાંણ પ કડી હતી અને તે પીરોન તરફની પરીતીમાં હતી. ખરે અતે આ ચુકાદાનું ચોટ અંખ આવીલું કે જાલ પોતેથી પીરોનની સાથે લડાઈનાં મેદાંનમાં જાએ.

સાંખી મોરડમે સથેલે અખતીઆર પેલા નકારા કારનાં હાથમાં હતો. લશકર લઈને સામે લડવા માટે કારનાં જ આહેર આવીએ હતો. તેની સાથે પીરોનનાં સરદારોએ

ઘણા વખત સુધી લડાઈ ચલાવી હતી, જરૂર વખતમાં ઘણાં સવારો મારીઆ ગમ્મેઆ અને જાનની ખુવારી થઈ.

પણ અફસોસ! અતે પીરોજને પાસે હથે પડીઆ. તે નાં લશ્કરની હાર થઈ, કારન જીતીતીઆ. તેણે પીરોજને તથા બુલા જાલને કેદ કીધાં અને જાંદીખાને મોઢાવાળી દીધા.

આ વખતે પીરોજનાં ગઠનો શુભર રહેઁઆ નહી હતા. તે રડતી અને બાલ પીખતી હતી, પણ તે કોણને માટે? તેને બાપનાં જીવની ધાસતી હતી. તે વીચારતી હતી કે “મારો પીતા હજુરતો હમણાં સાન્ને ધમ્મેઆ તેજા વલી તેને ગઝ લાગશે અને હવેતો તે જીવતો હડવાનો નથી.” તે ખસે મોલતી કે “અરે જાલમ મેહેનો તમે પેલી જીહાનમા તે મોદાને થું જવાબ આપશો.” જાલનું પોતાનું મન આ બનાવથી એટલું બીગડીઈ હતું કે લડાઈમાં હાર ઈઆ જીતી થઈ તેની તેને દરકાર નહી હતી. તેની પીરોજ તેની પાસે એટલું તેને ખુશી કરવાને ખસ હતું. તે મોલતો હતો કે “માલ દીકરી બંદીખાને ચાલ. આપણ બે જણ પીતરામાના પખશીની ખીસાલ ગામેણ ગાયું. તું જરે મારા આસીરવાદ માંગશે તારે હું મારી માફ માગશ.” આવી આવી વાતો કરતા કારનના હાકમથી જાલ અને તેની પીરોજ બંદીખાને જઈ પડીઆ.

પરકરણ છું.

ખોટાતનું મથક.

કારન પોતાની કુતેહી એકદમ કુદી ગમ્મેઆ. તે હવેતા લડાઈના મેદાનમા દીપવાલાઓ. તે પોતાને ખસે સરવે ઉમેદમાં પાર પડેલા સમજીઆ. પોતાના બાપ અને ભાઈને પોતાથી કુદ કરાવીને તેઓની ખોલકતને તે પછી થયેઆ. લશ્કરની સરદારી તેને મલી એટલું નહી પણ જાલની બે મેદીઓને પોતાના હાથમા લેવાની તેની ઉમેદ વધારે મજબૂત થઈ. શુલનાર જે વીધવા થઈ હતી તે કારન સાથ પરણવાને રાજ થઈ હતી, પણ વલી ફરંગીજાન કારનને સરખી રીતે આહાતી હતી અને તેથી કરીને આ બે મેહેનો વચે એ છુછા શખસ ઉપરથી અતસ અને વેર વસીઈ હતું. જોઆ બીજાનું પુત્ર ઈએ તેઓનું પોતાનું કદી જાલ થાએ નહી. આ બે મેહેનોએ પોતાના દોરમા પારકાઓને હેરાન કીધા, તારે તેઓથી પોતાથી સખે કેમ રહેવાયે? કારન તેઓ વચે વેરનું કારણ થઈ પડીઈ. શુલનાર જે કે તુરતજ રંડાઈ હતી અને ફરંગીજાને પછી જોકે હઈઆત હતા તોપણ તેઓને કારન ઉપર મોહાજત રાખવાનું સુખ પડીઈ, જોથી એ મોહુ મેહેનો પોતપોતાનાં લડવા લાગી. કારન તેથી ખુશી હતો કેમકે મેમાંથી એક શાહા જાદી તેને હાથ આવવાની તેની ખાતરી હતી.

પણ ખોટા શુ એ નીયાને ફાવવા દીએ? કારનના જે ઘાટ આગમચને યાદઈ ચુકો હતા, તેની તેને ખબરબી નહી હતી. એ ઘાટ ધડનાર તેનો હીમતવાન ભાઈ મોહીરા ખં હતો. આ બદમાશોઆ કારનને લગતા જે કાગળે શોરાખ ને અમથામાં મલીઆં હતાં અને જાનનાં એક કાગળમા શુલનારે કારનને પોતાના વરનું સુખ કરવાની અરજ કીધી હતી

તે કાગળ લઈને શોહારાખ એકદમ બાબકની પાસે ગમ્મેઆ અને તેને હવાડે કરીને મોલીઆ કે—“જીહાનમાં હું કોણ છઈ? તે તમે પુછતાના અને હું કેહેવાનોબી નથી, પણ જે માહાપાપી નરનું પાપ આ કાગળમા ઉંધાડુ પડે છે તેની જે પુરવારી તમેને જોઈતી હોએતો હું તેનાં મોહા સાંચું તે સાબેતી આપવાને રાજ છઈ.” બાબકે તેમ દીને એક એકસ વખત ઠરાવીઆ, જે વેલાએ જાહેર દરબારમા કારનની તપાસ કરવાની કબજાત આપી તેણે શોહારાખને તે વખતે મોલાવીઆ હતા.

એ પછે શાહાજાદા બાબક તુરત કારનની પાસે ગમ્મેઆ. આ મંડાલને પકડમા પકડીને તેને સખએ મોહોઆ રવામા દીલ કરવી એ તે શાહાજાદાને વાનબી લાગુ નહી. તેણે તુરત કારનની મુલાકાત લીધી એ શખસ તે વખતે પેલો મોહુ મેહેનો સાથે વાત કરતા મેહેલા હતા. બાબકે જોઈ કે કારન ઘણી ખુશીમાં હતો. તે બાબકને સાહેબને મદદે ભાઈના નામથી મોલાવતો હતો જે ઉપરથી આ શાહાજાદાએ કંપકો આપીએ કે “કારન અને ભાઈ કરી મોલાવાને તુને કાંઈ હક નથી. તુંતો મારો નોકરછે.”

શુલનાર પોતાની મોહાજતને લીધે કારનને બચાવ કરવા નીકરી—“શાહાજાદા બાબક, કારનને તમેએ એવો કંપકો આપવો ઘરતો નથી, તેની આગમચ તમે હુમારી મરજ પુછવી હતી. હમે તેને ભાઈ ગણીયું તારે? એણે મારું લશકર રાખીઈ, મારું રાજ ચલાવીઈ અને મારા પછીની ગરબ સારી મારે એની તમારો ભાઈજા ગણવો જોઈએ.

ફરંગીજા—મેહેન, જો એ તમારો ભરથાર હોએ તોજ મારા આવંદ એને ભાઈ દાખલ ગણે.

શુલનાર—ફરંગીજા તમે અચખરી કરોછો—પણ કોઈવાર અચખરી ખરી પડેછે.

ફરંગીજા—ઠીક ઠીક—જાલ રાજની દીકરી એક રઈ એત સાથ પરણે!

શુલનાર—મેહેન આજ સવારને નાસતો કીધા પછે મારી શુખાકારી સારી રહી નથી નહીતો કે હું તણને પુરતો જવાબ આપતો. તોપણ હાલ હું હુકમાં એટલું જ છઈ કે નામદાર કારન આજથી મારો પછી અને મુરબીછે.

ફરંગીજા જે કે કારનને ખસ દીલથી આહાતી હતી તોપણ આ શખસે ઉપરથી તેણે કસો જુસો દેખાડીઆ નહી. પણ શુલનાર એટલું મોલીનેજરા મેસુધીની નીશાન દેખાડવા લાગી તેને અનખે ધુમરી આવી અને તે નીચે પડી જે પી તેને બીજામા ઉપર લઈ જવામાં આવી અને કારન તથા સરવે જણ તેની આ અમથામાં માંદગી જોઈ અચરત થયેઆ.

પણ શાહાજાદા બાબકે કારનને છોડીઆ નહી. તે મોલીએ કે “કારનનું મારો ભાઈ થાએ તેની આગમચ મારે બંદીવાન થશે. હું તુને કમારો મુનેહગાર ગણું છઈ” અને આજ દીને જાહેર દરબારમા તારી તપાસ કરવાનો જે હુકમ આપીએછે.”

આ વાતે ફરંગીજાને ધભરાટમાં નાંખી તે ખરી. શુલનારે કારન સાથ પોતાના ગાંડ માંખીએ તેથી એ નાપાક છોડરી બીધી નહી, તેનું કારણ એજ હતું કે નાસતામાં

તેણે પોતાની બેઠનને જોઈને આપીઈ હતું અને તેની અસર હમણું હમણું થવા શાંતી હતી. તેથી કારનં અને તે પોતાને જ મલકે એવી આશામાં તે નીરભાગે હતી, પણ જારે વધી તેનાં વરે કારનં ઉપર આ બટો મેલીએ તારે કારનંને બચાવવાની તેને ફરજ થઈ પડી. તે મોલી કે “પી આરા બાબક તમે એવું શું બોલો છો?”

બાબક—સુગી રહે હું હવે તારો પીઆર નથી. આ લુછા ઉપર તારો પીઆર છે અને તે હું સહ જાણું છું. તારાં બીજાને બેઠ હવે કુટોછે. જે ચીડીમાં તારાં ખુન કરવાનું તે એને લખીઈ હતું તે ચીડી અને મલકે છે. એમ કરતાં દરબારનો વખત થયેઓ. સવારો અને સરદારો આવી ઉભા, બાબક તખતે બીરાજીએ અને ટંટેરો ફેરવીએ કે બંદીવાં કારનંની સાંમે જે ઘણી ને ફરીઆદ કરવી હોએ તે હાજર થાએ. એ હોકમ પુરો થતાં વાર સીસેલીના અવાજ થયેઓ અને એક જવાન તથા જોરેમંદ ખેડુત હાથીઆર બાંધીને આવી હો.

આ શખસ હીમતવાન શોહારાજ હોતો ! પદદશાહી—છોકરા, તારાં નાંમ શું છે અને તું શું માંગે છે ?

શોહારાજ—જાણનાં હાં તારાં નાંમ નનાંમું છે. તરકત અને કાવતરાંનાં બોજાતરે તારાં નાંમ કચડાઈ ગયે છે અને હું આ બંદીવાં પાસેથી જવાબ માંગું છું.

કારનં—આવ ભાઈ, સાંમે આવ અને બોલ મારી ઉપર તારાં શું દાવો છે ?

શોહારાજ—કમખખત, હરાંમ ધલતનાં, બેચરવત કારનં. વેહેલો થઈને તારી સમયેડેને મીઆનની બાહર કાહાડ કે તેથી જો હું જીવું મેજીતો તારો જાન તું લઈ શકે. હું આ દરબારમાં મોદાનાં કસમ લઈને સાચી વાત જોડેર કેરૂં છું તે સાંભલ, અને તારી જીવાની તથા જોરે પછી અનગાવી જો. તું એક ઠગારો. તે તારા બાપ, ભાઈ, અને મોદાને ઠગીઆરો. તે તારા શાહાજીનાં સાંમે સંપ કીધો, તું, આપાંથી પગમુખી મોરનાં ધોળાંતલે ને કાગછે. તું નાં દેહ, અને આ તલવાર તારો જીવ લેશે.

કારનં જવાબ શું દીએ ! તેણે નાં કહેલું “અર” અને તેથી શોહારાજ તેની સાથ લડાઈમાં ઉતરીએ. તેમાં શોહારાજ હાલીતીએ, કારનં જમીનદોસત થયેઓ, અને જાંતું ફરંગીજી મોઝારી પાડી મોલી કે “આતે જીવલછે. કારનં તેને નખડોછે, પણ તે યુનેહગાર નથી.”

બાબક—તું સુગી રહે. આ કાગજ જો. આ અખેર કોણનાં અને આ નાંમ કોણનું છે ?

હવે ફરંગીજી શરમ ખમ્રાઈ નહી. તે પસતાવે ફરી ગુસામાં મોલી ગઈ અને જીવનાર જાંહાં બીજી જગ્યાએ બીજાનાં ઉપર પડી હતી તે બીજાનાં આગલ તે જઈ પડી.

કારનંનાં દીલમાંથી લોહી વેહેવા લાગું. તેણે પોતાનો સરવે અનેઆએ કયુલ કીધો અને પોતાનાં બાપ, ભાઈ તથા રાજાને ખરાબ કરવાને તેણે જે જે કીધું હતું તેનું સરવે દાસતાંન કહી દીધું તથા પસતાવે કીધો કે—“આ ! હા ! કેવી મારી આશાએ હતી ! પણ તે સરવે પાપી હતી, મારે હવે મોદાને હું કીઈ મોહા રેખાડશ. અરે હું.”

થી અને મોદાએ અને સજ કીધો. પણ છોકરા તું કોણ છે તે અને જાણવ.”

શોહારાજ—કારનં હું તારો ભાઈ શોહારાજ છું. મારે જીવો બાપ પોતાની આંખ મોહીને હજારો શરાપ દેતો જમનાં પડેછો, જાંહાં હું દેવાનાં અવતાર લઈ રહું છું અને જાંહાં ભલો દરબારી જાંમસપ તેને દીવાસે દેતો હાલ મોહો.

શાહાજીનાં હોકમથી શોહારાજ પોતાનાં બાપ, ફરાંમ રજ તથા દરબારી જાંમસપને મોલાવા ગયેઓ. તેટલાં બે ખીદમતગારો ફરંગીજી અને જીવનારની લાસ લઈને દરબારમાં દાખલ થયેઓ. ફરંગીજી પોતાના પાપની કારતીને લીધે આપવાટ કરીને મુઈ હતી તથા જીવનાર ફરંગીજી ખવારેલાં જોડેરની અસરથી મુઈ હતી. એ રીતે આ બે કુચરીએનાં જવાન પણ પાપી જીવને હોરા આવીએ હોતો. તેઓએ બીજાને હરાંમ કીધાં, પણ પોતેથી હરાંમ થયેઓ અને તેઓનાં પાપે તેઓને મોરીઆં.

કારનં પણ હવે જરવાના અંત ઉપર આવીએ, તેટલાં તે મોલીએ કે “શાહાજી હું એક ભલાઈ કરી જાઉં છું. જોલ રાજા અને તેની દોષ્ટી પીરોજ જોએના મારી બખશવાનો તારો વીચાર હોતો તેઓને બંદીખાનામાં તુરત મારી નાખવાનો હું હોકમ આપી મુકો છું, પણ અગર જો તું તેઓના જીવ બંધાવા કારતો હોએતો તાકીદથી માણસને મોકલી તે કાંમને અટકાવી નાખ.”

એ ઉપરથી બાબકે તુરત બંદીખાને સીપાઈએને શાડાવીએ, પણ તેઓ તુરત પાછા ફરીઆ. કારને ફરમાવે લો ઉપરો કાઢી હોકમ વાર પડી મુકો હોતો, તેથી શુદર પીરોજ મરણ પાંખી મુકી હતી અને જાલમાં થોરો જીવ રહે લો હોતો. બંદીખાનામાં તે તદન દેવાનો બનીઓ હોતો, મારે પીરોજની લાસને પોતાની આંખ ઉપર નાખીને જાલ દરબારમાં જીવ મારતો આવી લોગો. અક્સોસ ! આ રેખા વ કોણથી જોવાએ ! તે નેક અને ભલાં દીલની પુતરીએ વગર વાંકે પોતાના બાપને ખાતર જીવ આપીએ, તેના જે હોરા ઉપર નેકી અને ભલાઈની નીશાંની દીસતી હતી. તેની પુરાતુમાં પુચ્છતુરીથી આખી દરબાર જીવલકતી હતી; પણ હીઆં તે પડેલી હતી—કંડી અને સુવેલો, શુંદર, શુંદર પીરોજ !

જાકે પોતાની સરવે મુખી મોહી દઈને પોતાની દોષ્ટી ઉપર જે ગમ કીધો તે સરવેનાં દીલને કાપી નાંખે એવો હતો. પોતાની સુવેલી પુતરીને મોલે વલગીને જાલ જે માહેન મ કરતો હોતો તે જોઈને આખી દરબાર રડતી હતી અને પીરોજની મેડીની વખાંણ કારનં વરીક કરતો હોતો. તેજ વખતે શોહારાજ પોતાનાં આંધલા બાપ તથા જાંમસપને તાં હાં તેથી લાવીએ, પણ તેટલાં કારનંનાં જમનાં અસરથી અવજ પંખિરો હતો અને જાલ દેવાનપણથી મોહી ગયો હતો. ભલા જાંમસપે આ છેલી ઘડીએ પોતાના રાજાનાં કાએદને મારે મેહેનત કરવાની બાકી રાખી નહી. તેણે પણ કાલાવાલા કીધા. તે રડતો ગયેઓ, મંદક મંગતો ગયેઓ અને સમજાવતો ગયેઓ, પણ જાંમસપનાં કાલાવાં. આ નહી. જાલ તાંહાંથી પીસીઓ નહી. ૩

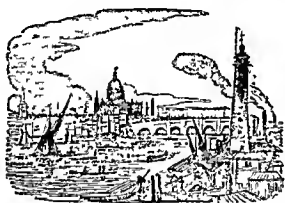

દન કરતાં તે યાકો, હાંફા લાગે, ખેસુધ થએઓ, તરફડી ઓ અંને છેલે બધું જાણે પણ બધું જોઈ નહીંને તાંહાં જ વ કાહાડીઓ.

હવે હમે લખાંણ કરતા નથી. જાંભાસપની નીમખ હલાલી તથા શોહરાખની સયાઈ પરસીય થઈ. માંદે શાહા જાદા બાબકે તે બંનેને મોટું માંન આપીઈ. પીરોન અંને જાલની કીરતી ઉચ્ચાદગાર રહી ગઈ તથા આ દરબારમાં સામેત થએઈ કે શોહરાખ અંને પીરોન જેની એમી જહલ કાટ ભરેલી નહી હતી તેનાં દીલ ખરાં હતાં, અંને પેલાં જુરાં દીલની બે બેઠેને માતર મુશાંમતખોર દુકતીઓ હતી. પેઠે લાં ખોટા હીરા ઘણા ચલકીઆ હતા—પણ અંને ખરા હીરાઓનો છુપો જહલકાટ બાહેર નીકલોઓ હતા !

દુનીઆનો મુસાફર.

પત્ર ૧૨.

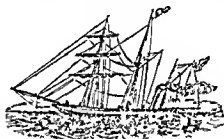
પીઆરાં ખેડેન,

આ ચીતર વેલાતના લંડન શેઠરનું છે. ત મુને વારેઘડીએ વેલાતને લગતી જુદી જુદી બાબ દોથી જાણીતાં થવાની ખાહેશ થતી હતી. એ દેશ વીશે ની નવી બીનાઓ જેમ તમે વાંચતાં જતાં તેમ તમે વધારે વાંચવાની મુશી દેખાડતાં હતાં, એટલું જ નહીં પણ એ દેશ નજરે જોવાની તમે તલપ કરતાં હતાં, પણ હાલ તમારી વચે ઘણી નાહાની હેવાથી માંજેલ ત મુને આવવા દેતાં નથી, વાસતે નુરત વેલાતે દેવાલો વાંચીને તમે સખુરી ધરજો. હાલ તમારો શીખવાનો વખત છે અને તમારાં સારાં માંજેગ છે કે માંજેલ તથા બાવાલ બીજાં માખાપોથી ઊલટી રીતે તમને સારી ફેલવણી આપવાને રાલ છે, માટે હમણાતો તમે ધેઆં નથી ફેલવણી લેજો, અને જરે વખત આવશે તારે ત તમારો વર પોતે તમને હીઆં લઈ આવશે.

મુશાફરીથી માંજુશ શીખે. તમે જાણો કે તમારી છેલી ભેટ લઈને હું હીઆં આવીઓ તેની આ

જમથ એશીઆખંડનાં જુદાં જુદાં દેશોમાં મુશાફરી કીધાથી મેં સાડુ મનેઆન મેલવીછીં હતું. પણ તાર પછે ઈંગ્લેન્ડખંડનાં હજુરનો આ એક ઈંગલડ દેશમાં મેં એટલું બધું જોએછીં કે આ આખા ખંડની મુશાફરી કરતાં મને જેમ વીલાંમ લાગશે, તેમ હું ઘણું વધારે શીખશ એવું મને લાગે છે. અલખતાં બે હેન મેં એટલું જોએછીં છે તેટલું તો મારીથી લખાઈ શકશે નહીં. વલી હું ગરીબ છઠીં માંદે દરએક જોવા લાએક ચીજનાં નમુનાં મેકલી શકવાનો નથી. તોપણ આ ખંડનાં દરએક દેશનું ટુક ટુક બેઆંન તમારી ઊપર લખવાને હું ચુકશ નહીં.

તમારી તરફથી નીકલેઆ પછે એક મહીનાની અંદર હું અતરે આવી પુગે છઠીં. મારી સ્થર ઘણું કરીને સમુદરને મારગે થઈ છે, જેમાં પણ ફેટકું

જોવાનું છે. તમે મને વેલાતની જે આગખોટમાં મેલવા આવીઆં હતાં તેમાં ઈંગરેજ મરદો તથા લેડીઓની સંખીઆ જોઈને તમે અચરત થએઆં હતાં. પણ આગખોટ ઊપડી તે વખતથી આ ઘણાક ઊતાડુઓ મારી સાથ મલી ગએઆં હતાં. મેં તેઓની સાથે બે સી ખાધું હતું, તે તમે પસંદ કરશે પણ આપણા બીજાં સંગાંઓ જો તથા મુશે થાએતો તેઓને સમજાવ જો કે આ સારાં માણસો સાથ જમવાથી ચોર સાડું લાગે છે અને તેઓ આપણને માન આપે છે.

આરખસતાનની ઊપર સુવેજ નામનું પરંત છે તાંહાં મુશી હમારી આગખોટ આવીને અટકી હતી. હીઆં વચમાં જમીન નડે છે જે જમીનને રેલવેથી ઓ લંબીને મીસર દેશની બીજી પારથી પાછા ઈસ્ટીમરમાં ખેસીને ઈંગલડ જવાએ છે. એ બીજી ઈસ્ટીમર જે શે હરમાંથી પેહલી ઊપડે છે તે શેઠરનું નામ અલેક્સાન્ડરી આ છે અને તાંહાંથી ઈંગ્લેન્ડખંડ શરૂ થાએ છે. વાટમાં આગખોટ ઘણે દેકાંએ ઊલી રેડે છે પણ હું બીજા ઊગર જોનાં મીશાલે દેશે ઊતરી પડવાને બદલે પાધરો ઈ

ગલંડ આવીઓ છઠી. હીઆંથી દરએક દેશમાં મારીથી બરોબર જવાઈ શકાયે. ઈસકુલના મારા તરણ ચાર દોસતો હીઆં શીખવા આવેલાછે, તેઓમાં માહારો જીવ બરાઈ રહેલો હતો. તેઓએ તથા આપણા વેપારી કાકાના ચોરાખલાએ તબુને કુવા સલાંમ લખાવીછે.

ઈ ગલંડ દેશ ઈશિરોપખંડના છેક પશ્ચીમ ભાગમાં આવેલો છે. તેની સાથે સકારલંડ નામનું એક ખીન્નું દેશ જોડાયેલું છે અને તે બે મહીને એક ટાપુ થયેલો છે. તે ટાપુ તથા પડોશમાંનું આયરલેન્ડ નામનું ટાપુ મહીને ગરેટખરીડનનું રાજ કહેવાયે છે અને એ આખાં રાજને આપણુ વેલાત કહીએ છઈએ. પણ પરથમ આ રાજનાં ઈ ગલંડ દેશનું બેઆંન હું શરૂ કરૂં છંધી. તેની તરણ દસાએ દરીઓ આવેલાછે. અને તેની ઊતરે સકારલંડ દેશ છે. તેથી કરીને એ દેશને પોતાનાં બચાવને માટે ખારકસોનાં મોટો કાર્થો બાંધેલા પડીઓછે, પણ તે કાર્થો મજબુતાઈમાં આજે આખી દુનીઆમાં સજીથી સરસ કહેવાયે છે. તે સીવાએ હીઆંનાં બંદરોમાં ખારકસોનાં ખરીજો જે મોટો જથ્થો પડી રહે છે તે વેપારીઓને લગતો છે, જે વેલાત ખાતે દેશથી મોટી દોલત લઈ આવે છે.

રાંણી વીક્ટોરીઆ વેલાતમાં રાજ કરે છે. એ નાંમદાર બાનુને તમે જાણખો. આપણા પોતાનાં દેશમાં પણ એનું જ રાજ ચાલે છે. એટલા માટે તેનાં ઊપર આપણને દરેક દરજ્જે પરીતી વધી છે અને

ને એ ખાંનું તે પરીતીને લાએકજ છે, તે લક્ષી, મીલન સાર, માએઆહુ, અને કેલવાએલી છે. તે પોતાનાં કબીલાને તથા રઈએતને સરખી રીતે ચાહે છે, તે લેખાસ માં ઘણી સાદી, ચાલચલણમાં નેક અને સવભાવે મીઠી છે. ખીજઓને સારી રીતે ચલાવવા માટે તે પોતે સારી રીતે ચાલે છે. પોતાનાં શરજાં દાને સારી કૃતવણી આપવી, ધીમે સવભાવ રાખવો, સારાંસલુકથી રહેવું એ ઊપર તે બેઆંન આવે છે.

વેલાતનાં રાજા રાંણીઓની તવારીખ જાણવા નોગ છે, પણ તે લખવાનું માંડ કાંમ નથી. તેખી એકુ બે શાહાજાદીની તબુને વાત કહું છંધી. મરનાંર શાહાજાદી શારલોટ, જે નોજની હનેતો હાલ વેલાતની રાંણી થતે, તેનો બપાવો જરે રાજ કરતો હતો તારે તેની પાસે એક દાહડે કેટલાક શખસોએ જઈને અરજ કીધી કે “હમારા એક મીતરને શંસીની સજા થઈ છે તે અટકાવો.” એ ઊપરથી એ દુએઆહુ નાંરી રાજ પાસે ગઈ અને તેને પગે લાગીને પેલા ગુનેહગારની શંસી કાઢાડી નાંખવા માંગી. એ વખતે આ છેકરી માંતર ૧૮ વરસની વએની હતી, માટે તેનાં કાલાવાલાથી રાજો પીગમ્લી ગએઓ અને તેણે પેલા બંદીવાંનને માશી બખશી. વહી ઘણાંક વરસની વાત ઊપર વેલાતમાં મારગરેટ નામની રાંણી હતી. એક વખતે તેનો વર રાજો એક લકાઈમાં હારીઓ અને તેના દુશમનો તેની રાંણીની યુદ્ધે લાગા. એ ઊપરથી મારગરેટ પોતાના દીકરાને લઈને જંગલ તરફ નાહાદી. તાંહાં વહી તેને ચોરોએ ઘેરી અને કહેડી કે “પઈસા આપ.” તે રાંણી તેઓને પગે લાગીને બોલી કે “મારી પાસે કાંઈ નથી. હું આ દેશની રાંણી છંધી અને આ મારો છેકરો છે.” આ વાત સાંભલી તે ચોરોને દુએઆ આવી. તેઓ રાંણીને પગે લાગા, તથા પછે એક સારી જગામાં લઈ ગએઆ.

પણુ, જેહન, રાજા રાંણીની વાત કરતાં મારી મુસાફરીનું જેઆન રહી જાએ છે માટે તે વાતોને પડતી મેલું છંધી. ઈ ગલંડની હવા ઘણી મન પસંદ છે, પણ હીઆં ઠંડી ઘણી છે તેથી હું મેસાં ગરમ કપડાં પહેડી રાખવાં પડે છે અને શીઆલાના દાહડાંતો ઘરની બાહર જેમ શરવું લારી પડે છે, તેમ ઘરમાં આતસ જગી રાખીને બેસીએ છઈએ. તાંહાં દર વરસે આસરે ૮૦ ઈંચ વરસાદ પડે છે. આપણા દેશની મીઠાસે હીઆં

સરવે જાતની પેદાજો સ્ત્રી નથી અને તેનું એક કારણ તાંબાની ચા હવા છે. ઈંગલંડમાં લાકડાંના જાણેના જંગલ પુશકલ છે. એ લાકડું તાંબા ધણું કાંમ લાગે છે, જેમાં જો કા નામનું લાકડું ખડુ ઊંચું છે. જો કા લાકડાંના જાણેની સખી તે ઊપર ટાંકી છે. ખીજું એક લાકડું

“ઈંડી” નામનું છે જેનું જાણે કા આવું હોય છે. તે સીવાએ દરજોક જાતનું ધાસ તથા અનાજ વેલાત ખાતે સારી રીતે ઊગે છે. જાણાવરોની પેદાજો સમાં વાધ અને હાથી સરખાં પરાં જીજો આજ જમીનાના જમાના થયોગા તાંબાથી નાણુ થયોઆં છે, અને ઘર ધનુ તથા ઊપીજોગી જનાવરોની સારી વસતી છે. ઈંગલંડની જમીનમાંથી કોલસો પુશકલ મલી આવે છે. તે ઊપરત સહેલ, સીસું, ચાક, લોહાંડું ઈતી આદીની ખાંન પાણુ છે.

ઈંગલંડની વસતી હાલ આસરે બે કરોડ માં હોયોની છે. એમાંનો મોટો ભાગ ઈંગરેજ લોકોનો છે જેઓ આસરે ચાલીસ લાખ ઘરોમાં વસે છે. ઈંગલંડ દેશ હાલ તરણ કરોડ એકર જમીન રોડી છે, જેમાંની ઘણી ખરી ફલવંત છે. એ જમીનમાંથી કેટલીક નદીઓ વહે છે, જેમાંની ટેમસ નદી ઊપર પાણી તખત ઘેરુ લંડન આવી ઊં છે. કુદરતી ઊતપંતીની ખાળમાં હીંદુસતાંન ઈંગલંડ કરતાં ઘણું માતખ રહે તે પાણુ ઈંગલંડમાં હોનરે આપણાં દેશથી ઈંગલંડને ચહાનુ ખનાંવી ઊ છે. ઈંગલંડ આપણાં રાજ કરતાં જાણુ અને સુધરેલુ દેશ હોવાથી હજુર મારે થોડુંક લખવાનું છે પણ આ પત્ર લાંબો થઈ જાય છે, માટે તેને હીંઆં, બંધ કરે છું.

હું છઠ્ઠા તમારો
વાહાલો ભાઈ.

માતાઓને ચેતવણી—હમેલનો સંભાલ.

દરજોક હમેલદાર સ્ત્રીને જાણ્યો નાશ રહેલો નોઈએ. પેર, જે હમેલ રહેવાની અગાધી ખરોખર આ

વાં રહે છે, તે હમેલ રહેવા પછી જરા કખલજોતપર આવે છે; પેરેલ વેહેલા મહીનાઓમાં કખલજોત થવાનું દારણુ એકે તે વખતે ગરભમાં કુદરત પોતાની ફરજો ખજાવે છે; પણ પાછલા મહીનામાં કખલજોત થાય છે તેનું કારણ એકે હમેલવાળી જોરતથી જેટલી કસરત થવી નોઈએ, તેટલી થતી નથી; તથા ઊગતા ગરભના આંતરમાં ઊપર ભાર પડે છે. નો પેરેલ વેહેલા મહીનામાં કખલજોત થણી હોય છે તે તથા તે જોરત અધુરે માસે જાણે છે; નો પાછલા મહીનામાં કખલજોત વધારે હોય છે, અને પછી જાણે છે, તે તેને ઘણી કશડી ભોગવવી પડે છે તથા તે વખતે અને તીઆર પછી વધારે બેચેની લાગે છે, વાસતે એ વાત ઊપર ખધી હમેલદાર સ્ત્રીઓએ ધીઆં ન રાખવું જરૂરનું છે. જાણ્યો સાશ રાખવાનો ઊપાએ તે જોરતનાજ હાથમાં છે, અને તે વલી દવા દારૂ વગરને છે તે એમ કે:—ખાવા પીવામાં વીઆર રાખવો, કસરત કરવી, નાહાવું ધોવું, રખમાં પાણી ભરીને જોસવું, સહવારમાં વેહાં ઊઠવું; એ પરમાણુ ચાલીઆથી સરીરના આ અવીજોગમાં કખલજોત થશે નહીં. ખીજું ઘણી વાર સુધી ખીંછનાપર સુઈ રહેવાથી પણ કખલજોત વધે છે, વાસતે તે વાતની પણ હુશીઆરી રાખવી, અને વેહેલાં ઊઠવાની ટેપ રાખવી.

કેટલાએકનો એવો વીઆર છે કે, હમેલ રહેવા પછી પેરેલા મહીનાઓમાં કસરત કીધાથી નુકસાન થાય છે, પણ એ વીઆર ભુલ ભરેલો છે. જે જોરતને અગાધી અધુરે માસે ખચું પડી ઊં હોય તેવી જોરતને કસરતથી નુકસાન થાય છે, એ વાત ખરી છે, પણ જે જોરતમાં એવું ખની ઊં નહીં હોય, તેવી સઘલી જોરતોને કસરત ઘણી કામની છે; કેમકે તેથી જાણવાની કીરી આને મદદ મહે છે, અને કાએકાકારક થઈ પડે છે. પેરેલા છ અથવા સાત મહીના થયોઆ હોય તે વખતમાં રોડેજ અને ઘડી ઘડી એ ખુલી હવામાં હાલ ચાલ કરવી, ઘરનો થોડો ધંધો કરવો, એ અગતીજાનું છે. ખુલલી હવામાં ફરવા હરવાથી તે જોરતની તંદુરસ્તી સારી રહે છે, જોટવું જ નહીં, પણ પેર માણેલાં ખાલક ને પણ મારું થાય છે. થોડું ઘણું પોતાના ઘણીના ઘર ધંધામાં ગુંથાવાથી પોતાનો વખત રોડેલથી નીકલી જાય છે. અને નવરા ખેસી રહેવાથી મનમાં જે નવા નવા અને જુદા વીઆરો પેદા થાય છે, તે તેમ ધંધામાં ગુંથાવાથી થતા નથી; અને એ વખતે જે આપણને

સુખને સારું મનની ધીરજ અને ગંભીરપણું જોઈએ તે મલી સફળે. ખીજું એક ને ઠેકાણે ઘણાં લોકોની ભીડ થતી હોય, જેવી કે—મંડલી મલી હોય, તમા શા થતો હોય, લગણુની મોટી ધાંમધુમની મીજ ખાંની હોય, ઊકમણું હોય, તે ઠેકાણે તથા હીં દુ લોકમાં ને રોવા કુટવાની દુશટ ચાલ પડેલી છે તેવું જીહાં થતું હોય, અથવા જીહાં ઘણા આરડી આરડીને ગીત ગાતાં હોય, રુકામાં ને જગાપર જવા થી જોડસો વધારે થાય, અને આરામમાં ખલેલ થાય, અને ગરબમાંનાં ખાલકને ઈજા થાય; એવે ઠેકાણે ખીલકુલ જવાની મરજી રાખવી નહીં. આ વાત ખહુ ધીજાન આપવા જોગ છે, નહીંતો તેમ કરવાથી અધુરે મહીને જણવાનું મોટું દુખ ભોગવવું પડે છે. હુ જેલદાર ચારતમાં આ વાત ઘણી વખત જોવામાં આવે છે કે, મોટા લગણુની જમણવારમાં ગયાથી, મોટી રાત સુધી ઊભાગરો કરવાથી, રોજ રોજ ઘણી રાત સુધી જઈને આરડીને ગાવાથી, હુમેલદાર ચારતને ઘણા થાક પડે છે, તેનું શરીર જાણે ખાલી પડી ગઈ હોય તેમ તે ફરીઆદ કરે છે, અને તેથી અધુરે મહીને જણવાનું મોટું દુખ તેને પેદા થાય છે; વાસ્તે આ ઊપદી બાખત ઊપર હુમેલદાર ચારતે ઘણું ધીજાન રાખવું અને સળાં વાહાલાંનાં તેડાં ઊપર તથા કાલાવા લાથી રાતને ઊભાગરો કરવાને પછાત રહેલું, કે ને થી ઊપર કહેલું દુખ ખમવું પડે નહીં.

હુમેલદાર ચારતને સુસાફરી કરવાથી પણ ઘણાં માઠાં ફલ ખમવાં પડે છે. દુરની સુસાફરીથી, ખરાજ રસતાના આચકાથી, ખરાજ ગાડીઓમાં ખેસવાથી, ઘણા મોટાં ગરબનાં દુખ હાંસલ થાય છે, અને તે દુખ ઘણાં હડીલાં (એકાએક મટે નહીં એવાં) અને સુશકેલા ઈથી સારાં થાય છે. ઘણી વખત જંગલમાં કાકરની મદદ મલતી નથી, તેથી ને દુખો ચારતોને થાય છે, તે સારાં થઈ સકતાં નથી. અધુરે જણવાની નીચાની થાય છે તે અટકાવવાનું ખનનું નથી, અને તેથી અતી શયે દુખ તથા હરાનગતી ભોગવવી પડે છે; વાસ્તે ને મ ખને તેમ આવા દુખથી દુર રહેવાને સારું દુરની સુસાફરી કરવી નહીં, તેમજ વહી છેક કસરત છોડીને જીવાન હુમેલદાર ચારતોએ આલસુ ખેસવું નહીં; નર મ ખીજાનાવાલા કાચપર પડી રહેલું નહીં; ગરમ આરડામાં જીઆં તાજ અને સાફ હવા આવતી ન હોય.

તીહાં બેસી રહેલું નહીં, અને સારું સારું ખાઈને બેઠાં બેઠાં આરામ લેવા નહીં, કેમકે એવું કીધાથી તંદુર સતીમાં સુધારો થવાને ગદલે ખીગડ થાય છે એટલુંજ નહીં, પણ એવી અણધરતી ચાલથી ગરબસથાન મા હેલાં ખાલકના પોશણમાં અને ઊગવામાં મોટો વાંધો પડે છે, અને જો ખાલક જનમીશિંતો તે ઘણુંજ નખલું, નાજુક, કંતાઈ ગયેલું રહેશે, તથા સુશકેલાઈથી ઊછરી મોટું થશે.

ગરબવંતી ચારતને પાછલા છેલલા મહીનામાં રોજ કસરત લેવાની જરૂર છે, અને તે કસરતનાં ફલ જણતી વખતે ઘણાં મીઠાં થઈ પડશે. ને હુમેલદાર ચારતોથી ગરબના ભારથી ચાલી શકાવું નથી, અને વેહેલાં વેહેલાં થાકી જાય છે, તેઓએ જોરથી કસરત કરવી નહીં, કેમકે તે શયેદાને ઠેકાણે નુકસાન કરશે, વાસ્તે એવી ચારતોએ ખુશી હવામાં, ખુશી ગાડીમાં ફરવા જવું, પણ ગાડી ખંધ કરીને ખેસવું નહીં, કેમકે તાજ હવા અંદર ન આવીઆથી શયેદાને ગદલે નુકસાન થાય છે. વહી તે ચારતોએ ઘરમાંથી પડતો સુક લો, અને દીવત્રમાં બે તરણ કલાક આરામ લેવો.

ગરબવંતી ચારતોએ છેક પાછલા ઘડાડામાં કુવામાંથી પાણી કાઢવું નહીં અથવા મોટાં બેડાં ઊપાડવાં, ભારી ઘરેણાં પેરવાં, વીગરે ગરબમાંએલા ખાલકને અથવા પાતાના હકમાં નુકસાન થાય એવાં ભારી કામો કરવાં નહીં. (સી. જી. સુ.)

શાહાનદો લીઓપોલડ અને તેનો મેહેતાજી.

“પનોતો પુત્ર પાલણમાંથી જણાયે.” ખર નસવીકનો શાહાનદો લીઓપોલડ એક ઘણોજ દંચેઆ હુ શાહાનદો થઈ ગયેઓ છે. સને ૧૭૮૫ માં એક ડર નાંચની નદીમાં એક મોટી રેલ આવી હતી અને તે વખતે એક રઈચિતનો જીવ ખયાવતાં તે હુળી સુધે હતો. એવો ભલો તે રાજવળી સી હતો, પણ તે ની એ નેડીને લોડો તેની ખચળીમાંથી ચેતી ગયે આં હતાં. જરે તેની ઊમર ઘણી નાંહાની હતી તો રે તેણે એવી ચાલ ચલાવી હતી કે જેથી તે સરને ની પરીતી પાંખીઓ હતો. તેની તે ચાલનો સગીથી

સરસ દાખલો તેણે પોતાના મેહતાલ તરફ ખતાવેલી મંમતા ઊપરથી મલી આવેલે.

શાહજાદો લીઓપોલડ ચંચલ મંનને અને ઊદીઓગી હતો. તેને દેલવણી આપવા માટે તેનાં બાપે વાગનર નાંમનાં એક શીખસકને રાખીઓ હતો, જે શીખસક પોતાનાં કાંમમાં ઘણો ખખરદાર અને સારા ચલવાવાલો તથા મીલણસાર હતો. તેનાં ચેલાને વાંચવાનો જેટલો બધો શોખ હતો તેટલો લખવાનો શોખ નહીં હતો. તેથી તે ઘણી સારી રીતે જોક ચોપડીઓ વાંચતાં શીખીઓ હતો પણ તેને બરોબર લખતાં આવડતું નહીં હતું. આવું જોઈને મેહતાલ ઘણા દલગીર થતો હતો, પણ શાહજાદાનેતો લખવાને નાચે કંચલો આવતો હતો. તે વાંચવાની ચોપડીને એટલી પીઆરી ગણતો કે તેને હાથમાંથી ચેલતો નહીં હતો, પણ જારે શરજનો મારીઓ લખવા મેશવું પડતું તારે લીઓપોલડને ખાદ્ય ઈઆદ આવતો. તેને શીખાડતાં વાગનરને કંચલો ઊપજાવો માટે તથા જલદીથી ઊઠી જવા માટે તે આડી અવડી લીટીઓમાં લખતો હતો.

એક દાહાડે શાહજાદાએ જોઈછું કે તેનો શીખસક ઘણાજ ઊદાસ અને ગમગીન બેઠો હતો. તે પોતે એટલોતો દુઃખાહુ હતો કે મેહતાલની આ હાલત જોઈને તે પોતે દુખી થએઓ અને વીચાર કરવા લાગો કે “મારે લીધે એને આટલું લાગતું હશે. તે મને શીખાડવાને ઘણી મેહનત લીએછે તે છતાં હું આ હાલતોને તેને ખીજવું છઉં અને તેથી એ ભલા ઊસતાદને આટલી દલગીરી ઊપજેછે.” એમ વીચારીને તેણે તે દીને પોતાની ચાલ ચલણ બદલી નાખી. લખવાનાં પાક ઊપર તેણે બહુ ધ્યાન આપીછું અને શીખસક જેમ કહેછું તેમ ચાલીઓ. પણ નહીં, તેથી શીખસકનો ગમ એછો થએઓ નહીં. આગલની પેઠે હુઝીં ખોલીને જવાને બદલે જેવ વાત કરીને તે જતો રહ્યો અને લીઓપોલડ વીચારમાં પડીઓ.

અગર જો તેની બદલીએ ઈર્ષ બીજો છોકરો હતો તે શીખસક વીશે આટલી દરકાર કરતે નહીં, પણ લીઓપોલડ તે બીજાઓનાં સરખો નહીં હતો. તેણે પોતાનાં ચાકરોમાં ખોલ કીધી અને તેને માલુમ પડીછે કે આ મેહતાલ બીચારો દેવાદાર હતો. એક મીતરે તેની પાસેથી પોતાને માટે એક લખત લખા

વી લીધું હતું અને નાંણાં લઈને તે નાહારી ગએઓ હતો, જે ઊપરથી નાંણાં ધીરનાર શખસ વાગનર પાસે નાંણું માંગતો હતો. દેવાંની રકમ મોટી હતી જે બરવાને વાગનર પાસે પુરતાં નાંણાં નહીં હતાં અને પોતાનો માલ મીલકત વેચવા છતાંથી તે રકમ પુરી થતે નહીં એવું જોવાથી આ મેહતાલને ગમ લાગો હતો.

આ સઘલો હવાલ સાંભલીને શાહજાદો લીઓપોલડ ઘણા દુખી થએઓ. તેણે વીચારીછે કે એક તરફથી મારો ઊસતાદ આવો દુખીછે અને બીજી તરફથી શીખવામાં આવડ કરી હું તેને વધારે દુખી કરું છઉં, માટે હવે ઊપાએ એછેકે તેનાં દેવાંની રકમ તેને પુરી કરી આપવી તથા શીખવામાં સરખું ધેઆં ન રાખવું જેથી તે બેવડો રાજ થાએ.” પણ દેવાંની રકમ તે કાંઈથી આપે ? તેણે પોતાનાં બાપ સાથે એ વીશે વાત કરવાનો વીચાર કીધો પણ તેખી પોતાનાં શીખસકની આખરુ બલવવા માટે તેની આ માંડી હાલત જાહેર નહીં કરવી એવો ઠરાવ કરીને તે રાજ પાસે ગએઓ.

રાજએ પોતાનાં દીકરાની પીઆરથી ભેટ લીધી અને પછે લખવા શીખવાની વાત કાઢાડી. રાજએ શાહજાદાને કપડો આપીઓ કે, “બેટા હજુરસુધી તમે લખતા શીખીઆ નથી તેથી હું દલગીર છઉં. એ કામ હથડુંછે ખરૂં પણ તમે વીચાર કરો કે એક શાહજાદો જારે એટલું કાંમ નહીં બજાવે તારે બીજાં હથડાં કાંમને કેમ પાર ઊતારે ?”

લીઓપોલડ પોતાનો વાંક કણુલ કીધો—“બાવા હવેથી શીખવા ઊપર હું વધારે ધેઆંન આપશ, પણ તમારી પાસેથી એક બખોશ હું માંગી લેઉં છઉં. હવેથી હું મારો પાક બરોબર કરું કે નહીં તે વીશે દરરોજ મારા મેહતાલની ચીકી લાવશ અને જેદાહાડે મારી સારી ચાલ તેવણુ લખી જણાવે તે દાહાડે તમે મને કાંઈ પર્થસા આપો એવું હું ચાહુંછઉં.” આ વાત રાજએ કણુલ કીધી. તે ખોલીઓ કે “જો તમે શીખવા ઊપર ધેઆંન આપો તમે જેટલા માંગશો તેટલા પર્થસા આપવાને હું ખુશી છું.”

હવે લીઓપોલડે પોતાની દેલવણી ઊપર અતીવણુ ધેઆંન આપીઠી. લીઓપોલડની આવડ, નાંખુશી અને મેદરકારપણુ એકાએક જતુ રહ્યું અને એમ શીખસક શરમાવતો તેમ તે લખવા લાગ્યો.

આ ફેરફાર જોઈને તેનો શીખસક અચરત થયેઓ. તે લીજોપોલકને શાખાસી આપવા લાગે, જે ઊપર થી શાહુબદાએ પુછીછ કે “સાહેબ મારાં કાંમ ઊપર તમે રાજીએ?” શીખસકે પોતાનો ખુબુ હુરખ દે ખાડીઓ, તે ઊપરથી લીજોપોલકે અરજ કીધી કે એ વીજેની તેણે તેનાં ખાપ ઊપર એક ચીઠી લખી આપવી. વાગનરે ખુશીથી તેમ કીધુ અને રાજો તે ની આ ચીઠી વાંચીને રાજ થયેઓ. એ રીતે લીજોપોલકે પોતાનો ચેહલો હુશો મેલવીઓ, અને તારપછે દરરોજ જેમ શીખવા પાછલ બેલટ દેખાડતો હતો તેમ વાગનર તેને ચીઠી આપતો હતો અને રાજની તરફથી નાંણાંનું ઈનામ મેલવતો હતો. રાજો પોતાના દીકરાનો આ ભેદ નહી સમજવાથી ઘણો ગુંચવાતો હતો, તોથી તેની ઊલટને દેઠાવા માટે આ નાંણુ આપવાને તે જરાખી આનાંકાંની કરતો નહી હતો. લીજોપોલક જેમ પઈસા લેતો મળેઓ તેમ એક કાંઠામાં છુપી રીતે એકઠા કરતો મળેઓ.

એમ કરતાં લીજોપોલક પાસે એક સારી રકમ થઈ. તેણે ખરી મેહેનતથી મળેઓ આ કમાઈ કીધી હતી અને તેથી તે ઊપલાં નાંણાંમાં દરરોજ વધારો જોઈને ખુશી થતો હતો, પણ એટલામાં એક મુદત નીકલી ગઈ હતી અને વાગનરનો લેણદાર આંપતી ઊધરાંણી કરતો હતો. એ ઊપરથી આ ગરીબ શીખસક ઘણો દુખી થયેઓ હતો, અને અંતે એક દાહાડે પોતાનાં ઘરનો સાંમાં વેચવાનો ઠરાવ કરીને તે લીજોપોલકને શીખાડવા આવીઓ. આ વખતે તેનાં મેહેરા ઊપર ગમગીનીની નીશાંની દેખાતી હતી, માંટે લીજોપોલકે ઘણા પીઆરથી તેને તેનું કારણ પુછી લીધું અને વાગનરે ખર્ચ કારણ જાહેર કીધું. તે પછે લીજોપોલક શીખવા મેલે પણ તેનું ધેઆન નહી હતું. તેને લીધે વાગનરને બેલવાની ફરજ પડી કે, “શાહુબદા આજે તમે ખરાખર શીખતા નથી.”

“મેહેતાજ એમ સા ઊપરથી બોલોછે?”

“કાલનાં જેટલું આજે તમારૂં ધેઆન નથી.”

“તેનું કારણ એછેકે મારૂં ધેઆન એક વધારે અગતની ખાખદ ઊપર લાગુછે.”

“તે શુંછે? તમે સધીર મન રાખીને શીખવું જોઈએ.”

“મેહેતાજ મને તમારોજ અંદેશો લાગોછે.”

એટલું બોલીને લીજોપોલક તુરત ઊડીઓ આને પોતાનાં છુપાં ખાનાંમાંથી નાંણાંની કીઠલી કાઢીને લાવી આપી. તારપછે પોતાનાં નાંણાંના હાથ મેહેતાજના ગલાની આસપાસ વીતાલીને તે બોલીઓ કે “સાહેબ મેહેરખાંની કરીને આ ખાહલ રાખો અને તમારાં દેવાંનો વધારે વીચાર નાં કરો.”

આ ખાલકની દજેઆ જોઈ વાગનરની આંખોમાંથી તરતર આંધું તપકીઆં. તેણે લીજોપોલકની ખખેસને ઊપકાર સાથ નાંખાડી, પણ તારપછે લીજોપોલકે સરવે હકીકત જાહેર કીધી. જારે આ શીખસકે જોઈશું કે એખલા તેને ખાતર આ શાહુબદાએ પોતાની મરજી ઊપરાંત શીખવા પાછલ મેહેનત લીધી તારે તે ખાહલ રાખવા વીના તેને ચાલીછી નહી, પણ તેમ કરતાં તેની છાતીમાં જે જુલો ઊભાઈ આવીઓ હતો તેનું ધેઆન થઈ શકતું નથી. આંશુંભરી આંખે વાગનર આ દેલી લઈને પોતાનાં મનનારને ઘર મળેઓ, અને દેવુ અદા કીધા પછે પોતાના ચેલાના ખાપને સરવે હકીકતથી વાફી કીધા તે પછે લીજોપોલકની નેકી જગમાં પરસીધ થઈ હતી.

બીજાપોર રોહર અને તાંહાંની ઈમારતો.

હીંદુસતાનનાં સહીથી જોવા લાગેકે મેહેરોમાંનું એક બીજાપોરછે. તે આ દેશની દખણે સેતારાથી જરા દુર આવેલુંછે અને કુદરતી તથા હોનરનાં દેખાવોમાં એ મેહેરે મેલવેલી મોટાઈને લીધે તાંહાં જઈ નહી આવે એવા આ દેશમાં ફરવા નીકલેલા થોડાજ મુસાફરો મલી આવશે. હીંદુસતાનમાં રાજ કરતા જોનાં જે વંડીસો થઈ ગયેઓછે તેઓમાં મુસલમાનો એ લાંબી મુદત સુધી દોર મલાવીઓછે અને તેઓનાં તે પાદશાહુતની જાહોજલાલી ભરેલી નીશાંનો જેવી ઊમર નરજનાં કીઠલાંક મેહેરોમાંથી મલી આવેછે. તેવીજ બીજાપોરમાં પણ છે. દીલીહી અને કાંનપોરની જાહેઈસલાંમી ઈમારતો લગભગ નાંણુદ થઈ ગઈછે તારે બીજાપોરમાં હજુર ઘણીક સલાંમત રહીછે અને તેમને જોનારાઓ તે ખાંધકાંચો પાછલ થયેલા ખરચ ઈતીઆદી ઊપર અચરત થાયેછે.

બીજાપોરનો દેખાવ દુરથીજ રહીઆંમણે લા

ગેલે. એક પછે એક ઘુમખળો અને મીનારાઓ જગે જગ નજરે પડેલે. શેઠે મધે દાખલ થવાનાં રસતા ઊપરતો ઘણીખરી લાગી પડેલી ઈમારતો તથા નાં હાંનાં બહારો વચેની નાંહાંની મસજીદો દેખાએલે, પણ ખીલ તપાસવા જોગ જગાઓ શેઠેનાં છુટા છુટા ભાગો મધેલે. તાંહાંની રોણકમાં સુખીઆ વધારો હવામાં ઊરતા નીરમલ પાંહીનાં કુવારાઓથી યાએલે, જે કુવારાઓની શંખીઆ બીજા પેઠામાં જેટલી ગોલી છે તેટલી હાંદુસતાનમાં બીજાં કોઈ શેઠેમાં નહીં હોય એવું ચુકાવરો કહી ગયેઆલે. આ કુવારાઓ મહ મદીઆન પાદશાઓએ ખંધાવેલાએ, જેઓ ઘણું કરી ને એ જાતની મોજનાં ઘણાં શોખી હોએલે અને તે ઊપરથી અરેબીઅન નાઈટસની વાતોમાં તે કુવારાઓનાં જે એઆન આપણે વાંચીઆલે તે આ શેઠેમાં ઈઆદ આવેલે.

પાંહીનાં આ શુખ ઊપરાંત કુવા તલાવોથીબી બીજા પેઠાના રહેવાસીઓને ગોઠુ શુખ થઈ પડીગીં છે. કપડાંન સારકઈસ નાંમનો એક જાણીતો ગરહસથ કહેલે કે તે જાહેર આ શેઠેમાં ફરવા નીકળીઓ હતા તારે તેનાં ભોમીઆએ કહેલો હતું કે બીજા પેઠામાં હજુર “સાતસો વાવ, અને તરણસો કુવાલે.” એમાનો એક ગોઠો અને શુંદર વાવ જેને “તાજ બાગીલી” કરી કહેલે તે સુલતાન મહમદનાં એક મીતર નામે સુલકસ નદલે ખંધાવીઓ. તેનો વીસતાર દોહાડસો ચોરસ વારનોએ અને તેમાં પચાસ ફીટ ઊંડું પાણીએ. તેની તરણ ભોરકુએ થાંમ તથા મીનારાઓ અને ગાધેરી સુધાની એક રોણકદાર દેવાલ બાંધેલીએ, અને ચોથી બાજુએ તેનો ગોઠો દરવાજોએ, જેની આસપાસ ઊતા રૂઓની સગવડને માટે જગાઓ કરી રાખીએ. આ વાવમાં ઊતરવાની સીડીડીઓ સોલ તથા મજબુતએ અને તાંહાં ઘડીબર ભેસતાં ઘણી આસાએમ લાએલે.

બીજા પેઠા ઘણું કરીને મસજીદો તથા કબરોનું શેઠેર. તાંહાં એ ઈસમની સાતસો ઈમારતો ફતરથી તંયા સાતસો ઈંટ અને સુનાંથી બાંધેલીએ એવી ગણતરી કષ હાંન સારકઈસનાં મીતરે આપી હતી. એ ગણતરી ખ રોળી હોએ, એવું આ ઈમારતોએ રોકેલી ગોલી જગા ઊપરથી ધારી શકએલે. ઘણીક મસજીદો ઊપર વખતનો હાથ ચાલુ થઈ સુકેલે અને જેમ વરસ જાએ છે તેમ તેઓ ખરાબ થાએલે. બીજા પેઠાની જુમાં મ

સજીદ હજુર ઘણી મજબુતએ. તેમાં મરાલો અને થાં મલાઓનો કાંઈજ તોરો નથી, જેની હાર ગોઠા દરવા બામાંથી દાખલ થતાંજ શરૂ થાએલે. તેઓની વચ માં એક ગોઠો ગુમખજએ અને તેની પછવાડેનાં ચોક્ માં એક કુવારો તથા તલાવએ. અંદરની દેવાલો ઊપર શુનેરી હરથથી પુશકલ લેખો જોવામાં આવેલે. એક ઘણનાર કહેલે કે આ મસજીદ અને તેમાંનો સોણુ ગાર ઈઝીરોપનાં ગોઠાં દેવલોને રકર મારે એવોએ.

બીજા પેઠાની કંટલીક ઈમારત ખંધાવનારાઓ વીશે તાંહાંનાં લોકોમાં કંટલીક રમુલ વાતો ચાલે છે. જેમકે “મેટરીસ કનુસ” નાંમની એક તરણ મ જલાની નાંહાંની પણ શુંદર હવેલી “તાજ બાગીલી” ની પાસેલે. એવું કહેલે કે એ હવેલી ઈબરાહીમ શાહનાં વખતમાં માતર એક જાહાડુ કાહાડનારે ખંધાવી હતી. પાદશાહ કોઈએક દરદર્થી ઘણા હરંન હતા, તે દરદ સાફ કરવાને જાહેર કોઈખી હકી મથી બનીગી નહીં તારે પાદશાહએ એક નજુમીને બોલાવીઓ અને તેને પુછીગીં કે તેનું દરદ કંચારે શા કું થશે. તે નજુમીએ પોતાની મતલબ પાર પડવાની વકીથી રાજને કહેગીં કે “ફાંણિ દાહાડે સહવારનાં શેઠેમાં ફરવા નીકલો અને જે ઘણી ઊપર પેહલી નજર પડે તેને નાંહાંની ગોલી રકમનો ધરમ કરો, જેથી તમારા ગરહ જાહેર ફેરવાશે તારે તમે સાજ થશો.” તે સ હવારનાં આ નજુમી પોતે ઈબરાહીમ શાહને પેહલો મલી નાંહાં લેવાનો હતો, પણ પાદશાહનો દરાવેલા વખતથી સકરો ઊઠીને બાહર નીકળીઓ અને તેની પેહલી નજર એક જાહાડુ કાહાડનાર ઊપર પડવાથી તેને ઊપરું નજરોણું મલીગીં. આ શખસની તે દોલત ખાનાર કોઈ નહીં હતું અને વલી પોતે નેઆત બાહર હોવાથી આ નાંહાંમાં તેણે પોતાનો લાલ નહીં જોઈને ઊપરો ગેહલ ખંધાવી દીધો હતો.

એજ પરમાંણે વલી “ગોતીગીલ” નાંમની એક કબરની આસપાસનો સુનાંનો ગીલાલો ઘણા સરેદ તથા જહલકતો હોવાથી તે વીશે લોકોમાં એક રમુલ વાત ચાલેલે. એક વખતે એક પાદશાહને પોતાનાં એક અમીરની ગોલી દોલતની અદખાઈ લાગાથી તે દોલતને તેણે પોતાની લીજોરીમાં હુમેરવાની ઈઝીકતી મલાવી. તેને શીતુરનાં વાંક ઊપરથી પકડી તેની મીલકતને જપત કરવાનો દરાવ થએઓ હતો, પણ વાતે

માં અમીરને તે વીરોની ખખર પડી માટે તે પોતાની સ્ત્રીઓ પાસ જઈને ઈલાજ પુછવા લાગે. આ અમીરની ઘણી મીલકતમાં તેના જનાણાની સ્ત્રીઓની એ તીની જણસ હતી. તે સ્ત્રીઓએ પોતાનાં મુરખીનાં સુખને માટે પોતાની આ જણસોને બાંછને લુટી કરી નાંખીઓ કે રાત્રે તેથી લલચાએ નહી અને તારપછે તે લુકાને ઊપલી કખર બાંધતી વખતે કાંચે લીધે હતા. આ વાતો એક જોડી હશે.

ખીજાપોરની અજાણીઓમાં તાંહાંની એક તોપની છેક ઈંગ્લંડ સુધી વખાણુ અઈએ. એ તોપને “મલેક મેદાન” ઈઆને “મેદાનનો રાત્રે” કરી કહે છે. તે મીચર ધાતુઓની ખનાવેલી છે, જેમાં રૂપાં તથા સુનાંનો મોટો ભાગ કહેવાએ છે અને તેને અશક્તિ જે અવાજ થાએ છે તે ઊપરથી કહેવાશે આ ખીનાંને ખરી ધારે છે. એ તોપ આખી ટુનીઆમાં સંકીર્ણ સરસ કહેવાએ છે. તે ૪૦ ટનનાં ખાજની છે અને તેનાં વજણને લીધે આ જ સદીઓ થઈ તેને એક જ જગ્યાએ નાંખી મેલવી પડી છે. અમદનગરમાં ચલેખી રૂમીખાંન નાંખનાં એક સરદારે તેને તરણસો વરસની વાત ઊપર ખનાવી હતી, જેનાં વખતનાં ઘણાંક સેખો આ તોપ ઊપર ક્રિત રીઆ છે અને તેની ખાડીની સપાટી ખુબુ મુખારી છે. તેની અંદર પાંચ માંણસો સેહલાઈથી ખેંચી શકે છે અને તે ઊપરાંત પાદડી ખંધાઈ શકાએ એટલો તેનો ઘેરાવે છે. આ મોટાં કદને લીધે લાડાઈનાં કાંચને તે નાંલાએક ઘઈ પડી છે. તેને ખાડરથી ચેકતાં જ કોઈ તોપ કુટી હોએ તેટલો મોટો અવાજ થાએ છે. કહે છે કે સર જાંન માલકમ જાહે સ્તારાનાં રાજાને મલવા ગએઓ હતો તારે તેની સલામતીમાં આ તોપ શેડવાનો હાકમ થએઓ હતો. તે વખતે આ તોપ માં જોલો દારૂ ભરવો જોઈએ તેટલો જોડે નહી ભરેઓ હતો તોપણ તે ખાલી દારૂ શેડવાથી એવોતો મોટો અવાજ થએઓ હતો કે ઘણાં સેકોને પોત પોતાનાં ઘર કુટી પડવાની ઘાસતી લાગી હતી. કહે છે કે એજ તોપની એક જોડ હતી, જેને પુણે લઈ જવામાં આવી હતી.

ખીજાપોરની ગાદી ઊપર કહેલાક ચારા પાદ ચાહો રાજ કરી ગએઓ છે. ઈમખરાહીમ અદીલ, એ વોજ, એક ભલો પાદચાહા થઈ ગએઓ છે. તેની થું

દર કખર ખીજાપોર શેહરમાં એક ચારી જગા ઊપર બાંધેલી છે. પાદચાહા આ કખરને પોતાની પાંચ વરસની વએની એક દીકરીની લાસને માંડે ખંધાવા ધારી હતી પણ તે ખંધાઈ નહી તેટલાં તે પોતે મરણ પાંખીઓ અને તેની લાસ આજે આ દખ્ખા ભરેલાં મકાંનમાં ખીરાએ છે. આ કખરે ૧૦૦ વાર લાંખી, અને ૫૨) વાર પોહાલી જગા ચેકી છે તથા તેનો પાએઓ ૫૨ શીટ ઊંચા છે. તેમાં દાખલ થવાનો મુખીયા દરવાજો ઊંચો અને શેણકદાર છે જેમાં પેસતાંવાર કહેલી સીહીડીઓ ઊપર ચહડવા બાદ કખરની ઈમારત આવે છે. ૪૦ ચેરસ શીટનાં અને ૨૦ શીટની ઊંચાઈનાં એક દીવાંન ખાંનામાં પાદચાહા અને તેનાં કખીલાની ઘોડ રાખી છે, જેની આસપાસ કહેલાક કીમતી ચણગાર દીધા છે. તેને મથાલેના લુખખજનો વીઆસ ૩૫ શીટ છે. એ દીવાંનખાંણની સીલ્લિંગ તમામ એક જ જાતનાં ફતર થી બાંધેલી છે, અને તે આસપાસની દેવાલ ઊપર નહી પણ દેવાલમાંથી ખાડર કાઢાડેલાં થાંચા ઊપર બાંધી હોએ એવી લાગવા માટે તેમાં હીકમત કીમેલી છે. તે દીવાંનખાંનાંમાં તથા ખાડરનાં ઓટલાની ગાલેરી ઊપર મુનેરી રંગનાં હરશી તથા ખીજ નકશી ક્રિતરે લી છે. આ ગાલેરીનાં ફતરનાં છાપરાંની નકશી વખાંણવા નોજ છે. તેનાં ૧૫૪ નામ કીધા છે, જે દરએક ભાગ એક જ ફતરનો ખનેલો છે અને તે દરએકમાં જુદી જુદી તરેહનો સીણગાર છે.

“જુની આંખે નવાં કોતક.”

(છોકરીની જાતને ઈંગરેલ કેલવણી આપવા વીધે.)

ધણકાકી—અરે એ જુની આંખે નવાં કોતક રે માએ ! જાંમમાં લોડો લુખે મરે, મુવાં સાખ તરકારીનો ભાવ વધી ગીઓ ને અણીથી તે પછી મુંબીની એકેએક ચીજ મોઘો થઈ, ગરોખ મુરખાંના છવર સડો સડ થએઓ, તારે શેડીઆએ અંગરેલ ઈક્રિલ કાહાડવા નીકલીઆ. થું કીધો જમાનો આએઓય !

મીઠીદાસા—નો વાએ ખોળું થું ? હાંલેલો છોકરીની જાતને ક્રિતવડું થું ને વાત થું ? હા. સીખવો, સીખવો કે કાચે ખખરતી હોએ તે આજે જરે.

શીરીન—નહી પણ ઘણાકાકી મશખરીની વાત નથી, હું મારી જરને નવી ઈંગરેલ નીશાલમાં મોકલવાનો કસવ કરી ચુકી છઉં ને તમુને શરી શરીને ફેહું છઉં કે તમારી નાલનેખી મોકલો. ખેહું જણ સાથે જશે ને સાથે આવશે.

ઘણાકાકી—નારે માએ ! એ શા પછારા ? જરા રતી વાંચવા લખવા શીખીઆં એટલે ખસ. એ મારી સાત પાંચમાં લેલેલી વહુને માએ. ના—હું કાંઈ એવા દોગ ધતુરા કરવાની નથી.

મીઠીદાસાં—અરે નો શીરીન, તું એવી હરીલી ફેદારેહુતી. ખોદએ આકલ આપી હાએતો એવાં વેળાં મુકીદે ને દાહી દોહારી થઈને ચાલ.

શીરીન—તારે હું છેકરીએને ઈંગરેલ શીખવવા ફેહું તેમાં લેલી કરી કે ?

મીઠીદાસાં—(હસીને) અસતો વલી પુછેય ! અરે નાદાન ! એવી ગાંડી વાતો કરે તે ગાંડું ઠરે.

ઘણાકાકી—અરે માએ મીઠીખાઈ જવા દેવો ની. એ પંચાતી થું કાંમ નોઈએ ? બા ખાપુ બા તું છે ને તારી દીકરીછે—નોઈએ તે કર.

મીઠીદાસાં—ઓ વાએ ઘણાખાઈ તમે થું રો ચણ ગાલોચ ? છુતના હથમા નીશાંણી ના આપો. નોરે આ શીરીન એતો તુને ખેહુકાવેચ. છેકરીની જ્વત થી કાંઈ અંગરેલ શીખાએ ?

શીરીન—કાંએ નહી ? મારી સાથે ખરોખર વાત કરો અને હું તમારી ખાતરી કરશ.

ઘણાકાકી—ઓ વાએ એ શી પીરા ? નો શીરીન હું તુંને સાફ ફેહુંચ કે મારા જોરડાનો એ પંચાતી નહી નોઈએ. હંઈતો કાંઈ માંડું સાખદીઆડું નથી કે પરવારતાંની માંશક તારી સાથ લાંબી કુકી વાતો કરી એ. એ માદાકુટ તારી સહી મરીએ સાથ કર. મીટીન ને પીટીનરાઓ બા ને તાંડાંથી એવાં કોતક શીખી આવ. નોએતે કર, પણ હું તો મારી નલને એક ઘડીખી આંખ ખાગલથી ખીસાડય નહી. એની ખેહુસતન માએ—પીંડેંગાંસો મુકે ને લાંખાલ આપે—તે મરતી વખતે મ ને કહી ગીએલીછે કે ઘણાખાઈ તમારી વહુખી એ ને નીકરીખી એજે. શીરીન તું કાંઈ એની ઘણી ધોરીછે કે એટલું નોર મારેચ.

શીરીન—કાકી ગુએ ના થાવો. હું કાંઈ જાહાન નથી કરતી, પણ બરે તમે ખામખા એક સીધી

રસતો છોડી દેવો તારે તે તમુને દેખાડવો નોઈએ કે નહી ?

મીઠીદાસાં—(હસી પડીને) હા હા આએ શીધે રસતે ચાલનારીનાં સકારતો જુવો. છુટ ને પોતાં પેહુડીઆં, ને વરની ખગલમાં હાથ ઘાલીએ ને અંગરેલ શીખીઆં તેમાં સીધે રસતે ચાલીઆં. ખાપ દાદા દુરનેપાએ દેશં મેલીને મરી ગીઆ તે વલી દીકરી છ લાર કરેચ.

શીરીન—એ કાંઈ વાત કરવાની રીત નથી.

ઘણાકાકી—હવે હું કાંડાં મડ ? આવી ખોહાસી લી-છેકરીતો ફેધે નહી નોઈતી. અરે બની ખાઈ તું ને તારો વર ખેહું અખઈ થઈને રેહો ને ઘણા વરસ છવો. મીઠીદાસાં તે મીઠીકાનો સવભાવ પાછછે, ને માંએ ખીહી ખીહીને ચાલીએચ. તાહાંકાં પાણીએ કાસર પતાવોની.

મીઠીદાસાં—પણ કાંઈ મરજ ? હાએ—તેનુ જુવાંન લોહીછે ને તેથી રેં રેં કરી રહેઓચ, પણ તમે ખીહો તે વાસતે હુંખી તેનાંથી ખીંહું કે ? ભરમ ભારી ને ખોસા ખાલી તેમાંની વાતછે, તારે તેની દરકાર થું ?

ઘણાકાકી—ચુંબા નોશીએ કહેતાતાજ કે એ છેકરી માટી થશે તારે એટલી ચખચાક થશે કે એમ એમ ધરતીપર પગ ફેરવીને ઊભી નહી રેહશે. તેમ આને ખનીજીચ. શીરીનખાઈનો વર જરા કરતો કમાંતો થએએ તે તેવણ આને મોટાંખાઈ થઈ નીકલીઆંચ.

મીઠીદાસાં—ફેહીછે કે સોલે આવે શાંન ને વીસે આવે ગેઆન. તેમ ગેઆનીતો આવી પણ હજુર સમજ કાવીછે. એ પેટખરીને ખોલાપર લઈને મેં રખાડેલી ને ગાએ આપુએ શીખાંમણ દેવા નીકલીચ.

શીરીન—હવે તમે લોકો આટલું બધુ બોલીઆં તેમાં કાંઈ વલીશ ? એમ કરતાં ફેટવો વખત ગીએ ને તે વખત નો તમે મારી તકરાર સાંભલી હાતેતો ફેટવો શએહો થતે ?

ઘણાકાકી—અરે પણ તું ફેહુંચ થું ? તકરાર સાની કરવા આવીચ ? હવે વડા કે તું ?

શીરીન—તે હું ના નથી ફેહીતી. તમે ઊમરે પુએલીછો, વાસને તમે વધારે સમજણ રાખવી નોઈએ. મારા વરે મને કહેજીંચ કે હમણાં છેકરીએને વાસતે ને નવી ઈંગરેલ નીશાલ નીકલીચ તેમાં આપણી જરનેનો મેલવાના, પણ એવું કરીએક ખીલ છેકરી

ઓખી તાંહાં જાએ કે તેથી આપણાં શેઠામાં સુધારે.
યાએ તયા લોકે વધારે સુખી રહે.

મીઠીદાસા—“રરે રાંડના રોટલો ને ખાઈ મારૂ
વીઆજ.” અરે તારો સુધારો ખરે ને તુંનેથી થું કહે
છીં ? મુંગી મુંગી પડી રહે.

ધણાકાકી—મીઠીદાસાં જુની આંખનાં નવાં કે
તકહે માએ ! તમે એનાં વેળાંતો જુવો. આપણે બધાં
ખંજડેલાં જઈએ.

મીઠીદાસાં—ને આપણે શીખીયાં નહીં તે વા
સતે દુખી થએયાં, પણ ચેરી વડાં માંલુસની સાંમ
ખે એટલે શાકે નહીં રાખીએ. ફેડવતહે કે “માખાપ
ને નમે તે પેટ ભરીને જાએ.”

શીરીન—મારા મા ખાપનો મરી ગયેલાં છે,
અને કાકીને માના તોલનું માન આપીને કહું છઠીં
કે તમે લોકો મારૂ સાંભલવા વગર કાંહાંથી કાંહાં
ચાલી ગયેયાં. તમે દેખાડોની કે આરતને શીખી
આમાં થું અડચણ છે ?

મીઠીદાસાં—ને તું દેખાડોની કે નહીં શીખી
આમાં પાપ થું લાગું ? તારાં મા ખાપ શીખીઆંતાં
કે ? હમારાં મા ખાપે કેઈ પાટીપર ધુલ નાખીતી ? આ
જ કાલનાં પૌરીઆઓ એવું લઈ બેઠાચ, ને દીન ધ
રમ દુખાડી નાખીઆચ.

શીરીન—મને ઘણું દુખ લાગે છે કે જરે હું
મારા વાહલા શાવખસાની સત્રાહથી તમને સારી સ
મજ આપવા આવી તારે તમે લોકો તે ઊપર ધેઆન
નહીં આપતાં. પીઆરાં કાકી હું કાંઈ તમારી નાલ
નું ઘુરું ચાહું છઠીં, અથવા થું હું કાંઈ ખાણું ખરાખ
કરવા બેઠેલી છઠીં કે તમે એ રીતે હસી કાઢાડો છો ?
જો તમે બે ઘડી મુગાં બેસાતો હું તમારી ખાતરી કરું.
તેથી તેમાં જો મારી ભુલ હોયતો તમે દેખાડી શકશો.

ધણાકાકી—એ કાંહાં સમજવા આવીય ? તા
રે મનસેતો હમે બધાંજ કે ? નાલની માએ સુવા પછે
સાસુખી હુંજ ને માંએખી હુંજ છેડી. ના ના હું તેને
તો ઈસકાલે નથી ચુકવાની.

શીરીન—અને કાંએ નહીં તે મેહરખાંની કે
રીને દેહેવો.

ધણાકાકી—કાંએ નહીં ? છોકરીની જાતને શી
ખવડું રવા નથી. ખાપદાદઓ કાંઈ શીખવતા આવી
આ, નથી તારે આપણે સાવાસતે તેમ કરીએ ?

શીરીન—તારેતો એમજ કહેકે ખાપદાદ આ
ગની ચાકીમાં નહીં બેસતા વાસતે આપણેખોં નહીં બે
સીએ. આપણી માએ મમાઈઓ કાંઈ હીરા ચોતીની બાં
ગડી નહીં પેહેડતી હતી, તેઓતો પગમાં વાહા અને
કાંનમાં વીરલા પેહેડતાં હતાં, તેજ આપણેખી પેહેડીએ.
તારે તમે તેથી ઊલટાં જઈને આ કાનમાં ચોભતાં એ
રંગ કાંએ પેહેડોય ?

મીઠીદાસાં—અરે રાખો, રાખો, તે ચોરાંગની
વાત ને શીખવાની વાત એકજ આવી કે ?

શીરીન—તારે ખાપદાદઓની ને શીખવાની
વાત એકજ હોએ ? કદી નહીં. આપણને જે સારું લા
ગે તે આપણે કરીએ. ખીખાંઓને વચમાં લેવાની કાં
ઈ જરૂર નથી.

ધણાકાકી—પણ મારી નાલ કાંઈ શીખેલી
નથી કે ? એનેખી વાંચતાં લખતાં આવડેય. ઘોલીનો
વાગો ને કલઈજરના વાસણતો લખેય. જો પેલાં બા
રણાની પછવાડે હજુર ચાખના અખેર હોય.

શીરીન—પણ તે કાંઈ ખસ નથી. વાંચવું અ
ને લખવું તે કાંઈ ફેલવણી નથી. તમારા છોકરાને અં
ગરેલ શીખવા વાસતે વેલાતવેર મોકલોએ ને એને
ખીચારીને કષ્ટે ખખેાજ કાંએ શીખવીએ ?

ધણાકાકી—નહીં તારે એને આશીસ્માં મોક
લવાની છે ને વરને બેસાડીને કમાઈ કરવા જવાની છે
તે વાસતે અંગરેલ શીખવું નહીં વાડ ?

મીઠીદાસાં—અરે માએ તમે ઇલાની સાચે લે
જું દુખવોય ! જેણે એક વખત હા કહેછીં તો પછે મા
થું કોડીને મરો કાંએ નહીં જઈએ તોખી ના દેહેવાની
નથી. તેની સાચ વાત કરવી ને ઊરતા પવણ સાચ
વાત કરવી સરખી છે. નાલને વાંચતાં ને લખતાં આ
વડેય એકડું જાણીને મારૂતો દીલ દરકેય ને હાંબાં
ગજરી ચીઆય. આ વાગે ઘણાખાઈ નાદાનની સુ
જે તમે થું કીધું ? છોકરીને લખતાં શીખવો કે વાહા
લાઓપર કમજતે લખે ને વાંચતાં શીખવો કે દેરખાર
લીને નાહાસી-જાએ.

ધણાકાકી—માએ મારીતો જરા થઈને મરલ
નહીં હતી. એ જલસઈ આટલાં બે ચાર વરસ તી
સાચે ગઈતો ઘેરમાં મને કાંમ લાગનાર કાંઈ નહીં રહે
છીં. આલ્યાં છોકરાંએ મને માખી માખી બોલાવી
ને કુતરીનો અવતાર આપીએ. તે વખતે જો એ હા

તેતો આજેતો રાંધવા શીખતે. ગમે તેવીછે પણ કાંમ કરવે ચારીછે.

મીઠીદાસાં—હારે માંચે હા, ફેહતીછે કે “ખોડું તો ખોડું” પણ ઘેરનું ઘોડું” ગમે તેવું, પણ ને પોતાનું ને પોતાનું વાસતે તથુ મથુ કાંમ ચાલે.

ધણાંકાકી—તારે માંચે તેને સો કાંમમાંથી અટકાવીને ખોડાસા ખોડાસીથી શીરીનના વરે નીચાલે મુકી. હવે એ ચાર પાંચ વરસ જો ઘરમાં રહી નહી તેથી આજે એક રોટલી ઠાપતાં નહી આવકતી, કે જો સાખ ઠાપવા ખેસાડી હોજોતો ચુલીઆજે કરીને હાથમાં ચીરો પાડેચ.

મીઠીદાસાં—એતો પોતાપર પડે તારે જાંલે. તમે હાથ આપીશો તો એ લોકો હવે પોંડુઓ માગેચ. એક વખત શુભન રાખીશો ને નીચાલે ખેસારી તારે હવે કેન્ને ઈસકેલમાંથી મોકલો.

ધણાંકાકી—અરે ખોલવા દેવેની. કાલો કુતરો ખી તેપર ઘેરોન આપશે નહી. આસમાં શરીને નીચે કાંચે નહી આવે, જો હું મારી નહીને અંગરેજ ઈસકેલમાં ખેસાડુ. ગાંમમાં ફરેતી અધુરી રહીચકે ની તે પુરી કરું.

મીઠીદાસાં—ધણુ સાડ. દાહડેનું ખમ્મુ ચજોજી. અખર્ડ રહી ખાર વરસમાંતો માંચે યવી જોઈએ. ધણાં ખાઈ જ નસાઈનાં તમારા દીકરાને હવે વેલાતથી રેહ વો ને પછે વેહલાં વેહલાં હમે હુધરણી ખાવા આવીએ.

ધણાંકાકી—હારે મરું, તમારાં પેટ ટાણડાં ને આંખે ઊગરડાં !

મીઠીદાસાં—મારી જો એટલી વહુ કે દીકરી હોજોતો હું તેને એમ છકાવી નહી રેહું.

શીરીન—તારે અંગરેજ શીખવડું એટલે છકાવી રેહવું ?

મીઠીદાસાં—એક મુકીને હજાર વખત. છોકરી જાતને કંઈથી શીખવો એટલે આજમાં તેલ નાખો.

શીરીન—તારે છોકરાને શીખવીએ તેનું કારણ શું ?

મીઠીદાસાં—છોકરાપરતો મા બાપનો ખંધો જ વહે. લોહીનું પાંણી કરીને છોકરાને શિખારેચ સા વાસને ? માંચે બાપ મરે કે જીવે તે છોકરાને હાથછે. રાંડ દુકતીની જાત શું કરવાનીછે ? ઊલટો વધારે ખરચ.

શીરીન—અરે ખોદા ! શરીખ ખીચારી છોકરી ને આ કેટલું અપમાન ! મીઠીદાસાં છોકરો અને છોકરી ખોદાની નજરમાંતો સરખાંછે, જેવા છોકરાને હાથ, પગ, આંખ, કાંન ઈત્યાદીછે, તેવાજ છોકરીને ખાંછે. જેવી છોકરાને આસા તથા ઊલટ હોજો તેવીજ છોકરીમાંછે. તારે તેજો વચે ફરક રાખવો જે સવાજખીછે. છોકરાને કેલવણી આપવાથી તે શુખી થાજોછે. છોકરીની જાત વગર કેલવણીએ દુખી રેહોછે.

મીઠીદાસાં—એટલું ખમ્મુ ! તારે હું શીખી નહી, ને તારી માંચે માસીઓ ઈસકેલ નહી ગઈ તે વાસતે રદ થઈ કે ને તેનાંનેતો કોઈએ જાંખીને જોઈઈ ખી નહી કે ? જો શીખવાથીજ આરત મરદને ગમતી હોતેતો તારો ને મારો જનમખી નહી થતે.

શીરીન—પણ તે વખત જુદા હતા. તે વખત મરદમાંથી કેલવણી ફેલાયેલી નહી હતી. હમણાં જુવેની, છોકરાઓ કેટલા હોશીઆર થવા લાગાછે, તેજો કેલવાઈને કેવા કંન થાજોછે, પણ જારે તેજોની બાજોડીઓ ઘોલીનાં ફતર જેવી રહી જાજો તારે તે તેજોને પસંદ કેમ આવે ?

ધણાંકાકી—અરે મરું તારી અકલપરથી ! મને તો એક એકરો નહી આવરતો ને તોખી મારા વચે મ ને દસ હજારની જણસ કીધીતી. ને મને મારી ઘોડે ફેરવીતી. તેથી વધારે ખીજી સુખ કીજી જોઈએ ?

શીરીન—ધણુ જોઈએ. તમારી એટલી જાજ છતાં તમેને ખલાયો ધણો હતો. તમારી સાસુ સાથે કેટલો કંકાસ થતો હતો, અને રોજ હીઆં આવીને કેટલા રોદરા રડતાં હતાં. તમારા વરને વાસતે તમે કેવી ફરીઆદ કરતાં હતાં કે ખલા દીવસ તેવણ વાડીએ રેહોછે અને તમે તો જાંલે કુચ ખીસાદમાં નથી.

મીઠીદાસાં—તેતો હોજો. માતીડો ખાહારનો ને ખર્ઈરી ઘરની. સાસુ વહુના કલ્યાણતો ખધે ઘેર હોજોછે.

શીરીન—ખરી વાત, ને તે કલ્યાણ ખધે ઘેરથી નીકલી જાજો, ખલાયો જલાયો દુર થાજો, માંરીનો ખીઆર ખર્ઈએર કિપર વધે, ખર્ઈએર ખયાંનો સારી માવજત લેતાં રીખે, એ ખયાં કાંમને વાસતે તેને શીખવવાની જરૂરછે.

ધણાંકાકી—મીઠીદાસાં, જોની હેકારીતે જુવો. સમાજોતો ખયાં જગલી ને એ ખયાંની માવજત લેના

રી થઈ. અરે ચેતરણ ! બધી વાત રહી—પણ તારી માએ તારી માવજત. લઈને તુને મોટી કીધી તે શીખેલી હુતી કે ?

શીરીન—કાકી એવા એક દાખલાની વાત ના કરો. એમતો બધી માએઓના બધાં મરી જતાં નથી, પણ તોખી હાલ તેઓ જેટલા સંભાલ લીએ છે તે કરતાં ઘણો સારો સંભાલ નો તેઓ શીખેલી હોએ તો લઈ શકે. એકજ દાખલો લેવો. સોણ મામાના પેટુને સહીએક કહાડવાની તેની માએને મારા વરે કે ટલી યોહાસ કીધીતી, પણ તેમ તેવણે કીધું નહીં ને અંતે જારે તેને સહીએક આવીઆ તારે તે ખીચારો આંખથી રદ થઈ પડેજો. હવે જો તે માએ શીખેલી હોતોતો શહીએક કાહાડવાની અગત સમજતે અને પોતાના બધાંનો તેવો સંભાલ લઈ રાખતો. તેજ પરમાં હો ખીલ ઘણી ખાખોમાં માએઓની ગજલતીથી અને અનન્યપણથી બધાંની ખરાખી થાએ છે. તે જ નજે તારથી મોટું થાએ તાંહાં સુધી તેને કેમ પાલવું, કેવાં કપડાં પેહાડવાં, શું ખવાડવું, શ્વાંણા દરદને વખતે કીઓ ઊપાએ કરવો અને તે દરદ થવાની આ ગમચ કેઈ સાહુચેતી રાખવી, તેની આગલ કેવી કેવી વાતો કરવી અને તેને કેવી કેલવણી આપવી, એ સઘ હું જે માએ શીખેલી નહીં હોએ તે માએ કાંહાંથી જાંહે ?

મીઠીદાસાં—ધણખાઈ! કાંમતો બેહીજીનો, એ કાલઈ કેઆરે નરમ પડશે ? જખાં ચાલેય કે જાંહે કાતર.

ધણખાઈ—અરે તમે એની જરા વાતતો સાંભલો !

શીરીન—ચાખાચ, હું ઘણી ખુશી છઠીં કે તમે એ રીતે મારી વાત સાંભલવાને રાજીએ. હું જે જો લી છઠીં તે સાચુંએ, તેથી કરીને મીઠીદાસાં ટપચી પુરવા સીવાએ ખીજી કાંઈ કરી શકતાં નથી. પણ વીચાર કરો કે એક ખઈરી જારે શીખેલી હોએ તારેજ તે ખઈરીમા ખપે કે નહીં ? ખાકી હવસ પુરો પાડવો એવું તો જણાવરોની માદામાં પણે અને જો તેજુજ ખઈરીનું કાંમ હોએતો પછે તેમાં અને જનાવરોમાં શકયું ? પણ નહીં વાહાલાં કાકી, યોદાએ મરદને શુખ આપવાનું કાંમ જોરત જતને સરજીએ અને તે શુખ કેમ આપવું તે શીખવાની જોરતમાં શકતી રહે લીએ. મરદનું ઘર કેમ ચાલે, કળા આ કંકાચ દુર કે

મ થાએ, અને શરવે દેકાંણે સુખ કેમ શેલાએ તે જોરત પોતે શીખીઆ વગર સમજે નહીં. આપણાં ખઈરાં જો જેવી રીતે ઘર ચલાવે છે તે કાંઈ સઘલું સુખ આપે એવી નથી. ઘર ચલાવનારીતો શીઆંની, ધીરજ ચાલી, અને સમજી જોઈએ. તેનાં વેહમ નીકલી જવા જોઈએ. એ સઘલું કેલવણીથી થાએ છે. જેમ છે કરાઓને આશીયમાં જવા લાએક તથા દુનીઆનાં કાંમને લાએક ખનાવવા માંડે કેલવણી આપીએ છઈએ. તેમ છેકરીઓને ઘેરનાં કાંમને લાએક ખનાવવા માંડે કેલવણી જરૂરીછી. તે કેલવણી અંગરેજીમાંથી જેવી અપાએ છે તેવી કાંઈ ગુજરાતીથી અપાતી નથી. તેટલા વાસતે ઘણાંકાકી હું મારી જરને ઈંગરેજી સકુલમાં મોકલવાની છઠીં અને તમેખી તેમજ કરવું ઘટે છે.

મીઠીદાસાં—હા કે પછે ખાવાના ખસેરાની પેરે વધી જાએ, ને ઘરમાં વાંચ શરેતો હાલુ નહીં જડે તો ખી ખાહાર ખોટો દમાં કરે.

ધણખાઈ—માએ વીચાર કરો કે જારે છેકરી જાત અંગરેજી શીખી તો પછી વરને કેહશે કે “માથે હાંડો મુકીને પાંણી ભરવા જા—ને મને ખુરશીએ બેસારી રાખ” એ માટીએને રાંધરીમાં ગાંધાવાના ઘહારા થાએઆય.

શીરીન—નહીં ધણખાઈ, એ તમારી ભુલ છે. વેલાતમાં તમાંમ ઈંગરેજો વસે છે. તેઓની જોરતો કેલવણી લેવાથી ઘરના કાંમકાજ ખજલવાને ના પાડતી નથી, પણ તેથી કીલટું તેમ કરવાની તેઓ પોતાની શરજ જાએ છે અને તે ઊપરાંત ખીલ અનેક રીતનું માટીને સુખ આપે છે.

મીઠીદાસાં—જો વાએ શી બલા, પણ હવે શુ જી રેહની.

શીરીન—જુવો કાકી મારા બોલવાથી તમારી ખાતરી થતી હોએતો હું જે માંનું છઠીં તે ના પાડો ના. નાજને ઈંગરેજી નીશાલે રેલો. અગર ખાતરી થઈ નહીં હોએતો કેહવો કે મું તમને ખોટું શું કહજી છે. આપણાં ખઈરાંજી અને ઈંગરેજી જોરતોની હાલત સરખાવો. પેલીઓ કેવી શીખેલી, ચંચલ અને રેહનવું હોએ છે. કેવાં તેઓ હંમેજ હડતે ચેહરે પોતાનાં ઘણીને ગલે વલએ છે તથા પોતાના બધાંને રમાંડે છે ! કેવાં તેઓ પોતાના બાલકોની જતન કરે છે અને તે બાલકો કેવાં ભરેલાં તથા આશુદાં હોએ છે ! કેવી તે

ચોરતો રાતને વખતે ઘરમાં ગાઈ વગાડીને વરને છુ
શી કરેછે તથા વાંચી લખીને પોતાનો વખત કાઢાડે
તે બધું ફેલવણીથી છે, અને જો તમે તમારી દીકરીઓ
ને તેવી કરવા ચાહો, તમારાં કરતાં તમારી દીકરીઓ
વધારે સુખ જોયે એવું જો તમે ચાહતાં હોવો, તો
જે ફેલવણીથી ઈંગરેજ સ્ત્રીઓ તેવી થઈ તે ફેલવણી
તમારી દીકરીઓને આપો. કાકી તમારા વખતમાં અં
ગરેજ નીચાલો નહીં હતી, પણ હવેનો છેકરીઓને
તેવી ફેલવણી મુકત આપવા માટે નીચાલો નીકલી છે
તારે તમારી વહુ દીકરીઓને ચાવાસતે ખેનસીખ રા
ખો. જારે તમારો ધનજીઆહુ વેસાતવેરથી શીખી
આવશે અને પોતાની બર્ધજીરને ફેલવણી વગરની અ
પર જોશે તારે તેને ફેલું દુખ લાગશે, પણ તેથી ઊ
લટું જારે તે જોશે કે તેના સરખી શીખેલી તેની બાએ
ડી પણ છે તારે તે જોડું ફેલું સુખી થશે. માટે ધણા
કાકી ધેઆન રાખો અને નાજીને સુધારવાની આ ત
ક જવા ના દેવી.

અંતે શીરીન જીહીતી. ધણાકાકી અને મીઠી
દેસાંના સરવે બાંહના જારે ખપી ગએઆં તારે તે
જો નાખાર થએઆં અને અંતે કણુક કીધું કે નજ
ને નવી ઈંગરેજ સકુલમાં ચોકલવી. શીઆંણી શીરી
ને ખુશી થઈને પોતાના વાહલા વરને જો ખખર કહી,
જેથી તેણે શીરીનને શાખાસી આપી કહેડી કે “ચેઆ
રી શીરીન ખાદ તારા સરખી બર્ધજીર સરવેને બ
ખશે.”

વીધવા માહારાણીજીની નકલ કરવા જોગ ચાલ.

જે વાંચનાંરી ખેહની, પોતાનો વખત આલસા
ઈ અથવા ઊંઘમાં ગુજારતી હોય તેણે પોતાના સુધા
રાને ખાતર ધડીલર આપણી ચેહરખાન માહારાણી
તરફ ધેઆન લગાડવું. તે જોશે કે આ સંકીધી સુ
ખવાશી ખાનુ સરવે એસ આરામ છતાં દરરોજ ચેહ
નત કરેછે અને ઊંઘ આલસને તજેછે. એ નાંમવર
ખાનુનાં ભરથારનાં મરણ પછે તેની આખી પરજા તે
ની જીંદગી તથા તનદરોસતી તરફ નજર રાખેછે અ
ને જાણવાથી ખુશી થાયેછે કે ખાવંદનાં દુખ ભરેલા

ચોહાતથી એ નેક જાતને ગમ લાગેછે ખરો, તોપણ
ખીજી ચોરતોની મીચાલે શેકરનો “જાગ” રાખવાને
બદલે તે પોતાનાં હાલના દીવસો કેમ ગુજારેછે તેનો હ
વાલ એક લખનારે આ પરમાણે છપાવીએછે—

સહવારના પોહારમાં ઊઠવા પછે નાંમદાર રાં
ણી પોશાક બદલીને તથા “ચાહે પાંણી” કરીને પરથમ
ખાદાની બંદગી કરવા ઊપર ધેઆન આપેછે, અને પ
છે નાસતો લીએછે. તારખાદ તેનો ફેલોક વખત વર
તમાંન પતરો વાંચવામાં નીકલેછે જે મધે છપાતી દેસ
તથા દુતીઆને લગતી વીગનવાર ખખર અંતરોથી તે
નાંમદાર સારી રીતે વાફરશાર થાયેછે. તે પુર કીધા
પછે તેનું ધેઆન પોતાનાં બચાંજો તરફ જાયેછે. તે
પોતાનાં બચાં ઊપર અતીશયે પરીતી રાખેછે અને તે
જોની ભેટ લેતી વખતે તેજો સાથે ઘનાંઈની વાલે ક
રી તથા તેજોના જુદા જુદા ઊસતાદોને પુછી તેજોની
ચાલ ચલાવ વીશે પોતાની ખાતરી કરેછે.

ઘરનું કાંમ બજાવીને રાંણી, વીકરોરીઆ રાજ
દરખારનાં કાંમે ઊપર ધેઆન આપેછે. જેમાં દસ
તાવેજો, તથા સહી શાખો સાથ મગજને ધસવા ખાદ
ખખારના તે નામદાર મસવા આવનારાજોની મુલાકા
ત કરેછે. તેમાં ચીતારાજો, ઝવેરીજો, ગરંથ કરતા
જો, જોધેદારો અને ખીજીજો તેનો આસરો માંગવા
તથા એલચીજો અને પરધાંનો તેને માંન આપવા આ
વેછે. નાંમદાર રાંણીનો માજીઆહુ સવભાવ તેની સા
થ કાંમ પાડનારાજો જાયેછે.

એટલું થયેછી કે પાછલા પોહારમાં કખીલા સા
થે ખાણ ખાવાખાદ નાંમદાર રાંણી કરવા જાયેછે.
આ વખતે ઘોડેસવાર અથવા પાંછી પીચાઈ થઈ તે
લાંબી મંજલ કાપેછે અને સગાં વાહલાઓને તેમને
ધેર મસવા જાયેછે. કોઈ કોઈ વખતે બચાં છેકરાંની
સાથે તે ઈસખીશલો તથા ખીજાં ધરમખાતાંઓમાં
જઈને ગરીબ લોકોની હાલત તપાસેછે.

ઘર આવીઆ પછે એક કલાક પુસતકોનો અ
ભીઆસ માહારાણીજીને ઘણો વાહલો લાગેછે. તેટ
લાં દેખજ ખીજાવામાં આવેછે અને રાંણી ખાવા બેસે
છે. ખાઈ રહેનાખાદ દીવાનખાનામાં જઈને ગમત ક
રેછે. આ વખતે પોતાના ચેહમાંનો સાથ વાત કરી,
તથા ગાઈ વગાડીને થોડી રાત ગુજારવા પછે માહારાં
ણીજી સુવા જાયેછે.

સંજી વીકટોરીઆને પોતાનું ઘર તથા રાજ્ય બેહુ સંભાલવાં પડેછે, અને તે બેહુ કામ આવી શક્તી રીતે ચલાવેછે. પોતાના વરના મોહાતને જોઈ તે જીલી ગઈ નથી, તેપણુ તેણે જે રોગ રાખીઓછે તે કાંઈ આપણી વીધવાઓની પેઠે ઘરમાં ગાલચાઈ કરી ગંધાઈ રહેવામાં અથવા ઊંચ કાહડવામાં નથી.

રમુજે કુરરાત.

૧. હું એક પીવાભેગ પદારથ છઉં. આરૂં આંધુ કાપી નાંખી, પછે હું એક ખાવાભેગ પદારથ થાઉં છઉં. આરૂં પુછું કાપો અને હું નહીં પીવાની કે નહીં ખાવાની પણ તોલવાની પદારથ થાઉં છઉં.

૨. મારો પેટેલો મોલ માએઆ કરેછે; મારો બીજો મોલ નાસ કરેછે, મારો આખો મોલ બખશેસ કરેછે.

૩. જે હું નહીં હુતેતો શેડ કાવસજી બહાંગીરની સખાવત ગણાતે નહીં. જે હું નહીં હુતેતો આપણાં મારોનેટ સાર નાંધેટ કહેવાતે નહીં. જે હું નહીં હુતેતો રૂમાં કમાએલા ધણીઆની પુછને કોઇ પધસો કહેતે નહીં. જે હું નહીં હુતેતો છોકરીઓને મારે ઇંગરેજ મદરેસા બનતે નહીં.

સવાલનાં જવાબો.

(જુલો ગમ્મિઆં આંકના જવાબો)

૧. ચોરસ મોલો.

અ ર જ બ દા મ સા ક ર

ર ત ન દા ડ મ ક લ મ

જ ન ત મ મ ત ર જ ત

૨. ૩ અમ્પેર—માહાડ, જાહાડ, દાહાડ, ધરહો, દહો, ઇતીઆદી.

૩. ઉચઠાવેલા શબ્દો—૧ રાંજી મરથો, ૨ ચોકલ ગામ્મે, ૩ કાકાટજીવો, ૪ કીડી મકોડી, ૫ અખાંખ.

પરચુરણ બાબદો.

આ ફુનીઆનાં આત્મીરવાદ—એક લખનાર બ લાંમણ કરેછે કે આ ફુનીઆનાં શુષ્કોને "સાહુએતીથી છોડો, નમનતાઈથી માંગો, સજીરીથી પીછાંજો, ઇમાનદારીથી મેલ વો, તામેદારીથી બાહાલ રાખો, દાહાપણથી સંભાલો, કામ્મે દાઈથી વાપરો, શખાવતથી આપો, અધીઅગમણેથી વખાંજો, મેકીથી વધારો, સેટલાઈથી તમે, અને ખુસીથી જોડી રવો."

ખીજવવાનું પરીનામ—ફ્રાંસનાં એક ગાંમડાંમાં હાલ એક અજાએજ જેવો બનાવ બનીઓછે. એક છુ

હારનાં બદનનાં સાંધા એટલાંતો અધડી ગમ્મેઆ હતા કે તે નાંધી પોતાનું કાંગકાન થવું નહીં હલું. એક દાહડે તેની ડકાંનમાં કેટલોએક થોડાની નાલ ચોરાઈ. એ રીતે કમાઈ કરવાને બદલે તે ખીમારને ઉલટું મોહાણું પડીતું, એવું જોઈને તે એટલાંતો ખીજવાઈને ઝુસે ધમ્મેઆ કે તેનાં બદન ઉપર સમલો પરસેનો કુટી નીકલીઓ અને થોડાવારમાં તેનાં સાંધાને અમરસાત નરમ પડી ગમ્મેઆ. ઉસકેસાએમાં મં નથી આ દરદ સાક થવા, ઉપરથી તખીઓ એ વીધે ધટતી તવાસ કરતા હયો ખરા.

નવી જાતનો શેડવાનો દાટ્ટ—લડનના એક ખીજ ફરીવલ નામના રસાએજીએ લાકડાંના વેટ્ટરમાંથી બંકુક નો દાટ્ટ બનાવાની ઇઉકતી શોધી કાહાડીછે. એ ઇઉકતીથી બનેલા દાટ્ટની તપાસ થોડુંકની વાત ઉપર એક મોટી ખાંત મધે થઈ હતી, જે વખતે એવું માહુંમ પડીકું કે સારંગે મેલવામાં આ દાટ્ટ થણો કુતમનંદછે.

જોડામાં મોટું રેલવેનું કારખાંતુ—કેહછે કે પટ્ટ શીઆ દેશના પામ્મેતખત મરલોન શેટ્ટરમાં રેલવેની ગાડીઓ બનાવાને જેવું મોટું કારખાંતું છે તેવું બીજું કહે નથી. આ કારખાંતોમાં દર રોજ રોહાડ હજાર માણસો અપેએ અને દર વરસે સાડીસાડીસ લાખ રૂપીઆની કીમતની ગાડીઓ બનાવવામાં આવેછે.

ગાડીઓની સંખીઆ—ફ્રાંસનાં પામ્મેતખત પારીસ શેટ્ટરમાં અઉદમાં હુઈ રાખનાં વખતમાં ખાંતર ૫૦૦૦ ગાડીઓ લોકોમાં વપરાતી હતી, પણ હાલ તાંહાંનાં રસતા આ ઉપર બધી મલોને ૬૦૦૦૦ ગાડીઓ ફરેછે. ખુંબઈમાં પણ રૂની કોખાંજી થવા પછે લોકો ગાડી પેટે ધણી ફરવા લાગાછે.

દાનાઈની શીખાંમણ—"શેલતને પેરમાં દાખલ કે રવી પણ ફોલમાં દાખલ થવા રેવી નહીં."

"શેલત રીવાએ બીજું કાંઈ નહીં હાએતો આપણે ખાતખર ધમ્મેઆ એમ સમજવું નહીં."

"સારાં માણસ પોતાનો અને નકારાં માણસો પોતાના પડોસીના વીસવાસ કરતા નથી."

"તનદરોસતી એટલે અધીઅખપણું અને કસરત."

"મોટી ખુબી કરતાં નાહાની ખુરાઈતરત નણાએછે."

"નકારા દોસત કરતાં સારા દુશમન બધા. એક ફીલસુફને એ જણે પુછીકું કે "તારા દુશમનોનો નાસ કાંએ નહીં કરતો?" તે ફીલસુફે જવાબ દીધો કે તેઓ છવતાઉતેતો હું વધારે દરોને માહું છઉં."

લાકડાંનું પુરતકખાંતું—વીઆનાં પેટ્ટરનાં સંગરહ સખોંને મારે નવી જાતનાં સો પુરતકો બનાવવામાં આવેછે. તે પુરતકોનાં પુરાં લાકડાંના તથા પીડ જાહાડની છાલની બનાવુલીએ અને ચોકસ જાહાડનું નામ તે ઉપર હોત રીને તેજ જાહાડનાં પાતરાં, ફલ ઇતીઆરીનાં ખમુનાં તે ચો પડીનાં સફાઓ ઉપર મોહાંદાડીઆંછે.

જ નહીં હતા. તેણે પોતાની દીકરીનું મન મનાવા માટે જાણ અડચણ લીધી નહીં હતી, પણ તેથી અંદરખાનેથી તેનું દીલ મનોચેહેરને પોતાનો ન્યાય કરવા તરફ નહીં હતું. તેથી તેથી ગોલશેહેર ઉપર ક્રાંધ અસર થઈતી નહીં. તે પોતાનાં વર તરફ ખરા જીવનથી વલગેલી હતી. રાત અને દીસ તેને વર સીવાએ બીજી કસો વીચાર નહીં હતા. મનોચેહેરનાં તન અને મનની ખુબસુરતીને તે પોતા કરતાં વધારે ગણતી હતી. વરને રીસ લાગે એવી એકું માંગણી તે કરતી નહીં હતી અથવા એવો એકું શબ્દ વતીક તે બોલતી નહીં હતી.

પણ આજે તે ખાવંદ તેને એખલી સેલીને ગમેએ હતા. આજે તે એકાંત પડીને ગમ કરતી હતી.

પરણીઆ પછે થોડાં દીવસમાં એક દાહાડે જરે આ એકું બગલાં એક એકના હાથ લઈ બાગ ગયે ફરતું હતું. અને નીતીની વાતો કરતું હતું; તારે એકાએક ફીંગરોન રાજે આવી લાગે અને ધમકાઈને તેઓને છુડાં પાડીઆં પછે મનોચેહેરને હોકમ કીધો કે તેણે તેની દીકરીની સંગત તનવી તથા તેના ગાંઠમાંથી જતા રેફેરું, તે વખતે આ શુંદર બાનુને કેવું લાગુ હશે. તેણે પોતાના બાપને ઘણા કાલાવા લા કીધા, મનોચેહેરે શું તકસીર કીધી તે પુછીલું, પણ નહીં, રાજાએ પોતાના બેલ ફેરવીએ નહીં. તેણે કહેલું કે “મનોચેહેર તુંને હું જનમ દેશનીકાલ કહે” છલું, આંદે તા કીદીથી માફ થર અને ગામ છોડી જાને.”

આ શું બતાવે? રાજાના મનમાં અચચ્છે. શું પવન આવીએ? આ મનોચેહેરને એકું તેના બેલાસે મેલવો શકીલ નહીં.

મનોચેહેરે બીજી દાહાડે ઘણી નાંચારીથી તથ્યચારી આ કીધી. તેની બાનુએ આખો દીવસ ગમમાં મુગ્ધરીએ અને તે પોતે પણ ક્રાંધ થોડો ફુખી નહીં થયેએ. અતે ધર અને ગામ છોડી જવાનો વખત થયેએ. અકસીસ! તે વખતે આ એકાંતે લાગેલી વીપતને ચીતાર કાણ આપશે?

ગોલશેહેર અને મનોચેહેર ને બાગમાં બચગ્રીથી રમતાં હતાં તેજ બાગમાં છુડાં પડતી વખતે ત્રીચારમાં પડીઆં હતાં. ગોલશેહેર બેલતો કે “હું” મારા ધણી અને બાપ તરફ સારી વક્ષાદારી રાખું છલું તારે મારા ઉપર આ નક્ષા મુજ રહે. પણ તે હું કેમ ખમશ! અરે! મનોચેહેર તમારા દીધર પારકાએ જોશે, તમારી ભેટ સહ કોઈ લઈ શકશે અને મને એમતો રહી જશે.”

મનોચેહેરે પણ સરખી રીતે ફુખી થતો હતા. તે બેલતો કે “શું બેલાએ મારે નાસ કરવાનો વીચાર કીધીલે? શું તેણે એવું સરજેલું કે હું મારી પરણી બાએડીને જી લમથી છોડું અને દેશનીકાલ થઈ ગામ બાહરે રેહું. વાહા લી બાનું તારા બાપને એવો શું વીચાર મુજાએ હશે. તુંજી તો મારે મનસે ફુનીઆએ, પણ તુંને તજી તેમ ફુનીઆ ત જવા સરખુજે.”

ગોલશેહેર આહાતી કે “બેલાતાલા આજનો દીવસ લાંમ બે કરે કે આપણુ વધારે વખત બેસીને ગમ કરીએ. બેલા આજે રાત નહીં પાડે કે મારો ધણી અને છોડી જાએ નહીં.”

પણ સાંભતો પડી મુકી. સુરીઆ અસત પામીએ અને મનોચેહેરને જવાની તલબ થઈ. આ મારી બધંચેરે અસપ થર

સની વક્ષાદારીનાં વચન આપીઆ. ગોલશેહેરે ઈઆદગારી ને મારે પોતાનાં વરને એક વીડી પેઠેડાવી ને તેના ખાવંદે બાહાલ રાખી અને મનોચેહેરે પોતાની બાએડીને એક બાંઝડી આપી ને લઈને તે શુંદરી કજીલ થઈ કે મોહાત શુધી તેને હાપત્રાથી કાઢાડવી નહીં.

એ રીતે ઘણા વખત થઈ ગમેએ. અમંદાર થયેલું તેથી આ લોકો છુડાં પડીઆં નહીં. મનોચેહેરે જતા અને પાછો આવતો હતા તથા એમ કરતાં લાંમએ વખત રહીને ગમ કરતો હતા. ગોલશેહેર રાત પડવા છતાં મેહલમાં નહીં આવી તેટલા મારે તેના બાપ બાગમાં તેને જવા ગમેએ. તાંદાં આ જોડાંને સાથે જોઈને તેણે તુરત મનોચેહેરને જીમ પાડી કહેલું કે “આ નીચા, હજુર તું જતા નથી, પણ સે તાબી કર નહીંતો હીઆં ને હીઆંના તારો જીવ લેવશ.” આ શખુનો સાંભલોને મનોચેહેર એક પલવારથી ઉઠો રહે એ નહીં.

આ વખતે ગોલશેહેરના મનને રાજે સારીપદે સમ જતો હતા. તેણે પોતાની દીકરીને નરમ પાડવાની કીચેય કીધી, પણ ગોલશેહેર સમજ નહીં. તે પોતાના જીવને ગાલો દેવા લાગી, પોતાના બાપને મારે ફરીઆદ કરવા લાગી અને એવી હાલતમાં પોતાના મોરડામાં જઈને ઉઠે અસત કે પડી.

ખરેખર જીહાધનો જમમ તીરની પદે ઘણો કારી લાગેલો. લાંમનારીઆનુએ જરે એક વર બધંચેરનું એકું પોતાની જવાનીતા બાહારમાં ફુનીઆનાં મુખ અને નેહુ આ રીતમાં પોતાના વખત કાહાડતું હોએ અને જરે તેઓનાં આખીઆ તથા મોહાંબત પોતાની ભરતીમાં હોએ તારે અચ્છુએ તેઓનાં એકને હોકમ થાયે કે “હક, હીઆંથી જા અને પાછો આવતો ના” તારે તેઓને કહેા ગમ લાગે! એવા ભરપાર અને બાએડીને છુડાં પડવાનો વખત તેઓને મોટાં શંકટ સરખાએ અને છેલો ભેટ તથા ચેવટની સલાંબ કરતી વખતે લીધમાં કેવા જીસા ઉભાએ છે તે ધણી આનુએને જાંણીતી વાતે.

એટલાજ મારે ગોલશેહેર પોતાના મોરડામાં આ વાર તાની શરૂઆતમાં યોકેલા શમરો મેલતી હતી. જીહાધને જીસા એટલો ઉભાતો હતો કે અપરાત છતાં તે જમીન ઉપર પડી રહીને પોતાના વરને ઈઆદ કરતી હતી. તે ધડીમાં મેહુ પની પેઠે ફેટતી અને ધડીમાં અમકીને વક્ષાદારીનાં કસમ લેતી. તે બેલતી હતી કે “જારે મેં લગણુ કીધાં અને મારો હાથ મારા વાહાલા ધણીતા હાથ સાથે જોડીએ તારે મેં દેવો આશાએ બાંધી હતી અને મેં શું શું મારેલું હતું! પણ ખરી વાતે કે મારાસ ધારેલું અને બેલા બનવેલું. મારી સરવે આ શા ભંગ થઈલું, તેથી હું મારી વક્ષાદારીને છોડવા નહીં પછે મારી વક્ષા ઉપર ગમે એટલો નક્ષા કાંમે નહીં પડે. આજથી હું સોમંદ ખાંડેલું કે મારા વર સીવાએ બીજા કોઈને હું પસંદ કરશ નહીં અને જાંડાં મુધી તે મને આવી નહીં મલશે તાંદાં મુધી તેની આપેલી આ બાંગડી મીઠને હું તેને ફરેશન દેઆદ કરશ.”

એ તે ખરી આમેડી!

પરકરણ બીજું.

સાવકી માંના સંગે દીકરો.

શાહાજાદી ગોલશેહેરને સરવે ગમ વ્યને જુસો જરે નરા નરમ પડીએ તારે તે વધારે સાવકપણે વીચાર કરવા પેઠી. પોતાના નોનવાંન ભરથારની જુદાઈના સખજ થો ધવાને તે ખતી થઈ. એકાએક તેનાં બાપે પોતાના નજાઈ ને શા માટે દેશનીકાલ કીધે તેનું કારણ નહી જાણવાથી ગોલશેહેરનાં મનમાં વસવસો પેદા થયેએ. તે પોતાના બા પની આગલી પરીતી વ્યને ખાએઆને હાલનાં વખતનાં જુ સા સાથ સરખાવા લાગી વ્યને એ સધલા વીચારથી તેના ગુચવારો ઘણો વધી ગયેએ.

આવી હાલતમાં તેને દીલાસો દેવા માટે રાજે ફરીબા રજ તેના ચોરડામાં દાખલ થયેએ. તેને આવાતવાર તેની દીકરીથી સવાલ નાખવામાં આવીએ કે અનેએહેરને રશ નીકાલ કરવાની તથા ગોલશેહેરને કુખી કરવાની મતલબ શું? રાજેએ પોતાની મતલબ જાહેર કીધી નહી પણ દીકરી ને શીખામણ દેવા બેઠો. તે બોલીએ કે, “મેરી છોકરી તું તારા જવાન લોહીને લીધે વીચાર વગર નાંદાનીએતનાં કાંગે કરેછે. તારા વર તરફ અને ઘણો શુશેછે વ્યને તેને નજાઈ દાખલ કયુલ કરતાં અને પોતાને શરમ લાગેછે.”

ગોલશેહેર—બાવા તે નીરદોશ જવાને શું તકસીર કીધી કે તમે તેને ધીકારોછો?

રાજે—દીકરી તેના શુજ્ઞતા સારાછે. તોખી તે રાજ ને નજાઈ ધવાને લાએક નહી હોતો. તે મારા એક નોકર નો છોકરો, તેને તું વર દાખલ ગણે એ મારા ખાનદાંને એક એજ થઈ પડે. શાહાજાદીએ સાથ પરજવાને શાહા જાદા નેઈએ.

ગોલશેહેર—પણ તે કાંઈ એાછો નહી હોતો. એક સરદારની તોખમનો, કેલવાએછો, કામેલ વ્યને કહુરેલ મારે અનેએહેરછે, વ્યને આ કુનીઆની એકબી સ્ત્રી તેને લાએ કની હું ગણતી નથી. બાવાજ તમે તેને ગમગીયી તમારા છોકરાના સરખા પીઆરથી રાખીએ. મારી બચગીની રમ ત એની સાથે તમે ઠરાવી વ્યને જરે મોટી વએ હુમે ખરી દોસતી ઉપર આવીઆં તારે તેને એકાએક કુર કરવાની ત મારી કાંઈખી મતલબ હશે.

તે મતલબને છુપાવાને ફરીજોજના વીચારજ નહી હોતો. તે તુરત બોલીએ કે—“હરીલી છોકરી—હા મારી મતલબ હતી વ્યને તે એજ કે મારી તથા તારી નજર આ ગલથી તેને કુર કરું વ્યને તારે લાએક જ બીજે ધણીછે તે ની સાથ તુંને પરજાઈ.” ગોલશેહેર તું આપણા શાહાજાદા પશંગ વીશે શું વીચારેછે? હલકા અનેએહેર કરતાં તે ઘણે દરજે સારોછે.”

ગોલશેહેર—તોખા—તોખા ખોદા! બાવા તમે શું વા ત કરોછો? તમેજ અને શીખેલુંછે કે વચણ રોડવા નહી, વ્યને તમે મારો એક પવીતર વચણ રોડવા માંગેછો. હું પરણી ચુકી, એક ધણીની ધણીઆંની થઈ ચુકી, તારે તમે તે લગણને રદ ગણી મારો કોલ ઉધો વલણોછો. ના—મે હોત ચુધી એ પાપતું કાંગ હું કરનાર નથી.

રાજે—તું ધણી બેવકુફછે. તું એટલો વીચાર નથી કરતી કે જ ધણીને હું પસંદ કરૂછું તે પાદશાહનો દીકરો છે. તે જ લગણ કીધાંછે તે વ્યનપટતાંછે માટે તેને તોડવા માં કાંઈ પાપ નથી.

ગોલશેહેર—બસ બાવા મસ. એવા એક પાદશાહ નાં દીકરા સાથ પરણુ તેનાં કરતાં હું એક ભરવાડની છોકરી હતે વ્યને અનેએહેરને મારો ખાવદ કરતે તે બેહેતર. વ્ય રે! એ નીચ વ્યને નાદાન શાહાજાદા પશંગને ખાતર તમે મારા બેમુલા ધણીને કુર કીધોછે. કીધો, તેને માંયે ખોદા તી મેહેરછે, વ્યને તે જાંડાં જમ્યે તોડાં છવતો રહે એકે અને દીલાસો મલશે. હું તમુને આ છેલ્લીવાર કહુ છું કે સત વચણી હું મારા ધણી તરફ બધાએલી છું વ્યને ત મે ગમે એટલી નજી પાડો તોપણ મારી વક્ષને હું છોડશ નહી. આ પકા ડરાવનાં શખુને સાંભરીને ફરીજોજ નરમ વ્યને નીરાસ થઈ ગયેએ. તેણે વીચારીકે કે “અનેએહેરની ઈયાદ હજુરતો છે છોકરીનાં મનમાં તોડછે, પણ જરે તેને તે જુદી જરે તારે મારી દરખાસતને કયુલ રાખશે.”

હવે આ શાહાજાદા પશંગ વીશે થોડીક હકીકત જ છાંવવી નેઈએ. શાહાજાદી ગોલશેહેરની માં મરણ પામવા પછે હુમણાં તેનાં બાપ રાજ ફરીજોજ એક બીજી રાણી સાથે નેકા કીધા હતા. તે રાણીનું નામ વ્યરનવાજ કરીને હતું. આ રાણી ગોલશેહેરની શાવકી મા હતી વ્યને આ શુંદરી તેને માં તરફિતું માન આપવાને સદા ઉત્તરઆર હતી. પણ એજ રાણીને એક આગલા વરથી એક શાહાજાદા જન મીએા હતો. તેનું નામ પશંગ કરીને હતું વ્યને જરે ફરી જોજ વ્યરનવાજ સાથ બીજાં લગણ કીધાં તારે શાહાજા રા પશંગ ઉપરે યુગેછો હતો, જ્યને તેની માં પોતાની સાથે લેતી આવી હતી. એ આની ધણી મરણ હતી કે તેને સ ગો દીકરો પશંગ તેની શાવકી દીકરી ગોલશેહેર સાથ પરણે. તેમાં રાણી પોતાનાં દીકરાની મતલબ સાંધતી હતી, પણ મ નેએહેરને તે વચમાંના કુતરો સખમતી હતી વ્યને તે બી મારો જ દેશનીકાલ થયેએ તે આ ચોરતની ઉસકેરણીથી હતું.

તોપણ વ્યરનવાજ ગોલશેહેરનાં મેહોડાં ઉપર ધણી મીડો થતી હતી. ગોલશેહેર તેને માનાં તોલની ગણીને પો તાનાં છુપો બલપો કહેતી હતી, વ્યને તે સાંભળી લાઈને રા છોડી રાજને ઉસકેરવામાં વધારે કાવતી હતી. તે તરેહવાર તાલ વ્યને તલાવટથી સખજવતી હતી કે “આ એક નાદા ન હલકી જુનીઆદનાં છોકરો તમારા શાહાજાદા સરખી દીકરીને વર પાએ એ પાદશાહનાં નાંજને લાએક નથી. શું શાહાજાદાએનાં તોરોછે? આપણે પશંગ અને ઘણો લાએ ક દેખાએછે તેની સાથે ગોલશેહેરનું નેડું બન બેસારો.” આ સધલી ઉસકેરણી ઉપર રાજે લોખાંતો હતો વ્યને રાણીને શુખન રદ નહી કરવા માટે તેને અનેએહેરને દેશનીકાલ કી યો હતો, એવી જરવા બીચારી શાહાજાદીને ખચર નહી હતી.

જરે તે માંન પાંચેલો નર મેહેલમાંથી કુર થયેએ તારે રાણી વ્યરનવાજને મોટી ખુશી વપછ. તેણે વીચારી કે કે અનેએહેર ગયેએ તેમાં વ્યરથી વ્યડચણ મી વ્યને આકીની વ્યચણ રાણીને પોતાના દીકરા માથના લગણ મેહે લાં કરવાને તેણે મેહેનત જરી રાખી. મેહેલાંતો રાજને સ

મળવીક કે “ગોલશેહેરને જે ગમ લાગેછે તેથી વખતે એ સુંદરી કદાચ કુંવે તલાવ પુરીને જીવ આપશે, તેના સંભાલ કરવો ઘટેછે” એ ઉપરથી રાજાએ શાહાજાદીને તેની આશાવધી માતા કબજામાં આપી અને તકેદારી રાખવાતું તેને ફરમાંવીક. એ રાંછીની મરણ પરમાણેતું એક કાંમ મચેઈ અને એથી એક બીજી અડચણ મટી એમ વીચારીક.

હજાર કેટલીક અડચણો બાકી હતી. ગોલશેહેરનો પીલસુખ નામનો એક નર્મક માકર હતો. તે આ શાહાજાદીને સલાહાનો આપનાર, દીવાસો દેનાર તથા મદદગાર હતો. બલકે આ માકર શાહાજાદીને ગાએઆ એક છુપા મીતર હતો. તે ઉપરથી બનતાં સુધી તેને પણ ધાર ના રવાના રાંછીએ કરાવ કીવો. અરનવાન લોકોમાં થણી હોશીઆર ખપતી હતી. તે કાકરોની દેસાની માંડતી, તથા દયાએ બનાવતી અને બીજાં એવાં કાંમોમાં વખત કાઢાડતી હતી, માટે આ વખતે તેણે એક સરવે નામના હુકીમ પાસેથી નજરે રોપા માંગીઆ. હરવે વધ દોમાં હજાર થણે શીઆને હતો, તથા રાંછી અરનવાનની આલ ઉપર પેટેવેથીન શક લાવતો હતો. તેણે આ રાંછીને ગાવ્યા મુજબ એક રોપા લાવી આપીઆ ખરો, પણ તે ખરેખર નજરે નહી હતો. તે રોપા આ એવો ખવાશ હતો કે તે જીવન તના આવામાં આવે તે ઘણાવાર મુધી મેસુખ થાએ અને આસપાસના આદમીઓ તેને મુલેહું સમજે—પણ તે ખરેખર મરણ પામે નહી. એ રોપા લઈને રાંછી ખુશી થવા લાગી. તેણે પીલસુખ માકરને પોતાની પાસે મેલાવીઆ અને તેની શેઠાણી ગોલશેહેરની ખબર પુછી. પીલસુખ ફરીઆ ક કરવા લાગે કે “મારાં બાઈ પોતાનો ગમ છોડતાં નથી, પણ રાત અને દીન આસુનો વરસાદ વરસાવેછે.” રાંછીએ એ ઉપરથી લગરીની દેખાડી અને વાત કરતાં પોતાના હાથ આથી ઉપનો રોપા નાખી દીધો. પીલસુખે તે ઉંચકી લઈને રાંછીને આપીઆ, પણ રાંછીએ તે લેવાને ના પાડી ને કહેઈ કે “બલા પીલસુખ એ રોપાને તુંજ રાખ, તે ઘણે કીમતી છે પણ મારી પાસે તેમાંનાં ઘણાં છે. તું તારી શેઠાણી તરફ જે ઈર્ષાનદારી ધરાવેછે તેનાં બદલામાં હું તુંને એ ભેટ આપી છઉં. તું એ લે અને જરે કોઈબાર માંદગીની નીશાન ન લખાવે તારે મેનુ એકજ પાતર” તરત તારા દરદને ફર કરશે.” પીલસુખે તે રોપાને પોતાની પાસે રાખીઆ, અને રાંછી વીચારવા લાગી કે એ આધારી જરે તે મરશે તારે પછે ગોલશેહેર મદદગાર વગરની થઈ પડશે અને પછે હું મારી મત લખા મં વધારે મુવશ.

છેલે રાંછીએ પોતાનાં સગા દીકરા પશંગને ભલામણ કીધી કે તેણે શાહાજાદી ગોલશેહેરની પુક છોડવી નહી. તેણે કહેઈ કે “દીકરા તારે વાસતે આવી સારી બાએડી મેલ વવાની હું મેહેનવ કદ્ર છઉં, તારે તું જરા વધારે દાદેઆ થઈને ફર. ગોલશેહેરની આગલ જા, તેની સાથે વાત કર, તેને પડાવ અને તેનાં મન ઉપર અસર કર.” શાહાજાદા પશંગે એ વાત કબુલ કીધી અને એ માં દીકરાં કુલા માંગવા લાગાં કે આટલી બધી વચે નડતી અડચણો મટવા પછે બેઠાલાલા આ બાંનુમાં એવો ગુણ મેલે કે જ્યોતે પોતાનાં મનોચેહેરને ધીકારીને પશંગને પસંદ કરે.

એમજ બનશે કે નહી તે હવે જોવાનું છે.

પરકરણ તરીકું.

પરીતીની પરીખશા.

મનોચેહેર કાંઈ ગચેઆ ? તેની બાંનુ દાહાડામાં દસ વખત એ સવાલ પુછી રહી હતી અને કદાચ વાંચનારાંએ પણ એજ સવાલ પુછતાં હશે. તેને રાજાએ દેશનીકાલ કીધે અને તે પોતાની મોહરદારની મોહાબત ભરેલી ભેટ લઈને રવાને થયેઆ તેવો કાંઈ નર્મ રહેઆ ? તે શેહેરમાંથીતો ગચેઆ હશે, કારણ કે તાંઈને તે નહી રહે. એટલા માટે સજાએ પુરતી ચોક્કી રખાવી હતી.

આ પરખેઆત મરહુસયે પોતાના શેવટની નગા દખલ મદાએને પસંદ કીધી હતી. તેણે પોતાના બાપીકા દેશ અને પોતાની પરણી બાએડીની સુલાકાત કરવાની સરવે આશા છોડી હતી અને મોહારદારે તેની ભેટ કીધેલી વીઠીમાં તેની સરવે સીકલને ઈઆદ કરી મુસાફરીમાં તે વીઠીને એક અનાંદ અને સજુરી પાંખતો હતો. એવી હાલતમાં તે એક દીવસની મુસાફરીથી કરાવેલાં શેહેરમાં આવી પુજો નાંઈ એક આબરુવાલા વતનીના ઘરમાં ઉતારો કીધો અને સારી મીતરાચારીથી સરવે યોગેમાં રહેઆ હતો. જે ઘરમાં તે ઉતરીઆ હતો, તે પારકાં દેશના લોકોને રહેવા માટેનું હતું અને તેથી કરીને જે મનોચેહેર તાંઈમાં નર્મ પુજો તારે તાંઈમાં દેશેદેશના જીદ જીદ રહેવાસીઆ ઉતારો કરીને પડેલાં હતાં. તેઓ વચે અસપસર સારી મીતરાચારી હતી અને તેઓ માંના કેટલાક મનોચેહેરની આલખાનવાલા નીકલેઆ હતા. તેઓએ આ નવા મરહુસાને મુઆરકબાદી આપી મોટા પીઆરથી પોતાની સાથે રાખીઆ અને તેણે પોતાના હસમુખ આ સવભાવ તથા મીલનસારપણીથી સરવે કોઈપણ પીઆર મેલવીઆ, મનોચેહેરે આવા સારા મીતરે આ નગામાં મેલવીઆ માટે ખોદાનો ઉપકાર માનીઆ અને વીચારીક કે બીજી સહુવારનાં તેની દીલદાર ગોલશેહેરને કામચતી મારફતે આ સરવે હુકીમતથી વાકેફ કરવી.

પણ માંજુસ જીદ પાછે અને ખોદા જીદ કરે. બીજે દાહાડે ઉગે તેની આગમજ એવો બનાવ બની ગચેઆ કે જની કોઈનાં સપનામાંથી વધી નહી હતી.

ગોલશેહેરે પોતાનાં વાહાલા ખાવંદને જે વીઠી ઈઆદ મારોની ઈમાંણી દખલ આપી હતી તે વીઠી અતીથણી કીમતી હતી અને મનોચેહેરે કરાવ કીવો હતો કે નાં હાંસુધી તે તેને આંગણે રહેશે તાંઈમાંથી તે વીઠી આપનાર સીવાએ બીજી કોઈ મોરનેને તે કદી ઈઆદ કરશે નહી. આ વીઠી ઉપર ઉપલી મંડલીમાંનાં મનોચેહેરનાં એક મીતરની નમર પડી તેણે તે વીઠી વીધે હુકીમત પુછી, જ્યોતે મનોચેહેરે મોટી ગરૂરીથી પોતાની આતુની વાત કહી તથા તે પોતાની વીઠીને કેટલી કીમતી ગણેછે તે જહેર કીધું. તે ગોલીઆ કે “ભાઈઆ તમે મારી હુકીમતથી અચરત ધરો પણ હું તમને રહે છઉં કે મારી આતુના સરખી ખુમચરત તેમજ તેનાં સરખી વજાદાર નારો તમે કંચે મેઈ નહી હશે તેની ઈર્ષાનદારી મારા હુઈમાં કોતરેલી. તેની નેકી મારી છાતીમાં દબાઈ અને આ તેની વીઠી મારે મનથી ફનીઆનાં તમાં જ નહોવરાત કરતાં સરસા.”

એ ભાશાંજી ઉપરથી વાત આગલમાલી મંડલીમાં કાવે

નામનો એક યુવાની હતો અને તેની ઘણી મરજી હતી કે આ વાત આગલ વધે તથા મનોચેહર પોતાની વીંટી-તેને બપ્પ શી દીધું. માટે તે બોલીએ કે “શું” મનોચેહર ભાઈ પોતાની ઝોરત ઉપર મલકાએ! પણ તે બોદા માલુમ કેટલા બધાને ગળવામાં ચેલેને ફાટી હશે. સાહેબ તમને ખબર નથી કે ઝોરત બાત બેધમાન છે?”

મનોચેહર પોતાની બાંનુને આ અપમાનમાંથી છોડવી આ વીના રહેતો નહીં. “કાલે, તમારા એ વીચારમાં ભુલ છે. હુમારં ધરાણુ દેશની ઝોરતો એવી નથી કે બેવધમાન બરો તેઓ ઉપર કદીથી ચોડે.”

આ વાત સાંભળી બીજાં દેશવાલાઓને નરા-ગુસો લાગે. તે મંડલીમાં જે ઇંદનાની હતો તે બોલીએ કે “ખાફ કરજો સાહેબ, એ કાંઈ સાચી વાત નથી. હુમારં ઇંદનાન દેશની સ્ત્રીઓના સરખી નેક અને શુંદર સ્ત્રી કુનીઓમાં કે જે મલવાની નથી.” તેજ પરમાણુ એક રૂખી બોલીએ કે હુમારં “રોમ શેહેરની ઝોરતો તમારી ઇંદનાની અને ઇશાફી ઝોરતો ટકર મારે એવીછે—સમજાવ્યા?”

પણ મનોચેહર સમજાવે નહીં હતો. તેની ખાતરી હતી કે તેની બાએડી સઘથી સરસ વક્ર રાખતી હતી અને આ સીનલશીઓનીથી ખાતરી કરવાને તે ખાંતી હતો. તે બોલીએ કે—“ભાઈએ પોતપોતાનું સઘને લાગે. તમે સરવેની મેહનપણીએને પુરતું માન આપવા છતાં હું કહું છું” કે તમારા આખાં મલએનને શું પણ આપી પૂરવવામાં કોઈ એવો નર નહીં હશે કે જે આ બાબદમાં મારી ઉપર કંતેલ મેલવે અને મને મારી ઝોરતની મેધમાંની સામેત કરી આપે.”

એ કાંમ માંધે ઉડાવાની, તથા ગોલશેહેરને જેવાની કાવેની ઘણી મરજી હતી. તે બોલીએ કે “મેહેરબાન મનોચેહર શું તમે એવુંજ વીચારોછો કે તમારી બાંનુ તમારીજ તરફ દીલદારી રાખે?”

મનોચેહર—હા. તેણે પોતાની ઇમાદગારીને માટે મને આ વીંટી આપીછે અને તે શુંદરને મેં જે બાંગડી પેટે ડાવીછે તે પેટેડતી વખતે તેણે કસમ આપાછે કે હમે બેમાંનાં એક મને નહીં તાંહાંસુધી તે બાંગડીને કદી હાથમાંથી છોડાડશે નહીં અને તેને આપનાર સીવાએ બીજા કોઈને વીચાર કરશે નહીં.

કાલે—અને તમે તેનાં કસમ ઉપર ઇતબાર રાખોછો? નહીં સાહેબ, તમે ઠગવોછો. ઝોરતની બાત તે સીનનાં સરખી નરમજો. તેનાં ઉપર એટલા વીસવાસ રાખવો બેળછે. મનોચેહર—તમારા એવા બોલવાથી હું કદી તેનાં ઉપર કશું લઈ નવશ નહીં.

કાલે—અને કદાચ તેનાં કસમ પુરેતો? કદાચ તે બે ઇમાંન કરેતો?

મનોચેહર—એમ કદી બનશેતો નહીં, અને તે છતાં જે એ વાતની તેને પુરવારી લાવેતો આ તેની વીંટી મારી બાંગડીને લાએક નથી.

કાલે—હીકછે. તમે તારે સરત બકરો? જે બાંગડી તમે તેને ભેટ કીધીછે, તેજ બાંગડી જે તે મનમેવન એ રત મને ભેટ કરે અને તેજ બાંગડી જે હું તમને લાવી દેખાડુતો પછે આ વીંટી તમે મને આપી દેશો? કહ્યું યાવો?

મનોચેહર નરાં શરાબના બાહારમાં હતો તે કહ્યું થયે એ. કાલેએ મંડલીમાંનાં બીજા શખસોને આ સાટાનાં શાખ સી રાખીઆ, એટલુંજ નહીં પણ ઉપલી મતલબનું લખત થયે. મનોચેહરે વીચારીકે કે ગોલશેહેરનાં પાક ઇમાનની આ શખસોની ખાતરી કરવાની એ જેવી બીજી રીત એકે નથી અને તે મેગવાઈ તેને મલી માટે તે ઘણું ખુશી હતો.

પુરાની કાલે તેજ રાતનાં તાંહાંથી રવાને થયેએ. તેણે એક મેખમ ભરેલું કાંમ આપે લીધું હતું અને તેથી કરીને તેને અતી મોટી ઇનતેજારી લાગી હતી. ગોલશેહેરની બાંગડી કોઈથી રીત મેલવવાનાં ઉપાયેઓને તે વીચાર કરતો હતો અને તેવા વીચારમાં તે વીચારમાં તેણે જે લાંબી મનબલો કીધી હતી તેથી કાલેને નરાખી થાક લાગતી નહીં હતી. અગર જે બાંગડી લાવી નથી આપીતો લોકમાં તેને ખરાબ લાગે એટલુંજ નહીં પણ કદાચ મનોચેહર પોતાની મહાતામ સરખી બાંનુના વેરને માટે તેના છવ લીએ એ વી તેને ધાસતી હતી. માટે પોતાનાં કાંમમાં કંતેલ પાંમવાની ઉમેદમાં તેણે ઘણી જહડકથી તુસાફરી કીધી અને પરાંટી ઉ થવાની આગમયતો તે ફરીમારબનાં રાબની નમદીક આવી પુરો.

સહવાર પડતાંજ આ શખસે પેટેલ મેલેલાં બાંનું ગોલશેહેરનાં નીમખહુલાલ ખીદમતગાર પીલસુમની મુલાકાત લીધી અને તેને અરજ કીધી કે તેનાં શેઠ મનોચેહરે મદીએન થી તેને એક કાગળ આપી મોકલીએછો, માટે બાનુ ગોલશેહેરની પાસે તેને લઈ જવો. આ વાત ભલા પીલસુમે આ લાલ રાખી. તે કાલેને પોતાની સાથે પોતાની શુંદર શેઠાં છોની સાંમે લઈ આવીએ અને જેવી ગોલશેહેરને ખબર કીધી કે આ તેનાં ભરથારને એક કાસદે, તેવીજ તે નેક અખલાએ પોતાનું સરવે કાંમ પડતું મેલી પેટેલાં આ કાસદેને પોતાનાં ઝોરડામાં દાખલ કીધે અને મોટા હુરખથી તેણે આપેલું કાગળ ઉપેડી વાંચી. તેમાં લખીક હતું કે, “આ કાગળ લાવનાર મારો એક મીતરછે, તે મારી તરફ મેહેરબાની ભરેલો અને ભલભણસાઈથી રહેઓછે અને મારી વાહાલી બાનુને મલવાને તે ઘણું ખુશી હોવાથી મે તેને તમારી તરફ મોકલીએછો.”

કાગળ વાંચીને બાનુ ગોલશેહેર એટલેતો આનાંદ પામીકે પ્રડીમર પોતાનાં સરવે ગમને ભુલી ગઈ અને પોતાનાં સરેસતા પરમાંછે ખુશ બીજાન તથા હસતે મેહેરે કાલેને બે સાંડી તેની સાંધ વાત કરવા લાગી. પણ આ પુરાની તેની સાંધ વાત શું કરે? જે ઝોરડામાં તે ઉભો હતો તે ઝોરડો આ પુનેમી ચાંદનાં પરમાંથી ગોએઆ નલેહુ મારતો હતો અને બાંનુ ગોલશેહેર તેમાં હીસની મીચાએ દીપતી હતી. તેણે જે ઇંદના જે બાંગડીની છુટને માટે તે આવીએ હતો તે તેનાં સરેક હાથ ઉપર સીચગાર પામી હતી અને બાનુ ગોલશેહેર તેને વારે ઘડીએ હાથ લગાડી તપાસતી હતી. માટે તે મેલ વવાના ઉપાયે શું કરવો? આ તેનાં મનમાં મોટો વીચાર હતો અને તેને ખાતર ગોએઆ તે શેધે થયેએ હતો.

દુનીઆનો મુસાફર.

પત્ર ૧૩

ખીઆરાં બેઠન,

ઈ'ગલંડ દેશનો જે હવાલ ગઈ વખતથી બાકી રહેજો છે તે આ કાગળમાં વધારે લખવાની આગમચ પરચ એક ઈંગ્લેન્ડનો નાંહોનો ચીના રત્નુને ભેટ કડું છડીં. એવા તમામ ઈંગ્લેન્ડનો આ દેશમાં વસતી છે. આ

પણ માંધે ઈ'ગલંડનું રાજ હાવાથી તમારી તરફ ઈંગ્લેન્ડની જે માછી સંખીઆ છે તે ઊપરથી આ લોકો કાણ છે અને તેઓ કંવે પોશાક પેહે છે તે તુને લખી જણાવવાની અગત નથી. તેપણ હું એથીઆખંડ નાં જે દેશમાં ફરી આવીઓ છડીં તે ઘણાં ખરાં દેશ નાં રહેવાશીઓનાં ચીતર જે તમારી ઊપર બીડીઆં છે, માટેજ એક ઈંગ્લેન્ડ મરદ અને ચોરતની તસવીર તમાને બીડવાનું જે દરૂસત ઘા રીછીં છે.

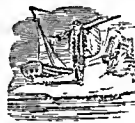
ઈ'ગલંડનાં રહેવાશીઓ ઘણાં બીડીઓળી, અને અકલમંદ છે. તમે મુંબઈમાં જે ઈંગ્લેન્ડને જો વેછો તેથી હીઆંનાં લોકો જુલો ખવાશ દેખાડે છે. તમારી તરફ વાલ્યા ઘણાંઓતો મીજાલ,

જુલમી અને એખલપેશ હોજો છે. હીઆંનાં ઈંગ્લેન્ડ ઘણાંજ ઠંડા શવલાવનાં છે તથા પરદેશીઓને માંન આપે છે. અગત કરીને હીઆંની સીઓની આ લ પસંદ કરવા નોગ છે. એકતો ઠંડો હવાને લીધે તેઓ આસુદાં અને ખુબસુરત છે, તથા વહી પોતાના મીઠાસ અને નમનતાઈથી ઘર અને ખાંમ ને તેઓ ઘણા ખુશી કરે છે. ઈંગ્લેન્ડ સીઓ કે લવણી પાંચેલી હોજો છે, માટે ભરથાર તથા ખચાં તરફની ફરજ એટલી સમજે છે કે માંટીને કાંઈ મેહનત પડતી નથી અથવા ઘર અને બાજીડી છોકરાં મેલીને તે ને સુખને માટે બાહર જવું પડતું નથી. તેઓની મુખીય ખાંમી તેઓના પોશાકમાં છે જેની પછવાડે વર ને ઘણો ખરચ કરવો પડે છે. એ પોશાકનો ઘેરાવો ઘણો મોટો હોજો છે. અને બે માંણસોનાં જેટલી તેથી જગા રોકાજો છે. ઈંગ્લેન્ડ સીઓ આપણી ચોર

તેને જોવાને ઘણી રાજ છે અને જેઓ સાથ મને વાત થાજો છે તેઓ મને મારી બાજીડીને ડેહવા કહે છે ! આ લોકોમાં કોઈ લુછાખી છે, પણ તેટલા માટે પરજા લખતી તેઓની ખુખીઓ વખાણવી થઈ છે. તેઓ ઘણું કરીને સાચું બોલે છે, કબુલાતોને પાલવામાં ઘણા ચુસત છે, તથા હીમતવાન અને મોટાં કાંમ માંધે ઊઠાવનારા છે.

અગરજો તમે હીઆંના રસતાઓ ઊપર ફરવા નીકલોતો કદી એમ નહી વીચારો કે એજ દેશ એક હજાર વરસની વાત ઊપર એટલુંતો જંગલી હતું કે લોકોને પેહેડવાના કપડાં નહી હતાં ઈઆ કશી પરકારનું સુખ નહી હતું. પણ તે દાહાડો ફેરવાઈ ગયો છે. આજેતો વસતી વધી છે, લોકો મોટા મેહેલામાં વસે છે અને સરવે ઠેકાણે દોલત તથા આબાદાની જોવામાં આવે છે. સરવે જાતના બીડીઓળામાં પરજા રોકાઈ છે, અને સરવે ધંધાધારી ફેલવણી પાંચેલા છે. એક હલકા માછી (જેનું ચીતર જે હીઆં આપીછો છે) થી વેપારી અને બીમરાવ સરવે જાણ ફેલવણી પાંચેલા છે. ફેલવણી ને માટે હીઆં વરસ દાહાડે કરોડો રૂપીઆ ખરચાજો છે. એવો ખરચ ઈકીસેપખંડમાં બધે ઠેકાણે થાજો છે.

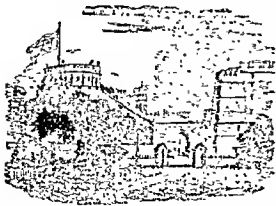
એ ફેલવણીનું પરીનામ એવું નીપળજી છે કે ઈંગ્લેન્ડ સુધારાના કાંમમાં ઘણા આગલ પડીઆ છે. એલમ અને હોનરે હીઆં એટલુંતો કીધું છે કે દરએક ચીજ ગોજોઆ માંણસને તામે છે. માંધે માંમ રેલવે દોડે છે, અને નદીની નીચે તથા શેડરનાં રસતાઓની નીચે પણ મોટી સડકો બાંધેલી છે. હીઆં કાચના મેહેલા બનાવેલા છે, તેમાં ગરમ હવામાં બિગતાં જાહાડને પણ ગરમી આપી બિગાડવામાં આવે છે. હીઆં કુકાં નોમાં કાચના બારણા છે, તથા રસતાઓ પોહાલા અ ને સાફ છે. હીઆં ઘણાખરા ધંધામાં સાંચો કાંમે લાગે છે, બાફ, પાણી અને પવણની દરએક બીખીઓળી કાંમમાં મદદ લેવામાં આવે છે. ખેતીવાડીનાં કાંમમાં સાંચા આવે છે. દલવાના કાંમમાં પવનચકીઓ વપરાજો છે.

ઈ'ગલ'કનુ પાચેતખત લંડન શહેરછે. હીઆં નાં મોટા રચતાઓ ઊપરની ઈમારતો એકસરખી અને આ ચીતરની ઢપને મક્કલી હા એછે. મોઢાલામાંનાં ઘણાંખરાં ઘરોને લગતો નાહાનો સરખો ખાગ હાએછે. એટલી ખોલી જગાથી ઘરમાં વસનારાં આને શએદો એ થાએછે કે તે આને શરવા હરવાની તથા ખ

ચાંચોને કસરતની જગા મલેછે. દરએક ઘરમાં ધુમાડીઆં હાએછે, તેથી બખરચીખાંનાંનો સવલો ધુમાડો ઊપર જાએછે અને વસનારાઓની અડચણ મટેછે, એટલુંજ નહી પણ તેથી ઘર ધનીઆંણીને બખરચીખાંનાંમાં સંધવાનુ કામ કરતાં ગોએઆ મોજ ઊપજે છે. સંધણીમાં ખોરાક પકાવવામાં એક જાતની કસર તછે પણ ધુમાડા અને અગવડમાં તે કામ કીધાથી ત નફોસતીને જે નુકસાન થોંહુંએછે તે હીઆં નથી. જો હાલાઓમાંનાં ઘરોનાં ખારણાં બંધ રહેછે. જો કીઈ ને મક્કવા જઈએતો ખારણાંમાંનો ઘાંટ વગાડવાથી આ કરડી ખારણું ઊંધાડી આપણને અંદર લઈ જાએછે. હીઆં ઘરઘનુ ચાકરીમાં મરદો કરતાં ચોરતો ઘણી કાંમે લાગેછે. એ શીવાએ હીઆંની ગરીબ સીઓ આ શીઓમાં તથા ખીજે કેકાંણે ઘણા ધંધા કરેછે.

આ શહેરની જાહેર જગાઓ નોવા લાએકછે. આ વીડસર કાસટલ નાંખનાં મેહલનું ચીતરછે. એ

મેહલમાં નાંખદાર રાંણી વસેછે. તે લંડનથી આજરે વીસ માર્ચલ દુરછે. તે ઘણો રોનકદાર અને રહીઆં મનો મેહલછે. તે ખાહેરથી કીલાનાં જેવો લાગેછે. તે ૮૦૦ વરસનો જુનોછે, અને વખત પરમાંણે તેમાં શે

રશાર થતો આવીઓછે. એ મેહલનો ખાગ ચાર માઈલ લાંબોછે અને મેહલે પોતેખી મોટી જગા રોડીછે. તેમાં બેઠ લેવાનાં, નાંચ આપવાનાં, ખેતાઓ આપવાનાં અને એવાં ખીજાં ઘણાં મોટાં દીવાનખાંનાંઓ ખાં પેલાંછે તથા તે મધે દખલખા જરેલી ગોડવણોછે. એ તથા ખીજા ઘણા મોટા મેહલો પાદશાહોને માટેછે, પણ તમે સોડોને માટે ખાંધેલાં મેહલ વીશે કાંઈ સાંબલીશોંછે! હીઆં તેવુંખીછે. ચોક્કસ મોટી અને રોણકદાર ઈમારતો પરખને માટે ખાંધેલી હાએછે. તેમાં હુનીઆંની કારીગરીની તથા ખીજા વસતુઓ એકઠી થાએછે અને તેને સંગરહસ્થાન દેછે. તે શીવાએ સોડોને શરવા માટે મોટા ખાગો અને મેદાંનો ખનાવેલાંછે, તેમાં મોટાં પુતલાં અને બેથુમાર કુવાસાઓછે. ગ્રાંજ ને વખતે તેમાં ઘણાજ રહીઆંમનો દેખાવ થાએછે.

ઈ'ગલ'કમાં જાહેર તથા નોવા લાએક ઈમારતો બેથુમારછે. તેમાં ફેરલાંક દેવલો ઘણાં સરસછે. “વેસટ મીનસ્ટર આખી” નાંખનું પુરાંણું દેવલ જેનો

ચીતાર હીઆં આપીઓછે તેમાં આજ સદીઓ થઈ નાંખીયા રાજાઓની લાસ દરાતી આવીછે. “ગ્રેંટ પાલસ” નાંખનું દેવલ ખરેખર હોનરની એક અબજો ખીછે. તેને ખાંધવા પાછલ સવા કરોડ રૂપીઆનો ખરચ થએલોછે. તે દેવલે પોણા લાખથી વધારે કુટ જગા રોડીછે. તે ૫૧૦ ફુટ લાંબુ અને ૪૦૪ ફીટ ઊંચું દેવલછે. તેનાં એખલા કટોરાને માટે ખરોટન લોહાડું ખપેયુછે, તેમાં ઘણો ખાગ સંગેમરમરથી ખાંધેલોછે અને તેમાં જે કાંઈ નોવાનુંછે તેનો નજર વગર ખીજાં કસાંથી પુરતો વીચાર આવવાનો નથી.

ઈ'ગલ'કનાં લોડી મોલ્લા ઘણાછે. જેમ તેઓ ધરમ કરેછે, તેમજ મોજ ઊપરખી પઈચો ખરચેછે.

ઘણા બિગરાવો ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસે છે. ગાડી

નાં કરતાં ઘોડાનો લોકોમાં મોટો શોખ છે. મરદાની સાથે ચારતો પણ ઘોડા સવાર થઈ શરે છે અને તમે ઈઆદ રાખો કે સવારી કરવી એ તંદરોસતી તથા હીમત આપનારી એક કસરત છે. તેના ચોખ ચોટવો વધેલો છે કે સભી સરસ સવારી કરનાર શરત બંધે છે અને તે જો શરતમાં જીતે તે તો મોટી રકમનો ધણી થઈ જાય છે.

એવી ઘોડા દોડનો તાંબું મોટો તમારો થાય છે અને લોકોને નેમાંથી મોટી મોજ મેલે છે. તેમજ મોટોની પણ તાંબું શરતો થાય છે. મુસાફરી કરવામાં આ લોકો મોજ લીએ છે. નાટકો જેથી ચાંનાક સાથે રમી જ મલે તે પણ હીંઆં સારી રીતે થાય છે. એ નાટકો કરવાના મકાનો યુંબઈના સહીથી સરસ મેહલને હાથે એવાં છે. હીંઆં તમારી આંખ આગલ મોટી લાડઈઓ થાય છે, તથા નખલા જોરાવર બને છે અને માતખર બીખારી અવસથામાં આવે છે. તમારી આંખ આગલ પાપ અને સ્વાખના કાંચો થાય છે અને પાપી કવો શરે છે તથા ભલો કવો શવે છે તે તમે જોઈને સમજો છો. એ સધલું નાટકશાલામાં જોતાં હસવું અને રડવું સાથે આવે છે, અને નાટક પુરો થતાંવાર તમે સમજો છો કે તમે જે જોઈકાં છે તે માતર ખેલ છે. એવા બીજા ઘણી રીતના ખેલો અને તમારા, મેલા અને મીજલસો, મંડલીઓ તથા ભાશાંણી થાય છે. હું જોઈજુ જ કહું છું કે ઈંગલંડ દેશની એક જ જગા જોવાને જો તમે હીંઆંવેર આવો તો તે મેહનત શેકટ જવાની નથી.

હું છઉં તમારો
વાહલો ભાઈ.

અલ્હરણ અથવા બાદી.

ઈંગલંડનો કાંમસ વાસન નાંમનો એક પરખે આત તખીબ લખે છે કે “બાદી મુધરેલી પરખમાં સાધારણ દરદ છે. બીનાં કોઈબી દરદ કરતાં ખાવા પીવાથી નીપજેલાં દરદ વીથે વઈદની ઘણી સલાહ લેવામાં આવે છે અને હું વઈદક શાસતરને લગતી એવી એક બાબદ નથી બાંણતો કે જે વીથે લોકોમાં એટલો ખધો વેહેન અને આક્ર વીચારો રેલાવો પાંચેલા હોય.”

પીઆરી વાંચનારી બાઈઓએ આ વીચારો બીપર મેઆંન આપવું. જેમ માંણસ મુધરતું બાંય છે તેમ સગવડ અને મોજની નવી રીતોએ તેને હાથ આવતી બાંય છે અને તેમ તેનાંમાં આલસ તથા માંદગીનો વધારો થતો જાય છે. એવું કહવાએ છે કે માંણસને મરવું ઈઆ જીવવું તેનાં હાથમાં છે. ખો દાતાલાએ તેનાં શરીરને એવું ખેલાવીછે કે કુદરતનાં કાંમમાં કસીખી અડચણ નહીં નડે એવો પુરતો સંભાલ હંમેશ લેવાતો હોય તો તેની દહે જેવી ને તેવી હાલતમાં રહે અને માંદ અથવા મોહાતની તેને બાંય ધાસતી રહે નહીં. પણ વાત એ છે કે માંણસ ઘણું અધુરું છે અને સદા એવો સંભાલ રાખવાની તેનાંમાં તાકાત નથી. તોપણ બનતાં મુધી શરીરની માવજત લેવાથી તંદરોસતીમાં વધારો થાય છે એ વાતને તો કોઈ નાં પાડવાનું નથી.

ખાવા પીવા વનાં માંણસને ચાલે તો નહીં, તો પણ એ કાંમમાં અંદાજને રાખવો સારી ચીજ છે અને હાલ જે દરદને આધીન થવું પડે છે તેમાંના કટલાક તેવા અંદાજથી નહીં ખાવા પીવાને લીધે થાય છે. એવાં દરદોમાં સહીથી સાડું અને સાધારણ દરદ બાદીનું છે. તેને અલ્હરણ પણ કહે છે. તેનાં કારણો બાણ વાં જરૂરનાં છે, અને વાંચનારાંઓએ ઈઆદ રાખવું કે જુદાં જુદાં દરદોના કારણો બાણવા વગર માણસને તેઓ વીથે સંભાલ લેવાનું બની શકે નહીં.

માણસના પેટમાં ખોરાક પચાવવાને જે માંદા મેલેલો છે તે તંદરોસતીના વખતમાં કેમ કાંમ કરે છે તે બાંણવા જોગ છે. ખોરાક માંદામાં જવા પછે પરથમ તો તે તેમાં છુટથી દોડતો શરે છે. તે એટલા માટે કે તે નરમ થવા પછે હોજરીમાંના રસ તેનાં દરએક ભાગ સાથે સારી પકે મલી બાંય જેવો ખોરાક હોજરીમાં ગમે

આ તેવો આ રસ ટીપે ટીપે તેમાં એકલો થાએ છે. તે નો સવાદ ખાટો હોએ છે અને તે ખોરાકને પગલાવવાનું પેલું કાંમ કરે છે. આ રસની અસરથી સ્વ લો ખોરાક થોભો લાડી સરખો બને છે. તેને “કાંઈમ” અથવા “અહાર રસ” કરી કહે છે. હીઆંથી તે હો જરીનાં એક “પાઈલોરસ” નામનાં છેલ્લે રસતે આ તરડાંનાં સળીથી ઊપરનાં ભાગમાં બાએ છે (જેને “દુ ઝોડીનમ” કરી કહે છે.) એ ભાગમાં પીત, આંતરડાં ને લગતો એક રસ અને એક થુકનાં સરખી પદારથ રહે છે, તેમાં ઊપલો પીગલેલો ખોરાક મલો બાએ છે. એ મેલાપથી આ ખોરાક દુધનાં સરખો બને છે, અને તેનો મોટો જથ્થો આ જગોએથી બીલ રગોની મારફતે લોડી માં પેલસ થઈ બદનનુ પોશન કરે છે તથા પાકીનો કચરો બહાડાને રસતે ખાહેર નીકલે છે. એ કાંમને બેથી ચાર અથવા પાંચ કલાક લાગે છે. ખોરાક પીગલવાનું કાંમ નજરે નોવાએ જુ છે. અમેરીકાનાં એક સીપાઈ ને જખમ લાગાથી તેનાં પેરનો ફેલોક લાગ ખોલ લો પડીઓ હતો અને તે વખતે તેને જુદો જુદો ખોરાક આપીને માંદામાં તે કેમ પચે છે તેની ડાકટર ખોમન નામનાં એક તખીએ તપાસ કીધી હતી.

એ સઘળું કાંમ એક કુદરતી હાલતની હોજરી બનાવી શકે છે, પણ કોઈવાર બરે એવું બને કે તે હાલતમાં ખીગાડ થાએ અથવા તેમાં ગએલો ખોરાક નો ઈજો એવી હાલતમાં નહીં હોએ તારે બદલજમી થાએ છે અને તેને બાદી કહે છે. એવો દરદી માંદો ખોરાક પચાવવાને ના પાડે છે, અથવા તેમાં ખોરાકને પીગલાવવા માટે જે રસ બનવો નોઈએ તે એછો વધતો ઈ આ નશરી હાલતમાં બને છે, અથવા ફેલોક ચીનો એવી હોએ છે કે આ કાંમ કરનારાઓનું તે ઊપર કશું ચાલો શકતું નથી. તે ઊપરથી સઘલો ઈઆ થોડો વણો ખોરાક માંદા મધે પડી રહે છે અને તેમાંથી જે દરદી નીવડે છે તે ખરેખર કંટાલા બરેડું અને માણસ બાતને હરાણગતી પેંહોંચાડનારું છે.

કુદરતનો નીઅમ છે કે હોજરીનું કાંમ ખરોખર ચાલે એટલા માટે તે મધે ખોરાક ચોક્કસ હાલતમાં જ વો નોઈએ અને તેથી ઊલટી હાલતમાં નો ગએલો હોએ તો બદલજમી થવા વીના રહે નહીં. તેને માટે પેલોલો હોકમતો એકે કે ખોરાકને માંદામાં ચોક્કસવાની આગમ્ય તેને સારી પઠે લાંબને આડો કરવો નોઈએ એ કારણ

ને માટે મોહોડાંમાં દાંતની થાંચ મેલી છે, જે વડે ખોરાકને સારી પઠે દલવો જરૂર નો છે. તેથી તેની ખારીક છુટ્ટી કરીને જો તેને હોજરી મધે જવા દીધો નહીં હોએ તો અંદર જતાં નોઈએ તેમ તે પીગલો શકતો નથી. ખોરાકનાં મોટા ગાંગડા ઊપર નબલો હોજરીનું કાંમ ચાલો શકતું નથી. હોજરીનાં રસની તે ઊપર અસર થતી નથી, પણ તેમાંની ગરમી અને ભીનાયથી તેવા ગાંગડા બગડી બાએ છે. તેમાં ખતાસ પેલ થાએ છે, અને ખરાબ હવા નીકલે છે.

ફેલોક ચીનો ઊપર માંદો મેલેલાઈથી કાંમ કરી શકે છે. પણ ફેલોક લાલપાલા ઊપરનો લીલો રંગ, મેવાનાં દરીઆ અને છાલ, એવી ચીનો ઊપર હોજરીમાંનાં રસનું કાંઈ ચાલતું નથી. પણ એ રસ સાથે લેવાવા વનાં જે ખોરાક હોજરીમાંથી આગલ વધે છે તે એમનાં એમ આંતરડાંમાં ઈઆ બીલ જગો એ પડી રહે છે અને તેમાંથી ખરાબી ઊઠે છે. તેજ પરમાંણે વલી ખોરાક પીગલોઆ પઠે આંતરડાંનાં જે ભાગમાં જવો નોઈએ, તે ભાગમાં જો એવા અધકચરા ખોરાકને રસતો મલતો નથી તો તે માંદામાં દીવસનાં દીવસો સુધી પડી રહે છે. જે પઠે ઈઆતો મોહોડાં ઈઆ બહાડાને વાટે ખાહેર આવે છે.

ખીનાં દરદોની મીથાલે અલ્પરુની ચોક્કસ ની સાંણી છે. તેમાંની પેલોલી નીધાંણ એ છે કે બાદી વાકાં આદમીને છુપ લાગતી નથી. હીઆં કુદરત કાંમ કરે છે. હોજરીમાં ખોરાક અટકી પડેલો હોએ તેટલાં જો તેમાં વધારે ખોરાક બાએ તો તેનું દુખ વધી પડે. એટલા માટે કુદરત તેની છુપને મારી નાંખે છે અને તેથી ખાવાની ચીજ જોતાંવારજ તે પોતાનું મોહોડું ફેરવી નાંખે છે. કોઈવાર દરદીમાં એથી ઊલટુંબી દેખાએ છે. તેને અતીઘણી છુપ લાગે છે પણ તેમ સરવેને બનતું નથી. અલ્પરુની બીલ નીશાન એ છે કે ખાંણું ખાધા પછે તરત ઊલટીની તલપ થાએ છે અથવા થોડાવાર પછે ખાધેલું સરવે તે પાછું કાહડે છે. એ રીતે ખાહેર કાહડેલી પદારથો ખરાબ મારે છે. તેમાં ફેલુંક થીટ પણ પડે છે. તરોલ નીશાન એ છે કે પેટમાં “પવણ ઊતપત થાએ છે” અને અટકાર આવે છે. હોજરીમાં જે ખોરાક પચવા વગર પડી રહે છે તેમાંથી ખરાબ “ગેઆસ” અથવા હવા નીકલે છે અને તે આ નાચણીનું

મુલકે. અલ્હરણવાલાં માણસનું પેટ કુલી આવવાનું સાધારણ છે.

હોજરીને લગતું દરદ કાંઈએક આકારમાં દેખા વ દેતું નથી. ડાકટર બડ નામનો વીદવાન કહે છે તેમ કોઈવાર માંદો ખાલી હોય છે તારે દરદ લાગે છે અને ખોરાક ખાતાંવાર તે દુર થાય છે. ડાકટર વાટસનના એક મીતરને આ દરદ એક દીવસમાં ઘણીવાર થતું હ તું તેથી તે પોતાની સાથે હંમેશ ખીસકોટ રાખતો હ તો અને તેથી તે ખાધાથી તુરત દુખ નરમ પડતું હ તું. કોઈવાર આ દરદ ખાઈ રહેવા પછે થાય છે, અ ને ઊલટી થવા સુધી તે નરમ પડતું નથી. જારે ખો રાકને પીગલાવનારો રસ પુરતો નહી હોય તારે દર દીના પેટમાં ભાર અને તેને ઘણી મુસતી લાગે છે. કોઈ વાર વલી ખાંણું ખાધાને એકબે કલાક જવા પછે દુખ શરૂ થાય છે અને લાંબો વખત સુધી તે ચાલુ રહે છે. આ જાતનું દરદ સાધારણ છે. કોઈવાર એ દરદ ચોક્ સ વખતેજ થાય છે. અલ્હરણનો એક ખીજો આકાર લગભગ નવાઈ સરખો છે. તે એકેકે સીધી અથવા પે ટના ખાડા આગલ આગ બને છે, અને એક પાણી સરખી પદારથ મેહોડાં વાતે ખાટુર પડે છે. એ પદારથ ઊલટી કરતાં અટકાર સાથ વધારે નીકલે છે. આ જાતનું દરદ હલકા વરગના લોકોમાં તથા મરદો કર તા જોરતોમાં વધારે હોય છે. અલ્હરણની સાથે કેટ લાંક ખીજાં દરદો પણ થાય છે. જેમકે માથુ દુખે પી સાખ ખીજડે છે, અને કોઈવાર દમનાં તથા ખીજા મર જ થાય છે.

આવાં દરદોને વખતે વર્ષદની સલાહ લેવામાં શરૂ હોય છે. તેમનાં ઊપાયો કરવાનું વર્ષદનાં હાથમાં છે, અને તે દરદ પાછાં નહી થાયે તેનો અટકાવ કરવાનું દરદીનાં હાથમાં છે. હવે જે લખીએ છે તે એ વાં દરદોને અટકાવા વીશે છે, અને તેટલા માટે ખાવા પીવાનો સંભાલ લેવાની શરૂ છે. આ વાત ધેઆંન માં રાખવી કે દવાઈનાં કરતાં ખોરાકની જતન અલ્હરણનો વધારે સંભાલ કરે છે માટે લુખ હોયે તેથી વધારે ખાવું નહી, અથવા જેટલો ખોરાક પચાવાની હો જરીમાં ચકતી હોયે તેટલોજ ખોરાક લેવો. ખીજા વાત એ ધેઆંનમાં રાખવી કે ખોરાકને માટે વખત લેવો. ડાકટર એબરનેથી અલ્હરણનાં દરદ સારાં કરવામાં પરખેઆત થયેઆ છે. તે પોતાનાં દરદો

જોને હંમેશ એકક ખાંનાં વચે છ કલાક ગાલી કાઢવાનું શરૂમાંવતો કે તેટલા વખતમાં 'હોજરી'માંના સંઘલો ખોરાક પચી રહે. તરીજો સંભાલ ખોરાકની જાતમાં લેવો. કેટલીક ચીજો ખીજાનાં કરતાં વધારે શેહલાઈથી હજમ થાય છે. એવા ખોરાકમાં જોસત ને મુખીઅ ગણવામાં આવે છે. ઘર જેટલો થોડો પીવામાં આવે તેટલો વધારે શરૂ હોયે થાય છે અને છેવે દર રોજ કસરત કીધાથી તથા મંનને ખુશી રાખવાથી પણ હોજરી ઊપર સારી અસર થાય છે.

જે ભોલી સીઆ ઘણો મસાલેદાર અથવા ઘણું ચરબીદાર ખાંતું પકાવે છે તેઓએ ઈઆદ રાખવું કે એ કાંમ નુકસાંન ભરેલું છે. જેમ ઘણી જાતની વાંણી ખાવાથી માંદો નખલો થાય છે અને લુખ વધારી ને વધારે ખાવાનું ભાવે છે તેમજ ઘણી જાતનો મસાલો નાંખવાની અથવા સવાદ આપવા માટે સરકા અને સારા બનાવાનીખી વર્ષદો ભૂલાંમણ કરતા નથી. ખીજું એક કીતાવલે ખાંણું ખાવા કરતાં ધીરે ધીરે અને વાત કરીને ખાવાથી માંદાને સારી કસરત મલે છે માટે ઘરમાં માં દોકરાં અથવા સાસુ વહુઓએ એકમાં બેસી હસી રમીને ભોજન જમવાને જીલવું નહી.

હું અને મારી બાએડી.

એક દાહાડે સીરે થોડારે હું દરીઆ કાંડાં તર જઈને બેઠો હતો. આસપાસનો દેખાવ તે વખતે ઘણો રલીઆમણો હતો. મારા માથા ઊપર એક ચરોવરના ઊંચા બાહાડનો છાએઓ હતો સમુદરમાં ના મોજા નોસપી એકેક ઊપર ઊછલીને જમીન તરફ આવતા હતા, પવણની ચીટલ લેહેડી તે ઊપર ગો એઆ સવારી કરતી હતી, આકાશ તદન ખોલુ હતું, ખીજા ખોરદુમાંનાં આખા મેદાન ઊપર લીલાતરી ભરેલો ગાલીઓ પાકરેલો હતો અને રોજગારી શેરમાં નો સામટો અવાજ દુરથી કાંને વાજતો હતો. પણ આ સઘલા દેખાવે મારા ઊપર કાંઈ અસર કીધી નહી હતી. માટ મન તદન રોકાએલું હતું અને આસપાસની કુદરતી રચના તરફ મેં આડી આંખો નો ઈંચી નહી હતું. મને મારા ઘરમાં મારી બાએડી જરી સાથ કલઓ થયેલો હતો. એવા કલઓ મા રા ઘરમાં સાધારણ હતા.

આ વખતે મારી બાએડીએ નજીવં કારણ બી
પરથી છીટું શોધીએ હવું. પોતાનાં બચાંને તે હું
માં માર મારતી હતી. જે તેને સમજાવીએ હવું કે
બાલક તકશીર કરેતો તેને સમજ પાડીને તેની બુલ દ
ખાડીએ અથવા બીજા બાલકમાં તેને હલકુ પાડી
નાંખીને તેનાં મન બીપર અક્ષર કરીએ કે તેથી તે
બચુ ફરીથી તેવી ચાલ ચલાવે નહી. ખાકી તેનાં વાં
ક બીપરથી પોતાનો મીબજ ખોલી દઈ તેને માર માર
વાથી તે બચાંનો સવભાવ પણ તેણે ખરાબ થાએ
છે તથા તે સાથે બચુ શાખ થાએછે અને તેની તનદરો
સતી બીગરેછે. આટલુ સમજાવતા છતાં જરીએ પોતા
ના બચાંએને મારવાની ટેવ ચેલી નહી હતી. બીપર
જણાવેલે દીવરે હું મારા ધંધા બીપરથી યાદીને
આસાએસને ખાતર ઘરમાં આવીએ. પણ તે વખતે
જે નોઈબીતો જરીનાં મોહાડાં બીપર થાખરો ચડેડેલા હ
તો અને છોકરાંઓ રડતાં હતાં. જે તેને કારણ પુછીએ
પણ મને તેણે જવાબ નહી આપીએ. છોકરાંઓ ફરી
આદ કરવા લાગ્યાં કે માંએ માર મારીએ. તે બીપર
થી જે જરીને મારા આરડામાં બેલાવી ફરી શીખાં
મણુ દીધી. પણ તેથી તેણે મારી સાથબી મીબજ
ખોલેએ. તે બોલી કે “એ વાએ શાવખરા ! એ ત
જે શું દોલા બાલોચ ? તમારો જીલમ હવે ખમાવાનો
નથી. રાતને દાહડો તમારાં દુકતાં માંએ માંએ બોલા
વેછે ને હવેતો એવા કાર લાગેછે કે જાણે જઈને કુવો
તલાવ યુરું. તમેથી વક્ષી મરતીને માચેચ ! તમારી
જે શું ખાધામણ ખાધી ? તમે મને શું પેહેડાવીએ
હાધારીએ કે વક્ષી એટલી લાહેરી કરોચ ? મુંવાં એ
વાં દુકતાંને કાણે માંગીઆતાં ?” એવા એવા શ
બદોથી મારાં દીલમાં મને ઘણું લાગી આવીએ.
હું બીડીને તુરત દગલી પાઘડી પેહેડી ઘરમાંથી નીક
લી આવીએ અને જે જગા ખરી આસાએસની તેને
છોડીને હું દરીઆ કાંઠેની રેતી બીપર બેસીને અંદરો
કરવા લાગે. હું બોલતો હતો કે—

“એ બોલ ! જે તારી શું તકશીર કીધી કે તું
મને આ અપભારમાં નાંખી ચેલેછે ? મારો છુટકારો
કાંએ નહી કરતો ? મને તું તારી દરખારમાં કાંએ બો
લાવી નહી લેતો. અરે મારા બાપ ! એટલું બધું
તે શું વહી જવું હતું કે છેક મારી આક વરસની બી
મરમાંથી તમે મને પરણાવી દીધે અને શદનાં શં

સામાં મને નાંખી ચેલીએ ? એ મુરખ એરત ! એ
વી ગાંડી તું કેમ બનીએ કે મારી સરવે ચેહનત છ
તાં તું સુધરતી નથી. તારી તરફ હું બીઆર રાખુ
છકી. તુંને મારા જીવ સરખી ગણું છકી. પણ
મને દુખ દેનારતો તું થઈ પડીએ. જારે હું ઘરમાં
જાએ છકી તારે મને આરાંમને બદલે તુ કરાલો આ
ચેલે. તું તારા નકામાં કુલ્લા અને રાવ રાંણી કાલા
ડી બેસેલે. તું કાંઈને કાંઈ ફરીઆદ કરી મને એ
ર વધારે થાક ચડાવેલે. તું હંમેસાં નવાં ઘરેણાં
અને કપડાં માંગેલે. તું હંમેસાં મારી પાસે આડો ખ
રચ કરાવેલે. પણ એ મોટો જીલમલે. છતે પછેએ
હું દુખી ફરું છકી. મારી લાએડી છતાં મને એક
અપત એરત મલીએ, જેનાં આકા વેહેલો મને હરાંણ
કરેલે.” એવી એવી મારા જીવરે હું ફરીઆદ કરતો
હતો તેવામાં તાલાડપોહારની લેહડીની એવી અસર
પઈ કે હું તાંહાં જ કીંધાઈ ગએએ.

બીંધમાં જે એક સપણો નોએએ. તે મને પુર
તો ઈઆદ નથી, માટે જે ઈઆદલે તે હું લખી જણા
બીં છકી. જે પોતાંને એક નાંહાંનાં દીવાનખાંનોમાં બે
ઢેલો નોએએ. આ ! હા ! તે દેખાવ હું કદી જુલજ
નહી. નોકે તે મારા ઘરનાં આરડા કરતાંતો નાંહાંનો
આરડો હતો, તોપણ તે ઘણો સારો હતો. તેમાં સ
શર્ષ, સંભાલ, અને શાખ દરએક પુણે નજરે પડતાં
હતાં. આરડાની દવાલે રંગત કાગળો ચોંટાડેલાં
હતાં, અને જમીન બીપર સાદરો જડેલી હતી. વચો
વચમાં એક ગોલ ટેબલ હતી અને ચાર દેવાલ આગ
લ ચાર નાંહાંની ટેબલો બીપર રમકડાં તથા ફુલનાં કું
ડાં ગોઠવેલાં હતાં. વચમાંની ટેબલને માથે એક સુન
લાંપ રંગેલો હતો તથા તેની આસપાસ ચોભાઈતી
ખુરસીઓ તથા કોચો ગોઠવેલી હતી. પાસે ટુવાના
તથા ખાવાનાં જીલ આરડા હતા અને તાંહાં પણ સા
રી ચોભાઈ દીસતી હતી.

આ ઘરનો ઘણી હું થએએ અને મારી જ
રીને એજ ઘરમાં કારોખાર ચલાવતી જે નોઈ. આ
વખતે જરી મારે મનરે મુકીથી શુંદર અને શીઆંની
લાગતી હતી. નેનો ચેહેરો સદા હસતો ને હસતો હ
તો. તેને માથે ગોંધાંનું નહી હતું પણ એક ભાત
ની તોપી પેહેડેલી હતી અને બાકીનાં બાલ બોલા હ
તા. સારીની શોડ માંમાં બીપર નહી પણ ખાંધ બીપ

૨૪ હતી અને તેણે પોતાનાં બધીઆંનનાં ગળવામાં એક સુંદર ધડીઆલ રાખીછી હું જેની સાંકલીનો છેડો તેની મીઠી ગરદનમાંથી ઘસેને ઝાલવાએલા હતો. જરૂરીએ વર્ષો છુટ અને મોન્ન પેહલેલાં હતાં અને હાથ માં કાચનાં ચીનકને બદલે બાંગડી રાખી હતી. એ નવી ભતનાં થોગાકથી તે એવી શોભતી હતી કે મારી આંખ ઠરતી નહીં હતી.

મેં મપનો જોએજો તારે સહવારનાં આઠ વાગેલા હતા. માંટે જાણે હું સરવેજાણ એક ટેબલ ઊપર જ મવા ખેડા ના. મારી જર “હેડ” ઊપર બેઠેલી હતી, તેની એક બાજુએ હું હતા અને બીજી ગમ મારાં બચાં હતા. નાનતામાં કાંઈ મોઝાં પકવાનો નહીં હતાં તોપણ એવું લાગતું કે જાણે કાંઈ પાદશાહની ટેબલ ઊપર હું જમવા બેઠો. જમી રહેલાબાદ છોકરાંઓ બાગમાં જમવા ગએઓ. તાંહાં જરે તેઓની કસરતને માંટે દોરડાનાં હીમકા અને બીજાં કરી રાખેલું હું તે ઊપર બચાંઓ વારા ફરતાં ચડડતાં હતાં અને એ ક એકને મદદ કરીને રમતાં હતાં. પણ નેવામાંતો વહી તેઓ વચે કાંઈ વાંધો પડી ગએજો જેથી તેઓ માં પાસે ફરીઆદ કરવા આવીઆ. માએ તેઓને મારવાને બદલે ગમજ પાડી અને એક એકથે સંપથી રહેવા માંટે નેજાને કાંઈ લાલચ દેખાડી. તેથી બચાં છુટી થઈ ગએઓ અને તેઓ દોસતી કરી પાછા એકેક ને ચું મી લઈ જમવા લાગાં.

હું નાચેનો ખાધા પછે તરત મારાં પુસતકખાનાંમાં ગએજો. તાંહાં જર બખરચીને બબ્બરને લગતો હાકમ આપવા પછે આવીને મારી સાંમે બેઠી. ની ઊપરપેરો તપાસીઆંતો “દાર્બમસ” નાંમનું પતર મલી છે નહીં. તે ઊપરથી જર દલગીર થઈ અને ચાકર ને બોલાવી પુલવા લાગી. ચાકર તે દાહડે “દાર્બમસ” ને હુકમી ઊપર લાવી મેલતાં ભુટી ગએજો હતો માટે જરે તેને થપકા આપીજો. દાર્બમસ આવીઆ પછે જર તે વાંચવા લાગી અને હું એક બીજી પતર વાંચતો હતો. થોડા વારમાં જર મોટા હરખથી બોલી કી કી કે “વાહલા શાવખશા આ વાંચીતો. અમેરીકાની લડાઈનું ગઝતી હેવટ આવશે એવું લાગેલું. હિતરવા લાઓની મોટી શ્તેહ થઈછે.” મેં તે વાંચવાને બદલે જર પાસેજ પંચાચીં, જે વાંચીને જર બોલી કી કી કે “આફ્રીન જોદા! તારૂં કાંમ સદા એવુંછે.” પીઆરા

શાવખશા હું કહેતીતી નહીં કે આ લડાઈ લલાને કાજ થાએછે અને હેવટ તારૂંજ આવશે.” મને જરનાં વીચારમાં કાંઈ ભુલ લાગી. તે ઊપરથી સમજમાં ફેર પડીજો અને જરે તકરાર ચલાવી. તે તકરાર એક ચોકસ બોલ ઊપર આવી જેથી જર તુરત કબટ કીંવાડી ચોપડીઓ લાવી અને પાંજાંઓ કીંકલાવી મારી ખાતરી કરી આપી કે મારી ભુલ હતી. એ ઊપરથી મેં તેનો ઊપકાર માંનીજો અને તે છુટી થઈ.

એમ ઘણોક વખત થવા પછે હું આશીરમાં જવા નીકલીજો. જરે મારી માડી જોડવાનો હાકમ આપીજો. છોકરાંઓની સકુલનો વખત થએજો તોખી નેજો બાગમાંથી આવીઆ નહીં માટે જરે ખારીએથી અચારત કીધી. તેને છું મ પાડવાની બીલકુલ દેવ નહીં હતી. તેની અસારત અને આંખના દોહા જોઈને જ છોકરાંઓ ઠકરી ગએઓ અને પોતપોતામાં વાતો કરવાં લાગાં કે “આજે આપણે રમતાં ઘણા વખત કા હાડીજો. માણ શુરે થએઓ હશે. આપણુ તરત જઈને માફ માંગીએ કે તેવાણુ આપણુ ઊપર પાછી મે હરખાંની રાખે.” છોકરાંઓ ઊપર આવીઆં કે માએ મીકા બોલોમાં કપડો આપીજો. “એ તયુને લાએક નથી. રમવામાં થોડો વખત લેવો જોઈએ, પણ તમે સકુલની વાત કેમ ભુલી ગએઓ? તમે હવે મોટા થવા ના વાસને શીખશે નહીં તારે આશીરમાં કેમ જશે ને પચાર કેમ લાવશે?” છોકરાંઓ આ વાતથી થોડાનો મોટો વાંક સમજીને શરમાઈ ગએઓ અને સરવેની તરફથી વડા છોકરા ફરાંમરોજે માને ગલે વલગી માફ માગી લીધી. માએ માફ કીધી તારે સરવે જાણુ આવીને તેને ગલે વલગીઆં અને તે દેખાવ જોઈ ને મને મોટો હરખ થેદા થએજો. ને પછે માએ છોકરાંઓને ઈસકુલને માટે તર્ફઆર કીધાં અને ઈસકુલ જોઈ કુર હતી તોપણ ચાલતા ચોકલીઆ કે એટલું આંખ કસાએતો ચાડેં.

હું આશીરમાં જવા પછે જરે કેમ વખત છુટતીજો તે મેં નજરે જોઈછીં નહીં તોપણ હું લાડછીં કે એક આરસીને માટે તેણે ચીકણુ ભરવા માંડ્યાં હતાં તે પુરાં કરવા પાછલ લાગી હશે, કારણકે ખીજેદીને પતેતી હતી અને તેથી જરે થોડાંક સગાં પાહલાંઓને ઘરમાં બોલાવાની ગાંડવણુ કીધેલી હતી. તે સગાં

થે જરે એક ઈંગરેલ વાત વાંચવાની શરૂ કરીશો હતી. વધી પડતીને વાસતે ઈંગરેલ ચોપડીમાં લખવા પર માંણે કાંઈ મીઠાઈ બનાવવામાં પણ જરે કેટલોક વખત રોકીશો હતો. પણ બપોરપછે તેની એક ચીઠી મારી આશીસ્તમાં આવી જે મધે લખીછી હતું કે નાહું નો પ્રુચો સોહારાજ એકાએક આબરી પડેશો હતો. હું જઈ પુગો તેટલાંતો જરે તેને મારી માવજતથી રાખેશો હતો. તેની નાક નેઈ હતી અને તે કેમ આબરી પડેશો હતો તે માંટે તજવીજ કરતાં એવું કારણ શોધી કાઢીછી કે તે દાહાડે તેનાં પેટમાં જરા વધારે ખોરાક ગએશો હતો. તેથી તેણે ઘટતી દવા મંગાવી હતી. દવા આપવાની આગમચ કાકરે ખાટલી ઊપર ઈંગરેલમાં જે કીકીટ મારી હતી તે જરે વાંચી અને નેઈછી કે તેણે મંગાવેલી દવા છે કે નહીં અને વધતી જોછી છે કે ખરાબર છે. જરે ઈંગરેલ ચોપડીઓ વાંચીને ઘરઘડુ દરદોનું થાકુંક અનેઆંન મેલવીછી હતું.

સાંજનાં વધી પાછું ઘર વાજતું ગાજતું થએ છીં, છોકરાંઓ રમતાં રમતાં નીચાસેથી આવીઆં અને પાછી માને કોઠી કીધી. નીચાકને લગતી છેક રાંઓ હસતાં હસતાં વાતો કરવા લાગ્યાં. તેવામાં ચાહુ પાંછીનો વખત થએશો. તે કીધા પછે જરે શરવા જવાની તઈઆરીઓ કીધી અને મને તથા છોકરાંઓને સાથે લઈને તે પાલવે શરવા ગઈ. તાંહું વાળુ વાગતું હતું માંટે જરે ગાડી ઊભી રખાવી તથા પછે ગાડીમાંથી ઊતરીને હમે જોલ ઘેરાવામાં શરવા લાગ્યાં. તાંહું ઘણું જોલખીતાઓ મલીઆં હતાં. તાંહું નેઈ છીતો ઘણી પારસણો જરના સરખાજ પોશાકમાં આવે હતી અને પોતાના વરોની સાથે એમજ શરતી હતી. તે નેઈને ઈંગરેલે પ્રુચી થતા તથા ઈંગરેજ આરતો આવીને શેકહેંક તથા વાતો કરતી હતી. જરા અંધારું થએછી કે હમે પાછાં ગાડીમાં બેઠાં અને વાળ તરફ વધારે ઘેઆંન આપીછી. તે વખતે વાળમાં એક તદન નવો રાગ વાગતો હતો માંટે જરે ઘેઆંન આપી સાંલકવા લાગી અને ઘર જઈને તે રાગ જરની ચોપડીમાં છે નહીં તે જોવાનો વીચાર કીધો.

એ રીતે જોજ કરીને હમે ઘર આવીઆં. તાંહું દરવાજા આગલજ હમારાં કુતરાં હમને પેઆરથી લેવા આવીઆં. છોકરાંઓ તેમની સાથે રમવા બેઠાં, પણ ખરજોરે નેઈછી કે તેને તે દીને ચાકરે નહવા

ડીછીં નહીં હતું તે ઊપરથી તેણે ચાકરને જો લાવીશો અને તેની લુલ દેખાડી. એવી ઘણી રીતે જરે અતીઆરથી પોતાના બચાંઓને લોકોમાં પોતાનો મરતજો બલવવાની તથા પોતાને માટે એકસ માન ધરાવાની ટેવ પાડતી હતી. રાતનાં આરકમાં મુન સલગાવેલું હતું એથી સરવે ચીજોમાં જોએશો ન વેલવ આવીશો હતો. પરથમતો જરે પોતાનાં સરેસતા પરમાંણે છોકરાંઓને આસપાસ બેલાવીશો અને નીચાસે થું સીખી આવીઆં તેનો હુશાખ માંગી શો. છોકરાંઓએ પોત પોતાના ધણ દેખાડીશો. તે બેલી કે “શરાંમરોને આજે પોતાનાં ધણ ઊપર ઘેઆંન આપેલું દીયતું નથી.” શરાંમરોને કારણ દેખાડીછીં તારે વલી જરે તે પાહાલ રાખીછીં અને શીખાગણુ દીધી કે આવતી કાલે તેમ કરવું નહીં. તારપછે વલી જરે ખરજોર દીકરાને શાખામી આપી કારણ કે શોહારાખનાં કરતાં તે આજે વધારે શીખેશો હતો. એ ઊપરથી શોહારાખ શરમાઈ ગએશો અને કપુલ થએશો કે કાલે વધારે ઘેઆંન આપશે. જર બેલી કે “જોછીંચતો હવે. તમે તમારી કપુલાતો પાલોછો તે વાસતે હું તમારી ઊપરે બરોચો રાખુ છછી.” એવા મીઠાસથી જર પોતાનાં બચાં કેલવતી હતી અને છોકરાંઓને શીખવાને વધારે ખાહેશ થતી હતી. મારાં બચાં કદી નીચાસે જતાં રકતાં નહીં હતાં પણ તાંહું જવા વગર ચાલે નહીં એવું સમજે તે રીતે જર તેઓ સાથે વાત કરતી હતી. તેને નેતરનીતો કદી મરજ પડતી નહીં હતી. શીખવીશો પછે જર છોકરાંઓને ખોદાની ખંદગી કરવા ચોકલતી હતી.

તારખાદ રાતનાં ખાનાંનો જે વખત રહેશો તેટલાંમાં જર મારી સાથે વાત કરવા લાગી. મેં પુછીછીં કે “વાહાલી જર આવતી કાલેને વાસતે થું તઈ આરી કીધીછે?” જર બેલી કે “મેં તમારા ભાઈઓને તથા શેમલીને ચીઠી લખીને ઈજલુ કીધેલું છે અને માહુરી બેઠેનોને બેલાવેલી છે. બપોરને વાસતે ખેતર લુવાણી કરાવેલી છે ને રાતને વાસતે આ ચોપડી પરમાં છે થોડી મીઠાઈથી કરાવેલી છે. આપણું મેઢાંનાંની રમુજને ખાતર મેં થોડાં નવાં ગાએલુ શોધી કાહાડેલાં છે, તે સાથે એક મઢવો ભાડે રખાવીએ છે કે સાંજનાં બધાંજણુ સાથે દરીઆમાં ફરી આવીશો.” એવી વાતો કીધાખાદ હમે જમવા બેઠાં અને જમી રહીને જર

“પીઆંનાંશિરડ” વગાડવા બેઠી. તેણે કીકી ગીત ગાવું તે વીશે મારી મરણ પુછી, જે પછે તે વગાડવા લાગી અને હું મોહાડેથી ગીત ગાવા લાગે. છેકરાંઓ ચોરોવાર બેસીને મને તથા માને પગે લાગીને સુવા ગએઆં. જર ઘણીજ હરખમાં આવીને પીઆનો ઊપર એવાં આંગણાં ચલાવા લાગી કે હું નાંચવા મંડી ગએઓ અને વીચારવા લાગે કે બધી જોરતોએ વી હાએતો દુનીઆં કેટલી સુખી થાએ. આ વખતે સરેસતા કરતાં વધારે ઘોઘાટ થવાથી હું જાગી કીકી ઓ અને નોઈકીંતો રાતનાં આઠ વાગતેની તોપ પડવાથી મારી ઊંઘ ગઈ હતી.

હું આંખ ચોલતો હીડીને પછે વીચારવા લાગે કે આતો માતર મેં એક સપનો નોએઓ હતો અને મારી જર કાંઈ ખરેખર સુધરી નહી હતી પણ તે કલ્યાણોર સ્ત્રીનો હજુર હુંતો ભરથાર હતો. મેં વીચારીકીં કે સપનામાંની અને મારી ખરી જરમાં ફરક એ હવે કે પેહલી ઈંગરેલ શીખેલી હતી અને તેથી તે પોતાની ફરજો સારીપેઠે સમજતી હતી.

બીજા પૌર અને તાંહાંની ઈમારતો.

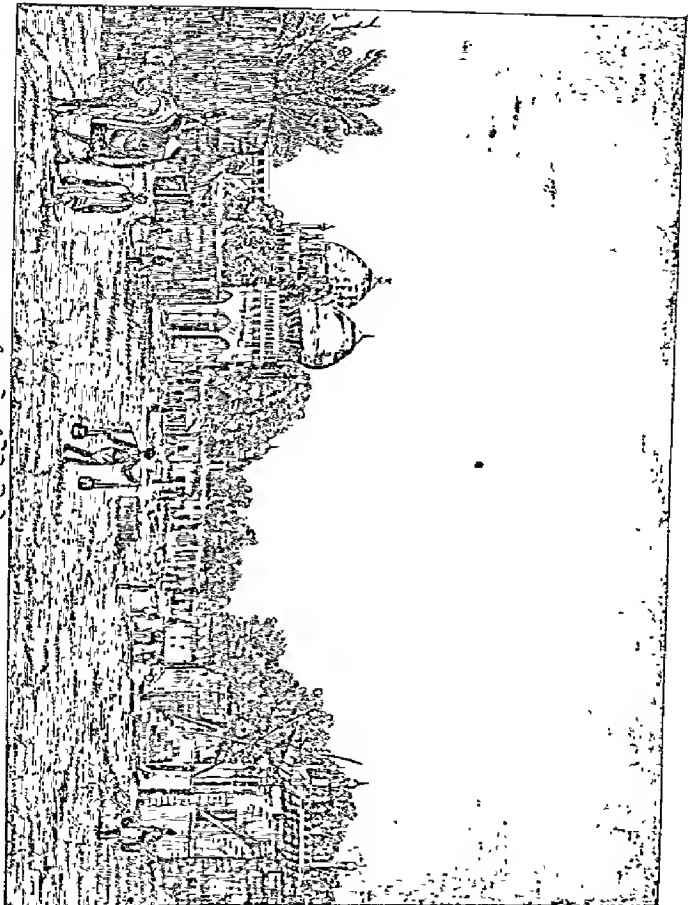
બીજા પૌર શેહરનું થાડુંક બેઆંન હમે ગઈ વેલા કીધું હતું અને તેનું એક ચીતર આ આંક મધે આપીકી છે. હીંદુસતાંનમાં ખરેખર એ શેહર હાલ મુસાફરને ઘણી લાલચ આપેછે અને તેમાં એટલી બધી નોવા લાએક જગાએછે કે તે સઘલી નોઈ વલતાં થાકી જાએ. આલખતાં એ સરવે મકાનો આગલા વખતનાં હોવાથી હાલ નોકે નાંસ પાંચેતે તોપણ તેમ નો મોટો બાગ સઘાંમત રહેઓછે. બીજા પૌરનો “સાત મજલાનો મહેલ” નોવા લાએક છે. તેમાં મોટાં દીવાંનખાંનઓછે, જે મધેનાં થાંભ ઊપર સુતેરી, રૂપેરી નકશી કોતરેલીછે અને એ સીવાએ બીલ ઘણી કારીગરી સાતે મજલાઓ સુધી પેાંહોંચી વલીછે. તેની બાંધણી એવી રેણકદારછે કે ઈંદિરાપીઅન મુસાફરો તેને વખાંણી ગએઓછે.

બીજા પૌરમાં મસતાશખાંનની જે મસલછે તેનાં કરતાં મહમદશાહની કબર વધારે સરસછે. તેને તાંહાંનાં લોકો “ખરાધુંમખજ” ને નાંચે જોલખેછે. મહમદશાહ અદીલશાહની જોલાદનો સજીથી છેલો પા

દશાહ હતો. તે જરે તખતે બેઠો તારે તેની ઊપર ચોલ વરસતી હતી તથા તીજોરી ચીકાર અને લશકર બે લાખ હેંશી હજાર માંણસોનું હતું. તેની એ કબરનો ધુંમખજ શેહરમાં સરવે જગોએથી દખાએછે. વેલાતનાં ચેંટ પાલસનાં મોટાં દેવલનાં ધુંમખજ કરતાં તેની વીચાસ વધારેછે. તે ધુંમખજની હંડાંણમાંનો જોરડો દોહાડતો ચોરસ ફીટછે અને ધુંમખજ સુધાંની ઊંચાઈ દોહાડતો ફીટછે. ધુંમખજની આસપાસ ચાર ખુણે ચાર મોટા મીનારા અને તેઓની વચે હારે કશર નાંહાંનાં નકશીદાર મીનારા તથા મેહરાબોછે. એ આખી ઈમારતે બસો ચોરસ ફીટ જગા રોકીછે. તેમાં એક લાકડાંનાં છતરની હેઠે મહમદશાહની ઘોડછે, જેની જમની તરફ તેનાં છોકરા તથા વહુની અને દાવી જોરદુએ બાએડી, રાંક અને દીકરીની ઘોડ જોવામાં આવેછે. એ સરવે ઘોડો ઊપર મકાથી “પવીતર” રાખ મંગાવીને સુખડનાં વેહર સાથ ચેલવી પાંધરેલીછે.

પુણેથી બીજા પૌર જવાનો રસ્તો તોરવે નાંમનાં ગાંમ તરફ નીકલેલોછે. એ ગાંમમાં “સનધાંમ માહાલ” બાંધેલોછે. હીઆં મરાઠા લોકોની જસતી નો હાથ જખરદસત દીકામાં આવેછે. મરાઠા લોકો લડાઈનાં કાંમમાં જાંહીતા થએલાછે. તેઓએ ઘણાં શેહરોને જીતેલાંછે અને તેમજ બીજા પૌર ઊપર તેઓએ ઘણીવાર ધસારો કીધેલો હતો, પણ ઈસલામી સનધાંની મીશાલે તેઓએ શેહરની શોભા ઈઆ સીણગાર ઊપર કાંઈ ધેઆંન આપીકીં નહી હતું. હાલ બીજા પૌરમાં જે કાંઈ નોવાનુંછે તે એ મુસલમાન પાદશાહઓથી થએલુંછે જેઓની શરૂઆત અદીલશાહથી થઈ હતી અને મહમદશાહથી આખેરી આવી હતી. અદીલશાહની વાત જાણવા જોગ છે. કુટુંબ કે ઈંદિસુર અદીલશાહ પોતાનાં બાપનો નાહુનો બેઠો હોવાથી તેનો માદી ઊપર હક નહી હતો. માટે સરેસતા પરમાંણે તેને નાહાની વચે થી મારી નાંખવાનો ઠરાવ થએઓ હતો. આ ઠરાવ મુજબ જલાદો રાંણીની પાસેથી તેના છોકરાને લેવા ગએઆ, પણ રાણીએ ઘણાં કલાવાલા કીધા તો પણ જરે બાલકનો જાંન નહી બચે એવું નોઈકીં તારે જલાદો પાસેથી માતર ચોવીસ કલાકનો વખત માંજી લીધો. તેટલા વખતમાં રાંણીએ જબરમાંથી

01.07.12 8:52 AM 3.44.4.

એક ગોલામના એવા છોકરાને મંગાવીઓ કે જેનો એહેરો શાહજાદાને મલતો આવેલો અને તારખાદ એક પવધાનને લાલચ આપીને ગદીલ દાખલ તે છોકરાને મારી નખાવીઓ.

એ પરમાંણે ઈજિપ્તનો જાન બચાવીને રાંણી એ તેને એકસ પુરુષોનાં સવાધીનમાં બાહર મોકલી દીધો, જ્યાં તે સોલ વરસ સુધી રહેલો, પણ તારખાદ તેને પોતાનાં સરવે હુવાલની ખબર પડી અને તેથી તે ઈરાન તરફ નાંહ્યો. તે સીરાજમાં રહેલો હતો તારે તેણે એક સખો જોઈને હાંદુસતાનમાં નસીબ અજમાવાનો દરવા કીધો. બીરાનનાં હાકમ સાથે તેણે ઘણી મોહાબત ખાંધવા પછે દખાણમાં તેણે પગ દા પેસારવા માંડીઓ અને આંતે ઘણી મેહેનતે બીજા પાર લીટીતી કરીને તેનો રાજો પોતે થયો. તાર પછે બે સદીથી વધારે યુદ્ધ સુધી ગદીલશાહની ઓલાદે રાજ કીધું. છેલ્લે ઊપર જણાવેલા મહમદશાહનાં સુવા પછે અહીરંગલજો બીજાપાર ઊપર ચહાઈ કીધી અને તે વખતથી શહેર તારાજ થયો. કહેલું કે આ વખતે અહીરંગલજની વડી દીકરીએ પોતાના બાપને કહેલું હતું કે “બાવા તમે રાજો લીટીતીમાં ખરાં પણ તમારા વડાવાઓની મીશાલ રઈએતને લીટીતી શકતા નથી.”

બીજાપારનાં મુસલમાન રહેવાસીઓ ઘણા કાલ અને ગરીબ અવસ્થામાં. આસપાસનાં ગાંમ સુઓમા મરાથા લોકો વસેલે અને તેઓની પણ તેવી જ હાલત. તેઓના વેહેમનો કાંઈ પાર નથી. ત્યાં એક જગેએ પાણીનો એક નાહાનો જહોલો. તે પાણી જરા દુધના સરખું દેખાયે, પણ પીવા લાગે છે અને તેને વીચે ત્યાંના લોકોનો એવા વીચાર છે કે એક પવીતર ખરાંમણ ગંગાનદીનું પાણી આ જહરામાં લાવીઓ હતો અને તારથી જહરો એટલો સરદ થયો. બીજાપારની જમીન મધે ધન યુગલ છે એવું લોકો ઘણીવાર બોલે. એ વીચારથી ઘણી કઈમારતોને બાદી નાખવામાં આવે, અને જો કઈવાર કાંઈ મજેલો ઘણીવાર નીચણ થવું પડે.

એક હીમતવાન સ્ત્રીની વાત.

આસરે શો વરસની વાત ઊપર જારે અત્રે કામાં મોટી લડાઈ ચાલતી હતી તારે મીસ પરાઈસ નાં મની એક કુમારી સીએ જે અબજોમ જેવી હીમત દેખાડી હતી તેનો હવાલો હમણાં આલમની જાણને માટે પરગટ થયો. આ સી શીલાડેવશીયા નાંમ ના શહેરની ઊતરે એક ખેતર મધે પોતાની બેહેન સાથે રહેતી હતી. તે બેહેન પરણેલી હતી અને તેને કેટલાંક છોકરાં થયેલાં હતાં, પણ તેનો ભરપાર અને બાપ જેનરલ વાર્શાગટનનાં લશ્કરમાં ચાકરી કરતા હતા. તે વખતે લડાઈ ઘણાં ભેજમાં ચાલતી હતી અને સરકારી માંણે રઈએતનાં ઘરમાં ધુસી જઈને મોટો જુલમ ગુજારતા હતા. આવા વખતમાં એક લી મીસ પરાઈસ પોતાની આ બચવાલ બેહેન સાથે ઊપલાં ઘરમાં રહેવાની ધાસતી સમજતી હતી તેમણે તે સીવાએ તેમને રહેવાને બીજું ઘર નહીં હતું. તે બેહેન બેહેનો ખેતરમાં કાંમ કરીને પોતાનું ગુજરાં લે ચલાવતી હતી અને તેવી કસરતથી તેઓનાં સરીર નો ખાંધો શખત અને તનદરોસત હતો. તેઓનું ઘર નાંહ્યું તથા બેઠું હતું. આગલા ચોરડામાં શેક, તથા બખરચીખાંનું હતું. પાછલા ચોરડામાં સુવાનું હતું અને એક પાંખે ગાલેરી હતી જેમાં માલ ભરેલો હતો.

એક રાતનાં સરવે જણ સુતા પછે ખારણું શો કાએજી. દર રાતનાં આ બે બેહેનોને પીંડારાઓની ધાસતીતો લાગતી હતી અને હવે તે ખરી પડી. આ દલા ઊપર તેમની ગડખક શાંભલીને પેહેલાં મીસ પરાઈસ જાગી ઊઠી. તેણે આગમયથી ધાસતી ચેતી ને એક જાંદુક ઘરમાં રાખેલી હતી. તેની ઈઆદામ મદ લેવાનો તેણે વીચાર કીધો, પણ તેની આગમય તેણે પોતાની બેહેન મીસીસ ટકરને કીડાડીને કહેલું કે— “બેહેન બેહેન ધારતો આવો.” આ વાત સાંભલીને તે બેહેન ઘસરાવા લાગી અને બયાનું થું થશે તેનાં વીચારમાં પડી. પણ મીસ પરાઈસે તેને હીમત આપી કે “બેહેન તમે ઘભરાવોનાં, શોમે વખતે થું કરવું તેનો આપણે આગમયથી વીચાર કીધેલો.” પણ તેને જ વાજ મલીઓ કે— “જાંદુકથી આપણું કાંઈ વલવા નુ છે? અને આપણાં બયાનો જાન બચવાનો છે?” મીસ

પરાઈસે વધારે હીમતથી કહેડો કે “અરે બેહેન તમે જંદુક ના મારતાં પણ હું મારશ. તમે હવે ઊંચે વાત કરવાનો વખત નથી. હું જઈને ઝોટલાનું ખારણું સંભાળું છું તેટલાં તમે ભોજોરમાંથી દારૂખાંનાંની પેટી લઈ આવોને પાસેનાં જોરડામાં મેલો અને તાંબાંજ એક ખતીનેથી લાવી મેલો. ઊંચેનો, જલદી આવો.”

મીસીસ ટકર તુરત ઊઠીને ભોજોડાંમાં ગઈ અને તેટલાં મીસ પરાઈસે ખારણું આગલ જઈને છુમ પાડી કે “એ કોણ ખારણું દોરે છે? તમને શું નોઈએ છે.” બાહરથી એક જણ જવાળ આપીઓ કે “પરી બાંત ખારણું ઊંઘાડ અને હમે તારો જોલાસો કરીએ.” પણ પરાઈસે જોલી કે “એમ નહી. તમે કોણે તે જોલ ખવા વીનાં ખારણું ઊંઘાડો નહી. હમે હીઆં બે ગરીબ બેહેનો છઈએ અને રાતને વખતે લોડીને અંદર દાખલ કરતાં સંભાલ લેવો નોઈએ.” તે ઊપરથી બાહરવાલાઓને જોલવાની ધરજ પડી કે “અરે હમે આ રા માણસ છઈએ, અને તમારા સરખી બે બેહેનોને લાએક છઈએ. વાસતે ખારણું ઊંઘાડો.” પરાઈસે નોઈઈ કે આ ઘણાં માંણસોએ અને એક જંદુકથી કાંઈ વલણે નહી. માંડે તેણે જવાળ આપીઓ કે “બાજરા ઊભા રહેલોતો હમણા ખારણું ઊંઘાડું છઈ.” એ રીતે તેઓને તપાવીને પોતે વીચાર કરવા બેઠી અને એક તાલ શેધી કાઢી.

પરાઈસની બેહેને ધરમાવીઆ પરમાંણે પાસેની ગાલેરીના ખારણાં આગલ જંદુકનાં દારૂની એક પેટી મેલી અને તેની પડોશમાં દીવાની બલતી જોત રાખી. હવે ખરા ગજરાતનો વખત આવેઓ. મીસીસ ટકર પોતાની બેહેનને વલગી પડી જોલવા લાગી કે “અરે બેહેન આપણું શું થશે?” પરાઈસે ધીરજ આપી કે “ઘજરાતું નહી જે થવાનું હશે તે થશે આપણે આપણથી બનતું કરીએ. બેહેન તું મને મલી લે, કાં કે આ લડાઈમાં કદાચ હું મરીજવશ. પણ માફ જો હોત પરવડશે, કેમકે હું છરી છું અને મરવાને મને ચીંતા નથી. તું જા, તારા બચાંની યાસે બેસ અને તેઓ ખીટ નહી માટે તેમની છતીએ હાથ રાખ.” મીસીસ ટકર પોતાની બેહેનની બેઠ લઈને પછે રક્તી આંખે બચાં સુતેલાં હતાં તે જોરડામાં ગઈ.

હવે મીસ પરાઈસ એક છાણામાં છુરસીની યછ

વાડે જંદુકને છુરસી ઊપર થોળાવીને તથા તેની નેમ દારૂની પેટી તરફ રાખીને બેઠી. પછે તે જોલી કે “ભાઈઓ જોટલી ઊતાવલ કાંચે કરોછો ને? ઘરડી દોરી ની તમને દુખીઆ નથી? ઊભા રહે, ઊભા રહે, હમણા ખારણું ઊધડશે.” વલી તેઓને થોળાવીઆ પછે તેણે કહેડો કે “આ ખારણુંતો નથી ઊંઘડતું. ગાલેરીનું ખારણું ઊંઘાડો વાસતે તમે તાંબાંથી આવો.” આ ચેતવણી સંભલી કે સઘલાઓ ગાલેરી ઊપર ધર ધર ચઢી આવોઆ, પણ જેવો પેટોસો શખસ અંદર દાખલ થયેઓ તેવીજ મીસ પરાઈસે જંદુકને આખા દારૂની અંદર શેડી જેથી આપુ દારૂખાનું સઘળી ઊડી ઊં અને મોટો ફડકો થયેઓ. આ ફડકાથી ગાલેરી તે ઊપરનાં પંદર માંણસો સમેત ઊડી ગઈ, જેથી ઘણાં જણોનાં કચરવાંન થયેઓ, તેમાં કેટલાક મુવા, કેટલાક જખમી થયેઆ તથા નાંહાંસી ગયેઆ. મીસ પરાઈસ પોતે દારૂખાનાંની જોટલીતો નજદીક બેઠેલી હતી કે તે પોતેથી ઊડી અને દાહાજી ગઈ, પણ તેને બાજુ નુકસાંન થયેઈ નહી. થોડા દીવસમાં તે સાજી થઈ તથા તેની આ હીમત અને ઈશ્વરકૃતીથી તેણે બેહેન અને બેહેનના બચાંઓનો જીવ બચાવીઓ.

જંગલી હેવાંન સાથ વસેલાં આદમીઓ.

કેટલીક વાંચનારી બાંનુઓએ જંગલમાં વસનારાં હેવાંનોથી પસેલાં છોકરાંઓ વીશે સંભલીઈ હશે. “સોહાબત તેવી અસર” એ કહેવાત આ આદમીનાં બચાંઓ ઊપર જોટલી બધી લાગુ પડે છે કે તેના કેટલાક તાજુખી ઊપજાવે એવા દાખલા હાલ એક ઈંગરેજ ચોપાનીઆં મધે પરગટ થયેઆછે. શાડી ખાનારાં હેવાંનો માંણસનાં બચાંને પોતાનાં સંભાલમાં રાખી તેમની જતન કરે તથા તે બચાંઓ તેવાં જનાવરોનો અવાસ પકડે એવી વાતો નેક વારેવાર જોલાતી તોપણ જોડી ધારવામાં આવતી હતી. આ દાખલાઓની સચાઈ વીશે નેકે આપણથી કાંઈ કહેવાઈ શકતું નથી તોપણ જણાવવું નોઈએ કે એ દાખલાઓનાં હેવાલ એવી દપથી લખાએઆછે કે જાણે તે સઘલા ખરા હોએ.

કેહે છે કે જે વખતે નેપોલીઅન જોનાપાર્ટે જ

રમની દેશમાં મોટી ચઢાઈ કરીને ઘણી ખરાબી ફેલાવી હતી તે વખતે ઘણાંક બાલકો માંખાપ તથા આસરા વગર ભટકતાં હતાં. તેવાં કેટલાંક બાલકોને ને વખત ઊપર આવરકાઈકની ધરમશાલામાં ઘાબલ કીધાં હતાં. તેમાંનાં બે એવાં હતાં કે જેઓ માંખાસનાં કરતાં હેવાંનને વધારે મલતાં આવતાં હતાં. એક બાલકને ધરમશાલા મધે લોહી લુવાંન હાલતમાં લઈ આપવું પડીછીં હતું. તે ચોતાનું નામ જાંણતું નહીં હતું અને તેને માતર એક જવાબ આવડતો હતો કે “હું માંખીની પેલી પારથી આવીઓ છઞી” પણ તેને જનાવરોનાં અવાજ ઘણા આવડતા હતા. મજવા ડેથી માલુમ પડીછીં હતું કે એક ખેડુતે તેને ચોતાના હુકરોની રખેવાલી ઊપર રાખેલો હતો, જેઓ સાથે તેનો ગ્રધેલો વખત ગએઓ હતો અને રાતનાં પણ તેને તેજ હુકરોની સાથે ખંધ કીધામાં આવતો હતો. તેને ખાવાનું એટલુંતો ચોહું મલતું હતું કે તે હુકરોનાં માંખામાંથી ધાવતો હતો અને નાંહાંનાં હુકરોની સાથે ખાતો હતો. તેને ધરમશાલામાં લાવીઆ પછે બાલકમાં ફરવા દેતા નહીં હતા કાંકે તેને હુકરની મીશાલે હાથ તથા પગ ઊપર દોડીને બાલ પાલો દોડી ખાવાની ટેવ પડેલી હતી. વધી તે હુકરો સાથે એટલો હલો મલો ગએઓ હતો કે તેઓ તેને ચોતાની પીઠ ઊપર બેસવા દેતાં હતાં. આ છોકરાની સાથે જે બીજો છોકરો હતો તેને પણ જંગલનાં પરાંણીઓની ટેવ પડેલી હતી.

સર ઊલીઅમ સલીમાંન ફેહરે કે હાંદુસતાંનનાં આઊદ પરાંતમાં એક દાહાડે એક વરૂની માદા તથા તેનાં બાલકોની વચેથી એક માંખાસનાં ખયાંને પકડીછીં હતું. તે વરૂઆની મીશાલે ચારે પગે હતું અને ઊપલાં ખયાંઓ સાથે નદીમાં પાંછી પીવા આવતું હતું. આઊદમાં વરૂઓ ખયાંઓને ઘસડી લઈ જાઈને ખાએછે. ઘણું કરીને વરૂઓની માંદા જાહે ચોતાનાં ખયાંને ધવાડતી હોએ તારે આદમીનું બાલક જો પાસે હોએતો તેને પણ ધવાડેછે. ઊપર દેહવા જે છોકરાને વરૂઓનાં ટોલાંમાંથી પકડીઓ હતો તે પાછો તેઓમાં નાહાંતો નહીં જાએ એટલા માટે તેને પેહલા દીવતો ઊપર ખાંધી રાખવો પડીઓ હતો. તે મરદાને જોઈને બીહીતો હતો, પણ ખયાંઓને કરકવા જતો હતો. તે કાચું ગોસત ખાતો હતો, અને

કુતરાને ચોતા સાથે ભાગ લેવા દેતો હતો પણ માંખાસ જો તેની સાથે ખાવા આવેતો તે સાંચે થતો હતો. તેને એક કપસાંન નીકાલેટસે પાલીને જરા નરમ કીધો હતો તોપણ તે સીધો ચાલતો નહીં હતો, અને કપસાંને ધીકારતો હતો. તે આસરે નવ વરસની વએતો હતો. તેને બોલતાં નહીં આવડતું માટે છાખલાગે તારે ચોહાંદું દેખાડતો હતો. તરણ વરસ પછે તે મરણ પાંખીઓ હતો.

એવાજ એક બીજા છોકરાનો પણ સર ઊલીઅમ હવાલ આપેછે. આ છોકરો જાહે તરણ વરસનો હતો તારે તેનાં માંખાપ ખેતરમાં કાંમ કરતાં હતાં તેવામાં તેને કેટલાંક વરૂઓ તેની જંગમાંથી પકડીને તોહાંથી ઘસડી ગએઓ હતાં. છ વરસ પછે કેટલાંક નાંહાંમાં વરૂઓનાં ટોલાંમાંથી એ છોકરો મલો આવીઓ હતો, અને તેનાં કપાલ ઊપરની એક નીચાંણથી તે એલખાએઓ હતો. એ છોકરાને બોલતાં આવડતું નહીં હતું. ચારે પગે દોડવાથી તેનાં પગ તથા હાથ શખત થએઓ હતા. રાતનાં તેને જંગલ તરફ ભટકવાની ટેવ હતી. તેને પણ કાચો ખોરાક મળતો હતો. ગાંમનાં છોકરાઓ તેની તરફ દેકા નાંખતા હતા અને આ છોકરો તેમને ખાઈ જતો હતો.

જુદી જુદી જાતના હરણો.

હરણ આદમી જાતને ઘણા પ્રાએદા ભરેલું પરાંણીછે. જુદી જુદી જગામાં વસતાં હરણોના જુદા જુદા આકાર ઊપરથી વીદવાંનાએ તેમની જુદી જુદી જાત શોધી કાઢાંડીને નાંચો આપીઆંછે. ઊપર જે હરણોનો ચીતાર આપીઆંછે તેને ઈંગરેજમાં “સટગ” કરી દેહછે. એ પરાંણીઓ ઊતર અમેરીકામાં, ઈજીપ્શના મધીઅ ભાગમાં અને એશીઆખંડ મધે નીપાલમાં ઘણા હોએ

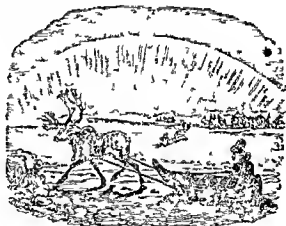
છે. તેમના દાહાલીદાર સીંગડાં સીધાં અને છેડા આગ લાગેલાં તરફ વલી ગએલાં હોય છે.

આ જાતના હરણને ઈંગરે જામાં “એલક” કહે છે અને આ પણ લોકો તેને સાબરના નામથી જાણે છે. તે કુતીઆના કિતરદર તરફના ઠંડીના દેશમાં વસનારાં પરાંણી છે. તેમની ગરદન ભરેલી અને નોરા પર હોય છે, પણ તે ખાતુખા તેમના સીંગડાંને વજણ ખમવા માટે ખનાવી હોય એવું લાગે છે. તે સીંગડાં પોહોલાં અને વજણમાં ૫૦ થી ૬૦ રતલ હોય છે. સાબર કદમાં ગાયે કરતાંથી થોડું હોય છે. તેનું શોહું આસરે બે શીટ અને તેના સીંગડાં ૧૦ શીટ લાંબાં છે. હુનાલામાં તેઓ નીચી જગ્યાઓમાં અને કોઈવાર પાણી મધે પણ રહે છે. તેઓના લાંબા પગ અને કુટી ગરદનને લીધે તેઓથી જમીન કીપરનું ઘાસ અથવા નાહાના રોપા ખવાતા નથી અને તેથી તેઓનું સઘળું ગુજરાન જહાડોના પાતરાં ઈતીઆદી ખાવામાં થાય છે. શીઆલામાં શેકાસીઓ તેમને પકડવા નીકળે છે પણ તેઓને શેકાર કરવા એ ઘણી મેહનતનું કાંમ થઈ પડે છે. તેનું એક કારણ એ છે કે સાબર શુ પણ સરવે જાતના હરણોના કાણ ઘણાજ ચીંગા હોય છે અને માતર એક પાતરાંને ખખડાત તેના કાણે પડતાંવાર તે નાહાસે છે. વલી આ પરાંણીની દોડ અતી ઘણી જહાડી હોય છે. સુવીડન દેશમાં આ પરાંણીઓ કાસદોને પછાંડાં વગરની ગાડીમાં ઘસડી લઈ જવાના કાંમમાં આવતાં હતાં અને એક દાહાડામાં તેઓ ૨૨૪ માર્દલની મંજલ કરતાં હતાં. એવી જહાડને લીધે એક લખનાર એવી લલાંમણ કરી ગયેલા છે કે લાઈના વખતમાં સાબર પાસે તોપની ગાડીઓ ઘસડાવવી નોંધે.

રેણડીઅર નામનું એક બીજું હરણ દોડવામાં એથીબી વધારે જહાડ જતાવે છે. તેમ અને સાબરમાં થોડોજ ફરક હોય છે. તેઓ ઘણું કરીને લાપલાંડમાં અને બીજાં ઠંડાં દેશોમાં વસે છે અને માંણસ તેમને સેહે લાઈથી પાસી શકે છે, પણ પોતાની જગલી અવસ્થામાંથી તે તાંહાંનાં રેહવાસીઓને કાંમનું છે. જો આ પરાંણીઓની તાંહાં વસતી નહીં હોતો એ રે

હેવાસીઓ તાંહાં જીવીબી નહીં શકતે એવું કાકર રીચરડસનનું મત છે. તેનાં સીંગડાંમાંથી તેઓ પોતાની માછલી પકડવાનાં હથીઆર ખનાવે છે. તેનું ચાંમડું સચીર કીપર નાંખવાથી તેમને કકરતી ઠડીમાં પુરતી ગરમી મળે છે અને જારે ઘણાં ચાંમડાં જાને તેઓ સાચે સીવે છે તારે તેઓ એક તંજુ ખનાવી શકે છે અને તેમાં પોતે પોતાનાં બચાં છોકરાં સાચે રહે છે. તેનું ગોસત તાંહાં દરએક જણનાં ખાધામાં આવે છે અને તેને સુકવીઆથી ને તરણ ચાર વરસો સુધી ખાવા જોગ હાલતમાં રહી શકે છે. તે હાલ ખેડવામાં કાંમ લાગે છે. વલી તેનાં ચાંમડાંના મછવા ખનાવવામાં આવે છે અને ઘોડાની મીશાલે “રે નડીઅર” તે મછવાને નેમાંનાં આદમી સમેટ રેંહું કહે. માર્દલ સુધી ઘસડી લઈ જાય છે. એવી ગાડીઓ લાપલાંડમાં પુશકલ હોય છે તેનું એક ચીતર હીઆં આપી શકે છે.

એક વખત કીપર એવાં એક હરણે ૨૪ કલાકમાં ૧૫૦ માર્દલની મંજલ કીધી હતી અને બે વેપારીઓ તરણ હરણની ચારરમાં બેસીને ૧૩ કલાકમાં તેટલીજ મંજલ કાપી આવી ગયા હતા. અગા કી જારે નારવેનાં રેહવાસીઓ સુનીડન દેશ કીપર કીતરી પડીયા હતા તારે તેની ખખર પોંહાંચાડવા ને એક અમલદાર આવવા મછવામાં બેસી નીકલીઓ હોતો અને એકજ રેણ હરણની મદદથી તેણે ૪૦ કલાકમાં ૮૦૦ માર્દલ કાપી ગયા હતા. જે પછે તે પરાંણી મરણ ચાંમોશી હતું. એક મુસાફર કહે છે કે ચાર રેનડીઅરની એક શરતમાં એક પરાંણી દર રે કંડે ૨૫ શીટની જહાડપથી દોડી શકે હતું.

રતુએ કુરસત.

પીચીરી હરમો, હર ૧

સમાં ચુબરવાને

બલે સારી ૬

થી ૩ અને મન

પુશી રાખો કે તેનું

સુખ નીપજ. એક : ની

પેઠે ઘરમાં

સરખો કાર લઈ કુરુ રહેતર

નથી. ૧

માણસ કહે છે તેમ મીઝન

તે

નું

છે. માટે

હ : : : એહેરો રાખી મીડી વાતો કરો, સારાં ૨- વાં

ચો,

ચો, કલમ અને કાગળ લઈ લખ

વાતો રાત્રો પાડો. હમ વખત એહેરો

નથે અને તે

બી પડશે નહી.

મવાસનાં નવાઓ.

(જુલો ગચ્છામાં આંકના નવાઓ)

૧ સેરવો—રવો—સેર.

૨ મેહર—ખાન—મેહરખાન.

૩ સમ્યકેર. સમ્યાવત, સર નાઈટ, પછંસો, મદરેસા.

પરચુરણ બાબતો.

એક સી સરદાર—કુરાંસ અને મેકસીડો રોહો વચે હમણાં લડાઈ માલેલો. એ લડાઈમાં પકડેલા ને કુદીઓ ને કુરાંસ મથે લાવીઆછે તેઓમાં એક પલટકુનો રટ વ રસની વચેનો નવાંન સરદારછે. તે અમેરીકન ઇનડીઅન ની જાતવાડોછે અને હમણાં માણુ'મ પડીકે છે કે તે એક સી છે. સાત વરસની વાત ઉપર તે પોતાનાં ભરથાર સાથે લસક રમાં દાખલ થઈ હતી અને પોતાની હીમતને માટે તે પદ વીએ વધતી ગઈ હતી. વારીખ પ મી મે ૧૮૬૨ ને રીને ની મેદી લડાઈમાં તેને સરદારથી એકન પાચેરી ઉતારુ' માં ન મલીઈ હતું. તેનો ભરથાર લડાઈમાંન મુલો હતો અને તેનું વેર લેવા માટે લચકરમાં રહેવાનું તેનું વધારે દીલ થ તું હતું. એ સી તલવારથી સારી રમત રમી જાણેછે. હા લખી તેનાં લચકરનાં માંલેસે તેને ઘણું માંન આપેછે.

તરણ તરણ ચીજો—“તરણ ચીનને માહાલો— હીમત, ભલાઈ અને મજાત. તરણ ચીનને વખાણો—મ નશકતી, મોભા અને મેહરખાની. તરણ ચીનને ધંકારો— લાટકોપણુ', ગરૂરી અને મેઈખાની. તરણ ચીનમાં પુશી થાવો—ખુબ મુરતી, ભોલાપણુ અને સવત તરપણુ'. તરણ ચીનને માઝો—ત'નદરોસતી, દોસતી અને પુથાલી. તરણ ચીનને માટે બ'દગી કરો—ઈમાંન, મુલેહ અને પવોતરા ઈ. તરણ ચીનને પસંદ કરો—અંતકરણનો પીઆર, સા રો સવભાવ, અને હસતો એહેરો. તરણ ચીનને કુર કરો— આલસાઈ, ઝાંઝેલું અને કોલીઆપણુ. તરણ ચીનને વધારો—સારી ચોપડી, સારા મીતરો અને ખુશ મીઝન. તરણ ચીન ઉપર મુસતાફ રહે—ખાંન, દેશ અને દોસતો. તરણ ચીન ઉપર લખામ રાખો—સવભાવ, આતુરતા અને જાજ.”

કનતાન ઉપર શેટોગરાપુ—મુરખનાં કીરણધી કાચ અને કાગળ ઉપર હાલ મુખી થોડા વખતમાં આપેહુ બ તસવીરો લેવાતી હતી. હમણાં ઈટલીનાં પાદશાહનાં સખી ઉતારનારા એક વીદવાને કનતાન ઉપર એન હીકમત લાગુ પાડીછે.

નવાઈ સરખો વીદીઆરથી—પારીસમાં એક મુગ્રા અને એહેરો રાખસ એટલું બધું શીખીએછે કે તેને તોહાંની એક માટી મદરેસામાં બી. એ. ની પદવી આપવા માં આવીછે. એવી પદવી આ રેશમાં આપવા માટે ઈઉ નીવરસીટી. નાંખનાં ખાતાં કાહુડેલાં, પલ હીઆ સારી

મળવાલા દેશીઓની તેને લાએક કેલવણી લેતા નથી અ
આ સુગો તથા બેહેરો શખસ તે માન કેલવી ચુકાછે.

લડાઈની ખરાબી—અમેરીકામાં હાલ જે યુનખા
લડાઈ ચાલે છે તેથી લખા કબીલાઓના નાંસ થઈ ગયે
યોછે. વારીગટનમાં લડાઈથી સુવેલા સીપાઈઓની વીધવા
મેને બેઠો ધગાર આપવાને જે ખાતુ કાહાડેલું છે તેમાં ઓ
ખીસ હજાર સીઓ એ લડાઈથી વીધવા થયેલી જણાઈ છે.

સાંચાથી ચાલતો ઘોડો—જ્યોને ઘોડા ઉપર સ
ચારી કરતાં વ્યાવસ્તુ નહી હોય ત્યોને પેહેલ બેઠેલાં શી
ખતી વખતે ઘોડા ઉપરથી તુડી પડવાની ધાસતી રહે છે. તે
ઉપરથી એવા શીખાઈએને માટે હાનેાવર ખાતે એક ઘોડો
ખનાવવામાં આવીયોછે. જે ઉપર કોઈની ખાંસુસ બેસી શ
કે એને કુંઝી આપવાથી તે જલતા ઘોડાનાં શરખી હીલ
ચાલ કરી શકે. આ ઘોડાથી શીખનારાઓને ઘણો ફાયદો
થવાની વધી છે.

કેટલાક દેડકાઓ વીશે એવું કહેવાયે છે તેઓ
હવા વગર જીવી શકે છે. આ બીનાં હજુર શકમાં છે એને
તેને માટે અખતરાઓ જારી રાખેલા છે. બે વરસની વાત ઉ
પર સનડરલેન્ડ ખાતે એક ગરુડરથે એક બંધીઆર યેટીમાં
એક દેડકાને રાખીએ હતા. તે પેટીને હુમખાં ઉઘાડવાથી
આ પરાંણી તેમાંથી જીવતું નીકળી ઉઠે.

ચોડીક શીખામણ—“યડપણમાં અમનતાન રહેવા ક
રતાં જવાંનીમાં ગનેઆન લેતામાં ઓછુ કુખ છે.”

“અમાં ખરી જાએ છે તારે નહી પણ જીવતાં હોએ છે
તારે ઘણીવાર હાથથી જાએ છે.”

“વખાંણુ કરતી વખતે તેનાં કારણ જાહેર કરવાં એ
બેવડી વખાંણુ કીધા બરોબર છે.”

“કપકો આપતી વખતે તેનાં કારણ જાહેર નહી કર
વાં એ અચોટ કપકો આપવા બરોબર છે.”

“પારકાં કરતા બેહેતર થવાને જાહેર મોતાનાં કરતાં થોતે
બેહેતર થવાની પેઠેલાં કોથોસ કરવી.”

“કુતેહ પાંખવાનો ભેદ એ છે કે જે કાંઈ કરવું તે બની
શકે એવું કરવું એને જે કરવું તે સાચું કરવું.”

રૂડા ખરમા ને રૂડાં, કરમા.

એજ કામેાનું તમને વરદાન છેરે—રેડીમની.

દીલે છે દાદી ને મન છે મચ્છ્યાણુ.

વલી સુવંત ગુણની ખાંણુ છેરે—રેડીમની.

લુખીઆ ભાઈઓની ભાગી લુખરી,

નીરખન બનીઆ ધનવાન છેરે—રેડીમની.

કુખી દરદીની દાન દીલ ધરી,

ઉપાએ કીધા તારા પરખાણુ છેરે—રેડીમની.

નામ રૂડું જેતુ નેક “કાઉસ” છે,

પીતા “નાંહાંગીર” પીછાણુ છેરે—રેડીમની.

જાણીતું અંગાલ ને ખાતીતું મધરાન,

ન કોઈ દીરતીથી અનજાણુ છેરે—રેડીમની.

પરખાણુક પારસી ને અસીલ ઈંગરેન,

કરે સતુતી હીક, સુસલખાંન છેરે—રેડીમની.

અધા જાણીતું કુખ હરવાને,

કરવા કીધું મક્કાંન છેરે—રેડીમની,

સુરત જેહેર ને વલસાડ મામ,

માંદાનું હાસપીટાલ રેકાણુ છેરે—રેડીમની.

સદા રોગીને કરવા નીરાંમી,

ખાહાણુ તે જીવતદાન છેરે—રેડીમની.

કેલવણી, એતમ જાંણી તમે,

આપી મદદ બલવાંન છેરે—રેડીમની.

મડતી કલાઓને સીખવા ઉદમ,

કીધું તેનું તમે મંડાણુ છેરે—રેડીમની.

નીતી નીરમલી ને જાણ ઉદીઓ,

વધારવા તમારું અનુમાન છેરે—રેડીમની.

નીતી રૂડી, જોનો ઉદમ એતમ,

ખરે તેતા નાણુ ધનસાન છેરે—રેડીમની.

ધન હીમતા, તારી ધન ખાહાણુ,

ખરે તું “કાઉસ” પેહેલવાન છેરે—રેડીમની.

કમરખાં માંધી કીધાજ દારા,

કરવું સરવેતું કલોઆણુ છેરે—રેડીમની.

જીવને ભગતમાં જીગ જીગ તમે,

આસીરવાદ દીએ કુલ જાંણુ છેરે—રેડીમની.

“મન મોહાવન” દીએ આસીસ,

મદદ કરનારો ભગવાંન છેરે—રેડીમની.

“મનમોહાવન.”

સખાવતે ખાહાણુર શેક કાવસજી નાંહાંગીરજી
રેડીમની વીશે ગરખી.

હારછો હારછો હારછો રે, તમે હરી હાંડાંનાં હારછો.
એ રાગછે.

માનછે, માનછે, માનછેરે

“રેડીમની” પુરણુ તમને માનછે,

સુદતતુ સખી ખાનદાન છેરે

“રેડીમની” પુરણુ તમને માંનછે—રેક.

પોહાંચ—“કુમારીકા મોધ” નાંમનું એક નાંહાંનું
ચોખાંનીઈ કવી હીરાચંક દાનજની કવીતાઓનું મહીઉ છે.

તેમાં કેટલીક સારી કવીતા છે.

આ ચોખાંનીઈ ઉકર હરીદાસ ખીમજની ધણીઆણી
વહુ હીરાંબાઈએ પોતાને ખરવે છપાવીઉ છે તે હમે આ જો
ગવાઈએ અગત કરીને જાહેર કરવા માંગીએ છઈએ. વહુ
હીરાંબાઈએ પોતાની બેટીઓનાં ફાયદાને માટે તે છપાવી
ઉ છે. એમાં તે આઈને ચાઆસી થયે છે. સારવે લાએક સી
ને થયે છે કે પોતાની અમનેઆન બેટીઓની હાલત સુધાર
વાની કોથોશોને સદા જારી રાખવી.

સ્ત્રી વ્યાધ.

પ્રકાશક ૭ મું.

અક્ટોબર ૧૯૬૩

આંક ૧૦ મે.

૫૬ ઉપર ૪૬

અથવા

"માંણસનું ધારણું—ખોદાનું કરણું."

—

એક વારતા.

પરકરણ ચોથું.

"કારાંમાંએ રાહેલું."

શાહાબદી ગોલચેહરની ખાંડી મેલવવાનું કામ થું એ હેલ હવું ?

તુમાંની કાવેએ તેને ખાતરતા કંઠર બાંધી હતી.

જારે બાંનું ગોલચેહરના બરથારે આપેલી ખાંડી તેની પાસેથી લઈ આવીને તેની બેવકાઈ સામેત કરવાની શરત બધી મનોચેહર મોઢેથી તુમાંની કાવે મદાએત છોડીને નીકલી આ હતો તારે તે આ કાંમને એટલુંતો સોદેલું સમજતો હતો કે મનોચેહરને આંગણેની વીટી લેવાની આ સહી સ રસ રીત વીચારોને તે મોટી ઉવરમાં ગોલચેહરની પાસે આ વીચો હતો. પણ જારે તેણે આ નેક પુતરી સાથે વાત કર વા માંડી અને જારે તેની મનોચેહર તરફની પરીતોને નહી રૂટે એવા મનખુત આકારમાં નોઈ તારે તુમાંની કાવે ખ રેથર ઘમરાવા લાગે. તે નહી કે પેતાની આજરને ખાત ર, નહીકે શરત હારીઆથી ન બરાખ લાગે તેને ખાતર, નહી કે પેતાની મોદેતત કોકટ લાગે તેને ખાતર, નહી કે પારેલી વીટી ખોડોવી પડે તેને ખાતર, પણ ને હારેતો મ નોચેહરને હાથ મારીએબી જવાની તેને ધાસતી હતી કેમ કે તેની બાએડીને બેવકાઈનો દાખ લગાડવાની કોચેસ કીધા થી તેને નાહાનું અપમાન નહી હતું. તોથી કાવેને બધા વા વાગી ચુકેલા હતા. તેણે ઉક આથા છોડો નહી હતી કેમકે એથી હુધાં કાંમ તેણે બજાવેલાં હતાં.

કાવે ગોએઆ એક "કારાંમાંએ રાહેલું" હતું. તે મોલવે બાધર હતો; મારે પરજમતો લાંબાં લાંબાં ભાથાંલો કર વા લાગે. આસપાસ અને ભગીન તથા મેટુસત અને રોજખની તે એવી મોટી રાહી લઈને મેટો કે ગોલચેહર

કંઠાંકો પાંખી કે અલખતાં આ પતરાજ કરવામાં કાવેની મતલબ એ હતી કે ગોલચેહરને પીગલાવવી તથા તેના મન માં પોતા વીરો સારો વીચાર ઉતપત કરવો.

પણ તેમાં કાવે નીચકલ ધએએ !

જારે ગોલચેહર તેને જરા કરક બેવતો ગણી હસવા લાગી તારે કાવેએ મનોચેહર વીરો આ સીના મનમાં ધી કાર મેદા કરવાની ઇજતી મવાવી. ગોલચેહરે પુછી કે "જારા ઘણી તાંહાં હસી પુચીધી રહેઆ છે ?"

કાવે—અરે તે વાતનો મોલચોજ ના. તાંહાં હમાશ માં આટલા બધા છે, પણ મનોચેહર સરખો રંગોડો, થોલી એ, અને ગશખરો કોઈ નથી.

ગોલચી—પણ જારે તેવણ હીઆં હતા તારેતો ઘણા દલમીર ફરતા હતા.

કાવે—નેકખખત બાંનું એતો મરદ લોહોનો ધારોન છે. પેતાના કબીલાથી જારે દુર જવાએ તારે બધી છુટ લેવાએ અને બધી મોખ પણ કરી શકાએ, મારો દોસત મનોચે હર આમો દાહારો હસે છે.

ગોલચી—પણ તેવણ મનેતો ભુલી નથી ગએઆ.

કાવે—મારી બપાઈ નહી મોલવાનાં ઘણાં યુધ. હ મારામાં એક ઇજતોની છે તે આમો દાહારો પેતાની માથુકને ઇઆદ કરે છે. તે ઉપરથી મનોચેહર તેને બહુ કપકો આપે છે અને કહે છે કે એક મોરતને ખાતર આટકો વીલાપ કર વો તે ખુખખું કાંમ છે. તે હસતો અને કહેતો નાએ છે કે મોરત નાંમે મેઈમાંન છે; તેમો મરદોને કહે છે અને મોહા રાં ઉપરન મીકે છે.

આ અખર ગોલચેહર સરખી કુમલી છોકરીનાં મન માં ખતરો ધાડવાને બસ હતી અને જારે કાવેએ નેએઈ કે એ ગોલી નાર જરા જરા પીગલતી મઈ તારે એ તુમાંની એ આગમાં તેલ નાંખવાનું કામ આગલ મવાવી. આ ઘવચમાં પહે તે ઘણી દલમીર લાણવા લાગે અને રાહેએ મધને ગોલચેહરની તારીફ કરવા મંડીએ. આવી લાએક મોરતને મોદા લગમન નહી આપેતો મારે કેમકે તેઓ આ કુનીઆમાં મારેથી ઘણી હેરાંન ધએ છે, એવી એવી વા તો કરવા લાગે. હીઆંથી તે પેતાની વાત ઉપર આવી એ, હ પાછોએ નથી અને બાએડીની રોપમાં હવું તે ન વાવી પેલે મોટો લેલતનો ઘણી રહેએ તેમ પેતાનાં ખરાં ધાંની વીગત મે: નાંમે. અને તે નાંમે બાંનું મોલ

થોડેર વ્યવસ્થામાં પડી હતી તારે આ તુરાંની પોતાની ખતબ બ ઉપર આવીએ. તે બોલીએ કે "એ પરીજાત ! આ ના રો હાથ અને દીલ તારે હવાલે કરે, તારા ફરમાંબરદાર આ કર થઈને રહે, તારો જીતોના ઉડાવનાર થાઉં, ને તું પેલા દગલખાન બનોએડેરને ઝોડી દીએ અને મારા સરખા બુ ખાને આસરો આપે."

આ વીચારો થું ગોલથોડેર સાંભલી શકે ! નહી. હ વે તેને બોલવા વીનાં ચાલીએ નહી. તેણે કાવેની ખતબજ નેઈ લીધી માટે ગુસ્સાથી બોલી કે "એ નીચ ! તું થું મારી આખર ઉપર તારખ ખારવા આવીએછે ! ચંડાલ હવે તુને મેં બોલખીએછે. તેં આટલું બંધું ને શહેલું કીધુંછે તે તારી ખતબજને ખાતરછે. નીકલ, હીઆંથી કાઢું કર— પીલસુખ ! પીલસુખ ! હીઆં આવીને આ નીચ ઘણેડાને બાહરે હાંકી કાઢાડ."

કાવે બીજાવા નીસકલ થએએ.

પણ હીઆં વલી કાવેને તાલ કાંઈ આવડતી નહી હ તી. તેણે વાતજ ફેરવી નાંખી. તે બોલીએ કે—

"આફરીન ! આફરીન ! એ લાએગસાલી બનોએડેર તારો સીતારો ખરેખ જીલ્લે કે તારો હીરો. ખરી નહલકા યધો દીપેછે. આ હા ! તું આખાદ રહેને અને તારી નેકીના એથી છમાઈ બદલો ને. બાએડી આ કુનીઆમાં ને પાધરી ઉએતો પછે કાંઈ નેહએ નહી અને તું તારી બા એડી ઉપર ને ભરોશો રાખેછે તે ખરો ઠરેલો મેં આને ને એએછે. જાનું ગોલથોડેર મારી બેવમદખી માંક કરને, પ છુ મેંતો માતર તમારું હીર તપાસી નેવા આ વાત કીધી છે. મારો મીતર બનોએડેર તમારો વફાની વખાણ કરેછે અને તે ખરીછે કે નહી તે નેવા માટે આને મેં એટલી આડી આલ મલાવીછે."

આ બોલાસો સાંભલી ગોલથોડેર પાછી ખુશી થઈ. તે જે કાવેની તકસીર માંક કીધી, તે ઉપરથી કાવેને વલી વધારે બોલવાની હીમત થઈ. "નેક જાનું" તમારે વર હુમારં મદ એન થોડેરમાં એક ફરેસતાની મીશાલે માંન ધરાવેછે. તેને હમે હુમારી સુરતી સમજએ છએ, બોદાએ લખી આ પેલુંછે કે તે જાંઈ જએ તાંઈ સરકારી કરે. તે તાંઈં ત મારી ઉપર પુરતો વાંસવાસ રાખેછે અને જરે હું તેને ખલ શ તારે પેડેલી વાત તમારી વખાણવાનજ વફાદારોની કર શ." ગોલથોડેરે તેને ઉપકાર માંનીએ.

હવે નેકે વખતતો ઘણા થએએ તોપણ કાવે પોતાની ખતબજમાં ફાવીએ નહી. તેની સારે ઇફતીએ રેષ્ટ ગ અ અને તે નેવા આવીએ તેવો ઉપકાર નવાની ધાસતી કર વા લાગો, પણ તેવામાં વલી તેને એક વીચાર થુડુજએ. તેણે કહેલું કે "શાહોજાદી ગોલથોડેર, હુમારં થોડેરનાં રા જાને એક મોટું નમરાંયું આપવાના હમે ઠરાવ લીધેછે અને તેને લગતો અસલાખ ખરીદ કરવાને હું હીઆં આ વીએ છડું. તે સઉ તથજારેએ અને તેની મેં એક મોટી પેટી ભરીછે, પણ તે પેટીને સંભાળ રાખવાની કાંઈ જગા પેટી ભરીછે, પણ તે પેટીને સંભાળ રાખવાની કાંઈ જગા પેટી ભરી, માટે ને મેડેરજાની કરીને આજની રાત નમારા સુવા નાં ચોરડામાં તેને રખાવશેતો તમારા વર ખુશી થશે કાએ કે તેવણે પણ આ નમરાંયામાં ફાલે આપેલોછે."

ગોલથોડેર તે પેટીને રાખવાને મોટી ખુશીથી કજીલ

થઈ અને કાવે ઉપર તોહાંધી રવાને થએએ. આ વખતે શાહોજાદીએ પોતાના ભરધાર નેજનુ એક કાગળ કાવેને લ ખી આપીહું હતું તથા અરજ કીધી હતી કે તેનાં બનોએડેર ને હાથે હાથ પોહાંચાડુ.

પરકરણ ચાંચું.

ગોલથોડેરની યાંગડી.

એએ એવું ચાહે છે બોદાએ ને માંજુસમાં એકેક નાં મંનને ભેદ જાણવાની શક્તી મેલી હતેતો "ઘણુ સાદ", તેએને એક નાંખીએ સાહેર સવાલ કરેછે કે "દરરોજ મેદા નમાં ને મેદાએ પોતાનાં કરાઈ સાથ ચરવા આવેછે તેએ ને તે કરાઈનાં મંનને ભેદ જાણતાં હતેતો, આ મેદાંનમાં હાલની પેઠે શુ નામી કુદીને વખત કાઢાડતે !" નહી. ગરી બ બીચારી શાહોજાદી ગોલથોડેર ! તે કેવી નીરોશ, કેવી સાદી અને કેવી સાચી હતી ! તેની આસપાસ આલતાં કા રસતાંનાનો ભેદ તે જાણતી નહી હતી અને ને જાણતેતો થું તે હાલની મીશાલે બોલાં જન અને આમુદાં દીલથી છ વો શકતે !

એક ગમથી ગોલથોડેરની સાવકી માં અરનવાન થેતા નાં દીકરા પશંગને આ બાનુ સાથ પરાણવાની ઇફતીમાં ફરતી હતી. બીજી ગમથી તે શાહોજાદો પશંગ આ ગરીબ ઝોડીની માએઆ ખેંમવા માટે તેની પુકે પુકે ફરતો હતો. તરીજ ગમથી રાને ફરીખરોજ પોતે આ મેડી ઉપર જીલમ પાડતો હતો કે તેથી તે પશંગને કજીલ રાખે. ચોથી ગમ થી વલી એક કારસતાંનેતો ભરેલો તુરાંની આ ઠોકરીની ઘં જન અને તે નહી જાનેતો તેની આંગડી હુડવા આવીએ હ તો કે તેથી મનોએડેરના ભરોશો બોરો પડે અને ગોલથોડેર ની વીરી તેને આપી દીએ. આ એક કુમલાં રતન સરખાં માણસની વફા ઉપર નજી કેટલી બધી !

સાંભ વડી કે કાવેનાં માણસો મેલી મેરી લઈ આવી આ અને ગોલથોડેરે તેને પોતાના સુવાના ચોરડામાં સંભા લધી લેવાવી. શા માટે ! તે એમ વીચારતી હતી કે તે પે ડી મેલવામાં તે પોતાના કુર પડેલા ભરધારની થેવા ખજલ વેછે. ભરધાર ! એ બોલજ તેની છાતીને હરખથી ભરતો હતો અને જરે તેની તરફથી કાવેએ પેટી મોકલી તારે થું તે જીવની મીશાલે નહી સંભાલે !

પણ તે જાણતી નહી હતી કે તેમાંતો ભરખ હતો. આ પેટીમાં કાવે પોતે ભરાએલો હતો ! તે જરે પોતાની સરે વે ઇફતીમાં નીશકલ થએએ તારે આ બાનું ઉધાએ તે વખ તે તેની યાંગડી મારી લેવાની એક ઇફતીને અજસાવાને તેણે ઠરાવ કીધો હતો. કાવે ખાનુખા એક મોટી અને સ ગવડ ભરેલી પેટીમાં બેઠો હતો અને તેમાં કોરેલાં આંધરાં એ વાટે તે સંધું નેતો હતો.

તે પેટીમાંથી એતો હતો કે રાતને વખત થએએ તારે બાનુ ગોલથોડેર જમવા જવાની આગમમથી પેટીને તપાસી મઈ કે રખેને તે આડી વ્યવડી મેલાઈ હુએતો તેમાંના કાંઈ સો માંન ગુરે અને તેનો વાહાણે પછી ગુરો લાએ. કાવે ને તો હતો કે જમી રહેવા પછે ગોલથોડેર પાછી આવીને સુતી સુતી વાંચવા લાગી. જરે વાંચનાં વાંચનાં તેની અખનાં

રોપસાં વીચાવા લાગ્યાં તારે ચોપડીને અધુરે પાંચે નીસાંબુ મુકીને સુતી. તેની સાહેબી બીતને લઈ જતી હતી પણ બાનું ગોલચેહેરે તેને ખાસુખા રખાવી હતી અને સાહેબીને રાતની રજા આપતી વખતે સવારનાં સકારે ઉઠાડવા નું ફરમાવી સુતી હતી.

થોડા વારમાં તે ઝીડી નીંદમાં પડી.

તે વખત એટલાંતે એકાંતપણું અને ચુપકીરીના હોતા કે ગોલચેહેરેના દમ પણ સંભાલતા હોતા. બાહેર ચંદની પરકાશતી હતી. અંદર બાનું ગોલચેહેરે કુલનાં ટગલાની ખીચાલે પોહાડેલી હતી. તેને ત્રિયે ફરસતાઓની નેચેરેખાની હતી પણ તેની પાસેજ પેટા ચોર ભરાયેલો હોત !

થોડો વખત પછે પેટીનું ટાંકણું આસતેથી ઉઠી ડીઢું. કાલેએ પેટલાંતો આસપાસ રોકું ફેરવીને નોંઘું અને પછે હણુ રહીને બાહેર નીકલીઓ. તે વખતે તેને એકેએક દગલે ચોંટાત હતું. ને પેટીનું ટાંકણું વુટી પડે. અથવા ને તે કાંઈ ચીજ સાથે અડડી પડે, અથવા ને તેનાં કપડાંના નજા ખખડાત થાયેતો કદાચ ગોલચેહેર નહી તે પાસેનાં મ્યોરડામાં સુતેલી સાહેલીઓની જાગે ખરી. માંરે કાલે ઘણું સંભાલથી પગલાં ભરતા હોતા. શરૂઆતમાં તેણે મ્યોરડાની સરવે ધીંધાણીએ નોંઘી લીધી કે મનોચેહેરને કેહેલા કામ લાગે અને પછે બીછાણું આગલ ગમેઓ. સાદાન લીએ કંઈ ચોપડી વાંચી હતી તથા કેતરને સરે નીસાંબુ કીધી હતી તે ક્યાંદ રાખીડું. પછે એક નજીક ગમેઓ. આસતેથી બીછાંનાંને હાથ લગાડીઓ. ગોલચેહેરની બાંગડીવાસે હાથ બાહેર જીલ્લવાતા હોતા. માંરે કાલેને માંતર ખીલી ઉઠાડવાની મોટી હતી અને તેથી ન્વેલી બાંગડી નીચે પડી કે તે તુરાંનીએ જીલ્લી લીધી. તે લીધી કે કાલે તુરત પાછા ફરીઓ અને પેટીમાં ભરાઈ તથા ટાંકણું ધાંકીને ખારી ધીરનથી ઉઠી દાહડી કેમકે એક સહવારનાં પેટીને ઉઠાડી લઈ જવાના તેણે પોતાનાં માણસોને હુકમ કીધેલો હોત.

પરકરણ છૂં.

શકની શરૂઆત.

કદાચ કોઈ વાંચનારી બાનું એવું વીચારતી હોએ કે મનોચેહેરે જરખી કાલેને પોતાની બાએડીની તપાસને માટે મોકલીઓ હોતા તારથી તેને પોતાને નવાજ સંભાલવા વગર ઘણી બેચેની લાગી હશે અને તેટલા માટે તેણે જુએ ખાધું અથવા ઉરે ઉઠાએઓ નહી હશે; પણ તેમ નહી હું. એ નવાજરદનેતો પોતાની મનોભાવન શરતના સારા સુચક ઉપર એટલો ભરેજો હોત કે કાલે પોતાની ચરતમાં ગાંડીનેજ પાછો ફરશે અને પોતે આપેલી બાંગડીને ફરી લઈ આવી શકશે નહી એવી તેના મનમાં ખાતરી હતી, અને તેથી કાલે જવા પછે તેનાં મોજાજમાં કાંઈ ફેરફાર થયેઓ નહી હોતો. તોપણ શરત હાલીતવાના પોતાના બંતોપણને ખાતર તે કાલેને પાછો ફરેજો નિવાને લખાર ધનનેજર હોત.

પણ તરકરીઓમાં માણસ આગલ થીઓના સેનમાં કે એકે. કાલે પોતાને ઘેર જઈ ન્વેલી પેટીમાંથી નીકળીઓ તે વેળે બાંગડીને પોતાના સવાધનમાં રાખીને મતાએન ત

રક નીકળી પડીઓ અને જમ બને તેમ લાંબી અંતલ કરને નવલીથી મનોચેહેરે તથા બીજા સરવે નજીઓની સામે આવી ડોલો.

તેને આટલો નવલી પાછો ફરેજો નોંધને મનોચેહેરે વીચારીડું કે કાલે નીસાંબુ લઈ આવેએઓ. માંરે તે મોલીઓ કે “કેમ ભાઈ ખાતરી થઈ ! એટલા વારમાં તાંહાંથી રસતો ખાંપી રેલો પડીઓ !”

કાલે—ધીરા થાવો ધીરા થાવો. તમે એટલા દુરખાવો ના. મારી મુસાફરીની નહડડીના તમેને કાંઈ વીચાર નથી.

મનોચેહેરે—વીચાર એકે તમેને તાંહાંથી એવો રોકડો નવાજ મલીઓ કે તમે નહડડી કરીને હીઆં પગલાં ભરી આવ્યાઓ.

કાલેના હાથમાં ગમેઓ મનોચેહેરની મુંદી હતી અને તેને જમ ગમે તેમ ખરડવાનો હવે તેનો અખતીઆર હોતો. તે મોલીઓ કે—“ભાઈ તમારી મ્યોરતના સરખી મુંદરતો મં ખરખર કોઈ બીજને નોંધ નથી.”

મનોચેહેરે—અને તેમજ તેવી વક્ષાદાર તથા નીમખ હલાલથી કાંઈ નોંધ નહી હશે.

કાલે—ભાઈ તે વાતનો માફન કરજો. તમારા યેવકે ખાતરી કરી લીધી. મારે તે વાતનીતો શરત હાલીતવી, ખખર ?

મનોચેહેરે માંનીડું નહી. પરપત તેણે મોજેહેરને કામજ વાંચી નોંધેઓ અને પછે કાલેને પુછીડું કે “કેમ કાલે, મારે આંગણેની આ વીડી મેલવવાની આશા મેલી કે હજીય ?”

કાલે—પુરતી, પુરતી આશા. નવી બાનું ગોલચેહેરે તેવીજ આ વીડી સસતી અને સેહેલી.

મનોચેહેરે હવે મરાખરીથી મનોચોરાઈ ઉપર આવ્યાઓ. તે મોલીઓ કે “ને ભાઈ તું એવું દેખાડે કે મારી મ્યોરત મારીસે મેવકા યજીતે આ મારો હાથ અને વીડી તારે સવાધન; પણ ને તું તે ખાતરી નહી કરેતો તારી આખર અને તારી ગરદન મારે હવાલે ધરો.”

કાલે—જીજી. હવે હું ને મેઆન આપું તે સાંભળો. પરપતો એ બાંનુંને સુવાનો મ્યોરડો મેલવના પથથી મ ભગમાં પેહેલા તાલા ઉપરશે. તેમાં રેસ મનાં બનાવેલાં કામજ મોજાડેલાં. તેમાં માર મારીઓ, વચેવચમાં એ કે મોટું જીંમર, અને આજીઆજીએ પુતરાં ગોડેલાં. કુકમાં આખો મ્યોરડો એવો સીજાગરસાં કેમારી છાતી તે નોંધને દગે ધઈ ગઈ હતી.

મનોચેહેરે આ વાતથી નજા કાંઈ વાગુ ખરું પણ તેણે પુરતી ધીરજ રાખી હતી. તે મોલી ઉડીઓ કે—“કદાચ એ મેઆન તે કાંઈ ઘસીને અથવા મારે ગોડેડો આગલ સાંભરીડું હશે. એ ઉપરથી કાંઈ મારી મોજાદારની મેવકા હ સમજે થતી નથી.”

કાલે—તમે એટલી ઉતાવળ કાએ કરોડા ! હજીરતો તે બધું આવશે. આરસીનાં તખતોઓમાં મે મોટુંડું નિવાની આરસીએ અને મેમાં સખી મીતરેલી. સાદાનની પુત્રકઅનાંમાં ઘણીખરી કેતામે કવીતા અને ગાએજી નીકે.

મનોચેહર—પણ એ બેઆંનતા તે' મેહેલનાં કારભારી તાનાં વાહલા ખાવીદને ઇચ્છાદ કરતી હશે. તે કદાચ પો પાસેથી સાંભળીઈ હશે.

કાલે—આગલ માલો—છાપડ' ગોલછે, અને ચોરડા ની સીલીંગ ઉપર નકસી કોતરેલીછે.

મનોચેહરને જરા જરા શક વધવા લાગે તોપણ આ વીગતોને તેણે હસી કાઢાડી.

કાલે—જે રાતનાં મેં આનું ગોલચેહરની ચુલાકાત કીધી તે રાતનાં તે આનું ધરાણુની તવારીખ વાંચતી હતી અને તેનાં ૧૦૭ સંક્રે તેણે વાંચેલા હતા.

હવે મનોચેહરને જરા ધાસતી પેદા થઈ. તેમની તે બોલીએ કે “આટલાં બેઆંનથી હું શરત હારેલો કેટલાઈ નહીં. અને વધતી સામેતી જોડાએ.”

કાલેએ આ વખતે બાંગડીને ગળવામાંથી એની કાઢાડી. તે જોઈને જ મનોચેહર એકી ઉઠીએ તેણે ફરી ફરીથી જોઈ અને ખાતરી કીધી કે “હા આ બાંગડી ખરી. મેં મારી ચોરડાને વઘાદારીની ધંધાથી દાખલ તેને એ બાંગડી આપી હતી અને મોહાત સુધી તેને રાખવાનાં તેણે સોગંદ ખાધા હતા. એ ખોદા! તેજ બાંગડી તારા ગળવામાં!”

કાલે—હા, એજ બાંગડી તેણે અને આપી દીધી. મનોચેહર—પણ તે કદાચ અને ખાતર દેખાડવા તારી મારકરે મોકલી હશે.

કાલે—જે તેમ હતેતો પોતાનાં કાગળમાં તપોને લખી જણાવતે, પણ તેમ નથી. તેણેતો એ બાંગડી અને ભેટ કીધીછે. તે બોલીએ એ મારા વરે અને આપેલીછે પણ તમારી આગલ તે કુચ બીસાદમાં નથી. એટલું કહીને તેણે દુરત હાથમાંથી એની કાઢાડી મારા હાથમાં મેલી.

હવે મનોચેહરના પીતા ઉછલી આવીએ. તેને એ થી વધારે સામેતી શું જાહેર? તે ગુસ્સાથી લાલ લોહી જેવો થયેએ. તેની આંખ બહુનું અને કીનાંથી જલકવા લાગી. તે તાતો બનીએ અને પોતાની વીંટી જલકે દઈ કાલેને આપીને બોલીએ—“અરે કપાતર રાંડ, આખર તું એ મારું ઘર ભાંડલુંછે.”

આસપાસનાં આદમીએએ મનોચેહરને કંઠે પાડીએ. તારે તેને વલી શક આવીએ મારે કહેલું કે—“કાલે કદાચ એ બાંગડી તુંએ ચોરી હશે તેની કોણને ખબર! નહીં નહીં તે શીઆંની ચોરત કરી બેવકાઈ કરીને તુંને આ બાંગડી આપે નહીં. એ ત' ચોરેલીછે.”

કાલે—શાબાસ! એ છટકી જવાની સારી રીતછે. એ તપોને વધારે નીચાણે જોઈતી હોએતો હું આપવને તઈઆર છઉં. તમારી ચોરડાની છાતી ઉપર એક કાલી લા છણછે? ખરી વાત! હજુરની તપુને નીચાંણે જોઈએ?

નહીં. મનોચેહરની હવે ખાતરી થઈ કે જે ગોલચેહર તેનાં મોહાડાં ઉપર ઘણી ખીટી હતી, જે તેને એક ઘડી નીહીસા નહીં મેલતી, જે તેને કુખી જેવું પોતે કુખી થતી હતી, જે તેની આગલ વાતો કહી, ચોપડીએ વાંચી અને ગીતો ગાઈ તેને ખુશી રાખતી તે આજે બેવકા—બેવકા—થઈ.

અરે મંડાલ કાલે તારો કાંઈ ધાગ થશે! “ જે વેલાએ મનોચેહરે જોએઆ રેવાંને જનીને ગોલચેહરને ગાલો દેતા હતા, તે વેલાએ કદાચ તે પરીજાત પો

તાનાં નીમખહલાલ આકર પીલસુખ આગલ બેસીને મનોચેહરની જુદાઈને મારે ગમ કરતી હશે. તે કદાચ પેલા શાવકી માના દીકરા પશંગથી ઇંદાવી તેને ધીકારતી હશે અને મનોચેહરને ખાતર તેની સાથ પરણવાને નાં પાડતી હશે. પણ તેજ વખતે મનોચેહરતા તેને હજારો હજાર કડવા દેતા હતા.

તેણે કસમ ખાધા કે “ગોલચેહર ઉપર હું વેર લેવશ. હું એ નાંપાક રાંડનું ખુન કરશ. હું તેની બેવકાઈ આખી દુનીઆમાં આરાકાર કરશ. હું કહેવશ કે આ ધરતી ઉપર કોઈબી ચોરત વઘાદાર નથી.”

અકસોસ! નાંદાન મનોચેહર, તું કદાએએછે!

૧૨૪૨૯ સમતનું.

ઘલરાટ, ગુરો, ગુચવાણ.

રાણી અમરનાબ જાણવાને ખંતી હતી કે તેણે પોતાની સાવકી દીકરીને પોતાનાં સગા બેટા પશંગ સાથ પરણાવવાને જે મેહેનત જારી રાખી હતી તેનું કાંઈ સાડું ફલ ની પછઉં કે નહીં? તેણે ખાસુખા આ જોડું શાંધવાને ખાતરતો ગોલચેહરનાં ખાવંદને દેશનીકાલ કરાવીએ, ગોલચેહરને પોતાને કેદ નખાવી અને એ જવાનું ઈશરીની નીમખહલાલ બીદખતગર ખરણ પાત્રે એટલા મારે તેને ડાગથી જુર રાખવા આપીડ હતું. એ સઘલી કેશિશેથી પોતાને મન ભાવતું શેવટ લાવવાને રાણી અમરનાબ એટલી બધી ખંતી હતી કે દરરોજ પોતાના બેવકાઈ દીકરાની ચુલાકાત કરતી હતી તથા ગોલચેહરને કેમ કુસલાવવી તેની તરફવાર ઉઠકરતીએ શીખાડતી હતી.

જે રાતનાં ગોલચેહરની બાંગડી ચોરાઈ તેની ખાવડને શાહાજહે પશંગ પોતાની માંની ઉસકેરણી ઉપરથી ગોલચેહરનાં ચોરડાનાં ઉપર આગલ ગવઈઆએને લઈને જઈ ઉભો અને ગાએલુથી તે બાણને બાહર દેડવા લાગે. પણ તે અચરત થયેએ કે ઘણે મોડુ થવા છતાં ગોલચેહર બાહર આવ્યો નહીં. ગરીબ ગોલચેહરે તે વખતે અપનીચત કુખી હતી. દરરોજ સહવારનાં ઉંઘમાંથી ઉઠીને તે પોતાનાં ઘણીએ અપેલી બાંગડીને મીડાસથી મોસો દેતી હતી, પણ આ જે સહવારનાં તેમ કરવા જતાં તેને હાથેથી બાંગડી ગેષ થયેલી જણાઈ. એના બેદ તે સમજ શકી નહીં. તેણે વીંટી ઉઠે ખીલી અલગી છોવાથી કદાચ તે નીકલી પડી હોએ. તેટલા મારે તેણે બીજાંનાંને પડે પડ ઉઘેડીઆં અને પોતાનાં પીલસુખ તથા સાહેલીએ સોડે દરએક ખુણે ખોલ કરાવતાંબી કસો પડે હાથ લાગે નહીં. તેમાં લાંબો વખત નીકલી ગએએ અને તેથી જારે તે આનું ચોરડાની બાહર નીકલી તારે બપોર પડવા આવેલી હતી.

એકેતરે તે ગલરાટ અને ગુસામાં હતી અને તેવામાં વલી બારણાંની આગલજ બેવકાઈ પશંગનાં તેને દરશણ થયેઆં મારે તેને વધારે રીસ મહડી હતી. પશંગને તેની આ જોડે ઘણું સમજવતી તોપણ એ મુરખ આદમી પોતાનું કાંઈ સમજતો નહીં હતો. તેનામાં કાંઈ અકલ નહીં હતી એ

ને તેથી ગોલશેહેરે એકદમ કાણુ કાપી દીધું. તે બોલી કે “સાહેબ મેં તમને ના કરેલું છે કે અને હરોન નાં કરો તોથી તમે રાત ને દીસ મારી પુક મેલતા નથી એ ઘણું બધીકાર ભરેલું છે.”

પશંગ—જે શુંદર ગોલશેહેર મારો જન મેં તું મારા બીજાએ અને તેને તું એકદમ પાલી ના કરી નાંખ.

ગોલશેહેર—હું તે કાંઈ સમજતો નથી. તમેને હું આવખતો નથી. તમે મારી આગલથી જલો અને તમારી સીકલ ના દેખાડો.

પશંગ—તું પેલા છુડા મનોએહેર તરફ દેવાંની બની છે અને તેવી હાલતમાં તુંને છોડી જવામાં પાપ છે.

ગોલશેહેર—એ વલો તમારી બેવકુફીના વધારે નહીં નોંધ.

પશંગ—તારે હું બેવકુફ કે ?

ગોલશેહેર—અલબત્ત. તમે તુમા બેસો એટલે તમારી બેવકુફીના અત વધારે અને મારું દેવાંનાપણુ દેવે.

પશંગ—સાહુજદારી તારો મનોએહેર કોણ છે ? એક હ વકા સરદારના દીકરો અને મારે મનસે એક ગોલામ.

ગોલશેહેર—અસ તું હવે મુંગો રહે. જારે તે એટલો હલકો હોય તારે તુતો તેથી હજારઘણો હલકો હોવો જોઈએ.

ધમ્માદ રાખને કે તુંને હું તેના ખાસમાં મરોબર ગણતો નથી.

ગોલશેહેર ગમે એટલી કીરનવાલી હતી તોથી આટલે છુસો તેને નહીં લાગેતો તે ઈનસાન કહેવાએ નહીં. તેણે આ રાખવડીને એ અપમાન આપીને તે પોતાના ખ્યા

વને લીધે છુડું, કેમકે આ અપમાનથી તે રાખસ તદન તુ જો થઈ ગયેઓ અને વધારે લાંબી વાત કરવાને બદલે એ

ટહુંન વીમારી બેઠો કે આ છોકરી ઉપર હું મારું વેર લેવય.

તે આપો દાહાડો ગોલશેહેરે ફીકરમાં જુલારીએ.

તે વીમારતી કે “હું” મારા ધણી તરફ જેમ વધતી વધારી રાખું છું તે મારા ઉપર નવો કામળ જુલરે છે. આ નડારો

સાહુજદાર મને વધારે હેશન કરે છે અને સદીથી છેલો જુલ મ મારી બાંગડી બોહાવામાં થયેઓ છે. અરે ! હું મારા

મનોએહેરને કીઈ મોહો દેખાડશ ? જારે તે મને પુછ્યો કે ખાં ગડી કાંહાં છે તારે હું થું કહેવય ? થું તે એમ નહીં વીચા

રયો કે મેં તેની બાંગડીને કોઈ બીજને હાથ આપી દીધી ? પોદા ! મારી શરમ આજાદ રાખને.”

આ વખતે નીમખહલાવ પીલસુમ એરડામાં દાખલ થયેઓ અને મનોએહેરનું એક કાગળ પોતાની ચેંડાંણીના હાથ

માં લેવીડું. પીલસુમનો એહેરો ઘણો ચીંતાતુર હતો. તેને જોએઆ કોઈ મોટો અરેશો લાગેો હતો અને જારે નામદાર

ગોલશેહેર તે કાગળને મોટી આનુરતાથી વાંચતો હતો તારે આ ભલા બીદમતગારની આંખમાંથી આંશું ટપકતાં હતાં.

તે શા મારે વાર ? આગલ આવતાં જણાયો.

ગોલશેહેરે કાગળ વાંચીડું—

“જમરખન આંતુ—જો તમારો બાપ અને કંદ કરેલો તેને જુ

ચો નેરલો ઘાટકી થાયે તે કરતાં વધારે ઘાટકીપણું મને તમારી છુ

દાખમાં લાગે છે. હું રેવનીકામ થવાની મારી નજા મનેએનો પછી નીકરીએ છજી” અને તમારા ખાખતા મારી સરદાર આગલ કીરમાં

નખાં આપેશો છજી, માટે જો રાતરાત તમે નીકરી અપીતો મોડી એહેરનાં.

લાં મનોએહેર.”

પીલસુમે અમર જુલારી કે જે ચેંડાંણી ચાહેતો અને એહેરની જવાબમાં તેને લઈ જવાના યોડાએ તદઅર છે. ગોલશેહેર રાત ઘડી, તેણે વીચારીડું કે “આ મોટા મોટા અમે રાખપાટમાં એપલી રહેવાનાં કરતાં હું કીરમાંનુ જ મલ અને નાંહાંની જુકડી પસંદ કરય. હું હવે કટાલી મઈ છઉં. પશંગથી અને દુર થવા મગે છે અને મનોએહેરને માટે ઈનતેજાર છઉં. બાંગડી બોહાવા વીચે તેને મલીને હું દુરત બોલાસો કરય અને મારો મનોએહેર એટલો વેલેખી ન હી હશે કે એપલાં એ કારણ ઉપરથી તે મારી ધાંમન ઉપર શક લઈ જાય.”

પણ તે બીચારીને અમર નહીં હતી કે તરકટના કાર સાતાને મનોએહેરના કીલને ફેરવેલું હતું અને તેણે આ બાં નુને અનજાની જગામાં બોલાવી તે કદાચ કોઈ બએકાર કર મ કરવાને હશે તેની કોણને ખબર છે ?

ગોલશેહેર બામદાદને વખતે છુપી રીતે યોડે સવાર પ ઈ અને એહેરની બાહેર નીકલી. તેની સામે તેનો ઈમાન દાર મોકર પીલસુમ હાજર હતો. એ બંને જણ વાત કરતાં આવતાં હતાં. પરીડીઆએ આસપાસની અધારીને ન હસાડવા માડી હતી અને સુરન કુટવા મડિએ હતો. તુ સાકરીથી ગોલશેહેરને અતીશયે માક મહુંડલી હતી. કરણે અને કુંગરાએ ઉપર હીવા હુંસેવાથી તેને આવવું પડીડું હતું. પણ તે કોણને ખાતર ? ભરધાર—ભરધાર.

અતે કટાલી જગા આવી. નંગડો ફર થયેઆં અ ને લીજાતરી ભરેલાં મેદાન અંદર આ તુસારો આવી પુગા. પણ તે મેદાનમાં મનોએહેર કાંદાં હતો ? તેનુંતો નામ કે ની જાન માલુમ પડીડું નહીં.

ગોલશેહેરે પીલસુમને પુછીડું, પણ પીલસુમ દેખીતો અરેશો કરતો હતો. તેણે ફરી ફરીથી પુછીડું પણ પીલસુમે જવાબ આપીએ નહીં. “પીલસુમ તું મુંગો કેમ થયે ઓછો ? તારા શેડે તારી ઉપર લખેલું છે કે નહીં ? તે કાંદાં છે ?” પણ અતે પીલસુમ રડી પડીઓ. તે ઘણું બોલવા જતો હતો પણ તેનાથી બોલાતું નહીં હતું.

જારે ગોલશેહેર તેથી ઘણી ગમરાવા લાગી તારે પીલસુમે મે મનોએહેરને હાથનું એક બીજું કાગળ કાહાડીને વાંચવા આપીડું. તેમાં મનોએહેરે પીલસુમ જેગ આ પરમાણે લખે હું હતું—

“નીમખજામ પીલસુમ—મારી ચેંડાંની છીનામ ફરી કુછી છે. તે મારી રાય દેશો રમી છે અને તે બીજની ઘડ છે, જેની તાલ તા છ નીજાતો મારા હાથમાં આવી છે. મારી પાસ જેવી મનજુન રા બેતી છે તેને મનજુન મારો મનખી છે અને તેનું મેર મારે લેવું છે. એ કાંપ હું તુંને સેવું છજી. તું જો મેરો મોટો હોયતો આ મુરી આપને નાનુર કર, તેને મારી નાખ, તેને છવ લે. તેને ના મજુ મે આ એક કાગળ બીડીડો છે તે મને આપને. તેમાં મે” તેને કીરમાં ખાતે બોલાવો. તારાં તેને તું લાખ આપને અને પછે તેની બીની તેને રખ કરને.”

પીલસુમ જેવા દએઆણું માલસ યોડાં હશે. તે પોતાની ચેંડાંણી આગલ ફેકીશક રડીઓ, કાંમેકે તેના શેડે તેને એક ઘાટકી કાંમ સોપીડું હતું અને તેની ચેંડાંણીને કાં ઈ વાંકે નહીં હતો એવું તે સારીપકે જાણતો હતો. તેમ નસે બોલતો કે “હુંતો ખરેખર કાગલ થયેઓ છઉં.”

થું આ કુમલાં બાલક તરફ હું મારી તલવાર ખેંચું અને મારા હાથને પાપી કરું? અરે ખોદા એ કુમલી નારીનું મહું મારી તલવારની આગમચતો આ કાગળથી કપાઈ ગયેલ છે.”

કાગળ વાંચીને ગોલગોર મોટી માહેતમમાં પડી. તે ખોલી કે “ખોદા આ થું જીવન કરે છે? તે અને બે ઇમાન ગણે છે એ થું સપનો કે ખરી વાત છે? મેં બે ઇમાની સાંમાં કીધી? કંગાલની ખીસાલે લુખ અને લંધ તણને હું પડી રહી, તેને શાત અને દાહાડો મેં ઇઆદ કીધો, તેને ફુવા અને આસીરવાદો દીધા, બીજા રાજવંતસીઆનો મેં પીકાર કીધો તેમાં થું મેં બે ઇમાની કીધી? પીલસુખ વું હવે થું જીએ છે? તારા શેડનો હોકમ બજાવાવ. એવા બહુનુની મા લુસની બાએડી થવા કરતાં મોહાત લહું છે માટે આ તલવાર લઈને અને માર.”

દુનીયાનો મુસાફર.

પત્ર ૧૪

પીઆરાં ખેડેન,

ઈંગલંડથી નીકલેલા હું સકોટલંડ થઈ આચે રલાંડ સુધી આવી પોહાંતો છછીં, પણ તેનું બેઆન કીધાની આગમય વાટમાં જે ગામડાંઓ અને શહેરોમાં ફરતો ફરતો હું આવીઓ છછી તેઓને એકદમ જુલો જવું દરૂસત નથી. જો કોઈ અનળનો શખ સ લંડન શહેરમાં આવેતો તે એમજ વીચારે કે ઇંગલંડની સઘલી મોટાઈ તેનાં આ લંડન શહેરમાં હો, પણ તેમ નથી. જેમ તમારી તરફ કલકત્તા તથા થું ખઈ મોટા શહેરોએ અને સુરત, ભરૂચ, કરાંચી, દીલી, લખનો બીજાં નાંહાંનાં શહેરોએ, તેમજ હીઆં પણ લંડન મોટું શહેર અને લીવરપુલ, બરમીંગહામ, ઈર્લી આદી લંડન સાથે સરખાવતાં જરા બીતરતાં છે. પણ ખેડેન એ નાંહાંના શહેરો આગલ તમારા મોટા શહેરો તો કુચ ખીસાદમાં નથી તારે લંડન સરખા મોટા શહેરને સાની સાથે સરખાવીશું? તે વીચે લખબાન કરવાને બદલે હું મારી મતલબ બીપર આંબી છછીં. હીઆં આગની ગાડીએ મારી મુસાફરોને ઘણી સેહે

લી કીધી છે. કોલેકે કેકાંએ એ ગાડી મુંખઈની આગ ગાડી કરતાં જુદી ઢપની છે, જેનો ચીતાર મેં બીપર સંકીઓ છે. મેં સાંલકીજી કે સુરત તરફની રેલવેમાં એવી મોટી ગાડીઓ છે. તે ખરૂં કે નહીં તે જણાવ જોજી.

તને કદાચ અનળનાં હોય કે એખલા લંડન શહેરમાં સઘલા મલીને ૧૪૦૦૦ મોહોલાઓ, અને એકો છે. એ શહેર રાજદરબાર અને સાધારણ કાંમ કામોનું મુખીઆ કામ છે. માનચેસ્ટર શહેર રૂના કાર ખાનાંઓથી ભરેલું છે, અને લીવરપુલ અતી મોટા વેપારને માટે નાંહીલુ થયેલું છે. લીડસ નાંમના શહેરમાં મુખીઆ કરીને બિનનું કાંમ ચાલે છે. કોવેંટરી શહેરમાં ઘણા શરત ઘડીઆલો અને ગલે ખાંધવાની શી ટના કારખાંનો છે. કરખી શહેરમાં મોળાં વણચીએ અને ઘણાંક રેસમૂનાં કારખાંનો છે. બરમીંગહામ લોહા ધોના સાંમાંલુ ખનાવવા માટે પરખીઆત છે. આકસફરડ શહેર કલવણી અને વીદીઆનું મથક છે, નાંહાં ૧૮ મોટી અને રોનકદાર મદરેસાઓ છે. હીઆના એકજ યુતકખાંનાંમાં બે લાખથી વધારે ચોપડીઓ છે તથા ૨૦ હજાર હાથના લખેલા પુરાંનાં દસતાવેજો છે. પોરટસમાંકીય મોટા કીલાઓ અને નાખીચી ગોદીઓનું મથક છે, નાંહાં જંગલ મનવારો અને નાંહાંનાં મોટાં વાંહાંઓથી તેમ નાં રાખશી કદનાં લંગડ ઈર્લી આદી ખાધવામાં આવે છે. એ શહેરની એકજ ગોદીએ ૧૦૦

એકર જમીન રોકી છે. લંગડો ખનાવવાના કારખાનાં જુદાં છે, નાંહાં હજારો લંગડોને જોવા લાએક રીતે ગોઠવેલાં છે.

આ સઘલાં શહેરોમાં કરોડો લંધાદારીઓની રોજ ચાલે છે. ઘણાંક કારખાનાઓમાં ચોરતો કામ કરે છે, જેઓ સહવારથી સાંજ સુધી ચાકરીએ આવે છે અને પછે પોતાનાં ગાંમડાંઓ ખાતેનાં મુખી ઘરોમાં જાય છે. ખેડેન આ ગાંમડીઆ લોકોખી કલવણી પાંમેલા છે. વાંચતાં લખતાં તેમાં નાં મોટા ભાગને આવડે છે, જેઓ પોતાનાં સરખાં ભરેલાં નુશકાંમાં ફર ચીંતા વગર આરામ કરે છે. આ

ગાંમડાંઓમાં ઘણા રેહવાસીઓ ખેતીવાડી કરે છે. તે માં તેઓનો કપીલો તેમને સારી મદદ આપે છે. તેઓની ખાજેડીઓ વાવણી કાપણીમાં કાંમ લાગે છે. તેઓના રમતીઆલ ખયાંઓ ફરસતને વખતે ગાજે દોરને ખવાડવાની કસરત કરે છે. આવી ખેતીવાડીતો હીઆં થોડી છે પણ ઊમરાવો પોતાની થોડી જમીનો ઊપર આવી ધણી ખેતી કરાવે છે,

જેમાં તેઓ થોડે જાતે તપાસ અને તકેદારી રાખે છે તથા સઘલી સુધરેલી કલાઓથી બહાડ પાંણો અને જનાવરોને ઊધારે છે. એવાં ઘણાં ગાંમડાં, નદી નાલાં પસાર કરી હું સકાટલંડમાં આવી પોંહીતો હતો.

સકાટલંડ દેશની ઊગમણ દસાએ જરમન માહાયાગાર, તથા આટમણ અને ઊતરે આટલાંનટીક માહાયાગર છે. તેની દખણે ઈંગલંડ દેશ નાહાના ૫૪ હાડોથી છુટું પડેલું છે. તે ઊતરથી દખણ થી ૨૮૦ માઈલ લાંબું છે અને તેની વધતાંમાં વધતી ૧૭૫ તથા આછામાં આછી ૨૦ માઈલની પાહોલાઈ છે. એ દેશ ઘણું કરીને પાહોડો તથા ખીણોથી ભરેલું છે અને થોડા જ ભાગ સઘણ સપાટીવાલો હોવાથી તાંહાની જમીનને “હાઈલેન્ડ” એટલે “ઊંચી જમીન” અને “લોઓ લેન્ડ” અથવા “નીચી જમીન” એવા ખે ભાગમાં વેહેલી નાંખી છે. તાંહાની નદીઓ પણ આ પાહોડોને લીધે કઠંગી રીતે દોડે છે અને તેથી એ નદીઓથી વે પારના વધારાને બાજુ મદદ મલી શકતી નથી. એવી માતર કલાઈડ અને ફરથ નાંમની જે નદીઓ છે. છેલી નદીને કીનારે સકાટલંડનું પાણી તખત એડીનબરો શહેર આવેલું છે. એ દેશ મધે સને ૧૮૫૧ માં ૨૬૬૬૫૦ ઘરો મધે ૨૮૭૦૭૮૪ માણસોની વસતી હતી, જે મધે ૧૩૬૩૬૨૨ મરદો અને ૧૫૦૭૧૬૨ ગાયરો હતી.

સકાટલંડનાં રેહવાસીઓનું એક ચીતર તમેાને જેં ભેટ કીધું છે. આ લોકો ઘણું કરીને હાઈલેન્ડનાં રેહવાસીઓ છે. યુંબઈમાં ઘણી વખત આવતાં ઘસકર મધે આ જાતનાં સોલજરોને તમે જોએ આ હો. તેઓને “હાઈલેન્ડર” કહે છે. તેઓ ખુબસુરત અને નોરાવર હોય છે તથા તેઓમાનાં ગરીબ લોકો રંગ રાખમાં

સારો વખત કાઢાડે છે. સકાટલંડનાં રેહવાસીઓ ઈંગલેન્ડ લાશા ખોલે છે અને રીતભાત તથા ધરમ ઈંગરે જોનાં જેવોજ છે. આપણા લોકો જેમ ઈંગલંડનાં તેમજ સકાટલંડ અને આયરલેન્ડના રેહવાસીઓને ઈંગરેજનાં એક જ નામથી ઓલખે છે.

સકાટલંડની જમીન બાજુ શલવંત નથી. તેમાં ખેતીવાડી થોડી ચાલે છે, પણ જંગલો મોટાં અને સાકર લાકડું પેદા કરનારાં છે. જનાવરોની અને ખીલ પેદાએ ઈંગલંડનાં જરખી છે. આ દેશ ધરતીનાં પેટમાં સારો દરવ ધરાવે છે. કાલસો, લોહાડું, યુનો અને ફતર હીઆંની ખાણોમાંથી પુશકલ મલી આવે છે. ફરથ અને કલાઈડ નદીની વચેની કાલસાની ખાણ ૧૦૦ માઈલ લાંબી છે. ઈમારતો ખાંધવાનો ગરેનાં ઈટ નાંમનો ફતર-હાઈલેન્ડમાં જાપાન છે, પણ આખરડીન શાયર અને કર કડખશઈટ નાંમની જગાઓમાંથી જે બેહુદ ફતર મલે છે તે કીમતી છે અને રસતા જો ખાંધવા, ધકા પુરવા, ઈતિઆદીનાં કાંમ આવે છે. એ ફતરની ખાણનો એક ચીતાર જેં ખીડીયો છે. એ

માંથી ફતર જોદીને તેનાં ગાડાંઓ ભરવામાં આવે છે, અને તે ગાડાંને ઘોડો ઘસડી લઈ જાય છે. ઘોડો હી

આં એખલા ઊતારનેજ નહીં
પણ માલ લાવવા ઈર્ષ જવાકાંમ
લાગેછે. તેવા ઘોડા તદન જુદા
રેહેછે, જેઓનાં ખુનને હીઆં
ખાતુખા વધારવામાં આવેછે.

પીઆરાં ખેડેન, આજ સુ
ધી હું મારી મુસારીનાં એકેક
દેશનુ બેઆન એકેક કાગજમાં યુરુ કરતો હતો. પણ
આજ તરણ આગખોર ઈર્ષ હજુર વેલાતનેા હેવાલ મેં
પુરો કીધો નથી માટે તમે અધીરાં નહીં થશો એવી મને
આશાછે. મેં તુને આજલથી જાણવેલુંછે કે વેલાત
આપણાં રાજ કરતાઓનુ દેશછે, માટે તેને લગતુ જેમ
વધારે મનેઆન આપણુ ધરાવીએ તેમ સાડું. મારાં
આવતાં કાગજમાં સકારલંક તથા આચરલંકનેા હેવા
લ હું કદાચ પુરો કરી શકશ, એજઅરજ.

હું છંડ તમારો
વાહાલો ભાઈ.

શરીરમાંનાં કીડાઓ—બચાંનાં કરમ.

આ વાત ઘણી અજાણેજ એવી અને ચાંનાંક
આપનારીછે કે માંણસજાત પેતાનાં મોહાત પછે નાંહાં
નાં કીડાઓનો ભોગ થાએછે, એટલુંજ નહીં પણ પે
તાની હૃદઆતી છતાં તે જનાં જનાવરોનાં ઊધર લા
વતું કારણ ઈર્ષ પડેછે. જે ગરૂરી વાહું ઈનસાન આ
જે પેતાનાં દરવ અને મોટાઈ ઊપર મગરૂરી રાખેછે
તથા તકીબરી અને જુથાંમતનું ખોરીબી ઈર્ષ રેહેછે
તેનાંજ મુવાખાદ તેનાં શરીર ઊપર લખો કીડા
ઓ ધર બાંધેછે એ વાત તેની ગરૂરીને ઠોડેછે તથા
તેને વધારે નમનતાઈ વાલો તથા દાહજો કરેછે. પણ
એથીબી વધારે, જરે તે એમ જાણે કે તેની હૃદઆતી
માંબી તેનાં શરીરની અંદર અને બાહર અગણીત કી
ડાઓ જનમ લીએછે તથા ખાઈ પીને જીવંતી ગુજ
રેછે તારે તેને પેતાનાં ખાકીપણાંની કંટલી ખાતરી થ
વી જોઈએ! વર્ષદક શાસતરે દેખાડીએછે કે પેરમાં
નાં કરમ, પગમાંનો વાહો અને બીજાં દરતો કાંઈજ
નહીં પણ શરીરનાં જુદા જુદા ભાગોમાં એ કીડાઓ
નાં ઊપદરવને લીધે થાએછે. એ ઘણી અગતની અ
ને જાણવાજોગ ખાખછે, પણ તે ત્રધલાંની સમજ

આ એક આંકમાં આપી શકાતી નથી માટે હાલતો ક
રમની જાતનાં કીડાઓ વીજેજ ખોલીએ છઈએ.

કોઈબી બચાંની માં આ કરમ અથવા પેરમાં
નાં કીડાઓથી અનજાંનો નહીં હશે. ઘણાં બચાંઓ
નાં જાહડા વાટે લાંબાં જીવતાં પરાંણીઓ ઈર્ષ વાર
ખાહર નીકલી પડેછે, જેઓ દુનીયાંની રોશની જોતાં
વાર હીલચાલ કરવા મંડી જાએછે. તેઓનો દેખાવ
કોઈવાર ખીણમનો અને સદા નાપસંદ પડે એવો હો
એછે, પણ તોખી તેઓમાં તે કીરતારની એવી હીકમ
ત દેખાએછે, કે જેથી ઘણી વાંચનારી ખાઈઓ તદન
અનજાંની હશે. તે અજીમ કુદરતનાં ખાવંદનો ખેલ
નેહરોછે. કોઈએ સપનાંમાંબી નહીં ધારી હોએ તે
વી જગામાં તે હજારો જીવજંતોને જીવાડેછે, અને
મોડીજ વાંચનારી ખાઈઓ ધારતી હશે કે માંણસનું
શરીર વતીક-જોવાં પરાંણીઓને જનમ લેવાની એક
દુનીયાં સરખુંછે. પણ તેઓની હસતી શીલયુપની
અકલને ગુમ કરેછે. આ કીડાઓની ખાખદમાં જેટલું
જાણું નોઈએ તેટલું હજુર માંણસ ખાતરી ભરેલી
રીતે જાણી શકીએ નથી.

આ નાંહાંનાં જનાવરો ઘણુ કરીને આંતરડાં
ઓ મધે વસેછે. કરમો ચાર અથવા પાંચ જાતનાં હો
એછે અને તે ઊપરથી વીદવાંનાંએ તેમને જુદાં જુદાં
નાંજ આપીઆંછે. તેઓમાં કોઈનું શરીર ગોલ, કો
ઈનું ચોરસ, અને કોઈનું દોરડીનાં સરખું પાતલું હો
એછે. કોઈનો રંજ પીલો હોએછે, કોઈ જરા સરેદાઈ
ઊપર રેહેછે, ઈતીઆદી. પણ તેઓની જાત અથ
વા રંજ પારખવાનું દરદીનાં કરતાં ડાકટરનું વધારે
કાંમતે. તોખી તેઓની લંબાઈ, થંપીઆ અને બીજી
વીગતો અજાણેજ એવીછે. તેઓ જોકે ઘણુ કરીને
આંતરડાંમાં રેહેછે તોપણ કોઈ વાર તેઓ હાજરીમાં
આવેછે અને જોડારીની સાથે મોહાડાં વાટે અથવા
નાંખમાં ચહડીને નસકોરી વાટે બાહર નીકલી પડેછે.
આ પરાંણીઓમાં નર અને માદા પણ હોએછે. ક
રમોની લંબાઈ એક અથવા બે ઈંચથી એક ફૂટ સુધી
ની જણાઈછે, અને કોઈવાર માંણસનાં શરીરમાંથી
એથીબી મોટા કીડાઓ નીકસેલાછે.

બચાંઓનાં આંતરડાંમાં ઘણું કરીને કરમોનો
ઘણો વાસો હોએછે. તેઓ તેમાં જખાખધ રેહેછે અ
ને આખાં ગુચરાંને ગુચરાં જાહડા વાટે બાહર આવે

છે. ડાકટર કુપર નાંખેલો એક તખીય લખેલો કે તેણે એક યોગ્ય વરસની વચેનાં બાલકનાં શરીરમાંથી એ કજ અઠવાડીયામાં ૨૦૦ કરમ કાઢાડીયા હતા. એ જ પરમાંણે એક ચોલજરનો દાખલો જણાવેલાં છે, જેનાં શરીરમાંથી છ દીવસમાં ૨૬૭ કરમ નીકળીયા હતા, અને એક બીજા દરદીએ એક પખવાડીયામાં ૪૬૦ કરમોને બાહેર કાઢાડીયા હતા. વહી કંટલાક કરમોમાં નર અને માંદા જુદી હોય છે, જેઓ ચેતાની ઓલાદને વધારવાની ઈર્દરી ધરાવે છે. પણ એક ભાતનો કરમ, જેને ઈંગરેજમાં “ટ્રેપ વરમ” કરી કહે છે તેનાં શરીરમાં જુદા જુદા સાંધાઓ હોય છે અને તે દરએક સાંધામાં નર તથા માંદાનાં ગુણ હોય છે, જેથી તેઓ હજારે ઈંડાં મેલવાની ચકતી ધરાવે છે, એ વું ધારવામાં આવે છે. આ કરમની લંબાઈ ઘણી કે હવાય છે. એવા આસરે ૨૦ શીટની લંબાઈનાં ક્રીડાઓનાં નમુના જાલવી રાખવામાં આવીઆ છે, પણ કેટલાક લખનારાઓ તે લંબાઈને ઘણી વધારી મેલી ને ૧૫૦ થી ૩૦૦ શીટ મુશીનાં કરમો વીચે લખી ગએઆ છે. એ ઘણી શક ભરેલી બીનાં છે.

કરમની ભાતનાં ક્રીડાઓ કંટલાકવાર પેટમાં દરદાનાં મુલ થઈ પડે છે. આંતરડાં એ હોજરીમાં નાં ખોરાકનાં ખરાબ ભાગને બાહેર નીકળવાનો જો એઆ મારગ છે. તે મારગ કંટલાક વખતે જુદી જુદી વસ્તુઓનો અટકાવ પડવાથી જારે થોડો ઈઆ ઘણા બંધ થઈ જાય છે તારે આંતરડાંને લગતાં દરદ વધાવું કારણ મળે છે. કરમ કંટલાકવાર આ પરમાંણે અડચણ કરે છે અને જેમ પેટનાં નીચલા ભાગમાં રહેવાથી દરદી બેજારી પાંત્રે છે તેમજ ઊપલા ભાગમાં છેક નસ કિરાં મુશી રહેવાથી તે ઘણી હરાંનગતી પાંત્રે છે. એથી વધારે ઊંચે કરમો જતા નથી અને મગજે કરમ ચડે છે એ લોકમાં ખોટો વેરુમ છે. ઊપર ચડેલા કરમોથી ગુંગલાટ અને ચોહાત નીપજવાનાં દાખલા બનેલા છે, પણ તે ઘણા જુજ હોય છે. ચડે આંતમાં ચાંપતા ઊપાએ કીધાથી આ મરજ જાલ ધાચતી આપતો નથી. દરદીના શરીરમાંની તેમની ચંખીઆ ઈતીઆદી નહી જાણવાથી વર્ધને તેમનો ઊપાએ કરતાં સગાર ચેહનત પડે છે તેપણ આ મરજ સાજો થાય એવો છે. તેની સાધારણ નીચાનો એ હોય છે કે પેટમાં જરા કુખારો થાય છે અને પેટ મુલ

આવે છે; નાખમાં વવ છુટે છે; કીંધમાં દરદી દાંત કકરા વે છે; કાંઈવાર જખર લુખ છુટે છે અને કાંઈવાર ખાવા ગમવું નથી તથા જાહાલો સાફ આવતો નથી. આ નીચાનો વર્ધની રહાહા લેવાની જોએઆ ચેતવણી આવે છે.

આ ક્રીડાઓ આંતરડાંમાં કાંહાંથી આવે છે તે વીસે વીધવાં હજુર મુશી એક ચોક્કસ મત ઊપર આવીઆ નથી. એ બીના પારખવી ઘણી મુશકેલ છે. ઘણું કરીને એવું ધારવામાં આવે છે કે ખોરાક અથવા પાણી સાથે ચોક્કસ જણાવરેના ઈંડાં શરીરમાં દાખલ થવા પછે તેમાંથી પેટ મધેજ પરાંણીઓ પેદા થાય છે, આ મતને ટેકા દાખલ મુશકલ દાખલાઓ રાંકવામાં આવે છે, જેમાં માણુગના પેટ તથા ચોહાડાં વાટે માતર કરમજ નહી, પણ જીવતા કાંમડીઆ, અને પતંગીઆં નીકલેલાં છે. ડાકટર એલીઅટસન કહે છે કે એક ખયાંના શરીરમાંથી સાધારણ માંખના આસરે જગણ ઈંડાં બાહર પડીયાં હતાં. તેજ પરમાંણે વહી કંટલાક માણુગોના ખાધામાં લાજ પાલા સાથે પરાંણીઓના ઈંડાં પેટ મધે જવાના ઘણા દાખલા મલી આવે છે, પણ સહીથી અજાણેજ જેવો દાખલો એક ડાકટર પીકેલસ આપી ગએઆ છે. તે કહે છે કે એક સ્ત્રી કાંઈ વેરુમના ગ્રખખથી બે પાદરીઓની ઘોડામાંથી મરોડી ખણી કાહાડી તેને પાંણીમાં પીગલાવીને પીતી હતી તેથી કરીને તેના પેટમાં જીના જણાવરેના ઈંડાં ગએઆ હયે, કારણ કે આસરે બે વરસમાં ઓકારી તથા પેટને રચતે તેણે ૨૦૦૦ થી વધારે ભમરાં ચરખાં નાહાના પરાંણીઓને બાહેર કાહાડીયાં હતાં, જેઓમાંના કેટલાંક આસપાસ દોડી ગએઆં હતાં, તથા એકુએ કીડી પણ ગએઆં હતાં. વહી તે સ્ત્રી આ પરાંણીઓના ઊપદરવથી ઘણી હરાંન થઈ હતી. આ સધલા દાખલાઓ એવું દેખાડે છે કે જીના જનાવરો ખાધા સાથે શરીરમાં પેવર થઈ શકે—તેપણ એ દાખલાથી કરમ ચંખધી ખોલાસો થતો નથી. ખરેખર નામના વીધવાંને ખાર વરસ મુશી તપાસ કીધા પછે જણાવી છે કે કુનીઆના તમાં પરાંણીઓમાં કરમ ચરખું કે ઈંડાં જીવંત જણાવું નથી આ તથા બીજા બીનાઓ વહી ઊપલી ધારણાને ચકતમાં નાખે છે. પણ એ કરમ તથા બીજા ક્રીડાઓની કીતવંતીની ખાખધે મેઆન આ થવા જોગ છે, માટે તે ઊપર બીજાવાર ખોલાસો કરીયું.

કરમ યોડી પાડવાના એક રેહેલા ઊપાગેની હાલ શોધ થઈ છે. ટરીયરની તથા બીજા કાકડરોની કુકાનમાંથી “જોન જોન” નામની એક મીઠાઈ વેચાતી મલે છે જે બધાંએ ખાવાથી તેના પેટમાંથી કરમો નીકળી પડે છે.

એક જીવાન જોડું—મોહોબતની અસર.

જરમણીનો એક જીવાન ઊમરાવ પોતાને લા એકની એક જીવાન સ્ત્રી સાથે પરણવાને ખાજેશમંદ હતો. તે ઊમરાવ ધન દોલતથી પુર હતો તથા તેની સોડ પોતાના દેશમાં ફેટલીએક જાગીરો પણ હતી. પેલી સ્ત્રીનીથી તેની સાથે પરણવાની ખુશી હતી પણ તેના આપની મરણ પુછીઆ વગર તેનાથી પરણવાની ક ખુલાત અપાઈ સકતી હતી નહી. એક દીવસે હીમત કરીને પેલા જવાન આસકે પોતાની માસુકના બાપ આગલ પોતાનો વીચાર ફેલી સંભલાવીઓ. બીજા ક ટલીએક વાતોમાં છોકરીના બાપે આ વાત તે ઊમરાવને તાકીદ કરીને પુછી કે તે તેની છોકરી સાથે પરણવા માંગેછેના ખરો પણ તેનું પોશણ કઈ રીતે તે કરશે. બાપના આવા સખુનો સાંભળીને પેલા જવાન શખસ લગાર ઘભરાયેઓ અને જોલીઓ કે તેની સોડે શું માલ મતાછે તથા તેના કુલની આખર કેવીછે તે વાતો શરવે કોઈને રોશણછે.

છોકરીનાં બાપે જવાબ આપીઓ કે “તમે કહેવો છો તે સંધું ખરૂં છે, પણ તમે જાણોછો તે ખરા કે આ પછું સુધુક લડાઈ અને નાસથી બેકરારી પાંખીછી, અને કોણ જાણે છે કાલે તેવાજ બનાવો બનીઆથી તમારી જાગીર તથા ધન દોલત ઘસડાઈ જશે કે જેથી તમે જોસીઆલા થાઈ પડશો. તમેને જોલી રીતે જણાવે છું કે જેતો મારા મન સાથે આ પકી ઠરાવ કીધે છે કે મારી છોકરીને કોઈથી એવા પુરુષ સંજાથે પરનાવવી નહી કે જે ગમે જોટલી દોલત ધરાવીઆ છતાં કોઈથી જતના હોનરથી વાકેફ નહી હોયો કેમ કે તે જો કોઈથી તહરાંનો હોનર જાણુતા હોયો નહી ધારેલા માઠા બનાવોની વખતમાંથી તે પોતાના બીલીઓગથી પોતાનું તથા પોતાના કુટુંબનું આખર ભરેલી રીતે ગુજરાન ચલાવી સખરે.”

આ શખસો તેને ઘણીજ સલુકાઈ તથા પીઆ રની રીતે ફેલી સંભલાવીઆ તેથી તથા તેઓની દાંનાઈથી પેલા ઊમરાવના મન ઊપર ઘણીજ નેક અસર થાઈ. તે ફેટલીએક વાર સુધીતો સુખ બેસી રહેઓ, અને પછે જોલીઓ કે “તમારી છોકરીસે પરણીઆ ઊપર મારું સુખ એકસુતો આધાર રાખે છે કે તે મુરદ જર લાવીઆની આગમજ ગમે એવી અડચણો તથા સુસીજતો નકશે તેથી હું પાછો હટીસ નહી; મારે કોઈ હોનર શીખવા થકી મને છ માસની મુદત આપો.”

પેલા જવાનના આવા ઠેરાવ તથા પોતાની પુતરી તરફનો પીઆર જોઈને બાપ ખુશી થાયેઓ, અને તેની માગણી કખુલ સખી, તથા તેને ફેલીઓ કે છ માસની મુદતમાં તે જો કોઈ હોનરથી માહીતગાર થાઈને આપશેતો તેના હાથમાં તે પોતાની છોકરીનો હાથ આપવાને પોતાના સખુનથી બંધાયેલો.

પોતાના મનથી ઘણીજ મંઘન થાઈને જર ઊલટમાં ઊમરાવ ફલાંનડરસ નામની જગા ઊપર તોપલી શુંઠવાનો ધંધો સીખવા ગીઓ. તીઆ એક કારીગરના હાથ તલે રહેને, અને ઘણીજ ચતુરાઈ તથા બીલીઓગ કામે લગાડીને તે કામમાં એક અછો કીસળી બનીઓ. થોડાએક મહીનામાં તે હોનર હાથ કરી લેઈને દીવાનખાણામાં મુકવા લાએક કુલ, તથા જેવો ભરવાની, અને સીવવાનો સામાન ભરવાની જુદી જુદી તોપલી તથા કરણીઓ બનાવીને પોતાની સાથે લેઈને પેલા છ માસ ગુજરીઆની આગમજ તે પોતાના (પાછલથી પનાર) સસરા આગલ આવી બીલો અને પોતાના નચુના પેલી જીવાન સ્ત્રીને ભેટ આપીઆ. તે નચુનાઓ એવીતો બારીકો, નાચુકાઈ તથા સંભાલથી બનાવેલા હતા કે સરવે કોઈ તેઓની તારીફ કરવા લાગ્યાં. તેવાર પછે નેક્રાની તર્જઆરી થાઈ અને તે શુંદર જોડું લગણના મીઠા પણ પવીતર બાંધથી જોડાઈને સુખ ચેનમાં દાહડા કાઢાડવા લાગ્યાં. તેઓની નેક્રી તથા મધીઅમણાને લીધે ઘણાએક વરસો સુધી તેઓ આખાદાંની ભરેલી રીતે સાથે રહેઆ, પણ છેવે અંતે જરમણીમાં જેવી લડાઈઓ આગલ થાઈ હતી તેવી લડાઈઓએ પોતાનો ભજેઅંકાર દેખાવ દીધો તથા ઘણાએક રાંક કુટુંબોના સુખનો નાશ દીધો. તેજ લડાઈના દોરમાં પેલા સસરા તથા જમાઈ બનેના કુટુંબની મીલકત તથા માલ ખજાણો ય

રકારે જમત કરી લીધે, અને તેઓને દેશનીકાલ લે
વે પડીઓ.

ઊપલા ખનાવમાંથી શું પરીનામ નીપજી
તે જોવો. થેલા જીવાન કિમરાવે પેતાનો હોનર તુર
ત કામે લગાડીઓ, અને વધી તે એવી હોસીઆરીથી
લગાડીઓ કે થોડી મુદતમાં તેનું કામ વધી પડીછે. ઘ
ણાએક વરસો સુધી તેને પેતાના કુટુંબનું જ નહીં, પ
ણ પેતાના જર્થ પણ ઘનાઈ ભરેલા અને નેક ખસ
લતના સસરાના કુટુંબનું આખરું ઈજ્જતથી પાલણ
કીધું, અને તેના દુખના દાહાડા વીસરાવી તથા પેતા
ના વીસરી બઈને સંતોષથી છાંદગી ગુમરી.

માણસનાં છગરમાં એક જાતનો પીઆર ભ
રેલો જીવો વસેછે તેને “મોહાખત” કહેછે અને તે મો
હોખત જાંહાં ખરાં દીલની હોએ તોહાં માંસુસ મોડી
સુસીખતો ખમ્મે.

મેહેરબાનુંની મેહેરબાની.

(મોરા ખાવાની વાત.)

એક દાહાડે હું અને મારો કખીલો પરવારતા
ખેલથી મોરા ખાવાજીને એક રાખની વાત કરવાની
અરજ કીધી. તે ઊપરથી તેવણે તપકીરનો કુંશરો
મારીને પછે હમારી આગલ નીચે મુજબ વાત કીધી.

“ઘણા વરસની વાત ઊપર બરે મુંજઈમાં થોડા
જ પારસીઓની વસતી હતી અને બારે લોડી હાલની
માફક થીજેલા તથા માતંખર નહીં હતા તારે મુંજઈથી
થોડીક વેગલાઈએ અંધેર નામની નગરીમાં ચંદુ
લાલ નાંખનો રાજ રાજ ચલાવતો હતો. તે રા
જે રઈજીતની કાંઈજ દરકાર રાખતો નહીં હતો. રા
જ દરખાર સઘલુ પરધાનોને સોપીછે” હવું. તેઓ રા
જમાં જેમ ગમે તેમ દોર ચલાવતા હતા તથા રાજો
પેતાનાં જનાનખાનાંમાં ભાંગ અને ચંદુલ પીને જે
મ ગમે તેમ મોજ કરતો હતો.

“આ રાખની ખીદમતમાં પારસી નવલસા ઝો
રો નામનો એક કેલવણી પામેલો અને હોસીઆર ત
ખીજ રહેતો હતો. તે મુંજઈમાં આખરૂવાલા ખાંનુદાનમાં
જનમેલો હતો અને વેલાત જર્થ વઈદક શાસતરનો અજી
આસ કરી આવીઓ હતો. તે રાખનો ઘણો માંનો

તો હતો અને તેનાં ખરાખ હવસોને લીધે તેને જે દર
દ થતાં હતાં તેમને નવલસા ગોરી જેમ સાખાં કરતો
તેમ રાજો તેનાં ઊપર વધતી મેહેરબાની રાખતો હતો.

“રાખનાં પરધાનો સઘલા નકારા માણસો હતાં.
તેઓ મુજરાતના રહેવાસી હતા અને ઘણું કરીને વાં
ણીઆઓને મલતા આવતા હતા. તેઓ ઘણા અગ
નાન હતા. રાજ ચલાવતાં તેઓને આવકનું નહીં
હવું અને રઈજીત ઊપર તેઓ જીવન ગુનરતા હ
તા, તેથી કરીને નવલસા ગોરી ઘણો દલગીર થતો હ
તો. તેનો આ રાજકારણમાંથીથી તદન કિલકોજ
ખવાય હોવાથી તેઓ સાથ તેને ખનવું નહીં હવું.
રઈજીત પણ નવલસા પાસે પેતાની ફરીઆદ કરવા
આવતા હતા અને તેની મારફતે તેઓ દાદ માંગતા
હતા. નવલસા તેઓનાં અવાજને છેક રદ થવા દ
તો નહીં હતો. બારે ને જોતો કે રાખજી મુજ મી
બજમાં આવેલાછે તારે તે ઊપલી ફરીઆદથી તેનાં
કાંન ખોલતો હતો અને નવલસા જે કહે તે સઘલું ખ
રૂં માંનીને રાજો જેથી અધીકારીનો વાંક હોએ તેને
ખરતરફ કરાવતો હતો.

“પણ કોઈખી માણસનાં બધા દાહાડા સરખા
આવતા નથી. નવલસા ગોરીનાં આ ભલા કાંમેા ઊ
પરથી તે શંકટમાં આવી ગયેઓ. રાખના ખીજ
સરવે પરધાનો સાથ તેને દુશ્મની થઈ અને તેઓ ખી
હીવા લાગ્યા કે આ હકીમની કિસકેરણીથી રાજો તે સ
રવેને સખ કરશે. એટલા માંડે નવલસા ગોરીને ખન
તાં સુધી હરાંન કરી તેનાં ઊપર વેર લેવાનો તેઓએ
દ્રાવ કીધો. તેઓએ તેને રાખના મનમાં અકારો
કરવાની ઈજીકતી કીધી અને તે ઈજીકતીમાં મુખીઅ
ભાજ લેનાર મકરશીહ નાંખનો એક રાજદુવારી
હતો.

“આ સરદારની ચાલથી નવલસા ગોરીને ઘણું
દુખ લાગવું હવું. પરધાનોનો સંપ તે સારી પઠે બ
ણતો હોયો અને તેથી તેની તરફ ગમે એવી સચાઈ છ
તાં તેને ધાસતી લાગતી હતી ખરી. રાખ સાથે મુદ
ત બાંધવાને લીધે તેની ચાકરોમાંથી નીકલો જવાનું
ખને એવું નહીં હવું, અને તેથી નવલસા ખીહીતો હ
તો કે આ લોડીનાં કારસતાંનથી તે તદન નાસ પાંમશે.
એવી દેહેસતથી તે બરે પેતાની ખાએડી હોકરાંનો
વીચાર કરતો તારે તેને મોટો અંદોશ ઊપજતો હતો.

તેઓને તે યુગ્મર્ષ ખાતે રાખી આવેલો હતો અને કાગળ પત્રોની મારફતે વેહેવાર ચલાવી ખખર અનતર પુછતો હતો.

“નવલસા ગોરીની બાએડીનું નામ મેહરખાઈ કરીને હતું. તે આસરે પચીસ વરસની વયેની એક જવાન અને ખુબસુરત અખલા હતી. તેનાં વરનો તેનાં ઊપર ઘણા પીઆર હતો અને તેનાં બદલામાં તે પોતાના ખાવંદને અતીરાએ ચાહતી હતી. તે ઘણી ફલવાએલી સ્ત્રી હતી. તેણે પોતાનાં ભરથાર પાસેથી ઈંગરેલ ભાણા સારીપેઠે સીખી લીધી હતી. એટલુંજ નહીં પણ વધી જારે નવલસા ગોરી વર્ષદેને ધંધા સી ખવાને વેલાન ગએઓ હતો તારે આ બાનું તેની સાથે તેની ચાકરી કરવા તથા તેનો સંભાલ લેવાને તાંહાં સુધી ગઈ હતી. તે વખત ઊપર કાંઈ જાલ આગળો ટો નહીં હતી. માટે આ માટી બઈએરની મુસાશરી વાંહાંજામાં થઈ હતી. જેમાં તેઓએ બેવાર તોણાણ ખમીઆં હતાં. તેથી તેઓને ફેટલાંક ગાંઝામાં ખુસકી ઊપર મંજલ કરવી પડતી હતી અને તેને સીધે મેહરખાંનું ને લાંબી મુસાશરી કરવાની તેવ પડી હતી તથા તોણાં છો અને આફતો ખમવાથી તેની છાતી ધારી થઈ હતી. આ હીમતવાન સ્ત્રી પોતાનાં ભરથાર સાથ વેલાતમાં આર વરસ સુધી રહી હતી. તેટલાં તે ઘણી ચીજો જોઈ વધી હતી. તેને કસી છીટ ઈઆ વેહુમ નહીં હોવાથી તે ઈંગરેજ લેડીઓની મીશાલે ઘોડેસવાર થઈ ફરતી હતી. મોંટિ હવે નવલસા ગોરીનો સઘલો વીચાર પોતાની બાનું તરફ ફરીઓ હતો અને જો પરધાનો તરફ કરીને તેનો નાંસ કરતો તેની આ બાએડીના શું હાલ થાએ તેનો તે શુમાર કાહાડી શકતો નહીં હતા. નોપણ તેણે છેક આશા રેલી નહીં હતી. રાજા પાસેથી થોડા દીવસની રજા લઈ નીકલી જવાની અને ગડબડ નરમ થવા પછે પાછો આવવાની તેને આશા હતી.

“પણ તેની આગમચથી ધાર ચાલુ થઈ હતી. પરધાનોએ દરએક પરકારનું ઘાટકીપણ અને તરફત ચલાવા માંડીલું. તેઓએ ભર દરબારમાં નવલસાગોરી ઊપર ચોરીના, રાજાના જનાંખાંનાંમાં નજર કરવાના, આદમીઓને જેહર દઈ મારો નાખવાનાં અને બીજા અપરાધો ચેલવા માંડીઆ. તેઓ એટલે થા ખસીઓ ઊભા કરવા લાગ્યા અને એ વીનાએ બીજાં

એવાં કારસતાંન ચલાવીઆં કે રાજો જરા જરા ગુસ્સે થવા લાગે. પણ નવલસાગોરીના સારાં ભાએજ હતાં. આટલું છતાં રાજો તેના ઊપર માએઆ રાખતો હતો. તે સેહજવાર ખજા થતો અને નવલસાની હાથીઆરી જોઈ વધી પાછો ખુશી થઈ આગલી વાત લુધી જતો હતો. તેવા વખતમાં એક ઘણડે નવલસાએ રાજાને અરજ કીધી કે તેને યુગ્મર્ષ જવાની થોડા દીવસ રજા આપવી. રાજાએ જરા ચાંનાંકાંની કરીને રજા આપી અને નવલસાગોરી આ દુખ ભરેલી જગામાંથી નીકલી જવાની તર્ફઆરી કરવા લાગે. તેણે પોતાની મેહર ઊપર કાગળ લખીઓ. જમે એવાં દુખ છતાં નવલસા પોતાની બાએડીને જુલોડી નહીં હતો. દરબારમાં શું બનતું હતું તે દરજો લખી જણાવતો હતો અને પાછલા ઘણાકાએ ઊપરતો તેનાં કાગળો રસતે ઊખેડાઈ વંચાવાની ધાસતી હોવાથી નવલસા તેમને બેઠકકઈંગરેલમાં લખતો હતો. કેમકે મેહરખાંનું ઈંગરેલ ઘણી સારી આ પડતી હતી.

“મેહરખાંનું એકગમ પોતાના ભરથારને આવવાની વાત વાંચી ખુશી થતી હતી તેવામાં બીજો ગમ નવલસા ગોરીનો ધુપો કાસદ એક બીજું ઈંગરેલ કાગળ લઈ આવીઓ અને તેમાં ભરથારને કેદ થવાની અચખુથી ખખર વાંચી તે દુખી થઈ. નવલસા પોતે એક ગમ રજા લઈ નીકલી આવવાની ગોઠવણમાં હતો તેવામાં બીજો ગમ રાજાએ તેને વધી કેદ કરવાનો હોકમ કીધો. હીંઆં પાછાં દરબારીઓના કારસતાં હતાં. રાજાની એક રાંણી રાજા સાથ રૂસાઈ ગઈ. રાજાએ તેને ઘણી પસાવી તારે તે બોલી કે નવલસાગોરીએ તેના ઊપર હામલો કરવાની તે દીને પેરવી કીધી હતી. હવે રાજો ગુસ્સે થએઓ તે ખરો, પણ તેને ખખર નહીં હતી કે આ રાંણી મકરસાંહની કુસલવણી થી ખોડું બોલી હતી.

“મેહરખાંનું એ આ ખખર વાંચતાંને વાર ગુરત પોતાના ભરથાર ઊપર દીલાસાનો એક ઈંગરેલ પત્ર લખીઓ, કે તેની આસપાસના કાઈ માણસો તે વાંચી શકે નહીં, અને તેમાં એ હીમતવાન સ્ત્રીએ પોતાની બનતી મદદ આપવાની કહુલાત કીધી. મેહરખાંનું એ ઈંગરેલ ગાએણનો સારો અભીઆસ કીધો હતો. માટે તેણે એક ઈંગરેલ ગવર્ધાનો પોશાક કીધો.

પોતાની પાસે એક ઈંગરેજ સીતાર (ગીટાર) રાખીઓ અને પછે પોતાના ખર્ચાને એક સગાને સવાધીન આપી છુપી રીતે તે ઘોડસવાર થઈ મુંબઈથી નીકળી. તેને ઈંગલેન્ડમાં ઘોડસવાર ફરવાની ડેવ પડેલી હતી અને વર ને છોડવાની બીજેદ હતી માટે થાક અને લુખ ખમી ને મોટી ઊલટથી તે આગલ ચાલી. અંધેર નગરીથી થોડુંક દુર આવીને તે ઘોડા ઊપરથી ઊતરી અને સીતાર વગાડતી વરના બંદીખાંના આગલ આવી પુગી.

“હીઆં એક ચોકીખાન નાગી તલવાર લઈ પહેરે ભરતો હતો, પણ મેહરખાનું તેને જોઈને ખીંચી નહી. તેણે ગાંજીણ ચાલુજ રાખીશી અને તેથી ચોકીખાન ઊપર ચેટલી ઓસર થઈ કે તે શીદ શીદા થઈ ગયો જો. . અંધેર નગરીમાં ઈંગરેજ ગવર્નમેંટ કદી કાઈ એ જોગેજો નહી હતો. રાજેખી તેથી અનન્યાનો હતો અને તેટલા માટે ચોકીખાને ઇનાંમતી આજ્ઞાથી તેને રાજા પાસે લઈ જવાનો વીચાર કીધો. પણ બંદીખાંને મુકીને તે શેહેરગીર જાયે કેમ ? માટે તેણે આ ગવર્નમેંટને અરજ કીધી કે “લાઈ જો તું થોડોવાર થોખેતો મારો શેહેરો બદલાતાંવાર હું તુંને રાજા પાસે લઈ જવશ કે જેથી હું અને તું બંને જણને બહલ થઈયું.” પણ મેહરખાનુંજો તે વાત માંણી નહી. તે પોલી કે “જો તું મને લઈ જવાનો હાજોતો અતર ઘડી લઈ જા હું જરાવાર થોખવાનો નથી.” એ ઊપરથી ચોકીખાંન અંદરો કરવા લાગો અને મેહરખાનુંજો ઘણો ભરોશો આપવા ઊપરથી ચોકીખાંન બંદીખાંને તેનાં ઈતખાર ઊપર ચેલીને રાજાને ખખર કરવા ગયોજો.

“પણ એનાં સરખી ખોલ કેઈ તક મેહરને મલતે ? તે તુરત બંદીખાંનાંમાં ગઈ, નવલશાને ઊધારી જો, તેને ખાહેર લઈ આવી, તેને કોટી કીધી સલ્લી હકીકતથી તેને વાફેર કીધો અને તેનાં ભેમીઆજે જે ઘોડો તઈઆર રાખીજો હતો તે ઊપર બેસાડીને રાજાનાં રાજની શરહુદની ખાહેર નીકળી આવી. નવલસાજોરીને તે વખતે કેટલો આનંદ ઊપજીજો હશે. ચોકીખાંન પાછો આવીજો તારે નહી ગવર્નમેંટ મલીજો કે નહી બંદીખાંન, અને તેની એ ગઈલતીને માટે રાજાએ તેને સજા કીધી.”

આ વાત પુરી કીધા પછે માંરા મોટાખાવાજો

હમને સવાલ કીધો કે જો મેહરખાનું ઈંગરેજ શીખેલી હતી તેથી આ કાંમમાં તેને કેટલી મદદ મલી ?

એક કંજુસ સખી.

અમેરીકાના નીકીઆરલીએનસ નામના એક હર મધે મેંકડોનાલ્ડ નામનો એક પુરુષ રહેતો હતો. તેની શેડે એક ઘણીએક માલ મીલકત હતી તોપણ તે કંજુસાઈ કરતો હતો તથા પોતાના અતલગના ખેસીજો ઊપર લુખમરો પડતો હતો તોખી તે જોને મદદ કરતો હતો નહી. પણ અબજોખ જેવું એકિ કે તેજ શખસને તીઆં જે ગોલાંખો હતો તેજો તરફ તે ઘણો સખી હતો તેમને છુટાપણ આપવા માટે હમેસ તઈઆર હતો. તે તેજોને જોવી રીતે છુટાપણ આપતો હતો કે જેથી તેને પોતાને કસમ્તુ નુકસાંન થાયે નહી. ગોલાંખોને ખરીદીઆ પછે શેહેરે વરસે અઠવાડીઆના પાંચ દાહાડ તેજો શેડેથી મેહનત કરાવતો હતો તેના બદલામાં તેજોને ખાણુ, કપરાં, અને રેકાણુ આપતો હતો; અને ખાકીના ખીન્ના જે દીવસોની મેહનતના અવેજમાં નાણુ આપતો હતો. ખીજે વરસેખી તેજોની વાલખલણ સારી જોઈને તેજ મીઝાતે તેજોને જે દીવસોનો પગાર આપતો હતો, તથા તરીજે વરસે તરણુ દીવસોનો આપતો હતો. એ પરમાણુ હરેક ગોલાંખને ખરીદવા થકી જે ટણુ નાણુ ખરચાઈ હોજો તેટલુ નાણુ તે ગોલાંખ શેડે એકકુ થાયે, ઈઆને તેને નામે તેના ચેકના ચોપરામાં જમે થાયે તીઆંમુકી તેની શેડે મેહનત કરાવતો હતો, અને પછે તેને દોડુએક નાણુ આપી છુટાપણુ બખસોને પોતે પોતાની મેહનતથી ગુજરાંન ચલાવી સફે જોવો મારગ ખતાવતો હતો.

ઊપલી રીત ક્રમે લગાડીઆથી તેના ગોલાંખો સારી વાલના તથા ઊલટથી કાંમ કરનારા થાતા હતા કેમકે તેજો ગોજોઆ પોતાનુ છુટાપણુ અને છુટાપણુના અગણીત મુખો મેલવવા સારુ મેહનત કરેછે એમ સમજીને પોતાનુ કાંમ કરતા હતા. એ પરમાણુ ઘણુ એક ગોલાંખોજો પોતાનો છુટકારો મેલવીજો હતો.

તેની કરકસર ભરેલી ચાલ-ચાથે આવી સખી સોચણુનો મુકાબલો કરોઆ ઊપરથી અબજોખી કીતપણુ થાયેઆ વગર રહેતી નથી. તે મુખત વીચા રવાલો પુરુષ હતો, અને ઘણાં વરસ છુપીજો હતો

તો ગોલામોના લાભમાં સારૂ જ થાતે પણ તે હુક વગેરેમાં મરણ પામીઓ. મરતી વખતે પોતાની લખો રૂ થીઆની યુંજ તે સખાવતના કાંચેમાં આપી ગીઓ હતો.

અન્નએળ જેવાં માણસો.

આ હુનીઆમાં સાધારણ આદમીઓથી જુદાં કદ, આકાર તથા પાવાશનાં ઘણાં માંણસો થઈ ગયે આંછે અને તેઓના ચોક્કસ હેવાલ ખાશ રમુજ કીધા નાવેછે. તેવાં થોડાંક માંણસોનાં ચીતાર પાસેનાં, સપ્તમાં હુને આપીઆછે અને તેઓનાં જુદાં જુદાં હેવાલને હુને હેકલ કીતારીએ છઈએ.

સર જેશરી કનસટન.

આ એક નાંણીયું વેંહંતીકી થઈ ગયેછીંછે. વેંહંતીયાં માંણસો સઘલા જ માણસોમાં જોવા લાગેક માણસો આવીઆંછે અને સર જેશરીકનસટન પોતાની હઈઆતીમાં લોકોને કટલો નવાઈ સરખો લાગતો હયે તે તેની તસવીર કીપરથી દેખાએછે. આ વાત રમુજછે કે સતરમી સદીમાં જોનાજ નામનું એક વેંહંતીકી માંણસ થઈ ગયેછીંછે જે એટલું દીગણું કીં હવું કે બર્મીગહાંમની કયેસે મળાખને ખાતર એક પાદશાહી ખાંનાંની ટેબલ કીપર તેને એક રકાખીમાં ધાંકી કીં હવું અને બરે રાત્રે રકાખી કીં ઘાડવા ગયેઓ તે પુજ તે વેંહંતીકી બાહર કુદી પડીકીં હવું. તેના મોઝાત પછે આ બીજે જેશરી દીગણું કદને માંદે નાંણીતો થયેઓછે.

સને ૧૭૫૯ માં આ વેંહંતીકી બરે એક દુધમલ બાલ હવું તારે તેને કપડાંમાં લપેટીને વેસાતનાં એક ગાંમડાનાં દેવલાં દરવાજા કીપર કીઈ નાંખી ગયેછીં હવું. તોંડાંથી તેને એક ધરમખાતાંમાં રાખી ઓ હતો, જે જગા કીપર બાર વરસની કીમર શુરી તે રહેઓ હતો. એ કીમર પછે ૯ વરસની બોલી કરીને તે એક ગાંધીની દુકાંનમાં ચાકરીએ રહેઓ હતો, પણ તે બોલી કીડીને તે બર્મીગહાંમ નાહાંછે હતો નાંડાં ઘણાંક કારખાંનાંઓમાં તેણે ચાકરી કીધી હતી.

પોતાની ૧૭ વરસની કીમરમાં જેશરીકનસટન

લંડન ખાતે આવીઓ તોંડાં એક ખુશચુરત સી તેની સાથે પરણી હતી. તે વખતે તેનો દેખાવ કાંઈથી શોભા આપતો નહીં હતો. તે બટરી બલામાં ખપતો હતો અને તેાળી એટલો રમુજ તથા રમતીઆલ હતો કે એક સીનો પીઆર તે મેલવી શકીઓ, જેને પેટે બે દીકરીઓ જન્મતો હતી, પણ તે બાપનાં સરખી ઠીં બણી નહી હતી. જેશરીને પોતાનાં નાંડાંનાં કદ કીપરથી કપડાં સીવાડવામાં કાંઈ ખરચ જેસનો નહી હતો તેાળી તે ગેલાં કપડાં પેહેકતો અને છાતીને કીં ઘાડી રાખતો હતો.

આ બટરી બલાને નાઈટનો ખેતાખ ક્રેઆરે મલોઓ તે જણાવુ નથી. પણ એવુ ધારવામાં આવે છે કે સને ૧૭૮૪ માં બરે તેને એક શેફરનાં “ગ્રેયર” ની પદવી મલી તે વખત ત્રીપર તેને આ ખેતાખ પણ મલીઓ હયે. આ ઓધો તેણે પોતાના મોઢો ત સુધી ચવાવીઓ હતો. તેને તે ઓધો બરે પેહેલ વેહેલો મલીઓ તારે મોટુ સરઘસ નીકલીઈં હવું અને તેને એક ઘણી શંકડી ગાડીમાં બેસાડી ફેરવીઓ હતો. એ ઓધો કીપર તેણે મારું માન ગ્રેમવીકી હવું અને તેની ચાલચલણથી સારી હતી.

સર જેશરીકનસટન ૧૭૯૭ માં અચબુઓ મરણ પામીઓ હતો. પોતાની આખી હઈઆતીમાં તે લોકોને રમુજ થઈ પડીઓ. પોતાની સખીને ને પોતે વેચતો અને તેમાં તેને નશો પતો હતો. તે જોડે આડતીસ વરસ સુધી છબીઓ તેાળી એક નાહાંના બ ચાંના જેવો લાગતો હતો.

જોસેફ કલાકર.

આ એક ઘણો નવાઈ સરખો પુરૂષ થઈ ગયેઓછે. તે સરીરે નહો અને બરેલો હતો પણ તેના સરીરના સઘલા માંધા એવા છુટા હતા કે નેમને તે હરએક રીતે વાલી થકનો હતો. આજે તેને જેવી હાલમાં તમે જોએઓ હોએ તેથી વધી જુદોજ આકાર તમને જણાયે. એ સઘલું પોતાની ગરજ માફક તે કરતો હતો. જે ઠોંણે ખુંધ નહી ફાંચે તે ઠોંણે તે ખુંધ કાઢાકતો અને ખુંધ હોએ તોંડાંથી ટુરત તેને એવી રીતે ખેંચી લેતો કે આખો બરડો નાંજે સાથે દખાઈ આવે. તે ઘડીમાં સીધો અને ઘડીમાં પેંગો થતો હતો. આવા વારેવારના ફેરફારથી લોકો કળાતાં

રોડ લેટેરી
ડનસ્ટરન.

પાઉએન.

લેસેર કપારક.

દેરંનસીસ બારેપીઆ.

હતાં અને જેઓએ એક વખત તેને જોયો હોય તેણે બીજી વખત તેને એવો બદલાઈ ગયો તેનાં કંઈ જોણી શકતાં નહીં હતાં. આ શક્તીથી જો સેષ ક્વારક કેટલીક કુણર્થ કરીને શાંતી જતો હતો. દરજીને તે પોતાના દગલો સીવવા આપતો તારે એક રીતે ખાનાં કીચું રાખતો. ડરજી તે માંશકતુ ભરત લઈ ડગલો સીવી લાવતો અને પેટુડી જોતી વખતે જોસેષ આગલું ખાઈ કીતારી બીજી બાજુ ખાઈ ચહુડાવી ચેલતો. જોયો કગલો ઘણો કદંગો દીસતો અને દરજી પોતાની લુલ સમજી શરીયો સીવવા જતો. પણ વધી પેટુડી જોતી વખતે જોસેષ કેઈ દેકાંણે આડું હાકું અથવા માસનો ગોલો એવો ચહુડાવી ચેલતો કે દરજી પાછો ઘભરાતો હતો ! એ જ પરમાણુ તે વર્તમાને પણ દગલો હતો. વધી આ શખસ પોતાના મોઢાંડાંને તરેહવાર રીતે ફેરવી શકતો હતો. ઈંગલંડમાં રાજા કીલીઅમનાં વખતમાં જો સેષ ક્વારક થઈ ગયો હોય.

ફ્રાંસીસી અટેલીઆ.

આસરે ચાલીસ વરસની વાત ક્રિપર ઈટલી દેશનો આ રહેવાસી લંડનમાં આવીશો હતો. કેટલેકે કે જારે તે જનમીશો તારે તેનાં એક હાથમાં બે અને બીજામાં એક મશી તરણ ફરતો હતો. એટલુંજ નહીં પણ એવુંબી કેટલાએકે કે એ શખસની મા જારે તેને ક્વાડરી તારે કુધને જોઈને તે મોઢા ફેરવતો હતો અને બીજી ખાવા જોગ પદારથોની તેને ગમતી નહીં હતી. એ ક્રિપરથી એક મશીનાં નાંહાંનાં ગાગડાને પાંછીમાં નાંખીને તે પાંછી તેને પીવા આપી હોં અને તે તુરત પી ગયો હોયો હતો. તારથી તેનાં રોવાલો તેને કાંકડા અને ફરત ખવાડતાં હતાં અને બીજીથી તેનું પોશણ એ ક્રિપરજ હતું. આ વાત માનવા જોગ લાગતી નથી તોપણ આટલું ખરું કે જારે એ શખસ લંડનમાં હતો તારે જેટુમાર ફરત ખાતાં તેને લોકોએ નજરે જોયો હતો. ચમચમાં બીજા ખોરાકને બદલે તે ફરતો લેતો અને પછે એક છુકે તેમને જણી જઈ ક્રિપરથી તે ખીર દાડુ પીતો હતો. એ પરમાંજ દરજીજ ઘણાં ફરતો ખાધો પછે જારે તે પેટ હીલવતો તારે તેમાં તે ફરતો ખખડાત પણ સંભળાતો હતો. ફરતો ક્રિપર તેનો સવલો

આધાર હતો કેમકે ગોસત અને ખીજો ખોરાક તેને માફકથી આવતો નહીં હતો.

પાકીએલ.

જેમ ક્રિપરો શખસ ફરત ખાવામાં તેમ આ શખસ આતસનાં ગાંગડા ગલી જવામાં મશહુર થયો હતો. જે ચોપડીમાંથી હોયે આ આખો હવાલો કીતારીએકે તેમાં લખેલે કે સને ૧૭૫૪ માં એક મીઠા પાકીવેલ નામનો શખસ આતસ ખાવાને માટે ઈંગલંડમાં જાણીતો થયો હતો. અલખતાં એમાં તેની કાંઈ ઈકીકતી હતી પણ તે આતસનાં ગાંગડાં એક માંતે ખરેખર ચેલતો હતો. એ કાંમ તેણે કેટલાંક રાજવંશીઓની હજુર કીધું હતું તથા એક વાર લંડનની રાજીસ શોસાઈટી આગલ પણ તેણે આતસ ખાધો હતા તેથી તેને એક ચાંન મશીઓ હતો. જે કાંઈ માણસથી નહીં ખવાયે તે પાકીવેલ ખાતો હતો અને એ કાંઈ નાંહાંનો જેવો તમાશો નહીં હતો.

અન્યથેય જેવા સપનાંઓ.

ઘણીક ખાનુઓ સપનાંઓ વીશે વેહેમ રાખે છે. કીલીઆઈ જારે પોતાના મરનાર દીકરાને સપનાંમાં જુલેકે તારે સવારનાં કીડીને તેને નાંમની એક પતેત જણાવે છે. સપનાંમાં દેખાતી કેટલીક વીજોને હમારી બેટુડીઓ સારા સમજીની ગણે છે અને બીજી કેટલીક ચીજોને દેખાઈતો એવું સમજે છે કે કાંઈ માંધે બનાવ બનશે. એ સવલો વેહેમ છે, પણ સપનાંની બાબદ પોતે એટલીતો અન્યથેય જેવાં છે તથા માંધેસળત તે વીશે હજુર એટલું અગનાંપણું ધરાવે છે કે આવા વેહેમોમાં કાંઈ નવાઈ નથી.

સપનાંની બાબદમાં વીદીઆથી જેલો જોઈ એ એટલો પરકાય પડીશો નથી, પણ તેમને લગતી કેટલીક તપાસ થઈ છે અને તે ક્રિપરથી થોડેક સારા કાહાડી સપાંએ છે. સપનામાં માણસની ઈલાદદાસત તથા ખેઆલ શક્તી કાંમ કરે છે, પણ જે મનશક્તીને અકલબુ નાંમ આપીકે છે અને જેથી ખરાં ખોરાં તથા એક બીજાની પીછાંણ થાય છે તેનો સપનાં ક્રિપર કાંઈ અખતીઆર રેહતો નથી. જોયો અને બીજા સ

ખોળેને લીધે કેટલીકવાર ઘણાજ અબ્બેજ નેવા સપનાઓ જોવાએ અને તેની જાણવાનુંજ નોંધે રાખવામાં આવી છે.

એમાંનાં કેટલાક દાખલા એવી જાતનાં સપનાં નાં છે કે જે સરીરની ઈંદ્રોએ ઊપર ચોકસ અસર લાગાથી કિતપંત થાય છે. કાકટર ગરેગરી કહે છે કે એક રાતનાં બે પોતાના પગ આગલ ગરમ પાંજી રાખીને તે સુતો હતો તારે તેને એવો સપનો આવી ગો કે જાણે તે કોઈ બલતા પાહાડ ઊપર ગયેલો અને તાંહાં તેનાં પગ આગથી તપતા હતા. આગલ એક કાકટર રીડનાં માથાં ઊપર બલીસટર ચુકવાથી તેનાં છાગરામાં જે આગ બલતી હતી તેની અસરથી તેણે એવો સપનો જોયો હતો કે તે જંગલીઓના એક દેશમાં જઈ લાગો હતો અને તેઓ તેનાં માથાં ઊપર શખત જખમ કરતા હતા.

સાંભલવાની ઈનદરી ઊપર થતી અસરથી પણ સપના આવવાના દાખલા જણાવેલા છે. આગલ બે ઈંગલંડ તરફ ફરે ચોના હામલો થવાની વકી હતી અને લકાઈની મોટી તઈઆરી થતી હતી તારે એક સપનાના ઘરમાં એક ચીમટો ટુટી પડવાથી તેને એવો સપનો આવી ગો હતો કે ફરે ચો આવી લાગા છે અને તોપો કુટવા માંડી છે. અબ્બેજ નેવું એ છે કે આવી જ કીસમના એક સપનાથી તેજ વખતે તેની બાએડી ઊંઘમાંથી ભરકી ઊઠી હતી અને પોતાના ભરથારને કહેતી કે “હોહો ફરે ચ લોકો આવી આ છે.”

આ જાતના સપનાઓનાં સહીથી અબ્બેજ નેવા દાખલા લુઈસખરગ ખાતેના એક અમલદાર સંખે ધી છે. તેની ઊંઘમાં તેના કાન આગલ કોઈખી જઈને જો કોઈ વાત કરવું તો તે વીજે શુરત તેને સપનો આવતો હતો. થયો તેના મીતરો તેના કાનમાં તરેહવાર વાતો કરીને તેને ખીલુંમના સપના દેખાડતા હતા. એક દાહાડે તે અમલદાર એક વાંહાણની કંબીનમાં સુતેલો હતો તારે તેના મીતરોએ તેના કાનમાં એવું કહેલું કે “તું દરીઆમાં પડી ગયો છે વાસતે તરીને ઊપર આવ.” એ ઊપરથી તેને સપનો આવી ગો કે તે દરીઆમાં પડી ગયો છે, લોકો તેને જીવે છે અને તે દુખી બને છે. માટે તે તરવાની કોશેસ કરવા ગયો અને તેમ કરતાંખી છાંના ઊપરથી એટલા જોરથી નીચે ટુટી પડી ગો કે તેને સજર વાગું અને આસપાસનાઓને હસવાનું થયેલું.

કેટલીક વખતે સપનાઓથી અગતના ખનાવની ચેતવણી મળે છે અને તેના નીચલા દાખલા ખરેખર બનેલા છે. એક ગરહુથ ગલાસગો ખાતેની એક જે કમાં નોટ વડાવી આપવાના કાંમ ઊપર રહેલો હતો એક દાહાડે તેની આગલ લોકોની ભીડ હતી અને એક જણ પોતાની વારી આવે તાંહાં સુધી મોટી રહેલો ને બદલે કિતાવલ કરીને નોટ વડાવી નાણા લઈ ગયો. તાર પછે તે વરસની આખેરીએ આ શરારના હીસાખમાં થોડા પઈસાની છુટ પડી પણ તે કમ પડી તે થોડી કાહાકવાને શરારે ગાએઆ પોતાના મગજને ચેરવી મુકીલું અને અતીશયે કંટાલી ગયો તોખી તે પોતાના હીસાખને ખરોખર કરી શકી ગો નહી. તેવા માં એક રાતના તેણે સપનો જોયો કે તે પોતાની આશીસમાં બેઠેલો છે અને લોકોની ઘણી ભીડ છે; તેમાં એક કિતાવલો શખસ આવે છે અને તે આગલથી આ વેલાઓને પડતા મેલીને ઘણી અધીરાઈથી નોટ વડાવી લઈ બેઠે છે. એ રીતે નવ દસ મહીના ઊપર બનેલો ખનાવ આ શરારે અતીઆરે પોતાના સપનામાં જોયો અને ખીજ સહવારના આશીસમાં જતાંવાર તેને જણાવેલું કે પેલા કિતાવલો શખસ ને આપેલાં નાણા નોંધતાં તે ભુલી ગયો હતો.

થોડાંક વરસની વાત ઊપર થોડાંકમાં વસનારા એક આખરૂવાલા શખસ ઊપર એક ઘણીએ કોઈ મીલકત સંખેથી ફરીઆદી માંડી હતી. જેની ઊપર ફરીઆદી મંડાઈ હતી તેને એવી ઈઆદ હતી કે દેવું તો તેનાં બાપે અદા કીધું હતું અને તેને લગતા કોઈક દસતાવેજોખી હતા. એવા વીચારથી તેણે તે દસતાવેજોની ઘણી જોલ કીધી પણ તે મલીઆ નહી. તેનો બાપખી મરણ પામી ગો હતો માટે પોતાનો આ બચાવ કમ કરવો તેને માટે તે ઘલરાટમાં પડેલો હતો. તેવામાં તેણે સપનો જોયો કે તેનો મરનાર બાપ જાણે તેની પાસે આવી ગો અને તેનાં ઘલરાતનું કારણ પૂછીલું. તેણે જે ખરું કારણ હતું તે કહી દીધું તારે તેનાં બાપે જવાબ દીધો કે “કીકરા ઘલરાનાં— એ દેવું તો મેં અદા કીધેલું” અને તેને લગતા દસતાવેજો પ્રહાંણાં ઘણીની પાસે છે. વાસતે તું તેની આગલ બા અને તે દસતાવેજો માંગ, જો તે ઘણીને ઈઆદ નહી આવે તો આ નીશાંણીથી તેને ઈઆદ આપને કે બરે મેં તેની સાથે હીસાખ નકી કીધો હતો તારે એ

ક સીકો મારે હીસામે નીકલતો હતો અને તે વખતે તેની પાસે ઘુઠે પુરદો નહીં હતો માટે પીઠાંમા જઈ ને તેટલા સીકાનો હુએ બેહુ જણ દારૂ પી આવીયા હતા.” આ સપનો નોઈને ઊપલો ગરહસથ નુરત. તે ધણીની પાસે ગંજેઓ અને ઊપલો ઈધાણી સુધાં બંને તે દસતાવેજ માંગીઓ તારે તેની પાસેથી તે મલી આવીઓ અને તેથી ઊપલો ફરીઆદીનો અંત આવીઓ. વાંચનારે એમ નહીં વેહમ લઈ જોયે કે ઊપલા ગરહસથનો મરનાર ખાપજ ખરેખર તાંહાં આવીઓ હતો. તેને તેનાં ખાપે પોતાની હઈઆતીમાં ઊપલોજ વાત કહી મેલી હતી પણ આ સખસ ઘભરા ટમાં તે વાતને તદન ભુલી ગંજેઓ હતો. તેવામાં ખોદાનુ કરવું એવું થએલું કે સપનામાં તેને તે દીવસની વાત ઈઆદ આવી અને તે વખતે તેનો ખાપ ડુવેલો માટે તેને એવું લાગું કે બાણે તે બેહસતમાંથી ઊઠી આવીઓ હાએ.

એડીનખરો ચેહરના એક પાદરીને વીશે એવું કહેવાયે છે કે તે બંને પોતાના ઘેરથી દુર એક ધરમશાલામાં રહેતો હતો તારે એક રતનાં તેણે એવો સપનો જોએઓ કે તેના ઘરમાં આગ લાગી છે અને તેનું એક ખચુ આગમાં ફસી પડીગી છે. આ સપનો જોવાથી તેનો જીવ નહીં માંનવાને લીધે તે પાદરી નુરત ઊઠીને પોતાને ઘર ગંજેઓ અને નોઈજીંતા ખરેખર તે ઘરમાં આગ લાગી હતી તથા તેનું એક ખચું ખરેખર ઘરની અંદર રહી ગઈ હતું, જેને આ પાદરીએ ઘણી મેહનત કરીને ખચાવીછું હતું. આ હકીકત ઊપરથી કોઈ વાંચનાર કદાચ એવો વેહમ લઈ બાણે કે કોઈ ફરેસતાની ખુબીથી તે પાદરીને સપનામાં આઘાહી થઈ હોયે પણ તેના ખોલાસો નીચે પરમાંણે છે. તે પાદરીના ઘરમાં એક ચાકર હતો અને તે ચુલાની સંભાલ લેતો નહીં હતો, માટે તે પાદરીને વારેવાર એવી ધાસતી લાગતી હતી કે કોઈ દાહડે આ ચાકરની ચાલથી તેનું ઘર ચલગી જશે. આ ધાસતી જીઆરે તે ઘરથી દુર હતો તીઆરે તેને વધારે લાગતી હતી, અને વલી તીઆરેજ તે ચાકરને વધારે ગફલતી સુજતી હતી. તે દાહડે વલી ઘરની પડોસમાં એક મેલી હતી અને ચાકરને તીઆં છાકયે થવાની ટેવ હતી તેથી કરીને તેના સેકની ધાસતીમાં વધારો થએલો હતો. એવું તે પાદરીને પોતાના ખચાંઓ ઊપર ઘણે પીઆ

ર હતો. એ સઘલા વીચાર તેના મનમાં ભમતા રહેવાથી તેને સપનો આવીઓ તેની નવાઈ નથી, કેમકે જે ચીજ મનમાં ઘણી ભમતી હોએ તે સપનાંમા આવવાનું સાધારન છે. તેજ પરમાણે વલી સેકની ધાસતી સુજખ તે ચાકરના છાકટપણથી આગ લાગી હોએ તેની ખી નવાઈ નથી માટે એમાં કુદરતની આગાહી સરખું કાંઈ નથી.

સપનાની ખાખતમાં આવતી વખતે હુએ કાંઈક વધારે લખીશું.

ગજવું.

“કપડાં સીવનારા દરજીએ પોતાનાં ધંધામાં જે કંઈખી સોધ કીધી હોયે તેમાં ગજવું બનાવવામાં ખચીત તેને સારી અકલ ખરચી હોય.” ગજવાંની અગત સરવેને હોએ છે. ખુદરતે પોતેખી એ સેહેલી કલા કીધેલી છે. માણસને ખોરાક ભરવા માટે જે હોજરી આપી છે તે ગજવાં સરખીજ છે. પંખીઓની ચાંચ, વાંદરાના ગાલ, અને ખીજ જાણવરોના મોઢાંડાં આગલની કોથલી તેઓનાં ગજવાં સરખીજ છે. માણસના સુધારા સાથે ગજવાંની સગવડ સુધરતી આવી છે. એક હીંદુ પોતાની તપકીરની દાખડીને પાઘડીમાં ખેણે છે. કાશી લોકોની મગુલા નામની એક જાત પોતાના ખાલને એવી રીતે વાલે છે કે તેમાં ફેરલાએક હથીઆરો સમાઈ શકે. કહે છે કે નીજીજીલાંડનાં જંગલો રે હવાસીઓ પોતાના કાંનમાં એક મોટું ચોંધકું પાડીને તેમાં પોતાની છડી ખોસી રાખે છે. તે તેઓનું ગજવું. સોલાકાકા પોતાની કુંચીને પોતાના નાભાં સાથે ખાંધે છે, તથા કુકીઆઈ પોતાનાં રોમાલને લેંગીમાં ખેણે છે. પણ એ સરવે કરતાં કપડાંના ગજવાંની સગવડ ફેરલી ?

ગજવાંનો ખાખત પણ રચુજથી ખાલી નથી. એક ડાકટર ઈનજેનહીસી પોતાનાં કપડાંમાં બેસ્ટમાર ગજવાં રાખીઓ હતાં અને અગતજોગ ચીજોને તેમાં ભરતો હતો એટલુજ નહીં પણ ચોપડીઓ, અખતરા કરવાના હથીઆરો, દવાઓ ઈતીઆદીની એક નાહની વખાર ગોઆ તેના પોશાકમાં હતી. એક લખનાર એવી જલામણ કરે છે કે દરેક માણસે બેથી ઓછાં ગજવાં રાખવાં નહીં, કાંએકે ને તે ચાહીને હોએ તો રોમાલ, ખુથો હોએ તો તપકીરની દાખડી, બીડીઓખી

હાએતો છરી, પેનખાજ હાએતો કલમ અને કાગ
જ, આડતીઓ હાએતો જુદા જુદા લાખોતાઓ, લુખો
હાએતો ખીસકોટ, માંડો હાએતો ઇંસાની તાંકલી, એ
સરવેને છઆરે પાસે રાખવું હાએ તીઆરે તેમને
એકજ ઠેકાને સીચવાથી એકને કાણડામાં ખીંગુ, અને
ખીજાને કાણડામાં તરીંગું નીકલી આવેતો થોડી અગ
વડ પડે નહી.

પેતાનુ ગજવું ભરવાને કાણને નહી ગમતે ? પ
ણ જેવો તે ભરાતાંવાર રસતામાં વેરેછે તેઓ જો તેમ
નહી કરેતો કેટલાં બધાં ગજવાં ભરીને એકઠું થાએ.
ગજવાં ઊપરથી માણસને ઘણી શીખામણ મલે.

સીસોલીઈ નામનું જાનવર.

આ એક અજાણ્ય જીવું
પરાણીછે. દુનીઆની સપાટી
ઊપર ખોદાતાલાએ અજાણ્ય
જ જેવાં પરાણીઓતો ઘણાં
પેદા કીધાંછે. તેઓમાં તરેવા
ર ખવાસો ચેલેલાછે તથા તે
ઓને જીવી જીવી સકતી બખચેલીછે. તેઓને પેતાના
ખચાવના હથીઆરે આપેલાછે અને તે દરએકનો બાં
ધો તપાસતાં તે સાહજની ખોહીલી કુદરતનો વીચાર
આવેછે. સીસોલીઈને પેતાનાં સત્તરથી ખચી જવાને
ખોદાએ જે શક્તી ચેલીછે તે તેના અગતનાં પીછાંમાં
છે. તે પીછાં પુછરી આગલથી પોકલ હાએછે, અને
તેથી કરીને તેમાં પેતાનાં ખચાંનું પાણી પણ તે લાવી
શકેછે.

સીસોલીઈના પીછાં ઊપર રૂઆંતી આવતી
નથી. તે વચમાંથી જાડાં અને છેડા આગલથી અનીદા
ર હાએછે. તે ઊપરથી લોશમાં એવો વીચારછે કે છ
આરે દુશ્મનનો તેના ઊપર ધસારો થાએછે તીઆરે
સીસોલીઈ પેતાના પીછાંને નેરથી ફેરેછે, પણ એ પ
રાણી તેમ પેતાનો ખંચાવ કરવું નથી. ખોદાએ
તેના સરીરના દરએક ભાગ ઊપર જોએઆ અનીદાર
લાલા આપેલાછે અને તેથી કરીને છઆરે હુમલો થા
એ તીઆરે તે લાલા ઊભા કરવાની સીસોલીઈને
ખોદીછે. એમ કરીને પડી રહેલાથી વાધ વટીક ને ને
ની આગલ આવેતો તેને સગવું ભોક્કઈ બાએછે અને

કેટલાએક દીવસ સુધી તેનાં મોહામાંના જખમ સારા
થતા નથી. આ પરાણી જાજી ઊડી સકતું નથી પણ
જાણક ઊપર ચડી જવામાં તે સારી જરૂર રાખેછે અ
ને તે રીનેખી કોઈવાર તે પેતાનો ખચાવ કરેછે.

સીસોલીઈ એ ખોલ ખુદ પરાણીનાં પીછાંને વ
ધારે લાગેછે અને તે જાનવરને સાહુડી કરીનેખી કુદ
છે. કેટલાએક લોશમાં એવો વીચારછે કે સીસોલી
આંને જો લી લગાડીને ઘંતી તવે ચેલીઈં હાએતો તે
ખીજાં સીસોલીઈમાં જનેછે. આ ખોટો વેહમછે. સી
સોલીઈમાં કોઈ છવ નથી પણ સાહુડીમાં છવછે.
એ જનાવર સાંજને તથા ખીજા કીડાઓને ખાએછે
અને તે વખતે એવાં જેહરી જનાવરોને મારી નાખવા
માં તેના પીછાં જે કોઈવાર બે ફીટથી વધારે હાએછે
તે તેને ઘણા કામ લાગેછે. મુંબઈમાં થોડાં વરસની
વાત ઊપર છઆરે એક મીઠી શીઅમ અથવા સંગ
રસથાન ઊંધાડીઈં હવું તીઆરે તેમાં એક સીસોલી
ઈં હવું, તે કેટલાંક વાંચનાંરોએએ જોઈછી હશે.

રજુજે કુરસત.

૧ હું ગોલકેહ અને ગાડીમાં જોતરાહ છેહ. મારું ખ
યું કાપી નાખો તોખી હું ગોલ છેહ અને તમારા પેટમાં જ
ઉછુ. મારું પુછરું કાપી નાખો તોખી હું ગોલકેહ અને ત
મારે હાથોહાથ થઈ જઈ છેહ.

૨ હું ફ અખરેનો ખોલ છેહ. મારા ૧, ૨, અને
૩ શરીરનો એક ભાગછે. ૧ અને ૩ સરકારને લેવાના
પઈસાછે. ૩ અને ૪ એક ગાલછે. ૧ અને ૬ માવલ
સાથ ખાવાની ચીજછે. ૪, ૫ અને ૬ એક ફંદછે. ૨
અને ૬ એક જાતનો ખસાલોછે. અને મારો આખો ખો
લ એક કાલી, ગોલ, ખાવાની પદારથછે.

૩ ઉલકાલેલા શખો.

- ૧ પીલકાં પીઈં.
- ૨ આતા રસ ખન.
- ૩ ઘરખાવાસ.
- ૪ કાઠ ચલી દસ .

પરચુરણ બાબદો.

એક ઊંદરની વાત—એન ફરેડરીક વોનરેનક જ
જે મેગ્ડેબરગના બંદીખાંનામાં હતો તીઆરે તેણે એક ઉંદર
સાથે દોસતો માંડી હતી. એક રાતના તે ઉંદરે પુરીમાં
ખાવીને એટલીતો ગડબડ કીધી કે આસપાસના માણસો
ઢોડી આવીઓ હતાં. તેઓ આ ધોંગાટનું કારણ સમજ

આં નહીં હતાં માટે સવારના પોરમાં, તાંહાં જે કોઈ શખસ દાખલ થયો હોય તેને પકડીને બાંધવા માટે તેઓ સાંકલ, બેડી લઈને આવીયાં. બરે તેઓએ ઘણી તપાસ કીધી તારે આ યોગાટ કરનારને પકડી નહીં સમીચ્યા તે ઉપરથી બેરને ખોલાસો કીધો કે તેના તે રાતના સાથી એક ઉંદર હતો. એ ટહું કહીને તેણે સીસેરી વગાડી જેથી તે ઉંદર તુરત દોડી આવીને તેના ખભાં ઉપર ચઢી બેઠો. બેરને અચ્ચ કીધી કે તેને ખાવો નહીં, પણ એકીખાંને તેને પોતાના ચોરડા માં લેઈ ગયેઓ. બરે તે રખવાને બદલે એક ડરમાં ભરાઈ રહ્યો. તાંહાંથીથી તે રાતના છુટીને હુડ્ડેથી બેરનની કો ડીમાં આવીઓ અને પાછો રખવા લાગે તેથી તેને ચોડી બાંને એક પીનરાંમાં નાખીઓ. પણ તાંહાં તેને ખાધું નહીં અને થોડા દીવશમાં મરણ પામીઓ.

લવંગ—એલકાના ટાપુમાં લવંગનુ બહુડ પહેલું ઉગી ઉં હતું. લવંગડા સરકારે એ જાડને જાંજી જગીઆમાં ઉગાડતાં ઘણુ સુધી અટકાવીઉં હતું પણ સેવરે તેઓ કાવીઆ નહીં હતા. લવંગનુ બહુડ તીસ ફીટ ઉંચુ હોયો અને તેના પાતરાં તથા ડુલમાં ખસયો. તેનાં ડુલની જની ક લીને ખીલવા દીધા વગર તોડી નાખે, તથા તેને લવંગ કેહે. લવંગમાંથી તેજ નીકળે અને ફેરલીવાર તેલ કાઢે લાં લવંગ પણ વેચાયો. કેહે કે લવંગમાં પાણી ચુસવાની સકતી છે અને તેથી તેને વેચનારાઓ તેને ભીનાસમાં રાખી ને ભારી કરી મેહે.

છાકટાં માણસો—ઈંગલંડમાં છાકટપણુ જ્યારે ફેલાવો પામે. ગમ્યા વરસમાં એ વાંકને માટે ૯૪૯૦૮ છાક ટાંચોને ધવ્યાને દરરોજ ૨૬૦ માણસોને પોલીસમાં ઉભા કીધા હતા. તેમાંથી ૬૩૨૫૫ જાણને સજા થઈ હતી, અને મુખીઅ સજા દંડની હતી કેમકે બંદીખાનેતો માતર ૭૦૦૦ માણસો જ ગમ્યાં હતાં. વલી ઘણા દારૂ પીધાથી એ એક વરસમાં ૧૪૫ મરણ તથા ૬૬ અસતરીઓ, મ લી જીખે ૨૧૧ માણસોના મોત થયાં હતાં.

ચેતવણી—કેહે કે એક ચોરડામાં જ્યારે તાંને રંગ લગાડીઓ હોય તારે જો રંગનો વાસ આવેતો નીચેના ઉપાયો કરવો. એક યુડી ભરીને ઘાસ લઈને પાંજીના એક વાસનમાં મેરડું અને તેને તેવી હાલતમાં ચોરડા ગમે રે હેવા દેવું.

થોડીએક શીખામન—“ઈઆતે મુંગ રહેઓ અ યવા મુંગ રહેવા કરતાં કંઈ વધારે સારું બોલો.”
“એઝીથી નલકડું બલતું યાએ પછુ દાહાપણુના આ તસ મનજીનાઈથી ગરમી આપે.”
“હનીઆં કેવી નિહમે તે જાણવાને ચોપડીઓ વાંચો, અને હનીઆં કેવીએ તે વીશે માણસ જાતને વાંચો.”
“સંકટ આવે તેની ધાસતી રાખવા કરતાં સંકટ પડે તારે ખમવામાં દાહાપણુ.”
“મોટી ખુબીઓ કરતાં નાહાની ખાંખીઓ સેવાઈથી કે ખાએ.”

એક ચોરને પકડવાની નવી રીત—આશતરી આ દેશની રેલવેના એક મપક ઉપર એક એવેદારે અજમે બે જેવી રીતે એક ચોર પકડીઓ. તેની રેખલમાંથી વારે ધડીએ પઈસા ચોરાયેઆ હતા, પણ અજમેદારે તે વાત કોઈને કુના વગર તે રેખલને એક વીનલીના તાર લગાડીઓ અને તે તારને છેડે તુરત સલગી હડે એવી એક મીજ મુકી. તોચોર પછી તેણે તે તારને પઈસાની દેલી સાથે લગાડી લેલીઓ. થોડાવારમાં પેસે ચોર પઈસા ને હાથ લગાડવા ગીઓ જેના ઘસારાથી તે તારને જોર મોલાગી તે પેલી ગરમ મીજને પેંચીઆથી તે મીજ મોટા ટાકા સાથે સલગી હડી. આ અવાળની કરીને આસપાસનાં લોકો તે ચોરડામાં દોડી ગયાં અને તે ચોર તોચાંને તી આંજ પકડાઓ.

અખુતરની જરૂર—આ પરાંણી ચોક્કસ વખતમાં ફેલી મનજ કરે, તેની તપાસ હખનાં ચોરજસ ખાતે થઈ. એ વખતે એક સરત બકેલી હતી અને તેથી ૧૪૫ અખુતરોને ઉરાડીઓ હતાં. તેઓ ૯ કલાકમાં ૩૦૫ માર્ઈ લ સુધી દોડીઓ હતાં.

માણસોના જીવ માણસનાં હાતમાં—એવુ કેહેવાએ કે પોતાના જીવને અલવવાનુ માણસના હાતમાં છે અને તે જો માએતો તથા તેનાથી જો બનેતો જોયો તેના સંભાલ તેવી તેની જાનદમી રહે. દરદોના મુખીઅ ભાગ માણસની ખામીથીય થાયે જેમકે ઘણા કાંમ અને થોડા ખોરાકથી અતેસાર અને મોરમી યાયે. અતીઘણાં કાંમ અને ખરાબ હુવા તથા ખરાબ ખોરાકથી ટાઈફસ નામની તાવ આવે. અતીઘણું કાંમ અને ખરાબ હુવાથી ખડીની ઉત્પત્તી થાયે. મનુ ઘણું કાંમ કીધાથી અને તનને કસ રત નહીં પાડવાથી જેનેના દરદો થાયે.

પાંણી હોપર ચાલવાનો સાંચો—વેલાતનાં બીણા રી મેહેલમાં એક નવા સાંચાના અખતરે કરવામાં આવે. તે સાંચાની મદદથી માણસ ઉચું દીલ રાખી પાંણી ઉપર ચાલી શકે. તે સાંચો ઘણો સાદો. મોડુ પગની એડી ની પછવાડે બે પઈડાં બાંધવામાં આવે અને કમરની આસપાસ હુવા ખાલી ફરેલી એક નલીને વીટાલવી પડે. તે પછે પાણીમાં ઉભા રહેતાં પઈડાં એવી રીતે ફરી શકે કે જેથી તેમાં પગ હીલવીને બરોબર ચાલી શકાય. આ સાંચો એટલેતો અમતનેા છે તેનું ખુલ મઈ શકવાનુ નથી.

કુતરાને વારસો—થોડાક દીવસની વાત ઉપર લેવા તની એક અઘલતમાં એક મુકમો નીકડીઓ હતા. તેમાં એક જાણીતા બજારમીની વીધવાના વસીએતનાં વીશે વાંથો પડીઓ હતો. તે વીધવાના મોહાતની વખતે તેનાં તરણ કુતરા હઈઆત હતા અને તે વીધવા એવું કરાવી ગઈ હતી કે આ કુતરાએનાં પેશણુને માટે દર વરસે ૧૦૦ રૂપીઆની ઉપમ યાયે એવી એક પુલ લીઆને મેલવી અ ને જમી ઘણું તેઓ પાલણુ પેશણુ માંથે લીએ તેને તી

આજ કુતરા જીવે તાંહાં શુધી વંડસ પરંપરા આપણું. કો
રતે એવો ચુકારો કીધો હતો કે એ કારણને ખાટે ફફફ ફ
પીઆનુ ફંડે અનાંમત કાહાડણું નેહ્યે.

કંજુસ અને ગરીબનાં શું ફેર?—વારડ બરાકો
નાંમનો એક માંતર ઉતરાવ એટલો કંજુસ હતો કે રસ
તા ઉપરથી તેને જારે એક ફારડીંગ (ફાર્ડી) નહીં તારે એ
ક ભીખારીને આપવાને તેણે નાંપાડી હતી. એક દહાડે
વારડ બરાકોનાં એક ભાડુતે તેને અચ્ચ નીધી કે ને અને
તમારી બધી દોલત દેખાડોતો હું એક શીલો (અચ્ચો રૂપી
ઓ) આપું. બરાકો કણલ થયેઓ અને તેને પોતાની તી
જેરી આગલ લઈ જઈને શુનાં રૂપાંથી ભરેલી પેટીને પેટી
ઓ દેખાડી. તે જોઆ પછે ઉપલો ભાડુત તેને કણલેલી શી
લોંગ આપીને બોલ્યો કે “વારડ બરાકો હવે હું તમારા સ
રખોજ દોલતમંદ થયેઓ છઉં.” વારડ બરાકોએ તેનું કાર
ણ પુછીલું તારે તે બોલીઓ કે “તને તમારી દોલતને વાપ
રતા નથી પણ આતર નેએઆ કરોછો અને પોતાને માંત
બર ગણોછો, તારે મેબીઆ મોટા ખજાણાને નેએઓછે મા
ટે હુંની તમારા સરખો માંતર ગણાઉં.”

અયુધાઈ નાંમની એક છોકરી.

((આ છોકરી જરોતગતી છોકરીઓની નીચાળમાં હતી. તે આ
વાર્મા એટલીતો ફેધીઆર હતી કે થોડક બરકસથિએ તેને એક ઇ
નામ આપવા ખાટે શાસ્ત્ર ૨૬ કીધું હતું, પછી તેજા તે બીચારી અ
ણ પાંખી હતી))

(ગરબી.)

૧૧

બેનીઓ લુલો આ રૂંડાં ડોળથી;
હારે કળી ખીલતી ખરી પડી વ ડોળથી.—હોલર-બેની૦
હારે કેવી ઠાવકી દેખાતી હતી બોલવે
હારે કેવી વાજબી હતી તે વાત તોળવે—હોલ૦ બેની૦
હારે કેવી તાન સાથ ગાતી મધુર ગીતડાં
હારે સુણી ખુશીથી થતાં ફીદા જન ગીતડાં—હોલ૦ બેની૦
હારે બીજાં કાંમનાં માહીતી તેને થણી
હારે ગળી શી વખાણું તેની કોકીલ કંઠની—હોલ૦ બેની૦
હારે રૂડી મેળવી શીખીને પઢવી ઉંચી
હારે પુકી કીરતી અહીંને તહીં ગઈ ઉંચી—હોલ૦ બેની૦
હારે તેના જનની તે જનનાં રહી ગઈ
હારે તેની સહુ યુદ્ધ તે પડો પુડી તહીં—હોલ૦ બેની૦
હારે પુરી ખીલતાં સુગંધ કેવી આપતે
હારે રૂડો દાખલો બીજાને ભલાવવતે—હોલ૦ બેની૦
હારે બેની લોની શીખ માચી કહું આપકી
હારે ભણી કીરતી વધારો જનું અંત નહીં—હોલ૦ બેની૦
હારે ગાપન કાંમનાં તે સાતથેનાં એકલી
હારે લુલો નરમદા તે કેમ બચુને ભલી—હોલ૦ બેની૦

આ કુનીઆનાં કોઈ રહેવાનું નથી,
તે વીંચે ગરબી.

“અલબેલીરે અ બેમાત, જોવાને જઈએ”
એ રાગનીછે.

ધીર કરીને કોઈ આ ઠામ, રે નથી રહેવાનું;
કરીલો કોઈ રૂડું કાંમ, રહેશે કહેવાનું. રેક.

વીકરમ સરખા વીર ગયા ને, લુપ ગયો વળી, ભોજરે;
જોશવર જયકારી જગતમાં, ફરતી જોની ફોજ; રે નથી૦
છતે ગયો શાહુ છતપતોનો, કુનીયાથી દેખાવરે;
આજરાવ ગયા બળવંતા, ગયા શીયાજરાવ; રે નથી૦
બારોનેટ બહુ જશવંતા, ચેક ગયા જમચેક રે;
કહેડ રહ્યા કીયાં યનજ કામા, ખલક ધરેછે બેક; રે નથી૦
જેણે બહુ જર ભેડી જગતમાં, કરીયા ચુપત ઉપકારરે;
કંઈ કુખીયાના કુખ કાપીયાં તે, સંભારે સંસાર; રે નથી૦
મોતીશા મુંબઈમાં મોટો, સરસ હતો સાહુકારરે;
નામ ગણું ને કાંમ ગણું ને, ગયા ગરથ બંડાર; રે નથી૦
કંઈ શુણવંતા ગયા ગવરનર, સરસ ગયા સરદારરે;
રાજા રાણા કોઈ રહ્યા નહી, કટા અચ્ચલ કરનાર; રે નથી૦
હેમાબાઈ હયાત હતા ને, ચેક હતા હકીશંગ રે;
તે પણ કુનીયાં તણ ગયા ને, જનનાં રહ્ય ઉમંગ; રે નથી૦
કયાં પ્રીનસાજબરટ પુરુષવીપતી, રાણીના જરથારરે;
જોતાં જોતાં ગયા જગતથી, જરા ન લાગી વાર; રે નથી૦
પડીલું રહે નાણું પુરુષવીપતી, અગણીત આડે આંકરે;
સમજ લેને કાંઈ પણ સાથે, નહીં આવે નવટાંક; રે નથી૦
બાગ બગીચા બેકક બંગલા, મોટા મોટા માળ રે;
એતો સઉ એમના એમ રહેશે, પરથમ અણુને પાળ, રે નથી૦
આરભેલાં અધુરાં રહેશે, કંઈક જગતમાં કામરે;
તુરત અજાણીલું તેડું આવે, તણને જનું તમામ; રે નથી૦
કાલ કરીપાનું આજ કરીલો, કોણે દીકી કાલરે;
પગલા હેકે મોત પડીલું, મેતી મેતી માલ; રે નથી૦
લાઆરોની આશીશ લેને, નીચાળ કરને નામરે;
સંજનંતો સામી શીખામણ, રહે દલપતરામ; રે નથી રહેવાનું.

સ્ત્રીબોધ.

પ્રસતક ૭ મું.

નવેમ્બર ૧૮૬૩

આંક ૧૧ મો.

વફા ઉપર જફા

અથવા

“માંણસુ ધારણું—ખોદાનુ કરણું.”

એક વારતા.

પરકરણ આઠમું.

ખરી માએઆ.

શાહાનદી ગોલશેહેર કાંઠાં ગઈ? એ સવાલ તેના મેહેલમાં સરવે કોઈ પુછવા લાગ્યું. નહીં આગમાં કે નહીં મેહેલમાં, નહીં નદીને કાંનારે કે નહીં ગામમાં કહે તે જાણી નહીં. રાતનાતો તેની સાહેલીએએ તેને પોતાના ઓરડામાં સલામત સુવાડી હતી, સાં જનાંતો તેની માએ તેને એકાદપણે તથા ગર્ભર મેહેરે ફરતાં નોંધ હતી, બપોરનાંતો પેદા મેવકુંડ પશંએ તેને પોતાની પરીતી જણાવી હતી. અને એકાએક રાતોરાત તે કાંઠાં નીકળી ગઈ!

તેનાં ઓરડાને બારણે ટાલાં હતાં, અંદર કોઈની માં છુસ જણાંતું નહીં હવું. ગોલશેહેર પોતાના વાહલા પછી અને આવદ અનેગેહેરનાં ગમને લીધે કહે જતી રહીછે એ વો સરવેને વીચાર આવીએ.

રાજા ફરીબરોજને આ જનાંવધી ઘણું દુખ લાગ્યું હતું. દરોજ સહવારનાં તેની આ નેક દીકરી તેની ભેટ લેવા આવતી હતી. તેનાં બાપે ભેટે એક હલકા રાજવડ સીને ખાતર પોતાનાં જવાંજુ જનાંબને રેશનીકાલ કીધા હતા અને તેની તરફની વફાને ખાતર ભેટે આ જાંતુ ઉપર જકા પડતી હતી તેપણ ગોલશેહેર પોતાનાં બાપને દરોજ સહવારનાં માંત આપવાનું જુકી જતી નહીં હતી. તેટલા અંદે તો ફરીબરોજને આ દીકરી ઉપર પુરાકલ હેન હતું અને તેની સાવકી માની ઉસકેરણીએ છતાં એ દીકરી ગોએઆ તેનાં હૃદયમાં હાર હતો.

પણ આજે તે પોતાના બાપની સુલાકાને આવી કેમ નહીં? સહવાર પડી ગઈ. વખત : થઈ ગયેએ. રાજાએ પોતાની રાજદરબારનું કાંમ કીધું અને તેના દુરખન મદા

એનનાં રાજએ મોકલેલા એલચીઆને દરબાર ખરી રોકેલો જવાબ આપીએ કે હું કાંઈ તમારા રાજની માંગણીએ બાહલા રાખનાર નથી. એટલું બધું કાંમ કીધા છતાં જારે ગોલશેહેર પોતાના બાપ પાસ આવી નહીં અને તેથી એલ કરતાં જારે રાજાને ખબર પડી કે તેને બાણેલો ટાલાં જારે લાંછે તારે તે મોટો ગમ કરવા લાગે.

રાંણી, તે ગોલશેહેરની સાવકી મા, આ જનાવધી દુખો નહીં હતી. તેણે જારે ઉપલા સમાચાર સાંભળીએ તારે વીચાર કીધા કે “એતો થીકમ થયેછે. એ હોકરી મઈ એટલે પાપ પડીછે. હવે એ ભેઈએ તાંહાં જાએ, પણ જાંહાં સુધી તે આ મેહેલમાં હતી તાંહાંસુધી તે ગાદીનેા વારસ હતો અને જારે અંધે તાજ મેલવાની આશા નહીં હતી. તે કવામમાંથી હાડકું મયેઈ એ બહુન થયેઈ અને બોદા કરેને તે પોતાની સીકલ પાછી નહીં લેખાડેતો શાડ. પેસે બાકર પીલસુખ જ તારાં કાંમમાં નડીઆ કરેતો હતો તેતો અતોઆર સુધીમાં સુવેાજ હશે, મેં તેને કમીને નેજે રી દવાઈ આપી હતી અને તે જે તેણે દવા જાંણીને વીધી નહીં હેાએતે તારા હાડખની કલમ કડ.” વાંચના રી બાતુએ જાંણેઈ કે જારે આ રાંણીએ પોતાના વધદ પાસેથી નેજેરી દવા માંગી હતી તારે વધદ આપુઆ તેને તે નેજેરને બદલે એક એવી દવા આપી હતી કે જ પીધા થી માંણસ મરે નહીં પણ થોડા કલાક બેસુખ થઈને પડી રહે.

આ રાંણીનાં દીકરા પશંએ જારે ગોલશેહેરનાં નીકળી જવાનાં સમાચાર સાંભળીએ તારે વલો તેણે જુરોન વોચાર કીધા. “એ દુકતી મઈ તે કાંઈ દીક નહીં થયેઈ. તે હીઆં હુતેતો માડ કાંમ થઈ જતે અને દુનીઆમાંનાં સઘધો સરસ ઓરગેનો હું ભરખાર કેહેવાતો. પણ તે પછીની હતી હતી. તે માંત પીકારતી હતી આટે હું તેની સાથે પરજુ તેની કેમ ? તેણે રાંડે મને અપમાનાં આપાંછે અને હજુ રતો હું તેનું વેર લેવાનાંજુ. કાંઈ નહીં બોદાયેછે ! હું જે લા એના જુદા બાકર પીલસુખને શોધી કાઢાડુ અને તેને પુછુ કે ગોલશેહેર કાંહાં ગઈછે. તેની પુઠે હું જાંડેતોજ ખારી આ મુજ અને છાને.”

પણ આ શાહાનદીનાં બાપનાં વીચાર વધી ઓરજ હતા. તે વદન શોધમાં ગીરફતાર થયેએ હતો અને જુમ ખારેતો હતો કે “અરે દીકરી ! ખારી પીઆરી એકપૂતો રોકરી ? જુદા બાપને મેલીને વું કાંહાં ગઈછે ? હા મેટી મેં વાંક કીધેછે. મેં તારા વાહલા આવદને રેશનીકાલ કરીને વું

ને કુખી કીધીએ અને તેના હું કુખી થયેઓ છઉં અરે !
મારા નસીબ કેવા કુટેલા છે ! મારા બે ગોલાબ નિવા દીક
રા બચગીમાથીજ ચોરણ ગમેઓ, તારે મેં સઘલી આગા
તું ઉપર બાધી, પણ એ મારી વાહાલી પુતરી તુ પણ ત્વે
શુ મ થઈએ—તારે આ તાજ, આ તખત સઉ ગામ્પતુ”

રાજતા માણસેએ કુવે કુવે અને ખુણે ખુણે બોલ કી
ધી પણ કેહેથી સુદર શાહાજદી ગોલશેહેર હાથ લાગી નહી
આ સરવે લોકોને ખબર નહી હતી કે શાહાજદી જ
વતી હતી અને મેહેલમાંથી નીકળીને કીરખાનના ન મલખા
તે નજી લાગી હતી

જરે આણીગેમથી તે શુ કરીની શેષ થતી હતી તારે પે
લી ગમથી તે આ ન ગવખા પોતાના નીમખ હલાલ નેકર
પ નસુખ સાથ ભટકતી હતી એકે પોતાના ધણી અને
મેહેરને નેવાની તે આશામાં હતી, તેપણ તે મનોમેહેરનું
દીન લેજુ કાગળ, જેમાં તેણે આ બાબતુ ખુબ મરવતુ
પીલસુખને ફરમાવડ હતુ તે જરે તેણે વાચીઉં તારે તેને
મલવાની સરવે આશા બચત થઈ હતી તે બુખ મારીને
હાથે અને અફસોસ મરતી હતી તથા પીનસુખને કાલાવાલા
કરી કેહેતી કે જરે તેની વફાદારી છતા તેના આવદ તેને
બેવફા મણીએ તારે તેની જ દગીના અત જેમ અને નેમ ન
લદીથી લાવશે પીનસુખ તેને ઘણી ધીરજ દેતો હતો પણ
આ છોકરી તે માણત નહી હતી “ આ બોદા ! તારા મ
નોમેહેરને નેવા માટે હું એની ઇનતેજાર હતી કે તેની
ઇનતેજારી મારી માથે અને જનમ દેતો વખતે મને નેવાને દે
ખાડી નહી હશે અને તેખી મેં શુ શુનાહા કશી ક એ બે
મરવત ધણી મારી દામણ ઉપર ચક નાખે”

પીનસુખ કેહેતો કે “ શેઠાણી તમે ઘભરાવોના ! એમાં
કોઈ તરીખના કારસાના હશે”

પણ ગોલશેહેરનો મરવાજ માગતી હતી “ જો બુદ
પીલસુખ તારા શેઠે અને મારવાને તુને હોકમ કીધેએ અને
જો તુ તેનો નીમખહલાલ માફર હોએતો તે હોકમને ગળ
લાવ જો આ તારી તલવાર મારા હાથમાંએ પણ આપખા
ત કરવો એ શુનાહાનુ કામજો, માટે તારે હાથ મરવાને હું
તઈઆર છઉં”

પીલસુખ—બાઈ, બોદા સાહેદએ કે જરથી મારા શે
ઠે એ નીચ કામને મારી ઉપર હોકમ લખીએએ તારથી મ
ને જરા ઉઘળી આવી નથી

ગોલશેહેર—તારે લે એ હોકમ પુરો પાડીને પછે ઉ
લાઈ નજી આ ગરક કરાઈને બારણે મરવાની તલપ કરેએ
અને તેખી તુ મારી છરી મલાવતો નથી તેથી તે બકડ વ
ધારે રીએ

પીલસુખ—અરે તેની આમમચ તે છરીને હું મારી
છાતીમાં મવાવશ તે બકરાને મરવુ હું નહી નેજે તેટલા
માટે પેટના મારી આપો ફેડી નાખશ

આ માથેઆ ભરેલા શુખનોથી ગોલશેહેરનું દીન ન
રા પીગરીઉં પણ તેખી તેનો કરોષ એએ નહી હતો તે
બોલી કે “ અરે બુદા તારે એ દએઆ શુ કામનીએ ! તુ
જાણતો હતો કે તારો શેઠ હીઆ અને મલવાને નહી હતો તો
પણ તેવે બાહાને તું અને હીઆ વેર લઈ આવીને હવે જવા
ડવાનું શુ બોલે ? તારે તુ હીઆ અને લાવીએ કામ્યે ?

અને, મારા પગને, મારા ઘોડાને એટલી તસદી આપી કાં
એ ? મારા બાપને એટલો કુખી કીશે કામ્યે ? મારો કરીમતી
વખત મારી નકામી મ નજવા રોકીએ કામ્યે ?”

પીલસુખ—વહારી શેઠાણી વખત રોકવાનીતો મારી
મત નજી હતી, તમારા બાપથી તમને ફર લાવવાનોતો
મારો લીયારજ હતો, અને તેમ કરીને મેં એક ઉપાયે શે
ધી કાહાડીએએ, તે જો તમે ધીરજથી સાબળોતો હું કેહું

ગોલશેહેર—બોલ બોલ—હવે સામવાનોજ વખત
આવોએએ અને પાદશાહી મેહેરખા હોકમ કરવાનો વખ
ત ગમેએએ

પીલસુખ—હું ખુ રી છઉં બાઈ કે તમે પાછી ધીરજ પ
કરીએ હવે હું ધારે છેઉ કે તમે તમારા બાપના મેહેલ
માતો પાછા જવાના નથી

ગોલશેહેર—અલગતા નહી જરે હીઆજ મોહાત
આવવાનુ તરે તાહા જવાએ કેમ ?

પીલસુખ—વરી બઈ તમે મોહાતની વાત કીધી ?
તમે સાબળોત ખરા આટલુ તો તમે કહ્યુ કરશે કે તમા
રી મામે કે છએ ઇશરક કરીને શીઆના મનોમેહેરના મન
ને ફેરવો નાખીએ

ગોલશેહેર—કદામ કોઈ છીનાલ દદાએ.

પીલસુખ—નહી, મારી શેઠાણી, કોઈ ઉપર એમ શ
ક નહી લાગે તમારા વરે તમારા ખુનની મારી પાસે
થી ઇમાણી માગીએ માટે તેવજને હાલ તરતના હું અબુ
નજાશ કે જણે તમે મારણ પામીઆ તથા તેની પીચાન દા
ખા મોહીકી ખરડેને એક રામજા હું તેવજ ઉપર બીડી
દેવશ

ગોલશેહેર—પણ, લખા આદમી એટલુ બધુ કરવા
ની શુ નજર ? મારા લખારને મનમે જાઉં હું મુવેની તા
રે મરે મનસે જવતી શુ મમ ?

પીલસુખ—જવવુ શુ કામ ? એ તમે કેમ પુછાએ ?
તપુને બચગીરી મેં રખાડેના અને તમારી ફેલવણી ફેરીએ
તે મેં પાછાએ તે કે છા બાઈ તમે જવવાને કેમ ના પા
ડાએ ? શુ તમે નથી ગીખીઆ કે બોદાને તાહાથી ટેકુ આ
લોઆ વગર તેને માર જવુ એ ધાઈમોરા સરખું અને શુ
નાહનુ કામજે ? જુઓ શાહાજદી—જો જવશેતો પાછલથી
કાઠળી ખેલાસો થશે

આ ભણ માકરની દાનાઈએ વલી બસર કીધી
ગોલશેહેરે કાહા જવવુ તેનો તેણે એક ઉપાયે દેખા
ડીએ.

તે બોલીએ કે—“ તમારા બાપના કુશમન મદાએનના
રાજતો એ નથી આજ દીને તમારા બાપના રાજ તરફથી પા
છે ફરીએએ અને તે નલદીથી આવી પુગશે માટે જો ત
મે હીમત થશે, આ મારાની નાહીમતને ફર કરો અને તે
એલચીના રમાલાની સથે મદાએન જાવોતો ઠીક પરે તા
હા તમારા વરજોએ અને તેનાજ શેહેરમાં તમારા રહેવાથી
કાઈ સાઈ ન થશે”

આ વાત ગોલશેહેરને પસદ પડી હતજુમી તેને
ભરથાર તરફ વળ હતી અને તેને ખાતર હતજુમી વધારે
નકાએ ખાવાને તે તઈઆર હતી પણ લીયાર એ હતો

કે એક ઓરત થઇને આવા એક એલચીના રસાલા સાથે તે ભેડાએ કેમ ?

એનો પીલસુખ પાસ ઉપાએ હતો. તે એટલો દુરખ દેશ હતો કે આ સઘળું પરીનામ ચેતીને તે પોતાની સાથે મરદનો એક પેશાક લઈ આવીઓ હતો. મારે તે બોલીઓ કે “બાઈ તમે ધાસતી ના કરો. જો ધાસતી હોએતો પાછાં તમારા બાપના મેહેલમાં આવો અને નહીતો કે જો તમે તમારા વરની નજદીક નવા મંગતાં હોવોતો હીનત રાખીને આ એલચી સાથે નવાની તમોને થણી સરસ તકરો. તમે ઓરતની નાણુકી, નાન અને નખરોને હવે વીસરી જાઓ, તમે મરદના સરખાં છાતીવાલા, મંચલ અને નડકી થાએઓ. ગાએની નરખારા છોડીને તમે કુતરાંની ખાક કલખાપોર સવભાવ દેખાડો. એવો બધો ફેરફાર કરીને આ મરદનો પેશાક જે હું લઈ આવીઓ છઉં તે પેહેડો. બોલો તમારી મરજી ?”

પણ પીલસુખની મેહેરબાની એટલી નહી હતી. કે દામ વાટમાં નજર પડેતા ખરમવા મારે તે પોતાની સાથે નાંછુ લઈ આવીઓ હતો તે તેણે ગોલશેહેરને આપીડું. તે સાથે વણી પેઢી દવા, જે રાંછીએ નજર ધારીને પીલસુખને આપી હતી પણ જેમાં ખાણસને મેસુધ કરવાનો શુષ હતો તે દવા પણ આ માકર લઈ આવીઓ હતો. તે ગોલશેહેરને આપતી વખત બોલીઓ કે “આ દવા તમે રાખો. મને તે રાંછીએ આપીએ અને કેરુછું કે જરે છવ બગડી મારે તારે તે પીધાથી કરાર વઢે.” એ રીતે ગોલશેહેરને તઈઆર કરીઆ પછે પીલસુખ પુણી થએઓ અને પોતાની શેઠાંજીને કુવા ઈઈ બોલીઓ કે “હવે હું તમારી રજા બેઠેઉં. તમારા બાપના મેહેલમાં કદાચ મારીબી શોષ થશે અને જો હું મહી નહીં એ વચ્ચેના મારા ઉપર પણ શક નથી.” એટલા બાદે ગોલશેહેરે પીલસુખને રજા આપી નીધી પોતાની વાહાણે આઈવી છુટા પડતાં ભજા પીલસુખની આંખ આંસુથી ભરાઈ હતી.

એને ખરી માએઆ ! પીલસુખ પોતાની શેઠાંજીના બે એઆ એક બીએ બાપ હતો. તે આ છોકરીને પીઆરના નીરમલ નહરામાંથી જિતો હતો અને તેનું ભણું કરતું એને તે છુટો પોતાનું ભણું કરવા સરખું ગણતો હતો. ગોલશેહેરનો બાપ પોતાની દીકરીના શું થવાથી ગમમાં પડીઓ હતો, તે પણ ખરી માએઆને લીધે હતું.

પરકરણ નવમું.

જે નગીણુઓ.

ગોલશેહેર મરદનાં પેશાકમાં ફેવી લાગી હશે ! તે ઉપરે થણી નવાંછુ હતી અને તેથી જરે તેણીએ નાંછુક નારને પાછો નવાં મરદનુ રૂપ લીધું તારે તે એક સોભાઈતા પાંચાણ સરખી દીસવા લાગી. એક યુગસુરત નવાંછુ છોકરો, જે મરદપણમાં તરતજ આવેશો હોએ અને જેની મુઠા ઈઆ લાંબી બીએલી નહી હોએ તેનાં સરખો ગોલશેહેર દેખાવ આપતો હતો અને ખચીત તે દેખાવ થણેજ સુંદર હતો. રાજની છોકરી હોવાથી તેને ઉંચી તાલીમ તથા સારી કેલવ

છી મેંચેલી હતી. કસરતથી તેને લીધે તપે માલવાની એ ને મુથકેશો માંમે લેવાની રેવ પડેલી હતી. જાતે હીનતવાં ન હોવાથી અને વણી પોતાનાં છવની જાજ દરકાર નહી હોવાથી જે થાએ તે ખરું એવું વીચારીને તેણે કરાંનો દર રાખીઓ નહી હતો.

બીઆખાં નંગલ મોટા વીસતાર સાથે પડેલું હતું અને તેની વચે ગોલશેહેર વાસો કરી બેઠી હતી. જાંછાં આંખ ફેરવે તાંછાં ઉપર આસખાં અને નીએ નગીન સી વાએ બીજી કાંઈથી વસતી તેની નજરે આવતી નહી હતી. તે મદાએનનાં એલચીની વાટ જોતો રહી હતો. તેની વાટ જોતાં થણે વખત નીકડી ગએઓ હતો, પણ તે એલચી ઈ આ બાંજી કાંઈથી માંજસ તેને નજાંએઈ નહી. તે કાંછાં સુધી વાટ જુવે ? સાંજ પડવા આવેલી હતી, આખા દાહા ડાની તે થાકેલી તથા લુખી હતી અને અગર જો ને એલચી આવો નહી લાગેતો પછે ગોલશેહેર કાંછાં જાએ !

લાંચો વીચાર કીયા પછે ગોલશેહેરે આગલ માલવા ને ડરાવ કીયે. કેમકે જેમ તે આગર માલે તેમ કાંઈથી વસતીની નજદીક નવાની વધારે આશા હતી; તેટલામાં જો મદાએનના એલચી મહી જાએતો તેમ નહીંતો એટલું આ ગલ માએલું ભણું. આ ડરાવથી ગોલશેહેરે નહાંઈથી પગ ઉંચકવા માંડીઆ. તેનાં બાલ છુટા, તેનો પેશાક તંગ, અને તેનાં તલવાર લટકતી હતી તેથી કરીને ગાએઆ આ ખુ નંગલ નહલવતું હતું. પણ તે વખતે તે લુખ અને થાક આગલ સરવે ચીનને લુકી ગઈ હતી. રમે તે નંગલ માંજ લુખે મરે, રમે કાંઈ છુટારો તેનો નાસ કરે, રમે કાંઈ વાથ વડે ઈઆ ફાડી ખાનાર પરાંછી તેની જાંઘાંતો એવો અત આંજી કે તેનાં શરીરમાં લોડીનું ટોપુ રહેવા દીએ નહી !

પણ નહી, ગોલશેહેરને મીધે ખોદાનો છાએઓ હતો. થણું માલવા ગાદ આ નજાંન છોકરો એક ગોફાની નજદીક આવો પુગો. તે ગોફામાં દાખલ થવાનો એક રસ તો હતો અને માસપાસ જાહાડપાંછીની ઠાંક વતસપતી હતી. ગોલશેહેરે તે ગોફામાં દોડું કીધું. તેમાં કાંઈ વસતી હોએ એવું તેને અલુખ પડી, અને તેથી તેણે હાંક મારીઓ. “અરે અંદર કાંઈ !—કાંઈ !—હાએતો નવાલ રવો ! કાંઈ માંજસ હોએતો ઉતર વાલો—કાંઈ હોવાંછુ હોએતો છવ આપી ઈઆ લેવો.” આ સઘલા પેકાંઈથી જરે કરસો નવાલ નહી મહીઓ અને જરે ગોલ શેહેરની જીએ તેનાં પેટમાં ભણુક ઉઠાડી તારે તે શાહાજદી હાથમાં નાંમી તલવાર રાખીને તથા ખોદાનું નાંમ લઈને વગર દેહસતે તે ગોફાની અંદર ચાલી.

ગોફામાં નઈને જાએછેતો એક નવાઈ સરખો દેખાવ તેની નજરે પડીઓ. ખોદાએ ગોએઆ આ બીઆખાં નંગલમાં તેને મારે આ ગોફા મધે મદદ મોકલી હતી. તેમાં વાસણો હતાં જે મધે થોડેક વાસી ખોરાક થાંકેલો હતો, તાણું અને નીરમલ પાંછી પણ એ ગોફામાં ભરેલું હતું અને આસપાસેસને મારે બીજાંનાં પણ તાંછાં તઈઆર હતાં. જે નેવું શુખ ગોલશેહેરને બીજું શું મીધે ? આવાં નંગલમાં આ ખોરાક તેને નહીતો બીજાં કોણને આ દે થાંકેલો હોએ ? મારે જેમ એક લુખો વાથ પોતાનાં થેકા

ર ઉપર તરાપ મારે તેમ ગોલથેડેરે ઉપલા વાસણો ઉધાડી એટલીતો ઉતાવળથી મોઢા દ્યુસા ભરવા માડીઆ કે પાસે ન ચુલ્હો હોવા છતા ખાંણુ ગરમ કરવાનીબી તેને સુન પડી નહી.

અલખતા આ ગોફ કોઈ વાધ વરૂતું નહી પણ ખાણુ સતું રહેવાન હોવું નોઈએ અને જરે હાલ તરતતો ગોલથેડેર એખલી તેના ઘણો ઘેરો થઈને બેઠાં તારે તેના રહેવાન અથવા રહેનારોએ બાહરે ગમેલાન હશે પણ હીઆ આ મોઢા ન ગલના ભમે કાર ગોફ ગમે કોણ ખાણુસો રહેતા હશે. શું તે કોઈ ચેરો અથવા વાતપાડાઓને ભરાઈ બેસવા ની ભગા હશે? આ વીમારો ગોલથેડેરને સધલા હાલા સા ક ક્રીમ પછે ઈઆદ આવીઆ હતા. પણ તેના ખોલાસો તરત થયેઆ હતા

ગોલથેડેરે કોફાનાન હતી તેવાના બાહરથી ખાણુસોના અવાન સાંભલાએઓ તેઓમાના એક નજી આ ફરેસતા રૂપી ઊકરાને દુરથી નોઈ મોકાર કીયો કે “અરે ઉભા રહેજો અરે કોઈ પરી ઈઆ ફરેસતા સરખુ ખાણુ અથવા હો” આ ખાણુસોના અવાન સાંભલીને ગોલથેડેર વેઢેલી વેઢેલી બાહર આવી. તેણે નોઈઉતો તરજ નજીઆ તેને બાહરે આવવાની વાટ નેતા ઉભા હતા તેઓના બે ઘણા ન નવાણુ અને ખીલતા ઊકરાઓ હતા તથા એક જુલો પ છુ કદાવર મરદ હતો જેને તે ઊકરાઓ બાપ કરીને કેહેતા હતા. આ ઊકરાઓ ગોલથેડેર ઉપર ઘણા ગુસ્સે થયેલા હતા. તેઓના હાથના તીર કામથા હતા અને તુરત ગોલથેડેર કરી આવીઆ હતા ગોલથેડેર આવતાને વાર ચેરો કે “જે તેને ખરા દ્યેઆહુ” હોતો તારા સરખા એક ગરી ન ઊકરા ઉપર નજી નહી પાડશે એવી મારી ખાતરી છે હું આ ગોફની અદર દાખલ થયેઓ તેની આગમ્ય મેં ઘણા સાધ મારીઆ પણ જરે અને નવાળ નહી મલીઓ તારે હું અદર ગમેઓ હતો ભઈએ અદરથી મેં કેટલો ક ખોરાક ખાધોછે, પણ મેં ચેરો કીધી નથી કેમકે તેના પ ઈસા આપાવને હું તઈઆછુ”

એ ઉપરથી એક ઊકરા જુમ પાડી ઉરીઓ કે “પછ સાને જાહાનમગાં નાખ તારું સુતુ અને રૂપ નથી નોઈતુ” બીજી ઊકરાને બોલીઓ કે “ચાલ ચાલ એ લાલચ હ મેને નથી નોઈતો જેઓ મેલેજના વસતા હોએ અને પ ઈસાના ગોલામ હોએ તેઓન પછેસાને નોઈને તારા સરખા અપરાધીને જતા મેલે.”

ગોલથેડેર—તમે મારા ઉપર ગુસ્સેડા. પણ તમે અને મારી નાખો તેના આગમ્ય વીચાર કરજે કે જે મેં આ ત કસીર કીધી નહી હવે તેમની હું મરી જતે.

આ વીનતીનાં કરતા ગોલથેડેરની મીઠાશ ભરી બો લી તથા રૂપથી આ તરજે નજી વધારે પીગલી ગમેઆ તેઓને ગુસ્સો નરમ પરીઓ અને દ્યેઆઆણી તેઓ એ “ઊકરા” ની હોકીત પુઝવા લાગા ગોલ થેડેરે કેડેડ કે “સાહેબ માર નામ દારા કે હું મદાએનમા મારા એક સગાને મનવા જતો હતો, પણ મનલની થાક તથા જુમ નહી ખજા મી તમે રાવેતુ મેં ખઈ નવાનો અપરાધ કી ધોછે.” આ હેવાલથી ગોલથેડેર છટીતી.

મેળા પીર મરદે તેને ધીરન આપો કે “ઊકરા દારા તું કાઈ કંઈ ના કર. હમે કોઈ લુછા ખાણુસ નથી અથ વા આ ગોફમાં રહીએ છએ તેટલા મારે હમે કાઈ હલ કી કીસમના નથી. તુ સારે ટાકજી આવીઓછે. હમણું સત પડીછે અને ન મલ ઘણું બીહામજીછે, વાસતે આ રા ત તું હમારી જીકડીઆ ગુજર, હમારીથી ખનશે તેટલી તારી માકરી કરીયુ.”

ઊકરાએ પણ ગોલથેડેરને આ વીનતી કરવાના સા મેલ થયેઆ તેઓ આ નવા સેખતીનુ રૂપ નોઈ ગએ આ કીલા કીલા થઈ ગએઆ એક બેલતો કે “ઊકરા જે તુ ઊકરી અવતરી હતેતો હું તારો ગોલામ થઈ રહેતો.” બીજી બેલતો કે “દારા, જેવો મારો ભાઈ વાહાલોછે તેવો તું મને વાહાલો લાગેછે.” એમ વાત કરતા મે બાજુએ પે તે થઈને તથા વચના આ નવા પહેરોણાને રાખીને ઉપલા ઊ કરાઓ તેને પાછો મોઢા પીઆર સાથ ગોફ મેલે થઈ ગએઆ,

અદર નવા પછે ગોલથેડેરને ઘણો મ તોશકારક દેખા વ નજરે પડીઓ મેહલા તેને જે અવરતી ઉપજા તે ઉપ લા બે ભાઈએને નોઈને હતી. તેઓ ઘણાન રૂપાલા તથા શીહામજી હતા તેઓ ઘણાન નવાણુ હતા અને તેઓની ઉપર વચે આસરે એકુ મે વસનોન ફરક લાગતો હતો, તેઓના મોઢા ઉપરનુ તુર તેઓના મનની સાલાકી કહી આપતું હતું. તેઓ તનદરોસત, શરીરે ભરેલા તથા નિરા વર હતા તેઓ ની છાતી ખીલેલી હતી અને પોતાના બા પને અતીશએ માન આપતા હતા

તેઓના બાપનું નામ આતબીન કરીને હતું. તે ન ઈક તોપજુ કદાવર અને લડાએક હતો. તેના એક ઊકરા તુ નામ જાહાનખરા તથા બીજતું નામ શીઆવખરા હતાં, જાહાનખરા અને શીઆવખરા વચે અતીશએ પરીતો હતી તેઓએ નવા શેકારને પોતાને હાથે પકાવીઆ હતા, જે પ છે સુફરા ઉપર તેઓ પોતાના બાપને તથા દારા (ગોલથેડેર) ને સાથે લઈ નજવા મેઠા હતા. નમી રહેવા પછે લાખી રા ત સુધી તેઓએ તદ્દેવાર વાતો કીધી અને જરે ગોલથેડેર પાકન લીરે ઉધાવાની થઈ તારે અને ભઈઓએ સારો મદા રતથો તેનુ બાંજાનુ તઈઆર કીધુ. તેઓ દારા (ગોલથેડેર) ને ભાઈ કરીને કેહેતા હતા તથા ભાઈના સરખી દોસ તી રાખતા હતા.

પણ એ ઊકરાઓ ગોલથેડેરના સગા ભાઈન હતા ! ગોલથેડેરના જે બે ભાઈઓ પોતાની બચગીમા ચેરાઈ ગમેઆ હતા અને જેઓને રાજે ક્રીબંગેન વારેધરીએ મોઢા ગમ સ ઈઆદ કરતો હતો તે આ ઊકરાઓ હતા.

આખબીન જેને તેઓ પોતાનો બાપ કરી ગણતા હતા તે કાઈ તેઓને બાપ નહી પણ તેઓને ચેર હતા આ મન તે આ ઊકરાઓના બાપની માકરીમાનો એક મોઢો સરદાર હતા, પણ કાઈ એક નજવા વાકને મારે તે રાજએ તેને દેશનોકાવના મોઢા વાકની અજ કીધી હતી તેનુ વે ર લેવા મારે તેણે એક સતતા પેતાનું દેશ ઊડવાની આગ મથ આ ઊકરાઓની દાઈને લાલચ આપીને તેમને પોતાને તાહા મંગાવેઆ હતા અને તારબાદ તેઓને પોતાની સાથે મેઢ રાતો રાત નીકળી આવીઓ હતા.

તે વખતથી આતમીને આ ગોઠામાં પોતાનું રહેઠાં છું કીધું હતું. તાંહાં તેણે આ શાહજાદાએને પોતાનાં ફરજ દનાં સરખા પીઆરથી પાલોઆ હતા. પાહાડી જગામાં તે એને જેવી કેલવણી આપી શકાએ તેવી આપી હતી અને જો કે તે મેહેલની કેલવણી સરખી નહી હતી, જો કે તે છો કરાએ. એલમે ધમ્મા વીઠીઆએથી અનજા હતા તેપ છુ તે વખતનાં શાહજાદાએને બરની બીજી સરવે કેલવ છી તેણે તેઓને આપી હતી. તે છોકરાએ ઘણી ની તીવાંન હતા. તેઓ દરરોજ સહુવારના ખોદાની બંધી કર તા હતા તથા તે જગલમાં જો નીમખ રોડી મલતુ તેને માં ટે તેઓ સુકરાનાં કરતા.

આતમીને એવો ધારો પાડેઓ હતા કે દરરોજ આ બે ભાઈઓએ તોરકાંમકાં લઈને શેકાર કરવા જવુ. તેને મારે જરે તેઓ ઉંચા પાહાડો ઉપર પોતાની કમાન કેંકતા પરાંછી એની પુઠે ડેડતા હતા તારે આ બુઠો આતમીન હેઠે જો સીને તેઓને જોએઆ કરતા હતા. જો તેઓ શેકાર કરી લાવતા હતા તેજ તેઓને ખાવાનું મલતુ હતુ અને તેપીકાં ધને કાંઈ લાવવાની તેઓને દરરોજ ફાન હતી. વધી તે એમાંનાં જો ભાઈ શેકાર છુડીતો હતા તે ગોઠામાં બેસી રહે તેા હતા અને બીજો ભાઈ તેને ખાંતું પકાવી આપતો તથા આતમીન તેની ચાકરી કરતો હતા.

શેરડો અને મેહેલો તથા લગ્નઓની ઘણી વાત છોક રાઓએ પોતાના આ નામના બાપને મોહાડે સાંભળી હતી. તેથી તાંહાં જવાની અને સધળું નજરે જોવાની તેઓને કુદ રતી ખાદેશ થતી હતી. એક બોલતા હતા કે “માવા જો એકાંત છ’દગી શુખરવામાં સુખ હોએતો તમેને આ ગોઠા ની છ’દગી સારી લાગતી હશે. પણ હોને તદન નવા, તદન અનજાના હોવાથી ભરપુર શેરડીની રચનાનાં પણ સવાદ લેવા ને હોને શોખ થાએછે.” આ વાતને બીજો છોકરો ટેકો આપતો હતા. “માવા તમે જરે છુદા થએઆછો તારે તમારી જીવાંનીના કમાન તથા રોરની વાતો કરોછો; પણ જ રે હમે ધરડા ધઈયું તારે હમે જીવાંનીમાં કાંઈ નહી જોવાયો થું વાતો કરીયું?” એ રીતે આ છોકરાઓના દીલમાં જો એઆ પાદશાહી લોહી ઉકલતું હતું.

ગરીબ બીઆરા છોકરાઓ! તેઓ જાંજુતા નહી હતા કે તેઓ તાજના ઉડાવનારા શાહજાદા હતા. ગોલશેરડેને ખખર નહી હતી કે તેઓ તેના સગા ભાઈઓ હતા અને તેમજ આ ભાઈઓ પોતાની મેહેન જ છોકરાના લેખાસમાં આવી હતી તેને પીછાનતા નહી હતા. પણ મોદાનું કર પું મારે તરછે જાજુ એકકાતે થએઆં હતાં!

પરચરજ દસપું.

પરંગની પંચાતી.

એણે એવકું શાહજાદો પરંગતો મેહેલમાં જવી જવી ને જોએઆ કવાય બનતો હતા. ગોલશેરડે સાથ પરજ વાનેતો તે એક પગે તઈઆર હતાં અને વધી તે છોકરીએ તેને મારે રાખેલા પીકારનું તે વેર લેવાનો હતા પણ તેવા માં તે મેહેલમાંથી જતી રહી મારે તેને મારેા કુકરાટ લાગેો હતા. તે પેલાં બુઠા પીલસુમની વાત જોતા હતા. પ

સંગની ખાતરી હતી કે ગોલશેરડે કાંહાં ગઈછે તેની સઘ લી ખખર પીલસુમ જાંજુતો હશે. એટલા મારે તે નીમખ હલાલ આકર પોતાની શેઠાંણીને કીરમાંનનાં જંગલમાં મરદ નાં લેખાસમાં સલામત મેલીને જોવા રાજનાં મેહેલમાં પા છેા આવીએ તેવો પરંગ તેની પુઠે ગએઓ અને જીમ પા ડી કે “ઉઓ રેરડે—તું નાંહાંસેછે કાંહાં?”

પીલસુમે પરંગની મતલબ સમજી બધને ઉઓ રહી પુછી કે “કેમ સાહેબ કાંઈ કરમાય?” આ માકરેતો ખ નતાં સુધી અનજાજીવું ખતલાવાનો કસાવ કીધો હતા.

પરંગ—તારી બાઈ કાંહાંછે?

પીલસુમ—બાઈ—સાહેબ—કીમાં બાઈ?

પરંગ—તારી શેઠાંણી—ગોલશેરડે—તે કાંહાંછે?

પીલસુમ—પણ સાહેબ મને બોહીવારોછો કંએ?

આસતેથી પુછીના.

પરંગ—અરે આસતે થું? નાપાક તું હવે ખૂરી આગલથી જવતો જવાનો નથી. અતર ઘડી સાચું બોલ કે શાહજાદો ગોલશેરડે કાંહાંછે નહીતો કે આ તારી ગરદન તારા દીલથી છુટી પડશે.

એટલું કહી પરંગે પીલસુમને યોમીમાંથી પડડીઓ. પીલસુમ બનતાં સુધી વાત ઉડાવતો હતા. તે બોહીતો હો એ તેમ બોહીએ કે “અરે શેડ! શેડ! હું ગરીબ બાલસ!

હું જુલો, મને ના મારો.”

પરંગ—મંડાલ એ અધાં તારાં કારસતાન. તું તે આં તુંને કેપે મેલી આવીએછો.

પીલસુમ—અરે સાહેબ કેઈ ખાંતુને કાંહાં મેલી આ વીએ? મારા શેઠાંણી કાંહાં ગીચ્યાં તે તમે તેનાં ભાઈ વધા રે જાંજો. હું આકર આદમી થું જાંજુ!

પરંગ—તારે તું આજે આખો દાહાડો કાંહાં હતા.

પીલસુમ—અરે સાહેબ અતરઘડી મારે ધરથી ચા લીએ આવીએ.

પરંગ—નાં, નાં, નાં—જો! મને ઘણા શુષો મહડીએ.

છે. હું હાજી પુનાંમરકી કરી નાંખશ, નહીતે સાચું બોલ.

પરંગે કુંઈ અમથી આ આવી ધમકી નહી આપી, પણ તલવારનો એથી અને પીલસુમ તતકાલ મોહાડાની ધા સતીમાં આવી ગએઓ. મારે તેણે ખરી વાત કેહેવાને વ ધારે આનાંકાંની કીધી નહી. “જીવો સાહેબ મારાં શેઠાંણી હમણાં કાંહાંછે તે હું જાંજુતો નથી. પણ જો તમને જુડીએતો કીરમાંન તરફ જવો કેમકે તાંહાં તેવણનાં વર આ હવાના હતા એટલુ હું જાંજુ છ’દ અને ખાંતુ ગોલશેરડે ક દાય તેવજુને મલવા સાકર ગએઆં હશે.”

આ વાત પરંગને ખરી લાગી. પીલસુમ વીમારતો હતા કે એકબારગી આ એવકું શાહજાદો તેની શેઠાંણીની પુઠે જશેતો કાંઈ ચીંતા નથી, કેમકે તે તેને મલવાની નથી અને જો મલશેતો તેના મરદનાં લેખાસને લીધે તેને પરંગ આલખવાનો નથી. એટલા મારે ઉપતો જોલાસો કીધાથી પીલસુમ મોહેતામાંથી બચીએ.

પરંગતો તતત ગોલશેરડેની પછવાડે જવાનો કસાવ કી થો. અને તેથી વધી અનેએરડેનાં લેખાસમાં તે મોરતની પુઠે બઈ તેને રસતામાં પકડીને કગવા ધારીલ. પીલસુમે તેને દબ સાવા મારે જરે કહેલ કે મનોએરડેતો તાંહાં આવશેછે તોખી

ર ઉપર તરણ ખારે તેમ ગોલશેહેરે ઉપલાં વાસણો ઉધાડી, એટલીતો ઉતાવળથી મોટા દ્યુસા ભરવા માંડીયા કે પાસે ન ચુક્યો હોવા છતાં ખાંણુ ગરમ કરવાનીથી તેને સુન પડી નહીં.

અલખતાં આ ગોફાં કોઈ વાઘ વડતું નહીં પણ માંણુ સનું રેહ્યાન હાવું નોઈમ્મે અને જારે હાલ તરતતો ગોલશેહેરે ર એખલી તેનો વણી થોરો થઈને બેઠી તારે તેના રહેનાર અથવા રહેનારાઓ ખાહરે ગમ્મેલાન હતા. પણ હીઆ આ મોટાં નંગલનાં ભયેકાર ગોફાં મધે કોણ માંણસો રેહતાં હશે. શું તે કોઈ ચોરો અથવા વાતપાડાઓને ભરાઈ બેસવા ની નજા હશે! આ વીચારો ગોલશેહેરેને સઘલા હાંલાં સા ક્રીધા પછે ઈઆદ આવીઆ હતા. પણ તેનો ખોલાસો તરત થયેઆ હતા.

ગોલશેહેરે ગોફાંમાં હતી તેવામાં ખાહરથી માંણસોના અવાજ સાંભળાએઆ. તેઓમાંનાં એક નજી આ ફરેસતા રૂપી છોકરાને દુરથી નોઈ પોધાર કીયો કે “અરે ઉભા રેહોને અંદર કોઈ પરી ઈઆ ફરેસતા સરખું માંણુ આપેલું છે.” આ માંણસોનાં અવાજ સાંભળીને ગોલશેહેરે વેહેલી વેહેલી ખાહર આવી, તેણે નોઈઉતો તરણ નજીએ તેને ખાહરે અવાવોની વાટ નોતા ઉભા હતા. તેઓમાં બે ઘણા ન જવાંણુ અને ખીલતા છોકરાઓ હતા તથા એક છુટો પ છુ કદાવર ખરદ હતો જેને તે છોકરાઓ ખાપ કરીને કહેતા હતા. આ છોકરાઓ ગોલશેહેરે ઉપર ઘણાં હુસે થયેઆ હતા. તેઓના હાથમાં તોરે કાંમથાં હતાં અને તુરત શેકાર કરી આવીઆ હતા. ગોલશેહેરે આવાવતાં વાર ગોલી કે “જે તેને ખરા દમ્મેઆહું હશેતો ખારા સરખા એક ગરીબ છોકરા ઉપર નક્કી નહીં પાડશે એવી ખારી ખાતરી છે. હું આ ગોફાંની અંદર દાખલ થયેઆ તેની આગમ્ય મેં ઘણા સાધ ખારીઆ પણ જારે મને જવાબ નહીં તબીઓ તારે હું અંદર ગમેઓ હતા. ભાઈઓ અંદરથી મેં કેટલો ક યોરાક ખાધોછે, પણ મેં ચોરો કીધી નથી કેમકે તેના પ ઈસા આપવાને હું તઈઆર છું.”

એ ઉપરથી એક છોકરી જુન પાડી ઉઠીઓ કે “પછી સાને જાહાનમમાં નાંખ તારું સુતું અને રૂપ નથી નોઈતું” બીજી છોકરી બોલીઓ કે “માલ માલ એ લાલમ હોને નથી નોઈતી. જેઓ મેહેલમાં વસતા હોએ અને પ ઈસાના ગોલાન હોએ તેઓન પઈસાને નોઈતા તારા સરખા અપરાધીને નોતા મેલે.”

ગોલશેહેરે—તમે ખારા ઉપર હુસેડો. પણ તમે મને ખારી નાંખો તેનાં આગમ્ય વીચાર કરજે કે જે મેં આ ત કસીર કીધી નહીં હવે તોથી હું ખરી જતે.

આ વીનંતીનાં કરતા ગોલશેહેરની ખીડાર ભરી બોલી તથા રૂપથી આ તરણે નજી વધારે પીગલી ગમેઆ. તેઓના હુસો નરમ પડીઓ અને દમ્મેઆ આંખો તેઓ એ “છોકરા” ની હકીકત પ્રજ્ઞત લાગ્યા. ગોલશેહેરે કહેલું કે “સાહેબ ખારે નાંખ દારા છે. હું મદાએનમાં ખારા એક સગાને મવાવ જતો હતો, પણ મનંલની યાક તથા જુન નહીં ખજા પચી તમે મોંચે મેં ખાઈ જવાનો અપરાધ કીધો છે.” આ હોવાથી ગોલશેહેરે છટીતી.

પેલા પીર ખરદે તેને ધીરજ આપી કે “છોકરા દારા તું કાંઈ કંઈ નાં કર. હમે કોઈ લુછાં માંણુસ નથી અથવા આ ગોફાંમાં રહીએ છએ તેટલા ખારે હમે કાંઈ હલ કી કીસમનાં નથી. તું સારે ટાંકણે આવીઓછે. હમણું રાત પડી છે અને નંગલ ઘણું બીહાંનજી છે, વાસતે આ રાત તું હખારી જીકડીમાં જીઅર, હખારીથી બનશે તેટલી તારી ચાકરી કરીશું.”

છોકરાએ પણ ગોલશેહેરને આ વીનંતી કરવામાં સાંભેલ થયેઆ. તેઓ આ નવા સોળતાનું રૂપ નોઈ ગમે આ કીધ કીધ થઈ ગમેઆ. એક બોલતો કે “છોકરા જે તું છોકરી અવતરી હશેતો હું તારો ગોલાંન થઈ રહેતે.” બીજી બોલતો કે “દારા, જેવો ખારો ભાઈ વાહલોછે તેવો તું ખને વાહલો લાગેછે.” એમ વાત કરતાં બે માજીએ પો તે ધઈને તથા વચમાં આ નવા પહેરોણાંને રખીને ઉપલા છોકરાઓ તેને પાછો મોટા પીઆર સાથે ગોફાં મધે લઈ ગમેઆ.

અંદર જવા પછે ગોલશેહેરેને ઘણો શંતોશકારક દેખાવ નજરે પડીઓ. પેહેલા તેને જે અચાતી ઉપજા તે ઉપલા બે ભાઈઓને નોઈને હતી. તેઓ ઘણાં રૂપાલા તથા શોહામણાં હતા. તેઓ ઘણાં જ નવાંણુ હતા અને તેઓની ઉપર વધે આસરે એકુ બે વરસનાં ફૂંક ધાગતો હતો. તેઓનાં ચહેરા ઉપરનું તુર તેઓનાં મનની ચાલાકી કહી આપતું હતું. તેઓ તનદરોસત, શરીરે ભરેલા તથા નિરાવર હતા. તેઓનો છાતો ખીલેલી હતી અને પોતાનાં આ પને અતીશયે માંન આપતા હતા.

તેઓના આપનું નામ આતમીન કરીને હતું. તે ન છૂક તોપણ કદાવર અને લડાએક હતો. તેના એક છોકરા તું નામ જાહાંબખશ તથા બીજનું નામ શીઆવખશ હતાં. જાહાંબખશ અને શીઆવખશ વચે અતીશયે પરીતો હતો. તેઓએ નવા શેકારને પોતાને હાથે પકાવીઓ હતો, જે પછે સુકરા ઉપર તેઓ પોતાના આપને તથા દારા (ગોલશેહેરે) ને સાથે લઈ જવાવા બેઠા હતા. જમી રહેવા પછે લાખી રાત સુધી તેઓએ તહેરેવાર વાતો કીધી અને જારે ગોલશેહેરે યાકન લીરે ઉંધાવાની થઈ તારે અને ભાઈઓએ સારો મદા સળી તેનું બોંછાનું તઈઆર કીધું. તેઓ દારા (ગોલશેહેરે) ને ભાઈ કરાને કહેતા હતા તથા ભાઈના સરખી દોસતો રાખતા હતા.

પણ એ છોકરાઓ ગોલશેહેરના સગા ભાઈન હતા !

ગોલશેહેરનાં જે બે ભાઈઓ પોતાની અમગીમાં ચોરાઈ ગમેઆ હતા અને જેઓને રાજી ફરીખરોજ વારેધડીએ મોટા ગમ સાથે ઈઆદ કરતો હતો તે આ છોકરાઓ હતા.

આખીન જેને તેઓ પોતાનો ખાપ કરી ગણતા હતા તે કાંઈ તેઓનો ખાપ નહીં પણ તેઓનો ચોર હતો. આ ગલ તે આ છોકરાઓનાં આપની ચાકરીમાને એક મોટો સદાર હતા, પણ કાંઈ એક નજીવા વાકને ખારે તે રાજાએ તેને દેશનાંકાવનાં મોટા વાંકની સજા કીધી હતી. તેનું વેર લેવા ખારે તેણે એક રાતના પોતાનું દેશ છોડવાની આગમ્ય આ છોકરાઓની દાઈને લાલમ આપીને તેમને પોતાને તાંદાં મંગાવોઆ હતા અને તારાવડે તેઓને પોતાની સાથે એક રાતો રાત નીકરી આવીઓ હતા.

તે વખતથી આતમીને આ ગોક્ષમાં પોતાનું રહેઠાણ કીધું હતું. તાંહાં તેણે આ શાહજહાંએ પોતાનાં ફરજ દનાં સરખા પીઆરથી પાલીઆ હતા. પાહાડી જગામાં તે એને જિવાં કેલવણી આપી શકાયે તેવી આપી હતી અને જો કે તે મેહેલની કેલવણી સરખી નહી હતી, જો કે તે છેો કરાએ એલવા ઇઆ વીદીઆએથી અનજા હતા તેપણ તે વખતમાં શાહજહાંએ બરની બીજ સરવે કેલવણી તેણે તેઓને આપી હતી. તે છોડરાઓ થવા ની તીવાંન હતા. તેઓ દરરોજ સહવારના ખોદાની બંદગી કરતા હતા તથા તે જગલમાં જ નીમખ રોડી ખલતું તેને માંડે તેઓ મુકરાનાં કરતા.

આતમીને એવો ધારો પાડેઓ હતા કે દરરોજ આ બે ભાઈઓએ તીરકાંઠાં લઈને શેકાર કરવા જવું. તેને મારે જરે તેઓ જંઆ પાહાડો ઉપર પોતાની કાંઠાં રેકતા પરાંણી એની પુઠે દોડતા હતા તારે આ જુદો આતમીન હેઠે બે સીને તેઓને જોએઆ કરતા હતા. જો તેઓ શેકાર કરી લાવતા હતા તોજ તેઓને ખાવાનું મલવુ હતું અને તેથી કાંઈને કાંઈ લાવવાની તેઓને દરરોજ ફરજ હતી. વલી તે એમાંનો જે ભાઈ શેકાર છોડીતો હતા તે ગોક્ષમાં બેસી રહેતો હતા અને બીજે ભાઈ તેને ખાનું પકાવી આપતો તથા આતમીન તેની આકરી કરતો હતા.

શેરોરો અને મેહેલો તથા લડાઈઓની ઘણી વાત છોડે સમયેએ પોતાના આ નામના આપને મોહાડે સાંભલી હતી. તેથી તાંહાં નવાની અને સમજું નજરે જિવાની તેઓને કુદરતી ખાઈએ થતી હતી. એક લાલો હતા કે “ખાવા જો એકાંત જંદગી ગુજારવામાં મુખ હોએતો તમોને આ ગોક્ષની જંદગી સારી લાગતી હશે. પણ હમે તજન નવા, તજન અનજાના હોવાથી ભરપુર શેરોરની રમનાનો પણ સવાલ લેવા જોએને શોખ થાયેછે.” આ વાતને બીજે છોડેરો દેઠો આપતો હતા. “ખાવા તમે જરે છુડા થયેઆછો તારે તમારી જીવાંની દજાંન થતા દોરની વાતો કરોછો; પણ જરે હમે ઘરડા યઈથું તારે હમે જીવાંનીમાં કાંઈ નહી જિવાથી થું વાતો કરીથું?” એ રીતે આ છોડરાઓના દીલમાં જો એઆ પાદશાહી લોહી ઉકલવું હતું.

ગરીબ બીઆરા છોડરાઓ ! તેઓ જાંજતા નહી હતા કે તેઓ તાનના હડાવનારા શાહજહા હતા. ગોલશેરોરને ખબર નહી હતી કે તેઓ તેના સગા ભાઈઓ હતા અને તેમજ આ ભાઈઓ પોતાની મેહેન જ છોડરાના લેખાસમાં આવી હતી તેને પીછાનતા નહી હતા. પણ ખોદાનું કરું મારે તરણે જણ એકાંતો થયેઆં હતાં !

૨૨૨૨૨ દસમું.

પરશંગની પંચાતી.

પેસા બેવકુફ શાહજહાં પરશંગતો મેહેલમાં બહી જલી ને જોએઆ કવાબ બનતો હતા. ગોલશેરોર સાથે પરણુ વાનેતો તે એક પડે તઈઆર હતાં અને વલી તે છોડરીએ તેને મારે રખેલા ધીકારનું તે વેર લેવાનો હતા. પણ તેવા માં તે મેહેલમાંથી જતી રહી મારે તેને મોટો ફરજાટ લાગે હતા. તે પેલા જુદા પીલસુખની વાત જોતો હતો. પ

સંગની ખાતરી હતી કે ગોલશેરોર કાંઠાં ગઈછે તેની સમજી ખબર પીલસુખ જાંજતો હશે. એટલા મારે તે નીમખ હલાલ આકર પોતાની શેઠાંણીને કીરમાંનાં જગલમાં મરદનાં લેખાસમાં સલામત મેલીને જોવા રાજનાં મેહેલમાં પાછો આવીએ તેવો પરશંગ તેની પુઠે ગમેએ અને જુમ પાડી કે “જો રહેરો—તું તાંહાંસેછે કાંઠાં ?”

પીલસુખે પરશંગની મતલબ સમજ નહીને જોવા રહી પુછીકે કે “કેમ સાહેબ કાંઈ ફરખાસ ?” આ માકરેતો ખનતાં મુધી અનજાપણું બતલાવાનો ઠરાવ કીધો હતો.

પરશંગ—તારી બાઈ કાંઠાંછે ?

પીલસુખ—બાઈ—સાહેબ—કીઆં બાઈ ?

પરશંગ—તારી શેઠાંણી—ગોલશેરોર—તે કાંઠાંછે ?

પીલસુખ—પણ સાહેબ અને બીહીવારોછો કાંએ ? આસતેથી પુછોની.

પરશંગ—અરે આસતે થું ? નાપાક વું હવે મારી આગલથી જવતો જવાનો નથી. અતર ઘડી સાંચું બોલ કે શાહજહાં ગોલશેરોર કાંઠાંછે નહીતો કે આ તારી ગરદન તારા દીલથી છુટી પડશે.

એટલું કહી પરશંગે પીલસુખને બોલીમાંથી પકડીઆ. પીલસુખ બનતાં મુધી વાત ઉડાવતો હતા. તે બીહીતો હોએ તેમ બોલીએ કે “અરે શેઠ ! શેઠ ! હું ગરીબ ખાલુસ ! હું જુદો, અને ના મારો.”

પરશંગ—મંડાલ એ બધાં તારાં કારસતાન. તું તે બાંતુને કેમે મેલી આવીએછો.

પીલસુખ—અરે સાહેબ કેઈ બાંતુને કાંઠાં મેલી આ લીએ ? મારો શેઠાંણી કાંઠાં ગીઆં તે તમે તેનાં ભાઈ વધારે જાણો. હું આકર આબની થું જાંજું ?

પરશંગ—તારે તું આજે આપો દાહાડો કાંઠાં હતા.

પીલસુખ—અરે સાહેબ અતરઘડી મારે ઘરથી આ લીએ આવીએ.

પરશંગ—નાં, નાં, નાં—જે ! અને ઘણો શુશો મહડીએ છે. હું હમણાં ખુનાંમરકી કરી નાંખ્યા, નહીતો સાચું બોલ.

પરશંગે કાંઈ અમથી આ આકરી ધમકી નહી આપી, પણ તલવારથી ગેંચી અને પીલસુખ તતકાલ મોહાંતો થાસતીમાં આવી જાયેઆ. મારે તેણે ખરી વાત કેહેવાને વધારે આંનાંકાંની કીધી નહી. “જુવો સાહેબ મારાં શેઠાંણી હમણાં કાંઠાંછે તે હું જાંજતો નથી. પણ જો તજને જણુ હોએતો કીરમાંન તરફ જવો કેમકે તાંહાં તેવણનાં વર આ વવાના હતા એટલું હું જાંજુ છઉં અને ખાંતુ ગોલશેરોર કે કામ તેવણને મલવા સાડે ગમેઆં હશે.”

આ વાત પરશંગને ખરી લાગી. પીલસુખ વીઆરતો હતા કે એકઆરગી આ બેવકુફ શાહજહાં તેની શેઠાંણીની પુઠે જયેતો કાંઈ ચીંતા નથી, કેમકે તે તેને મલવાની નથી અને જો મલશેતો તેના મરદનાં લેખાસને લીધે તેને પરશંગ આલખવાનો નથી. એટલા મારે ઉપજો ખોલાસો કીપાથી ચીલસુખ મોહાંતમાંથી બચીએ.

પરશંગે તરત ગોલશેરોરની પછવાડે જવાનો ઠરાવ કીધો. અને તેથી વલી મનોમેહેરનાં લેખાસમાં તે આતમીની પુઠે નહી તેને રસતામાં પકડીને ઠગવા કારીઉ. પીલસુખે તેને દખાવા મારે જરે કહે કે મનોમેહેરતો તાંહાં આવેજોછો તોબી

આ શખસે જવાની હીમત કીધી કે એવા વીમારથી કે મનો
એટલે મારીને હું ગોલશેઠરને પકડી લાવશ.

મારે પશંગે વલી મોહાતની ધાસતી આપી મનેએ
રનો એક પુરાણે પોશાક મંગાવીએ જે પોતાના દીલ ઉપ
ર નાંખીને એ હુલર રાજવંદસી કોઈનીની રજા લીધા વગ
ર એકદમ નીકળા પડીએ. એ વાતની જરે તેની માંને
ખબર થઈ તારે તે મોટા ઘભરાટમાં પડી અને પોતાના
આ છાકરાને એટલીતો ચાહાતી હતી કે એકદમ આજારી
થઈ પડી.

શું પશંગ પોતાની મતલબમાં ફાવેશે ?
ગોલશેઠરતો આતખીનના ગોક્ષમાં નવી જુની થઈ ગ
ઈ હતી. તાંહાં રાત શુજારવા પછે જાંહાંબખશ અને શાવ
ખશ એ બંધે છાકરાઓએ તેને અરજ કીધી કે ગોક્ષ મધે
તેણે એકું બે વધારે દાહડા રહેલું અને તે અરજને તેઓ
નાં પીઆવા દારા (ગોલશેઠર) બાહાલ રાખી હતી. પણ તો
બી તેઓ આ પહરોણાને જરાથી મેહેનત આપવાને રાજ
નહી હતા. સહુવાર પડવા પછે જરે આ છાકરાઓ પો
તાનાં “બાપ” સાથે ચોકાર કરવા ગમેએ તારે ગોલશેઠરને
પોતાની સાથે લેઈ ગમેએ નહી હતા, કેમકે તેઓને મનસે
એ “નાંજુક છાકરાને વધારે ધાક મહુડશે તથા તે હેરાંન થ
શે.” તેઓ તેને સોહોવાએ એટલાં ખાંરે વજનરો ઇ
તોઆઈ આપીને તાંહાંજ રાખી આવીઆ તથા જંગલ તર
ફ વાત કરતા ચાલીઆ.

પણ આગલ ચાલતાં શાહાજહે પશંગ તેઓને સાંગે
મલીએ. તે પોતાની માંજુક ગોલશેઠર નહી મલવાને લીધે
ધણે ખીજવાએહા હતા અને તેવામાં વલી તેઓને આ મ
પરખદા સરખા શખસે મલવાથી તેનાં લેપરા શવાએઆં હ
તા. અલબત્તા આ છાકરાઓ તેને એલખી શપીઆ નહી
પણ જુદો આતખીન તેને પીછાંણતો હતા અને તેને આ જ
ગલમાં જોઈને તે બીહીવા લાગે કે રાજનો રસાલો રખે
તાંહાં કોઈ કાંમસર આવેહો હોએ. એ તેમ હોએતો આત
ખીન તથા આ છાકરાઓને પકડાઈ જવાની ધાસતી હતી
અને તેલવા ખાંરે તે શીઆવખશને લઈને આસપાસ એ
વીશેની જોલ કરવા ગમેએ.

વડો લાઈ જાંહાંબખશ પશંગને જોતા ઉભો રહેઓ.
પશંગ પોતાને મનસે એટલો મગૂર હતા અને પોતાની
આશા જંગ થવાથી એવો શુસામાં હતા કે તે ધસીએ જાં
હાંબખશ ઉપર ખાર કાહાડવા આવીઓ. તે મોલીએ કે
“છાકરા આ હઈથી મને જોઈને કોણ જતા રહેઆ ? એ
કોઈ પીનડારાએ હશે. તું બી શું તેઓખાંનોછ ?” આ સ
વાલનો જાંહાંબખશે જવાબ આપવાને બદલે હુસી કાહુડી
એ જોધી પશંગ વધારે ખીજવાએએ અને ફરીથી પુછીઈ
કે “ગોલાંમ, તું કોણછ ?”

જાંહાંબખશ—ગોલાંમ પોતે હોવા વીનાં કોઈ આવો
સવાલ પુછે નહી અને તેવા ગોલાંમને જવાબ આપવાનું
હું માંન જરેલું સમજતા નથી.

પશંગ—અરે માંદાંન છાકરા ! તું એટલી બધી પતરા
જ નાં કર. ખચીત તું હીઆંનો કોઈ રાહામારૂ, પણ
બધા આજે મારે હાથ ફસીએછ.

જાંહાંબખશ—ચાહે શું પીએછ ? તારા જવડા મો

ટે હાથ જોદાએ મનેબી આપેલોછ, અને તારાં કરતાં મોટી
છાતી તણવાંછ. તારો ચેચી ખચીત વધારેછ, પણ એજ
તારી તથકારેછ, અને સપલા હીચકારાએ એથી બીજ તથ
વાર રમી જાંહાં નથી.

પશંગ—અરે મોહાતે ઘેરેલા તું મને એલખતો ન
થી ? મારા કપડાં જો.

જાંહાંબખશ—જેએઆં. જરૂરી સાંપની માંમડી થ
છી રંગત હોએછ. અતીઆરથીતો તારા પુ જુએછ. જ
હું તુને જોલું છું. લાઈ તારું નાંમ શું ?

પશંગ—છાકરા માફ નાંમ સાંભળીને તું મેહોશ થશે.

જાંહાંબખશ—એ ! હા ! એટલું બધું. તારેતો બો
લની વાર જોઈ ?

પશંગ—માફ નાંમ પશંગ, અને રાંણીનો છાકરો
છઈ.

જાંહાંબખશ—તારેતો હું વધારે દલગીર છઈ, કે ગા
એને જેટું તું વાહરડો અવતારીએ.

આ શખસો પશંગથી ખખાએઆ નહી. તે લડાઈમાં
ઉતરીએ, પણ કાંહાં જાંહાંબખશ અને કાંહાં પશંગ ! પશંગ
ગ દારૂનાં લખ, માંન અને બીએને લીધે નજોડો તથા જુ
લો ધર્મ ગમેહો હતા. જાંહાંબખશ ખીલતો, ઉપરતો અ
ને ખાલેશ છાકરી હતા. માટે અલબત્તા તે જહીતને જોઈ
એ. પશંગે જરે છેડતી શોધે અને તેનાં ઉપર ધસારો કી
ધે તારે પોતાનો બચાવ કરતાં જાંહાંબખશે તેનીજ તલવારે
તેના ધર ઉપરથી દોકાંને છુટું કીધું.

પણ આ કાંમ જાંહાંબખશનાં મુરખીએ પસંદ કીધું નહી.
તેણે આવાતો વાર કહેલું કે “છાકરા તે એક શાહાજહેને માર
રીએછ એ કાંઈ નાંહાંતું સુતું કાંમ નથી ધમેકું. જે રાત્રી
જોઈએતો આખાં જંગલે શોધ કાવશે અને આ આપણે
ગોક્ષ સપથે ઉમેડો નાંખી આપણને ખુવાર કરશે.” જાંહાં
બખશે પશંગ સાથની લડાઈની સરવે હુકીકત કહી. તેણે
પુછીઈ કે “શું હું એ જંગલી જવાં આદમીનાં સથલા
અપખાંન અતું. સા માટે ? શું જોદાએ મને હાથ નથી
આપીઆ કે એક નીચ શાહાજહેના હોખલાને હું અટકા
વ નહી કરું ?”

આ જાંમગડમાં દાહડો પુરો થવા આવીએ અને તે
દીલસનો ચોકારતો બીલકુલ ધમેએ નહી. માટે આ તરડે
જાણ દલગીર ધમેઆ. એકટો ધરમાં પહરોણો આવેલો, બી
જુતો તે બીયારો થાકેલો અને નાંજુક, તેજ દાહડો આ
છાકરાઓએ બપોર પડવા છતાં કાંઈ ખાવાનું મેલવીઈ ન
હી એ વાત જરે તેઓને ઇઆદ આવી તારે તેઓ વીમાર
માં પડીઆ, પણ તેઓની કાંઈ તકસીર નહી હતી. જરે
આવી અડચણ આવી નહી તારે તેઓ શું કરે ? તોપણ આ
તખીનનાં હેકમથી નાંહાંનો લાઈ શીઆવખશ પહરોણાં દા
રા (ગોલશેઠર) સોડે માંક માંગવાને ગોક્ષમાં ગમેએ.

ગોક્ષાંમોતો એક જએકાર દેખાવ તેની નજરે પ
ડીએ. તેઓનો પહરોણોતો તાંહાં ઝુલેલો પડેલો હતો ! ગો
લશેઠર લાંબી ધઈને જમીન ઉપર સુતી હતી. શીઆવખ
શ ઘભરાટમાં તેની પાસે ગમેએ. તેની નાડ તપાસી, પ
ણ નાંકી બધ પડેલી હતી. છાતીનો દમ બધાઈ ગમેએ
તેહા. એટલા ઉપરનું સોહી મુકાએલું હતું. દુકમાં આ છો

કરાનો નવો દોસત દારાં (ગોલશેહર) ની લોખ યુવલી મલી આવી હતી.

આ દેખાવ નહીં જોવાઈ શકાવાથી શીઆવખસ એ ટી ચીયારી પાડતો ગોલશેહરને પોતાની ખાંધ ઉપર ખાંરીને બાહરે આવ્યો, તાંહાં તેનો બીજો ભાઈ તથા આતખીન તેને આવી હાલતમાં જોઈને મોઝા ધભરાટમાં પડીયા. આ બંને ઓકરાઓએ કોઈ મુકીને રડવા લાગ્યા. “દારા! દારા! દોસત દારા ઉઠ હમોને જવાબ દે, હમારી રડતી આંખોના આંસુ તુછ! હમારી કુતોલી છાતીને થા રૂબવ” એવી રીતે તેઓ ગમ કરવા લાગ્યા. તેને આવી હાલતમાં જોઈને આ તખીન સરખા સરદારની કઠણ છાતી પણ પીગલી ગઈ, જે થી તે બોલીએ કે “અકસોસ એ થુંદર ઓકરા! બે દાહડા ની છંગીને વાસતે તેં આ જોફામાં વાસો કીયો.”

વાંચનારી ખાતુઓએ જાણુ કે ગોલશેહર કાંઈ ખરેખર યુવલી નહીં હતો, તેતો માંતર બેસુધ થઈ હતો અને તે પેલી દવાની અસરથી થઈ હતી, જે દવા રાહુઓએ તેનાં આંકર પીલસુમને જોડે સમજીને આપી હતી તથા જે દવા પી લસુમે પોતાની ચેકાંછીને હવાલે કીધી હતી. જરે આતખી ને તથા બે ઓકરાઓને ઓકરાગાહાથી જોફામાં આવતાં થ જોવાર લાગે અને તેથી જરે જુમે કરીને ગોલશેહરનું મા યુ કરવા લાગુ તારે તેણે આસાએસ મેલવવાની ધારણાથી આ દવા લીધી હતી અને તુરત તે બેસુધ થઈ હતી.

આ બેસુધીને આતખીન તથા તેના ઓકરાઓ મોઝા ત સમજ્યા, તેઓના હાથ આગલ એકતો શાહજાદા પ સંગની લાસ પડેલી હતી તેવામાં આ બીજી લાસતુ થું કર વુ તેનો તેઓ અરેશો કરવા લાગ્યા. પશંગનાં દોકાનેતો આતખીને એક તલાવમાં નાંખી દીધુ અને તારબાદ થયો ગમ તથા રૂબ કરીને ગોલશેહરને એક ડુરનાં મેંદાનમાં જ હાડના છાએઆ તલે મેલી આવીયા. તેનીન પાસે તેઓ એ પશંગનાં દોકાં વગરની લાસને-પણ સુવાડી અને એ રીતે સાંન પડી તારે થયું ગમગીન ચેહરે પોતાના જોફામાં જઈ તેઓએ અપવાસમાં રાત ગુજરી.

પેલી ગમગી પશંગની આગલ બેસુધ થયેલી ગોલશેહર કેટલોકવાર પડી રેહવા પછે તે કુશીમાં આવી. તે જોએ આ ભરકથમાંથી ઉઠી હોએ એવુ તેને લાગુ હતુ. ઉઠતાંવાર તરત તેણે પશંગનાં ધરને જોએઈ નહીં હતુ. તે આંખ જો લવા અને હીઆં કેમ આવી તેનો વીચાર કરવા લાગી. તેને તુરત પોતાનો મનોચેહર ઈઆદ આવીઓ અને તેને મલવા ખારે મદાએન નવા સાઈ જેવી તે ઉડવા નતી હ તો તેવીન તેની નજર પોતાની પડોસની દોકાં વગરની લા સ ઉપર પડી. અરે કે તે લાસ કાંહાંથી આવી ! તેનુ દેહુ કાંહાં ગએઈ ? ગોલશેહર તેને જોલમે કાંહાંથી ? પણ તે લા સના દીલમાંતો તેના વાહાલા મનોચેહરનો પોશાક હોતો. ડોહો, સુરવાલ, સદ મનોચેહરનુ હતુ. હાંથ અને પગથી મનોચેહરનાં કોટલાન લાંગા હતા. તારે તે મનોચેહર ન હોતો બીજુ કોણ ? એ વીચારથી ગોલશેહર શેકેશેક રડ વા લાગી. તે જુમે પાડીને પોતાના ખાલ પીંખવા લાગી અને મનોચેહરનુ પુન કરનારાઓને સારાપ તથા કડવા હ વા લાગી. તેને ખખર નહીં હતી કે તે પશંગની લાસ હ તો, પણ મનોચેહરને સમજીને તે રડવા લાગી કે—“વાહા

લાભરધાર જોકે તેં મને બેવફા ગણી હતો તોપણ મારો સ ઘલો પીઆર તું ઉપર હતો ! પણ હવે જરે તું મુએછે તારે હું છવીને થું કરશ.”

ગોલશેહર ઓકરાના લેઆસમાં બેસીને આ રીતનો ગમ કરતી હતી તેવામાં મદાએનના એલચી તાંહાં આવી પુજો.

દુનીઆનો મુસાફર.

પત્ર ૧૫

પીઆરાં ખેડેન,

જેમ ઈંગલંડ તેમજ સકાટલંડ, જાંહાંનો હવા લ હાલ હું લખું છું, તે ઘણક પરખેઆત સાહેર ની જનમ જુમોછે. ઊપજું ચીતર એવા એક કવેશવર એથવા સાહેરનુંછે. તેઓ પોતાના દશ તરફ ચોક્કસ કાં મ ખજાવી ગએઆછે અને ઈંગરેજ ભાશા જે આજે આટલી બધી માતખર અને મોતેખર ગણાએછે તેને તે વી સમપુરણ હાલત ઊપર લાવવામાં એ કવીરાજોએ સહીધી મોટો ભાગ લીધોછે. એવા જે પનોતા પુતો સ કાટલંડમાં નામ મેલવી ગએઆછે તેઓમાં ખરનશ, કે મખેલ અને હાગ નામના કવીઓ ઘણા નામીયાછે અને સર વાલટર સકાટ નામનો એક સાહેર જેણે પોતાની સાહેરી ભરેલી ચોપડીઓ છાપવા પછે નાણાનું ઘણું મોઢું દેવું અદા કરેલું કેહવાએછે તે માહા પુરુશ ની જનમજુમી દાખલ પણ સકાટલંડ દેશ મગરુરછે.

કદાચ તમે કેહશો કે મારી મુસાફરીના બેઆન સાથ ઊપલી બામદને કાંઈ સંબંધ નથી, પણ ખેડેન તેના ખોલાસાને માટે મારે જણાવવું જોઈએછે કે ઊપલી વીચારો સકાટલંડ દેશના માહેલા ભાગો ખાતે ૫ રવા પછે મારા મનમા ઊતપત થયેઆછે. ખરેખર એ દેશનો કેટલોક ભાગ એવોતો રસીલો અને નાદર છે, કુદરતની કલને તાંહાંના એક કરતાં એક સરસ દે ખાવો ચીતારવામાં એવીતો કારીગરી ખતાવીછે કે તે વી જગ્યામાં સાહેરોને પોતાની મનચકતી ખીલવવાને પુરતું ખેતર મહે તેની કાંઈ નવાઈ નથી. પાંછીના

મોટા સરોવરો લીલોતરી ભરેલી જમીન ઊપર ચાદર ની મીચાલે ઘણા વીસતાર સુધી પંચરાઈ રહેવાય છે, અને સકાટલંડનો જોવો દરેક સરોવર ચોક્કસ રચણા ધરાવે છે. તેઓની આસપાસના પાહોડો અને તેમની પાછલોનો દુરનો દેખાવ આંખને ઠંડક આપે છે, અને અગત કરીને લોકલેખક નામના સરોવર તરફ ઘણા મુસાફરો આવી જાય છે. તે ઊપરાંત સકાટલંડમાં ખી જ કુદરતી તલેસમાંતો છે. જેમકે કલાઈડ અને શેન્જી અરસ નદીના ધોત જોવાલાયક છે. એમાંનો છેલો ધોત વરસાદના દાહાહા ડુંગરની એક સાંકડી ષટને રસતે ૨૦૦ ફીટની ઊંચાઈએથી નોસમા પડે છે અને તે ર લીઆંગલું દીસે છે. વલી “સટાશનું ટાપુ” તથા “ફી ગાલના ગોશ” માં કુદરતી હાથથી ખડક મધે હરેરો ર થાંબ થયેઆ છે અને છેલ્લા ગોશમાં ભરે દરીઆના ગોળા વેહે છે તારે જોવો અવાજ થાજે છે કે તેને ફેલા કો “ગાએલેના ગોશ” કરી પણ કહે છે. મારી કહે વાની મતલબ એ છે કે આવાં એક દેશમાં ભરે ફેલવણી ફેલાવો પાંચેલી હોએ તારે શહેરો પોતાની ચકતી ને સજીથી સરસ રીતે નહી કાંચે દેખાડે? કેમકે તે જોને એકાંત જગા અને કુદરતની રચણા (ઊપલા ચીતરમાં દેખાડીછે તેમ) ઘણું મન ભાવવું છે.

સકાટલંડના લોકોની ફેલવણી વીશે બોલતાં તાં હું ને સંબંધી જે ગોઠવણી કીધેલી છે તેને શોડોકહેવા લ આપું છેકી. હીઆં પાંચ મોટાં શહેરોમાં પાંચ “ઈંગ્લીશરીટી” અથવા મોટી મદરેસાઓ કાહારેલી છે, જાંહું ઘણાજ વીંધવાન ઊસતાદો જુદી જુદી બા બદ્દ શીખાડવાને રાખેલા છે. તે મદરેસામાં શીખનારા જોને ઘણી ચહુડને દરજેની ફેલવણી આપવામાં આ વે છે, અને તેઓને ચહુડતી પદવીઓ મહે છે, જે પદવીઓ તેઓના નામ સાથ હમેસાં જોડાયે છે અને તે પરમાણુ તેઓને પરબમાં માન મહે છે. પણ આ ચહુડતી ફેલવણી ઊપરાંત પરબમાં તમામ લોકોને સાધારણ ગને આન મહે એટલા માટે રાજની તરફથી જોવો કાચેલો કીધેલો છે કે દરએક જમીનદારે પોતાના પરાંતમાં એ કેક ઈસકુલ કાહુડવી અને તેમાં પોતાને ખરચે શીખ સક રાખવો. તે સાથે વલી દરએક ગાંમના ફેલવાલ ને એકેક ચહુડતી શાલા કાહુડવાની રાજનો કાચેલો શરજ પાડે છે. સકાટલંડના લોકોની વસતી તથા સતાં તાંહું ગરીબ માણસોને ફેલવણી આપવાને

જેટલાં બધાં ખાતાં છે તેટલાં ઈંગલંડમાં પણ ન હી હશે. એ ફેલવણી ખાતાંઓમાંના ફેલવાંક ધર મની ફેલવણી આપવાનાજ છે. સકાટ લોકો ધરમ ઊપર અતીઘણા મુસાદ છે અને કુનીઆનાં જુદા જુદા બાગો ઊપર ખરીસતી ધરમના ફેલાવાને માટે પાદરી એા ચોક્કસવાનો જે મોટો ખરચ ચાલે છે તેમાં વધતો બાગ સકાટલંડ લીજે છે.

જેમ ફેલવણીનો તેમ બીજા બધી બાબદનો હી આં સારો બંદોબસત છે. દાખલા તરીકે ખેતીવાડી લઈએ. સકાટલંડની જે જગાઓ ખેતીવાડીને લાયક છે તેમાં મુ ધરેલી કલા તથા સાંચાઓથી ખેતીવાડી ચાલે છે. અલબ તાં ને ખરચનું કાંમ છે પણ એ ખેતરના ધણીઓ તે ખર ચ આપવાને સાંમરથવાન છે. તે “લારડ” અને “અર લ” સરખાઓના ખેતર હોએ છે. “લારડ” અને “અરલ” એ ચોક્કસ લીમરાવોના ખેતાબ છે. એ ખેતાબો લાયક માણસોને કાંઈ સારા ગુણ અથવા ભલાં કાંમોના બ દલામાં રાજની તરફથી મહે છે. એ ખેતાબ વંછીસ પરમપરા મહે છે, અને તે ખેતાબ ધરાવનારાઓ જેમ ઘણા માતખર તેમજ ઘણા શીખેલા અને રાજ દરબા રે ખેસનારા હોએ છે. તેઓ મોટી મોટી ૫૦ થી ૫૦૦૦ એકર સુધીની જમીનોને પોતાની મીલકત દાખલ રા ખીને તે ઊપર ખેતીવાડી કરાવે છે અને એ રીતે પોતે તથા દેશને આબાદાની ઊપર લાવીસકે છે. સકાટલંડમાં

એવા આસરે ૮૦૦૦ જમીનદારો છે. ખેતરો ઊપરાંત સકાટલંડમાં ફેલવાંક મોટાં જંગલો છે, અને ઘણીક ખાલી જગા શેકારને માટે રાખેલી છે જાંહું મુખીઅ કરીને આ ભાતના હરણની વસતી શેકારીઓની અમત અને શોખને ખાતર વસાવેલી હોએ છે.

કારખાંના અને વેપારની બાબદમાં સકાટલંડ ઈંગલંડ કરતાં ઊતરવું છે. એડીનબરો, ગ્રેડર સકાટલંડનું પાચેતખત છે. ગલાસગો નામનું શહેર, જેમાં ચા ર લાખ માણસોની વસતી છે તથા ચેસલી નામના શે હરમાં દર વરસે પાંચ કરોડ રૂપીઆના રૂની વણત થાય છે. હારવીક અને આખરડીન નામના શહેરો લીન ના કારખાંનાઓને માટે પરખીઆત છે; મીડલેડીઅન અને શર્ફ ખાતે કાગલના નામીયાં કારખાંનાં છે. લાંનાંર

ક શેઠેર લોહાડાંનાં સાંચાઓ બનાવવાની મુખીઅ જગા છે અને કલાઈક ખાતેની લોહાડાંનાં વાંહણા બાંધવાની ફેટલીક ગોડીઓ ઘણી નાંખીચી છે. એક ખીનાં બાંણવા બેગ છે. ઈંગલંડનાં લોકોમાં વાઈન, એલ, તથા ખીર ઘરૂનો સારો પ્રપ છે. પણ આખાં સકાટલંડમાં જે પીંઠાં ઈચા પેાંહાંચખાંનાં બેચો તાંહાં વીશકી નાંમનોજ દારૂ મલવાનો અને તેથી ઈંગલંડનાં રહેવા સીઓને ફેટલીકવાર પોતાના ગાંગનો દારૂ મેલવતાં મુચ ફેલ પડે છે. સકાટલંડમાં દર વરસે ૬૦ લાખ ગેઆલન વીશકી દારૂ બને છે ! હીઆં હું સકાટલંડનાં હવાલને બંધ કરું છજીં.

આએરલાંડનું રાષ્ટ્ર સકાટલંડની પડોસગાંજ આવીજી છે અને તે પણ ઈંગલંડની રાંણીનાં નાખા માં છે. ઈંગલંડ અને સકાટલંડ સાથે મલવાથી એક રાષ્ટ્ર પાએ છે, જેનું એક નામ ગરેટ ખરીટન છે તથા આ એરલાંડ એક નાંહાંનાં સમુદરથી છુટું પડીજી છે, તે સુધાં વેલાતનું રાજ ફેરવાએ છે. એ સમુદરનું નામ “આઈરીશ આંનલ” કરીને છે; તે આએરલાંડની ઊગમણ દસા એ છે તથા તેનો ખાકીનો ભાગ આટલાંનટીક માહાયા ગરે કરી ધેવાએ છે. એ રાષ્ટ્ર ૩૦૦ માર્ચલ લાંખું અને ૨૦૦ માર્ચલ પેાહાંજી છે. સને ૧૮૫૧ ની બેણતરી પરમાંણે આએરલાંડમાં ૧૦૪૭૭૩૫ ઘરો મધે ૩૧૭૬૭૨૭ મરદો તથા ૩૨૭૮૦૬૮ એરતોની વસતી હતી.

આએરલાંડની જંગીન સકાટલંડનાં જેવી ઘણી પાહાડી અને કંઠંગી નથી. તેમાં થોડાક પાહાડો છે, પણ તે નાંહાંનાં અને થોડા વીસતારનાં છે. હીઆંની હવા સીતલ અને મનપસંદ છે. તેની જમીન ઘણી શ્વવં ત છે. પાહાડો ઊપર પણ ખેતીવાદી ચાલે છે. ર લા ખપી વધારે એકંર જમીન ઊપર પુથકલ પાક થાએ છે. જમીનની ભીતરમાંથી સંગેમરમર અને ખીબ શ્વરો, સલેટ, મટોડી, કોલસો અને થોડુંક જહવેરાત મલે છે. આએરલાંડમાં ધાતુઓના સગીધી વધતાંમાં વધતો જથ્થો લોહાડાંનાં છે. તેથી ઊતરતો ભાગ સીઆં નો અને થોડી થોડી સુનાં તથા રૂપાંની ખાંનેનો નો વામાં આવે છે. આએરલાંડમાં ઘરઘતુ દોરોની સારી વસતી છે. પણ જંગલી પરાંણીઓ નાંચે નાણુદ થએ આં છે. કોહાંજી અથવા સીઆલ જે કોઈ કોઈ કંઠાં

એ મલે છે, તેથી ચહડને દરજેનાં જંગલી તથા માસ ખાનાંરો દોરોની અગાજી એ રાષ્ટ્રમાં વસતી હતી તે એટલા સુધી કે હાથી સરખાં પરાંણીએની પણ તાંહાં હસતી ધારવામાં આવે છે. વખતનાં દોર સાથે તે આ નાંખુદ થએઆં છે અને સાંપની ભત વડીક હીઆં ઘણી કમ છે.

આએરલાંડનાં લોકોની હાલત કાંઈ ઘણી સારી નથી. હીઆં પણ રૂનાં, કાચ બનાવવાનાં, રેસમ પણ વાનાં અને ખીબ થોડાંક કારખાંનાં છે તથા ઈંગલંડ અને ખીબ થોડો સાય થોડો ઘણો વેપાર ચાલે છે. પણ લોકોની સચીતી આખાંદાનીથી વેગલી છે. પરખનો મુખીઅ ભાગ ખેતીવાદી ઊપર આધાર રાખે છે, પણ તે ખેતીવાદી ઘણી હલકી કીસમની છે. ખેતરો ઘણાં નાંહાંનાં અને જમીન થોડા થોડા કટકાઓમાં વેંહુંચા એલી છે. ખેતીવાદીનાં હુથીઆરોખી જેવાં તેવાં ચાલે છે. આઈરીશ લોકોનો મુખીઅ ખેદરાક પડે છે અથવા નો એમ કહીએ કે તેઓ પડેલા ખાઈને લવે છે તે ખરી વાત છે; કેમકે બારે એ પાક ખરાણ થાએ છે તારે આ રાષ્ટ્રમાં મોટો ફુકાલ પડે છે અને ઘણા માણસો મરણ પાંચે છે. ફેલવણીમાં તેઓ ઘણાં પછાત છે અને તેથી તેઓ

વેહુંગી, ફીતુરી અને કલ્ચા ખોર છે. આ એક કલ્ચાખો ર સીતું ચીતર છે અને એવી મેહનત પણ ચાકલી અને અ ગનાંન એરતો તેમજ થોડી સુધારા ધરાવનારા મરદો

આઈરીશ કખીલાઓમાંથી મલી આવે છે. અલખતાં આ લોકો વાંચવા લખતાં શીખેલા છે પણ તેમાં કાંઈ ફેલવણી આવી સુકી નથી. આઈરીશો ઈંગલંડનાં લોકોથી નુદી રીતે ધરમ પાલે છે. તે ખરીસરી ધરમજ છે

પણ ફરક એ છે કે આઈરીશો રોમ શેડરનાં પોપ નાં, મનાં વડા ધરમગુરુને તાળે છે, જેઓ આગલા વખત થી ધરમને ખાંડાંને લોકો ઊપર ગોઠે દોર ચલાવતાં આવીઆ છે. ઈંગલંડનાં રેહવાસીઓ તે ધરમગુરુના જુલમમાંથી છુટા પડ્યા છે, પણ આઈરીશો હજુર તેમાં રહેલા છે અને ઘણી વેલમ બરેલો કીરીઆઓ થી પોતાનાં પેઠાંમખરની મોણતા કરે છે.

હવે જેહન, વેલાત ખાતેની મારી મુસાફરી કેં પુરી કીધાથી ઈંગલંડ પાછો જઈ ઈંગિરોપખંડ તરફ હું ફરવા નીકલનાર છઠી, માટે આવતાં કાગજમાં હાલંડ દેશનું થાહું જેઆન તમેને લખી જણાવશ. તેડલાં નાંહાંનાં ભાઈની રમુજને ખાતર આ કાગજને છેડે એક ગરીબ ખેડુતની ખાએડી પોતાનાં ધણીનાં દોરના ઊપોઆખ ઉમ કરે છે તેનું એક નાહાનું ચીતર ભેટ કરવાની રજા લઈ છઠી, એજ અરજ.

હું છઠું તમારો
વાહાલો ભાઈ.

શરીરમાંના કીડાઓ—વારાનું દરદ.

માણસના ખદનમાં રેહ્યાંજુ કરનારા કરમની જાતના કીડાઓનું તથા તેઓથી થતાં દુખનું ફેટલુક જેઆન હવે ગઈ વેલા આપોડી હતું. હાલ વારાના દરદ ઊપર પેઆન પોંહ્યાંવાડીએ છઈએ. ફેટલીક વાંચનારી ખાંતુઓ જાણતી હશે કે જેને આપણા તોફા વારો કરીને ફેહ છે તેથી શરીર માહલા કીડાઓની એક જાત છે. તેથી માણસને કોઈ કોઈવાર નહીં ખમાએ એવું દુખ થાએ છે, પણ વઈદક શાસતરે તે દુખના કારણ તથા ઊપાએઓની સારી શોધ કીધી છે.

વારાની જાતનો કીડો લાંબો, પાડલો અને ગોલ હોએ છે તથા તંબોરા ઊપરના થોડાના ખાલ સરખો દીસે છે. તેની લંબાઈ પાંચ અથવા છ ઈંચથી છેક દસ અથવા ખાર ફૂટ ઈંચાને હડીથી તરણુ વાર સુધીની હોએ છે. એ કીડો ઘણું કરીને માણસના નીચલા ભાગ જેવાકે પગ, ગુંતી અથવા અંગમાં રેહ્યાન કરે છે,

પણ કોઈવાર ખાનગી ભાગો આગલ, પેટની તરફ, હાથમાં, આંખની હેડલ અને બીજા જગ્યાઓમાંથી પણ નીકલે છે. કોઈ વખત તે એખલો હોએ છે, પણ કોઈ વખત નેમનો જુખાંડો થઈ રેહ છે અથવા એક પછે એક નીકલી આવે છે. એક કાકટર માંડુકરીને એક પછે એક અકાવીસ વારા નીકલીઆ હતા.

આ કીડાઓનો ઊપદરવ મુખીઆ કરીને ગરમ દેશમાં ઘણે છે. એશીઆ અને આફ્રીકાખંડમાં વારાનું દરદ ઘણું સાધારણ અને શખત થઈ લાગું છે. બીનીઆના કૈસરા ઊપર પણ લોકોને તે હરાણુ કરે છે અને તે ઊપરથી વારાને ઈંગરેલમાં “ગીની વરમ” અથવા ગીનીનો કીડો ફરીને ફેહ છે. કોઈવાર વારાનું દરદ લોકોને એક વખતે થઈ આવે છે અને એ કીડા ઘણા જાણને સાથે હરાણુ કરે છે તેની કીમતી નોધો મલી આવે છે. સર જેમસ એમગરેગર મુંબઈને લગતી ફેટલીકે હડીકત આપો ગએઓ છે. સને ૧૭૯૯ ના સપટેમખર મહીનામાં એક (૮૬ મી) પલટણુ મુંબઈની ખરાખમાં રહી હતી. સને ૧૮૦૦ માં ચોમાં સું ખેડા પછે એ પલટણુમાં એકાએક વારાના દરદે દેખાવ દીધો અને ૨૦૦ માણસો તેથી દરદો થઈ પડી આ, તે ઊપરથી તે પલટણુને મુંબઈથી ખાહેર જવા નો હુકમ થએઓ અને તેજ વરસના અક્ટોખર મહીનામાં તેઓની ખદલીએ એક બીજા પલટણુ આવી. આ નવાં લશકરમાં આસરે એક માસ સુધી વારાનો એકબી દરદી નહીં હતો, પણ તાર પછે તેઓ ઈંજાપટ ખાતેના કાફલા સાથે વાંહાંણે ચહડીઆ અને મુસાફરી કરતાં ૨૬૦ માણસોમાંથી ૧૯૯ માણસોને અચણુ ચ વારો નીકલી આવીઓ. એઓમાંના ૧૨૪ માણસોને પગમાં વારો થએઓ હતા.

આ કીડાની ખાખદમાં વીદવાંનો વચે હજુર ઘણો વાંધો છે તોપણ એટલું શીધ થાએ છે કે વારો એક પાંછીનું જણાવર છે અને તે માણસના શરીરમાં જાએ છે તારે દુખ દીએ છે. તલાવોને તલીએ અને ગડલાં પાંછીમાં આ કીડો વસે છે. તેની લંબાઈ એક ઈંચનો ૬૦ મે ભાગ હોએ છે ઈંચાને જોવા ૬૦ કીડાઓને એકઠા લેલીએનો એક ઈંચ થાએ છે, પણ તે શરીરમાં દાખલ થવા પછે વધે છે અને ઊપર કહેડો તેડવાં મોટાં કદનો થાએ છે. એ કીડાઓ કાંઈ એખલા ગોઠાં વાટેજ શરીરમાં જતા નથી. આંખડીના જેથી લાગુને તે

લાગે છે તે ભાગ તરફ ચાંમડીમાં આંધર પાડીને તે અંદર ઘખલ થાય છે, જાંડું તે લાંબા વખત સુધી પડી રહે છે અને કોઈવાર ઈડાં મેલે છે તથા પૈતાની વસતી ને વધારે છે. એની એક સામેતી એ છે કે કંટલાક પાંણી ભરનારા એ એના કાંધાડે શરીરે બરછા કીપર પાંણી ના હાંડા રાખે છે તેઓનાં બરછામાંથી ઘણીવાર વારો નીકળે છે.

ચાંમડીની તલ રેહેલાં કીધા પછે વારો કાંઈ તરત દુખ દેતો નથી. તેથી કરીને એનાં શરીરમાં તે પેવસ થયે એના હાથે તે તે વખતે બાણતો નથી કે માંરો દીલમાં એક હલકો કીડો દાખલ થયે એના છે. પછી તેને છથી બાર મહીનાં ગુજરવા પછે તેની નીશાંણ દેખાય છે, અને તારે વારાની હસતીની ખખર પડે છે. તેનાં આ ગુણને લીધે કોઈ કોઈ ઈંગરે એ અને બીજા એ એ આ દેશમાં આવે છે તેઓ પૈતાનાં શરીરમાં એમનાં એમ કીડાઓ રાખીને પૈતાને વતન બાંધે છે અને તાં હાં પછે તે નીકલી આવે છે. ડાંમપીઅર નાંમના નાં મીચા મુસાફરને એક જગાએ વારો લાગા પછે હરધાં વરસે બીજા જગામાં તે હરોણ થયે એ હતા.

આ દરદની નીશાંણો કીપરથી વર્ષ દા પારખી શકે છે કે વારો છે કે નહીં. જે ભાગમાં એ કીડો વધી ને મોટો થયે એના હાથે, તે ભાગમાં કીડ લાગે છે. ચાંમડીની અંદર કાંઈ ચાલતું હાથે એવું જાણાય છે. તે ને કંટલાક વખત પછે તાંડું એક ઘડ અથવા ગુમડાં સરખું દરદ થાય છે, જેમાં એક મોહડું બને છે અને તે વાટે આ કીડો પૈતાનું માંડું બાહર કાઢાડે છે. એટલા વખતમાં તાવ આવે છે અને બીજા પીડાકારી થાય છે.

વારાનાં દરદનો વર્ષ જે મુખીઅ કીપાએ કરે છે તે તેને બાહર ખેંચી કાઢાડવાનો છે. એ કીડાને બાહર કાઢાડતાં પુશકલ સંભાલ અને મેહનત લેવી પડે છે. કીડાને જે છેડે બાહર આવી એના હાથે, તે પાછો અંદર નહીં જાય અથવા તુટી નહીં જાય એ ટલા માટે તે છેડાને એક મોટી ઈયા બીજા વલગી રે હાથે વી આગરી સાથ વીસલવામાં આવે છે અને તેની કીપર પાટો બાંધી લીએ છે. કંટલા કે નારે તે તુટી જાય છે તારે દરદીને વધારે હરોણ થવું પડે છે, પણ એ સંભાલથી એ અવામાં આવે તો તે બધી વખત તુટી જતો નથી. કોઈ સહેલી જગામાં નો વારો નીકલી

એ હાથે તો તે એકજ વખતમાં ખેંચાઈ આવે છે, પણ કંટલાકવાર કાઢાડનાં કાઢાડ લાગે છે.

આ દરદ ગમે એવું કંટલા અથવા કમકમાટ ભરેલું છે તો પણ તેની કીપર મુખ પોડી હકીકત જાણવાથી શરૂ થાય છે. તેમાંથી ખોદાતાલાની ખો હાલી કુદરતનો આપણને ખેંચાલ આવે છે, પણ તે બીનાં કરતાં તેમાંથી આપણને પૈતાને સંભાલ લેવાનું જે બની આવે છે તે આ દરદ સંબંધી બને આંખ નો સકીથી મોટો શરૂ થાય છે. વારાનાં દરદનું જે દુક ખેંચાંન હમે કીપર કીધું છે તે વાંચતાં જ ચતુર વાંચનાં રી ચેતી જશે કે શરીરનો જો ઘસો સંભાલ લેવામાં આવે તો વારો કવચીતજ થાય. આપણે જો એ કીડો કે તેની કીતપંતી ઘણું કરીને પાંણીમાં છે, અને વધી તે ચાંમડીને રસતે શરીરમાં જાય છે. માટે પાંણી પીતાં અને વાપરતાં બહુ સંભાલ લેવો ધરે છે. ગલીચી વારાનાં દરદને એક મોટું કારણ આપે છે અને હમે દલમીર છઈએ કે આપણાં ઘણાં ઘરોમાં ઘસતો સુધકાઈ કીપર ઘેઆંન અપાતું નથી. દરરોજ નો શરીરને ધોવાની ટેવ રાખી હાથે, ચાંમડીને હમેચા સાણ ચોરીને સાફ કીધી હાથે, પીવાનાં પાંણીને બનતાં સુધી ચોખ્ખુ રાખી પીતી વખત તપાસ લેવાતી હોય તો આ વા નુકસાનકારક કીડા અથવા તેમનાં ઈડાં દીલમાં દાખલ થાય એ મુશ્કેલ વાત છે.

એક વાતમાં સાત વાત.

(મોટી ગાલની મોટી પંચાતી.)

મેહરાંમ બખરચીનાં બપોઈ બાઈબાઈ બેઆ સી વરસની કીમરમાં મેહરાંમનાં પચેઆં. તેવ છુનો બધો જનનારો મેહરાંમનાં ઘરમાં ગુજરી એ હતા અને તેટલાં તેવણ કીપર દોહાડતો મોઘડીયાં વીટીયાં હતાં. તેવણે ઘણો વખત ગરીબાઈમાં કાઢાડવા પછે મેહરાંમે દાહાડો રેરવી નાંખી એ હતા. તેનાં બપોઈએ તેને પાલી પોસીને મોટો કીધો હતા અને છંદગીના આગલા વખતમાં નો કે તેણે બખરચીનો ઘેલો કીધો હતા તો પણ પાછલા વખતમાં તે આસતે આસતે વધતો ગયે એ હતા અને જારે બપોઈ ગુજરે આં તારે તેણે સારી પુલવાલો ઘરને એક ઘરખી ખંધાવી છે હું.

વલી જેહસતન ખાઈઆઈની બધી ઊમેલો પાર પડેલી હતી. તેવણને મરવા ગમતું નહી હતું અને તેથી લંદળીની સારી જતન લેવાથી જે જઈ જીમરે તેવણ પોહંચીયાં હતાં તે ઊમરમાં તેવણને જેટલી લલાઈ જોવાની આશા હતી તેટલી જોઈ લીધી હતી. તેવણ પોતાનાં દીકરા તથા તેના દીકરા જેહરાંમને પરણાવીઆ એટલું જ નહી પણ જેહરાંમનાં બેટા બેટીઓને પણ નાંહાંનાં નાંહાંનાં અદરાવી પરણાવીને તે વણ કેહતાં તેમ “માંયા ઘોઈ નાંખી હલકાં કીધાં” હતાં. તેવણનો લેલો ઘણો મોટો હતો અને તેથી તેવણના મોટાતને વખતે બીછાંના આગલ નાહાના મોટાં મલીને ઘણા જણ શરજદ એકઠાં થયેલાં હતાં.

પોતાના બપાઈનો સઘલો ખરચ જેહરાંમે પોતાને માંથે લીધો હતો. તે જરા કંચુસ હતો પણ આ વે વખતે લાંબો હાથ કાઢાડતો હતો અને પોતાના લેહમને લીધે લગણ તથા મરણ એ બે ટાંકણા ઊપર કુચ પઈસા વેરતો હતો. તેને સમજાવે એવા કોઈ સગા વાહાલા નહી હતા. માતર તેની એક જેહનનો જમાઈ સાવખશા છાપગર કરીને હતો. તે જરા મીઠેલો અને તેથી સમજી હતો. તે પોતાના મામા સસરાને ઘણું સમજાવતો કે મોહાત પાછલ એવો ખરચ રાખી ને ખાંણ પીણ કરવાં એ ઘણું ખોટું છે. તે કેહતો કે “જુલો મામા મોહાત નેછે તે ગમીને વખતે એ ને ખાંણ પીણ નેછે તે પુશીની નીશાનંદે વાસતે એ કને વખતે ખીજું કરવું બેજા છે. ખીજું તમે વીચારો કે જે ખરચ થાયે છે તે મઘલો ખાવાનું કરવામાં થાયે છે અને મોટો ભાગ ધરમના ઊપાધીઆઓના જવામાં જાયે છે તેમાં શું શયેદા ?” પણ જેહરાંમને આજે પઈસા આવીઆતો શું થયેલો ? આગલતો બખરચી જમાટે “બા—બા—પોરીઆ મુગો ખેસ” એ સીવાએ બીજા કીઆ જવાબ તેને આવડે તેણે વગર સમજે તરણ દાહાડ ભાતી કરવામાં મોટી રકમ ખરચી નાખી.

જેહસતન ખાઈઆઈની ભાતી ખાવાને સગાં વાહાલોની સારી સંખીઆ જેહરાંમનાં ઘરમાં ભેગી થઈ હતી. તેઓ એમ સમજતાં હતાં કે જુદાં માંણસની ભાતી તથા જેહરાંમ ખાધાથી આપણાંબી આવરણ લાંબા થાયે છે. આ હસી કાઢાડવા જોગ વીચાર ને લીધે ઘણાં બઈરાંઓ જેહરાંમનાં ઘરમાં ચાર દાહાડા સુધી રહેલાં હતાં. દીસના પાંકરણ થવું હતું અને

ને રાતના ભાતી ખાધા પછે સરવે ખરકીમાં યુતાં હતાં. તેઓમાં જેહરાંમની ખાજોડી તરફનાં સગાંઓ, જેહરાંમનાં ભાઈ તથા જેહનેનાં છોકરા છોકરીઓ અને તેઓની લેલવાંણા ઈતીઆદી હતા. સાવખશા છાપગરની માં પણ ચાર દાહાડ રહી હતી.

ખાઈઆઈ જુગરવા પછે બીજે દીને સાંજનાં બધી સોમલી કોમલીઓ ખરકીમાં ઘડીની એકકી થાલીમાંથી ઘડું ચુંટવા બેઠી બેઠી તરેહવાર વાતો કરતી હતી. ખયેરાનાંતો તેઓએ સારી પઠે કુટીલોં હતું અને તેથી કોઈનું ઘાતું બેઠેલું હતું તથા કોઈને માંથે પાતા ખાંધેલા હતા. પણ વલી સાંજનાં તેઓ વચે જે વાતો ચાલતી હતી તે ગંભીરાર્થની હતી અને હસવાનીબી હતી. તાંહાં જુગરેલાં માણસોની વાત નીકલી અને તેમાં કોલી કુઈ બોલી કે—“હા માએ હા—ખરીઓ એવો જમાનો જ ઊંધો આવીઓ. માએ મારા ખાપુલએ નુસરેપનમાં વાંચીલોં કે હલેધી બધાંના રૂવાનને લેલલેલની ગાડમાં નાખીને છેક છાસતી ગમ લઈ જવાના.” આ ખખર સાંભલીને તરણ ચાર જણ “મરેરે, મરેરે,” કરવા પડીયાં અને તે ઊપરથી વાત ઘણી વધી પડી.

કુકી કાકી—અરે માએ કોઈ ખોદાએ ખોદાએ કરો. મુવા કેહતાતો દેવાંના પણ સુનતાબી દેવાંના !
કોલી કુઈ—થું નહી ! ખરી વાત છે. છાપાને છપાએલોં તારે કોઈ ખોટું હોએ.

કુંવર દોસી—હા, હા, ચોલોં બધું ગાંમતો એ નો હાવરકુતો લઈ બેઠું છે. કેને મુઈ સરકારે ધારો પાડીએ કે દખમાં બધાં ભાંલ નાખવાં.

મીઠી મામી—અરે તમે મરેરે કોટકના કાહાડતા ! બીચારાં કોણ કોણ જવાન જમાનના હાડકાં રખડવાની વાત આવીતો.

ભઈ માસી—અરે નારે માંચે ! એ શી બલા ? એવું બોલતાંને એવારી નાંખીઆરે ગાંમનાં રૂવાંન પરથી. નાં, નાં, એમ જો હોએતો મમલઈ છોડીને નાહસી જઈએ. પેલાં કેને મરતાંને મારે તેમ મુવા એ મરતાંને મારવા નીકલીઆઇ.

આ ચોરતોનો ઘલરાત જેહરાંમ બખરચીની જેહનની છોકરી વીરલે નરમ પાડીએ. તે જરા સમજી હતી અને તેનાં સારા વીચારો ઊપરથી આવાં લેહમી બઈરાંઓ સાથે બળું લેલાવા તેને ગમતું ન

હી હતું. માટે તે માલા ઊપર પોતાનાં ધણીની સાથે વાતો કરતી ખેડેલી હતી અને બારે હેરેનાં બર્ધરાંઓ આ નકાંમી કલખલ લઈ ખેડાં હતાં તારે ખરકીમાં કાંઈ કાંમ સાડું આવતાં દાદર ઊપરથી તેણે ઊપલી વાત સાંભળી હતી. માટે પાછી જતી જતી તે ખોલી કે—“તમે લોકો એ નકાંમી ગડબડ કરોછો. મારા સાવખેશાનાં છાપાખાંનાંમાંથી દરરોજ જે નીચી સ આવેછ તેમાં મેંતો કદી એવું નથી વાંચીશું” કેર વાંનને રેલવેમાં લઈ જવાનો સરકારે હાકમ કીધો હો એ. ખરી વાતતો એ છે કે મુંબઈમાં હમણાં કંઈ જગા મલતી નથી, અને તેથી ઊલટું વસતી ધણી વધી છે—પણ બાંહાં વસતી ધણી છે તાંજાં બધાં લોકોનાં મુદ્દાં ડાટવાની તથા ખાલવાની જગા છે, જેથી લોકોની ત નદરોસતીને ઈળા થવાને કીધે તે જગાઓને બંધ કરવાની લોકો બારે બધાંમણુ કરેછે તારે સરકારે તે વીથે તપાસ કરવા માંડી છે. બાકી સરકારે કાંઈ તમે કે હોછ તેવો હાકમ કીધો નથી. વાત બધી એટલી છે કે મુંબઈમાં જગા મલતી નથી.”

કુકી કાકી—અરે માએ જગાને વાસતેતો નહીં જ ખોલીએ તેનાં ધણાં ગુણુ. સુવા મારા ઘેરવાલાએ હુધરી આત ખાલી કરવાની મને નોટીસ આપી તારે આખાં ગાંમમાં તવલી વલી, પણ મારે લાએક એક ઘેર ખાલી હોએરે ? તો એક ઘેર નહીં મલે.

કાલી કુઈ—અરે ખદએ ! ઘેર બાબત હને જેવી વેહલા ભોગવીએછ તેવીતો સુવા દુસમનને કહીએ થું ખી નાં જોતો. એજણી એક નાહલી કાઠરી, ને વેં હંત જેટલી એક નાહલી ખરકી. તો તેમાં જવખાઈ હું, માએ મરે મારો સોલુ ને મારી વહુ સહી કેમ રે હેતાં હોઈયું.

બાઈ માશી—પણ તેમાં વરી તમે મોટો હરીમ જેવો ઘેરે માએ નહીં. ને બારે સમાએ નહીં તેવો છ તરખલંગ ઘુસાવી મેલીએછ કે ચાલવાની જગા નહીં મલે.

કાલી કુઈ—માએ થું કરોએ. નાહલા ખાટ લા હોએતો સહવારનાં ઊલા કરી મેલીએ ને સતનાં વારીને સુઈએ. પણ એજણી મોઘવાઈ થું મરે, તેતો કેને માડું કાંમ, તારે તેને કાંઈ વેચવા જવાએછ. જ ભરાએઆ સોલુની અરધી અરધ કમાઈતો હરવા એઆ ઘેર કજીનાં ભારામાં થેસી જાએછ.

મીઠી માની—ગમે તે કરો, આજને કાલતો ઘેર ધણીએ કમાએઆ. કેને દુજયું થન તે એ જો માએ ! એક આરડીનાં બાંહાં ચાર રૂપીઆ હુતા તાં હાં આજે બાર બાર ને પંદર પંદર રૂપીઆ.

કુવર દોશી—પણ મમઈ કાંઈ એખલાં ઘેરનાં ભાડાંજ હોએતો તેની એક પીરા કાહાડીને મરીએ. પણ મુઈ અનીથી તે પણી સુધીની બધી ચીજ મોઢી થઈ તારે હોજઆ ઘેરવાલા નહીં કાંએ મોઢા થાએ.

કુકી કાકી—જર ને ચાહેસો કર. એ પઈસા વાલાઓને કાંઈ લાએ નહીં, પણ ખીચારાં ગરોબ લોકનું મોહાત છે.

બાઈ માશી—મરેરે ! પણ હું તો કુઈ કે ડાકટરો વરીક મોઢા થએઆ. આગલ આએ આંમલી આ ગલનાં હારાને અરધો રૂપીએ આપતાં તેમાં શેરાનું ખી તેજ ને દવાનું ખી તેજ, તો આજે નવા નવા ડાકટરોની નીકલીઆ તે બધે રૂપીઆ શી લીએ ને દવાઈ નું લાંએ તેતો જુહું.

ડાકટરોની વાત નીકલી કે કોલી કુઈએ નો સોટ મુકીને અવાચી ખાધી. તેવણને તેજો વીરી થ હો કરોધ હતો. તેવણને મરનાર ધણી બારે ખહીનાં મરજથી મરણ પાંમીએ તારે તેવણને મોટો વીચાર એ લાગો કે ડાકટરોએ બારે તેને સારો નહીં કીધો તારે તે કાંમનાં થું. બાંહુ કે એકએક આખરી માંણુ સાડુંજ થવું જોઈએ અને બાંહુ કે મોહાતતો દુનીઆમાં હોએજ નહીં. બર્ધરાંઓનો તો ઘારોજ છે કે જો કાઈને ડાકટરથી સાડું થએઈ તો દીક, અને નહીતો પોતાની ખાંમીથી ખી જો તે દરદ દરસત નહીં થએઈ, જો તે દુખ ધણુંજ કડુંજ હોએ અથવા વધારી મેલીને પછી ડાકટરને ખેલા વીચારી તે સાડું થવાની આશા નહીં હોએ, જો ડાકટરનાં હાકમથી ઊલટા ચાલીને તેની દવાની સાથે ખીજ આડા અવડા વેહસો કીધાં હોએ, એમ કરતાં જો તેની અજલ આવતો બસ તેજો એકને ખી નહીં પણ બધા ડાકટરોને બદલાંમ કરવાનાં. તેમ કીલી કુઈ તથા તેની ઊપલી સહીએને જે મુસો હનો તે ને ખાતર તેવણ ખોલીઆંકે—“અરે માએ—દરદખી ખરીઆં ને ડાકટરો સુવા. હોજઆએ બધી દુનીઆને ખરાખે હાલ કરી નાખી. આજે ચચાર વરસ થએઆ રેડાપો સેહવાંએછ તે સારી ?”

ભાઈ માંસી—હું તો કંઈ કે એવા આજ કાલનાં પોરીઆઓની કમાઈથી કેટલી થાએછ ? જેમ કાકરે રો વધેછ તેમ દરદખી વધેછ !

કુવર દોસી—તો માએ ખીનું શું ? હાસરેસી આ ને એવાં એવાં દરદ આજ કોઈનાં સપનાંએથી હોતાં ? એતો જમાંને ખગડીઆ ને વધારે પાંખી થ એઆ.

કુકી કાકી—પણ તેથી એવા એવાઓને લીધેરે માને, એનો અંગરેલ સીખીને બધા ખગડીઆ.

કોલી કુઈ—ખેડેસતન ખાઈગાઈને કાકરેસોએ કેટલાં હેરાંન કીધાં તે જોવોની. આભાગીઆઓનું કાઈનહી વલે તારે જટ દઈને કેને વારી લઈ જવો. તો કારખાઓને કોઈએટલું પુછે કે દુખ તે દુખ—તે માં એ શંકાં દેવાં ?

મીઠી માંમી—અરે દુખનો ખાપ મરે. દુખે દુખે ખેજરી પાંચીએછ. હજુર આએ હોરાને સાખા સની માંએ કે નાક નોઈ એટલે તમને ફલાંનુંછે, ફલાં નુંછે એમ કહી આપે. આએતે, હાંલ્યાનાં જણી આ આવે, ઘડીઆલ કાહાડે, નાંક નેએ—તો મુવાં ઘડીઆલમાં તે કોઈ દરદ પરખાએ ? એવાં વેળાં મારીને તમને પુછે કે શું છે—ને તમે કહો તારે દરદ પારખે. એતે શું કાઈ કાકરે ?

ભાઈ માંસી—મારા ધનલથાને કરમ થએઆ તો માંએ પાંચ દાહકાનાં સાત રૂપીઆનું ખીલ કી હું. ખાવા બેઠા જપે ને જ આવે તે ખપે.

કોલી કુઈ—તે તાંડાંસુધી આલકાકાનાં કજલા ને પાલખીનો ખરચ કાંહાંથી નીકલે ? એ પુતારા રે મા એ—ગાંમ ખધાંને પુતી વલે. કહેતીછે કે રોગા ને પઈસા જોગા. પણ એ લોકો પઈસા ઘણા હુએછ.

મીઠી માંમી—આ વાએ પણ નથી કોણુ હુડું ? લાકરોં વાલા જોવોની. મુવાઓએ સપ કરોને ખાવ એવા વધારો મેલીઆછ કે છાંનાં ખારવાનો વખત આવોઆછ.

કુકી કાકી—પણ માએ મુવા તેથી શું મરે કે માંદા પડે ? સરકારે કેને લાકડાં કાપવાની મનાં કીધી તારે તે કીઆ મુલામાંથી લાવે.

કોલી કુઈ—સરકાર કાંહાં દુખની દેતી નડેછ ? મુવા અંગરેએ આવીને બધું મોઘું કરી મેલીગીરે માંએ.

કુવર દોસી—મરેરે—કેને કોલીને કાંને કોરા ને એક ઊઠે ને ખીલ પીરા, તેમ એક પછી એક નવી પીરા નીકલીઆજ કરેછ.

ભાઈ માંસી—ગમે તે કરોની. પણ મુસવાલા આતો કેને એ મોઘવારી તે લોકોની આખાદાંનીની નીશાંનહે.

કુકી કાકી—ધરેરે એ છાપતા ! મુવાં મરીખ લો કનો મરો થાએછ ને તેમાં આખાદી કાંહાંથી આવી વાડ ?

કોલી કુઈ—પણ માએ રોજ ઊઠીને છાપેખી શું ? ગજ ગજ નેટલાં કામજખીતો રોજ ભરવાં જોઈએ તે મુવા કાંહાંથી લાવે. આ કોઈની તારીછે, મારી છે, ફલાંનાંએ લાવરા કીધા, ફલાંણાંએ પોરી ચહુધાવી, એવું એવું છાપે.

મીઠી માંમી—છાપતા તુડી પડે. “ધાંમે મુવો, કાંમે મુવો, લીલ ખોદી નાંખી આવીઆ” એવી વા તો તે લોકો પાસેછે. તે લોકો કાંઈ દીન સમજેછ કે દુનીઆ સમજેછ. ભલા કાને મુકણુ નેટલા સીસાદી નાં પોરીઆ નીકલીઆ કે આને એટલો બકબકારો કરવાનું ખનેછ.

આ વાતતો કલ્યાણનું મુલ થઈ પડીછ. સા વખણા છાપગરની માં દારની હોં બેઠેલી હતી અને ઊપલી ખઈરોઆ એવું નાંખતી હતી કે તે ઊપર પોતાની વહુ વીરલની સાથે હો, પણ તેતો છાપખાંના વાલાઓની ગાલ સાંખલીને લકવા નીકલી. તે ને જોઈને ગાલ દેનારોઆતો થસ થઈ ગએઆ. “આવાએ એવારી નાંખુરે ! છુડુ રે ખોલતીઓને ! છાપગરને ગાલનાં દેતાં મરેરે. તેનાંનાં પેટલાં ખરે રે. મુઈઆ વીચાર કરો કોઈનાં કેવા હોવાઈ ન વાઈનાં હોએ, તેને તમે સાંની આલો દેવોછ. રાંડો ની ટકટકથી માંથુંખી દુખી આવીછી. જરા મુગી આ ખેસો. કાતરની કાંતી જખાં ચલાવેછ. કાકર ને, પેલાંને આલાંને મુવા વગરતો કહેતાં નથી. તો રાંડો તેનાંઓએ તમારો શું મુનાહા કીધો. તમે ચાલની દેતીઓ મરે ને તમાડ સતીઆનાચ થાએ.”

આ સખદો ઊપરથી મોટી પંચાતી થઈ પડી. ઘણાં ખઈરોઆ શાવખથાની માને જોઈને દઘઈ ગએ આં. કોઈનું માંથુંખનું સરી ગએછી અને કોઈનાં હાથમાંથી ઘણુંની થાવી પડી ગઈ, પણ કોલી કુઈ અ

ને બાઈ મારી લડવા ઊતરીયાં. તેણે સારીપટે જ વાળો આપીઆ અને તેથી જોડેલોતા કલ્લો. યઈ પડીઓ કે દીકરા દીકરી ઊપર ઊતરી પડીયાં. આ ઘોંગારથી શાવખશા તથા નેની બાએડી વીરલ નીચે ઊતરી આવી. વીરલે ઊપલાં બઈરાંઓની વાતચીત નો ઘણો ભાગતો સાંભલીઓ હતો, માટે પરથમ તેણે સંધો કલ્લો નરમ પાડીઓ. તે એવીતો નરમાસ વાલી હતી કે સાધારણ બઈરાંઓ તેથી ઊલટા વીચા રો ધરાવવા છતાં તેને વજણ આપતાં હતાં. માટે જ તે વીરલે બધી આગ હાલવી નાંખી તારે શાવખશા તેઓને નીચલી શીખાંમણ દેવા બેઠો—

તમે લોકોને મારાં માએ માલ દીધી તે અન ઘટતી હતી કેમકે તમે અનનનપણને લીધે છાપખાં નાંવાલા અને ખીનઓને છુડાં બોલીઓ, પણ તમે તેઓને માલો દીધી એખી અનઘટતું. મારો ધંધો બધો છાપખાંનાંમાં છે અને છાપખાંનાંવાલા ઓને માલ દીધી તે મારાં માએને મનસે મને લાગે છે. તોખી કાઈ નહીં. છાપખાંના નીકલીઆ પ છે કેરો શએથ યએઓ, લોકોનું મનેઆન કેટલું વધીગિંછે, લોકોનાં વેડેમ કેરો ઘડીઆ છે તે તમે જાણતાં નથી. હીઆં વેપાર ચાલીઓ, સાંચા યએઓ, નીશાચો નીકલી, હું અને તમારા છોકરા તાંહાં શીખીને રરતા કમાતા યએઓ, રાજનો જુલમ ટલીઓ, લોકો પઈસાવાલા યએઓ એ બધું બરે ની ઊસપેપર વાલાઓએ છાપીગિં તારે બનીગિંછે. વેલાંતમાં તેઓનેતો ઘણું જ માંન મલે છે. તેઓ જે છાપે તે સાચું કેલવાએ છે. જેમકે હાલની ત્રાધવારીમાં લોકોની આખાદી દખાએ છે એ વાતને તમે હસી કાહી પછુ તે ખરી વાત છે. તમે જોલોકે હાલ બને એ વી ત્રાધવારી છે પણ લોકોની દાસત આગલ કરતાં વધારે છે કે નહીં ? હવે એ દાસત કાંહાંથી આવી ? રૂનાં વેપારથી. રૂ કાંહાંથી આવીઓ ? ખેડુતોએ અનાંજ મેલીને રૂ પાકવીઓ તેથી. હવે તેમાં તેઓ કમાએઓ અને અનાંજ ઘડીઓ માટે મોલો યએઓ. ખીનું આગની ગાડી ઊપર ઘણા ખેડુતો વધારે કમાઈને લીધે મનુરોએ ગએઓ, કારખાંનાંઓમાં કાંમે લાગા. એવાં કારણોથી ત્રાધવારી યઈ પણ તેઓતો સુખી યએઓ કે નહીં ? વાસતે વગર સમજવે છાપખાંનાંવાલાઓ અથવા ખીનઓને માલો દેવી ઘણી

નહારી ચાલ છે. કાકરોને તમે માલ દીધી, પણ વીચાર કરો કે ઈસવીસોમાં લોકો સાચાં યએ છે તે શું હાલઓથી ? તેઓ પાંચ પાંચ વરસવેર શીખીઆ તે શું નકાંમું ? તમે સરકારને માલ દીધી, પણ જુલો કે જો ઈજરેજ સરકાર આપણે માંધે નહીં હોતેતો શું ચોરો આપણાં ઘરમાં આવીને આપણને લુટી નહીં જતે ? અથવા મુસલમાનો શું આપણને વડતાવા નહીં આવતે ? હું દલગીર છડી કે તમે લોકો વગર સમજે ચોડામાંથી શહુ શહુ ખેડકવાની આદત ચાલે છે.”

આ સીખાંમણથી અસર યઈ. એક વાતમાં સાત વાત યઈ. રૂવાન વીથ પરથમ વાત થઈ યઈ તો પણ બઈરાંઓની ટેવ પરમાંજી તેમાંથી ઘણી બાબતોની વાત નીકલી હતી, જે દરએક બાબદ અધુરી હતી અને તેમાંથી અંતે કલ્લોખી યએઓ હતો.

કાલુના છટકાં

કાલુ એક જાતની માછલીનું નામ છે. તે માછલી બે સકત સીપોથી ધંકાએલી છે. તે સીપો એક ખી બીપર એવીતો મજબુતાઈથી બેઠેલી હોએ છે કે માં હેલુ જનાવર જેવારે તેઓને ઊગાડીને પાછી બંધ કરી લીએ છે તેવારે તેઓની કીનારી વચે જે ચીજ આવી હોએ તે સપડાઈ જએ છે. એવું કેલવાએલુ છે કે એક વખતે એક માછીના જુશડાના છાપરાં ઊપર કેટલાંએક કાલુ પડેલાં હતાં તોઆં રાતની વેલાએ એક બીંદર બાઈ લાગે, અને પેલાં કાલુ પકડવાને તેને ચોતાનો પગ જેવો સીપોમાં ધાલીઓ તેવીજ તેઓ એવીતો મજબુત બંધ યાઈ ગઈ કે બીંદરમામાનો રાંડીઓ બાહર નીકલી સડીઓ નહીં તેથી તેવણુ અછાર પછાર કરવા લાગીઆ. તેની હીલ ચાલના આવા જથી છાપરાં તલે મુનેલાં આદમીઓ બગી ઊડીયાં અને ચોતાને મન સાથે સમજ્યાં કે કાઈ ચોર ચોરી કરવાને આવીઓ છે. પણ બાહર બાઈને જોએ છે તો કાલુની સીપો વચે એક ત્રોલો ચોર સપડાએઓ, અને ચોતાની ભાતી ખાશીએત પરમાણે ત્રપડાંમણથી નાહાંજી નાવાની ખેડુ દોરેતો કરે છે. એજ ત્રવારે એક વખતે કાલુની પ્રીધાડી સીપ બહાલવાને તરણુ બીંદરોએ કોસેલ કીધી હતી તેવાંમાં તેઓ તરણુ જણુ પકડાઈ

ગંજેઆ હતા અને તેના જોરથી ભયપાઈને મરણ પાં મીઆ હતા.

અહીરાંજ અહીરાંજ નામના વાંનરો વીરો કેહ છે કે તેઓને ભાલ પાલાના ખોરાકની તંગી પડેછે તે વારે સમુદર કાંઠે જઈને એક હીકમત વાપડીને કાલુ માછલી પકડવા જાયછે. પેહલાં તેઓ કાલુને સોધી કા હાડેછે અને તેઓ જેવી પોતાની સીપો ઊઘાડેછે તેવાં માજ તે સીપો વચે પથર અથવા લાકડાંના કકડા ઘા લેછે કે તેથી તેઓ પાછી ધંકાઈ જાયે નહી તથા અં દરની માછલી ખાહેર કાહાડી લેતાં તેઓનો હાથ અંદર ભચ્ચાયે નહી. આ હીકમત જખડી !

નાટકો, નાટકકારો અને નાટકશાલાઓ.

નાટક, એ ખેલ કેટલીક વાંચનારી ખાંતુઓએ સાંભલીઓ હશે. તેનો અરથ તથા તેની મતલબ સમ જવાની ઘણી જરૂરછે. અગત કરીને હમણાં તેની પ્રમજ આપવાનો વખતછે કેમકે આ શહેરમાં દેસી જોરતેને સારૂં નાટકો શરૂ થવાની નીશાંઓ માલં મ પડેછે. ખોદાતાલાએ એવું સરજેલુંછે કે માંણસ ખતે આ દુનીયાંની રંજ તથા મેહનતમા ભાગ લેવા કતાં ચોક્કસ વખત ગમત ઈઆ મોજમા ગુજરેલો. તે નો ખાંધોજ ખોદાતાલાએ એવી મતલબનો ખનાવી ઓછે, અને તેટલા માંદે દરએક આદમી પછે જંગલી કે સુધરેલો, મરદ કે જોરત પોતાની કુરસત તથા આ સાચેસનો વખત અનેક તહરાંની ગમતમાં ગુજારેછે. જુદી જુદી પરબઓમાં ગમત મેલવવાની જુદી જુદી રીતીઓ હોએછે અને નાટક એ સુધરેલાં ઈજિરોપખં કમાં એક ગમતછે.

કુરસતનો વખત ગુજારવા માંદે ખાવા પીવાથી અથવા નાચ રંગથી માતર ઈંદરોઓનો હવથ પુ રો પડે તેના કરતાં મોજ મલે, લવ ખુસી થાએ, બનેઆંન વધે અને નીતી શીખાએ એવી ગમત જો પસંદ કરવી હોએતો તે નાટકછે. તેમાં ચોક્કસ આદ મીઓ જુદા જુદા સોંગ કાહાડી તથા વેસ બદલીને ખે લન્કરી ખતાવેછે. પણ ગમત આપતાં વલી એ ખેલે ઘણી રીતે ફલવણીનું રૂપ લીધુંછે અને ઈજિરોપખંડ માં તે મધે એટલો સુધારો થએઓછે કે નાટક માંણસ ને સુધારવાનાં હથીઆર દાખલ ગણાંએછે.

એ ખેલ કેવા થાએછે ? તેમાં દુનીયાં મધે ખ નતા ખરેખરા ખનાંવોને નજર સાંતુ ધરવામાં આવે છે. જાંણેકે આગલા વખતમાં એક મોટો રાજો પો તાની રઈએત ઊપર જુલમ કરતાં પોતાનો નાંસ પાં મીઓ અને રૂકીરી હાલતમાં આવી ગએઓ તથા ર ઈએતમાંનોજ એક ગરીબ શખસ લલી લલાઈથી લો કો તરફથી લડીઓ માંદે રઈએતે તેને રાજો ખનાંવી ઓ. એ ખનાવ નાટક કરનારાઓ હાલના વખતનાં લોકોની ચાંણાકને માટે કરી ખતાવેછે, એક જણ રાજો થાએ; બીજી તેની રાંણીઓ થાએ. રાજો દરખાર ભરે; તેમાં તે પોતાનાં પરધાનને રાજ સોપે અને પોતે રાં ણીઓને લઈને ભાંગખીઓ કરે; અને અંતે તેથી રઈ એત લાકાઈ કરી રાજાને ગાદીએથી ઊઠાડીને નવો રા જો દરાવે. એ સઘલું જોવાથી હાલનાં વખતનાં માણ સો કેટલાં સુધરે તે જુવો. રાજો કેવો હોએ, તે દરખા ર કેમ ભરે, તેમાં કેટલા દમાં થાએ, પરધાનો તેને કે મ માંન આપે એ સઘલું ઘણા અનજાંનાં લોકો જોઈ શકેછે. વલી ભલુ માણસ કેવું અને કેવું કેવું, તેઓ લલાઈ કેમ અને જુરાઈ કેમ કરે, લલાને કેવું માંન અને જુરાને કેવી સજ તે પેલા જુદા જુદા ખેલાડીઓ પોત પોતાનાં વેસમાં કરી દેખાડેછે. તે ઊપરોત રા જાવું શહેર જેઓએ જઈને જોઈશીં નહી હોએ તેઓ નાટકમાં તે જોએછે કાંચેકે નાટક કરનારાઓ ઊ પલી ખાખજોજ નહી પણ રાજ અને શહેરને પ ણ આપણી નજર આગલ ધરેછે અને તેમાં જા રે ઊપલા સરખા ખનાવો ખનતા જોઈએ તારે જો એઆ આપણું ખરેખર તે ખનાવની જગામાં જઈ લા ગા છઈએ એવું આપણને લાગેછે. ઊપલા રાજાને તો માતર હમે એક દાખલો આપીઓછે. દુકમાં કહી એછે કે જુદા જુદા સારા અને માફા ખનાવો, તેમની જગ્યા, અને તેમને ખનાવનારાઓ સુધાં આપણને ખ નાવી દેખાડવાની જે રમત તે નાટકછે. તેનો ખરેખ રો વીચાર જોવાથી આવેછે.

આવા સરસ ખેલો અલખતાં વેલાત અને ઈજિ રોપ ખંડમા થાએછે, પણ તેનો ઘણો આધાર તે ખેલ કરનારાઓ ઊપરછે. તેઓ ઘણાં ફેલવાએલા અને કા ખેલ હોએછે. તેઓમાં મરદા અને સ્ત્રીઓ સાથે હોએ છે. ખુશી અને ગમીને વખતે કેમ ખેલવું, કેવું મોટો હું તથા દેખાવ કરવો, કેવી હીલ ચાલ રાખવી તે સ

એક ખેલાડી સ્ત્રીના તખતા બીપર દેખાવ.

ઘડું તેઓ શીખે છે. જે શહેર આપવા જગાને લગતો ખેલ હોય તે કાંડાં અને કંડુ હડું તેનો લોકોને ચીંતા ર આપવા માંડે પેઢલાં તે બહુ લીંચે છે. લઘઈ કે મ કરવી અને મીઠાસ ભરી વાતો કેમ કરવી, ચીઆર કેમ ખતલાવેલો અને જહુનુન તથા ગુચો કેમ દેખાડ વો તેની તેઓ તાલીમ લીંચે છે. જે લોકોને લગતો ખેલ કરવો હોય તે લોકોનોજ પોશાક જરીનો અને સાદો તેઓ સીવરાવે છે. એ સદ્ધર્માં કાંતોને માંડે ઘણુ ચોટું ગનેઆન જોઈએ છે, અને તેવાં ગનેઆંન ધરાવ નારાઓજ સારા નાટક કરી શકે છે. લોકો તે નાટકકારોને ઘણું માન આપે છે. ઘણું નાટકકારો ચોકસ યુ દતમાં ખેલો કરીને લખો રૂપીઆ કમાઈ ગયેઆ છે. ગુખીઆ કરીને સ્ત્રી નાટકકારો ખેલ કરતી વખ તે પોતાની એટલીતો હાશીઆરી દેખાડે છે કે વા રેવાર તમાસગીરો મોઢી પડે છે અને તેમાંથી ને સ્ત્રીઓનાં ભાગેગ ઊઘડે છે. એકુમે લખલા એવા બનીઆ છે કે નાટક કરનારી સ્ત્રીઓના રૂપ, આ વાજ અથવા હાશીઆરી ઊપરથી લોકો તેમને એટલું માન આપતા કે ખેલ થઈ રહેલા પછે તેમને ગાડીમાં ખેસાડીને પોતાને હાથે તેને ઘર ઘસડી લઈ ગયેઆ હતા. એવી એક નાટકકાર સ્ત્રીનો ચીતાર હમે પાસે નાં સપ્તમાં આપીએ છે.

હવે નાટકશાલા એટલેજ નાટકની નીચાલ વી શે થોડું બોલીએ છઈએ. ઊપલા સુધરેલા દેશમાં નાટક લખનારા તથા કરનારા નામીયા માંહુસો છે, પણ તે સાથે નાટક કરવાની જગાઓ પણ નાંદર છે. એ જગાઓ ઊપર એક ખેલની ખુખીનો ઘણા આધાર છે. ને ખાહરથી અને અંદરથી સહીથી સરસ મેહલનાં જેવા હોય છે. તેમાં લોકોને વાસતે ગોલ ઘેરાવામાં ખેડકો કી ઘેલી હોય છે તથા નાટક બધાને દેખાએ એવી જગા માં થાય છે. તે જગા ઘણીજ મોટી હોય છે. તેમાં ખેલાડીઓની પુરતી સગવડ કીધેલી હોય છે. તેમાં જુદાં જુદાં શહેરો અને દેખાવોના ચીતારેલા ધરદ કીધે લા હોય છે, જે ચોકસ જગાનાં ખેલને વખતે આગલ ધરવામાં આવે છે. તેમાં સાંચાઓ પણ હોય છે જેથી જરૂર પડેતા નાટક કરનારાઓ આગલ ગાજવીજનાં તોશણો થાય છે, તેમાં વાંહાણો ભાગે છે, તેમાં પરીઓ ઊડે છે, તેમાં લોકો ખચી જાય છે, પછે લડાઈઓ થાય છે, અને એ જીવીનાંએ મોટા મોટા બનાવો આપણી

માંખ આગલ એવી રીતે બને છે કે પુશકલ મોજ માથે બનેઆંન મંદે છે.

ખરા નાટકો જેવા હોયેતો વેલાતમાં જોવાશે. મુંબઈમાં એક નાટકશાલા છે. પણ તેની તથા તેમાના નાટકોની હાલત ઘણીજ મોટી છે. એટલેજ ઊપર મુંબ ષ કાંઈ નામીયા દેખાવો કે નામીયા ખેલાડીઓ આપ હોને ગમત આપતા નથી. હીઆં કાંઈ ઘણું સરસ ખેલ થતા નથી, પણ “નહી મામાનાં કાણાંમાના કીક” તેમ કાંઈજ નહી થાયે અને આપણી ખાનુઓ તારી મારીમાં તથા મરદો ખરાખ મોજ મગહમાં વખત કા હાડે તે દરતાં જરારવી નાટકો થાયે તે મલા. હીઆં કોઈવાર જરા સારા નાટકો થાયે છે અને તે પોતે આ થવા પોતાનાં ઘણીઓની સાથે જોવા જવાની આપણી ખાનુઓએ શરમ રાખવી નહી જોઈએ.

લુકરીશીઆ અને મારગરેટ—

બે કવી બેઢેનો.

આ બે બેઢેનો અમેરીકાના પલાટસબરગ ખાતે એલો વર દેવોડસન નામના એક ગરહુસધની દીકરીએ હતી. એ બેઢેનોના હેવાલ આજ સુધી વાચનારી આલમને અચરતી મા નાંખે છે. તેઓને લગતી ઘણી અબજેખે બેવી બીના એ છે કે તેઓને ઘણી નાંહાંની ઉમરમાથી વાંચવા લખવાનો શોખ હતો, અને જારે ખાંડે ઉંમો કરી રમવા ઉતરવાનો વ ખત તારે તે બંને બહુમીએ સારી કવીતાઓ નોડવા ત થા લખવાના અચરતો ઉપજવનારા દાખલાએ આપીઆ છે. જેકે એ બે બેઢેનો. એક પછે એક છાવી હતી તોપણ વડી ના ખવાસ નાંહાંનીએ એવી રીતે પકડી લીધા હતા કે તેના મા કોઈ ફરેસતાથી બસારત થઈ હરો એવું કદાચ અમળના ન ખાણસો વીચારી શકે

પેઢેલી છોકરી લુકરીશીઆ સને ૧૮૦૮ માં જનમી હતી પણ તે વેડી નહી હતી. લુકરીશીઆ જનમને વખતે તેની બીજ બેઢેનો મોટી હતી. આઠ વરસમા લુકરીશીઆ ને વાંચતાં આવાડું પણ તે વખતે તે લખી જાણતી નહી હતી. એક દાહાડે તેની માંની ટેબલ ઉપરથી એકદમ કા ગમતા બે ડબલુ તાવ ગેપ ચમેલા માલુખ પડીઆ અને પર પુછ કરતાં લુકરીશીઆએ પુછતાં પુછતાં જવાબે “દીલો કે “માં તે કાગળતો બે વાપરીઆ છે.” લુકરીશીઆને લખતાં તો આવાડું નહી હતું અને જોવાસ કાગળનાં એક કુવેર તું તેણે શું કીધું ? તે વોજે અચરત થઈને તેની માએ તે કા ગળ જોવા માંગીઆં અને જારે લુકરીશીઆએ પોતાનાં કાં અને અનધટું ગળીને બીહીતાં બીહીતાં તે કાગળ લાવી આપીઆં તારે તે દરએક તાવની એક બાજુ ઉપર કોઈ જા છોતી પદારથનું અધકું ચીતર તથા બીજ બાજુએ આડા

અવડા અપેરે લખેલા જોઈને તે અતીશયે ખુશીમાં આવી ગઈ. તે દાહાડેથી લુકરીશીઆની કુદરતી શક્તી વધારે બાંધમાં આવી.

થું વાંચનાર માંનશે કે જારે આ ઓકરીની ઉમર માં તર બાર વરસની હતી તારથી તેણે પોતાની ઈંગરેલ બાથા માં કવીતાઓ બતાવવાનું શરૂ કીધું હતું? પહેલુ લેહેલી કવીતા તેણે એક વરસણ વીશે જોડી હતી, અને પછે પોતાની માં ને બીજાના ઉપર હતી તેને બતાવા આવી. પોતાની દીકરીની ચાલાકીના આ નમુના જોઈ તેણે એવોતો રહ્ય દેખાડીએ કે તેણે લુકરીશીઆની છાતી યકધકી હતી અને તેણે જલદીથી પાછી જઈને પોતાનું કામ થોડા વખતમાં પુરૂ કીધું. જારે તે પુરૂ થયેછે તારે માએ તેને પોતાની છાતીમાં જોસથી દાખી, જે વખતે તેની આંખમાંથી ખરા શંતો શનાં આંધુ નીકળીયાં અને ત્રાર કાંખ મારી માને પસ દીધે એવું જોઈને લુકરીશીઆને લખવા ઉપર વધારે ઘેઆન આપવાની ઉલટ થઈ. આ વાત ઈઆદ રાખવી કે લુકરીશીઆ અને તેની બેઠેન મારગરેટના સવભાવ તેમની માની મા કક એવો હતો કે ખુશી ઈઆ ગમીમાં તેઓ જલદીથી ગરક થઈ શકતાં હતા. તેઓન તેઓને લખવાનો ઈઆ વાચવાનો જોએઆ અમથુએ પવન થઈ આવતો હતો.

તેર વરસની વયે યુગ પછે લુકરીશીઆને કવીતા જોડવાને જોએઆ હવસ થઈ લાગે. તેના મનમાંથી વીમારો એટલીતા ઉતાવલે દોડતા હતા કે તે લખવાની આગમ ક કોઈવાર તેમને લુકરી નતી હતી અને વારિવાર કેહેતી હતી કે " જોદાએ મને જલદી લખવા મારે હાથની બે જોડ આપી હતેતો સાદું." અંધે જોડે તે એક ડાહી દોહારી મધરી હતી તોપણ કદ અને સવભાવેતો એક બાલક હતું. તે બચાની બેઠે હસની, જોલતી હતી. તે છતાં વીદીઆ અબીઆસને લીધે ખાણ પીણ અમથવા નાચ રંગની મોજ તેણે પડતી મેલી હતી. "બાલ" નામનો જે નામ થયો સાધારણજે, તેથી તેણે કદી જોએઆ નહી હતો. તેથી તે તો માએ એક વખત તેને પોતાની સાથે તાંહું લઈ જવાનું ડરાવીલું. આ ખજર સાંભલી બાલક લુકરીશીઆ મેહેલાંતો મોટી ખુશીમાં આવીને લેલી કે "અરે વા ! થયું જનનું થયો. હું બાલમા જવાની ! અરે વા વા !" એ રીતે મોડેવાર ખુશીમાં આવીને પછે તે વાંચવા બેઠી અને રાતના વખત થઈ ગએઓ તોપણ લુકરીશીઆ તઈઆર નહી થવાથી તેની માં તેને થપકો આપવા મઈ પણ જોએઓતા નામ માં જવાનું તલનું લેલી મઈ અને પોતાની નાહાની ટેબલ ઉપર ફનીઆની મોજ મજહા ઉપર એક કવીતા લખતી બેઠેલી હતી!

સને ૧૮૨૩ નાં લુકરીશીઆની બેઠેન મારગરેટના જનન થએઓ. તેથી લુકરીશીઆ મનમા એટલા બધા નવા જુઓએ પેદા થએઆ કે તેજ દાહાડે પોતાની નવી બેઠેનની મુખારકબાદીમા તેણે એક કવીતા જોડી જેના તરજ મો ડેલ આપીએઓ.

"મીઠં બાપ ! હું આમા નહી રાખી શકતી કે સરે આદ મનને અચરી પપતથી ને શકેડો લખી આપેછાઉ તેમાંથી શું થઈ થયે; પણ મોદા ગુને એવાં શકતી મેલે કે ધારજીવું તેજ દર એક થકને ને.

"તે તોશણી મનમમાં આમા ગુને પોતાનું લંજર આપે અને પોતાના રરંસના રૂપી આકારથી તારે માથે લીમાઈ રહે. મીઠી યાખાવ, જે ગદા મુલેકે માપેછે તે આ તોશાંના કાંણમાં ફેરૂ બંધ થા !

"અને મોદા કરેને ધરમ, જે મેહરેનુલ વાહણું બસુછે તે આ ફનીઆના દુખ અને જાજલ જોર ગુને હસતાં થીપે, તથા ગુને આ ફની ફનીઆની આડેર જોઆ આકાશ તર જોતાં થીપે જે કે જલકથી હવેસ દએઆ વેહેછે.

"છેરે અરે ગુ આ દુખના શગરમાંથી છૂટે તથા જારે મોહો તમે કાઠેર પરડે પડે તારે ઠાંતે રૂઝુ આ મારીના રેડેહાજુને જલથી થો છોડ અને તારા મોદાની છાતી સાથે દમાએ!"

તેર વરસના કેટલાં બમાં આવા નાદર વીચારો આપે ! લુકરીશીઆને લખવા વાંચવા ઉપરાંત તરીએ હવસ મા આપ તરફના પીઆરનો હતો. મારગરેટનો જનન થવા પછે તે તથા તેની મા બંને જલ આજારી પડીયાં અને તે વખતે લુકરીશીઆએ જોપડી તથા કાગજને એક કોરે મેલી રાત દાહાડે આ તથા બેઠેનની ચાકરી કીધી એટલુંજ નહી પણ પોતાના આપને મુખીઅ દોલાસો, દેનારી થઈ પડી, પણ એ રીતે કલમ કે જોપડી હાથમાંથી મેલતાં તેને મોદા ઈઆદ આવતો અને જારે તે પોતાના અમબીઆસથી થયું સુધી દુર રહી તારે છાંનીમાંની રડવા લાગી, એક દાહા કે તેની માએ તેને તેવી હાલતમાં પકડી કાઢી તથા કારણ પુછીલું અને તેણે સંધું કયુલ કીધાથી લુકરીસને પાછો અબીઆસ મલાવાની રજા મલી. તેની પંદર વરસની વયે માંતો તેને જુદો જ્યારે કરી આપવાની ફરજ પડી. કોઈ વાર તેમાં તે એકેક પખવાડીકું સુધી એપલી રહેતી હતી, ખાવા પીવા બાહેરથી આવતી નહી હતી, અને કોઈવાર તેની મા જઈ લાગતી તો મોતી કે તેડું, જોણું તાહાકું પડયું અને લુકરીસ લખવાથી ઉડતી નહી હતી. એવી મેહેન તેણે બીજી કવીતાઓ સાથે અબીઆસ નામની એક શુંદર કવીતા પોતાને પંદર વરસે પુરી કીધી, આ કવીતામાં તેણે એક કાચ મીરના અમીરની કાંઠાંની લખી હતી અને તેમાં ફનીઆના વ્યાજ ભાગને લગતું તેણે અજુઝ ગનેઆન દેખાડીલું હતું. આ વખતે લુકરીશીઆને એક નવાઈ સરખો શોખ હતો. તે કા અનના તાવેની નાહાની નાહાની મીધા કરીને તેમને છેડા આગલકી વલગાવતો અને પછે તેમની મેહ જોરફુએ લખી નતી. એ રીતે પોતાની માને કોઈ વખતે વારના વાર કાગજ ઉપર લખેનું દેખાડતી હતી.

હવે આ હવાલોના શીજા ભાગ શરૂ થએછે, લોકો કેહેછે કે એવાં હોશીઆર બમાં જીવે તારની વાત, તેમ બી ચારી લુકરીશીઆની માંને પણ જિવું પડીલું. લુકરીશીઆ માતર ૧૭ વરસની બીલતી જોખન મલેલી વયેમાં મરજુ થા મી. તેને નખલાઈ તથા નાકઉતો પેદા કરનારાં દરદો થએઓ હતાં, જેની અસર દાહાડે દાહાડે માંકી થવા લાગી, યજુ તે માં વાંચવાનો શોખ તેનાં મોહીત સુધી રહેઓ હતો. તેણે લાંબા દાહાડા બીજાનું જોગવોઈ હતું અને તેટલાં તેનાં સાથો તેની જોપડીએ હતી. પણ દરદ સાને કેહેછે ! આસતે આસતે તે બીચારી એટલી માંતી પડી કે જોપડીએ વાંચવાનું બી તે બનીલું નહી. તેના હવની ઉલી થકી નવ દીક આપવા લાગી. તે વખતે લુકરીશીઆએ પોતાની માને અમર કીધી કે મારી સલહી જોપડીએને મારી પાસે

લાવો. તે પછે તેણે તે ચોપડીએને પોતાના બીછાંના ઉપર મેલાવી અને એક એક ચોપડી ઉઘાડી તેમાંના એકેએક સફાને ચુમી લઈને પોતાની પામે ટેબલ ઉપર મેલાવી. તે વખતથી તે જાંઠાં સુધી મરણ પાંખી તાંઠાં સુધી ચોપડીએ તેણે ભેજેઆ કીધી અને એવી અચરની ભરેલી હાથમાં સને ૧૮૨૪ ના જુલાઈ મહીનામાં આ ચંચલ એકઠીએ ૧૭ વરસની ખીચતી ઉમરમાં પોતાનો જીવ પોતાના કીરતા રને સવાધીન કીધો.

(એનું આંધણુએ.)

એક માનો ખોટો ઘલરાટ.

વારવીકથાએર ખાને એક ઘણા રમુજ બનાવ બનીઓછે. થોડાક દીવસની વાત ઊપર તાંહાંનાં એક ખેતરમાં ફેરલાક હોકરાઓ રમતા હતા તેવામાં એક જણ છુટ્ટો પડીને એક ચેન પકડવા ગએઓ. તે કાંમમાં તે શ્તે પાંખીઓ અને તેની ખુશાલીમાં એક દોરીને પોતાની ટોપીની આસપાસ વીટાસીને તે સાથે ચેનને બાંધી રાખી. તાંહાં રમતાં રમતાં નેને થાક ચઢી મારે ટોપીને જુદી રાખી પોને તાંહાંજ ઊંઘાઈ ગએઓ. તેવામાં ગીદની જાતનુ એક પખશી તાંહાં પેલી ચેનને જોઈને આવી લાગુ અને ચેનને પોતાની ચાંચમાં પકડીને ઊડી ગએઓ, તેથી તે હોકરાની ટોપી પણ દોરી સાથે બાંધેલી હોવાથી ઊપર ગઈ. આવી રીતે કીડતાં તે પખશી એક પુત્ર આગલ આવીઆ પછે કીપલી ટોપી દોરીમાંથી ટૂટીને નીચેની નદીમાં પડી અને જોંદર તેની ચાંચમાં રહી ગએઓ. થોડોવાર પછે પેલા હોકરાની મા પોતાના કાંમથી પરવારીને પુત્ર કીપરથી જતી હતી. તેણે નદીમાં એક ટોપીને તરતી જોઈને તે ઊભી રહી અને ખાસીકીથી તે પાસતાં તે ટોપી તેના પોતાના વાહલા દીકરાની માલં મ-પડી. તે ટોપી હાંઆં કાંઠાંથી આવી ? તેને ધાસતી લોંગી કે મારો હોકરો રમતાં રમતાં નદીમાં પડી ઓ હો અથવા કોઈએ તેને નાખી દીધી હો. આ ધાસતીથી તે મોટા ઘલરાટમાં પડી અને જુઓ થાડવા લાગી. તુરત આસપાસ લોક લેમાં યએઆં અને ઝઘલાઓએ નદીમાં પુરતી ખોલ કરાવી પણ તે હોકરાની કસી નીચાન હાથ લાગી નહી. તે કીપરથી તેની મા રડની કુટની પોતાના વરને દેહવા મારે ઘર તરફ ગઈ—પણ રડનામાંજ તે હોકરોનો સાંચો આવી લા

ગો. તે હોકરો ખેતરમાં જારે કીંધાઈ ઊભીઓ તારે પોતાની ટોપી મોરએલી જોઈને ઘણો ખીહીધો હતો અને ઘરમાં મા મારશે એવી ધાસતી કરતો ઘર જતો હતો. પણ તેની માતો રડતામાંજ મલી અને ટોપી વીશે પુછવાને બદલે વલગી પડીને ખુશ ખખરી પુછવા લાગી. તે પછે નેની માએ ખખર કીધી કે તેની ટોપી નદીમાં પડી હતી અને પોતાના ઘલરાટની વાત કરતી તેણે પોતાને ઘર જઈ વરને સરવે બનાવથી વાદેષ કીધો.

રમુજે કુરસાત.

૧. હું સંદેહ છું, કાણું, રાતુ, પીણુ અને સરવેરં ગુનુમીણું. હું બહુ છું અને પાતળુંમીણું, હું લાણું છું અને હુંકંમીણું. હું પોહાણું છું, ગોલણું અને ચપટમીણું, મને કપડામાંથી બનાવેલે, પાતળાંમાંથી બનાવેલે, અને ચાંમમાંથી બનાવેલે. હું વખવામાં કામ લાણું છું અને જા પવામાં નથા ચીતારવામાંથી કામ લાણું છું. મારો પેરો મોલ કાઢાડી નાંખો અને હું એક કાસો ચીનણું; મારો છેડો મોલ કાઢાડી નાખોતો હું એક કાણું પંખીણું.

૨. ચોરસ કરવાનાં બોલો.
 વખત અંજીર ન નમ જંદગી
 ખ... જ... ન... દ...
 વ... ર... મ... ગી...

સવાસનાં નયાઓ.

(જુઓ ગએઆ આકાના કુવાયો)

- ૧ પહું—ઈંકુ—પહું.
- ૨ કમરકાકરી—કમર, કર, મર, કરી, કાકરી, મરી.
- ૩ ઉઘાલેલા યજો—પીલ પીધાંડ, આરમસતાંન, વાથખારસ, કાચી ચડેમ.

પરચુરણ બાબદો.

નવાઈ સરીખો બનાવ—ઈંગવડમાં બીનેમટાર નામના ગાંમડાંમાં એક જોડાના લગણુને વખને એક નવા ઈસરખો બનાવ બનીઓ હતો. તે એકે પરણ્યાં જોડાંનું, પરણાવનાર પાદરીનું, પછવાડે ઉભા કેરુનારાઓનું, લગણુનો નેધ રાખનારનું અને કવારકનું એક નામ હતું. તે સગાઓ સમીક નામના હતા.

વીજલીક કસમ—આ નાંમથી કસાંસમાં નવી જાતની કસમે બનાવવામાં આવીછે તેમાં એવી ચકતીકે કેલ ખતી વખને તેમાં એક જાતની વીજલી પેલા ધામેએ અને તે ચકીમાં કસી વગીને એવી અસર કરેછે કે લખનારને વા

કં મહાડવાનો અથવા હાથ કુખવાનો અટકાવ થાએ છે ! જો
ઓઆ તેનાં હાથનો વધે તેની કલમ ધણ પડે છે. કેહ્યું
કે આ કલમનાં એ ધાતુઓની મેલવણીએ અને વીજલીની
ને અસર પેદા થાએ છે તે ઉપલી ધાતુઓને હાથનો પરસેવો
લાગાથી થાએ છે.

આંમનીબસો—સુંબઈમાં હમણાં નવી મોટી રીંગ
સાંભો ભાડે કરે છે. તેને બઈમાં "આંમનીબસ" કરી કે
હે છે પણ ખરે ઇંગ્લેન્ડ ખેલ "આંમનીબસ" છે. ઇંગ્લેન્ડ
ડ અને ફ્રાંસનાં મોટાં રોડેશમાં મોટી મોટી આંમનીબ
સો ઘણી ભાડે કરે છે, જેઓને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યા
એ નીકલવાનો વખત રેલવેની મીશાલે દસવી રાખેલા હોએ
છે અને તેથી ગરીબ લોકોને સગવડ થાએ છે. તેની સામેતી
એ છે કે ગમેઆં એક વરસમાં એખલાં પારીસ રોડેર મથે
૮૭૦૦૦૦૦૦ માણસોએ આંમનીબસમાં આવજાવ કીધી હતી.

આએરલાંડનાં ઘરડાઓની વસતી—આએરલાં
ડનાં ટાપુ મથે વસતાનાં ને છેલેા હીસાખ કાહાડવામાં આ
વીએ હતો તે સુખ્ય તાંહાં સઘલાં મલીને ૫૭૮૮૬૬૭ મા
ણસોની વસતી હતી જેમાંના ૭૪૨ માણસો ૧૦૦ થી વધારે
વરસની ઉમરના હતાં. એ ઘરડાઓમાં ૨૭૮ મરદો તથા
૪૪૬ સ્ત્રીઓ હતી.

શીખાગણની વાત—"જેમી માણસ આમરવા
હું અને નમનતાઈ વાહું, ઇમાનદાર અને સાચું છે તે કામે
લ અથવા મેધર, માતખર અથવા ગરીબ હોએ તોમી ગરહ
સખ આસાંમી છે."

"જંગલીની નાહાલી અવસથામાં હતીઆંના મોટાં
કાંમો થાએ છે."

"સારા ખીતરો મેલવીઆ પછે સારી મોપડીએ મેલ
વવી એધ્યે."

"અગતાનપણાને કબુલ કરવું એ અકલ રેખાડવાનો
સઉથી સરસ ઉપાએ છે."

"ખુબસુરતા ઇમાનદારી નહીં હોએ તે સુતાની દા
બડીમાં જેહેર રાખવા બરોખર છે."

"નરમાસ ધોમાં જહરાની મીશાલે સઉથી ખભાસએ
લા કતરને સાક કરે છે."

"પોતાનું અગતાનપણું કેટલું છે તે દરએક નણે પેટે
લાં પુરેપુરું શીખવું એધ્યે."

**છોકરીઓને ઇંગ્લેન્ડ નિશાળ તથા શિક્ષક વર્ગમાં
દાખલ થવા વિશે (ગરબી).**

લીલા તે વાંસની, વાંસલી રે આડે મારે વાગતી જાય
એ રાજે.

શુનો સખીઓનું સહુ સખની રે,
આન કોવી રૂડી તક જાય;
કેવા પરમારથી શેડીઆ રે,
આન હીત તમારું રે આય. ૧

† ને ને શમદોમા કાપા અકથરો છે તે અકથરોને ધણ
લોખા વાચવા.

તને અને ધને એકઠા રે,
લીએ શ્રમ બહુ દિન રાત:
તમ અમલાઓનો સખની રે,
કરે વહિત સહા ભેલી ભાત. ૨
આગલ એવા દી ન આવતા રે,
નવ લેવું તમારું કોઈ નામ;
ગણતાં સદા સહુ હલકાં રે,
ઘર ખુનો તમારું રે ઠામ. ૩
વહીત કરી મેટ ભરવું રે,
રહી પડે આધારોની માહય;
પણ પેરે પડી બંધમાં રે,
અરાન રોજે ખૂબ જાય. ૪
ધન્ય દિવસો છે આજના રે,
સહુ ભુલ્યા હવે તે તમામ;
વહેતું વહેતોએ વહિ ગયો રે,
હવે દીમે તમારું રે નામ. ૫
ધન્ય ભાગ્ય બહુ તમતણા રે,
આજ છે કઈ નાખીયા નર;
જન્મ લીધો હશે એ રૂઠો રે,
તમ અમલાઓને ખાતર. ૬
કે ખર્ચાં ગઈતું અતિ રાત દીરે,
વળી અપહોતણા બહુ રોધ;
સોગી નમાવી નિભ સારને રે,
અપશબ્દો ભડી અતિ રોધ. ૭
તોય હડયા કદી ન ડગ એકબી રે,
દીધું આરંભી રૂડું કામ;
શાળા ઇંગ્લેન્ડ ભલી રેખાપી રે,
તમ અમલાને શીખવા કામ. ૮
ધન્ય છે તેવા સખી રોજોને રે,
કેવું દીધું રૂડું બહુ આન;
સાનનો સાગર ખોલીયો,
જેથી રેહ્યો તમારી રે લાન. ૯
ધન્ય દિવસો ગણો આજના રે,
માનો દીસે પ્રભુતણો પાડ;
સખના બીજ હવે રોપાયાં રે,
ફલ રોજે પછી તેના આડ. ૧૦
વળી શિક્ષક વર્ગ છે ખોલીયો રે,
કરી રૂપાંની ઉપરથી ભેટ;
તોય કેમે નવ સાંચરો રે,
રાખી આજે ઉત્તમ ને હેત. ૧૧
શીખીને શીખવો પ્રેમથી રે,
તમ મેનપનીઓને નીત;
જેથી ઉલટ વધે તેમને રે,
ભાજે મનમાં ને મોટી છે છીત. ૧૨
માટે મેનીએ સહુ ઉઠાનો રે,
નવ ભેલી હવે રાહ કાંઈ;
હાંસે કરી સહુ નીકરો રે,
કરે વીનતી નાનાભાઈ. ૧૩

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૭ સુ.

ડીસેમ્બર ૧૮૬૩

આંક ૧૨ મે.

વક્ત્ર ઉપર જક્ત્ર

અથવા

“માંહુરાનુ ધારણું—બોધાનુ કરણું.”

એક વારતા.

પરકરણ અગીઆરમું.

ભુલાં પડેલાંનાં મેલાપ.

લડાઈ—લડાઈ—લડાઈ !

કેવો ભયંકાર શબ્દ ! કેવો ગભગભાદ બનાવ ! કેવી આફત ! કેવો નાસ !

જનનનો આવારી, મીલકતની પામ્યાભણી, રેશનુ તમે ‘દ, રાનની હાલહવાલી એ લડાઈના માહાભુરં પરીનામ છે. રડતી માતાઓ, આશાભંગ પીતાઓ, કુખીઓ આવકો, ના માર વીધવાઓ એમાં લડાઈનું ચેવટ આવે છે.

અને તેવી લડાઈ જરે રાજ કુશીરોનના રાજ ઉપર આવી, જરે મદામ્તેનના રાજાનું લશકર ફરી બરોજની શરહ ઉપર ચહડાવે કરતુ ઉતરી પડી, જરે તે રાંક રાજને પોતાના દીકરા દીકરીઓનાં સુખ ધવાધી લાગેલાં કુખ ઉપર આ નવં કુખથી હાંહાંમ થયેઓ તારે સું તેને થલરાટ નહીં લાગે ?

ફતર સરખી છાતી ફાટે તેવુ એ રાજાનુ શંકટ હતુ. “તખલા હાકમે રહ્યેત નિરાવર” તેવો તેનો હાલ હતો. માટે જરે તેણે સાંભલી કે મદામ્તેનના એલથી તથા સરદાર ફોજ લઈ તેની નજદીક આવી લાગાછે તારે તે ધાસતી થી કાંપવા લાગે. તે પોસેતો પોતાની ઉમરની ભરતીના હો, અને રાજની તરફથી કંમર તંગ કરી લડાઈનાં મેદાનમાં ઉતરે એવા વોસવાયુ જાણસેની તેને તાંબુ હતી.

તે મોટા અંદેશાથી બેલતો હતો કે “આ બોધ ! આ કેવો જીવન ! શું કુખ આમે તારે સખલુ સરખટલુ આ વેળે ? મારી સરખે આશા ભંગ થઈ છે. મારા મેદાનના ઉપર મેં બાંધેલી ઉમેદ ટુટી છે. મારી દીકરી અમળ્યુની સુખ થઈ પોતાના ભાઈઓના ફેનને પોરોંચી છે અને છેલે મારો સાવકો દીકરો પશંગ નેણે આ લડાઈના નવાની ઘણી હી

મત આપી હતી તથા જેની કુંમક ઉપર હું સુસતાક રહે એ હતો તે પણ મને છોડીને મોઢા નાણે કાંઈ નતો રહે એ છે. વલો મારી રાંછી એ છોકરાના નવાથી હેલત આઈ અજારી પડી છે અને તે આ જીવન ઉપર ગોએઆ મોટલી થઈ છે.”

આ અંદેશામાં રામે ગોએઆ તદન કુખી નતો હતો. શું ઉપાએ કરવો તે તેને સુખનુ નહીં હતુ. શું તે લડાઈ માડી વલાવે ? અથવા શું તે લડાઈ આલુ સખી હાર પામવાની શરમ પોતાને લાગવા દીમે ? રાજમે ઘણો વી માર દીધો, દરમારોએની ઘણી અસલત લીધી અને અતે સુ બેહેનો વીચાર માડી વાલવાની ફરમ પડી, રાજમે પોતે લડાઈના નવાનો ઠરાવ દીધો તથા તેના સરદારોએ તેને સારોથેકે હીમત આપી.

એન લડાઈમાં તેની છોકરી ગોલચેરેર શામેલ હતી એવી એ રાજને શું ખબરખી હતી ? નહી. તે કાંઈથી જાણે ? હીરમાનના નગમમાં આપણે તેને ઉલવેલી પશંગની બાજુએ નેઈ હતી, અને વાંચનારને ઈઆહ હશે કે પશંગ ને પેલા બેનાના એક છોકરા ગોલચેરેરના ભાઈ એ મારી નાંખીઆથી તેના ડોકાં વગરની લાસને નેઈને તથા પશંગ ના દીલમાં પોતાના મનોમેહેરનો પોશાક નેઈ તે પશંગને પોતાને વાહાલો ઘણો સમજી શુંદર ગોલચેરેરને રૂદન કરતો આપણે મેલી હતી. તાહા મદામ્તેનના એલથી તથા સરદાર આવી લાગા હતા અને એક અખચુરત છોકરા કેમકે ગોલચેરેરના દીલમાં મરદના પોશાક હતો ના આવા હાલ નેઈ તેને હકીકત પુછી હતી. ગોલચેરેરે ને નાંખ ગોફા અથે વસ નારા છોકરાઓને નણાવીકે હતુ તેમ, નાંખ આ એલથીને બી આપીકે, ઈઆને કે “માર નાંખ દારા છે.” તેણે બહા વીકે કે “આહુન હું એક ખીસકીન આકર છઉં. આ દા સ મારા રેડની છે. ને મદામ્તેન તારું બોવતો હતો અને ને વાટમાં પીનડારાઓથી મારીઆ ગમેએ છે.” એલથીને આ શુદર ખીદમતગર ઉપર રમેઆ આવી. તેણે પુછીકે કે છોકરા તું હામરી સાથે સામેલ થયે ? ગોલચેરેરે હા કહેઈ અ ને એલથી ખુશી થઈ ગમેઆ. ગોલચેરેર નેકે મરદનો છે બાંધના હતાં તેપણુ તેનો ચેરેરેર દરેકે આદમીને પીગ લાવવાને બસ હતો. એલથી સઘતાં કરતાં આ માકરને ઘણો આફતો હતો અને લડાઈમાં તે તેને ઘણી મદદ આપ શે એવું વીચારતો હતો. ગોલચેરેર પોતાને મનમે બેલતો

કે “ખોદા શરમ રાખે! મનોચિહ્નર! મનોચિહ્નર! તારે ખા તર આ સરવે આપડા ખતવી પડીછે.”

વલી ગોલશેહરને ખબર નહી હતી કે જ્યે મોટી લડાઈ ધને માટે આ સરદારે સાથ તે નીકલી હતી તેજ લડાઈમાં તેનો વાહાલો મનોચિહ્નર પછુ હતો. ગોલશેહરની ખાતરી હતી કે મનોચિહ્નર મુલેલા હોતા, કેમકે મુલેલા પશંગનાં દીલ માં મનોચિહ્નરનો પોશાક નોઈ તેણે પોતાનાં ધણીને આ છ હાંનમાં મલવાની આશા મેલી હતી. તેમજ બીજા હાથ ઉપર મનોચિહ્નર ગોલશેહરને મુલેલી સખતતા હોતો, કેમકે તે ના ભલા આકર પીમસુને પોતાની બાઈને જીવંતી રાખી અરદ નો પોશાક આપવા પછે પોતાના ચેક ઉપર એવું લખીએ હતું કે તેણે તેનાં હાકમ મુજબ ચેકાણીનું ખુન કીધું છે અને તેની ઇલાણી દાખલ તેણે મનોચિહ્નર ઉપર લોહીથી ખરડેલો રૂબાલ પછુ મોકલીઆ હોતો. તારથી આ નોનવાન ગરહસ થયેલન થયેલો. ગોલશેહરના ખુનની ખબર સાંભળી તે ને દ્યેવ્યા લાગી હતી. આગલી પરીતી અને જીસમ્યો તેને ઇલાહ આપતા હતા. તે આ દુનીઆમાં જીવવું હવે દસત કારતો નહી હોતો અને આ લડાઈમાં ભાગ લેવા નો તેણે ઠરાવ કીધો હતો, પણ વાંચનારે ઇલાહ રાખવું કે મનોચિહ્નરનો પોતાનાં રાજા ફરીખરોજની તરફથી છુપી રીતે લડવા આવીઓ હોતા. તેને પોતાનું રેશ વાહાલું હતું અને જોકે રાજાએ તેને દેશનીકાલ કીધો હતો, તોપણ દેશને ખાતર ભરવાડનાં લેખાસમાં બાહર પડી અરવાને તે તાઈઆર હતો.

બીજા હાથ ઉપર વલી આ લડાઈનાં મેદાનમાં પેલો તરફકીઓ કાવે પણ સાંભેલ હોતો. તેણે જાણી ગોલશેહરની આંગડી છુટીને મનોચિહ્નરને ઠપકીઓ તારથી તે સુખી નહી હતો. મનોચિહ્નરે તેને ગોલશેહરની જ વીટી આપી હતી તથા જ વીટીને ખાતરતો તેણે ઉપરું મોટું કામ કીધું હતું તે વીટી જોકે તેનાં આગલાને જીત દેતી હતી તોપણ તેનું હાઈકું તેને દેખતું હતું. કાવે મદામિનમાં ઘણો આ બચવાલો (!) હતો અને તેથી લડાઈમાં સામેલ થવાની તે ને જ ફરજ હતી તેમાં તેનાં મનનાં કુખથી ટેકો મલીઓ હોતો.

હજુર બીજા ભુલા પડેલાઓનો હવાલ આપવોછે. યે લો શીઆનો પીલસુમ ગોલશેહરના ખરો દેસત અને મનોચિહ્નરનો ભડો આકર આ લડાઈમાં હાજરી આપવાથી ચુકે નહી હોતો. એકતો પોતાનાં રાજાને તેનાં નળલા વખતમાં મદદ કરવાની તેની ફરજ હતી, અને બીજીતો પોતાની ચેકાણી વીધે તેને ઇનતેજરી લાગતી હતી. તેને મરદનાં પોશાકમાં તે કીરમજાન નંગલમાં રહેલી આવીઆ પછે તેનું શું થયેલું તે વીધે પીલસુમે અમનજા નહી હોતો. તે પોતાના રાજાનાં લશકર સાથ લડાઈમાં આવીઓ હતો.

અને છેલે પેલાં બે નગીનાઓ—પેલા બે હીમતવાન, કદાવર છોકરાઓ—પેલા બે રાજાના ખુબસુરત પણ અનન્ય ના મેદામિને કાંચે ભુલી નહી જઈએ? તેઓ શું આ લડાઈમાં સાંભેલ નહી થયેલ્યા હશે? તેઓનુંતો તાંણાંનો મેદા મહે રહેકાણું હતું. પણ તે ગેઝામાંથી નીકલી બીજા કોઈ નંગલમાં જવાની જને તેઓ બાપ ફરી દેહેતા હતા તેની ઘણી ખેરજ હતી, કેમકે જો તે તાંણું રહેતો પકડાઈ જવાની તેને

ધારતી હતી. આંનીએમ શુરા છોકરાઓ હતા. તેઓની નેસમાં પાદશાહી લોહી હતું અને શું તેઓ બીહીક બતાવે? ના—પોતાની જાગીમાં પેહેલીજવાર તેઓ આ “બાપ”ની સાંભે થયેલ્યા અને કહેલું કે “તમે શા માટે બીહીકો? હમે અને હમારી છાતી ઉપર ખોદાનો છાએમ્યોછે! હમે લડાઈમાં જીલ નથી, માટે પેહેલાં હમે તે જીલધું અને પછે જરૂર પડશેતો તેમાં સાંભેલવી થઈયું.”

એ રીતે આ કાંઈનાં એક એવોબી વખત આવીઓ કે જરે સધલા વીખરામ્યોલ્યા, રાજા, તેની દીકરી, તેના દીકરાઓ, મનોચિહ્નર, પીલસુમ, કાવે, સાંધાઓ એકડા મલીઆ હતા; પણ રોજ મોટી પડેલી તેથી કોઈની કોઈને ખબર નહી હતી.

પરકરણ બારમું.

લડાઈ—મદદ—પ્રતેહ.

લડાઈ આજુ ઘડ એમ કહેવાનીતો કાંઈ જરૂર નથી. તેમજ આ ખુનખાર મારામારીનું મેમ્યાન કરવાનું બી રહેલું નથી.

કતલ, કાપાકાપી અને ઘણાટ જ આવા બનાવને વખતે હોયુંજ નિર્ધર્યે તે આ લડાઈમાં ભારી નેસાથી જ છાતું હતું. આખ વીધીએ તેટલાં માણસો કપાઈ ભતાં હતાં અને લોહીની રેલ ચાલતી હતી. તે વખતે સફવી વધતો ઘણાટ આપણી ગોલશેહરને લાગતો હતો, જોકે તે મરદના આકરમાં હતી, પણ જાતેથી સી, માટે આવા બનાવ તેણે દેઆરે નિએલો! તે લડાઈને વખતે એક ખુલ્લો ભરાતો અને કતલ નેઈને ધરધર કાપતી હતી.

વાંચનાર શું ધારેછે? નસીબે કોણને ઇઆરી આપી? અલબત્ત મદામિનના લશકરને. રાજા ફરીખરોજનો બીચારો નળલો હતો અને તેની રોજનાં પણ કાંઈ દમ નહી હોતો. સાંબી મોરદ્યેતો જમરદસત લશકર હતું અને તેથી રાજા ફરીખરોજ જીવેતે એવી મેદામિનેન આશા હતી. તેમજ થયેલું, રાજાનું ઘણું લશકર મારીઈ ગયેલું, ફરખનનું લશકર રોજે તરફ આગલ વધતું ગયેલું. એટલુંજ નહી પણ છેલે ગરીબ ખચારો રાજા ફરીખરોજ—કેદ—કેદ પકડાયેલો!

આ! હા! આ વખતે તેને કેવું લાગું! તેને મદદ આપનારાઓ કાંઈ ગયેલ્યા! મનોચિહ્નર અને પીલસુમ સર્ખાં ભંભાં માણસોનું કાંઈ આવીઈ નહી! એક ગીચ જાહડી જાંહાંથી એકુંબે માણસ જાયે એવો વાટ હોતો તાંણું ફરામન ના માણસો ફરીખરોજ રાજાને પેરી શકીઓ! તે વાત તેના આખાં લશકરમાં ફેલાઈ અને સધલાઓ નાંદિદે થયેલ્યા.

પણ ખોદા નળલાની હુસ્સેકે રીતે દાદ લીએછે. જોવા રાજા કેદ પકડાયેલો કે—“ભાઈ આંહી જેમ આવો, આંહી જેમ આવો,” એવો પોકાર હડીઓ અને બે નોનવાન, સુરા છોકરાઓ નહાડી કુડાવતા નીકલી આવી આ. તેઓએ હીમતથી રાજાનાં ચોરીનાં ઉપર ધસારો કીધો તત્તવારો અને તીરકાંમદાઓમાં હાત આલાકી દેખાડી અને વાચનાર શું પરીનામ ધારેછે? ચોરીનાનાં સુવાધી રાજા છુટો, તદન છુટો થયેલો!

આ છોકરાઓ પેલા બે ગોકામાં વસનારા બાઈઓ હતા—પેલા એજ રાજનાં પોતાના સગા દીકરાઓ હતા. તેઓ રાજને રાજા દાખલજ એલખતા હતા અને એજ નહીં જાણતા કે તે તેઓના બાપ હતા. તોથી જરે રાજે કે દ પકડાવા પછે વીચાર કરતા કે “ખોદા ! મારા છોકરાઓ આ વખતે મને કેટલી મદદ કરતે” તારે તેનાંજ છોકરાઓ એવું ઉપલી કીમતી મદદ આપી હતી.

પણ આ શાહાજાદાઓ માતર તેટલું કરીને જોવા નહીં ઉભા. બે સાધારણ છોકરાઓને આટલી સરદાનગી દેખાડતા જોઈને, તથા રાજને છુદેલો જોઈને તેના લશ્કરમાં પાછી ઉલટ આવી. વલી દેશનીકાલ આતબીન જેણે આ ગલ ઘણી લડાઈઓ મારેલી તેણે આ વખતે પોતાની મેલે રાજની શેખની સરદારી લીધી અને એક મરતને ફરીને લડાઈ ચાલુ થઈ.

એક ગમથી આતબીન રાજની શેખને લડાવતો હતો અને બીજી ગમથી જાંહાંખમશ અને શાવખશ એ બે બાઈઓ રાજને કેદ કરવા માટે તેની આગલ આવાનારા દર એક સીપાઈને કાપીઆ નતા હતા. ઉપર જણાવેલું કે એ નગા ઘણી સાંકડી હતી અને તેથી ઉપલું કામ આસાંનીધી થતું હતું.

અને શેવર આવીડ. આ બે છોકરાઓ અને તેમના પેલા બાપની કોરોસથી બનાવનું ચક્ર તદન ફરી ગયેલું. મદાએતના લશ્કરની હાર થઈ, મદાએતને એલચી, સરદાર, પેલા તરકટીઓ કાલે અને બીજાઓ કેદ પકડાએઆ.

ગોલશેહરની કારના પોશાકમાં કેદ થઈ હતી. તે એ લચીના નોકર દાખલ તેની પાસે હતી પણ તે જાણતી હતી કે પોતાના બાપનાજ લશ્કરે તેને કેદ કરીધી હતી. અલખતાં હવે તેને જાણ થાસતી નહીં હતી, પણ યુ થાએ છે તે જોવાની તેને ખાહેશ હતી. વલી એલચીની ચાકરી એકાએક મેલીને તે જઈ ગઈતીબી નહીં હતી.

મનોએહેરે જોઈ રાજને મદદ કરીધી હતી તોપણ તેમજ કેદ પકડાએઆ હતા ! સરવે સીપાઈ કેદીઓને શેહેરમાં જુદા જુદા લઈ બંધને કેદ નાખીઆ હતા જેમાં મનોએહેર એક જોડા કોઠડીમાં પડીએ હતા તથા એલચી, ગોલશેહેર કીતી આદીને એક સારી નગામાં રાખીઆ હતા. રાજે દરબાર ભરી તેમની તપાસ કરનાર હતા.

એ રીતે સાંજ પડી અને લડાઈનું શેવરબી આવીડ. આખાં ગાંમમાં ખખર પડી કે એક ગામડીઆ તથા તેના બે છોકરાઓની મદદથી રાજની ક્તેહ થઈ. રાજે તેઓને મોઢાં માન સાથે પોતાની દરબારમાં લઈ ગયેઓ અને આખી રાત સરવે જાણે આસાએસમાં ગુજરી. જાંહાંખમશ અને સાવખમે તે દાહાડે પેહેલ વેહેલું એક વસતીનું શેહેર જાએલું. મેહેલની રચણા અને ધાંમધુમ જોઈ તેઓ થણા અચરત થયેઆ અને તેથી રાજે એ સાદા છોકરાઓ ઉપર આફરીન કરવા લાગે.

પણ હજાર તે જાણતો નહીં હતા કે તે તેના પોતાના દીકરા હતા !

૫૨૨૫૫ છેલું.

નજીનો અંત.

કાલ અને આનમાં કેટલો બવો ફેર ! મારું કાલેજ રાજે મોઢા અદેશમાં પડેલો હતો, લડાઈનું કેમ કરવું તેનો વીચાર કરતો હતો અને તે જાહીતી આવશે એવું બીલકુલ ધારતો નહીં હતો, માટે પોતાના રાજ અને તાજને તે છેલ્લી સલામ કરી ચુકો હતો. આજે તે મોઢા દરખમાં ચક્રુર હતો, તેનું રાજ તેને મલીડું હતું અને પુરતા દબદબાથી જે દરબાર ભરી તેમાં જે દુશમનોના તેને ડર હતો તે દુશમનો તેની સાંમે નીચા થયેઆ હતા.

“ખાજુસ ધારે—ખોદા બજવેલ” એ સુનાંતાં થયેલો, એ ખરેખરી કેહેવતો.

જે બે ગામડીઆ દેખાવનાં છોકરાઓએ રાજને મદદ કરીધી હતી તેઓને તથા તેમના બાપને રાજએ પોતાની આંખ આગલ રાખીઆ હતા. તેઓમાંનાં એકને તે રાજનું હાઈડું, બીજાને કલેજું અને તરીજને મેજું કરી કેહેલો હતો, ઈઆને તથા તરણ ખાજુસો તેને એ તરણ અવીઆ વેનાં જેટલા કીમતી મારુંમ પડીઆ હતા.

દરબારમાં તેનું ને પેહેલું કાંમ હતું તે આ તરણ જ જાએતને માંન આપવાનું હતું. રાજએ પોતાની જમણી તથા દાવી બોરડેએ તેઓને મેસાડીઆ હતા, તથા પોતે તેઓની વચે તેઓની ખાફ ઉપર હાથ નાખી મેડો હતો. તેઓ તેઓને જોતાબે તથા ચાંબીની મેટ કરીધી અને ખરેખરી ઉપકાર જાહેર કરીએ. એ બધો વખત આતબીનને એક અવરોધો હતો અને તે એટલોજ કે આ છોકરાઓ રાજનાં પોતાનાએ એવું જાહેર કરવું કેમ.

અલખતાં તે તક શોધતો મેરેલો હતો.

રાજની રાંણી તેની પાસે નહીં હતી ગોલશેહેરની તે સાવકી મા પોતાનાં સગા દીકરા પશંગના બવા પછે એટલી તે બોમ્બર થઈ હતી કે તેની જીવવાની આશા નહીં હતી અને આ દરબારને વખતેજ તે મરણ પાંખવાથી રાજને વઈદ ખખર કરવા આવીએ કે “રાણી મરણ પાંખીએ,” પણ એ ખખરથી રાજે જેટલો દલગીર થયેઓ તે કરતાં એક બીજા ખખરથી તેને વધારે અચરતી ઉપલ હતી તે વઈદ કેહેલું કે “જાંહાંખમશ અરનાવાજ રાંણીએ બીજાંનાં ઉપર છેલ્લી ધડીએ ક્રુણ કરીધું હતું કે તેવણ તમારી તરફ ને પીઆર અતાવતાં હતાં તે માતર બાહેરો હતો, અને તમારૂં તાજ લેવાનાં જોખને ખાતર તેવણ તમને માહાવાનું દોલ ઘાલતાં હતાં. બીજું તેવણે એ ક્રુણ કરીધું કે તેવણ તમારી મેટી માનું ગોલશેહેરનાં નાહાસી નવાધી ખુશી હતાં અને તેનાં ખાવંદ મનોએહેરને માતર તરકટી તેવણે દેશનીકા લ કહડાવીઆ હતા.”

ખાદી ઈનસાન જાંદગીના યું ભરોશોએ ! આ રાંણી યોડીન મુત ઉપર મોઢા દમર રાખતી હતી પણ મેહાલે તેનાં ઉપર અસર કરીધી અને તે પોતાના પાપને એ રીતે પસંતો કરી મરણ પામી.

વાંચનાર કદાચ વીચારશે કે આવી એક રાણીનાં એ હાતથી રાજે જામે દલગીર થયેઓ નહીં હશે, પણ તેને દ

લગીરી ઈમા યુશાલી દેખાડવાની જરા તક મલી નહીં હતી, કારણ કે ઉપલા વધદે આ બોલાસો કીધા પછે તરતજ રણસીગડાનાં અવગળ થયેઆ અનને કાલની લડાઈમાં પકડેલા બંદીવાનોને બોધીયાનોએ હાજર કીધા.

આ બંદીવાનોમાં મદાએનનો એલચી તથા સરદાર હતો. ગોલચેરેર પછ પોતાનાં મરદનાં પોશાકમાં આવી ઉભી હતી. મનોએરેરની ભરવાડની પેઠે તાહાંજ હતો અનને પેલા તરકરીએ કાપે તેની પાસેજ હતો.

થું આ વખત કાંઈજ ધળારક થયેઆ નહીં હશે ? હા ધળારક હતો. પીલચુમે પોતાની શેડાંણીને તરત એલચી અનને તમાસો ભેટો ઉભો રહેઆ. પેલા શાહાજાદાઓ પોતાનાં ઝુલેલા દાસત દારાને તાંહાં ઉભેસો. એકે મોટી અમરતીમાં પડીઆ હતો અનને વીચારવા લાગા કે "તેને આપણે જાહાડની હેડે મનોએરેર નાંખીઆ હતો અનને તે જવતો કેમ થયેઆ." મનોએરેર આ મેલેજ નેહ પોતાની આંગલી મેલ ઈમાદ કરવા લાગો. ગોલચેરેરની છાતી ઈનતેજરીથી કપકપ કરવા લાગી. આ કેવો તમાસો !

પરધન રાત્રે બોલીઆ. મદાએનનાં એલચીને તેણે કહેલ કે "ભાઈ હવે તું કાંઈ થયેહતો પેમાંજ લઈને નથી આવીઆ પછે મારા કેદી દાખલ આવીએલે અનને હમારૂ બલ કેટલુંછે તે તે નેહ લીધું." એલચીએ અદા બજવીને રાજાને અચ્છ કીધી કે "પુરૂ" મરવાને અથવા તમે નાંમદાર ને સજા કરો તે ભોગવવાને તઈઆર છલ પછે એક વાત માંગી લઉછ. તે એકે સરવે કેદીઆને તમે ગમે, એટલું ફુલ દેજો, પછે આ મારો ખીદમતમાર દારા (ગોલચેરેર) ને તમે હલાક કરતાનાં. એ ઓકરા ઘણો રાક અનને સજા જાણે. વલી તેણે તમારૂ કે મારૂ કાંઈ નરથ કીધું નથી. તે કાંઈ લડીઆની નથી, પણ ઉલટો એટલો નાજુકકે કે લડાઈ ભેતાંજ તે ધુજે. વાસતે તમારે ગમેતો સરવેને ગરદ ન મારજે પણ ખોદાને વાસતે એ ગરીબ ઓકરાનો જન લેતાનાં."

આ વાત સાંભળીને રાજાએ ગોલચેરેર તરફ જોએલ. ગોલચેરેરેતો કરાવ કરી રાખીઆ હતો કે બનેતો કાંઈ હી આ તાલ લગાડીને વાત કરવી, માટે સુપ રહી હતી, પણ તોખી તેનો એરેર કુગજાએલો હતો અનને મુચી તથા ધા સતીની તે ઉપર નીશાંન દીસતી હતી.

આવા જવાં, થુંદર ઓકરાને થું રાત્રે માંડી નહીં બપોરે ? તેણે એલચીની અચ્છ તરત ખાહાલ રાખી. આ ઓકરાની સુરત જોએઆ તેણે આગલ ભેલેલી હોએ એવું તેને લાગુ. મારે દારાને તેણે પોતાની પાસે બોલાવીઆ, તેને માંડી બખરી એટલુંજ નહીં પણ તેને કહેલ કે "થુંદર ઓકરા તુંને જે ગમે તે માંગ અનને તે હું આપવાને તઈ આર છલ"

પછે આ થુંદર ઓકરાનું ઘેઆનતો ખીજ ગમ લાગુ હતું. પેથા બાંગીચાર તરકરીઆ કાપે તાહાં બંદીવાન દા અલ ઉભેસો હતો અનને તેની આંગલીએ જે વીટી હતી તે ગોલચેરેર પોતાના ધણીને આપેલી હતી. તે વીટી કાપે એ પેટડવા ઉપરથી ગોલચેરેરને શક આપવા લાગો અનને એ ઉપરથી વધતો બોલાથો મેલવવાની તેને ખાહેશ થઈ.

રાત્રે ફરીથી બોલીઆ—“ઓકરા તું માંગી લે—થું માંગેલે ? હવે મોટી છલ.” ગોલચેરેર હજાર પોતાનાં ઘે આંનમાં હતો અનને તેથી રાત્રે વીચારમાં પડીઆ. તે ફરીથી બોલાઆ—“પુખથરત જવાંન મારી માએઆ તું ઉપર ઘણી દોડેલ. મારી મુશીલે કે હવે પછે તું આ મેલેજમાં રહે અનને મારી સાચ પરીતી બાંધે. ઓકરા દારા તું બલ તારી શું મરછલ.”

હવે ગોલચેરેરે જવાબ આપીઆ. કાવે તરફ આંગલી કરીને તે બોલીકે “જાહાંપનાંહાં તપુને એક તસદી આપવા માગુ છલ અનને તે એકે કે પેલા કેદીને પુછા કે તેને આંગલે જે કીમતી વીટી જેમ દીએલે તે વીટી તેને કાંહાંથી મલી ?”

રાત્રે—(કાવેને) ભાઈ ખાહેર નીકલ, આ જવાંન છેા કરો જે કાંઈ પુછેલે તેનો જવાબ દે અનને અચ્છને જાહાંને રાસતીનું રૂપ આપશેતો તારી સજા બજતી થશે.

ગોલચેરેર—હું જાણવા માગુ છલ કે એ શખસ વીટી કાંહાંથી લાવીઆ ?

મનોએરેર મનોએ વીચાર કરવા લાગો કે “એ વીટી તો મેં એને આપેલી છે અનને આ ઓકરાને થું એટલી ગરબ પડીલ કે તે પુછવા નીકલે.”

કાવેથી સુપ નહીં રહેવાઈ શકાવાથી તે લગાર જુસા થી બોલીઆ કે “નાંમદાર રાજા. એવા વાત તમે મને પુછાછો કે જે જાંહાંસુધી મારા મનમાં તાંહાંસુધી હું પશતા લેા કરૂ છલ અનને જાંહાંસુધી તમારાં મનમાં રહેશે તાંહાંસુધી તમે કુખી થશો.”

રાત્રે અચ્છરતીમાં પડીઆ અનને મનોએરેરને શક આપવા લાગો. પછે કાવેના પાપે હવે જુસો કીધો. તેણે જે એક કે બંદીવાન દાખલ તેને સજાતો લખી આપેલી છે માટે સઘલી વાત કબુલ કરવાને તેને આચકો લાગો નહીં.

તે બોલીઆ કે “રાજા મારી બેઅદમી માફ કરજે પણ મને બેલવા વીનાં ચાલવું નથી. મારૂ પાપ મારી છાતી માં સમાવું નથી. રાજા, તારી દીકરી, તારી થુંદર, શીરીને ગોલચેરેરની આ વીટી છે અનને તારા નેકનાંજ સુરા નમાઈ મનોએરેરે મને આપીલ. એ વીટીને ખાતરતો તે થુંદરને મેં દેજો દીધા છે અનને તારા નમાઈને મેં કાઢીએલ. એ વીટીને ખાતરતો મેં તારી ઓકરાની બાંગડી ચેરી છે અનને મારા આમાં તંતને પાંપમાં મેરીલ છે. પાદશાહ મારી છાતી ભરાઈ આવેલ, મારે મને વધુ નો બેલવા.”

આ વાતથી રાજાનીતો જોએઆ છાતીજ મેટી. પણ તેણે પુરુષું જેઆન કરવાની તુરાંની કાવેને ફરજ પાડી અનને તે વખતે મનોએરેરને થઈ આવેલા જુસાનું કેમ મેઆ ન થાયે ? કાવે, ગોલચેરેરની વીટી ઉપર કેવો લલચાએલો, તેલવા મારે ગોલચેરેરને કસાવાની તે કલે ઉલકતીઆ કરતો, નહીં ફાવીએ તારે પેટમાં ભરાઈને ગોલચેરેરની બાંગડી તેણે કેમ મોરી એ સઘલાંનું જેઆન જારે આજે મનોએરેરે સાલલીઈ તારે થું તેનો પીતો નહીં ઉછલી આવે ?

આજે મનોએરેરે ગોલચેરેરની વફા જોઈ, આજે તે નું મન પાછું ફરીલ. તેને એવો જુસો થયેઆ કે જે આજે ગોલચેરેર જવતી હાએતો પાછો તેને ગમે વલગે અનને માફ માગે. પણ તે એવું બજતો કે તેણે તે પરીખતનું ના હેકનું મુત કરાવીલ, મારે કાવેના એકેકે ગોલમાં તેની છા

તીએ તીર વાગતો હતો તથા કાવે ઉપર ચડી બેસવાનો ઇ
રાઈ થતો હતો. પણ તેણે તે ખમી રાખીએ અને જરે વધારે
નહી ખમાએ તારે જાહેર આવી બોલી ઉઠીએ કે—

“ઓ ખોદા ! હું દેવ ! આરૂં મોહાત મોકલ ! એ
ગોલથેડેર તું બેસતતમાં અને તેડી લે. અરે—રે ! ઓ જ
લમ કાવે તે આરૂં નખાદ વાલીએ, તે આરૂં ખાતું ખરાખ કી
ધું. હે જીવ ! ખુંની, બોલા, ઠગારા જીવ આ શું બની ગ
એલું ! જાહાંપનાહા ખોદાને વાસતે તમારા જવાદને બોલા
વો અને જલદી મારી ગરદન કપાવો. અને નરખમાં નાંખો,
અને કોહલાં ઇડાંનો માર મારો, મારી સાંમે સઘી જંગલી
હેવાંહિને છોડી મેલો. અરે હું સઘી મુજ ખુંની છઉં !
મેં તમારી છાકરીને મારી નખાવેલીએ અને તેમાં જાંહે
મારૂં જીવ કીધેલું છે. અરે કોઇ એવો મુખો નેઆએધીસ
નથી કે અને રાકડુ, છરી ઇઆ જીરેર અપાવે ! પાદશાહા હું
જ તે નીચ, જાલમ, યુરખ મનોએડેર છઉં, જેણે તારી છા
કરીને મારી નખાવીએ. અરે ગોલથેડેર, નેકીનું મંદીર,
અરે મારા જીવ, મારી રાંણી, મારી મેહલુખ.”

‘મનોએડેર કોષ્ટક પસતાવો કરતો હતો. તેની ગોલથેડેર
(દારા) તો તાંહાંજ ઉભી હતી અને મનોએડેરને જીવતો જીવ
પુશી થતી હતી, પણ તેમની કાવેના વધારે કારસતાન જાલવા
ને તે પુશી હતી અને તેથી મનોએડેરને પડાવા ગઈ કે
“રોડ નમી ધરી પાવો.”

પણ આ ઉસક્રાએલા જવાનને ધીરજ નહીં હતી
ગોલથેડેરે આજે સવાલ કીધાથી તો ઉપજી ભોકારૂં જાણી આવી
હું હું મારી “પોરીઆ તું નીકલ” એમ કહીને તેણે ગોલથેડેર
ને એવા જોસથી આંખો મારીએ કે તે બીચારી જમીન ઉપર
પડી અને “પીલચુમ ! પીલચુમ !” હાંક મારવા લાગી. તરતજ
જીવે પીલચુમ “માઈ, મારી માઈ !” કરતો નીકલી આવી
એ. તે બોલીએ કે “અરે મનોએડેર, મેડીની ગોલથેડેરને ત
એલો, એને તમે ખરામી કીધીએ, તમે જીને દેડાંછો તમે ત
મારી આંખોડી. તે મુલેલી નહીં પણ જીવતી હતી. તેના
બાલને કોઈએ હાથ લગાડીએ નહીં હતો અને અંતે તમે
જ તેને હરાન કીધીએ.”

આ વાત સાંભળતાંજ મનોએડેર, રાજે સઘે રોડી અપ
વીઆ. તેમણે દારા છાકરાને ઉડાડીએ અને અંતે તેતે
પાદશાહી ગોલથેડેર નીકળી આવી ! આ કેટલો બધો હર
ખ ! રાજેએ તેને પેટમાં આંખો, મનોએડેરે તેને કોટી કીધી
અને ગોલથેડેરને એટલીતો ખુશાલી ઉપજ કે યોડાવાર સુધી
તે બોલી શકીની નહીં.

જરે સરવે જીસે નરખ પડીએ તારે રાજે ધીરજથી વા
ત કરવા લાગે. “ભાઈએ આતો એક સપનાં સરખો બના
વ બનીએછે. જોદાની બખથેશથી મારી રીકરી અને જમાઈ
અને પાછાં જીવતાં અલીઆંએ એ અને મોટું સુખએ. મુકરએ
ખોદા ! કેતું મારી દાદ લીએછે. પણ રીકરી ગોલથેડેર અને
ખખર નહીં પડતો કે તારી પછી આપણે પાદશાહી પથંગ
પણ નીકલી ગએએ હતો તે કાંહાંએ ?”

પીલચુમ—નામદાર રાજ તે વાત હું જાણું છઉં.
ખાતુ ગોલથેડેરને જીવવા પછે પાદશાહી પથંગ મનોએડેરને
લેખાસ મારી પાસેથી લઈને એ ખાતુની પછવાડે ગએએ હ

તો, તે એટલા મોટે કે તે પોશાકમાં આ ખાતુને ઠગીને પક
ડવી. પછે શુ થએલું તે હું જાણતો નથી.

પણ આ પાદશાહીને તો પેલા બે છાકરાએખાંનો વડા
જાંહાંખખશે મારી નાખેલો હતો, મારે તે બોલીએ કે “પાદ
શાહી બધા સાતું બોલેછે તારે હું બી સામુજ કહું છઉં કે
પાદશાહી પથંગને મેં મારી નાખીએછે.”

રાજે—છાકરા એ તું શું બોલેછે !
જાંહાંખખશે—સાહેબ હું એ ખરી વાત બોલું છઉં.
એ પાદશાહી પથંગ થણેજ જંગલી ખવાસનો અને મુરખ
હતો. તેણે મને થણાં અપમાન આપીઆં હતાં અને તેને
મારવાની અને ફરજ થઈ પડી હતી.

રાજે—અરે નાદાન છાકરા હું માહું છઉં કે તું ખોદ
બોલતો હોએ. તે કાલની લડાઈમાં મારૂં રાજ ખવાવોડે
અને તોખી તું એવી વાત બોલેછે કે જીધી તારી ઉપર મને
નાખુશ થવું પડે. છાકરા તે એક પાદશાહી હતા.

જાંહાંખખશે—રાજા હું સાચું બોલું છઉં અને જી
હાંને ધીકારું છઉં. તે પોતે પાદશાહી હોતે તોખી હું તેની દરકાર
કરતે નહીં.

રાજે—અફસોસ ! નોખવાન. તારે મોહાંડે તું તારો
અપરાધ કજીલ કરેછે અને તેથી મોટી દલગીરી સાથે તું
મોહાંડાતી સજા કરવી પડશે

જીવ આતમીને જોએલું કે આ છાકરાએને તેમનાં
ખરા બાપ આગલ જીરેર કરવાની એના જીવી તક બીજા
લવાની નથી. મારે જાંહાંખખશે પેલા મેવકૂ પાદશાહી પ
થંગનું ખુન કીધા ઉપરથી રાજ ફરીખરોજે એ હીખતવાં
છાકરાને ગરદન મારવાની જીવી સજા કીધી તેવોજ એ સર
દાર બોલી ઉઠીએ—“પાદશાહી ! મેઅજબી માફે, પણ એ
છાકરાને તારાથી સજા નહીં થયે—નહીં થયે—નહીં થયે.”

આતમીનનાં આ શખરો એવાતો જીસા જરેલા, એવા
તો મંદીર અને નવાઈ જીવા હતા કે રાજે જીસે થવાને જ
દસે અમરત થએએ. “રાજા ફરીખરોજ હું તુને સાક કે
હું છઉં કે એ છાકરાએ એક નીચ પાદશાહીને નખે કી
ધો એટલા મારે તારાથી તેનાં એકબાલને આંગલી લગાડી
નહીં. જીવું એણે ખુન કીધુંએ તેના કરતાં એ છાકરા વ
ધારે સારો જીવીઆદનો અને તારા સરખી મોટી બોલાદ
નાછે.”

રાજે—જીવ, તું બોલેછે તેના જરા વીચાર કર.
આતમીને—અરે કીરો, કીરો. પાદશાહી એ છાકરા
ના જાંજીરો તું ખચીત પસતાવો થયો.

રાજે—એ બધું અખરે તું શું જીમાંન રાખેછે ?
તે અને તારા આ રીકરાએએ રાજની જ કીખતો થેવા ખ
જીવી તેના બદલામાં મેં હુમણું તું થણા માન આપી
આં અને એટલાવારમાં તું કેમ જીવી ગએએછે ? ઇઆદ
સખજ કે આ છાકરાએ જ અપરાધ કીધોએ તેની શખત
સજા તેને થયેછે.

આતમીને—નામદાર પાદશાહી એ બોલવું થણું અ
નઘટીએ. મેં મારા રોહીનું પાંચી કરીને એ છાકરાએને
જમારીઆ શા મારે. મેં જમીન ઉપર સુઈ તેમને બીજા
જીવ આપીએ, મેં હાડકાં આવી તેમને જોસત ગવાવીએ, મેં
હાડી સેવી તેમને ગરમી આપી, તે શા મારે ?

રાજા—ભલાં કામો કરવા માટે—નહી કે આદમીઓ નાં ખુન કરવા માટે. એ છોકરાની સારી ચાલને માટે તેને હમણાં મેં બદલો આપીએ છે અને તેની નરસી ચાલને માટે હમણાં તેને સજાથી કડું છઉં.

આતબીન—પણ ફરીબરોન હું તાંગી લઉં છઉં કે એ છોકરાઓને તું ગમે તે કરે તેની આગમય તેઓને ઉધા રવાનાં ખરચ અને મેહેનતનો અને બદલો આપ.

રાજા—એ છુટા તું થું દેવાનો બનીઓ છે? તારાં ફરજીને તે ઉધારીઆ તમા હું શા માટે બદલો લાવી આપું?

આતબીન—હીઆં, એ! પાદશાહ તારી લુલછે. એ છોકરા કાઈ મારા નથી અને તોળી મેં તેઓને બાપનાં સરખા પીઆરથી પાલી પોશી મોટા કીધા છે.

રાજા—તારે કે કોણનાં ચેરાગ છે?

આતબીન—સાબલ, રાજા સાંભલ! આનને રીવસ કાઈ તારા યુલદ સીતારા બતાવે છે. આને તુંને સરવે રીતે લાલ યમેએ છે. પાદશાહ એ છોકરા તારા પોતાના છે, જેમ તારી મેરી ગોલશેહેર યુન થઈ હતી અને આને પાછી આવી મલી છે તેમ એ યુન થયેલા છોકરાઓને ખલવાની આને તારી સરખત છે. નાંમદાર પાદશાહ તમે અને એ લખતા નથી—“પણ હું મેળોન તમારો બાહાદુર સરદાર આ તબીન છઉં, જને તમે સેન વાકને માટે દેશનીકાલ કીધો હતો. તે વખતે હું નવાંન અને નેરેમદ હતો. હમણાં મારી દારી મારી છાતી ઉપર ગોમેઆ બહાડુ ફરે છે અને મારી છાતી સરેદ બાયોથી ભરાઈ છે. તે વખતે આ તારા શાહાજા થયાં નાંહાંના હતા અને તેઓને ચેરી લઈ બનાર હું હતો. દેશને છેલી સલામ કરવાની રાતનાંન એ છોકરાઓની સાહેલી બનીનેહુ પછંસાની લાલચ ઉપર તેઓને મારે ઘર લાવી હતી. હું તેઓને રોપલીના સંતાડીને કીર માનનાં એક ગોઠામાં લઈ જઈ રહેઓ હતો. નાંહાં હું તેઓને બાપ તથા બનીનેહુ તેઓની માં દાખલ હતી. તાહાં એ છોકરાઓ પોતાનાં બતી બોહીની ખુબીથી કીરતી પાખાંઆ હતા, તાહાં તેઓનું દીલ કુદરતથીન મેહેલો અને બગીચા એ ભોગવવા ઉપર તપતું હતુ અને જરે તેઓની ઉમર તે વી પાદશાહીને ઘણી છાનતી થઈ તારે એઓને તમારી સામે ઉભા કરી મારા ગુનાહાની માફી માંગવાની હું ને છુપી તક શોધતો હતો તે માર્ગ કાલની લડાઈથી મલી હતી. પાદશાહ એ તારા છોકરા, બરેઆ પુરેઆ તારે હવાલે—કરું—છઉં અને હું તારે ગમેતો તેઓને ફંસીની મંજૂર કરું.”

પણ રાજાને સજા થું કરે? તેને અમરતીથી દંડ થઈ ગમેએ. તેને પાસતી લાગતી કે રમે આ બનાવ કાઈ સપના હોએ, પણ નહી તે ખરેખરે બનાવન હતો. એ કેટલી બધી ખુશાલી!

તેનાં વાહાલા દીકરાઓ તેને ઘણે વરસે પાછા મલી આ, તેની નેક દીકરી તેની શેડમાં પાછી હતી, તેને બહેન નમાઈ એવવા પાછો તેની ગોડઆ ચંપાએઓ, તેનું રાજ ફરીથી તેનાં તાબાઆ રહેઉં, એ જેનું આ રાજને બીજું કોઈ યુખ નેઈએ?

ગોલશેહેર ને પોતાના બરધાર તરફ જમ વધતી વધુ દેખાડતી તેમ તેનાં ઉપર વધતી નફા પડતો હતો તેની સરવે

બકાનો હવે અંત આવીએ અને થેવટે તેની ખુબી પરકાશી નીકલી. અને તેમજ રાજા પોતે પોતાને જે મોટાં શંક્ર માં સમજતો હતો તેનું પણ સેવટ આવીઉં.

પેલા મે ભાઈઓએ પોતાના દોસત દારાને ઓલખી એ અને ગોલશેહેર ખરેખર તેઓને સગા ભાઈ તરીકે બે લાવા લાગી.

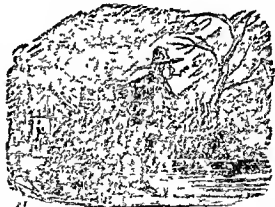
આ! હા! પેલા અનેએહેરનું મુખ કોણ વીચારશે? તેતો કોઈ મોટા ખયાનાં સાગરઆ લપટાયેઓ હતો. તેની પરીબદ ગોલશેહેરના થુંદર હાથ તેનાં ગલાંની આસપાસ વીટલાયેલા હતા.

અને હવે પેલા ચંડાલ, તરકટીઓ કાલે! તેનું થું થએઉં? તેણે મોટી શરમ સાથે પેલી વીટી અને બાગડી પાછી આપી દીધી તથા અનેએહેરને અરજ કીધી કે તેનું ખુન કરવું. પણ આ રાજાનો જમાઈ નીરદ્યેઓ બદલો દએઆ થી લાલતો હતો માટે તેણે જમ કાવેને માંડી બખ્શી તેમ જ બએ પોતાનાં સરવે કીદીઓને આ બનાવની ખુશાલીમાં આંડી બખ્શી.

એ બધું કોણે ધારીઉં હતું? “માણસ ધારે છે, મોદા બજાવે છે.” એ કેહેવાતમાં દમડીભાર શક નથી.

દુનીઆનો મુસાફર.

પૃષ્ઠ ૧૬

નીચારો મેહેન,
“ઓ એક મુસાફર કરેતા ડચમેનનું ચીતરે છે. આપણાં લોદા એ બતને વલંડા કરી કહે છે. તેઓ હાલંડ દેશનાં મેહેવાસી છે. હાલંડ દેશ ઈંગ્લેન્ડનાં નાં મધીઆ ભાગની જરા ઊપર છે અને એ દેશનું બીજું નાંમ નેધરલંડસ છે. તેની ઊગમણે જરમની દેશનાં પરાંગો આવેલાં છે, દખણે ગેલ્શિયામ છે અને ઊતર તથા આડમણે જરમન માહાશાગર છે. લંડનથી નીકલેલા એ માહાશાગરને મારગે પાંચ છ દીવસમાં હાલંડ ખાને આવેએ. મેં જે વાત્હાંનું મુસાફરી કીધી હતી તે વાહાંણ એક બીજાં બારકસ પાથે અ

ઠકવાથી તેમાંનાં માંણસોને હમારાં વાંહાંણુ ઊપર લીધાં હતાં અને તેઓમાં એક કચ કપડાંન તથા તે ની બાએડી છોકરાં હતાં. મેં તેની સાથ દાસતી દીધી હતી, જે પછે મને માલુમ પડીશિં કે હાલંડ દેશ થી ઘણાં કપડાંનો ઈ'મલંડ વચે સફર કરેછે, અને તે આંનાં બાએડી છોકરાં હંમેસ તેઓની સાથે રહેછે.

હાલંડ તથા તેની દખણનું ખેલજીઅ મ એ દેશો ઘણાં નાંહાંનાં અને થોડી વસતી વાવાંછે. હાલંડ દેશ ૧૨૬૦૦ ચોરસ માઈલછે, જેમાં ૩૦ લાખ માંણસો વસેછે. તાંહાંની હવા ઘણી ઠંડીછે, અને તે ઊપરથી જેહન તથાને જણાવવાનું મને ઈઆદ આવેછે કે હવે પછે મારાં કેટલાંક પત્રોમાં ઠંડાં મુબુકીનું જ ખેઆન તમે વાંચશે. હવેની મારી મુસાફરી ફેરવુક મુખી ઈશિરોપનાં ઊતર ભાગમાં થશે અને તાંહાં નેટવી ઠંડી પડેછે તેટલી એ ખંડમાં ખીજે ફેકે પડતી નથી. હીઆ તે મજ ખેલજીઅમ દેશમાં ઠંડીનાં દીવસો ઊપર નદી નાંલાં ખંધાઈ જાએછે અને લોહો લોહોડાં નાં જોડા પેટુડી તે ઊપરથી ચાલી જાએછે. ઊપર મેં જે મુસાફરી કરતા વક્ષંડનું ચીતર આપીશિંછે તે છે પણ લોહોડાંનાં જોડા પેટુડેલાછે અને નોરાવંર વરસાદ તથા કકડવું બરફ પડેછે નેમાંથી તે ચાલીઓ જાએછે.

હાલંડ દેશ ઘણું કરીને ચોહોલુછે અને તેમાં મોટી મોટી નેહરો ખાંધી લીધેલીછે. દેશનાં મોટા ભાગ ઊપર આગલ પ્રકલ પાંણી ફરી વલેવું હતું, જે પછે લોકોએ મોટી દેવાલો ખાંધી લઈ તેનો અટકાવ દીધો હતો, તેપણ ફેટલીએક વખતે પાંણી નોર કરી આવેછે અને ઊપવાં ખાંધકામ, જેને “ડાંમ” કરી ફરેછે તે લાંબને જમીન ઊપર ફરી વલેછે નેથી મોટી રેલ આવેછે અને ઘણી જોવારી થાએછે. હાલંડનાં ફેટલાક સરોવરો નોવા લાએકછે. હારલેમ આગલનો એક મોટો સરોવર આગલ તાંહાં ખીલકુલ નહી હતો, પણ તરણસો વરસની વાત ઊપર જારે રેલ આવી હતી, તારે એ જગોની જમીન ખોદાઈ ગઈ હતી અને તેમાં ઊપલો સરોવર થએઓ હતો. તેનો ઘેરાલો ૩૩ માઈલછે, પણ તેની પુરણી ચાલેછે. અને ૧૪૨૧ આં એજ પરમાંણે તે દેશ ખાતે એક મોટી રેલ આવી હતી, જેમા ૭૨ ગાંમડાંઓ ઘસડાએ

આં તથા ૧ લાખ માંણસો મુવાં હતાં. તે રેલને વખતે ખીખોશનો સરોવર થએઓ હતો.

હાલંડનું મુખીઅ શેહેર આંમસ્ટરડાંમછે. તાંહાં પર્થાં વમરની નવાઈ સરખી ગાડીઓ ફરતી જોવામાં આવેછે જેનું એક ચીતર હું તમોને ભેટ કરું છશિં.

આમસ્ટરડાંમ શેહેરમાં નેવું નેહેર ખાંધેલીછે અને તે ઊપર આસરે ૩૦૦ પુલછે. તે નેહેરોનાં પાંણી જારે ખંધાએ તારે ઊપલી ગાડીઓ અલખતાં ઘણી કાંમ વાગે. આંમસ્ટરડાંમ સીવાએ સારડાંમ, હેગ, લીડન અને એ વીનાએ ખીખાં ઘણાં મુખીઅ શેહેરોછે. સારડાંમ વેપારનું મુખીઅ મથકછે અને હાલંડનો વેપાર જોહોલોછે, આગલ એ દેશ સપેનનાં જુલમ તથે હતું પણ તેમાંથી છુટાબાદ મોલમી અને સતરમી સદીમાં ઈશિરોપનો લગભગ આખો વેપાર હાલંડનાં હાથમાં હતો. ઈશિરોપમા દોલત અને વેપારની બાબદમાં હાલખી એ દેશ માનર ઈમલંડથીજ ઊતરવુંછે. હીઆ કારખાંનાંઓની શંખીઆ દીકછે પણ મુખીઅ કરીને મખમલ, રૂન અને કાગજ બનાવવાનાં કારખાંનાંઓની વખાંણ થાએછે.

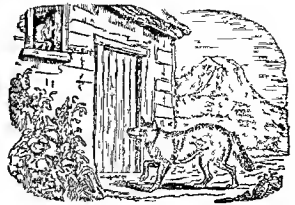
હાલંડમાં ખેતીવાડી દીક થાએછે. નેનાં જમલનાં મેતલ્લાકુડાંઓનો અછો વેપાર ચાલેછે. અગત કરીને ૯૦ થી ૧૦૦૦ પ્રીટની લંખાઈનાં તરાપાઓ હીઆથી મલી આવેછે. પુરાંણીઓની વસતીમાં જંગલી જનાવરો હીઆંથી નાણુદ થએઓછે અને વધતાંમા વધતી શંખીઆ મોટા ઘુસ (ગિંદરો) દેડકાઓ, સસલાંઓ અને માછલીઓનીછે સસલાં તમે થોડાં જ નેએઓ હશે, પણ હીઆં તે ઘણાં મલેછે અને તે

એક ચીતર હીઆં ખીડીશિંછે. હાલંડની મા

છલીઓથી તાંહાંનાં રેહવાસીઓને મોટી કળાંની થા
એછે. સરસક નાંમનું એક પખશી હાલકમાં ઘણું વ
ખનાંએછે. લોશ તેને એટલુંતો ચાહે છે દરએક-જ
ણ પોતાનાં ઘરમાં તેને માલો બાધવા દીએછે અને
તે ઊપરથી સરકારને ધારો કાઢાડવો પડીએછે કે જે
ધણી આ પખશીને હરાંન કરશે તેને મોટી સજા થ
શે. ઘણાંક કચ લોશને એવો વેહમછે કે જે ઘરમાં
આ પંખીનો માલો હાએ તે ઘર ઊપર ખોદાની સા
રી નજર રહેછે.

હાલકને છોડી જતાં તેની દખલ આવેલા બે
લલઅમ દેશનુ થોડું બેચાંન આપવું દરસત ધારું છ
છીં. એ દેશના કાઈ ઘણું અગતનું જોવાનું નથી. બે
લલઅમે ૧૧૦૦૦ ચોરસ માઈલ જગા રોડીછે, જે
ઊપર ૪૦ લાખ માણસોની વસતીછે. તેના એક ભા
ગમાં હાલકની મીશાલે નેરોરે અને સચુદરના અટકા
વને માટે “હામ” બાંધેલાછે. તેની હવા હાલકને મલ
તી નથી. ફેટલાંક શેરોરેમા નરમ ઠંડી ઘસને, ખુશ
કરેછે. વેપાર તથા ઊદ્યોગની બાબદમાં હાલક અ
ને બેલઅમ એકજ છે. ખેતીવાડીનાં કાંમમાં બેલઅ
મન જેવા હાશીઆર લોશ ફોર્થ રેહવાતા નથી. તે
ઓ ખાતરો બનાવવામાં અછી ચાલાકી ધરાવેછે અ
ને તેથીજ તેઓનુ ઊંજક દેશ આજે બાગ સરખું બ
ની ગયેછીં. અનાજનો પાક સારો થાયછે. તેમાં
લોહાડાંની અને ખીલ મલી રૂપ૦ ખાનોછે, અને કે
ટલેક કેંકણે કોલસો પણ મલેછે. કપડાં વણનાનુ કા
મ હીઆં સહીધી સરસ ચાતેછે અને તેમાં રૂપ૫૦૦૦
માણસોનો રોજગારછે. સરકારમાં ફરેચ ભાસા વપ
રાએછે. ગાએણનો વોશમાં ઘણો શોખછે અને એ
દેશે નાંમીયા ચીતારાઓને જનમ આપીઆછે. બેલ
અમની રાજધાની ખરેલસછે, ખાલુતે “કિપંગ”
આનટવરપ, જેનટ, ખરલસ એ “મોરો” શેરોરે” હી
આં મોટા દેવલોમાં અને રાંજીનહાલોમાં ૧૦૦ “ધાંટર
શીઓને એવી રીતે ગોઠવેલી હાએછે કે દરરોજ તેમા
થી નાંમીયા બેલાડીઓ ઊંચા રાગ વગાડેછે અને તે
ઓને સરકાર તરફથી પગાર મલેછે બેલઅમનાં
જંગલી જનવરોમા વડુ મુખીએ અને ઘરઘનુ જના
વરોને જનનધી-ઉધારવામાં આવેછે. આ દેશનાં સં
ખ્યામાં આ વડુનાં ચીતર શીવાએ કાઈ વધારે હું ત
જોઈને લેટ કરી શકેતો નથી.

બેલઅમ દેશ તાંહાંની નાંદર ઈમારતોને મા
ટે સારીપડે બાંધીનુ થયેછીછે. ખરેલસ શેરમાં મો
ટી હવેલીઓ, કુવારાઓ અને બાગો જોવા લાયક
છે. હીઆં ગાલીયાઓ ઘણા નાંદર બનેછે વલી
હીઆ એક બાતનુ સન મલેછે, જે એટલુતો કીમતીછે
કે સુંનાને તોડે વેચાયેછે. આનટવરપનુ એક દેવ
લ જોવા લાયકછે. તે એટલુતો ઊંચુછે કે તે ઊપ
રથી ૮૦૦૦ ચોરસ માઈલ સુધીનો દેખાવ નજરે
આવેછે.

હું છ'ઈ તમારો
વાહાલો ભાઈ.

શરીરમાંનાં કીડાઓ—પરચુટાનત.

આંતરડાં મધેનાં કરમ અથવા પગ અને ખર
ડા મધેનો વારો એજ માંતર માંણસ જાતના શરીરમાં
વસનારા કીડા નથી. એ ઊપરાંત માંણસના લેન્ડ,
આંખ, પેટ, ઈતીઆદી જગાઓમાં પણ એવાં કેટલાંક
કીડાં કીસમનાં પરાંણીઓ રેહ્યાછે કરેછે જેઓને લ
ગતોં હવાઈ-અનજોબીથી ખાલી નથી. એક જાતના
કીડા જેને વર્ધદ “હાઈડ્રીડસ” ને નામે ચોલખેછે તે
સરીર માંહેવાં કેટલાક બાંધીઆર ભાગોનાં પેવસ
થાયેછે. એ કીડો કુદરતની ઘણી અનંજોબ શક્તી
દેખાડી આવેછે. તેનો દેખાવ પાણીથી ભરેલા કુકા
અથવા કીટલીના સરખો હાએછે અને તે ઊપરથી ફેટ
લાડી નેને “માથાં વગરની કાથલી” કરી ફેરેછે. તે
ઓનુ કદ ચૂનાંથી તે હાંમના ઈડાંના નેટનું મોટુ હો
યેછે. તેઓગોલ હાએછે અને તેઓનો અંદર એક
પાતલી, પાણીજેવી, રંગ વગરની ચીજનહાએ જેની
વધાસ કરતાં રસાએણીઓએ તેમા સાધારણ નીમખ

થોડી કાહડીછી. પણ આ કીડાની અબજોબી હી આજ અટકી નથી. એવી એક કોથલીમાં બીજી ઘણીએક કોથલીઓ એકેકની અંદર સમાએલી એવામાં આવેછે અને એ દરએક પકમાં ઊપલી પરવાહી પદારથ રહેછે. તે પદારથ કીડાને જનન આપેછે અને એ રીતે એ દરએક પક પેહેલી કોથલીનાં ગરબ દાખલછે. એવી જની કોથલીઓ કોઈ કીડામાં થોડીજ હોએછે, પણ કોઈનામાં અગણીત દીકામાં આવેછે.

આ કીડા જરે શરીરના એકજ અવીઅયનો આસરો પકડેછે તારે તે ઘણું કરીને કલેજું હોએછે. થોડાંક વરસની વાત ઊપર મીઠાસ એસેકસની હાસપીટાલમાં બાલકવીન નાંમની એક સ્ત્રી મરણ પામી હતી. તેનાં કલેજાં ઊપર હજારો કોથલીરોજ કીડાઓએ વાસો કીધેલા હતા. એમાંની કેટલીક કોથલીઓને ચીરતાં તેમાંથી નાંહાનાં સરેદ દાંનાં નીકલી આ હતા અને સુખશમદરશક ઈઅંતરમાં તપાસતાં તે દરએક દાંનો જીવતાં જનાવર ઠરીયાં હતાં. તે દરએક જનાવરનો આકાર કોથલી રોકી હતા અને તે દરએકને જીવું મોહાડું હતું જે કોઈમાં કોથલીની જરા બાહર નીકલેલું હતું અને કોઈમાં અંદર ગએલું હતું. તે મોહાડાંની આસપાસ ખારીક રેસા નીકલેલા હતા. પણ પછવાડેથી તે દરએક રેસો ઊપલા કીડાઓનાં ખારીક બયાં સમજાએયાં હતાં.

આ ભતનાં કીડાઓ નાંહાં રેહ્યાં છતાં કરતા હોએ તાંહાં શરીરનો ભાગ ઊપચી આવેછે અને ઘડ સરીખું લાગેછે. કોઈવાર તે ઘણું મોડું થએછે અને દરદીને બહુ પીડાકારી કરેછે, અને કોઈવાર તેમાંનાં કીડાઓ અંદરને અંદર થોતાની ત્રેલે મરણ પામીયાથી તે ઘડ નાંહાંનું થઈ જાએછે. તેઓ કેટલીક વખતે બાહર નીકલતાં થોતાનો રસતો થોતાની ત્રેલે કાહડેછે, અને તે દરદ એવો આકાર પકડેછે કે વર્ષદ કદાચજ સમજે કે એ દરદ ઊપલા કીડાઓનાં રેહ્યાં છતાં થી થએછે.

હાઈડ્રાકીડની ભતના કેટલાક કીડાઓ કોઈવાર જારે આંખમાં અને બીજા ભાગોમાં રેહ્યાં છતાં પકડેછે. તારે તેની અસર મોંઘી થાએછે. તેને એક બાંજવા જોગ દાખલો ગલાસગો ખાતે થોડાંક વરસની વાત ઊપર બનીઓ હતા. એક નાંહાંની વજીમાં બાલકની આંખ જે એકસ દરદીને

લીધે ઘણી નખલી થઈ ગઈ હતી તેમાં એક દાહડે મીઠો લોગન નાંમનાં વર્ષદ એક અપાર દરશક પદારથને તરતી જોઈ. તે પદારથ તદન ગોલ હતી અને માતર એક છેડા આગલથી તેની અની હતી. તે અની વખતે વખત વધતી જતી હતી અને કોઈવાર વધી તે તદન દેખાતી નહો હતી. જારે તે બાલક મધોઅમ રોશનીમાં ખેસતું તારે આ પરાંણીથી ડોલાનો થોડોક ભાગ ધંકાઈ જતો હતો. તરણ અંકવાડીઆ સુધી ઊપલા તખીખે તે પરાંણીને તપાસીઆ કીધું હતું અને તેનાં કદમાં જરા વધારો થવા સીવાએ બીજો કાંઈ રેશર નજરે આવીઓ નહો હતો. છ અથવાડીઆમાં તે કીડો વધારે મોટો થએઓ, ડોલાને બરાબર રવામાં હરકત નહી અને તે બાલકને દુખ થવા લાગું. આ વખતે કીડાને બાહર કાહડવાની તખીખે કોશસ કીધી પણ તે તેમાં ઘણી મુશકેલીએ તે પાર પડીઓ અને જોકે તે કીડો છુટા છુટા ભાગમાં નીકલી મુકી તોપણ તે બાલકની આંખ બગડીઆ વજર રહી નહી. આ ભતનો કીડો લેખમાંથી પણ મલી આવેલોછે, તે ઘણું કરીને હરધો ઈઅ બાબો હોએછે.

એક બીજો કીડો જે માંજસનાં ગોટલામાં કેટલીક વખતે રેહ્યાં છતાં તેની મુખીઅ તપાસ પરાંજેશર જાવને કીધેલીછે. ગોટલાં શરીરના જુદા જુદા શાંધાઓને હીલચાલ કરવાની શક્તી આપેછે, તેવા બંધી આર અને માસના જથ્થામાં કીડાની ભત વાસો કરે એ ઘણીજ અચરતી બરેલી વાતછે. આગલ વેલાતની એક ઈસપીટાલનાં ઓધેદારે ઊપલા પરાંજેશર ઊપર માંજસનાં શરીરમાંનાં ગોટલાંનો કેટલોક ભાગ તપાસને મોંઘે મોકલીઓ. તેનો દેખાવ ગોજાઓ તે ઊપર કુગ ચહડી હોએ તેવો લાગતો હતો. ખારીકથી તપાસ કરતાં માણુમ પડીછે કે ઊપર જનાં જનાં કીડાઓ વલ ખાઈને પડેલા હતા. પણ તેમનાં આંધા છેડાવીઆ પછે તેમની લાંબાઈ ૧ ઈઅના ૩૦ માધી ૭૦૦ માં ભાગ સુધીની હતી. તે વખતે આ બીનાં પેહેલ વેહેલી નાંજમાં આવી હતી અને તારપછે પરાંજેશર જાવને ચીદ માંજસનાં ગોટલાંમાં એવા કીડાઓ જોએઆ હતા.

પીસાખનાં અવીઅયમાં પણ એક ભતનાં કીડાનું રેહ્યાં છતાં થાએછે. પણ એ તથા ઊપર કહેવા કીડાઓ કરમ તથા વારાના દરદની મીશાલે સાધારે

જુ નથી. પરાંણી માતરના શરીરમાં યોદ્ધાએ જે ગુરુદે નેલીઓએ તે શું કાંમ કરે છે તેથી કંટાળી વાંચનારી બાઈએ આનંદની હશે. એ પીછાપ બનાવવાનાં કાંમમાં આવે છે. શરીરમાંનું લોહી ફરી વલતુ એક નહીની મારફતે તેમાં દાખલ થાય છે અને તેમાં ડીપે ડીપે પીસાળ બનીને તેનીજ હેઠલનાં કુકામાં એકઠી થાય છે. એ અગતના સાંચામાં કીડો પેદશ થઈ કંટાળીકવાર ખરાબી કરે છે. તે એજલા માં ભાગનાંજ નહીં પણ ઘોડા, ગોઠા, કુતરા, વડુ ઈતીઆદીનાં છુકામાંથી પણ મલી આવે છે. માંલસનાં સરીરમાં તેની લંબાઈ પાંચ ઈંચથી એક વાર સુધીની હોય છે, અને તેની વીઆસ કોઈ વખતે અરધા ઈંચની હોય છે. એવા એક કીડાને નમુના હન્ટરીઅન મીડીશીઅમમાં રાખેલા છે. તે એક નાંહીનાં સાંપ જેવો દીસે છે અને તેને “રાખશી કીડો” એવું નામ આપી કાઢે.

શરીરમાંનાં કીડાઓની બાબદ બંધ કરતાં તે મનીં કીતપંતી વીશે થોડુંક લખવાની જરૂર છે. આ અજાણ્ય જેવાં પરાંણીઓની હકીકત વાંચતાંવાર પે હોલા સવાસ એ નીકલે છે કે શરીરના ખંધીઆર ભાગોમાં તે કાંહીથી આવે છે. એ વીશે વીંદવાંનો તરેડવાર મત આપે છે. કંટાળી એવું કહે છે કે શરીરમાં તે યો પોતાની જેમ કીતપંત પામે છે, પણ બીજાઓ એ વાતનો ઈનકાર કરી એવી દલીલોને વચે લાવે છે કે જે રદ કરવી ઘણી મુશ્કેલ છે જેમ ઘોડાઓનાં બદન કીપર એક જાતની માંખ બેઠા પછે ઘોડો તાંહા કીડા લાગવાને લીધે તે જગાને મારે છે અને તે માખીના ઈર્ધાં નેથી તેની જાળને વલગીને પછે પેટમાં જઈ પાકે છે. તેમ ઘણાંઓને વીચારે છે કે માંલસનાં શરીર મથેનાં આ જુદા જુદા કીડાઓ કોઈથી રીતે બદનની બાહરથી મોહોડાં ઈંચા આંમડીવારે દીલમાં જતા હશે. કરમ તથા વારા એમ યતા હશે એમાં થોડો જ શક દીસે છે, અને બાકીનાં કીડાઓ વીશે એવું ધારવામાં આવે છે કે તેઓ લોહી સાથે શરીરનાં જુદા જુદા ભાગોમાં ફરી વલતા હશે. બોદાની કુદરત નેહા રી છે. તેની સળિયા નાંહીનાં કાંમનો ભેદ પીછાંણવાને માણસ અશક્તીવાન છે, અને તેથી તે બાપતા જેમ માણસના તેમજ આ જાનાં પરાંણીને એક સરખી રીતે સંભાલ લીએ છે.

એક ફરેંચ પાહાંદસાહની સાદાઈ.

ફરાંસના પાહાંદસાહ ચોથા હનરીની હવીજ મરજ હતી કે તેના છોકરાં (તેની સાથે વાતચીત કરતી વખતે) તેને સાહેબના એવકાબથી બોલાવે નહીં પણ ફક્ત બાબા કરોનેજ કહે. જેવારે તેના બચાં કોઈ રમતમાં ગુંતાતાં તેવારે વારે ઘડીએ તે પોતેથી તેમની રમુજમાં સામેલ થાતો, અને તેથી પોતાને જમત ઊપજાવતો. એક દીવસને સમે આ માહુરાબ પોતાની પીઠ કીપર પોતાના પુતર અને ફરાંસની ગાદીના વારેસને બેસાડીને એક ચોપમાંની મીસાલે હાથ તથા પગ વતે મેહુવના એક ચોરડામાં પસાર કરતો હતો તેવામા એક એલચી તેની મુલાકાત લેવા આવી યો, અને આગમયથી કસીથી ચેતવણી આપીયા વગર તે ચોકાએક પેલા પાહાંદસાહની આગલ બઈને ઊભો. પણ પાહાંદસાહ તેના આવીઆથી મુદ્દવ અચકીઓ નહીં; તે બોલીઓ કે “એલચી સાહેબ તમારે તીઆં ફરજંદ છે?” એલચીએ જવાબ આપીઓ કે “હા સાહેબ.” પાહાંદસાહ બોલીઓ “કીકે—આ ચોરડાના પેલાં ખુણા સુધી હું મારી મંજલ પુરી કરી આવીઆ પછે હું તમારી સાથે વાત કરીશ.” એટલું કહીને તે પાછો આગલની મીસાલે ઈંચાને બે હાથ અને બે પગ કીપર ચાલી ગીઓ. ફરાંસ તથા આખા ઈંગ્લેંડમાં અને લડાઈના હીંમાંમમાંથી સમાધાનીમા લાવી ચુકનારો પાહાંદસાહ પોતે હાવી સાદાઈ ધરાવતો હતો. જે ખરેખર મોડાં મંનનાં માણસોએ તે ચેતવને મારે કસી ગરૂરી ધરાવતા નથી અથવા બાહરથી કોઈ મોસાઈ દેખાડતા નથી.

પરીતી.

શું આ તરણ અખલાઓનું ચીતર વાંચનારી બાંનુઓનાં મનમાં કાંઈજ ખેાસ કીતપંત નહીં કરશે? શું આ નાંહીની તથાવીરનો બારીકોથી અભીઆસ કરતો અને તેઓનાં ખુશ મેહુરા કીપર પ્રેમાં લગાડતાં હમારી બેહુનીઓ વીચારમાં નહીં પડશે? આ સીઓ પ્રોણ હશે? એ કાંઈ હીઆં અગતેને સવાલ

નથી. કાંઈખી હાએ, કદાચ તે તરણ માંએ જણી બે હેનો હાએ, કદાચ તે દોસતીનાં ગાંધી ખંધાએલી તરણ સહીઓ હાએ, કદાચ તે એક મેકની નજદીકમાં રહેનારી તરણ પડોશણા હાએ, તેઓ ગમે તેખી હાએ, પણ તેની કાંઈ આપણને વાતજ કરવી નથી. પણ તેઓનો દેખાવ હીઆંતો વધારે અગતનેાં, તેઓની ઊભાં રહેવાની ઢપ, તેઓનું ચારધું હસતું, અરધું ગંભીર મોહાડું, એ આપણાં મન ઊપરનો અસર કરેછે. કેવાં તેઓ એક એકનાં પીઆરમાં પરીતાએ લાંછે! કેવી એકજણી ખીજનાં ખભાં ઊપર હાથ મેલી તેને બે શયુનો કહેછે અને તરીજી કેવી ધીરજથી સાંભલેછે કે જાંણે તે સધલી વાત તેને કણુલ હોએ! કેવાં તેઓનાં મન એકજ બાબદમાં પેવસ થએલાં દી રેછે અને તે ઊપર તેઓ કેવાં એકમત થએલાં લાગેછે! દુકમાં આ દેખાવ કેવો શંતોશકારક લાગેછે! પણ તે સાથી? પરીતીની ઊંચડેરણીથી. આ તરણ જ વાન અબલાઓ એ લેદ ભરેઆ ગુણની યુખીથી ગાએઆ એક ગાંઠમાં વીરલાએલીએ અને આપણા એક લોજ વીચાર કરવો છેકે જો ખોદાતાલાએ માણસ જાતમાં પરીતી સરખો ગુણ નહી મેલીઓ હોતો દર પસે ઊપલાને મલતા જે શંતોશકારક દેખાવ આપણી નજરે પડેછે તે શું એમના એમ ચાલુ રહેને ?

ખરેખર પરીતી જેને સાધારણ રીતે આપણ પીઆર કહીએ છઈએ તે ઈનસાન માતરમાં એક અતી ઊમદ ગુણછે. તે એક લેદ ભરેલો પણ ઘણો શા એદાકારક જુઓછે અને આ ભરોસા વગરની જાંદ ગીમાં જે મીઠાસ તથા માએઆ લાગેછે તે એ જુસાથી જછે. પણ વધારે ઈઆદ સાખવાજોગ ખીના એછે કે પરીતીનો આતશ પરમેશવરે નર કરતાં નારી જાતીમાં વધારે મેલીઓછે. ઝોરતજાતને આ દુનીઆમાં તેણે જે કાંમ સરજેલાંછે તે મરદના કાંમેથી જુદાંછે. મરદ તોખો, આકલો, શખત મેહનત કરનારો અને વધારે પીકક કાંમેને ઊઠાવનારોછે. ઝોરતમાં સધલી નર માસ, સધલો મીઠાસ, સધલી શીરીની જોવામાં આવેછે જેથી મરદના કાંદાદર કાંમ ઊપર મેહજતદર ફેલ પાંચરવાનું, ઘરને સુખી અને કખીલાને અમન સમ ન કરવાનું ઝોરતથીજ ખની શકેછે. તેમ જનાવવા માટેજ, દુનીઆમાં શુખની ચાદર પાંચરવાના સી જાતીના કાંમે માટેજ ખોદાએ મરદ કરતાં તેનામાં પરી

તીનો જુઓ વધારે મેલીઓછે અને તે તેની નરમાસ, તેની ગંભીરતા તથા માએઆનું સુખી અકારણછે.

છાહાકાની રંજથી થાકેલા પરાકેલા બે દોસતો સાંજને છેટે એકકા મલી સુખ દુખની વાતો કરેછે તે સાથી? એક આસક માથુકતું જોડું રાત અને દીન એક એકનાજ વીચારમાં ચકચુર રહેછે, એકકને ઈઆદ કરેછે, એક એકને મલવા માટે ઈનતેજાર રહેછે અને જારે મલેછે તારે મોટા મીઠાસથી ગલે વલગેછે તે સાથી? એક માટી પોતાની બાએડી તરફ તથા બાએડી પોતાના ઘણી તરફ ખરાં દીલથી વશાદર રહી દુનીઆના સંસાર સાથે ગુજરવાના મોગંદ લીએછે તથા પછે શુખ કે દુખ, ગરીબાઈ કે તવંગરી, જુવાની કે ઘડપણમાં અરસપરસ મદદ તથા મેહનત કરેછે તે સાથી? મા બાપ પોતાના ફરજદોને મોટા હરખથી છાતી સાથે દાખેછે અને નેમની આસાએસ, આરામ તથા ફેલ વણીને ખાતર પોતાના તન મનને થાકવી નાખેછે તે સાથી? નીચાલીઆઓ સહવારથી સાંજ સુધી એક વરગમાં સાથે બેસી મલાહા સંપજથી પાક કરેછે, તથા એકકને બગલગીરી કરી રમતા ફરેછે તે સાથી? પરીતી—નીરદોશ, ખોદાઈપરીતી અથવા પીઆરથીજ દુનીઆમાં એકલાખી આસીરવાદ, એકલુખી શુખ ઈઆ શંતોશ નજરે આવેછે. એક સુરો સીપાઈ થોતાનાં જીવની દરકાર ન કરતાં ભરેસી તોપનાં મોહો સાંમે ઊસો રહેછે, અથવા એક હીમતવાંન મેહલવાંન, વીજલીની પેરે ચલકતી તલવારોની વએ પેવસ થઈ જએછે, તેમાં કાંઈ લાલચ ઈઆ લોભ કરતાં પરીતી વધારે ભાજ લીએછે. તે વલી નવી જાતની પરીતીએ અને તેને દેશનો પીઆર કરી કહેછે. એક બાઠનાં રહેવાસીને જો એમ કહેજો હાએ કે તારી આખી જાત છાકડીછે, અથવા જો એક સુરતીને કહેજો હાએ કે સુરતી લોષા કહેછે તો તેનાં મેહરો ઊપર તુરત લોહી ચહડી આવશે અને તે હીમતથી જવાબ આપશે. એ માંખી પરીતી આવીછે અને તે પોતાનાં હમજાતીઓ તરફનો પીઆરછે.

હવે તારે વાંચનારી બાંનુઓને કાંઈ કહેવાની જરૂર નથી કે પરીતી સરખો ગુણ ખોદાએ માંણસમાં લખાને માટે મેલીઓછે. તેથી એકને અને અનેકને લાખ મએઆછે; નેથી નાચારોને દાદ તથા અસકતને મદદ મલીએ; તેથી દુનીઆમાં ફેલવણી અને સુધારો

વધીઓછે; તેના ઘખલાથી દુનીઆની તવારીખ ભરાઈને ચીકાર થએલી છે, પણ તેટલા માંડે એમ નહીં કેહવાય કે તેનો આડો ઊંધોઓગ થતોજ નથી. દર એક ચીજનો સારો ઈઆ નરસો ઊંધોઓગ થઈ શકે છે. તે ચીજને વાપરવા ઊપર તેનો આધાર છે, અને તેજ પરમાણુ સંજીવી અગતની વાતનો એ છે કે પરીતીને ખરેખર વાપરતાં શીખવી નોઈએ છે. એક માં પોતાનાં ખયાને ઘણી પરીતીથી લાડ લાડવે છે તો પછે ખયાં ખેખડ થઈ જાય છે. એક દોસત વગર સમજવે સહવાસોને સરખા સમજ સરવે તરફ સરખી પરીતી દેખાડવા જાય છે ને કોઈ વાર તેમાં તે પ્રસી પડે છે. માંડે પરીતીનાં જહરા ઊપર આપણેજ અખતીઆર રહે એવું કરવું નોઈએ અને તે જહરે કોઈને પોતાનાં નોસથી દુખાડી નહીં નાખે અથવા કોઈને તંગી થી કુમલાવી નહીં નાખે તેનો સંભાલ રાખવો નોઈએ.

ધનબાઈ ધતુરો—તે કંટાલે છે કાંએ?

“આખું ઘર માંથે પડીગરે માંએ? હવે તેને લઈ તે કેમ ચલાશે? હું એખલી ને અટુલી તે કાંહાં જઈને મરૂ? નો રાંધણીમાં રોકીતો ચોરકમાં કોઈ મલે નહીં ને જાંજીઆં છોકરાં મારામારી કરીને મુખરો કરી મેલેછ. નો તે મુવાંને રાખવા ખેસુંછતો રાંધણીમાં મારા કીઆ કાકાને મોકલું? ને છેવે નોકેચા કરને હાથે નો ખાંણું દાલ ગએછીતો દીકરાઓનાં કપકા કીએ કાંને સાંભળું? તે મોકીતો જીવતી ને જીવતી જઈ ને મેલી આવે એવા, તેથી ઘેં ઘેં કરતા આવેલાજ છે ને ભોનુ માંગેજુંજ છે, પણ હું તે શું મુલે ચહડી ખેરું? મરેરે વેર લઈ ચલાવવાનું કાંમતો માહજારી છે. મારા ખોદાએ પરથી મરૂ તે મનેની માંડીડો ખનાવીઓ હાતેતો પીરા ઝાછી!”

ધનબાઈ ધતુરો દરરોજ આ ખોલ ખોલે છે, પણ ખોલતી જાય છે અને વલી ઘરનો ધંધો ચલાવતી ખી જાય છે, એમ કાંએ વાડું? ઘર ચલાવતાં તે તથા ખીજ ઘણી ખાઈઓ કંટાલે છે કાંએ? ખોદાએ ચોરત જાતની સંજત એજ કીધેલી છે. મરદ બાહરનો ને ખઈરી ઘરની છે. પણ મરદ પોતાના કાંમ કરતાં જેટલો કંટાલે તે કરતાં ખઈરીનું કાંમ મેહેનું છતાં તે વધારે કંટાલે કાંએ પાંતે છે? પણ વલી જેમ એ કાંમ ધન

બાઈ ધતુરાનું અથવા ખીજ કોઈખી ખાનુંનું છે તે મજ ઈ ઘરેજી ચોરતોનું ખી છે; તોખી તેઓ નહીં કંટાલતી ને આપણી ખેહેતો ઘર ચલાવવાનું હાથું સમજે છે તેનું શું કારણ? એનો વીચાર કરવાને ધનબાઈ ધતુરાની હાલત તપાસીએ.

આ ચોરત કાંઈ ગરીબ નથી. ઈછાપોરાંઆની એટલી ઊપર તેનું ઘરનું ઘર છે. તેનો વર ચીન માં ચાકરીએ ગએલો છે અને ધનબાઈ ધતુરો ભાડાં વધારી વધારીને મહીને દાહડે સારી કમાઈ કરે છે એટલુંજ નહીં, પણ તેનો વર પગાર મોકલે છે અને કપડાંની પણ જરાતરી સારી મોકલ ચાકલ કરે છે. આ ખાઈનાં ઘરમાં વહુઓ ચાકરની ખધી ગરજ સારે છે અને તોખી ધનબાઈ ધતુરો પોતાને દુખી સમજે છે. નોકે આખરી વખતમાં ને મરતાં ખીહે છે તોપણ “મરેરે! ખોદાએ હવેતો જલદી મેડી લીએ ને આ અખઈ રહેઝાંચોની આગલ થઈ જાંજી એટલે ખસ.” એવો બરે તે વહુઓ સાથે લડે છે તારે તે વીચાર કરે છે. ધનબાઈનાં આકલા સવભાવ તથા આહું આહું ખેડકવાની ટેવ ઊપરથી પાર પડેસીએ તેનું નામ ધનબાઈ ધતુરો રાખીછે. ઘરમાં કલ્યાણનાં પારાવાર થાય છે અને ગડખડ તથા દુખનોતો કાંઈ સુમાર નથી.

આપણું ધનબાઈ ધતુરાનાં ઘરમાં જઈએ. મેહલી ઊપરથી ચાલી જતાં કોઈ ઘરમાંથી રાખ અથવા વહેરે કરીને આપણને કદાચ વધાવો લેવામાં આવે ઈઆ નહીં આવે તોખી આપણું ચોટલા ઊપર ચડે કતાંવાર ખડકીના લીંડાં મેજે ચમપાએ છે તથા મરઘાં ખટકાં પૂજે પગ લીટલાએ છે. ખરકીમાં પેસતાંજ ખીજ રાંચો ચરકાંચરકાં ગનધાએ છે. ધનબાઈ પેહલા માલા ઊપર રહે છે. દાદર ઊપર એટલેતો અંધારું કે આપણું પગ પડેસતા ચહડીએ છઈએ, અને કોઈ હુછે ખુનાંખા ખેસીને ખોસી કાતરી જાય તેની ધાયતી કદાચ શરજેટ શાહખનાં વખતમાં આપણું નહીં રાખીએ તોખી પગ તલે કોઈ ખચું આવી જવાની અથવા કોઈ ચેન ચાલી જવાનીતો જરૂર વકી રાખવી નોઈએ. માલ ઊપર ગએઆ કે અંધારી ચાલમાં એકુ ધોલીઓ એવી રીતે ઊભો કીધેલો કે માંધામાં દીણું માંએ એટલું વાગે અથવા ઘડીને એવો રીતે મેલેલી કે પખનો નહો સારી પખે અશડાએ એતો ચોકસું. ધન

ખાઈના કખીલાનું બખરચીખાનું તથા બેઠક ભોજ્યેતલી એછે, તેથી માલ ઊપર જાણુ વાપરવાસ નથી તાહાં આગલો અને પાછલો મલી બે ઝોરડા તથા તરીજ કાઢીછે અને માંતર રાતનાં ધુવાંને સહી ઊપર આવે છે. ધનબાઈ જરા જીવવાલીછે માંટે આપણે ધારીએ કે ઝોરડાઓમાં કંઈ નહીતો જરા હાંડી, આરસી હોય પણ તેને બદલેતો જુની અને માંધાંને નડે એવી અભાઈઓ ઊપર ખાલી ખાટલીઓ અને ખીલે ચાનનાં અથવા ધુપરાં ઝોરવી ચેલેલાં ભોઈએ છઈએ.

ધનબાઈ ધતુરો બચરવાસછે માંટે તેનો કખી લો ભોઈએ. બે ચોટા છોકરાઓ આપીસમાં બજેછે જેઓમાનો એક પંદરનો પગાર લાવેછે અને બીજો કામ શીખેછે. એ બંને છોકરાઓની બાએડીઓ તથા વલી તેમનાં છોકરાં ધનબાઈની સાથેછે. તે સાથે ધનબાઈનો તરીજો નાંહાંને છોકરો નીશાલે બજેછે અને બે દીકરીઓ પરણેલી તથા વેઆઈ બજેલીછે. પણ બીચારો ધનબાઈ બચાંની બાબદમાં કાંઈ સારા ભાજ્યેબની નથી. સાત છોકરાઓમાંથી કાહાની કીર તે આ તરણુ છોકરાઓને જીવાડીઆછે અને એક ધનબાઈ તેઓ વીશે વાત કરે તારે કહેછે કે “મારા જેવા હીરા છોકરાઓ કશું દુનીયામાં મલશે નહીં” તોખી તેઓ ખરેખર તેવા નથી. વડે છોકરો તદન ખીજડી ગએલાછે. પંદર રૂપીઆનો બધો પગાર કપ હાં અને ખાવા પીવામાં ખરેજે, અને બાએડી તથા છોકરાં તેને નામે રહેછે. વચલો છોકરો તદન બાએ લો અને કસી સમજ વગરનોછે. તેખી એક છોકરા નો બાપ થએઓ તોપણ કાંઈ રેાટલી પેદા કરે એવી હાલતમાં નથી. સહીથી નાંહાંને છોકરો બધા દાહા કાનો આબરીછે, તોપણ તે મસતીખોર ઘણેછે તે ને જરા જરામાં રડવાની ડેવછે અને તે રહે તારેખી એવો કે કલાકનાં કલાક નીડી બજે પણ યુંજો રહે નહી. તે છ વરસનાછે તોખી નોહાલીમાં સુવેછે, અને કહેવતછે કે “ખરી ફજર ને હાંદીમાં નજર” તેમ સહવારે ઊઠતાં વાર પેહલ વેહેલું તે ખાવાનું માગેછે. ખાવાનીતો કાંઈ વાતજ ના પુછશે. આખો દાહાડો તેનું મોહાડું ચાવવુંછે, તે ભોણે ભોણે ખાવા બેસેછે, અને જરા જો તેની મરજી પરમાણુ કાંઈ નહી થએ હોંતી રડવા માંડેછે જેખી ધનબાઈ ધતુરો કંટાલીને તે ને માંગે તે તેને આપેછે. ધનબાઈની માઈમાં ચોટી

ધાક તેને નીશાલે ચોક્કસવાનીછે, માંટે આ બચું ની શાલે જવું એ કોઈ ચોટી સળ સમજેછે અને તેથી એક દાહાડો એવો નહી જતો કે બારે તે છોકરો મેહ તાજની પાંખરી વલગીને મુગે મોહાડે જતો હોએ. ધનબાઈની બેહુ વહુઓ જવાંનછે, પણ ધનબાઈ તેઓને ઘણી ધાકમાં રાખેછે. તેઓમાંની વચલી વહુ જરા હોશીઆરછે, પણ તેને નસીબે તેનો વર ધોળીનાં ફતર જેવો મલીઓછે. તે ખીચારી હે રૂસે હરૂસે ચોપડીઓ વાચેછે, કમકે વહુઓ લખે વાંચે તેની ધનબાઈને છીટેછે અને આ વહુ બારે જુવેછે કે તેનાં સારા વીચારો પાર પડતા નથી; બરચારનું, જે સુખ તે વાચીને સમજેછે તે તેના વરથી મલલુ નથી તારે તે ખોદા સાંમે ચોટી ફરીઆદ કરેછે. પણ ધનબાઈને મનસે તેનો દીકરો બઈરીને “રાહાડે” એ ટલે બધુ સુખ તેમાં આવી રહેછી. વર તેને ચાકરની માંધક નુંતાંથી હાંક મારે, બાએડી ગોલાંમડીની મી શાલે તેનીજ નહી પણ તેની માં તથા તેનાં ભાઈ બેહુ નોની ચાકરી કરે, વરમાં છતો ચાકર તોખી તે સર દીમાં ભીનાંચિ અને તાપ આગલ તથે, વર તેને એ મેહનતનાં બદલામાં જરા વાંક પડે કે ગાલ દીએ, તે ની ખીચારી સમજુ બાએડી ખોલી રીતે જુવે કે તેણે મોળાં નહી પેહેડવાથી સરદી થાએછે. અને દુનીયાંની રચનાં આ વર સધલી એખલો જુવેછે અને ભોગવેછે એને ધનબાઈ દીકરાનું રાહાતવું સમજેછે અને તેને મનસે એમા વહુનું પુરવું સુખ થએછી ! ધનબાઈની વડી વહુ બોદલાં જેવીછે. તેને કસુ આવડવું નથી અને તેથી તે તેનાં એસડી વરને ગમ તી નહી. તેનો વર આખો દાહાડો અને રાત ઘરની ખાહેર રહેછે. તે ખીચારી સારીનો કહોએ ફરી વચલી વહુ કરતાં વધારે કાંમ કરેછે કમકે તે ઘણીજ એક મારગી અને શેાડુ બોલનારીછે અને તેથી તેનાં છી પર વધારે બપતી પડેછે. જેનું ચાલે તેની સાથ સા સુ ચલાવેછે અને તેથી ધનબાઈ “પોચી મરોડી કોપરી એ ખણે” છે. તે વહુઓને દુખ દેખાડી જીલમ થા એ ખણે” છે. ચોતે આબરી પડે તારે કાકરોને બોલાવેછે અને વહુઓને આબરી છનાં કાંમ કરવું પડેછે. ભોણાં રાસુ કરેછે પણ કાંમ બધુ વહુઓને માથેછે તોખી સા સુ બાહેર એવું દેખાડેછે કે બાંણે કાંમ કરતાં તે મર વા પડતી હોએ. પણ વહુઓને જીતપોતામાં બા

જવું નથી, તેમજ તેઓને સાસુ સાથે કલ્પા આલે છે અને વરની તરફનું દુખ છે. માટે આખા દાણકા કલ્પ આ આલે છે

ધનખાઈ વેડેમી ઘણી છે. દરએક તીરથની તે માણતા કરે છે. અગત કરીને નાંહાંનો છેકરો હંમેશા નો માંદો હાવાથી તેની પાછલ તે વેડેમી ચરી ગઈ છે. તે દર મહીને આતસ ખેડરાંમાં શુભડની એકેક માં ચી ચહુડાવે છે, અને શ્રેષ્ઠતાનાં દરાંનનો મોટો ખરચ કરે છે તે દર વરસે તાણુતમાં છેકરાને શકીર કરે છે. હાલી ઊપર ધાંની તથા સુખડ મોકલી તથા કપડાં રંગાવી તેને હાલીઓ કરે છે. દર તલમં કરાતને ઘાહડે તે છેકરાને મોટા તરાણુમાં ખેસાડી લાલ તરકા ની વડે તોલી જીવે છે તે વરસમાં એકવાર જીવેશવર માં મરઘાં ચહુડાવે છે, માંમાં અરબાંનીની એકવાર માનતા કરી આવે છે, મેહુમનાં પીરને મીઠાઈ અને મોટાવાલીના દેવલમાં મીનના હાથ તથા પગ ચહુડાવી આવે છે. પોતાના એ છેવા છેકરાની દર વરસગાક ઊપર તેને સુરજ આગલ કીલો રાખી સુના, રૂપાના કુલે કરી વધાવી લીએ છે. વલી આ ખટપટ ઊપરાંત ધનખાઈના ઘરમાં ખાજ રોજતો દરરોજ ચાહુ છે અને તેની ખટપટ ધનખાઈને કાંઈ આછી નથી. આજેતો ગોરાંણીએ પાપરીમાં ખાન એછી લીધી અથવા ના નખાઈ પાલી નાખી; કાલે મોખેટ મેજને ખરેખર ઘોઈ નહી અથવા સેતરંજ ઊપર છેકરો જોડા લઈને ચાલી ગએઓ; એવી એવી વાતનો ધનખાઈને દરરોજ ખલાયો થાએ છે અને તે જીવો પાડે છે ધનખાઈ દીવાલી ઊપર ગેરીઆ રમાડે છે, નેમને દાહડે અપવાય કરે છે તથા ઘડુંનાં આટાનાં દીડવા ખનાવી એક થાલીમાં મેલી તેમની યુગ કરે છે, નેરતાનાં ગર ખાની મનતા કરે છે, દર છેકરાની સાલગરેહ ઊપર આવાંઈજતમાં પલી મોકલે છે, અને વરસમાં તરણુ આ રવાર મોખીઆર ભરે છે તારેથી ધનખાઈને મોટી મેહુનત પડે છે. તે પાર પડોસનાં તથા સગા પાહલાનાં છેકરાંને ખોલાવે છે, જેઓને પતરાવરીમાં ચાવલ તથા દુધ ખવાડતાં અને મોઘરેલના દીલા તથા નારાંના કટકા આપતાં ધનખાઈને પચીસ વખત છુમ પાડવી પડેલી હો.

ધનખાઈને કલ્પઆખોર તથા ખેલકતં સવલાવ ને લીધે કંટાલી ખરાખ ટેવા પડેલી છે એક ટેવ તો

ઊપર કહેશે તેમ વહુઓને ધાકમાં રાખવાની છે. તે એમજ સમજે છે કે સાસુને વહુ ઊપર હદથી લગાદે શેઠઈ કરવાનો હુકમ માટે ડરએક તરાંહની આપજીવી ચલાવાને તે દરતી નથી. ધનખાઈને વલી લોકોનો કાંઈને કાંઈ વાંક શાધવાની ટેવ પડેલી છે. તેથી તે વારેવાર લાડુતો સાથે મરાએ છે. મહીનામાં બે તરણુ વખત મોરી ઈચા સંડાસને તે ઘડાં મારી જાએ છે અથવા લાડુતોને ધમકાવે છે જેથી કોકટ લાડુતણીઓ કલ્પા કરે છે. વલી ધનખાઈને એક ટેવ એ પડેલી છે કે ખારણેથી જે જાએ તેને હાંક મારવું. તેથી કાપડી આ, રંગારા, મરચાં કોથમીવાલા; ઈતીઆંદીને ધનખાઈ તેડતી ને તેડતી તથા “જોઈએ જોઈએ” કરીને તેઓ નાં માથાં ઊપરનો ખોજો ઊતરાવી માલ જોવા પછે બરે કાંઈ લીએ નહી તારે વલી તેઓ સાથે કલ્પા થાએ છે, જેમાં કોઈવાર ધનખાઈ હસે છે અને કોઈવાર તો વલી મીનાજ ખોહીને કંટાલી જાએ છે ધનખાઈ ને વલી દરનારી સાથે કલ્પા કરવાની ટેવ છે. મેહુલી ઊપર જો એકુ ધાટણુ આવી લાગીતો તાંડાં રેહે નારાં ખધાં ખર્ધાંઓ તેને ટેડવા મંડી જાએ છે અને તેમાંથી જે દરનારી ધનખાઈનાં ઘરમાં આવતી હો તે જીણી ધર્મને કદાચજ પાછી જતી હો. “મરેરે બરો ખકરા જેવો થું આટો પાડીઓ ?” “મરેરે તારા હાડકાં ખરે, રાંડ જરા બોરથી ઘડીતો શેરવ” હુકમા ધનખાઈ પોતાનાં રાખેતા પરમાંજી ખેલેખેલ તેને ગાલ દે છે અને તે એક નવા કલ્પઆનું કારણ થઈ પડે છે.

ધનખાઈ ધતુરો મરઘાં તથા ખકરાં પાલે છે મરઘાં પાલવાથી તેને ઈંડાં મલે છે તથા ખકરાંથી ખાજ રોજને વાગતે દરરોજ તાણું દુધ મલે છે. પણ એટલા ને ખાતરેજે આ જનાવરોને તપાસતાં તથા ગલીચી નીવે તેઓની ગણતરી રાખતાં જાણે અરથી અર થાયેલી થાએ છે. તેઓને અનુ પાછી આપવાનું તે જીવી જતી નથી. સહુદારનાં પેહોરમાં તે મરઘાંઓ ને પીજરાંમાંથી જતાં મેલે છે, અને સાંજ પડતાં તેમને ગણી તપાસીને પાછાં ભરે છે. એ વખતે તેને થોડી મેહુનત પડતી નથી. મરઘાંને પકડનાં તેઓની પકે દોડવું પડે છે અને સપલાં પકડાઈ રેહેવા પછે કોઈ વખતે એકુ ખેતી છુટ પડે છે. આવે વખતે ધનખાઈની અકલામણુ જોઈ લેવો. પરથમતો તે પોતાનાં ઘરમાં સંધે જોઈ વલે છે. ખાજડની હો, ઘડીની પીચે, દાદર

કાલેલમાં પરાંગની મુશરફી.

નું, પુનામાં, ડેપંલાઓમાં, સંધે અશડ જીક કરતાં જો મરઘાં મલી નહી આવેતો ધનખાઈ ધનુરો ધાસ તીમાં પડેછે. તેનો ધલરાટ જોઈ પાર પડોશીઓ “થુંછે—થુંછે!” કરતાં પુછવા આવેછે અને ધનખાઈ શોધ કરતી જાયછે અને કહેતી જાયછે કે “અરે મા એ એક કોલન મરઘી, બકરા જેવી ને ભરેલી ચ રખદાર જતી રહી.” એ ઊપરથી ખીજાયો શોધ કર વા લાગેછે અને તોખી જરે નહી પાતી તારે તેને વી ચાર આવેછે કે કોઈએ ચોરી હશે. માટે પેઢલાંતો તે બલમણસાઈથી છુમ મારેછે કે “મરૂરે મારી માએઓ! એક સરેદ મરઘી, લાલ માંજરની, પાંખ પુછરાં કાપે લી કોઈનાં ઘરમાં ભરાઈ હોએતો હાંકી દેજો મરૂ!” વલી ફરીથી જોલેછે, “પેટ તાહુરીઓ કોઈએ લીધી હો એતો મેલી દેજો.” અને તે છતાંખી જરે મરઘી ન હી આવતી તારે તે છુમ પાડેછે કે “મરેરે! હવેતો હું દીકરા સમાંની ગાલ દેવજને નહીતો કોઈ મારી મર ધી આપી દેજો.” અંતે ખીચારીને એ ધમકી અમલ માં લાવવાની ફરજ પડેછે. “અરે તમે મરઘીનાં મે તો મરેરે. અરે મારી મરઘી ખાએ તેનાં પેટમાં તે જીવતી થઈને કરદી ખાએરે. અરે તેનાં સકીધી ચારાં ફરજ દે હોએ તે મરેરે. અરે તેની સાત પેઢીએ આગ લાગેરે. અરે મારી કાંની તે કુખી કુખી થઈ ને ફરેરે!” તેને અસહીઓવા થાએરે! તેને કાલાઈ ધસ કી લઈ જાએરે એવી એવી અતીઘણી છુમેથી ધનખાઈ આખા ચોહાલાને ધુલવડી મેલેછે. એવામાં કોઈવાર ધનખાઈ ધનુરાની મરઘી તેનાં ઘરમાધીજ નીકલી આવેછે તો બધી ગાલ તેના ઘરને લાગી એમ પસતા વો કરેછે અને જરે નથી મલતી તારે કેટલાક દાહાકા થુધી તેનો ખલાષો કરીઆ કરેછે.

હવે હવે વધુ લમખાણ કરતા નથી પણ એટલું જ પુકીએ છઈએ કે આવી એક એસત આ બાબદને મથામે ટાંકવા સુજખ ખલાષો અથવા ફરીઆદ કરે તે ની નવાઈ થું? ને ખઈરીનો સવભાવ આવો કલ્યા ખાર, ને ખઈરીનાં માંન તથા મરતખા સંખધી વી ચારો આવા ખોરા, ને ખઈરીનાં પેઢમ આટલા બધા, ને ખઈરી નહી કામનાં કાંમ શોધી કાહાડે, ને ખઈરી ને કુરસતનો વખત સુખરતાં નહી આવડે તે કંઠાલો ખાએ તેમાં નવાઈ થુંછે? ધનખાઈને રાધવુંતો પડતુ નથી, ત્રાપી તેને કંઠાલો છુટે, પણ એ કાંઈ ઘર ચ

લાવાની રીત નથી અને તે રીત નહી જાણીને જરે આ પરમાંજો ઘર ચલાવા જાય તારે. તે કંઠાલુ નહી કાંએ લાંગે!

કાઠીઆવાડનો થોડોએક હવાલ.

આ પરંત ખાતે થોડાક દીવસમાં જરે એક ચો ડો અને જોવાલાએક મેલો ધનારછે તારે તેનો થોડોક હવાલ ચીતર સુધાં આપવાથી હવે એક ટાંકણ સા ચલેલુ સમજાયે છઈએ. કાઠીઆવાડ પરંતતુ નાંગ ઘણી વાંચનારી ખાઈઓએ સંખલીછી હશે. સુખરાં તી લોકો તેથી ચારો રીતે વાફેશ્કે અને તાંહાં વસના ચ લોકોમાં સુખરાતીઓના, ચોટી ભાગ આવેલો છે. કાઠીઆવાડ પરંત સુખરાતનાં માલેલા ભાગ મ ધે આવીજીએ અને કેટલીકવાર લોકોએ પરંતનેજ સુખ રાત સમજેછે, જેમાં તેઓની છલછે કેમકે કાઠીઆવા ડતો સુખરાતનો એક ભાગછે. કાઠીઆવાડીઓ રજ પુતની આલાદનાં કહેવાએછે. તેઓ હીમતવાંન અ ને લડાએક લોકોછે, પણ તેઓની વસતી ઘણી નાંહાં નીછે. તેઓને દીર દરીને રેહેવાની જાલ દેવ નથી, અને તેથી કરીને આ પરંતમાં ચોહાલો ઈઆ ચોટાં મકાંજો સરખું કાંઈ ઘણુ જોવા લાએક નથી.

કાઠીઆવાડ પરંત નાંહાંનાં નાંહાંનાં તાહુકા એમં વેહંચાઈ જાયછે અને તે તાહુકા ઘણાંખ રા દેશી તાહુકાદારોનાં હાથમાંછે. તેઓને પાત પોતા ની સત્તા તલેનાં ગાંમદાંમાં જમે એવા ખંદાખસતો ક રવાની છુટે અને તેથી તે સખંભીરીઓ પાતપો તાના રાજ પોતાની મરજ પરમાંજો ચલાવેછે. તે ઓ ઘણુકરીને અગનાંન અને થોડી કેલવણી પાંગે લા હોએછે માટે રાજદુવારી ખાખદોમાં આપણુ જેટ લુ સુખ દોખીએ છઈએ તેટલાં સુખની તાંહાંની રઈ એત દાવો કરી ચકતી નથી. તેખી કા ઠીઆવાડમાં ઈજરેજ સરકારે નેદશી દરખાર માં પોતાની તરફનાં આડતીઆને ચોકલેછે અ ને જુદી જુદી ખાખદો ઊપર રાજઓને સમજવો લોકોનુ કલેઆંલુ થાએ એવાં કાંમ કરાવવાં એમ તે આડતીઆઓને સરકારની તરફથી ફરમાવામાં આ વેલે. જો એ “રાજદુવારી આડતીઆ” ચારા હોએ

છે તે ઊપલા હોકમ ખબવવાની તેઓ કોણેશ કરે છે તથા તેઓથી દેશી રાજોની રઈએતને લાલ થાય છે. કાઠીઆવાડ પરાંતમાં ઈંગરેજ સરકારનો જે આકતીઓછે તેને લોકોનો ઘણો વીસવાસ મેલવીઓછે તથા ઘણો સુધારો કીધોછે.

એવા એક અમલદારને કાઠીઆવાડ સરખાં પરાંતમાં મોટાં કાંચો માથે રાખવા પડેછે, કેમકે હી આં બરે રાજ કરતાઓ પોતે અગનાંન તારે રઈએત કેટલી વેહેમી અને કસમજ હોવી જોઈએ ? કાઠીઆ વાડના રજપુતો સુરીઅની પુંબ કરેછે, પણ તેમજ તેઓ હીંદુઓનાં સુરતી પુંબ ધરમની ઘણીક કીરી આંઓમાં સાંગેલ થાયછે. ખીજા હીંદુઓ નાત જાતનો જેટલો ફરક રાખેછે તેટલો ફરક તેઓમાં નથી. હુએ ઊપર કહેજીછે કે કાઠીઆવાડમા રજપુતોની વસતી નાહીનીછે અને તેનું એક કારણ તેઓ ની ખાલ હંતીઆ કરવાની રસમ ગણાયછે. આ રસમ આજલ તેઓમાં અતીઘણો ફેલાવો પામે લી હતી. તેઓને છેકરીને નામે ગોએઆ પેટ માં ફુખતુ હુંવું. છેકરી જનમી કે તેને મારી નાખ દાનો તેઓમાં રવઈઓ હોતા અને એ રવઈઆને તે યોની એક ખીંજ રસમથી ટેકો મલતો હતો. તે એ કે રજપુતો પોતાની ઘણી ઊંચ જાત સમજતા હતા અને તેથી પોતાની છેકરીઓને હલકી જાતો સાથ ન હી પરણાવવી એવા પોતાના રેવાજને લીધે તે છેકરી યોને માંડે ઊંચ જાતના જ મારઈઓ મેલવવાનું કહણ પકડું હુંવું. તે કહણુઈ મટાડવાનો એક ઊપાયો તે યોને મનસે આ ખાલ હંતીઆ કરવાની રસમ હતી. તથા તેઓ ઊંઘારે ખારણે તથા વગર દેહસતે ખાલક છેકરીઓને અરીણ ખવાડીને અથવા દુખાડી નાંખી ને મારી નાખતા હતા. એવું કહેવાયેછે કે સને ૧૮૨૦ પછે આ લોકોમાં ભાએગે સો છેકરીઓ એટલી નસી ખવાલી રહી હશે કે જે આ ઘાટકી રસમના પંજોમાં થી છુટીને મોટી ખર્ઈરી થઈ હશે. અર્થસેસા એ પ રમાંણે આપણી કેટલી નીરદોશ બેહુનીઓ કસી તક શીર વગર ખોદાને ખાર પાછી ગઈ હશે. આ રસ મનાં અટકાવને માંડે ઈંગરેજ સરકારે સખત ઊપા એઓ લીધાછે અને એવું કહેવાયેછે કે હાલ કાઠીઆ વાડી લોકોમાંથી એ રસમ લગભગ નાબુદ થઈછે.

પાસેનાં સજામાં કાઠીઆવાડનાં સુસાફરોનું એક

ચીતર આપીજીછે. કાઠીઆવાડનાં ઘણા લોકો આંનીચેર પેલીચેર દમકવાની ટેવ રાખેછે અને તે થી તાંહાંનાં સુસાફરોનો દેખાવ જોવા લાએક થઈ પડેછે. તેઓ ઘણુ કરીને સઘલા એકઠા ચાલેછે અને તેથી એક જોલાં મેદાંનમાં ઊંઘે અને અસખાખ સ મેત તેઓને જતાં જોઈને એક લસકર ચાલી જતુ હો એ અથવા જાંણે એક આણુ ગાંમડુ હીલતુ હોએ તેવો દેખાવ લાગેછે. કાઠીવાડમાં સુસાફરોને વાસો કરવાની કોઈ સરસ અને ચોક્કસ જગા નથી. જાંહાં જગા મલી તાંહાં ખરી એમ વીચારી ખાનુ ખાવા અ થવા આસાએસ લેવાને એકદમ તેઓ વાસો કરેછે અને તેથી કરીને પાસેનાં ચીતરમાં દેખાડવા સુજબ જુની ઈમારતોનાં ચોટલા ઊપર અને કોઈવાર ખોલી જગાઓમાં તેઓનાં ટોલાં ધાંચો નાંખી પડેલાં દીકા માં આવેછે. કાઠીઆવાડમાં સુસાફરીનું કાંમ જરા ખી કટેછે. સુસાફરોને પોતાની સાથે હથીઆરો રાખવાં પડેછે.

કાઠીઆવાડમાં ઘોડાઓની ઘણી સરસ ઊત પંતીછે. હીંઆનાં ઘોડાઓની આખાં હીંદુસતાં માં વખાણુ થાયછે. વલી હીંઆનાં ઊંટ ઘણાં ખ રાં મારવારથી આવેછે. મારવાર સુજરાતની ઊત રતુ એક પરાંતછે અને હીંઆનાં મારવાડીઓનુ તે સવદેશછે. મારવારના ઊંટ ઘણીજ ઊંચી જુનીઆદ નાં, મોટાં કદનાં, જોરાવર તથા સારી ચાલનાછે એ વુ લખનારાઓ બેઆંન કરી ગએઓછે.

લુકરીસીઆ અને મારગરેટ— બે કવી બેહુનો.

(ગર્જિઆ આકને સરે ૨૧૯ થી ચીપણુ)

લુકરીસીઆના મરણને વખતે તેની બેહુન મારગરેટ બે વરસની વએની હતી. થું તે વખત કોઈ ધારણું હતું કે તેની મરનાર બેહુનના સારા ગુણો તથા અજએખ જેવી કે તેની મરનાર બેહુનને કદરતથી વારસો મલયે ? ધ માલાકીનો તેની આ બેહુનને કદરતથી વારસો મલયે ? ધ છુ તેમજ થએઈ. સને ૧૮૩૩ માં બરે વાસોગટન ઈર્વા જ નામના વખનારે મરનાર લુકરીસીઆની કવોતાઓનું ૩ તક બીજવાર છપાવા માટે તેની આંની બેટ લીધી હતી તા તે મારગરેટ માતર ૧૧ વરસની વએની હતી અને તેમ વ ખતે એ બાલક છેકરીના મનની ઈનતેજીથી ઉપવા ગરહ સપને જે અચરતી ઉપજ હતી તે મારગરેટ તેદરીનાહાની

વખેમાં બેઠેલી કેટલીક કવીતાઓ વાંચવાથી ખરી પડી હ
 ડી. કેહે છે જારે તે છ વરસની હતી તારથીજ કવીતા
 એવાની તેની શક્તિ નરા નરા બ્રહ્મસામાં આવી હતી!
 તે ઉપરાંત વધી તેને એટલા વખતમાં મોહાઉંથી વાર
 તામી. બેઠી કાહાડવાનો મારાવેરો હતા તેથી જારે પા
 ર પહોંસીયા નાંહાની મારગરેટની મીઠી વાતો સાંભળ
 વા ખરે. દરરોજ તેની આસપાસ આવીને બેસતાં અને
 જારે એ બાલક ઘરડાંના સરખી, ગંભીરાઈથી મનમાં વા
 ત બેઠી કાહાડી મોહાઉંથી બાકી હતી હતી તારે થયું શું
 દર દેખાવ યદ્ય પડતો હતો. એવી રીતે જારે તે ઉસકેરા
 તો તારે તેની વાતમાં કલાક નીધી જતા અને કોઈ વખત
 તેમાં અધુરી રહી જવાનાં સમયથી ચોપાનીઆની ટપ પર
 ખાંણે તે બોલતી કે “એનુ સાંધજી.” વધી તેને ચીતારના
 થી થયું શોખ હતો. તેની માં જારે થયું આજરો પડી
 તારે તેનાં સુઆ આગાઉ તેની સખી ઉતારી લેવાની તબવી
 ન કરતી હતી, એ ઉપર તેની મા નીચલા શબ્દોમાં પો
 તાના શંતોથ બહેર કરેછે. “કેવી વારેવાર તે મારાં
 બીજાનાં આગલ બેસતી અને ને બેઠેરો ચીતારવાને નાં
 મીયા ચીતારાઓ યાકા હતા તેની નહલ કરવાને તે કેટલી
 ચેહુનત લેતી હતી. પણ તેમાં જારે તે નીસફલ થતી તા
 રે તે મારે ગમે વલગીને રડતી હતી કે “અરે ના! મારે
 તપુને મોહાવાં પડે તોથી તમારા બેઠેરાને એક નાંહાને
 ચીતારથી મારી પાશે નહીં રહેશે. અને જારે હું મોટી થઈ
 થી થયવ તારે તમારો બેઠેરો કેવો હતા તે મને કેમ ઇંચાદ
 રહેશે.” પણ તેની માં આવી માંદગીમાંથી બીજ વાર છવી
 અને તેને બહોં થોડાં વરસ પછે મારગરેટ પોતે ખરજ પાંખી.
 હેડલ ટાંકેલા નયુનો તેની જાંદગીના અગીઆરમાં
 વરસની એક કવીતાનો છે. જારે ફરે તથા લાટીન ભાષા તે
 શીખી હતી.

“મારી બેઠેન એના એકાધનના મોહાવ વીચે.”

“મારી બેઠેન (જુકરીઝ) ની થોડાં ઊંચ નરે હું રડતી હતી ત
 મા અંતરજીથી થયુંક દયાઈ ખાતી હતી અને જારે નાદાનીના ને
 બનમાં હતી તારે હું નહીં જાણતી હતી કે તું ખી ની બચે.”

“જારે તે નાદાની ધતરની કેટલીને હું દીકરી રીકીને જોતી હ
 ની, ને ઊંચ પુકો અને મારી પાંચેલી હતી તારે જે નહીં બીચારી
 બે હું કે તારે જંદર શરીર પણ એક જ ગતી વગરતું અને કંઈ
 થયે.”

“જારે તે નાદાની બેઠેન (જુકરીઝ) ને રમતીઆન પરી સરખો આ
 કાર ઇનતેજાર પીઆરીની આંસુ ખરી આંખ આગલથી ધુસે પડીયા
 તારે જે નહીં વીચારીજે કે તારે માટેની જાને એવેજ ગમ કરવો
 પડે એવો તું ખો એટલી નબળી મરો.”

“હા, નબળકતા હીરા! જારે તું હીઆં મોહોતના રી વડતા
 જમાથી વેગતી હતી તારે આપણા રડતાં આ બાપ પોતાના આંસુ
 ટુગીને ટુગે કેટલાં કે “આપણે જ કાંમ રડીએ? હજાર ટું લપતીછે.”

“તેઓએ પોતાના દરએક બસો વીચાર તારી તરફ ફેરવીયા
 હતા, દરએક પુણાલીની આયા ડુને આપનાં હતાં અને તારા રોચન
 ઊંચ પુણી થઈને તેઓ. ઇસવેરી શ્રેયતાના રોચન અરકાં અરધ
 પુકી ગમેઆં હતાં.”

“પણ તું એક બનમ નબળતી હતીઆંમાં પુણીથી વગનારી
 બેઠેનતો હવે મઈ, સદાની મઈ હવે હમારો મન કયા અરકાવ વગર
 રેવારે, હમારમ શેખના આંસુ કસો મના પગર વેહેરે.”

આ કવીતાના શુભશતી તરજુનો દરતાં અસલની
 પુખી થયું આંહી ધઈ, તોપણ તેમાંના વીચારો તથા જી
 સાનો મનમાં થોડો થયોખી એવાલ બિરેછે અને ૧૧ વર
 સની છોકરી કેવી નાદર કવીતા કરી મઈ છે તે દેખાડવાને
 એજ નયુનો બસછે. “મારગરેટ આવા જુસાને આધી
 ન થવાથી જુકરીઝીઆની માફક તેની પણ જાંદગી
 ની ઘેરી કુક મુદતમાં પુરી થઈ કેમકે ઉપલી કવીતા
 બેઠીઆને ચાર વરસ પછે ઇંચાને પોતાની પંદર વર
 સની ઉંમરમાં તો તે ખરી મઈ. મોહાઉંથી આગમય થા
 છવા દીવસે ઉપર તેનો લખવાનો શોખ નહીં અટકે એ
 વો હતો અને તેણે અતીથયું લખીઈ હતું, પણ અતે હુર
 તા ખહીને તે ભોગ યદ્ય. તેની ઉભી થઈ મેઆન તે
 ની મા નીચલા શબ્દોમાં આપેછે, ને બીચારીની જે આવી
 કવી દીકરીઓ ભર જુવાનીમાં સુવાથી તેને થયું થાહા લા
 ગો હતો. તે લખેછે કે—“હું સંગરી આગલ નઈને કમડું
 બેતી હતી તેવામાં મારગરેટ પોતાના જે હાથ લાંબા કરીને
 મને કહેઈ કે “મા, મને તમારા હાથમાં લેવો.” મેં તેને
 બીજાના ઉપર બેસાડી તથા પછે તેની પાસે બેસી મારા હા
 થ મેં તેની કમરની આસપાસ નાખીઆ. તેનું રાકું મારા
 રી છાતી ઉપર પડીઈ અને તેણે પોતાની આંખો ઉઘી કી
 થી. તે આંખોને હું કદી જુલો નવધ નહી. તેણે મે
 પુછીઈ કે “મા મને કેહો કે આ શું મારું મોહોતને?” મેં
 મારો હાથ તેના સરેદ કપાલ ઉપર મેલીયા, તે ઉપર ઠંડો
 પરસેવો પડેલો હતો. મેં ધીમેથી જવાળ દીધો કે “હા, મારી
 વાહાલી દીકરી,” પણ તેટલાંતો તેની આખર આવી મુકેલી
 હતી. તેણે ફરીથી એકજ વખત મને બેઈ ને પછે મેનું
 રૂડુ બોહાને બાર ગમેઈ હતું.”

જુકરીઝીઆ અને મારગરેટ ગમે એટલી હોશીઆર હ
 તી, પણ એવાં બચાં શું કાંમના? આ જે બેઠેનો જે વધા
 રે મુદત છવી હતોતો વધારે કીરતી મેલવતે, પણ તેઓને જ
 વાડવાના ઉપાયેજ કીધેલા નહી, તેઓનું મન કસાએઈ તેમ
 તન કસવાની મોડવણ કીધેલી નહી, તેઓની તનદરેસતી
 સુધારવા માટે તેઓને કસરત મહેલી નહી, તારે તેઓ કેમ
 છવે? થયું હોશીઆર અને થોડાં સુખી કરતાં થોડાં હો
 શીઆર અને થયું સુખી બચાં વધારે સારાં સમનવાં.

અન્યથા જવા સપનાઓ.

શરીરની ઈંદરીઓ ઊપર અસર થવાથી તથા આ
 ગણ બનાવો જુલો જવા પછે અચજુચાં તે ઊંઘમાં
 ઈચાદ આવવાથી જે સપનાં આવેછે તથા મનમાં જ
 મતા વીચારે સપનાંનું રૂપ પકડવા પછે તે વીચાર
 ખરા પડે તારે સપનાં ખરા પડેલા દેખાએછે તે વીચે
 આજલાં એક આંકમાં હવે કેટલાક રજુજ દાખલા આ
 પીઆ હતા. બીજાં દાખલાઓ એવા પુરૂશો વીચે
 જણાંએલા છે જેઓને જુલો ગએલા બનારો ઈચા

દ આવેછે એટલુજ નહી પણ સપનામાં તેઓ લુલી ગએલી ભાશાઓને પણ ઈઆદ કરેછે. ઈઆદદાસ તની આ અસર કોઈવાર શંકેદાકારક થઈ પડેછે અને થેલો એક શખસ જેણે મપનામાં પોતાના બાપ ને નોવાથી પોતાના દેવાદારની અગવડમાંથી છુટા હતા, તથા થેલો પાદરી જેણે પોતાના ઘરમાં આગ લાગેલી સપનામાં ધારી હતી તે દાખલાઓને હુમારી વાંચનારીઓ લુલી ગઈ નહી હશે.

એડીનબરો ખાતે રહેનારા એક વકીલે એક મીલકતનાં અગતનાં ખતને એવે ઠેકાંણે મેલીછી હતુ કે ઘણી શોધ કીધા છતાં તે તેને જડીછી નહી. માટે આજો દાહોડો તે મેલવવાને ઘણી મહેનત કરતાં યા કીને રાતનાં તે સુવા ગએઓ. રાતનાં તે વકીલના છોકરાને તેજ વીશે એવો સપનો આવીઓ કે ઊપરુ ખા ત બારે તેનાં બાપને હવાલે કીધું હતું તારે ટેબલ ઊપર તેનાં એક ચોક્કસ કુશનાં પણ દસતાવેન્નો હતા. એ બેઠનાં સહવારનાં તેણે પોતાના બાપને કહેવાથી, વ કીલે આ કુશનાં કાગળે બાંહાં મેલીઆં હતાં તાંહાં જઈ તપાસ કીધી અને તેમાંથી તે ખત બારે મલી આ વીછી તારે તેની ઈનતેજારી નરમ પડી. હવે એનો ખોલાસો એછે કે તેનાં બાપે ખતને ઊપલાં કાગળે માં મેલીછી તે તેણે જોએછી હતુ અને તે બીનાં સપ નાંમાં તેને ઈઆદ આવી હતી, માટે એમાં કાંઈ ખો દાઈ આગાહી થઈ એમ વીચારીને અચરત થવાનુ કાં ઈ નથી પણ અખનએલ જેવુ એછેકે ઊપલાં ખતાવ જેને ઈઆદ રહેલો ઘટતો હતા તેને નહી પણ જે છો કરાએ તેને જરાબી ઈઆદ રાખવાની કોસેસ કીધી નહી હતી તેને તે ખતાવ ઈઆદ આવીઓ !

એવોજ એક બીજો દાખલો આ રહેઓ—સકા ટ્વંડમાં થોડુંક ઊપર એક ફેરીએ ફરનાર વેપારીનુ ખુન થએછી હતું. થોડા દીવસ પછે સતાવાલાઓમાં એક શખસ હાજર થઈ કહેવા લાગો કે તેણે સપનાં માં એક ચોક્કસ ઘરના ચોક્કસ ખુનાંમાં તે વેપારીનો સથલો માલ દાટેલો જોએઓછે. એ સાંભલીને સતાવા લાઓ તેને વર્ધને તે ઘર આગલ ગએઆ અને સપ નામાં જોએલી જગા ઊપરથી તે માલ મલી આવી ઓ. એ ઊપરથી સતાવાલાઓને એવો શક ગએઓ કે એ ખખર આપનાર શખસે પોતેજ ઊપરું ખુન કીધું હશે. તેઓએ તેને કેદ કીધો અને તેની તપા

સ ચાલવા લાગી, પણ તેનાં સારા ભાએજે એવું બનીઓ કે તે નીરદોષને સખ થતી જોઈ ખરેખરો ખુની બાહુ નીકલી આવીઓ અને સરવે ઈધાંણી સુધાં પેતાનો આ પરાધ કબુલ કીધાથી તે નીરદોષ કેલીને છુટક થએ ઓ. હવે આ અખનનાં ઘણીને સપનો કેમ આવી ઓ ? એ શખસ ઊપલા ખરા ખુનીનો મીતર હતો, અને તેઓ બને જણ વારેવાર દારૂ પી છાકરા થતા હતા એક વખત એવું બનીઓ કે ઊપલા ખુનીથી દા રૂની બાહારમાં માલ કાઢવા વીશે ખોલાઈ ગએછી હતું પણ તે આ સપનો જોનારે એવી રીતે ઈઆદ ન હી રાખીઓ હતું કે જેથી બાંહાં સુધી મપનામાં તેની ઈઆદદાસત મદદ નહી કરે તાંહાંસુધી સતાવાલાઓ ને ખોલાસો કરવાની તેને શમ રહે.

કોઈ વખત એવું બનેછે કે એક ખનાવની ધાસતી લાગેછે અને પછે તે ધાસતી ખરી પડેછે અથવા તે ખનાવ ખરેખર ખની જાએછે. પણ બધા સપનાં એવા ખરા પડતા નથી. સપનો નહી જોતેતો બી તે ખતાવ ખનતે, અને ઘણા સપનાંમાં જો જોઈએ તેમ બનવું નથી, માટે કોઈ વખત એવો ખનાવ ખની જાએ તે ઊપરથી સપનો ખરો પડીઓ એમ કે હવું અનઘટવુંછે. તોખી એક વાતનો વીચાર કીધો અને તેજ વાત સંજોગે તે વખત ઊપર ખનીખી ગઈ એ જરાઅચરતી ભરેલુછે અને તેટલા માટે તેવા ખનાવોની બાંહુવા જોગ નોધો લેવાઈછે.

સકાટ્વંડમાં એક સ્ત્રીએ એકથી વધારે વખત એવો સપનો જોએઓ કે તેની એક સગીનુ તેના ઘર માંના એક ચાકરે ખુન કીધુંછે. એ ઊપરથી તે સ્ત્રી પોતાની સગીને ઘર ગઈ અને આ સપનાંની વાત કીધાથી તેણીએ તપાસ રાખવા માટે તેજ રાતનાં એ ક મીતરને ઘર મધે રાખીઓ. ચોડી રાત થવા પછે તે મીતર દાદર ઊપર પગલાં સાંભલીને આગલ ગએ ઓ અને જોએછીતો એક ચાકર કાલસાની એક ટોપ લી લઈ ઊપર આપતો હતા. તેને પુછવામાં આવી ઈ કે તે કાલસા કાંહાં લઈ જાએછે. તેણે જવાબ દીધો કે “બાઈન જોરકામાં” એ ઊપરથી તે બાઈના મીતરને શક ગએઓ અને તપાસ કરતાં તે ટોપલીમાં થી છરી નીકલી આવી. બીજા એક સ્ત્રીનો ભતરી જો પોતાનાં મીતર સાથ સપુદરમાં ફરવા જવાનો હતો. તેની આગમચની રાતનાં તે સ્ત્રીએ સપનો જો

તે કે તે. છોકરો પોતાનાં સઘલા સાથીઓ સાથે હુ
મુવો. એ ઊપરથી સહવારનાં ઊઠીને તેણે પો
તાનાં ભતરીબાને જતાં અટકાવીઓ અને થોડા વાર
પછે ખખર આવી કે તેના ભતરીબાના સઘલા સાથી
ઓ ખોટ ઊંઘી વાલવાથી સચુદરમાં દુખી મુવા હતા.
એક ગરહસથે એક રાતનાં સપનાં જોએઓ કે સેતાંન
તેને ઊચકીને કાલસાની એક ખાનની હેઠે લઈ ગયે
ઓ અને તોંહોં તેને હોકમ કીધો કે “જો તું મારી આ
કરીમાં નહી રહેજોતો તારોં જીવ લેવશ.” એ પછે ઘ
ણી રકજીક ઊપરથી સેતાંને તેને જવા દીધો પણ તે
ને કણુલ કરવું પડીકી કે મારે બદલે મારા ફલાંનાં
સંગાને હું તારી ખીજમતમાં ચોકલશ. થોડા દીવસ
માં તે સગો આપધાત કરીને મરણ પાંખીઓ. એક
સીએ પોતાનું ઘડીઆલ સમારવા આપીકી હતું, પ
ણ ઘડીઆલીએ તે પાછું નહી વાલવાથી તેને થક આ
વીઓ. તારખાદ તેણે સપનાં જોએઓ કે ઘડીઆલી
નાં ચાકરે ઘડીઆલને ઘર લાવતાં રસતામાં નાંખી દી
ધું હતું અને એથી તે. એટલું ખીગડીકી હતું કે ખી
લકલ સમારી થકાએ નહી. ખીજ સહવારનાં તે સી
થોતે ઘડીઆલી પાસ ગઈ અને ઊપસો બનાવ ખરેખ
ર બનેલો જણાએઓ.

આ સઘલા ખરા દાંખજાએછે, અને વેહુમી
ઓ તે ઊપરથી વેહુમ લાવેછે પણ તેમાં અચરત થ
વા જોગ માતર એટલુજ છે કે દીર્ઘ વખત એક સપનાં
જોવાખાદ એકાએક એવો બનાવખી બનેછે અને સં
જોગોનો એ રીતે રેલાપ થાએછે. સપનાંની બાખ
દમાં લખવા જોગ ખીજું ઘણુછે.

૨ મુજે કુરસત.

૧ આવો છોકરાં, માઝ નાંખ પારખો. તે વીચે આ
રીથી તમેને મોહાસ નહી થતો, કંએકે માઝ નાંખ ત
મેને નાપસંદ પડેછે પણ તોખી દલગીર છઈ લોકોને દુખ દેવા
તું કાંમન અને મોદાએ સરન્વિછે. મારે તમે એકે અને
ધોકરેછો, તોપણ તમારાંમાંનાં ઘણાંજણ પોતાની ખાંખીથી
પાપરાં નહી માલીને હાયે કરીને અને પોતાના ઘરમાં દાંખ
લ કરેછે. બાકી એ તેઓ માહેતો ઘણુ કરીને માઝ માણ
કાપી નાખી શકે અને જીવે તારે મારા કેવા હાલ થાએછે
માઝ ને માંધ તેન પુછકું, તોખી બંરે માંધ કાપી નાખે
છે તારે હું ૨૬ થાઈ છઈ અને તમારી ખાહેશ પાર પડેછે,
પણ બંરે માઝ પુજક કાપેછો તારે. મારીથી કાંઈ બનતું ન

થી પણ તમેને અમસથી ધાસતો હુઆ ધપકી આપી શ
કું છઈ.

લુગાવનાં સવાલો.

- ૧ બાનમાં મેલવા જોગ દેશ કીડ ?
- ૨ આસમાં ઉપર દેખાતુ ચેરેર કીડ ?
- ૩ તીજીરીમાં પહેલુ પરાંત કીડ ?
- ૪ પરજીઆ વગરની લુગાલા કીડ ?

સવાલનાં જવાબો.

(જીવે ગમેઆ આંકના જવાબો.)

૧ કાગન—ગન—કાગ.

ચોરસ મોલો.

વ	ખ	ત	અં	છ	ર	જ	ન	મ	હ	દ	બી
ખ	જી	ર	છ	ન	ત	ન	ર	સ	દ	મ	ર
ત	ર	સ	ર	ત	ન	મ	સ	તી	બી	ર	દી

પરચુરણ બાબદો.

ખારો સુકાદો—કાકર ફાંકલીન આગલ એક જ
ણ બીજ વીચે એવી ફરીઆદ કરવા આવીઓ કે
“તેણે અને હુજો કહેઓ.” ફાંકલીને તેને પુછીકે કે “તે”
સું જવાબ આપીએ ?” તેને ઉતર બલીઓ કે “સાહેબ મે
પાછો તેને હુજો કહેઓ.” કાકર ફાંકલીને સુકારો કાંધો
કે “તારે ફરીઆદ કાંમે કરેછે ? તમે મેહુ નણ સુકાદો.”

નવી શોધ—છાપવાના હોનરની કલામાં હાલ એક
અગતની ચોપ થઈછે. જે બાંતુઓએ છાપવાના સાંચો ને
એઓ હુરો તેઓને ખખર હુરો કે દીખાંને તે સાંચા ઉપર
મેલીઆ પછે એક જોલ શેલરથી તે ઉપર સાહી લગાડવામાં
આવેછે અને તે પછે કાગનને છાપી કાઢાછે. હવે ઉપલી
ચોપ એવી થઈછે કે દીખાંને સાહી લગાડવાની તરર પડે ન
હી. એક કારીગરે છાપવાનાં કાગળે બનાવતી વખતે તેમાં
રસાએણ શંભેગથી કેટલીક એવી મેલવણી દીધીકે કે નધી
નવું તે કાગળ દીખાં ઉપર દેખાએ તેવું તે છપાઈ નીકરેછે.

આંધલાઓની બરદાસત—ઈંગલંડમાં આંધલાં
માણસોનાં ભલાંને મારે અગતનાં ધરનખાતાંમાં સધાપેલાં
જે. આખા વેલાતમાં એવાં મોકા બાએગનાં ૩૦૦૦૦ માં
હુસો વસેછે અને એખલાં લંડન ચેરેરમાં ૨૫૦૦ આંધલાં
એછે. તે દેશમાં ૨૧ વસતી અંદરની વએનાં ૩૦૦૦
આંધલાઓએ અને એ શયલાં કમનસીબ માણસોમાંનાં મેં
હેકડે ૫ નણ પોતાનો જનમારો મેનથી જીતારી શકે એવી
હાલતમાંછે. ઈંગલંડનાં જીહ જીહ ભાગે ખાતે આંધલા
એને કેલવણી આપવા, ધંધા શીખાડવા તથા પાવણ પેચ
લ કરવાને કીમતી બંચાવતો સમયોછે.

એક નવી ધાતુ—સરસા નગરનાં એક પરોક્ષર
અસરાવેસે એક નહીનાં પાણીમાંથી એક જાતની ધાતુ થોધી
કાઢાડીછે. તે મુનાનાં જેવા પીલા રંગની તથા સીસાનાં
જેવી નરમછે. આ ધાતુની કુશંસ દેશનાં જહુવેરીઓ ત
પાસ કરવા મંડીઆછે.

રાકારે ઊઠવાની રેવ—જ ધણીઓ હરધી હરધી
રાત ઉઠાગરામાં જીભરીને પોહાડ કાઢાં પછે કલાકનાં કલાક
મુંધી મુઠ રેહુછે તેઓને એટલું જ કેહા કે એ પરમાંછે તેઓ દ
રોજ પોતાની જાંઘીનાં નેટાં વખત જોહુછે તેટલી જો
એઆ તેઓની જાંઘી કુધી યાએછે. તે જોએલો વખત
એક છાહડામાં જાણીતા નથી પણ ઘણાં વરસ મુંધી દરરોજ
તે રેવથી જ વખત જાએ તેનો જીભરે લેતાં ખરેખરે વી
ચાર આવશે. જે માણસ દરરોજ સહવારનાં પાંચ વાગતે
જેએ તેને માલીસ વરસે દસ વરસ વધારે જાએ !!

ચંદનીની અભ્યંથે જોવી યાસર—તેર વરસ
ની વયેના એક છોકરો કાંઈ કારણને લીધે ધરમાંથી નાહાં
શી નજને એક ઉંઘાડાં ખેતરમાં ચંદની રાતને વખતે મુતો
હતો. તે આખી રાત તાંહાંજ ઉંઘમાં કાઢાડીને જારે
સહવારનાં ઉડીઓ તારે તેણે આંખ ઉંઘાડવા છતાં તેને ક
મું રેખાએડ નહી. તેને એક વધારે પાસે લઈ નવામાં આ
વીઓ પણ તેણે કહેઉંકે એ છોકરો ચંદનીની અંસરથી આં
ધણે યએએછે અને તેની આંખ આજ યવાની થોડીજ
ખિયાશાછે.

જોડાની સાથે તેવા—કાકર કાંઈજ નામનાં એક
મજાસેરા શખસને ખાવાનો ઘણો હાવરો હતો. તે પોતાનાં
જોલખીતાને તોહાં જીભડામાં જમવા બેસવાને આંખમાંથી
કરતો નહી હતો. એક દાહાડે તે એક ઉમરાવ ખીતરને જ
લવા ગયેઓ. તે ઉમરાવ તે વખતે જમવા બેઠેલો હતો અ
ને વલી ખાવાનાં કાંમમાં તેખી હોશીઆર હતો. તેને સારી
રીપેટે દ્યુસા ભરતો જોઈને કાકર કાંઈજનાં પેટમાં આજ
લાગી આવી, ખારે વાત જોઈ જોઈને તે બોલીઓ કે “લલાં
આદમી, જરા જીભડાએ અને એમતો—જેરેવો કે કાકર જમ હું
કરુ છું તેમ તમે કરો.” ઉમરાવેજીવાળ આપીઓ કે “ભાઈ મારી
જીભ ધઈ. હજુરખી હું કેહુછું કે જમ હું મારે ઘર
આવી જમવા બેઠો છઉં તેમ તમેખી તમારે ઘેર જાને જનો.”

જોડીઓની નિશાણો યહ તેની જીશીનું ધોળ.

“અમે ઈડરિયોગદ જીભાં રે આનંદ ભલા”
એ રાગનુંછે.

અમે આનંદ જગતને જીભારે, હો સાહેલિયો;
વિતનાર વિકત તે લીભારે, હો સાહેલિયો;
અમે ભાવની ભણવા બેઠારે, હો સાહેલિયો;
હૃદય કૂડાના મત પડ્યાં હસારે, હો સાહેલિયો;

લિધાં લેખણ ખડિયો ને પાટીરે, હો સાહેલિયો;
કુરગતિયાના ડામાં ડાટીરે, હો સાહેલિયો.
દેશવટો વેહેમને દીધારે, હો સાહેલિયો;
અમે જગત વિષે જશ લીધારે, હો સાહેલિયો.
જન મંત્રિનિ દિશ નહિ જશુરે, હો સાહેલિયો;
હવે ઠગ થકિ કેમ ઠગાયુરે, હો સાહેલિયો.
ભત પ્રેતનિ જમના ભાગીરે, હો સાહેલિયો;
નીતિ રાનનિ નોખત વાગીરે, હો સાહેલિયો.
ધૂત ખાતાતા લોક ધુતારારે, હો સાહેલિયો;
ઠગિ જાતાતા કઈક ઠગારારે, હો સાહેલિયો.
એનિ આંખમાં મરમાં ખેલ્યારે, હો સાહેલિયો;
અમે ખશિધિ રાનમાં ખેલ્યારે, હો સાહેલિયો;
અમે આજ ઉડીનીમાં લીધારે, હો સાહેલિયો;
અમે વેહેમને કેવી કીધારે, હો સાહેલિયો.
અમે ધરવત પાહુએ ફેડયારે, હો સાહેલિયો;
વેહેમખાનનો વાવરો તોડયારે, હો સાહેલિયો.
હવે જહાંગિરિ ટોલકા ધમકયારે, હો સાહેલિયો;
મારે તરફ વેહેમી જન મજકયારે, હો સાહેલિયો.
અમે ટોડરખલ રણ રાળ્યારે, હો સાહેલિયો;
અમે તાળરે મેરુને તોગ્યારે, હો સાહેલિયો.
હાતિ હાંમિયા ને જ હોહીવારે, હો સાહેલિયો;
ધીમે ધીમે તે પડ્યા દીધારે, હો સાહેલિયો.
જીભો સગમે કેકાણે મુધારારે, હો સાહેલિયો;
હારિ બેકો મિગાડો મિચારારે, હો સાહેલિયો.
અમે ધમાં મુધારાના સંગીરે, હો સાહેલિયો;
છાને કૂટતા લોક કુંડગીરે, હો સાહેલિયો.
અમે પામિયાં પુરતક પાનારે, હો સાહેલિયો;
છાને કુરજન બડખડે છાનારે, હો સાહેલિયો.
અમે દેશમાં ઉડો દીધારે, હો સાહેલિયો;
અમે લડી લકામદ લીધારે, હો સાહેલિયો.
અમે લજુતરે ભંડાર ભરિયારે, હો સાહેલિયો;
અમે અશકિ ધરમ આચરિયારે, હો સાહેલિયો.
અમે પાખંડ ખંડન કીધારે, હો સાહેલિયો;
સાચા તાહ તેને શ્રીકૃષ્ણ દીધારે, હો સાહેલિયો.
સત્ય સુરજં ઉઘો થયું સાકારે, હો સાહેલિયો;
ગયું અચાનકું અધારે, હો સાહેલિયો.
આખા જગમાં થયું અનવાપુરે, હો સાહેલિયો;
કીધું કપટીનું મોહું કાણુરે, હો સાહેલિયો.
જીભોસાર તે પડિયા જીઠારે, હો સાહેલિયો;
એણે હારિને પકડ્યા અજુઠારે, હો સાહેલિયો.
ધો નમ નમકાર જગતમારે, હો સાહેલિયો;
પડિ બેલી પાખંડિના મતમારે, હો સાહેલિયો.
ગોરિ ભણવા લાગી ગામે ગામેરે, હો સાહેલિયો;
દીડી-દીડીને લખપતરામ રામેરે, હો સાહેલિયો.

શ્રી જોધ

"દેશની હાલત સુધારવાની સરવેથી સરસ રીત એકે ખાતાઓ ચાની થાએ તેમ કરવું"
(નોંધ મોનાપારશ્વનું ગુરુતાંત.)

૮૫૦૩

પુસ્તક ૭ મું.

જાનેવારીથી ડિસેમ્બર સને ૧૮૬૩ સુધી.

૦૫૮
શ્રી જો.

મુંબઈના

દેશર આચારી દાખાખાના મળે છાપીકાંઠે.

૧૮૬૩